Hrvatska demokratska zajednica od osnivanja do raskida s Jugoslavijom

Knežević, Domagoj

Doctoral thesis / Disertacija

2015

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:111:447503

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-28**

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI
UNIVERSITY OF ZAGREB
CENTER FOR CROATIAN STUDIES

Repository / Repozitorij:

Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Sveučilište u Zagrebu

Hrvatski studiji

Domagoj Knežević

HRVATSKA DEMOKRATSKA ZAJEDNICA OD OSNIVANJA DO RASKIDA S JUGOSLAVIJOM

DOKTORSKI RAD

Zagreb, 2015.

Sveučilište u Zagrebu

Hrvatski studiji

Domagoj Knežević

HRVATSKA DEMOKRATSKA ZAJEDNICA OD OSNIVANJA DO RASKIDA S JUGOSLAVIJOM

DOKTORSKI RAD

Mentor: dr. sc. Davor Marijan

Zagreb, 2015.

University of Zagreb

Centre for Croatian Studies

Domagoj Knežević

THE CROATIAN DEMOCRATIC UNION FROM ITS FOUNDING TO THE DISINTEGRATION OF YUGOSLAVIA

DOCTORAL THESIS

Supervisor: Davor Marijan, Ph. D.

Zagreb, 2015.

ŽIVOTOPIS MENTORA

Dr. sc. Davor Marijan, znanstveni savjetnik, zaposlen je na Hrvatskom institutu za povijest, te je dugodišnji voditelj znanstvenog projekta Republika Hrvatska i Domovinski rat (1991. – 1995. 2000.). Rođen je 1966. godine u Livnu, gdje je završio osnovno i srednjoškolsko obrazovanje. Potom je diplomirao povijest i arheologiju na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Nakon sudjelovanja u Domovinskom ratu, postaje zaposlenik Vojnog arhiva Ministarstva obrane Republike Hrvatske. Od 2001. zaposlen je u Hrvatskom institutu za povijest. Zatim je 2005. magistrirao na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu s temom "Ustaške vojne postrojbe 1941. – 1945.". Potom je doktorirao na istom fakultetu s temom "Jugoslavenska narodna armija i raspad Socijalističke federativne republike Jugoslavije 1987. – 1992 godine.". Njegovi znanstveni i istraživački interesi prvenstveno su usmjereni prema proučavanju hrvatske nacionalne povijesti 20. stoljeća. ali s težištem na vojnoj tematici. Autor je mnogobrojnih monografija: "Bitka za Vukovar", "Stvaranje hrvatske države i domovinski rat", "Graničari: prilog za ratni put 108. brigade Zbora narodne garde Republike Hrvatske", "144. brigada Hrvatske vojske", "Oluja", "Slom Titove armije: JNA i raspad Jugoslavije 1987. – 1992.", "Novska u Domovinskom ratu", "Obrana i pad Vukovara". Osim toga, autor je mnogih zanstvenih radova: "Zamisao i propast napadne opreacije JNA u rujnu 1991.godine", "Rat u Hrvatskoj 1990. – 1991. sudionici i značajke", "Djelovanje JNA i pobunjenih Srba u Lici 1990. – 1992.", "Rukovođenje i komandovanje Oružanim snagama SFRJ. Vrhovna razina", te još mnogih drugih.

SAŽETAK

Nakon osnivanja u ljeto 1989., Hrvatska demokratska zajednica predvođena Franjom Tuđmanom, zadobila je vrlo brzo veliku potporu hrvatskog naroda u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini, te kod hrvatskog iseljeništva. To je i potvrdila samostalnom pobjedom na izborima 1990. u Hrvatskoj, kao i pobjedom u koaliciji nacionalnih stranaka na izborima 1990. u Bosni i Hercegovini. Na temelju tih rezultata, Hrvatska demokratska zajednica postala je glavna politička snaga hrvatskog naroda tijekom raspleta jugoslavenske krize. Konačni rezultat tog raspleta bila je saborska odluka o razdruživanju državnopravnih veza Hrvatske s Jugoslavijom, koja je donesena 25. lipnja 1991. Shodno tome, jasno je da bez istraživanja uloge, djelovanja, strukture i ideologije HDZ-a kao vladajuće stranke u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, nije moguće razumjeti razdoblje raspada Jugoslavije i stvaranja neovisne hrvatske države.

Ključne riječi: Hrvatska demokratska zajednica, Franjo Tuđman, Hrvatska, Jugoslavija, Bosna i Hercegovina, demokratizacija, iseljeništvo.

SUMMARY

Soon after its founding, in the summer of 1989, the Croatian Democratic Union led by Franjo Tudjman received strong support from the Croatian people in Croatia, Bosnia and Herzegovina, and the Croatian people in emigration. This was confirmed by it's independent win in the 1990. elections in Croatia, and in the coalition in the 1990 elections in Bosnia and Herzegovina. The Croatian Democratic Union was the main political force of the Croatian people during the resolving of the Yugoslavian crisis. The outcome of these events was a parliamentary decision of 25 June 1991, on the termination of the Croatian and Yugoslavian ties in terms of international law. Without a thorough investigation of the roles, actions, structure and ideology of the Croatian Democratic Union as a ruling party in Croatia and Bosnia and Herzegovina, it is not possible to understand the period of the disintegration of Yugoslavia and the creation of the Croatian state.

Key words: Croatian Democratic Union, Franjo Tuđman, Croatia, Yugoslavia, Bosnia and Herzegovina, democratization, emigration

SADRŽAJ

SADRŽAJ 1
I. UVOD 3
1. Ciljevi, hipoteze i znanstveni doprinos 3
2. Istraženost teme 4
3. Plan istraživanja 5
4. Izvori i literatura 5
II. POLITIČKE PRILIKE DO RASPADA SFRJ 9
1. Smrt Josipa Broza Tita. Početak osporavanja monopola Saveza komunista Jugoslavije 9
2. Početak kraja SFRJ 14
III. POJAVA I OSNIVANJE HDZ-a 18
1. Početak demokratskih tendencija u Hrvatskoj 18
2. Plešivički sastanak i izbor Tuđmana za predsjednika Inicijativnog kruga 21
3. Franjo Tuđman 24
4. Pojava Prednacrta u javnosti i tribina u Društvu književnika Hrvatske 29
5. Ključni sastanci Inicijativnog kruga i pojava Veseličine frakcije 41
6. Osnivački skup 17. lipnja 1989. 46
7. Struktura osnivača HDZ-a do 17. lipnja 1989. (regionalna, mjesna, obrazovna) 60
8. Program HDZ-a 61
IV. HDZ DO ZAKONSKE REGISTRACIJE 66
1. Borba za tek osnovani HDZ s Veseličinom frakcijom i vlastima 66
2. Organizacijsko i političko jačanje HDZ-a 74
3. Odnos HDZ-a i komunističkih vlasti 93
4. Odnos HDZ-a i drugih opozicijskih inicijativa 100
5. Odnos HDZ-a i medija 107
V. IZBORI 117
1. I. opći sabor HDZ-a u Zagrebu 117
2. Novi Statut i usvojene rezolucije na Saboru 128
3. Reakcije na Sabor HDZ-a 132
4. Izborna utrka 136
5. Primopredaja vlasti 155
6. Izbori za Sabor. Osnivanje stranačkih organizacija, izbori i konstituiranje vlasti na lokalnoj razini 161
6. a. Zajednica općina (ZO) Osijek 162
6. b. Zajednica općina (ZO) Bjelovar 171
6.c. Zajednica općina (ZO) Dalmacije 175
6. d. Gradska Zajednica općina (GZO) Zagreb 188
6. e. Zajednica općina (ZO) Zagreb 196
6. f. Zajednica općina (ZO) Sisak 199
6. g. Zajednica općina (ZO) Karlovac 201
6. h. Zajednica općina (ZO) Lika 204
6. i. Zajednica općina (ZO) Rijeka 206
6. j. Zajednica općina (ZO) Varaždin 212
6. k. Zajednica općina (ZO) Hrvatskog Zagorja 215
7. Osnivanje organizacija HDZ-a u iseljeništvu 217
7. a. Europa 217
7. b. Australija i Novi Zeland 219
7. c. SAD i Kanada 220
7. d. Južna Amerika i Afrika 220
VI. STVARANJE DEMOKRATSKE I SUVERENE HRVATSKE. KONAČAN RASKID S JUGOSLAVIJOM 222
1. Prvi dani vlasti 222
2. Proces donošenja Ustava. Otvaranje pitanja o budućem ustroju Jugoslavije i srpska pobuna u Hrvatskoj. .. 225
3. Sigurnosni problemi zbog pokušaja uvođenja izvanrednog stanja od strane JNA i Srbije 248
4. Neuspjeh pregovora o budućnosti SFRJ i eskalacija srpske pobune. Odluka Sabora o suverenoj i samostalnoj Hrvatskoj 266
VII. JOŠ NEKE KARAKTERISTIKE POLITIČKOG RADA HDZ-A 288
1. Unutarstranački rad 288

2. Provedba programa HDZ-a 296
2. a. Dekomunizacija društva 296
2. b. Samostalna vanjska politika. Početak institucionalne brige za iseljeništvo 302
2. c. Odnosi s drugim političkim strankama 306
2. d. Gospodarstvo 310
VIII. HDZ U BOSNI I HERCEGOVINI 317
1. Hrvati iz Bosne i Hercegovine i proces demokratizacije 317
2. Osnivanje HDZ-a BiH 323
2. a. Temeljni dokumenti HDZ-a BiH 327
3. Izbori u BiH 329
4. Izbori za Predsjedništvo i Skupštinu BiH. Osnivanje stranačkih organizacija, izbori i konstituiranje vlasti na lokalnoj razini 335
4. a. Izbori za Predsjedništvo BiH 335
4. b. Izborna jedinica Banja Luka 336
4. c. Izborna jedinica Bihać 338
4. d. Izborna jedinica Doboj 339
4. e. Izborna jedinica Mostar 342
4. f. Izborna jedinica Sarajevo 346
4. g. Izborna jedinica Tuzla 349
4. h. Izborna jedinica Zenica 351
4. i. Konstituiranje demokratskih vlasti BiH 354
5. HDZ BiH i izlazak Hrvatske iz Jugoslavije 355
6. Organizacijsko ustrojavanje HDZ-a BiH 363
IX. ZAKLJUČAK 368
X. IZVORI I LITERATURA 378
1. Pismohrane i objavljeni arhivski izvori 378
2. Službene publikacije 378
3. Tisak 378
4. Knjige i članci 380
5. Internet i tv emisije 389
6. Usmeni povijesni izvori 391
XI. ŽIVOTOPIS AUTORA S BIBLIOGRAFIJOM RADOVA 394
XII. POPIS KRATICA 396

I. UVOD

1. Ciljevi, hipoteze i znanstveni doprinos

Istraživačko pitanje, te glavni cilj ovog istraživanja, vidljivi su iz samog naslova doktorske disertacije. To je znanstveno djelo o Hrvatskoj demokratskoj zajednici (dalje: HDZ) i njezinoj politici, koja je u raspletu jugoslavenske političke krize dovela do proglašenja neovisne i samostalne Republike Hrvatske. U temeljnoj istraživačkoj hipotezi se tvrdi da je politika Hrvatske demokratske zajednice bila uspješan odgovor na proces raspada Jugoslavije, posebno što se tiče političkih ciljeva kao što su suverenost i neovisnost Hrvatske.

Početno djelovanje Hrvatske demokratske zajednice, obilježeno je slomom komunizma i mukotrpnim počecima procesa demokratizacije. U tom miješanju starog i novog nastala je i inicijativa za osnivanje Hrvatske demokratske zajednice. Ubrzo nakon nejavnog osnivanja u lipnju 1989., Hrvatska demokratska zajednica predvođena neospornim vođom i ideologom Franjom Tuđmanom, zadobila je veliku potporu hrvatskog naroda u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini (BiH), te kod hrvatskog iseljeništva. Ta potpora potvrđena je samostalnom pobjedom na izborima 1990. u Hrvatskoj, kao i pobjedom u koaliciji nacionalnih stranaka na izborima 1990. u Bosni i Hercegovini. Time je Hrvatska demokratska zajednica zadobila svoj politički legitimitet, te je postala glavna politička snaga unutar hrvatskog naroda. Na temelju toga, HDZ je odigrao ključnu političku ulogu u Hrvatskoj, te vrlo značajnu u susjednoj Bosni i Hercegovini u raspadu Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ). Krajnji rezultat politike HDZ-a bila je saborska odluka donesena 25. lipnja 1991. o razdruživanju državnopravnih veza Hrvatske s Jugoslavijom. Taj nadnevak je i istraživački završetak ovog rada. Shodno navedenome, jasno je da bez istraživanja uloge, djelovanja, strukture i ideologije Hrvatske demokratske zajednice, nije moguće razumjeti razdoblje raspada Jugoslavije i stvaranja hrvatske države. Usto, očekujem da navedeno istraživanje, također može biti dobar temelj za nastavak istraživanja povijesti Hrvatske demokratske zajednice, ali i suvremene hrvatske povijesti tijekom Domovinskog rata i poraća.

2. Istraženost teme

Istraživanje političkih stranaka ima vrlo dugu tradiciju u hrvatskoj historiografiji. Na tom polju napravljen je velik posao, posebice oko istraživanja velikih povijesnih hrvatskih stranaka: Hrvatske seljačke stranke (HSS), Stranka prava i Čiste stranke prava. Sukladno tome, monografije navedenih stranaka poslužile su kao dobar teorijski i metodološki okvir za izradu ovog doktorskog rada.[1] Iako Hrvatska demokratska zajednica postoji tek dvadeset i pet godina, zbog svog povijesnog značaja bila je predmetom mnogih, ali uglavnom publicističkih radova. Naime, historiografskih radova gotovo i nema, što ne čudi zbog problema u pristupu arhivskom gradivu. U znanstvenoj domeni, izvjesni doprinos istraživanju dali su politolozi, ali samo kao dijela ukupnog političkog i stranačkog života.[2]

No, tijekom prethodnog vremena, niz pojedinaca iz tadašnjeg vodstva Hrvatske demokratske zajednice, dotakao se tadašnjih događaja u svojim memoarskim zapisima. No, iako često pristrani, ipak sadrže za ovaj rad korisne informacije i podatke (Franjo Tuđman, Josip Manolić, Žarko Domljan, Hrvoje Hitrec, Ivan Vekić, Stjepan Mesić, Petar Kriste i Josip Boljkovac).[3] Osim toga, stranka je uoči okruglih obljetnica samostalno objavila nekoliko velikih spomenica, koje uz legitimni samopromotivni ton, daju niz podataka o osnivanju i djelovanju stranke.[4] Sličnih stranačkih spomenica bilo je i na lokalnom nivou, te u hrvatskom iseljeništvu.[5]

---

[1] Hrvoje MATKOVIĆ, *Povijest Hrvatske seljačke stranke,* Zagreb 1999., Jasna TURKALJ, *Pravaški pokret 1878. – 1887.*, Zagreb 2009., Stjepan MATKOVIĆ, *Čista stranka prava 1895. – 1903.,* Zagreb, 2001., Zdenko RADELIĆ., *Hrvatska seljačka stranka 1941. - 1950.,* Zagreb, 1996.

[2] *Hrvatska politika 1990. – 2000.: izbori, stranke i parlament u Hrvatskoj,* gl. ur. Mirjana Kasapović, Zagreb, 2001., Dragutin LALOVIĆ, "O totalitarnim značajkama hrvatske države (1990. – 1991.)", *Politička misao,* br. 1., Zagreb, 2000., Stevo ĐURAŠKOVIĆ, "Politike povijesti: pregled razvoja discipline u Hrvatskoj i Slovačkoj", *Politička misao,* br. 3- 4., Zagreb, 2008.

[3] Franjo TUĐMAN, *Osobni dnevnik: 1973. - 1989., Knjige I.- III.* ur. Ankica Tuđman, Zagreb, 2011., Josip MANOLIĆ, *Intervjui i javni nastupi, 1989. - 1995.,* Zagreb, 1995.; Hrvoje HITREC, *Lijepa moja. Sjećanja jednog domoljuba 1988. - 1992.,* Zagreb, 1992.; Žarko DOMLJAN, *Visoko podignimo zastavu, Hrvatska-od negacije do priznanja,* Zagreb, 2010.; Petar KRISTE, *Sjene nad slobodom, Sjećanja i pogledi na Hrvatske 1989. – 2002.,* Zagreb, 2002.; Ivan VEKIĆ, *Koraci u povijest - sjećanja i događaji,* Osijek, 2004.; Ivica ĐIKIĆ, *Domovinski obrat: politička biografija Stipe Mesića,* Zagreb, 2004.; Josip, BOLJKOVAC, *Istina mora izaći van: sjećanja i zapisi prvog ministra unutarnjih poslova neovisne Hrvatske,* Zagreb, 2009.

[4] *Deset godina Hrvatske demokratske zajednice: 1989. - 1999: spomen knjiga,* ur. Anđelko Mijatović, Zagreb 1999., *Hrvatska demokratska zajednica: HDZ:1989.-2009.: 20 i idemo dalje,* ur. Ivan Bekavac i Katarina Fuček, Zagreb, 2009.; *Dvadeset godina Hrvatske demokratske zajednice Bosne i Hercegovine 1990.-2010.,* ur. Dragan Čović i ostali, Mostar, 2010.

[5] Stjepan BLAGUS, *Hrvatska demokratska zajednica u Međimurju: 1990. - 2005.,* Čakovec, 2005.; Marko MIOČ, *Hrvatska demokratska zajednica u Koprivnici,* Koprivnica, 2007.; Ivan HODALIĆ, *Hrvatska demokratska zajednica u đurđevačkoj Podravini, sjećanja s dokumentima,* Đurđevac, 1999.; *Hrvatska demokratska zajednica u Švicarskoj i Liechtensteinu : 1989. - 1999.,* gl. ur. Vinko Sabljo, Buchs, 1999.

3. Plan istraživanja

U svojoj temeljnoj karakterizaciji, temu ovoga rada možemo označiti kao političku povijest ili povijest političkih institucija. U uvodnom dijelu rada predstavit ću političke, kulturne, društvene i gospodarske prilike u Hrvatskoj i Jugoslaviji, te početak procesa demokratizacije, u kojem dolazi do pojave inicijative za osnivanje Hrvatske demokratske zajednice. U središnjem dijelu radnje prikazat ću osnivanje stranke i njezinih lokalnih odbora u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini, ali i u hrvatskom iseljeništvu. Nadalje, analizirat ću izborni proces i izborne rezultate HDZ-a u Hrvatskoj i u Bosni i Hercegovini. Predmetom analize bit će također i najvažnije stranačke osobe. Osim toga, predmetom istraživanja bit će karakteristike stranačke politike, prije i nakon izbornih pobjeda, npr. prema neovisnoj Hrvatskoj, jugoslavenskoj zajednici i Jugoslavenskoj narodnoj armiji, srpskom pitanju u Hrvatskoj, bosanskohercegovačkim Hrvatima i Bosni Hercegovini, gospodarskim pitanjima, dijaspori, kao i odnose s drugim strankama. U završnoj cjelini, plan je istražiti događaje i politike, koje su dovele do odluke hrvatskog Sabora o prekidu državnopravnih veza s jugoslavenskom zajednicom, ali s naglaskom na ulogu Hrvatske demokratske zajednice u tome. S obzirom na biografije njezinih osnivača, namjera je također istražiti i koliko stranka duguje prethodnom komunističkom razdoblju.

4. Izvori i literatura

Temeljni izvor svakog historiografskog istraživanja je arhivska građa. Međutim, na početku izrade rada naišao sam na prepreku koja se činila nepremostivom. Nakon velikog broja zamolbi, te razgovora u stranačkoj središnjici Hrvatske demokratske zajednice, bilo je jasno da ipak neće biti ništa od uvida u stranačku arhivu. No, nakon nekog vremena, saznao sam da određena stranačka dokumentacija postoji u osobnom vlasništvu Ante Belje, tadašnjeg glavnog tajnika stranke, koji je od samog početka sudjelovao u osnivanju Hrvatske demokratske zajednice. Nakon razgovora, Ante Beljo mi je ustupio dokumentaciju u njegovom posjedu, pa je tako Osobna pismohrana Ante Belje (dalje OP A. Beljo) postala osnova ovog rada. Prema osobnom iskustvu, Ante Beljo je iznimno zainteresiran za suradnju vezanu za znanstveni rad. Što je bilo u sadržaju pismohrane? U četiri kutije dobio sam oko tri stotine dokumenata HDZ-a, koji su nastali u razdoblju od 1989. pa sve do 1994., te čiji su stvaraoci bile razne organizacije HDZ-a iz Hrvatske, BiH i iseljeništva. No, još jedan dio

stranačke dokumentacije prikupio sam iz raznih drugih privatnih izvora. Preslike svih prikupljenih dokumenata u mojem su posjedu.

Uz korištenje arhivske građe, u izradi disertacije sam koristio podatke iz objavljenih izvora i literature, te iz službenih glasila i tiska. Kako se ovaj rad tiče nedavne prošlosti, iznimno je širok raspon sekundarnih informacija objavljenih u tisku, kao i publiciranih sjećanja. Glavni problem tih izvora nedovoljna je kritičnost prema opisanim događajima. No, unatoč tome, i u njima se nalazi dovoljno korisnih informacija. Na samom početku pisanja ovog rada, izašao je trodijelni Tuđmanov *Osobni dnevnik: 1973. - 1989.,* iz kojeg sam dobio vrlo vrijedne informacije o samom početku organiziranja Hrvatske demokratske zajednice. Na tom tragu, također je i knjiga Ankice Tuđman - *Moj život s Francekom*. Iznimna svjedočenja o osnivanju Inicijativnog kruga Hrvatske demokratske zajednice našao sam u članku Jurja Kolarića - *Doprinos skupine iz Stošinca na Plešivici stvaranju hrvatske demokracije,* te u knjizi Darka Hudelista - *Banket u Hrvatskoj, Prilozi povijesti hrvatskog višestranačja 1989 - 1990.*[6]

Veliki broj korisnih sjećanja o HDZ-u i stranačkih dokumenata pronašao sam u knjigama Ivana Vekića - *Koraci u povijest sjećanja i događaji*, Hrvoja Hitreca - *Lijepa moja. Sjećanja jednog domoljuba 1988.- 1992.*, Josipa Manolića - *Intervjui i javni nastupi 1989.- 1995.*, Dušana Maleševića - *Demo(n)kracija: (demokracija-politika): promišljanja o politici akad. slikara, «barakaša», jednog od utemeljitelja HDZ-a, dopredsjednika Stare gradske skupštine grada Zagreba, koji se iz politike povukao '96.*, Petra Kriste - *Sjene nad slobodom, Sjećanja i pogledi na Hrvatsku 1989.- 2002.*, Dušana Bilandžića - *Povijest izbliza, memoarski zapisi, 1945.- 2005.*, te Žarka Domljana - *Visoko podignimo zastavu, Hrvatska - od negacije do priznanja*.[7]

Iznimno veliki broj sjećanja članova i stranačkih dokumenata objavljen je i u stranačkim spomenicama: *Deset godina Hrvatske demokratske zajednice:1989.-1999., Hrvatska demokratska zajednica: HDZ: 1989.-2009.: 20 i idemo dalje, Dvadeset godina Hrvatske*

---

[6] Franjo TUĐMAN, *Osobni dnevnik: 1973. - 1989., Knjiga I.- III.* ur. A. Tuđman, Zagreb, 2011; Ankica TUĐMAN, *Moj život s Francekom*, ur. Jadranka Jureško Kero, Zagreb, 2006.; Juraj KOLARIĆ, "Doprinos skupine iz Stošinca na Plešivici stvaranju hrvatske demokracije", *Kolo, Časopis Matice hrvatske za književnost, umjetnost i kulturu*, Matica Hrvatska, br. 3/4., Zagreb, 2009.; Darko HUDELIST, *Banket u Hrvatskoj, Prilozi povijesti hrvatskog višestranačja 1989- 1990*., Zagreb, 1991.

[7] Ivan VEKIĆ, *Koraci u povijest – sjećanja i događaji,* Osijek, 2004.; Hrvoje HITREC, *Lijepa moja. Sjećanja jednog domoljuba 1988. - 1992.*, Zagreb, 1992.; Josip MANOLIĆ. *Intervjui i javni nastupi, 1989. - 1995.*, Zagreb, 1995.; Dušan MALEŠEVIĆ, *Demo(n)kracija: (demokracija-politika):promišljanja o politici akad. slikara, «barakaša», jednog od utemeljitelja HDZ-a, dopredsjednika Stare gradske skupštine grada Zagreba, koji se iz politike povukao '96.,* Zagreb, 2011.; Petar KRISTE, *Sjene nad slobodom, Sjećanja i pogledi na Hrvatske 1989. – 2002.*, Zagreb, 2002.; Dušan BILANDŽIĆ, *Povijest izbliza, memoarski zapisi, 1945.- 2005.*, Zagreb, 2006.; Žarko DOMLJAN, *Visoko podignimo zastavu, Hrvatska-od negacije do priznanja*, Zagreb, 2010.

demokratske zajednice Bosne i Hercegovine 1990.-2010. Također, veliki broj dokumenata vezanih za početak rada HDZ-a, ali i drugih demokratskih inicijativa, objavljen je u djelima Hrvoja Šošića - *Hrvatski politički leksikon, Dio I. i II.*, te *Istine o dr. Franji Tuđmanu*.[8]

Što se tiče Tuđmanovih biografija, korišteni su radovi Jamesa J. Sadkovicha - *Tuđman, Prva politička biografija*, Ivice Radoša - *Tuđman izbliza, svjedočenja suradnika i protivnika*, Željka Krušelja - *Tuđman: biografija* i Darka Hudelista - *Tuđman: biografija*. Među njima, kvalitetom ipak odskaču prve tri. Po tom pitanju, također su korisna sjećanja najbližih Tuđmanovih suradnika objavljena u zborniku *O Tuđmanu osobnim pogledom*.[9]

Temeljne sinteze korištene u izradi ovog rada bile su knjige: Zdenka Radelića - *Hrvatska u Jugoslaviji, od zajedništva do razlaza, 1945.- 1991.*, Dušana Bilandžića - *Hrvatska moderna povijest* i Ive Goldsteina - *Hrvatska 1918. – 2008.*[10] Temeljna literatura po pitanju fenomena Jugoslavenske narodne armije i njezine uloge u raspadu Jugoslavije, knjiga je Davora Marijana - *Slom Titove armije: Jugoslavenska narodna armija i raspad Jugoslavije 1987.- 1992.* Po pitanju problema srpske pobune, najviše informacija donosi knjiga Nikice Barića - *Srpska pobuna u Hrvatskoj, 1990.-1995.* Veliki broj važnih izvora o pitanjima vezanim za Bosnu i Hercegovine, te položaju tamošnjih Hrvata, donosi knjiga Ivice Lučića - *Uzroci rata, Bosna i Hercegovina 1980.-1992. godine*.[11] K tome, knjiga Borisava Jovića - *Posljednji dani SFRJ, Izvodi iz dnevnika*, daje vrlo jasan uvid u karakter politike Srbije. U međuvremenu, jedan novi pogled na politiku međunarodne zajednice u analiziranom razdoblju dala je knjiga Josipa Glaurdića - *Vrijeme Europe: Zapadne sile i raspad Jugoslavije*.[12]

Službena stranačka glasila i razne tiskovine također su često korišteni izvori, čiji sadržaj i podaci upotpunjuju dobivena saznanja iz arhivskih izvora. Među korištenim tiskom nalaze

---

[8] *Deset godina Hrvatske demokratske zajednice:1989.-1999.,* ur. A. Mijatović, Zagreb, 1999.; *Hrvatska demokratska zajednica: HDZ: 1989.-2009.: 20 i idemo dalje,* ur. Ivan Bekavac i Katarina Fuček, Zagreb, 2009.; *Dvadeset godina Hrvatske demokratske zajednice Bosne i Hercegovine 1990.-2010.,* ur. Dragan Čović i ostali, Mostar, 2010; Hrvoje ŠOŠIĆ, *Hrvatski politički leksikon, Dio 1: A-O.,* Rijeka, 1993.; H. ŠOŠIĆ, *Hrvatski politički leksikon, Dio 2: P-Ž.*, Rijeka, 1993.; H. ŠOŠIĆ, *Istine o dr. Franji Tuđmanu, prvi dio,* Samobor - Zagreb, 2002.

[9] James J. SADKOVICH, *Tuđman. Prva politička biografija,* Zagreb, 2010.; Ivica RADOŠ, *Tuđman izbliza, svjedočenja suradnika i protivnika,* Zagreb, 2005.; Željko KRUŠELJ, *Tuđman: biografija,* Zagreb, 1991.; Darko HUDELIST, *Tuđman: biografija,* Zagreb, 2004.

[10] Zdenko RADELIĆ, *Hrvatska u Jugoslaviji, od zajedništva do razlaza, 1945.- 1991.,* Zagreb, 2006., Dušan BILANDŽIĆ, *Hrvatska moderna povijest, Zagreb,* 1999., Ivo GOLDSTEIN, *Hrvatska 1918. – 2008.,* Zagreb 2008.

[11] Davor MARIJAN, *Slom Titove armije: Jugoslavenska narodna armija i raspad Jugoslavije 1987.- 1992.,* Zagreb, 2008.; Nikica BARIĆ, *Srpska pobuna u Hrvatskoj, 1990. -1995.,* Zagreb, 2005.; Ivica (Ivo) LUČIĆ, *Uzroci rata, Bosna i Hercegovina 1980. - 1992. godine,* Zagreb, 2013.

[12] Borisav JOVIĆ, *Posljednji dani SFRJ, Izvodi iz dnevnika,* Beograd, 1996.; Josip GLAURDIĆ, *Vrijeme Europe: Zapadne sile i raspad Jugoslavije*, Zagreb, 2011.

se: *Glasnik HDZ-a Bilten za članstvo* (Zagreb), *HDZ u osnivanju, Bilten za članstvo* (Zagreb), *Narodne* novine (Zagreb), *Politika (Beograd), NiN (Beograd), Večernji list* (Zagreb), *Danas* (Zagreb), *Slobodna Dalmacija* (Split), *Novi list* (Rijeka), *Glas Istre* (Zagreb), *Glas Slavonije* (Osijek) *Vjesnik* (Zagreb) i *Oslobođenje* (Sarajevo). K tome, korišten je i cijeli niz drugih lokalnih tiskovina. No, unutar navedenoga tiska, najbitniji je ipak onaj stranački, jer sadrži svu relevantnu kronologiju djelovanja stranke, stranačka obraćanja javnosti i osvrt na tretman stranke u drugim medijima. Disertacija sadrži i mnogobrojne važne izvore s interneta, koji su također značajno pomogli u izradi ovog rada.

II. POLITIČKE PRILIKE DO RASPADA SFRJ

1. Smrt Josipa Broza Tita. Početak osporavanja monopola Saveza komunista Jugoslavije

Nakon duge bolesti, u Ljubljani je 4. svibnja 1980. umro Josip Broz Tito. U trenutku smrti, Tito je bio doživotni predsjednik Saveza komunista Jugoslavije (SKJ) i Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ), te vrhovni komandant Oružanih snaga Jugoslavije. Prema navedenim funkcijama, jasno se vidjelo da je Tito bio glavni autoritet na jugoslavenskoj političkoj sceni, pa stoga njegovom smrću započinje jedno novo političko razdoblje.[13]

U kontekstu te činjenice, u svjetskoj i domaćoj javnosti pojavilo se više pitanja o budućnosti SFRJ. Kao prvo, u zemljama demokratskog svijeta strahovalo se od jačanja konzervativnih snaga u SKJ, koje bi nakon dugo vremena ponovno jače vezale zemlju na komunistički blok pod vodstvom Saveza Sovjetskih Socijalističkih Republika (SSSR). Zašto se pojavila takva zabrinutost? U poslijeratnom svijetu političkih blokova, Jugoslavija je dugo bila primjer "komunističkog disidenta", kojeg je demokratski svijet zbog svojih političkih interesa obilno pomagao. Do takve situacije doveo je poznati sukob Jugoslavije sa SSSR-om koji je započeo 1948.[14] Još jedan veliki problem za budućnost Jugoslavije, bio je njezin politički legitimitet, jer veliki dio stanovništva jednostavno nije prihvaćao tu zajednicu. Najviše protivnika jugoslavenske države bilo je među Hrvatima i Albancima, i to zbog jasnih nacionalnih težnji za što većom samostalnošću.[15] K tome, zbog stalno prisutnih tenzija, strahovalo se od mogućnosti izbijanja novih međunacionalnih sukoba. Prema svim pokazateljima, najveći rizik od sukoba postojao je između Hrvata i Srba u Hrvatskoj i BiH, te Albanaca i Srba na Kosovu.[16]

Svi ti navedeni problemi bili su u suprotnosti sa stalno proklamiranom jugoslavenskom "službenom istinom". Naime, u njoj se propagandno tvrdilo, da je nastankom komunističke Jugoslavije riješeno nacionalno pitanje svih jugoslavenskih naroda. Ta "službena istina" bila je konstruirana u sveprisutnoj javnoj sintagmi "bratstvo i jedinstvo jugoslavenskih naroda i narodnosti", pa su stoga najveći neprijatelji te "istine" bili nacionalizmi. Shodno tome,

[13] Dušan BILANDŽIĆ, *Hrvatska moderna povijest*, Zagreb, 1999., 689. – 695.
[14] CIA, NIE, 15-79, Prospects for post Tito Yugoslavia, Secret, (http://www.foia.cia.gov).
[15] O problemima legitimnosti jugoslavenske države vidi u Juan J. LINZ, Alfred STEPAN, "Political Identities and Electoral Sequences: Spain, the Soviet Union, and Yugoslavia", *Daedalus*, Vol. 121., No. 2., Spring 1992., 123. - 139.
[16] CIA, NIE 15-79, Prospects for post Tito Yugoslavia, Secret, (http://www.foia.cia.gov).

nacionalne tendencije postale su predmetom represije od strane komunističkih vlasti. Ipak, u represivnom tretiranju nacionalizama, postojala je diferencijacija. Naime, u njemu je najgore tretiran hrvatski nacionalizam, i to prije svega, zbog njegovog negativnog odnosa prema komunističkom sustavu i jugoslavenskoj zajednici, dok je srpski uglavnom toleriran, jer ipak nije dovodio u pitanje jugoslavensku zajednicu.[17]

Od svog nastanka, Titova Jugoslavija je bila komunistička zemlja. Savez komunista Jugoslavije (SKJ) imao je neograničenu moć u društvu, što znači da je Jugoslavija bila totalitarna država. No, postoje određene teze da je Jugoslavija s vremenom postala autoritarna država. Međutim, bez obzira na znanstvena razmimoilaženja u karakterizaciji društvenog sustava, činjenica jest, da je cijelo jugoslavensko društvo bilo pod kontrolom SKJ sve do samog kraja komunističke Jugoslavije. Od političkih organizacija, rad je bio dozvoljen samo Savezu komunista Jugoslavije i njegovim transmisijskim društveno – političkim organizacijama kao što su Socijalistički savez radnog naroda Jugoslavije (SSRN), Savez udruženja boraca narodnooslobodilačkog rata Jugoslavije (SUBNOR), Savez sindikata Jugoslavije (SSH) i Savez socijalističke omladine Jugoslavije (SSOJ). Njihov zajednički zadatak je bio "da osiguravaju političko i akciono jedinstvo socijalističkih snaga i usmjeravaju društveni razvoj na osnovama vlasti i samoupravljanja radničke klase i svih radnih ljudi". Sve navedene organizacije bile su ustrojene s delegatima iz svih federalnih jedinica i Jugoslavenske narodne armije (JNA). U trenutku Titove smrti, ustroj SFRJ se temeljio na Ustavu iz 1974. Nakon smrti, Tita je na mjestu predsjednika SFRJ naslijeđivalo kolektivno Predsjedništvo s predstavnicima iz federalnih jedinica. U sastavu SFRJ je bilo osam federalnih jedinica: šest socijalističkih republika (SR) Slovenija, SR Hrvatska, SR BIH, SR Crna Gora, SR Makedonija i SR Srbija, te dvije Socijalističke autonomne pokrajine (SAP) Vojvodina i Kosovo. Inače, autonomne pokrajine su bile nominalno dio SR Srbije, ali su imale jednake ustavne ovlasti kao republike. Najvažnija ustavna ovlast federalnih jedinica bila je pravo veta, što je značilo da svaka savezna odluka mora biti jednoglasno potvrđena. U biti, moglo bi se reći, kako je Ustavom 1974. nastao konfederalni državni okvir, pa se potom često govorilo, da su predsjednik Tito i JNA jedine jugoslavenske institucije preostale na političkoj sceni. Jasno, zbog navedenih rješenja, Ustav je dobio snažnu podršku u skoro svim federalnim jedinicama, jer je to bio određeni politički napredak u odnosu na prethodno razdoblje. Međutim, bilo je jasno, u kojoj će federalnoj jedinici nastati najveći otpor novim ustavnim rješenjima. Bila je to SR Srbija, koja je kroz novi Ustav izgubila mogućnost upravljanja

[17] Miroslav TUĐMAN, *Programiranje istine. Rasprava o preraspodjelama društvenih zaliha znanja*, Zagreb, 2012., 19. – 33.

svojim pokrajinama, ali i političku, te gospodarsku korist koja je dolazila iz centraliziranog ustroja države. Nije trebalo dugo čekati na reakciju njezina vodstva. U svojim prvim pritužbama na Ustav, tvrdili su da su izgubili jurisdikciju nad pokrajinama, te da je Jugoslavija postala konfederacija, što je ocijenjeno kao nefunkcionalan sustav za državu i gospodarstvo. No, kako je Ustav donesen uz Titovu podršku, prvi pokušaj Srbije za njegovom ponovnom promjenom ubrzo je propao.[18]

Uz doživotnog predsjednika Tita i Savez komunista, iznimno snažnu političku i društvenu ulogu imala je Jugoslavenska narodna armija. Armija je bila nasljednik partizanskih postrojbi, koje je utemeljila Komunistička partija Jugoslavija (KPJ) u Drugom svjetskom ratu. Shodno tim temeljima, tijekom mirnodopskog doba u njoj je nastavljeno s modelom izravnog utjecaja Saveza komunista. Prema Ustavu iz 1974. cjelinu oružane sile SFRJ, činila je Jugoslavenska narodna armija zajedno s Teritorijalnom obranom (TO), te je njihova zadaća bila "da štite nezavisnost, suverenitet, teritorijalnu cjelovitost, cjelokupnost i ovim Ustavom utvrđeno društveno uređenje SFRJ". Do Titove smrti, JNA je bila izravno pod njegovom komandom, dok je potom Predsjedništvo SFRJ preuzimalo funkciju vrhovnog komandanta. Još jedna posebnost JNA bio je njezin kadrovski sastav. Iako je bila nominalno savezna institucija, u svom sastavu imala je natprosječan udio pripadnika srpske, crnogorske, te jugoslavenske nacionalnosti.[19]

Gospodarski sustav Jugoslavije također je bio utemeljen na komunističkoj ideologiji. Što je bio glavni temelj gospodarskog sustava? Prije svega, državno upravljanje gospodarskim procesima, uz zabranu mogućnosti privatnog vlasništva i slobodnog poduzetništva. Tijekom vremena je došlo do određenih promjena, jer su ipak dopuštene određene male gospodarske slobode (privatna inicijativa u vrlo malom opsegu). Razlog je bila slabost sustava. Početkom sedamdesetih, nakon određenog rasta u poslijeratnim godinama, gospodarski sustav je zapao u iznimnu krizu. Navedeno je bilo iznenađenje, jer je do tada postojao snažan mit o jugoslavenskom privrednom čudu. Međutim, to čudo nije imalo uporišta u činjenicama. Naime, u usporedbi s drugim državama na sličnim startnim osnovama, jugoslavenski gospodarski rast bio je na razini sličnih država s komunističkim uređenjem (Mađarska,

---

[18] Zdenko RADELIĆ, Hrv*atska u Jugoslaviji, od zajedništva do razlaza,* 1945.- 1991., Zagreb, 2006.; 472.- 484.; 545.-546.; D. BILANDŽIĆ, *Hrvatska moderna povijest*, 689.-695. Definicije društveno – političkih organizacija vidi *Politički leksikon*, Beograd, 1980., 100. Vidi još u Slobodan MILADINOVIĆ, *Elite raspada*, Beograd, 2009., 33. Neka viđenja o totalitarizmu u komunističkoj Jugoslaviji vidi Sergej FLERE, "Da li je Titova država bila totalitarna?", *Političke perspektive*, br. 2., 2012., 1-20.; O progonima političkih protivnika do samog kraja Jugoslavije vidi Rajko DANILOVIĆ, *Upotreba neprijatelja. Politička suđenja u Jugoslaviji 1945.-1991.*, Beograd, 2010.

[19] D. MARIJAN, *Slom Titove armije: Jugoslavenska narodna armija i raspad Jugoslavije 1987.- 1992.*, 25. - 68., 83. - 86., 108. Zadaću i ulogu Oružanih snaga SFRJ vidi *Politički leksikon*, Beograd, 1980., 171. - 173.

Bugarska), dok su države s kapitalističkim uređenjem (Grčka, Španjolska) imale puno bolje stope rasta. U biti, u tadašnjem razdoblju snažnog globalnog ekonomskog rasta, Jugoslavija je pala na ljestvici gospodarske razvijenosti europskih zemalja.[20] Usto, produktivnost jugoslavenskog gospodarstva je bila iznimno niska, unatoč stalnoj financijskoj pomoći sa Zapada. Ipak, najveći jugoslavenski gospodarski problem, bio je veliki vanjski dug, koji je rastao po stopi od 25 posto godišnje u razdoblju od 1970. do Titove smrti. Jasno, zbog slabosti svog gospodarstva, Jugoslavija je ubrzo upala u problem servisiranja inozemnog duga.[21]

Odmah nakon Titove smrti, u kontekstu iznimno snažne političke i gospodarske krize, započela je 1981. nova albanska pobuna na Kosovu. Glavni zahtjev prosvjednika bilo je traženje da Kosovo dobije status jugoslavenske republike. Prosvjedi su bili žestoki, stoga je proglašeno izvanredno stanje u kojem je intervenirala JNA. Međutim, nisu svi bili nezadovoljni. Srbija je kosovske događaje vidjela kao pogodan momenat za pokušaj promjene saveznog Ustava.[22] No, s obzirom na mehanizam promjena, bilo je jasno da je i taj novi srbijanski pokušaj osuđen na neuspjeh, jer su promjene Ustava morale biti potvrđene u svim federalnim jedinicama. Stoga je vodstvo Srbije stavilo ponovno to pitanje na čekanje do 1985. U međuvremenu, na temelju srpskih pokušaja ustavnih promjena, u jugoslavenskoj javnosti razvila se polemika između "ustavobranitelja" koji su branili savezni Ustav iz 1974. i "ustavorušitelja" koji su zagovarali promjenu. No, u toj polemici je bila izrazito vidljiva nacionalna podvojenost. U taboru "ustavobranitelja" bili su uglavnom političari iz Slovenije i Hrvatske, dok su u taboru "ustavorušitelja" bili uglavnom političari iz Srbije.[23]

Kakav je bio položaj SR Hrvatske u trenutku Titove smrti? Nakon sloma Hrvatskog proljeća, vodstvo SRH je bilo zadovoljno rješenjima iz Ustava 1974. Shodno tome, kako bi sačuvali taj status, cilj politike Saveza komunista Hrvatske (SKH) je bilo stalno izbjegavanje tenzija na političkoj sceni. Navedena politika je prema svom karakteru dobila svoj neslužbeni naziv - "hrvatska šutnja". No, iako je zadnji Ustav donio određene pomake k decentralizaciji, u javnosti su ostala prisutna pitanja, zbog kojih se 1971. razvio pokret po nazivom Hrvatsko proljeće. Pokret je tražio redefiniranje međurepubličkih odnosa, dok su najvažnija postavljana pitanja u javnosti bila: gospodarsko iskorištavanje Hrvatske kroz delegiranu ekonomiju,

---

[20] Opširnije vidi Šime ĐODAN, *Hrvatsko pitanje 1918.- 1990.*, Zagreb, 1991.; Također vidi Susan, WOODWARD, *Socialist Unemployment: The Political Economy of Yugoslavia, 1945-1990*, Princeton, 1995.

[21] Predrag RAJŠIĆ, "Mit o zdravoj jugoslavenskoj ekonomiji", (http://predragrajsic.blogspot.com/2014/02/mit-o-jadnoj-porusenoj-jugoslaviji.html)

[22] D. MARIJAN, *Slom Titove armije: Jugoslavenska narodna armija i raspad Jugoslavije 1987.- 1992.*, 73.

[23] D. BILANDŽIĆ, *Hrvatska moderna povijest*, 656. - 657., 713. - 718.; Z. RADELIĆ, Hrv*atska u Jugoslaviji, od zajedništva do razlaza, 1945.- 1991.*, 545. – 548.

najveći broj iseljenika i ogromni demografski problemi, te činjenica da su hrvatski Srbi natprosječno zastupljeni u upravljačkom aparatu SRH (Partija, unutarnji poslovi, vojska). Na ovu zadnju činjenicu, nadovezala se i odredba Ustava SRH iz 1974. s čudnom igrom riječi. U njoj se navodilo da je "SRH nacionalna država hrvatskog naroda, država srpskog naroda u Hrvatskoj i država drugih naroda i narodnosti koji u njoj žive". Nakon toga, u dijelu javnosti se tvrdilo da su Srbi konstitutivni narod u Hrvatskoj, dok je dio tvrdio kako ipak nisu. Međutim, bez obzira na tumačenja, stanje na terenu je bilo jasno. Srbi su u upravljačkim strukturama SRH bili zastupljeni kao konstitutivni narod.[24]

Političko stanje u SR Bosni i Hercegovini, također je bilo prvorazredno političko pitanje za hrvatsku politiku. Razlog je bio jasan, u toj republici živio je veliki broj Hrvata. Prema republičkom Ustavu, u SR BiH bila su tri konstitutivna naroda: Muslimani, Srbi i Hrvati. Međutim, Hrvati to činjenično ipak nisu bili. Zašto je to bilo tako? Prije svega, razlog je bila nametnuta poslijeratna kolektivna etiketa ustaštva, te odnos nepovjerenja i neprijateljstva s komunističkim vlastima. Shodno navedenome, bilo je jasno da su problemi kao što su politički progoni, loše demografsko i gospodarsko stanje, te veliko iseljavanje, još jače izraženi kod bosanskohercegovačkih Hrvata.[25]

Nakon Titove smrti, osim borbe za promjenu Ustava, na političkoj sceni Srbije otvorio se jedan novi društveni proces. Bio je to proces, u kojem započinje propitivanje društvenog monopola Saveza komunista, te je također otvoren javni prostor za nekomunističke ideje. Usto, pojavljuju se pitanja svrsishodnosti jugoslavenske države za srpske interese, dok se drugi narodi, naročito Hrvati i Albanci, prozivaju kao krivci za slabosti jugoslavenske države. Treba reći da je proces imao potporu političkog vodstva Srbije, ali prije svega, kako bi se kanaliziralo nezadovoljstvo javnosti zbog neuspjeha u nakani ustavnih promjena. Glavnu ulogu u konstrukciji javnog narativa o zapostavljenosti srpskih interesa, imali su istaknuti članovi najvažnijih srpskih kulturnih institucija: Udruženja književnika Srbije (UKS) i Srpske akademije nauka i umetnosti (SANU). Najistaknutiji među njima bili su: književnici Matija Bećković, Dobrica Ćosić i Antonije Isaković, te povjesničari Vasilije Krestić i Milorad Ekmečić. Navedeni narativ koncepcijski je uobličen u Memorandum SANU-a, koji je u čudnim okolnostima izašao 1986. u jednom beogradskom dnevnom listu. Glavne memorandumske teze bile su poznate. Tvrdilo se da je Srbija zbog statusa pokrajina u lošijem

[24] Z. RADELIĆ, *Hrvatska u Jugoslaviji, od zajedništva do razlaza, 1945.- 1991.*, 434.- 548.; D. BILANDŽIĆ, *Hrvatska moderna povijest*, 742. – 749.

[25] I. LUČIĆ, *Uzroci rata, Bosna i Hercegovina od 1980. – 1992. godine*, 13. - 215.; D. BILANDŽIĆ, *Hrvatska moderna povijest*, 572. – 573. Hrvati iz BiH bili su u najvećem postotku pod nadzorom SDS RSUP-a BiH, vidi u *Djelovodnik šefova bosanko – hercegovačke UDBE, 1970. – 1992.*, ur. Božo Vukušić i Vice Vukojević, Zagreb, Sarajevo, 2013.

položaju nego ostale jugoslavenske republike, ali i da postoji institucionalni progon Srba na Kosovu i Hrvatskoj. U trenutku izlaska, Memorandum nije bio dovršen, ali je ostao temelj politike Srbije do konačnog raspada SFRJ.[26]

I u SR Sloveniji istovremeno započinje propitivanje društvenog monopola Saveza komunista. No, taj proces je ipak imao drugačiji temelj od onog u Srbiji, jer je u njemu uistinu započeo proces demokratizacije, te dijaloga s političkim protivnicima. Na društvenoj sceni javljaju se prve subkulturne skupine i neovisni časopisi kao što su *Nova Revija* i *Mladina*, te prvi neovisni radnički sindikat pod vodstvom Franca Tomšiča. Usto, pronađen je i način društvene suradnje s Rimokatoličkom crkvom, te je započelo snažno propitivanje uloge JNA u društvenom životu. Proces demokratizacije je bio očekivan u Sloveniji zbog više faktora. Naime, SR Slovenija je bila gospodarski najsnažnija i etnički najhomogenija republika, te je s vremenom otklonjen i strah od teritorijalnih pretenzija snažnih susjeda Italije i Austrije. Treba još napomenuti, da su tada poradi moguće suradnje ostvareni kontakti između slovenskih i srbijanskih opozicijskih krugova, ali zbog različitosti političkih ciljeva nisu pronađene osnove za dogovor.[27]

2. Početak kraja SFRJ

Politička i gospodarska kriza u SFRJ je bila početkom 1987. na svom vrhuncu. Propao je još jedan prijedlog saveznih ustavnih promjena, dok su gospodarski pokazatelji bili katastrofalni. Ponukano krizom, vodstvo JNA predvođeno saveznim sekretarom za obranu admiralom Brankom Mamulom, razmišlja o preuzimanju vlasti, ali se od realizacije odustalo zbog izostanka potpore u SKJ.[28] Admiral B. Mamula je bio poznat u javnosti kao snažna politička osobnost, stoga nije iznenadilo njegovo iniciranje jačanja JNA kao samostalnog političkog faktora. Kao razlozi za jačanje statusa JNA navodili su se: politička kriza, te tvrdnja kako rješenja Ustava iz 1974. podrivaju vojnu efikasnost. Kako bi se to promijenilo, iz vodstva JNA pokrenut je proces centralizacije vojnog ustroja pod nazivom "Jedinstvo", koji je 1987. uspješno završen. No, posebnost tih promjena bila je centralizacija sustava i izvlaštenje federalnih jedinica iz lanca zapovijedanja Teritorijalnom obranom. No, s tim promjenama, prekršen je bio savezni Ustav. Unatoč tome, te promjene prošle su uglavnom

[26] Z. RADELIĆ, *Hrvatska u Jugoslaviji, od zajedništva do razlaza, 1945.- 1991.*, 548. - 550.; Dobrica ĆOSIĆ, *Srpsko pitanje u XX. veku: Lična istorija jednog doba*, ur. Ana Ćosić Vukić, Beograd, 2009.; N. BARIĆ, *Srpska pobuna u Hrvatskoj 1990.- 1995.*, 27. - 28.
[27] Božo REPE, "Slovenija u procesu raspada Jugoslavije", *Gračanički glasnik*, br. 30 /15, 66. - 79.
[28] J. GLAURDIĆ, *Vrijeme Europe: Zapadne sile i raspad Jugoslavije*, 17., 24. - 25.

bez problema. Jedini koji su stavili prigovor na te promjene bili su članovi vodstva SK Slovenije, ali bez uspjeha.[29]

U kontekstu svekolike krize, nastavljena je radikalizacija stanja na Kosovu. U svemu tome, članovi "Božura", udruženja kosovskih Srba i Crnogoraca najavili su u travnju 1987. ponovni dolazak na protest u Beograd. Inače, udruženje je nastalo zbog njihovog nezadovoljstva njihovim društvenim statusom u pokrajini. No, kako bi spriječio njihov dolazak, srbijanski član Predsjedništva SFRJ Ivan Stambolić uputio je na Kosovo kao svog izaslanika predsjednika CK SK Srbije Slobodana Miloševića. Za mjesto sastanka određeno je Kosovo polje, mjesto locirano blizu Prištine, glavnog grada SAP Kosova. Prvi sastanak nije polučio rezultat. Ipak, nekoliko dana kasnije, na novom sastanku Milošević daje potporu zahtjevima prosvjednika. Sastanak prema dogovoru prate beogradski mediji, te S. Milošević svojim potezom zadobiva ogromnu političku popularnost u Srbiji. Ponukan tim uspjehom, iako isprva nije pokazivao takve ambicije, S. Milošević započinje graditi politiku na novoj nacionalnoj paradigmi. Shodno velikom rastu svoje popularnosti, novi Miloševićev korak bio je logičan. Bilo je to političko preuzimanje Saveza komunista Srbije (SKS). Unutar kruga njegovih pristaša započinje priprema sukoba s najmoćnijim članom SK Srbije I. Stambolićem. Sukob je okončan potkraj rujna 1987. na Osmoj sjednici SKS-a. U sukobu je I. Stambolić politički poražen, što je rezultiralo njegovom smjenom krajem 1987. s mjesta srpskog člana Predsjedništva SFRJ. U Miloševićevoj pobjedi, ogromnu ulogu imali su mediji Srbije. Zanimljivo, Milošević je tijekom sukoba sa Stambolićem zadobio podršku i mnogih političara na jugoslavenskoj sceni. Razlog je bila kriva procjena da je I. Stambolić puno opasniji politički takmac, pa su tako Miloševića podržali Boško Krunić iz Vojvodine, Vidoje Žarković i Marko Orlandić iz Crne Gore, Stipe Šuvar iz Hrvatske, ali i rukovodstvo SK BiH. K tome, S. Milošević je dobio podršku iz međunarodne zajednice, jer su smatrali da bi on kao snažna politička osobnost, mogao biti rješenje za jugoslavenske političke probleme.[30]

U ožujku 1988. na svjetskoj razini dogodio se jedan iznimno važan politički događaj. Nositelj političkih promjena u SSSR-u, glavni sekretar KP SSSR-a Mikhail Gorbačov, proglasio je prekid Brežnjevljeve doktrine, koja je s ciljem zaštite interesa SSSR-a, dopuštala mogućnost vojne intervencije u drugim državama. U biti, to je značilo, da zemlje komunističkog lagera napokon mogu same odlučiti o svojoj sudbini. Promjene su imale veliki utjecaj i na političke prilike u SFRJ, jer je napokon otklonjena opasnost od sovjetske

[29] D. MARIJAN, *Slom Titove armije: Jugoslavenska narodna armija i raspad Jugoslavije 1987.- 1992.*, 107. – 108.

[30] J. GLAURDIĆ, *Vrijeme Europe: Zapadne sile i raspad Jugoslavije*, 19. - 23., Slavoljub ĐUKIĆ, *Političko groblje*, Beograd, 2010., 236. -241.

intervencije, te je time otvoren put procesu demokratizacije. Sukladno ranije navedenim pozicijama, bilo je jasno da uskoro mora doći do sukoba SR Slovenije s vodstvom JNA. Vodstvo JNA je imalo dugačak niz primjedbi na novu slovensku politiku: blag odnos prema opozicijskim inicijativama, traženjem služenja civilnog vojnog roka, zahtjevima za samostalnim republičkim vojskama, pa sve do javnih napada na politiku JNA. Sukob je kulminirao u proljeće i ljeto 1988., kroz suđenje grupi slovenskih građana koju su predvodili Janez Janša i Igor Bavčar. Optuženi su za objavu tajnog dokumenta JNA, koji je predviđao mogućnost uvođenja izvanrednog stanja u Sloveniji. Sudski proces je izazvao protuarmijsko raspoloženje, dok je vodstvo SK Slovenije javno tvrdilo da JNA pokušava "kosovizirati Sloveniju". Termin je bio jasna ocjena. Označavala je mogućnost uvođenja izvanrednog stanja i intervenciju JNA. No, u sukobu je JNA doživjela politički poraz. Ipak, zadobila je i poneku političku potporu. Podršku su dobili od S. Miloševića i Srbije, ali i od Stipe Šuvara, hrvatskog člana Predsjedništva CK SKJ.[31]

Nakon što je preuzeo vodstvo SK Srbije i kontrolu nad srbijanskim medijima, te zadobio potporu srpske intelektualne elite, S. Milošević je pokrenuo novu etapu političkih promjena. Prvi cilj je bila toliko željena promjena ustavnog odnosa Srbije i pokrajina, kako bi Srbija napokon ostvarila "puni suverenitet". Ta platforma je uobličena u paket republičkih ustavnih promjena, te je predstavljena u ljeto 1988. Iako je prijedlog Srbije rušio ustavni poredak SFRJ, prošao je bez primjedbi iz SKJ, JNA, te ostalih republičkih SK. I aktualni predsjednik Predsjedništva CK SKJ Stipe Šuvar, ponovno je dao potporu toj politici Srbije. Jedini problem za Miloševića bila su rukovodstva pokrajinskih vlasti, koja su morala dati pristanak za promjene Ustava SR Srbije. Kako je to bilo nemoguće s tadašnjim pokrajinskim vodstvima, trebalo je pokrenuti proces njihove smjene. U tome je kao izvrsno oružje poslužilo loše gospodarsko stanje. Uz logistiku pomoć vlasti Srbije, započinje val mitinga na kojima je pokrenuto pitanje odgovornosti pokrajinskih vlasti i njihovih birokracija, stoga je prema tome proces prozvan "antibirokratskom revolucijom". U naletu tih prosvjednika, prvo je palo u listopadu 1988. rukovodstvo SAP Vojvodine. Zatim je propalo prvo rušenje rukovodstva Crne Gore. U studenom 1988. je prvi put uspješno srušeno rukovodstvo SAP Kosovo na čelu s Azemom Vllasijem. Međutim, nakon nekog vremena, kosovsko vodstvo je vraćeno na svoje pozicije. U međuvremenu, održan je masovan miting na beogradskom Ušću, koji je pokazao koliku potporu politika vodstva Srbije ima u srpskom narodu. Potom je početkom 1989. uspješno srušeno rukovodstvo Crne Gore na čelu s Markom Orlandićem i Vidojem

[31] D. MARIJAN, *Slom Titove armije: Jugoslavenska narodna armija i raspad Jugoslavije 1987.- 1992.*, 96. - 102.; J. GLAURDIĆ, *Vrijeme Europe: Zapadne sile i raspad Jugoslavije*, 23. – 27.

Žarkovićem, koje je zamijenilo novo vodstvo politički vrlo blisko Srbiji. Sve navedene promjene prolaze bez prigovora iz ostalih federalnih jedinica i JNA. I međunarodna zajednica ponovno daje podršku promjenama iniciranim u vodstvu srbijanske politike, iako je imala prave informacije o karakteru procesa. Ipak, nakon što je na saveznoj razini napokon shvaćeno da se politika Srbije neće na tome zaustaviti, dolazi do slabog pokušaja otpora. Na kraju mandata, nakon što je do tada uglavnom bio potpora potezima Srbije, S. Šuvar kao predsjednik CK SKJ pokušava organizirati zajednički otpor. No, odmah se našao na tapeti kritika iz SK Srbije, koje je zatražilo Šuvarov opoziv, što je ubrzo umirilo daljnja Šuvarova nastojanja. Potom se nastavlja niz uspjeha politike Srbije. Krajem veljače 1989. po drugi put je srušeno kosovsko rukovodstvo, pa su kosovski Albanci još jednom kroz prosvjede i štrajk rudara pokušali pružiti otpor Beogradu. No, ovaj put su albanski zahtjevi dobili otvorenu podršku slovenskog vodstva. Nezadovoljni tim slovenskim stavom, u Beogradu se na mitingu potpore vlastima Srbije okupilo milijun prosvjednika. Uz takvu potporu, cijela akcija završava političkom pobjedom Srbije, jer se savezno vodstvo povuklo, te je pomoglo Srbiji suzbiti demonstracije Albanaca. U tim okolnostima, delegati skupštine SAP Kosova ubrzo su usvojili amandmane, te više nije bilo prepreka za promjenu Ustava SR Srbije. Skupština SR Srbije usvojila je 28. ožujka 1989. republičke ustavne promjene, čime su SAP Kosovo i Vojvodina izgubile svoje ovlasti. Međutim, sva prava koja su pokrajine imale na saveznoj razini ostala su netaknuta. Jasno, u tadašnjem sustavu bila je to velika politička prednost Srbije. Nakon svega, bilo je jasno da je Srbiji preostalo samo preuzeti vlast na jugoslavenskoj razini. Taj plan nije bio bez temelja. U kratkom roku, uspjela je Srbija slomiti pokrajinske autonomije, instalirala je i savezničko vodstvo u Crnog Gori, te je našla zajednički jezik s vodstvom JNA, dok im je jedini otpor pružala politika SR Slovenije. U navedenom kontekstu, stidljivo započinje proces demokratizacije, te stvaranje opozicijske scene u Hrvatskoj.[32]

[32] S. ĐUKIĆ, *Političko groblje*, 277.- 282., 289. - 293.; J. GLAURDIĆ, *Vrijeme Europe: Zapadne sile i raspad Jugoslavije*, 27.- 40.; N. BARIĆ, *Srpska pobuna u Hrvatskoj 1990.- 1995.*, 29. - 30.; Najbolji opis karaktera antibirokratske revolucije vidi u Olivera MILOSAVLJEVIĆ, "Antibirokratska revolucija 1987. - 1989.", *Dijalog povjesničara – istoričara* 8.; ur. Hans Georg Fleck i Igor Graovac, Zagreb, 2005., 319. -337.

III. POJAVA I OSNIVANJE HDZ-a

1. Početak demokratskih tendencija u Hrvatskoj

Što su bili glavni problemi na početku procesa demokratizacije u Hrvatskoj? Prije svega, bila je to činjenica da je pluralizam u društvu potpuno zamro, jer je dugi niz godina totalitarna komunistička doktrina dominirala društvenim životom. Jasno, također je postojao veliki strah od političkih progona. Iako je u nekim razdobljima bilo određenog popuštanja, progoni i represija bili su glavne karakteristike odnosa komunističkih vlasti prema političkim protivnicima. U nekim slučajevima, progona nisu bili pošteđeni niti najistaknutiji članovi komunističkog vodstva u Hrvatskoj. Unutar toga, naveo bih poratno ubojstvo ratnog čelnika komunista Hrvatske Andrije Hebranga, te progon sudionika Hrvatskog proljeća, političkog pokreta nastalog 1971. Slom Hrvatskog proljeća je bio posebno zanimljiv, jer je vodstvo SKH tražilo samo blagu političku liberalizaciju i djelomičnu rekonstrukciju unutarnjih političkih odnosa.[33] Prema Petru Kristi, tadašnjem sekretaru organizacije međuopćinskih SK Dalmacije, u čistkama je tada smijenjeno preko 5000 ljudi s rukovodećih mjesta, dok je iz članstva SKH isključeno preko 70000 ljudi.[34] O tome da je komunistička represija trajala sve do samog kraja Jugoslavije, govori činjenica, da je nakon Titove smrti, svake godine pokretano preko pet stotina novih političkih procesa.[35] Stoga, u kontekstu navedenih progona, nisu bili iznenađujući navodi u službenim sigurnosnim izvješćima iz 1987. da hrvatska opozicija "jedina nema program" na području SFRJ.[36]

Jasno, u navedenom kontekstu straha i represije, privatni prostori su bili jedina moguća mjesta okupljanja članova hrvatske opozicije. Jedno od tih mjesta, bila je kuća umirovljenog generala JNA i povjesničara Franje Tuđmana. Redovni sudionici sastanaka kod Tuđmana bili su: ugledni lingvist i akademik Dalibor Brozović, pravnik i borac za ljudska prava Vladimir Šeks, bivši visokopozicionirani članovi komunističkog sustava Josip Manolić i Josip Boljkovac, književnici Petar Šegedin i Neven Jurica, student Perica Jurič, ekonomist Ivan

---

[33] O nekim aspektima politike prema disidentima u komunističkoj Jugoslaviji vidi Katarina SPEHNJAK, Tihomir CIPEK, "Disidenti, opozicija i otpor – Hrvatska i Jugoslavija 1945. – 1990.", *Časopis za suvremenu povijest*, (dalje ČSP), 39. / 2007., br. 2., 255. - 297. Veliki broj svjedočanstava osoba progonjenih nakon sloma Hrvatskog proljeća vidi u *Prekinuta šutnja: ljudi iz 1971.*, ur. Milovan Baletić, Zagreb, 1990. O slučaju Andrije Hebranga opširnije vidi u Nada KISIĆ KOLANOVIĆ, *Slučaj Hebrang, Iluzije i otrežnjenja*, Zagreb, 1996.
[34] Petar KRISTE, *Sjene nad slobodom, Sjećanja i pogledi na Hrvatsku 1989. – 2002.*, Zagreb, 2002.; 14.
[35] R. DANILOVIĆ, *Upotreba neprijatelja. Politička suđenja u Jugoslaviji 1945.-1991.*, 85.
[36] F. TUĐMAN, *Osobni dnevnik: 1973.-1989., Knjiga III. 1984 .- 1989.*, ur. Ankica Tuđman, Zagreb, 2011., 218.

Bobetko, inženjer šumarstva Drago Stipac i publicist Slavko Goldstein. Dio opozicije redovito se nalazio u domu Vlade Gotovca, političkog zatvorenika i zadnjeg čelnika silom ugašene Matice Hrvatske. Kod Gotovca su na sastanke redovno dolazili Savka Dabčević Kučar i Miko Tripalo, politički prvaci SKH-a smijenjeni nakon sloma Hrvatskog proljeća, te poznati ekonomisti Marko i Vladimir Veselica, glumac Zlatko Vitez, te publicist Slavko Goldstein.[37] Koliko su ti sastanci bili dragocjeni, govori činjenica da je Petar Kriste samo radi njih dolazio iz Dubrovnika.[38] Osim navedenih, jedan veći krug opozicionara redovito se nalazio u kletima Ante Ledića na Plešivici iznad Samobora i Franje Gažija pokraj Zaprešića. No, glavna karakteristika ovog kruga, bila je da njegovi članovi tijekom svog života uglavnom nisu bili pripadnici SKJ.[39] Osim toga, ovi sastanci su mnogima poslužili za početak političke suradnje. Prema navodima V. Šeksa, upravo je kod Tuđmana upoznao D. Brozovića i J. Manolića. Inače, V. Šeks je s Tuđmanom tada bio u stalnom kontaktu, jer su surađivali na upoznavanju međunarodne javnosti sa stanjem u komunističkoj Jugoslaviji.[40]

Jedna od prvih naznaka demokratskih promjena u Hrvatskoj, bila je akcija političkih disidenata provedena 10. prosinca 1988. Na svjetski Dan ljudskih prava, Vladimir Šeks predao je zahtjev Saboru SRH u kojem se tražilo popuštanje represije političkim disidentima i povrat oduzetih pasoša. Zahtjev su potpisali: Dražen Budiša, Ferdo Bušić, Ivan Brizić, Marko Dizdar, Jerko Đerek, Vladimir Grabovac, Ivo Jurić, Tonči Marinković, Krešo Martinac, Ante Paradžik, Vladimir Šeks, Hrvoje Šošić, Marko Veselica i Ante Znaor.[41]

Nova veća opozicijska akcija bila je povezana s pitanjem zakonskog položaja hrvatskog jezika. Sukob po tom pitanju imao je dugu povijest u Hrvatskoj. Na jednoj strani, bili su zagovaratelji zajedničkog hrvatsko – srpskog jezika, dok su na drugoj strani bili pobornici samostalnosti hrvatskog jezika. Jedan od ključnih momenata u povijesti tog pitanja, bio je izlazak 1967. dokumenta pod imenom "Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskog jezika", u kojem je traženo ostvarivanje suverenosti hrvatskog jezika. Jasno, komunističke vlasti odmah su je proglasile nacionalističkim dokumentom. Međutim, Deklaracija je ipak postigla politički cilj. Ukazala je da ne postoji mirenje s unitarističkim zatiranjem hrvatskog jezika. Do novog sukoba između dva tabora dolazi zbog odredbe Ustava SRH iz 1974., kojom je zakonski trebalo definirati pitanje jezika. U predloženoj odredbi se navodilo da je "hrvatski književni

[37] O navedenim druženjima vidi Ankica TUĐMAN, *Moj život s Francekom*, ur. Jadranka Jureško Kero, Zagreb, 2006., Ivica RADOŠ, *Tuđman izbliza, svjedočenja suradnika i protivnika*, Zagreb, 2005.,16
[38] P. KRISTE, *Sjene nad slobodom, Sjećanja i pogledi na Hrvatsku 1989. – 2002.*, 46. – 47.
[39] Juraj KOLARIĆ, "Doprinos skupine iz Stošinca na Plešivici stvaranju hrvatske demokracije", *Kolo, Časopis Matice hrvatske za književnost, umjetnost i kulturu*, br. 3/4., Zagreb, 2009., 128. - 132.
[40] Vladimir ŠEKS, "Svim snagama u stvaranju HDZ-a i suverene Republike Hrvatske", *Deset godina Hrvatske demokratske zajednice: 1989.-1999.*, ur. Anđelko Mijatović, Zagreb, 1999., 440.
[41] Hrvoje ŠOŠIĆ, *Hrvatski politički leksikon, Dio 1: A-O.*, Rijeka, 1993., 88., 101. - 106.

jezik" u službenoj upotrebi na teritoriju SRH. Međutim, odredba nije usvojena, zbog ocjena iz unitarističkih i srpskih krugova da je "nacionalistička". Potkraj osamdesetih, s popuštanjem monopola komunističkih vlasti, ponovno započinje javna rasprava o ustavnoj odredbi. Nakon dugo vremena, u javnu raspravu su se uključili i opozicijski krugovi u Hrvatskoj. S ciljem davanja potpore samostalnosti hrvatskog jezika, krajem 1988. hrvatski biskupi plasirali su u javnost "Izjavu hrvatskih biskupa o hrvatskom jeziku". Početkom 1989. potporu biskupima dala je i inicijativa Marka Veselice i Hrvoja Šošića, koju je potpisalo četiri stotine i pedeset hrvatskih intelektualaca. Nakon toga, potpisima prikupljenim u prostorima Rimokatoličke crkve, potporu biskupima dalo je preko osam tisuća građana. Inače, navedena ustavna odredba usvojena je tek pred sam kraj postojanja SRH.[42] No, u tadašnjoj politici SR Hrvatske, problem nije bio samo status hrvatskog jezika. Naime, također je veliki problem predstavljalo isticanje bitnih nacionalnih događaja, te slavljenje hrvatskih povijesnih velikana bez komunističke ideološke verifikacije. O razmjerima toga govori i ovaj primjer. Potkraj 1988. podignut je spomenik znamenitom piscu Augustu Šenoi u Zagrebu. Prema procjeni vlasti, događaj je mogao poslužiti za manifestaciju nacionalnog ponosa, stoga su preventivno izbacili hrvatsku himnu iz protokola, jer njenim izvođenjem "nisu željeli provocirati".[43] Sličnih primjera bilo je u velikom broju, od kojih su neki poprimali karikaturalne obrise.[44]

Istovremeno, kako sam ranije naveo, dolazi do jačanja demokratskih tendencija u Sloveniji i Srbiji, ali na različitim temeljima. Također, snažni procesi demokratizacije započinju u istočnoeuropskim zemljama komunističkog lagera.[45] Jasno, navedene činjenice ohrabrila su slična razmišljanja u Hrvatskoj. Početkom 1989. Josip Manolić i Mijo Hlad dolaze kod F. Tuđmana, te mu iznose svoja razmišljanja da bi trebalo pratiti slovenske događaje.[46] Međutim, F. Tuđman slučajno odlazi na sastanak jedne druge opozicijske grupe. Njegov prijatelj Drago Stipac pozvao ga je na sastanak opozicijskog kruga, koji se inače okupljao u vikendici Ante Ledića na Plešivici. Dogovorena tema sastanka, bila je perspektiva demokratizacije u Hrvatskoj.[47]

---

[42] O statusu hrvatskog jezika tijekom SRH vidi Stjepan BABIĆ, "O Deklaraciji – činjenice i pretpostavke", *Kolo*, br. 1/2., Zagreb, 2009., 102. - 111. Vidi još u "Mi smo vruća desnica", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9531., 3. 3. 1990., 11. Izjava hrvatskih biskupa o hrvatskom jeziku i potpora hrvatskih intelektualaca objavljena je u H. ŠOŠIĆ, *Hrvatski politički leksikon, Dio 1: A-O.*, 237. - 239., 329. - 342.

[43] Z. VITEZ, *Između glumišta i politike*, 101.

[44] Z. RADELIĆ, *Hrvatska u Jugoslaviji, od zajedništva do razlaza, 1945.- 1991.*, 556.

[45] Božo REPE, "Slovenija u procesu raspada Jugoslavije", *Gračanički glasnik*, (Gračanica), br. 30/15, 66. - 79.; D. BILANDŽIĆ, *Hrvatska moderna povijest*, 764. – 765.

[46] F. TUĐMAN, *Osobni dnevnik: 1973. - 1989., Knjiga III. 1984. - 1989.*, ur. A. Tuđman, 290.

[47] Darko HUDELIST, *Banket u Hrvatskoj, Prilozi povijesti hrvatskog višestranačja 1989. - 1990.*, Zagreb, 1991., 395. - 397.; I. RADOŠ, *Tuđman izbliza, svjedočenja suradnika i protivnika*, 9.

Član navedenog kruga bio je i Marko Veselica, politički zatvorenik koji se tek vratio sa dugogodišnje zatvorske kazne. Zanimljivo, iako su još 1972. zajedno bili na optužnici komunističkog režima, Franjo Tuđman i Marko Veselica upoznali su se tek krajem 1988. Na Veseličin zahtjev, upoznao ih je D. Stipac, koji je to vidio kao bitnu činjenicu u prvim danima demokratizacije. Tema prvog zajedničkog sastanka bile su trenutne hrvatske političke prilike. U razgovoru s Tuđmanom, M. Veselica kao političke prioritete navodi "prekid hrvatske političke šutnje", te potpuno odbacivanje Titove politike. Ovo potonje nije se baš svidjelo Tuđmanu, pa je zapisao da izgleda Veselica ne vidi "povijesnost" Titove uloge. Ubrzo, M. Veselica donosi Tuđmanu dvije verzije novog političko - programskog dokumenta pod nazivom "Hrvatska izjava". Autor prve bio je Drago Stipac, dok je drugu napravio on. No, nakon čitanja, Tuđman nije bio zadovoljan viđenim, te ga je navedeno potaklo da napiše vlastiti programski dokument. Ipak, tada odustaje od tog nauma, jer je mislio da M. Veselica i D. Stipac možda to ne bi dobro primili.[48]

O karakteru politike "hrvatske šutnje" je bilo već govora na početku rada. To političko stanje napokon je prekinuto početkom 1989., kada je u Zagrebu osnovano Udruženje za jugoslavensku demokratsku inicijativu (UJDI). No, predstavljeni program UJDI-a je bio utemeljen na jugoslavenskoj sintezi, te su osobe uključene u projekt bile izrazito projugoslavenski orijentirane. Viđeno je izazvalo Tuđmanovu negativnu reakciju. Za njega, takav program nije odražavao političke potrebe hrvatskog naroda, stoga je smatrao da bi trebalo što prije osnovati političko udruženje "u kojem bi se ogledali autentični hrvatski interesi", koji su u komunističkom sustavu "bili potpuno blokirani". Također je smatrao da treba stvoriti novu hrvatsku nacionalnu politiku, jer je bilo jasno da su u Srbiji i Sloveniji u prethodnom vremenu nastale dvije nacionalne politike. Što je značila sintagma "nacionalna politika"? Značila je da na političkim scenama tih republika, postoji suglasje o zajedničkim nacionalnim ciljevima.[49]

2. Plešivički sastanak i izbor Tuđmana za predsjednika Inicijativnog kruga

Tijekom priprema za opozicijski sastanak na Plešivici, komunikacija među sudionicima odvijala se usmeno. Razlog je bio znan, strah od moćne komunističke tajne

[48] F. TUĐMAN, *Osobni dnevnik: 1973.-1989., Knjiga III. 1984. - 1989.*, ur. A. Tuđman, 214., 271., 290.

[49] Programske osnove i imena osoba koje su sudjelovale u osnivanju UJDI-a vidi u *Republika*, (Zagreb), br. 1., mart 1989. Tuđmanova razmišljanja o politici UJDI-a vidi F. TUĐMAN, *Osobni dnevnik: 1973. - 1989., Knjiga III. 1984.-1989.*, ur. A. Tuđman, 292.; "Dva Hrvata, tri stranke", *Delo*, (Ljubljana), vidi *Glasnik HDZ-a, Bilten za članstvo,* (Zagreb), god. I., br. 2., kolovoz 1989., 46.

službe Službe državne sigurnosti Republičkog sekretarijata za unutrašnje poslove (SDS RSUP-a). Za koordinaciju među sudionicima sastanka bio je zadužen Tuđmanov odvjetnik Vlado Marić, koji je potom na sastanak i osobno poveo Dragu Stipca i Franju Tuđmana.[50]

Dogovoreni sastanak na Plešivici održan je 19. siječnja 1989. Uz F. Tuđmana, D. Stipca i V. Marića, nazočili su mu: Nikola Gagulić, Vlado Jurčević, Tomislav Ladan, Ante Ledić, Anto Matković, Ivan Maglica, Mladen Marić, Hrvoje Šošić, Marko Turić, te Marko i Vladimir Veselica. Među sudionicima, najpoznatija politička imena bila su ona braće Veselica, Franje Tuđmana i Hrvoja Šošića. Nakon rasprave, donesena je odluka o osnivanju Inicijativnog kruga za osnivanje demokratske inicijative, te je izabrano i prvo vodstvo. Za prvog predsjednika predložen je M. Veselica, koji je to odbio. Umjesto njega, izabran je Franjo Tuđman, dok je za glavnog tajnika izabran Drago Stipac.[51] Glavni razlog Veseličinog odustajanja je bio strah njegove obitelji, koja nakon dugotrajnog progona više nije željela njegovu političku aktivnost. No, time je bio nezadovoljan Markov brat Vladimir Veselica, koji mu je prigovarao, kako je zbog toga, kasnije politički "loše prošao". Prigovor je bio opravdan zbog žrtve koju je Marko Veselica podnio, ali je postao buduća klica razdora u Inicijativnom krugu.[52] Međutim, H. Šošić kasnije svjedoči i o postojanju ambicije V. Veselice za preuzimanje vodstva Inicijativnog kruga.[53]

Prema mnogim svjedočenjima, iznimno veliku ulogu u Tuđmanovom izboru za predsjednika imala je njegova biografija. Tijekom biranja, Tomislav Ladan ga je ocijenio "osobito pogodnim" kandidatom. Jednako Ladanu, mislio je i Drago Stipac. Osim toga, značajnu ulogu u izboru imali su već ostvareni Tuđmanovi kontakti s hrvatskim iseljeništvom. Odmah nakon sastanka, Tuđman je ponovno trebao ići u SAD i Kanadu u posjetu hrvatskim iseljenicima, pa je odlukom Inicijativnog kruga dobio mandat tamo govoriti i u njihovo ime.[54] Još jedna specifičnost sastanka bilo je Tuđmanovo gledanje na budućnost Hrvatske. Prema Anti Lediću, jedini je on od sudionika tvrdio, da je jedino rješenje samostalna i neovisna Hrvatska. Konfederativnu Jugoslaviju, koju su kao cilj navodili ostali sudionici, vidio je samo kao prijelazno rješenje. K tome, stalno je govorio o političkoj pomirbi ili potrebi političkog

[50] H. ŠOŠIĆ, *Istine o dr. Franji Tuđmanu, prvi dio*, Samobor, Zagreb, 2002., LXVII.
[51] J. KOLARIĆ, "Doprinos skupine iz Stošinca na Plešivici stvaranju hrvatske demokracije", *Kolo*, br. 3. / 4., 133. -134. Imena svih pripadnika prvog Inicijativnog kruga također se nalaze u članku.
[52] D. HUDELIST, *Banket u Hrvatskoj, Prilozi povijesti hrvatskog višestranačja 1989. - 1990.*, 397. - 398.
[53] "Mi smo vruća desnica", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9531., 3. 3. 1990., 11.
[54] J. KOLARIĆ, "Doprinos skupine iz Stošinca na Plešivici stvaranju hrvatske demokracije", *Kolo*, br. 3. / 4., 133. - 134.; D. HUDELIST, *Banket u Hrvatskoj, Prilozi povijesti hrvatskog višestranačja 1989. - 1990.*, 398.

zajedništva unutar hrvatskog naroda. Cilj te strategije bilo je ostvarivanje neovisne i suverene Hrvatske.[55]

Novoosnovana demokratska inicijativa trebala je dobiti i svoje ime. S obzirom na stanje u Hrvatskoj, u nju je trebalo privući ljude različitih, ali prije svega, demokratskih političkih shvaćanja. Prema Tuđmanovom prijedlogu, to je bilo sadržano u imenu Hrvatski demokratski zbor. Uz taj, iznesena još dva prijedloga: Hrvatski narodni savez i Hrvatska narodna zajednica. Kasnije Juraj Kolarić svjedoči da su Tuđmana podržali D. Stipac i H. Šošić, dok je najveći protivnik bio T. Ladan. Tada dogovor o imenu ipak nije postignut, pa je to pitanje ostavljeno za kasnije. Pitanje statusa Hrvata u BiH je bilo također među temama razgovora. No, ono je dovelo do određenog razmimoilaženja. Podrijetlom Hrvati iz Bosne, Tomislav Ladan i Drago Stipac, zastupali su bezuvjetni savez s Muslimanima kao jedinu moguću politiku. Međutim, s time se nije složio F. Tuđman. Za njega je to bila samo perspektiva Hrvata iz Bosne, i koja ne uvažava interese Hrvata iz Hercegovine. Ipak, ova razmišljanja nisu bila bez temelja. Sukladno brojnosti i teritorijalnom rasporedu, te tadašnjem razmišljanju da se treba suprotstaviti politici Srbije, Hrvati iz Bosne su bili upućeniji na ovu suradnju, što s Hrvatima iz Hercegovine ipak nije bio slučaj.[56]

No, što se u biti dogodilo na plešivičkom sastanku? O Tuđmanovim ocjenama svjedoči Perica Jurič. Naime, iako nije bio zadovoljan sastankom, ipak je smatrao da ima svoje mjesto u povijesti HDZ-a.[57] Hrvoje Šošić također je tvrdio nešto slično. Prema njemu, na plešivičkom sastanku nije nastao HDZ, već u stvari temelj mnogih hrvatskih opozicijskih stranaka.[58] Slično je svjedočio Drago Stipac. Prema njemu, sudionici sastanka "nisu bili istomišljenici", ali su imali "minimalni zajednički konsenzus u ciljevima i toleranciji". On je najveću mogućnost demokratizacije tada vidio na ekonomskom planu.[59] U tom kontekstu, zanimljivo je Šošićevo svjedočenje zašto Josip Manolić nije nazočio sastanku. Prema Šošiću, on nije bio zainteresiran za sastanak, jer se na Plešivici okupila politička "desnica". U tu političku grupaciju, za Manolića su vjerojatno pripadali svi koji su imali potpuno negativan odnos prema komunističkom naslijeđu.[60]

---

[55] "S Plešivice je prije 25 godina njih 14 predvođeno Tuđmanom krenulo u projekt stvaranja samostalne hrvatske države", *Hrvatski tjednik*, (Zadar), br. 487., 23. 1. 2014., 7.
[56] J. KOLARIĆ, "Doprinos skupine iz Stošinca na Plešivici stvaranju hrvatske demokracije ", *Kolo,* br. 3. / 4., 132. - 134.; D. HUDELIST, *Banket u Hrvatskoj, Prilozi povijesti hrvatskog višestranačja 1989. - 1990.*, 27. - 28.
[57] I. RADOŠ, *Tuđman izbliza, svjedočenja suradnika i protivnika*, 17.
[58] "Mi smo vruća desnica", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9531., 3. 3. 1990., 11.
[59] "Kronologija Hrvatske demokratske zajednice", *HDZ u osnivanju, Bilten za članstvo*, (Zagreb), god I., br. 2, listopad, 1989., 30.
[60] H. ŠOŠIĆ, *Istine o dr. Franji Tuđmanu, prvi dio*, 244.

3. Franjo Tuđman

Tko je bio Franjo Tuđman, prvi predsjednik Inicijativnog kruga? Rođen je 1922. u Velikom Trgovišću, mjestu u Hrvatskom Zagorju, gdje mu je otac bio ugledni član Hrvatske seljačke stranke (HSS), glavne političke snage hrvatskog naroda u prvoj Jugoslaviji. Tijekom Drugog svjetskog rata, kao pristalica komunističke ideologije postao je pripadnik partizanskog pokreta pod vodstvom KPJ-u. U partizanskom pokretu pridružio mu se i otac, koji je bio jedan od delegata na zasjedanju Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja (ZAVNOH-a). Nakon rata i uspostave komunističke vlasti, F. Tuđman kao hrvatski kadar odlazi u Beograd na službu u Ministarstvo narodne obrane, ali mu je početak karijere obilježila smrt oca i pomajke u neutvrđenim okolnostima. Nakon daljnjeg školovanja, započinje s karijernim usponom u JNA, čija je kruna bila služba u Generalštabu JNA i generalski čin. Prema nekim svjedočenjima, u tome je imao veliku podršku još jednog hrvatskog kadra, generala Ivana Gošnjaka, saveznog sekretara za obranu. Istovremeno, F. Tuđman započinje sa znanstvenim radom. No, prve dvije Tuđmanove knjige odmah su izazvale sukobe. U prvoj, pod nazivom "Rat protiv rata", na temelju ratnih iskustava dao je podršku decentraliziranom konceptu Teritorijalne obrane (TO). U drugoj, pod nazivom "Stvaranje socijalističke Jugoslavije", komparativno se propituje udio hrvatskog naroda u partizanskoj borbi, te se činjenično pobijala konstantno nametana genocidna anatema hrvatskom narodu u jednom dijelu javnosti. Radovi su odmah izazvali prigovore Tuđmanovih protivnika, pa je tako prozivan za nedostatak znanstvenog aparata i "prohrvatsko" gledište o karakteru partizanske borbe. K tome, Tuđmanovi zaključci u tim radovima bili su u sukobu s već uvriježenim gledištem u Generalštabu JNA, inače sastavljenom uglavnom od srpskog i crnogorskog kadra, u kojem su Hrvati predstavljani kao remetilački element Jugoslavije. Ipak, F. Tuđman tada uspijeva preživjeti te napade, ali je donio odluku o izlasku iz vojne službe, kako bi se mogao baviti znanstvenim radom.

Tuđmanovo znanstveno gledište o karakteru hrvatskog NOB-a nije promaknulo komunističkom vodstvu Hrvatske na čelu s Vladimirom Bakarićem. I oni su bili svjesni političkih tendencija protiv kojih se Tuđman počeo boriti. Stoga su Tuđmana postavili 1961. na čelo novoosnovanog Instituta za historiju radničkog pokreta (IHRP) u Zagrebu. No, nakon petnaest godina komunističke vladavine, F. Tuđman povratkom u Hrvatsku, dolazi u jedan drugačiji društveni kontekst. Do tada je komunistički sustav već temeljito uklonio sve političke protivnike, te je redovito radio i na uklanjanju novih. K tome, unutar sustava SRH kadrovi srpske nacionalnosti bili su natprosječno zastupljeni, što je stvaralo međunacionalne

tenzije. Također se ustrajno radilo na uklanjanju hrvatske nacionalne simbolike iz javnog života. Najočitiji primjeri za to bili su zakonski status hrvatskog jezika, konstantni napadi na Rimokatoličku crkvu, te uklanjanje značajnih imena hrvatske povijesti iz javnog prostora prema komunističkom ideološkom ključu. Usto, Zagreb je malo toga gospodarski i politički kontrolirao, jer je uglavnom sve bilo strogo centralizirano u Beogradu. S vremenom su mnogi počeli javno tvrditi, da je Hrvatska gospodarski iskorištavana, da hrvatski narod ima najveći broj političkih zatvorenika i iseljenika, te da je nacionalna kultura zanemarena. Međutim, bilo kakvo postavljanje pitanja o navedenim problemima, bilo je napadano iz službenih krugova kao "nacionalističko" gledište, dok su osobe koje su postavljala takva pitanja, ubrzo postale metom političkog progona.

Po dolasku u Zagreb, Tuđman ulazi u jedan intelektualni krug, čiji su pripadnici književnik Miroslav Krleža, zagrebački gradonačelnik Većeslav Holjevac, ratni generali JNA Ivan Šibl, Ivan Rukavina, Nikola Kajić i povjesničar Vaso Bogdanov. Usto, kao direktor Instituta ubrzo postiže uspjeh, jer je u kratkom vremenu stvorio kadrovsku i znanstvenu osnovu, dok je utjecaj njegovih promišljanja u radu IHRP-a bio odmah vidljiv. Posebno je odjeknula kritika hrvatskog IHRP-a na sadržaj "Pregleda istorije SKJ" u izdanju Vojnoistorijskog instituta i srbijanskog IHRP-a. U kritici se najviše problematiziralo srbocentrično viđenje i zanemarivanje ostalih naroda Jugoslavije. Zanimljivo, iako je znanstveno branio pozicije SKH, V. Bakarić počinje zamjerati Tuđmanu da je u tome otišao predaleko. Uz Bakarića, Tuđman istovremeno ima problema s grupom povjesničara sa zagrebačkog Filozofskog fakulteta predvođenih Ljubom Bobanom i Mirjanom Gross. No, njihovi napadi na Tuđmana, bili su više vođeni borbom za znanstveni utjecaj, ali su ipak koristili i Bakariću. Prvi nagovještaj Tuđmanovog pada bilo je Bakarićevo osnivanje komisije CK SKH. Razlog su bila Tuđmanova javna predavanja, u kojima se navodilo da je velikosrpska politika uzrok propasti prve Jugoslavije. Navodno, u CK SKH je stigla prijava zbog njihovog "nacionalističkog" sadržaja. No, u raspravi pred komisijom, F. Tuđman dobiva podršku većine članova, što je značilo da je Bakarić doživio politički poraz, što prema mnogim svjedočenjima nikad nije zaboravio. U međuvremenu, nastali su novi problemi za Tuđmana. U javnosti se pojavila inicijativa, poticana iz srpskih političkih krugova, o navođenju broja od 600 tisuća žrtava na spomeniku u jasenovačkom logoru. Bio je to povijesni falsifikat, s namjerom da se Hrvati označe kao genocidan narod. Kako bi se to spriječilo, u elaboratu hrvatskog IHRP-a koji je upućen CK SKH-u, znanstveno je dokazano da je to lažan broj. Iako je u razgovorima s članovima CK SKH, Tuđman stalno dobivao potporu za borbu sa sličnim tendencijama, oni su mu stalno naglašavali da su nemoćni u

obrani od prikaza Hrvata "gorim zločincima od nacista". Akcija je završila uspjehom, te je blokiran navedeni naum. Nakon uspjeha u sprječavanju jasenovačke inicijative, politika je neuspješno pokušala spriječiti obranu Tuđmanove disertacije. Novi politički napad na Tuđmana bio je uspješniji. Neposredno pred svoj politički pad, vodeći srpski komunist Aleksandar Ranković u suradnji s vodstvom SKH, spriječio je Tuđmanov izbor u Jugoslavensku akademiju znanosti i umjetnosti. (JAZU). Treba također napomenuti, da u ovom razdoblju Tuđman ostvaruje prve kontakte s hrvatskim iseljeništvom. Kao član Matice iseljenika, tijekom znanstvenog boravka 1966. u SAD-u, ostvario je kontakte s tamošnjom hrvatskom inteligencijom. Bio je to Tuđmanov susret s predstavnicima jedne druge, nekomunističke Hrvatske, koja je u domovini vođena pod šifrom "neprijateljska emigracija".

Konačan formalni Tuđmanov raskid sa Savezom komunista vezan je uz "Deklaraciju o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika" iz 1967. Najvažniji njezin zahtjev je bilo traženje prekida s unitarističkom jezičnom praksom i ravnopravan status svih jezika naroda Jugoslavije. Zbog ocjene da je nacionalistički, dokument je izazvao snažne napade iz saveznih, republičkih vlasti, ali i samog Tita. U ocjenama vlasti, kao glavni inicijatori za pojavu dokumenta označeni su Društvo književnika Hrvatske (DKH), Matica Hrvatska (MH), Matica iseljenika (MI) i hrvatski IHRP, što je shodno ocjenama Deklaracije, značilo da su i navedene institucije također nacionalističke. Nakon provedene javne hajke na pripadnike tih institucija, F. Tuđman donosi odluku o napuštanju direktorskog mjesta IHRP-a. Međutim, to nije bila mudra odluka, jer je potom s Večeslavom Holjevcem i Miroslavom Krležom umirovljen i isključen iz SKH. No, iako još nije raskinuo s marksističkom idejom, Tuđman je time prekinuo institucionalne spone s pokretom kojem je pripadao od mladosti.

Nakon umirovljenja, Tuđman nastavlja sa znanstvenim radom, što rezultira njegovom knjigom "Velike ideje i mali narodi", u kojoj se razmatrala uloga malih naroda u povijesti i njihovo pravo na samoodređenje. Istovremeno, u SR Hrvatskoj nastaje politički pokret prozvan Hrvatsko proljeće, koji je pokrenuo nacionalnu emancipaciju, te čiji je glavni zahtjev bio rekonstrukcija odnosa u Jugoslaviji. No, pokret je bio politički heterogen. Predvodili su ga prvaci SKH-a Miko Tripalo, Savka Dabčević Kučar, Dragutin Haramija i Pero Pirker. Ogromnu ulogu u njemu imali su članovi vodstva Matice hrvatske: Vlado Gotovac, Šime Đodan, Marko Veselica, Franjo Tuđman, Vlatko Pavletić, Petar Šegedin, Zvonimir Komarica i Bruno Bušić. Iznimno značajan dio pokreta bila je i studentska struja predvođena Draženom Budišom, Antom Paradžikom i Ivanom Zvonimirom Čičkom. U kasnijim ocjenama, Tuđman je tvrdio da je brzom slomu pokreta, najviše doprinijelo što su navedene komponente bile slabo povezane. Pokret je ubrzo brutalno ugušen s optužbom da je nacionalistički, te su mnogi

sudionici završili u zatvorima. Među njima je bio i Franjo Tuđman, koji je kao član vodstva Matice Hrvatske optužen za rušenje komunističkog sustava. Unatoč Titovom navodnom zauzimanju, osuđen je na dvije godine zatvora, što je smatrao osvetom svojih političkih protivnika. Međutim, veliki udio u smanjenju kazne Tuđmanu imao je utjecaj M. Krleže.

Nakon izlaska iz zatvora, započinje novo razdoblje Tuđmanovog života. Shodno situaciji, živi povučeno i uglavnom kontaktira s političkim disidentima. Potom krajem 1975., Tuđman dobiva ponudu iz SAD-a za pisanje eseja o ukupnoj situaciji u Hrvatskoj. U tome nudi sudjelovanje Savki Dabčević Kučar i Miki Tripalu. Međutim, oni to odbijaju, što je Tuđmana razočaralo, jer je smatrao da su previše pasivni u borbi protiv sustava. Posebno je bio razočaran, jer je smatrao da su nakon sloma Hrvatskog proljeća najbolje prošli, jer ipak nisu bili sudski procesuirani. Treba također napomenuti, da je njihov međusobni odnos ostao trajno obilježen tim Tuđmanovim razmišljanjem. Potom odlučuje završiti knjigu "Nacionalno pitanje u suvremenoj Europi", u kojoj se govorilo da bi najbolje rješenje za Jugoslaviju bila njena "skandinavizacija". Navedeno je u potpunosti rušilo temelje komunističke Jugoslavije. U međuvremenu, u Francuskoj je 1978. jugoslavenska tajna služba ubila Tuđmanovog bliskog prijatelja i političkog emigranta Brunu Bušića. U tom vremenu, posebno zanimljiv bio je tadašnji ilegalan Tuđmanov put zapadnom Europom, tijekom kojeg se sreo baš s Bušićem, te s istaknutim hrvatskim iseljenicima Vinkom Nikolićem i Brankom Salajem. Zanimljiva je također jedna tadašnja Bušićeva misao, koja ponešto govori o Tuđmanovoj osobnosti. Znancu koji je bio nezadovoljan Tuđmanovim javnim istupima, govorio je da "Tuđman govori što govori, ali dobije li priliku, dobije li samo tri sekunde, taj će napraviti Hrvatsku".

U kontekstu očekivanju Titove smrti, F. Tuđman pristaje na ponude dobivene od velikog broja stranih novinara za razgovore o posttitovskoj Jugoslaviji. Dijelovi Tuđmanovog razgovora sa švedskim novinarom objavljeni su u udarnoj emisiji švedske TV. Potom je uslijedio razgovor s talijanskom novinarkom, koja je paralelno razgovarala i s Vladom Gotovcem. Uoči Titove smrti, Tuđman je također razgovarao s njemačkim i francuskim novinarima, ali je te materijale oduzela Služba državne sigurnosti. Navedeni razgovori postali su dijelom nove optužnice protiv Tuđmana. Nakon Titove smrti, sredinom ljeta 1980. optužen je za neprijateljsku djelatnost i povezivanje s neprijateljskom emigracijom.

Novo suđenje Tuđmanu započinje početkom 1981. Bio je to prvi politički proces nakon Titove smrti. Unatoč nepovoljnim okolnostima, suđenje je imalo i svojih dobrih strana. U svojoj obrani, koja je imala velikog odjeka u javnosti, Tuđman iznosi činjenice o nepovoljnom položaju hrvatskog naroda u komunističkoj Jugoslaviji. Na kraju je osuđen na tri godine zatvora i pet godina zabrane javnog istupa, te odlazi na odsluženje kazne u Lepoglavu.

Međutim, obitelj Tuđman ubrzo piše pisma članovima najvišeg političkog vodstva SRH i SFRJ, u kojima se tvrdilo da je dobivena presuda u biti osveta unitarističkih i velikosrpskih krugova. Navedeno je rezultiralo privremenim Tuđmanovim oslobađanjem početkom 1983. Nakon toga, zaredala su produljenja tog statusa sve do potkraj 1984. i oslobađajuće presude Vrhovnog suda SRH. Na temelju toga, tijekom 1985. i 1986. F. Tuđman piše pisma i Miki Špiljku i Josipu Vrhovcu, tada visokim komunističkim dužnosnicima SKH i SKJ. U njima je zatražio ukidanje svoje zabrane javnih istupa, te dozvolu za ponovni znanstveni rad. Istovremeno, u Srbiji zadobiva zamah već spomenuto propitivanje komunističkog monopola, u kojem se uglavnom postavlja pitanje o svrsishodnosti Titove vlasti i komunističke Jugoslavije za interese srpskog naroda.

Početkom 1987. F. Tuđmanu je vraćen pasoš, nakon što je zahtjev uputio direktno na republičkog sekretara za unutarnje poslove Vilima Mulca. Inače, F. Tuđman je bio među prvim disidentima kojima je vraćen. Ta činjenica je kasnije izazvala ocjene političkih protivnika o Tuđmanovoj protekciji u odnosu na druge opozicionare. Ipak, povrat pasoša ne treba čuditi. Bez obzira na sve, F. Tuđman je bio dugogodišnji visokopozicionirani član komunističkog sustava, koji je osobno poznavao mnoge tadašnje moćnike. U Tuđmanovu obranu, V. Šeks kasnije svjedoči da je povrat pasoša ipak bio uvjetan, jer je svaka nova procjena o neprijateljskom djelovanju vodila ponovnom oduzimanju.

Nakon toga, u nekoliko navrata, F. Tuđman odlazi u posjete hrvatskom iseljeništvu na američkom kontinentu i zapadnoj Europi, gdje je održao niz izlaganja o povijesnim i političkim temama. U izlaganjima je predstavio svoju političku i ideološku platformu. Bila je to ideološka pomirba hrvatskog naroda, utemeljena na razmišljanju kako je "svako hrvatsko ugroženo", te kojemu "nema spasa u strančarskom, ideološko dogmatskom, međusobnom razračunavanju, već jedino u sintezi nacionalnog pluralizma". Platforma je bila temeljena na pozitivnim tradicijama državnog prava Ante Starčevića, republikanizmu Stjepana Radića i Hrvatske seljačke stranke, te idejama i političkoj borbi hrvatske marksističke ljevice za pravo na samoodređenje ugrađenih u odluke AVNOJ-a i ZAVNOH-a. Bez obzira na sastav publike, uglavnom iseljenika progonjenih od strane komunističkih vlasti, F. Tuđman je stalno naglašavao pozitivnu Titovu ulogu za hrvatske interese. Tuđmanova izlaganja izazvala su veliko zanimanje u hrvatskom iseljeništvu, stoga su sintetizirana u brošuru "O povijesti rješavanja hrvatskog naroda i samoodređenje naroda u svijetu". Objavu je platilo jedno iseljeničko društvo iz Kanade. Usto, jedno od većih iseljeničkih udruženja, Hrvatske iseljeničke škole Australije, Amerike i Kanade (HIŠAK) iz Toronta, zatražilo je od svog

domovinskog predstavnika Ćire Grubišića da odmah stupi u kontakt s Tuđmanom. No, taj je pokušaj bio neuspješan.[61]

Početkom 1989. dolazi do promjene Tuđmanovog statusa, jer nakon duge društvene izolacije ponovno istupa u javnosti. Povod je bila rasprava o ustavnom statusu hrvatskog jezika. Prvi istup se dogodio na sastanku P.E.N-a, dok je drugi bio u Društvu književnika Hrvatske (DKH). Inače, DKH je bila prva društvena institucija, koja je početkom 1988. Tuđmana primila u članstvo.[62] Ipak, opciju svog ponovnog političkog rada, Tuđman je vidio kroz obnovljenu Maticu hrvatsku. Nasuprot tome, D. Stipac je smatrao "očekivanim" početak rada kroz DKH, jer je to bila jedna od rijetkih hrvatskih institucija, koja je u komunističkom sustavu imala "pluralističku i nacionalističku liniju".[63]

Uz konačni prekid društvene izolacije, skup u DHK je poslužio za povezivanje s političkim istomišljenicima. Jedan od govornika, književnik Hrvoje Hitrec, žestoko je branio suverenost hrvatskog jezika, te je zatražio trenutno odstupanje SKH s vlasti, što je tada bio iznimno hrabar čin. Zadovoljan Hitrecovim izlaganjem, Tuđman je zamolio Dubravka Horvatića da ih upozna, te je odmah pozvao Hitreca da sudjeluje u radu političke organizacije "koju je tek počeo stvarati". U biti, Tuđman je odmah započeo širenje Inicijativnog kruga HDZ-a, i to s onima za koje je mislio da bi svojim znanjem mogli pomoći u radu.[64]

4. Pojava Prednacrta u javnosti i tribina u Društvu književnika Hrvatske

Nakon predstavljanja projugoslavenskog UJDI-a javnosti, F. Tuđman zaključuje da je potrebno osnovati političku inicijativu s programom, u kojem bi se ogledali autentični interesi hrvatskog naroda. Na tragu toga, početkom veljače 1989. nastao je njegov "Nacrt prijedloga

[61] Ovo poglavlje napisano je na osnovu više Tuđmanovih biografija, te svjedočenja o razdobljima Tuđmanovog života. Usporedi prema James J. SADKOVICH, *Tuđman. Prva politička biografija*, Zagreb, 2010.; I. RADOŠ, *Tuđman izbliza, svjedočenja suradnika i protivnika*; Željko KRUŠELJ, *Tuđman: biografija*, Zagreb, 1991.; A. TUĐMAN, *Moj život s Francekom*, ur. Jadranka Jureško Kero, Zagreb, 2006.; V. ŠEKS, "Tuđmanova borba za ljudska prava, građanska i nacionalna prava", *O Tuđmanu osobnim pogledom*, Zagreb, 2002. Zdenko RADELIĆ, Davor MARIJAN, Nikica BARIĆ, Albert BING, Dražen ŽIVIĆ, *Stvaranje hrvatske države i Domovinski rat*, Zagreb, 2006.; F. TUĐMAN, *O povijesti rješavanja hrvatskog naroda i samoodređenje naroda u svijetu*, Ontario - Toronto, 1987. Dubravko JELČIĆ, Josip PEČARIĆ, *Tuđmanove tri sekunde*, Zagreb, 2004. Darko HUDELIST, *Tuđman: biografija*, Zagreb, 2004.; Ćiro GRUBIŠIĆ, "Ostvarenje pretpostavki za osnivanje HDZ-a", *Deset godina Hrvatske demokratske zajednice: 1989. - 1999.*, ur. A. Mijatović

[62] F. TUĐMAN, *Osobni dnevnik: 1973.-1989., Knjiga III. 1984.-1989.*, ur. A. Tuđman, 251., 290. - 291.

[63] D. HUDELIST, *Banket u Hrvatskoj, Prilozi povijesti hrvatskog višestranačja 1989. - 1990.*, 400., 30.

[64] Hrvoje HITREC, *Lijepa moja. Sjećanja jednog domoljuba 1988. - 1992.*, Zagreb, 1992., 12. - 15.

za pokretanje Hrvatskog demokratskog zbora".[65] Dokument su odmah pročitali Ankica Tuđman i Dalibor Brozović. Prema kasnijim svjedočenjima bili su zadovoljni viđenim.[66]

Što je bilo u sadržaju Tuđmanovog Prednacrta? U njemu se, koliko je tada bilo moguće, u potpunosti prikazivala politička kriza i loš položaj hrvatskog naroda u komunističkoj SFRJ, te su pruženi mogući odgovori za njihovo rješavanje. U sadržaju dokumenta predstavljena je izrazito zanimljiva ideološka sinteza, u kojoj je bila sedimentacija najvažnijih političkih ideologija iz hrvatske povijesti. Usto, izrazito je vidljiv utjecaj historicizma na cijeli dokument. Sam dokument započinje osvrtom na opće političko stanje u SFRJ. Zaključuje se da je kriza socijalističkog sistema dostigla vrhunac, te se koristeći tim stanjem "i s lijeva i s desna" (komunistički unitaristi i velikosrpski nacionalisti op.a.) žele "nametnuti prepoznatljivi neohegemonistički programi" (oba koncepta vode dominaciji politike Srbije u SFRJ op.a.). Stoga se tvrdilo da je :

> "povijesna nužnost, i potreba u interesu i hrvatskog i ostalih naroda, s kojima mu je urediti svoje odnose na tlu SFRJ i Europe, da se čuje izvoran i vjerodostojan glas onog hrvatskog javnog mnijenja što se zasniva na nepatvorenoj povijesnoj baštini hrvatskog naroda, a i ostalih kojima je Hrvatska domovina, i teži općečovječanskim idealima suvremena civilizirana svijeta".

Nadalje, kako bi pomogao u rješenju problema, HDZ je želio biti "izraz i zborište, demokratski opredijeljenih ljudi, u domovini i svijetu koji su suglasni u pitanjima bitnim za život pojedinca i naroda". Zatražena je također i demokratizacija društva, te jačanje "suverenosti svih naroda u SFRJ".[67] Potom se iznosio budući ideološki temelj HDZ-a. Uz priznanje povijesnih zasluga plemstvu, crkvenoj i svjetovnoj inteligenciji za održanje samobitnosti hrvatskog naroda, buduća politika viđena je kao sinteza "hrvatske moderne političke svijesti" koja je utemeljena na:

> "pozitivnim - preporodnim slobodarskim tradicijama - starčevićanskog hrvatskog povijesnog državnog prava, radićevskog općečovječanskog demokratskog republikanizma te na iskustvima hrvatske ljevice, marksista i komunista, iz zajedničke borbe sa srpskim i ostalim narodima za socijalističko samoupravno društvo i slobodnu domovinu Hrvatsku i jednakopravnu zajednicu naroda utemeljenu na povijesnim odlukama ZAVNOH-a i AVNOJA-a."

---

[65] Osobna pismohrana Ante Belje (dalje OP A. Beljo), Nacrt prijedloga za pokretanje Hrvatskog demokratskog zbora, nedatirano. Dokument u posjedu autora.
[66] A. TUĐMAN, *Moj život s Francekom*, ur. Jadranka Jureško Kero, 368.
[67] OP A. Beljo, "Prednacrt programske osnove Hrvatske demokratske zajednice", 1.- 2. Dokument u posjedu autora.

Svako uređenje međunacionalnih odnosa u SFRJ trebalo je biti "dosljedno avnojskom duhu", stoga je odbačena politika onih koji "zaboravljaju i na ona titovska načela da se SFRJ, uspostavljena kao samoupravna i savezna država, može održati samo ako osigurava slobodu i suverena prava svakog pojedinog naroda".[68] Prema Tuđmanu, u odlukama AVNOJ-a je bilo zapisano "pravo na samoodređenje do odcjepljenja", te ih je vidio glavnim razlogom sudjelovanja natprosječnog broja Hrvata i Slovenaca u Narodnooslobodilačkoj borbi (NOB).[69]

Sam početak rada HDZ-a vidio se kroz SSRN, ali bez nadzora SKH. Još su navedeni kao važni politički ciljevi: suradnja s hrvatskim iseljeništvom, otklanjanje demografskih problema, te uključivanje Hrvatske i SFRJ u Europsku zajednicu (EZ). No, ipak se kategorički odbacivala mogućnost ulaska "unitarne SFRJ" u EZ. Inicijativa HDZ-a je trebala biti u "demokratskoj obnovi", otvorena svima "bez obzira na nacionalnost", te je također izražena želja za pokretanjem neovisnog tiskovnog glasila.[70]

Ubrzo nakon završetka, F. Tuđman je poslao Prednacrt svima za koje je procijenio da bi mogli biti zainteresirani.[71] To je bio dobar potez, jer je zadobio potporu mnogih uglednih ljudi. Podršku Prednacrtu su tako dali: književnici Nedjeljko Fabrio, Hrvoje Hitrec, Dubravko Horvatić, Zvonimir Milčec, Ante Stamać i Petar Šegedin, jezikoslovci Stjepan Babić i Dalibor Brozović, povjesničar književnosti Joža Skok, filolog Nedjeljko Mihanović, filozof Franjo Zenko, povjesničar Petar Selem, pravnici Zvonimir Šeparović i Vladimir Šeks, inženjer Drago Stipac, glumci Fabijan Šovagović i Zlatko Vitez.[72]

Prednacrt je istovremeno dobio podršku Marka Veselice, bivših visokopozicioniranih članova SK Šime Balena, Josipa Boljkovca, Slobodana Budaka i Josipa Manolića, dok ga je Tuđmanov odvjetnik Vladimir Marić predstavio u pravnim krugovima. Zanimljivo, podršku mu je također dao i publicist Slavko Goldstein, što je Tuđman naznačio kao iznimno "važno". Međutim, ubrzo su se počele javljati veće zamjerke Prednacrtu, koje su uglavnom bile na tragu prethodne komunističke politike u Hrvatskoj. Tako su Grgo Gamulin i Šime Balen, tvrdili da bi u njemu trebalo biti "više, i posebno o Srbima", te kako je u njemu "premalo jugoslavenstva".[73]

---

[68] *Isto*, 3.
[69] Vidi *Glasnik HDZ-a, Bilten za članstvo,* god. I., br. 2, (Zagreb), kolovoz, 1989., 46.
[70] OP A. Beljo, "Prednacrt programske osnove Hrvatske demokratske zajednice", 4. - 5. Dokument u posjedu autora.
[71] Zdenka BABIĆ PETRIČEVIĆ, "Slutili smo novo vrijeme - vrijeme hrvatskog Mojsija", *O Tuđmanu osobnim pogledom*, 108.
[72] Željko KRUŠELJ, *Tuđman: biografija*, Zagreb, 1991., 116.
[73] Nacrt prijedloga za pokretanje Hrvatskog demokratskog zbora s imenima ljudi koji su ga podržali. Preslike raznih verzija u posjedu. Također vidi F. TUĐMAN, *Osobni dnevnik: 1973. - 1989., Knjiga III. 1984. - 1989.*, ur. A. Tuđman, 292. - 294.; I. RADOŠ, *Tuđman izbliza, svjedočenja suradnika i protivnika*, 191. -192.

Bilo je i onih, koji su odmah odbili suradnju s Tuđmanom. Među njima je bio i Dražen Budiša, kojeg je Tuđman iznimno cijenio, te je želio politički surađivati s njim. S ciljem postizanja suradnje dogovorio je i sastanak s Budišom. Uz Budišu i Tuđmana, na sastanku su bili prisutni Marko Veselica i Drago Stipac. No, Budiša je odbio mogućnost suradnje, te je kao razlog odbijanja naveo "previše historicizma" u Prednacrtu, što nije vidio kao dio buduće hrvatske politike.[74] Ipak, posebno mu je smetalo spominjanje Titovih povijesnih zasluga, na što mu je Tuđman prigovorio da polazi s "antikomunističkih pozicija". Međutim, Budiša mu je odgovorio da su kod njega ipak puno jače "antijugoslavenske" pozicije.[75] Treba također napomenuti da je ovaj sastanak tajno snimao SDS RSUP. U službenoj zabilješci o nadzoru, sve je točno opisano, jedino je krivo identificiran jedan sudionik, što dokazuje da je opozicijski rad bio pod stalnim nadzorom.[76] Treba napomenuti, da je tada jedan od redovnih davatelja informacija SDS RSUP-u o hrvatskoj opoziciji, bio kasniji visoki dužnosnik HDZ-a Stjepan Mesić.[77]

Pojava Prednacrta u javnosti, Tuđmanu je izazvala prve probleme. Nakon što ga je dobio, Marko Veselica ga je umnožio i samostalno podijelio po gradu. To je potaknulo još jedan problem. Bio je to strah od represivnog sustava, nakon što je Prednacrt izazvao zanimanje u krugovima vlasti. Dio potpisanih u potpori Prednacrtu počeo je potom tvrditi, da ih je Tuđman uvrstio bez njihove suglasnosti. Inače, taj Tuđmanov potez je doživio kritike iz dijela opozicijskih redova, s optužbom da je to dio njegove "samopromocije". O problemu kasnije svjedoči recenzent Tuđmanove knjige Franjo Zenko. Prema Zenku, Tuđman mu je priznao da ipak nije dobio dopuštenje od svih uvrštenih. No, zbog procjene da se svi načelno ipak slažu s iznesenim točkama, stavio ih je na listu. Bilo je i suprotnih osjećaja, pa je tako Vlado Gotovac bio razočaran što nije na popisu.[78] U navedenom prijeporu, Zlatko Vitez je branio Tuđmana, pa svjedoči kako su potpisi potpore, te članstvo u Inicijativnom krugu bili "fluidni", te se Tuđmanu jednostavno mogao priključiti "svatko tko je imao hrabrosti boriti se za promjene". Inače, Z. Vitez je postao član Inicijativnog kruga zajedno s kolegama Petrom Selemom i Fabijanom Šovagovićem, što je također bio dio Tuđmanove strategije. Želio je

[74] D. HUDELIST, *Banket u Hrvatskoj, Prilozi povijesti hrvatskog višestranačja 1989 - 1990.*, 402.
[75] I. RADOŠ, *Tuđman izbliza, svjedočenja suradnika i protivnika*, 51.
[76] H. ŠOŠIĆ, *Istine o dr. Franji Tuđmanu, prvi dio*, XLII.
[77] SRH, RSUP, SDS, Centar Zagreb, Strogo povjerljivo, Informacija 1286., Predmet: Klasni neprijatelj – politička i druga aktivnost, Mesić Stjepan – rezultati informativnog razgovora, 10. 9. 1988.; SRH, RSUP, SDS, Centar Zagreb, Strogo povjerljivo, Informacija 1665., Mesić Stjepan - rezultati informativnog razgovora, 20. 12. 1988. Dokument u posjedu autora.
[78] D. HUDELIST, *Banket u Hrvatskoj, Prilozi povijesti hrvatskog višestranačja 1989. - 1990.*, 21., 31., 402.

okupiti nacionalno određene kulturne djelatnike, ali kojima se u javnosti nije mogla "prišiti" ustaška etiketa.[79]

Nakon problema s vlastima oko javne pojave Prednacrta, mnogi su počeli postavljati pitanje, da li je stiglo pravo vrijeme za početak javnog rada HDZ-a. Sa zahtjevom da se ipak "pričeka", te navodno uz podršku više sudionika s plešivičkog sastanka, Tuđmanu je došao njegov odvjetnik Vladimir Marić. Kao razloge za čekanje, Marić je naveo mogućnost da pojava HDZ-a ugrozi promociju njegovih "Bespuća povijesnih zbiljnosti", te bolju pripremu programskih dokumenata. Međutim, izgleda da je u pitanju bio strah od komunističkog sustava, te činjenica da je istovremeno Srbija lomila silom albanski otpor na Kosovu. Unatoč Marićevom zahtjevu, F. Tuđman nastavlja s razvojem inicijative HDZ-a. Na sastanku Predsjedništva DKH-a održanom 20. veljače 1989., iznio je ideju o organizaciji tribine na kojoj bi javno predstavio svoj Prednacrt. Prijedlog je prihvaćen uz podršku Stjepana Čuića, Branimira Donata, Dubravka Horvatića, Marije Peakić - Mikuljan i Ante Stamaća, dok je za organizaciju tribine određen Stjepan Čuić.[80] U međuvremenu, donesena je konačna odluka o imenu za novu demokratsku inicijativu. Izabrano ime bilo je Hrvatska demokratska zajednica, po uzoru na iseljeničku Hrvatsku bratsku zajednicu (HBZ).[81] Prema svjedočenju jednog člana Inicijativnog kruga, slikara Duška Maleševića, Tuđman je ime izabrao na njegov nagovor.[82]

Tribina u DKH zakazana je za 28. veljače 1989. Određene teme za tribinu bile su: osnivanje Inicijativnog kruga Hrvatske demokratske zajednice i pokretanje neovisnog časopisa. U potpori tribini, ponovno su iznesena imena mnogih uglednih osoba: Šime Balen, Dalibor Brozović, Branimir Donat, Ivan Gabelica, Grgo Gamulin, Radovan Grgec, Hrvoje Hitrec, Dubravko Horvatić, Neven Jurica, Anto Matković, Josip Potočanec, Drago Stipac, Petar Šegedin, Vladimir Šeks, Stjepan Šešelj i Franjo Tuđman.[83] Inače, tu Tuđmanovu umješnost da prikupi potporu uglednih ljudi za svoj program, D. Stipac je držao kao posebno "vrijednu dimenziju", koju tada nije vidio kod nikoga u opoziciji.[84] Također treba

---

[79] I. RADOŠ, *Tuđman izbliza, svjedočenja suradnika i protivnika*, 16. -18.
[80] F. TUĐMAN, *Osobni dnevnik: 1973. - 1989., Knjiga III. 1984 .- 1989.*, ur. A. Tuđman, 292. - 294.
[81] J. KOLARIĆ, "Doprinos skupine iz Stošinca na Plešivici stvaranju hrvatske demokracije", *Kolo,* br. 3. / 4., 132. Također vidi D. HUDELIST, *Banket u Hrvatskoj, Prilozi povijesti hrvatskog višestranačja 1989. - 1990.*, 27. - 28.
[82] Dušan MALEŠEVIĆ, *Demo(n)kracija: (demokracija-politika):promišljanja o politici akad. slikara, «barakaša», jednog od utemeljitelja HDZ-a, dopredsjednika Stare gradske skupštine grada Zagreba, koji se iz politike povukao '96.*, Zagreb, 2011., 148.
[83] OP A. Beljo, DHK, Poziv na tribinu DHK, Trg Republike 7/1, Zagreb, 23. 2. 1989. Dokument u posjedu autora.
[84] D. HUDELIST, *Banket u Hrvatskoj, Prilozi povijesti hrvatskog višestranačja 1989. - 1990.*, 401.

napomenuti, da je informacija o tribini DKH izazvala veliko uzbuđenje u opozicijskoj javnosti, jer se vidjela kao naznaka mogućeg kraja komunističkog sustava.[85]

Međutim, uoči tribine dolazi do sukoba unutar Inicijativnog kruga HDZ-a. Povod je bio ideološki. Ante Paradžik, Petar Šale i Marko Veselica zatražili su od Tuđmana izbacivanje ZAVNOH-a i AVNOJ-a kao temelja hrvatske državnosti iz Prednacrta. No, Tuđman to odmah odbija, te razmišlja o jačanju te komponente da bi približio program za "marksističko - socijalističku grupu Gamulin - Balen". Međutim, baš mu je Grgo Gamulin otkazao nastup na tribini, jer je smatrao da ponovno "sve treba razborito promisliti". Ipak, Tuđman je to shvatio kao Gamulinov strah od moguće represije.[86] Još jedan mogući razlog, kasnije je svjedočio Žarko Domljan. On je od G. Gamulina dobio obavijest o pojavi HDZ-a. No, Gamulin mu je stalno isticao nezadovoljstvo s Tuđmanovim vodstvom. Bilo je i suprotnih primjera. Pedeset potpisa potpore tribini donio je Vladimir Šeks iz Osijeka.[87] Uoči samog održavanja, pokušana je odgoda tribine, pod izlikom da odluku o održavanju nije donijelo Predsjedništvo DKH. No, Tuđman je to uspio spriječiti, što je ipak ukazivalo na određene promjene u društvu.[88]

Na iznimno posjećenoj tribini DHK održanoj 28. veljače 1989. nastupili su Franjo Tuđman kao autor Prednacrta, Dalibor Brozović, Ivan Gabelica, Dubravko Horvatić, Hrvoje Hitrec, Neven Jurica, Ante Korljan, Drago Stipac, Vladimir Šeks i Stjepan Šešelj, te gosti iz utemeljenih slovenskih demokratskih udruženja Branko Hofman, Tone Remc i France Tomšič.[89] Prvi se okupljenima obratio Franjo Tuđman. Tema njegovog izlaganja je bilo opće političko stanje u SRH i SFRJ. Za početak, stanje je ocijenio lošim, dok je politiku SKH vidio kao "kolebljivost" i "kukavičluk". Posebno se osvrnuo na članove SKH, koji su nakon 1971. sudjelovali u progonima ljudi, ali koji su na kraju bili proglašeni "gorim hrvatskim nacionalistima" od progonjenih. Među primarne razloge za pojavu HDZ-a, iznio je pojavu demokratskih inicijativa s jugoslavenskim političkim temeljima u Hrvatskoj. Zatim je iznio da njegov politički program teži za "sintezom hrvatske povijesne i političke misli, znajući koliko je skupo stajalo, i naš i svaki drugi narod nasilno rušenje i udaljavanje od vlastitih tradicija". K tome, odbacio je stalne zahtjeve iz tek nastajale opozicije u kojem se tražio izostanak djelovanja disidenata u prvim danima demokratizacije. Za kraj, otvoreno je osudio trenutnu

[85] D. MALEŠEVIĆ, *Demo(n)kracija: (demokracija-politika): promišljanja o politici akad. slikara, «barakaša», jednog od utemeljitelja HDZ-a, dopredsjednika Stare gradske skupštine grada Zagreba, koji se iz politike povukao '96.*, 8.
[86] F. TUĐMAN, *Osobni dnevnik: 1973. - 1989., Knjiga III. 1984.-1989.*, ur. A. Tuđman, 294. - 296.
[87] Žarko DOMLJAN, *Visoko podignimo zastavu, Hrvatska - od negacije do priznanja*, Zagreb, 2010., 53.
[88] A. TUĐMAN, *Moj život s Francekom*, ur. Jadranka Jureško Kero, 369.
[89] *HDZ - inicijativni krug, Bilten za članstvo,* (Zagreb), god. I., sv. 1, lipanj, 1989., 7. - 32.

politiku Srbije, uz jasnu ocjenu da ona teži "svoj neostaljinizam i unitarizam nametnuti cijeloj jugoslavenskoj zajednici".[90]

Uslijedila su daljnja izlaganja. Književnik Dubravko Horvatić je govorio o potrebi društva za radom neovisnih medija. Inženjer Drago Stipac je zatim tematizirao negativne strane komunističkog sustava. Prije svega, smatrao je da SSRN zbog komunističke "negativne selekcije" ne može izvršiti potrebne društvene reforme. Usto, istaknuo je da Jugoslaviju treba vratiti na početne zamišljene osnove - "zajednicu suverenih naroda". K tome, ocijenio je političke progone u Hrvatskoj "kao loše" i za Jugoslaviju, uz zaključak da su i "mnoge karijere" izgrađene na tim progonima. Ante Korljan iz Splita je donio pozdrave "iz južne Hrvatske", te je izrazio želju za rješavanje društvenih problema kroz mogući rad HDZ-a.[91]

U izlaganju pravnika Vladimira Šeksa bilo je govora o zakonodavnim okvirima komunističkog sustava. Savezne i republičke Ustave ocijenio je kao "nedemokratske, ideološke i stranačke", te je izravno optužio Savez komunista za loše stanje u Hrvatskoj. Za rješenje problema, zatražio je ukidanje komunističkog monopola u društvu, koji je vidio i glavnom preprekom za uvođenje demokracije, te je odbacio mogućnost u kojem se "nudi jednostranački sustav s pluralizmom". Na kraju je zaključio da je pluralizam postao "povijesna nužnost i Hrvatske i Jugoslavije", te je zatražio "demokraciju, a ne demokratizaciju".[92]

Na početku istupa, lingvist Dalibor Brozović je naveo dva razloga za nastup. Prvi je bio briga za budućnost hrvatskog jezika, dok je drugi bila svekolika "demokratska obnova". Po njemu, u toj obnovi bio je potreban razgovor sa svima. Međutim, kao jedine s kojima nema pregovora, vidio je hrvatske unitariste, te one koji su se "sami odrekli" nacionalnosti. Također je svima uputio poziv da se "ne srame" nacionalnih osjećaja, te je zaključio kako demokracija u Hrvatskoj ipak može biti "samo hrvatska", što "ne znači diskriminiranje" drugih, nego samo "normalni" demokratski proces, kao i kod drugih europskih naroda.[93]

Probleme hrvatskog iseljeništva, tematizirao je književnik Stjepan Šešelj. Kao buduće važne političke ciljeve naveo je jače povezivanje iseljeništva s domovinom, te bolji tretman i prestanak demoniziranja u javnosti.[94] O suverenitetu hrvatskog naroda u SFRJ govorio je odvjetnik Ivan Gabelica. On je istaknuo, da unatoč ustavnim odredbama, hrvatski narod "nije suveren". Za tu tezu, dokaz su mu bili položaj hrvatskog jezika i postavljanje pitanja

[90] *Isto,* 7. - 11.
[91] *Isto,* 11. - 16.
[92] *Isto,* 16. - 19.
[93] *Isto,* 19. - 21.
[94] OP A. Beljo, Slovo na tribini DHK održanoj u Zagrebu, 28. 2. 1989. Prilog inicijativi utemeljenja HDZ-a. Dokument u posjedu autora.

autonomije Dalmacije u javnosti. Nadalje, odbacio je česte javne navode o genocidnosti hrvatskog naroda, te je nazočne podsjetio na šutnju o poslijeratnim partizanskim i četničkim pokoljima nad pripadnicima hrvatskog naroda. Dotaknuo se također problema pobačaja, te je zatražio njegovu zabranu.[95]

Književnik Hrvoje Hitrec se također založio za punu slobodu društvenog života. I on je jugoslavensku i komunističku federaciju ocijenio lošom za interese hrvatskog naroda, te je ponovnu propast jugoslavenske ideje vidio kao nedostatak "političkog talenta" hrvatskog naroda. Posebno zanimljiv bio je Hitrecov pogled na dotadašnju politiku SKH. Proglasio ih je krivcima za uništavanje nacionalne kulture, jezika, kao i za brojno hrvatsko iseljeništvo. Međutim, zaključio je Hitrec, to im ipak "nije bilo dovoljno kao dokaz lojalnosti" onima koje "može zadovoljiti samo pun opseg granica Pećke patrijaršije" (velikosrpskoj politici op.a.). Za kraj, iznio je ocjenu vodstva SKH i u trenutnim međurepubličkim sukobima. Prema Hitrecu, dugo su šutjeli na napade iz Srbije, ali su napokon "slabo" reagirali, kad su uvidjeli da je hrvatski suverenitet u opasnosti. Na kraju istupa, bez zadrške je usporedio politiku Srbije i Miloševića s "politikom Hitlera" uoči rata.[96]

Zatim su se nazočnima obratili gosti iz slovenskih demokratskih inicijativa. Svi su redom pozdravili pojavu HDZ-a. Jedan od inicijatora demokratizacije u Sloveniji, France Tomšič je vidio pojavu HDZ-a kao pozitivan iskorak, te je potrebnim vidio rušenje monopolskog položaja SKJ. Tone Remc je zatražio razvoj demokracije u Hrvatskoj, i to posebno zbog teškog povijesnog nasljeđa. Branko Hofman je poželio HDZ-u sreću u radu, te razvoj demokratskog sustava u svrhu izbjegavanja nedemokratskih konflikata u društvu.[97]

Skup je završio izlaganjem Franje Tuđmana. Zahvalio je svima na dolasku, te je ponovno objasnio razloge za pojavu Prednacrta. Za kraj, pozvao je prisutne na sljedeći sastanak Inicijativnog kruga HDZ-a. Na njemu je trebalo postići dogovor o održavanju osnivačke skupštine.[98] Osim Prednacrta, na tribini je predstavljena još jedna inicijativa. Član Inicijativnog kruga Krunoslav Šuto, predstavio je ideju o osnivanju Hrvatskog dioničkog društva (HDD) "Domovina". Intencija je bila budućom financijskom zaradom tog društva, financirati budući rad HDZ-a. U svojim zapisima, F. Tuđman je kasnije ocijenio tribinu. Brozovićevo izlaganje mu je bilo najbolje, dok su mu Gabelica i Stipac "otišli previše u mitingaški stil". No, držim da su Tuđmanove loše ocjene, ipak bile utemeljene na njihovim izrazito negativnim ocjenama komunističkog sustava. Potaknut uspjehom tribine, Josip

[95] *HDZ - inicijativni krug, Bilten za članstvo,* (Zagreb), god. I., sv. 1, lipanj 1989., 23. - 25.
[96] *Isto,* 26. - 27.
[97] *Isto,* 28. - 31.
[98] *Isto,* 32.

Manolić je ponudio pomoć u daljnjoj organizaciji HDZ-a, kroz rad na statutu i prikupljanju financijskih sredstava među poznatim zagrebačkim obrtnicima.[99] Reakcije na tribinu u javnosti bile su različite, te su se uglavnom temeljile na političkoj osnovi. Odjeci u hrvatskoj javnosti, željnoj političkog pluralizma, bili su dobri, kao i među hrvatskim iseljeništvom, te u medijima demokratskih zemalja. No, prema očekivanju, napadi iz partijskih foruma i medija bili su žestoki. Ipak, unatoč žestokim napadima, Josip Manolić je procijenio da treba "smiriti" i "ići dalje" s organizacijom HDZ-a. Nakon svega, koji je bio rezultat tribine? Prije svega, HDZ je predstavljen javnosti, te je pokrenuta društvena rasprava o potrebi demokratizacije hrvatskog društva.[100]

Kako je najavljeno, kod Tuđmana je ubrzo održan novi sastanak Inicijativnog kruga. Uz Tuđmana, prisutni su bili braća Veselica, Milan Kovač, Tomislav Ladan, Dubravko Horvatić, Stjepan Šešelj, Hrvoje Šošić, Drago Stipac, Hrvoje Hitrec i Dalibor Brozović. U razgovoru je bilo govora o daljnjem usavršavanju političkog programa. S tim ciljem, sudionici sastanka trebali su s vremenom odraditi po jednu temu za koju su stručni. Međutim, na kraju je jedino F. Tuđman potpuno odradio svoj dio posla. Uz njega, nešto su djelomično napisali Milan Kovač o gospodarstvu, te Stjepan Šešelj i Ćiro Grubišić o iseljeništvu. Stoga je Tuđmanu preostalo napisati samostalno cijelu programsku osnovu HDZ-a. No, vrlo brzo je informacija o tribini u DKH stigla i među hrvatske iseljenike. Ćiro Grubišić, domovinski predstavnik HIŠAK-a otputovao je u Kanadu i SAD, gdje je članove vodstva HIŠAK-a Ante Belju, Vinka Grubišića i Gojka Šuška upoznao s pojavom HDZ-a. Zatim su preko HIŠAK-a proslijeđene informacije o HDZ-u u zajednice hrvatskih iseljenika u SAD-u, Kanadi i Australiji. Shodno tome, odmah se nametnulo razmišljanje o osnivanju u tim zemljama organizacija HDZ-a. Nakon povratka, Grubišić je izvijestio Tuđmana o dobivenoj podršci iz iseljeništva.[101]

U međuvremenu, na razini Jugoslavije odvijaju se krupni politički događaji. Vodstvo SR Srbije je završavalo dugo priželjkivani proces ukidanja ovlasti SAP Kosova i Vojvodine. Taj potez dobio je veliku podršku među srpskim narodom, koji je smatrao da se time ispravlja nepravda. Amandmani na Ustav SR Srbije usvojeni su na sjednici Skupštine SR Srbije 28. ožujka 1989. No, s tim potezom Srbije, prekršen je i savezni Ustav. Na primjedbe o kršenju

---

[99] F. TUĐMAN, *Osobni dnevnik: 1973. - 1989., Knjiga III. 1984.-1989.,* ur. A. Tuđman, 295. - 296.

[100] "Odjeci najavnog nastupa Hrvatske demokratske zajednice u tisku", *HDZ – inicijativni krug, Bilten za članstvo,* (Zagreb), god. I., sv. 1, lipanj 1989., 33. - 84.; "Najteže je biti Hrvat u Hrvatskoj", *Glasnik HDZ-a, Bilten za članstvo,* (Zagreb), god. I., br. 2, kolovoz 1989., 53.; F. TUĐMAN, *Osobni dnevnik: 1973. - 1989., Knjiga III. 1984. - 1989.,* ur. A. Tuđman, 297. - 299.

[101] Ćiro GRUBIŠIĆ, "Ostvarenje pretpostavki za osnivanje HDZ-a", *Deset godina Hrvatske demokratske zajednice: 1989. - 1999.*, ur. A. Mijatović, 353.

saveznog Ustava, vodstvo Srbije je odgovaralo da su promjene imale samo republički karakter, stoga su zadržana sva savezna prava koje su imale pokrajine. Jasno, u sustavu gdje se odlučivalo glasovima federalnih jedinica, bila je to ozbiljna politička snaga.[102] Usporedno, politika Srbije je zadobila veliki broj pristalica i među Srbima u Hrvatskoj. Miting podrške politici Srbije održan je 28. veljače 1989. u Kninu. No, održan je na isti datum kao i tribina u DKH-u. Prosvjednici su dali podršku vodstvu Srbije, te je osuđena slovenska i hrvatska politika prema pitanju Kosova. Organizator mitinga je bio ekonomist Jovan Opačić. Srbijanski mediji su kninske događaje popratili tekstovima, u kojima se iznova problematizirala ugroženost Srba. No, na pojavu srpskog nacionalizma u Hrvatskoj, vodstvo SKH-a reagiralo je pozivom Hrvatima na suzdržanost u iskazivanju nacionalnih osjećaja, kako se ne bi potaknulo nove izljeve srpskog nacionalizma.[103]

U navedenom kontekstu, nastavljeno je s organizacijom HDZ-a. Napadi nakon tribine ipak su polučili rezultat, jer je dio članova Inicijativnog kruga zbog straha odustao. To je izazvalo početno razočaranje kod Tuđmana, koji je već imao neke strateške ciljeve. Prema Hitrecu, Tuđman je želio u HDZ-u okupiti što više ljudi, smatrajući da je za politički uspjeh potrebna "čvrsta i široka organizacija". Nadalje, vidio je potrebnim stvaranje jake političke snage u Hrvatskoj, jer je smatrao da se vodstva SRH i SKH nemaju snage oduprijeti politici Srbije. K tome, vidio je potrebnim i pojavu snažne političke figure, koja bi mogla preokrenuti dugogodišnji trend loše hrvatske politike.[104] Tuđmanova procjena o lošem stanju unutar SKH bila je točna.[105]

Unatoč stalnim javnim napadima, pokrenuti su prvi kontakti HDZ-a sa službenim organima. Prema zakonu, tada je jedina legalna opcija rada bila kroz SSRN. Stoga su već tijekom ožujka 1989. održana dva sastanka s vodstvom SSRN-a. Glavni čovjek HDZ-a za vezu sa SSRN-om bio je Dalibor Brozović. Unatoč napadima na Prednacrt i Tuđmana, dojmovi sa oba sastanka, ipak su bili povoljni. Kasnije je F. Tuđman zapisao da im je drug Marinko Panić baš na drugom sastanku dao usmeni pristanak za osnivanje. Na temelju toga, za početak travnja 1989. zakazan je sastanak Inicijativnog kruga HDZ-a, s ciljem organizacije

[102] Sabrina P. RAMET, *Balkanski Babilon, Raspad Jugoslavije, od Titove smrti do Miloševićeva pada*, Zagreb, 2005., 52. - 53.
[103] N. BARIĆ, *Srpska pobuna u Hrvatskoj, 1990. -1995.*, 42. - 44.
[104] Hrvoje HITREC, "Protiv sudbine zaboravljenog naroda", *O Tuđmanu osobnim pogledom*, 67. - 69.
[105] D. BILANDŽIĆ, *Povijest izbliza, memoarski zapisi, 1945.- 2005.*, 330. - 332.

osnivanja. Međutim, ubrzo je stigao novi zahtjev iz SSRN-a. Zatraženo je odlaganje osnivanja HDZ-a do jeseni.[106]

Unatoč zahtjevu SSRN-a, pripreme za osnivanje HDZ-a ipak su nastavljene. No, dolazi do novih problema u Inicijativnom krugu, jer su istaknuti članovi Ante Matković, Vladimir Marić i Drago Stipac postali nezadovoljni Tuđmanovim vodstvom. Prije svega, zamjerali su mu konspirativni rad i zabranu javnih istupa Marku Veselici, pretjerano pozivanje na AVNOJ i članstvo Ivana Bobetka i Milovana Šibla, za koje su govorili da su primljeni samo zato što su "generalski sinovi".[107] Zbog navedenih napada, F. Tuđman ozbiljno razmišlja o napuštanju Inicijativnog kruga HDZ-a. K tome, dogodio se još jedan značajan događaj. Franjo Tuđman i Marko Veselica optuženi su za nezakonito javno istupanje. Zbog znanog komunističkog odnosa prema političkim protivnicima, pokretanje procesa izazvalo je veliku zabrinutost za sudbinu HDZ-a među Tuđmanovim suradnicima.[108]

U tom kontekstu, novi sastanak Inicijativnog kruga HDZ-a održan je 3. travnja 1989. Prisutno je bilo pedeset i šest delegata. Teme razgovora bile su javne reakcije na pojavu HDZ-a i pregovori sa SSRN-om. S ciljem jačanja rada, u raspravi je razmatrano formiranje unutarnjih tematskih odbora, koji su trebali biti zaduženi za izradu programa, statuta, osnivanja, gospodarstvo, poljoprivredu, ljudska prava, demografiju i kulturu. Ipak, sastanak je obilježio sukob Nevena Jurice i F. Tuđmana. Prema Tuđmanovom svjedočenju, na početku je Neven Jurica podnio izvještaj sa zadnjeg sastanka u SSRN-u. Pod dojmom zahtjeva iz vodstva SSRN-a da se osnivanje odloži, on je zatražio da se ne ide s ničim "što bi moglo biti nepoćudno za službene krugove". Tome se odmah usprotivio Perica Jurič, jer je to vidio "kao uzmicanje". Ipak, Tuđman je smatrao da je Jurica "pledirao" protiv njega, te da se ide "na likvidaciju HDZ-a". Stoga je odbacio zahtjev Nevena Jurice, za što je dobio jaku potporu Stjepana Sulimanca i Josipa Manolića.[109] Kasnije je Drago Stipac svjedočio da je sukob ipak bio "veliki nesporazum". Razumio je Tuđmanovu potrebu za obranom osobnog integriteta, ali je bio nezadovoljan što u sukobu nije koristio "demokratske metode".[110]

Sastankom je inače predsjedavao Ivan Vekić, pravnik iz Osijeka. Na prijedlog V. Šeksa, Vekić je izabran kao kompromisno rješenje između Tuđmanovih pristaša i protivnika. Prema

---

[106] "Izvještaj sa sastanka u RK SSRNH od 24. 3. 1989.", *Hrvatska demokratska zajednica - inicijativni krug, Bilten za članstvo,* (Zagreb), god. I., sv. 1, lipanj 1989., 67. - 69.. Vidi također F. TUĐMAN, *Osobni dnevnik: 1973.-1989., Knjiga III. 1984.-1989.,* ur. A. Tuđman, 297. - 301., 309.

[107] D. HUDELIST, *Banket u Hrvatskoj, Prilozi povijesti hrvatskog višestranačja 1989. - 1990.*, 104., 107.

[108] F. TUĐMAN, *Osobni dnevnik: 1973. - 1989., Knjiga III. 1984 .- 1989.,* ur. A. Tuđman, 299. - 303.

[109] HDZ, Zapisnik prvog sastanka Inicijativnog kruga, Zagreb, 3. 4. 1989. Dokument u posjedu autora.Vidi još F. TUĐMAN, *Osobni dnevnik: 1973. - 1989., Knjiga III. 1984 .- 1989.,* ur. A. Tuđman, 302. - 303.

[110] "Kronologija Hrvatske demokratske zajednice", *HDZ u osnivanju, Bilten za članstvo,* (Zagreb), god I., br. 2., listopad 1989., 30.

Vekićevom opisu, sastanak je bio prožet emocijama, jer "činjenica da sudjelujete u nečemu, što se je moglo samo prisnivati punih pola vijeka, činilo je čovjeka nevjerojatno ponosnim, pa čak i hrabrim izvan granica koje smo tada znali i pokazivali". No, jedini kod kojeg je primijetio staloženost u istupima bio je Franjo Tuđman, te je također vidio stav čovjeka spremnog "za borbu do kraja". Taj Tuđmanov pristup pridonio je njegovoj odluci kome se kasnije prikloniti u sukobu unutar Inicijativnog kruga. Nakon što se vratio kući, rodbini je govorio, kako je "sjedio uz budućeg predsjednika nezavisne hrvatske države". No, također je zamijetio da su odmah započele "intrige" među sudionicima sastanka, te "sukobljavanja oko vodećih položaja" unutar HDZ-a.[111]

U ožujku 1989. dolazi do značajnih političkih promjena na saveznoj razini. Umjesto Branka Mikulića iz BiH na čelo Saveznog izvršnog vijeća (SIV) izabran je predstavnik SRH Ante Marković.[112] Nadalje, u travnju 1989. odigrao se jedan politički sukob, koji je tumačen kao prvi poraz politike SR Srbije u "maršu kroz institucije". Kao kandidat BiH za člana Predsjedništva SFRJ pojavio se Nenad Kecmanović, Srbin po nacionalnosti. Nacionalnost nije bila problem. No, u ranijim medijskim istupima, Kecmanović je često navodio da je borba protiv saveznog centralizma dovela do "stvaranja republičkih centralizama" koji su rušili jugoslavensko zajedništvo. U biti, kritizirao je ustavna rješenja iz 1974. Stoga je postojala bojazan od Kecmanovićeve podrške politici Srbije u Predsjedništvu SFRJ, u kojem je Srbija već kontrolirala glasove svojih pokrajina i Crne Gore. Nakon iskonstruirane medijske afere, povučena je Kecmanovićeva kandidatura, što je bilo tumačeno kao pobjeda federalističke opcije u BiH.[113] Umjesto Kecmanovića, za novog člana Predsjedništva SFRJ, u lipnju 1989. izabran je Bogić Bogičević, inače pristalica federalizma.[114] Treba još napomenuti, da Srbija tada započinje i provedbu plana za ostvarivanje prevlasti unutar SKJ. Na traženje SK Vojvodine, ali u biti na poticaj SK Srbije, sazvan je za siječanj 1990. izvanredni kongres SKJ.[115]

---

[111] Ivan VEKIĆ, *Koraci u povijest - sjećanja i događaji*, Osijek, 2004., 81. – 83.
[112] Z. RADELIĆ, *Hrvatska u Jugoslaviji, od zajedništva do razlaza*, 1945. - 1991., 496.
[113] D. BILANDŽIĆ, *Povijest izbliza, memoarski zapisi, 1945.- 2005.*, 332. - 333. Također vidi "Zaustavljeni let", *Danas* (Zagreb), br. 375., 25. 4. 1989., 18. - 21.; "Strah od tri glasa", *Danas* (Zagreb), br. 375., 25. 4. 1989., 18. - 21.
[114] "Bosanski meteor", *Danas* (Zagreb), br. 385., 4. 7. 1989., 20. - 21.
[115] "Kompromis na slijepom kolosijeku", *Danas* (Zagreb), br. 377., 9. 5. 1989., 24. - 25.

5. Ključni sastanci Inicijativnog kruga i pojava Veseličine frakcije

Do kraja svibnja 1989. postignut je dio tehničkih dogovora oko osnivanja HDZ-a. Nakon Tuđmanovih konzultacija s Brozovićem i Manolićem, za moguće datume osnivanja dogovoreni su 17. ili 18. lipnja, dok se za mjesto osnivanja željelo unajmiti Koncertnu dvoranu (KD) "Lisinski". U međuvremenu, pojavio se novi problem za Tuđmana. Nakon konačnog razmimoilaženja s Dragom Stipcem, tražio je novog glavnog tajnika Inicijativnog kruga.[116] Ubrzo je tu funkciju ponudio Ivanu Bobetku, koji prihvaća ponudu. Zatim je dogovorena nova podjela posla unutar Inicijativnog kruga. Prema njoj, novi tajnik I. Bobetko zadužen je za operativne poslove, J. Manolić za pravne, dok su za ekonomska pitanja zaduženi braća Veselica i H. Šošić.[117]

Sljedeći korak prema osnivanju bilo je utemeljenje Odbora za osnivanje HDZ-a, u koji je izabrano deset članova Inicijativnog kruga: Ivan Bobetko, Dalibor Brozović, Ćiro Grubišić, Perica Jurič, Neven Jurica, Milan Kovač, Josip Manolić, Vladimir Šeks, Milivoj Slaviček i Franjo Tuđman. Kadrovski sastav odbora odavao je činjenicu da Tuđmanove pristaše ipak imaju većinu u Inicijativnom krugu.[118] Potom je od zagrebačkog GSUP-a zatražena dozvola za osnivački skup u KD "Lisinski". U zahtjevu se navodilo da je o osnivanju postignut dogovor s drugom Marinkom Panićem iz SSRN-a. Na skupu se očekivalo oko dvije tisuće delegata, dok je za sigurnost trebala brinuti vlastita redarska služba HDZ-a. Kao odgovorne osobe HDZ-a za daljnji kontakt navedeni su Josip Manolić i Ivan Bobetko.[119] Na samom početku rada, HDZ je oformio vlastitu redarsku službu za svoje skupove, što je zbog okolnosti uistinu bilo potrebno. Pripadnici redarske službe izabrani su među mlađim članovima od povjerenja.[120]

Svi provedeni koraci doveli su do ključnih sastanaka Inicijativnog kruga. Prvi po redu, održan je 2. lipnja 1989. Sastanak je ponovno započeo sukobom. Dubravko Horvatić, Ante Matković, Drago Stipac i Vlado Veselica zatražili su odgodu osnivanja HDZ-a do jeseni. Kao razloge su naveli skoro srpsko obilježavanje Kosovske bitke, te što bolju pripremu temeljnih dokumenata HDZ-a. No, njihov zahtjev za odgodom, podudarao se s ranijim zahtjevom iz

---

[116] F. TUĐMAN, *Osobni dnevnik: 1973.-1989., Knjiga III. 1984.-1989.*, ur. A. Tuđman, 306. - 307.

[117] Ivan BOBETKO, "Čin osnivanja HDZ-a bio je dosta delikatan", *Deset godina Hrvatske demokratske zajednice:1989.-1999.*, ur. A. Mijatović, 320.

[118] D. HUDELIST, *Banket u Hrvatskoj, Prilozi povijesti hrvatskog višestranačja 1989.- 1990.*, 111.

[119] OP A. Beljo, Zahtjev GSUP -u za održavanje osnivačke skupštine HDZ-a, Zagreb, 1. 6. 1989. Dokument u posjedu autora.

[120] Mario KAPULICA, "U povodu desete obljetnice HDZ-a", *Deset godina Hrvatske demokratske zajednice:1989.-1999.*, ur. A. Mijatović, 366.

SSRN-a. Prijedlog je većinom glasova odbijen. Međutim, tu sukob nije stao. Tuđman je spriječio nastup Marka Veselice zbog njegove sudske zabrane istupa. Kasnije je zapisao kako je on izgleda "shvatio", "ali ne i Hrvoje Šošić". Također je predstavljen prvi broj *Biltena za članstvo HDZ-a*, u čijem su sadržaju bili temeljni dokumenti i izvještaj s tribine DHK, te imena svih članova Inicijativnog kruga. Bilten je kasnije prerastao u *Glasnik HDZ-a*. Kriterij za uvrštenje među članove Inicijativnog kruga bio je osobni pristanak na "Prednacrt programskih osnova". Za službeni amblem HDZ-a prihvaćen je autorski rad Renéa Hollósa. I za kraj, potvrđen je 17. lipnja kao datum osnivanja. Nakon donesenih odluka, F. Tuđman započinje rad na Programskoj deklaraciji HDZ-a. No, u tome ga pokušava omesti grupa oko Drage Stipca, Dubravka Horvatića i Nevena Jurice. Uz njih, grupa okupljena oko Šošića i Veselice također želi odgoditi osnivanje. Ipak, Tuđman je smatrao da to ne rade samoinicijativno, nego"po nečijem nalogu".[121] Kasnije je Drago Stipac svjedočio da je baš ovaj sastanak definitivno pridonio raskolu u Inicijativnom krugu, jer je bio "preforsiran" od Tuđmanove grupe, te održan samo "sa zadatkom da se pod svaku cijenu zakaže osnivačka skupština".[122] Na temelju donesenih odluka, kreiran je službeni poziv za osnivački skup. U sadržaju poziva navodilo se da je osnivački skup zakazan za 17. lipnja, ali je umjesto KD "Lisinskog" za mjesto održavanja određena dvorana hotela "Panorama". Nadalje, svi zainteresirani pozvani su na pridruživanje HDZ-u, ali ukoliko podržavaju "osnove programskih htijenja". Na kraju se navodilo da je HDZ organizacija koja je "protiv svake isključivosti".[123]

Treba reći da je Tuđman doista razmišljao o odgodi osnivanja HDZ-a do jeseni, što je bio jedan od zahtjeva Veseličine frakcije i SSRN-a. No, u tom terminu, ne bi mogao nazočiti osnivanju, jer je već imao zakazani put u Dansku i Švedsku. Stoga su ga od te ideje odgovorili D. Brozović i J. Manolić, koji su tvrdili da je njegovo prisustvo na osnivanju "iznimno važno". Još jedan razlog koji je presudio za osnivanje HDZ-a u lipnju 1989., bio je prethodni dogovor da ono svakako ide prije zakazanih "kosovskih vidovdanskih proslava".[124] Razlog je bila očekivana radikalizacija političkog ozračja zbog politike Srbije, pa je smatrano

[121] F. TUĐMAN, *Osobni dnevnik: 1973.-1989., Knjiga III. 1984.-1989.*, ur. A. Tuđman, 306. - 307.; "Govori na osnivačkoj skupštini", *Glasnik HDZ-a, Bilten za članstvo,* (Zagreb), god. I., br. 2., kolovoz 1989., 16.
[122] "Kronologija Hrvatske demokratske zajednice", *HDZ u osnivanju, Bilten za članstvo*, (Zagreb), god I., br. 2., listopad 1989., 30.
[123] OP Ante Belje, Inicijativni krug HDZ-a, Poziv na osnivačku skupštinu HDZ-a, Zagreb, 2. 6. 1989. Dokument u posjedu autora.
[124] F. TUĐMAN, *Osobni dnevnik: 1973. - 1989., Knjiga III. 1984. - 1989.*, ur. A. Tuđman, 309. - 311.

važnim, da u Hrvatskoj što prije nastane "organizirana snaga, makar još i ne bila priznavana od tadašnjih vlasti".[125]

Ključni sastanak Inicijativnog kruga zakazan je za 11. lipnja 1989. Uoči njega, grupa u kojoj su bili braća Veselica, Anto Matković, Ante Paradžik i Josip Kokić, intenzivno je dogovarala suprotstavljanje Tuđmanu. Njihovi sastanci održavani su u poduzeću Vladimira Veselice, stoga ih u tekstu dalje navodim kao Veseličinu frakciju. Drago Stipac nije sudjelovao u tome, jer je tvrdio da mu ne odgovara "takva vrsta politike". Frakcija je također željela preuzeti organizaciju ključnog sastanka, stoga su neuspješno pokušali unajmiti dvoranu hotela "International".[126] Koliko je Veseličina frakcija odmakla u tome, govori činjenica da su već napravili pozivnice za sastanak u njihovoj organizaciji.[127]

Razlozi za navedenu akciju Veseličine frakcije, bile su ponovne tvrdnje da Tuđman vodi politiku mimo Inicijativnog kruga. Ipak, u temelju akcije, bila je još jedna ideološka činjenica. Jednostavno, značajan dio frakcije nije se mogao pomiriti da na Tuđmanovu inicijativu u Inicijativni krug HDZ-a ulazi sve više bivših članova SKH. U svojoj kritici, Ante Paradžik je tvrdio da se time šteti HDZ-u, jer se "tjera od sebe prave ljude i bivše političke zatvorenike". Stoga je zagovarao da se barem napravi diferencijacija prema kojoj bi u HDZ primali samo one koji su bar prije pet godina izašli iz SKH. D. Stipac također svjedoči kako je Tuđmanu unutar plešivičkog Inicijativnog kruga smetala "nedovoljna zastupljenost tzv. hrvatske ljevice kao samosvojne dimenzije". Stoga ju je "ponovno uspostavio" dovođenjem J. Manolića i I. Bobetka. U tom kontekstu, iznimno zanimljivo je napomenuti povod Stipčevog raskida s Tuđmanom. Tijekom jednog Tuđmanovog putovanja, Stipac je kontaktirao dugogodišnjeg člana CK SKH Dušana Bilandžića. Iako je razgovarao o Bilandžićevom pristupu HDZ-u na inicijativu Manolića i Brozovića, navedeni kontakt presudio je razlazu s Tuđmanom.[128] Prema Perici Juriču, D. Stipac je tada u nekim opcijama vidio D. Bilandžića i kao prvog predsjednika HDZ-a.[129]

Nakon što su propali svi pokušaji preuzimanja kontrole unutar Inicijativnog kruga, uslijedio je novi potez Veseličine frakcije. Pred dvoranom u kojoj je održan sastanak Inicijativnog kruga, Marko Veselica i Hrvoje Šošić podijelili su pristiglim članovima svoju "Desnu programsku deklaraciju HDZ-a". Cilj tog poteza bilo je pariranje Tuđmanovoj

---

[125] Dalibor BROZOVIĆ, "Jedno desetljeće prohujalo", *Deset godina Hrvatske demokratske zajednice: 1989. - 1999.*, ur. A. Mijatović, 324.
[126] D. HUDELIST, *Banket u Hrvatskoj, Prilozi povijesti hrvatskog višestranačja 1989.- 1990.*, 108. - 111.
[127] H. ŠOŠIĆ, *Hrvatski politički leksikon, Dio 1: A-O.*, 1993., 284.
[128] D. HUDELIST, *Banket u Hrvatskoj, Prilozi povijesti hrvatskog višestranačja 1989.- 1990.*, 108. -111., 406. Razmišljanja A. Paradžika o dolasku bivših komunista u HDZ vidi "Želimo biti svoji na svome!", *Glas Podravine,* (Koprivnica), br. 49., 14. 12. 1990., 1990., 4.
[129] *Oluja,* (gost: Perica Jurič), urednik Ozana Bašić, Mreža TV, Zagreb, 11. 06. 2014.

Deklaraciji. No, pojava tog dokumenta uglavnom je izazvala nervozu kod velikog broja članova, jer se smatralo da se time samo pridonosi raskolu.[130] U sadržaju "Desne programske deklaracije HDZ-a" bila je šezdeset i jedna točka. Imala je uglavnom sadržaj kao Tuđmanova, ali u njima nije bilo spominjanja SFRJ i SRH. Do sastanka je zadobila podršku Ante Korljana, Josipa Kokića i Ante Paradžika.[131]

Ključni sastanak ponovno je započeo sukobom, jer je Hrvoje Šošić postavio pitanje Tuđmanovog legitimiteta kao predsjedavajućeg. Nakon smirivanja, Tuđman je okupljenima pročitao svoju "Programsku deklaraciju HDZ-a". Potom su H. Šošić i I. Gabelica zatražili od Marka Veselice da prisutnima pročita njihovu "Desnu deklaraciju". Zatim je I. Gabelica zatražio brisanje AVNOJ-a i ZAVNOH-a iz Tuđmanove deklaracije, što je odbijeno glasovanjem. Potom je H. Šošić zatražio brisanje JNA iz dokumenta, što je ipak prihvaćeno. Također, ciljajući Tuđmana, zatražena je rasprava o "nedemokratskom metodu" i provedbi "generalskih metoda" unutar Inicijativnog kruga. Ipak, nakon smirivanja sukoba, dogovoreno je kompromisno uvrštavanje sedmorice članova Veseličine frakcije u Odbor za osnivanje HDZ-a. Novi članovi tog tijela postali su Ivan Gabelica, René Hollós, Dragan Lalić, Ante Paradžik, Slobodan Praljak, Vladimir Veselica i Ante Vukasović. Na kraju, uz podršku Veseličine frakcije, kao mogući kandidat za prvog predsjednika HDZ-a, istaknut je znanstvenik Dragan Lalić.[132]

No, izgleda da su napadi članova frakcije na Tuđmana bili izvan normalnih okvira komunikacije. Tako je Stipac posebno neugodnim ocijenio Šošićev istup i njegov utjecaj na Marka Veselicu. Istu ocjenu Šošićevih napada iznijeli su Ivan Bobetko i Ćiro Grubišić. Međutim, oni su slično ocijenili istupe i Ivana Gabelice, Josipa Kokića i braće Veselica.[133] Nezadovoljan Tuđmanovim pokušajima da postigne kompromis s frakcijom, Hrvoje Hitrec napustio je sastanak. Poradi toga, Hitrec kasnije nije bio prisutan na nejavnom osnivanju HDZ-a.[134] O intenzitetu napada na Tuđmana, svjedoči i Ćiro Grubišić. Nakon kulminacije sukoba, Tuđman je podnio ostavku i napustio sastanak. Ipak, Grubišić ga je uspio nagovoriti da je povuče, jer je tvrdio da će time sve propasti do tada odrađeno, istaknuvši prije svega, stvorene veze s iseljeništvom. Uz Grubišića, presudnu potporu Tuđmanu dao je Dalibor

---

[130] D . HUDELIST, *Banket u Hrvatskoj, Prilozi povijesti hrvatskog višestranačja 1989.- 1990.*, 111.
[131] H. ŠOŠIĆ, *Hrvatski politički leksikon, Dio 1: A-O.*, 106. - 110.
[132] D. HUDELIST, *Banket u Hrvatskoj, Prilozi povijesti hrvatskog* višestranačja *1989. - 1990.*, 111. -116., 124., 398.; F. TUĐMAN, *Osobni dnevnik: 1973.-1989., Knjiga III. 1984.-1989.*, ur. A. Tuđman, 308.
[133] I. BOBETKO, "Čin osnivanja HDZ-a bio je dosta delikatan", *Deset godina Hrvatske demokratske zajednice: 1989.-1999.*, ur. A. Mijatović, 320.; Ć. GRUBIŠIĆ, "Ostvarenje pretpostavki za osnivanje HDZ-a", *Deset godina Hrvatske demokratske zajednice: 1989. - 1999.*, ur. A. Mijatović, 354.
[134] H. HITREC, *Lijepa moja. Sjećanja jednog domoljuba 1988. – 1992.*, 23. - 24.

Brozović, koji je smatrao da treba nastaviti rad bez Veseličine frakcije.[135] Ante Karić također svjedoči da mu je tada Tuđman rekao da se sa članovima frakcije "ne može raditi" hrvatska država.[136]

Zatim je Drago Stipac službeno podnio neopozivu ostavku na mjesto glavnog tajnika Inicijativnog kruga. U svom istupu, za ostavku je okrivio Tuđmana. Zamjerao mu je da mu je rad otišao u liderstvo, iako mu je priznato samo "pravo prvenstva među jednakima", te nastanak frakcija. Nadalje, zamjerio mu je i česte odlaske među iseljenike, dok je organizacija navodno bila bez čvrstog temelja. Također je lošom ocijenio pripremu osnivanja, zbog podređenosti Tuđmanovim obavezama. Usto, zbog formiranja u komunističkom sustavu vidio ga je kao osobu koja "teško" djeluje u demokratskom okviru. Nakon Stipčeve ostavke, za novog glavnog tajnika potvrđen je I. Bobetko.[137]

Na kraju sastanka potvrđen je 17. lipnja kao konačan datum osnivanja. Nakon sastanka, Tuđman i Manolić su razmatrali viđeno. Prema Manoliću, tada je Tuđmanu predložio neke varijante rješenja sukoba s frakcijom. Prva varijanta, bila je osnivanje bez Veseličine frakcije. Druga varijanta, bila je osnivanje nekog unutarnjeg tijela kao što je bio Prezidijum CK "u kojem oni neće imati nikakva utjecaja, pa da preko toga tijela mi vršimo svoj utjecaj". Potom su postigli dogovor, da se ide na prvu varijantu, ako se ne postigne sporazum.[138]

Zanimljiva je također kasnija Tuđmanova ocjena sastanka. Ocijenio je da su se obje "programirane" grupe (prva oko Stipca, te druga oko Marka Veselice i Hrvoja Šošića) u biti udružile da bi odgodile osnivanje HDZ-a. Međutim, njihovi zahtjevi su bili u manjini unutar Inicijativnog kruga (od 50 delegata, 40 ih je bilo protiv). Stoga je svaki daljni potez bez pripadnika frakcije bio legitiman. No, unatoč tome, pokušano je postizanje kompromisa kroz naknadno primanje frakcijskih predstavnika u Odbor za osnivanje i uvrštavanje onoga što žele u njegovu deklaraciju. Kao osobu koja je najviše unosila razdor u Inicijativnom krugu naveo je Hrvoja Šošića, te je njegove učestale napade na komunistički sustav vidio kao pozive vlastima na represivno djelovanje.[139] O razlozima Šošićevih napada kasnije svjedoči Juraj Kolarić. Šošić je iznimno bio nezadovoljan Tuđmanovim navodima da su odluke AVNOJ-a i ZAVNOH-a temelj moderne Hrvatske, stoga je Kolariću najavio izlazak iz HDZ-a, kako bi

---

[135] D. HUDELIST, *Tuđman: biografija*, Zagreb, 2004., 647.
[136] I. ĐIKIĆ, *Domovinski obrat: politička biografija Stipe Mesića,* 115.
[137] J. KOLARIĆ, "Doprinos skupine iz Stošinca na Plešivici stvaranju hrvatske deklaracije", *Kolo,* br. 3./4., Zagreb, 2009., 135. - 137.
[138] D. HUDELIST, *Tuđman: biografija*, 645.
[139] F. TUĐMAN, *Osobni dnevnik: 1973.-1989., Knjiga III. 1984.-1989.,* ur. A. Tuđman, 306. - 309.; *Glasnik HDZ-a, Bilten za članstvo,* god. I., br. 2., kolovoz 1989., 16. - 17.

razbio "komunističko jezgro" oko Tuđmana. No, u svemu tome, pogrešno je smatrao da je Josip Manolić pravi autor Programske deklaracije HDZ-a.[140]

Još jedan protivnik Veseličine frakcije bio je Milivoj Kujundžić, kasniji prvi šef Komisije za Statut HDZ-a. On je bio bivši pripadnik SDS RSUP-a i Manolićev prijatelj. Kujundžić je napade frakcije smatrao lošim, jer je procjenjivao da treba ujediniti sve hrvatske snage u otporu politici Srbije. Stoga je odluku o pridruživanju HDZ-u, donio tek nakon što su članovi frakcije otpali iz rada. Zanimljivo, na početku je Kujundžić smatrao da bi Tuđman također morao djelovati iz pozadine, zbog izbjegavanja kompromitacije rada HDZ-a. No, Manolić je to odbio, jer je tvrdio da bi to bilo protumačeno kao strah od vlasti, posebno u kontekstu Tuđmanove liderske uloge.[141]

6. Osnivački skup 17. lipnja 1989.

Unatoč svim problemima, nastavljeno je s procesom osnivanja. Na zahtjev u kojem se tražila dozvola za osnivački skup, u HDZ je stigao odgovor iz Gradskog sekretarijata unutrašnjih poslova (GSUP). Davanje dozvole je odbijeno zbog nepotpunog zahtjeva. Stoga je od odgovornih u HDZ-u zatražena nadopuna, u kojoj se navodi "karakter i svrha" skupa, te dostava materijala koji podupiru te navode.[142] Zatražena nadopuna poslana je iz HDZ-a 12. lipnja 1989. U njoj se navodilo da je sve do tada odrađeno prema zakonu, te je za mjesto održavanja određena dvorana hotela "Panorama". Skup je trebao imati "društveno - politički karakter s ciljem osnivanja društveno - političke organizacije pod imenom Hrvatska demokratska zajednica, a djelovat će u sklopu SSRN". Kako je vidljivo, zahtjev je imao zanimljivu sintagmu o osnivanju HDZ-a kao "društveno – političke organizacije", posebno zbog znane činjenice da je Savez komunista, bio jedina politička organizacija čiji je rad bio dozvoljen.[143]

Tri dana uoči osnivanja, u javnosti se proširila vijest o zabrani osnivačkog skupa HDZ-a. Međutim, proces zabrane je započeo već mjesec dana ranije, kada je SSRN poslao dopis Republičkom sekretarijatu za pravosuđe i upravu (RSPU) i RSUP-u, u kojem se navodilo da za osnivanje HDZ-a "nema društvenog interesa". Potom je isti dopis poslan u hotel

[140] J. KOLARIĆ, "Doprinos skupine iz Stošinca na Plešivici stvaranju hrvatske deklaracije", *Kolo,* br. 3./4., 138.
[141] Milivoj KUJUNDŽIĆ, "Dr. Franjo Tuđman, Najveći Hrvat svih vremena", *Deset godina Hrvatske demokratske zajednice: 1989.-1999.*, ur. A. Mijatović, 386. - 388.
[142] H. ŠOŠIĆ, *Hrvatski politički leksikon, Dio 2: P-Ž.*, Rijeka, 1993., 1099. - 1102.
[143] Inicijativni krug HDZ-a, Predmet: Nadopuna zahtjeva SUP-u Zagreb za izdavanje dozvole za održavanje osnivačke skupštine HDZ-a, Zagreb, 12. 6. 1989. Dokument u posjedu autora.

"Panoramu". Međutim, hotelska uprava o tome nije obavijestila HDZ.[144] Službeni otkaz hotelske dvorane pristigao je u HDZ 14. lipnja 1989. Krivica za otkaz prebačena je na HDZ.[145] Nakon zaprimanja otkaza, glavni tajnik Ivan Bobetko odlazi u "Panoramu", gdje mu je inspektor GSUP-a uručio službenu zabranu osnivačkog skupa.[146] U zabrani je bilo obrazloženje da se može očekivati da bi na skupu moglo doći "do remećenja javnog reda i mira", posebno s obzirom na "oštra reagiranja" na istupe iz HDZ-a i na "najavljeno masovnije učešće građana". Također je iznesena pretpostavka "da bi održavanje na bazi određenih stavova datih u Prednacrtu moglo iritirati učesnike" skupa. Rješenje je samo po sebi bilo nelogično, posebno s aspekta navoda da bi istupi mogli iritirati same sudionike skupa.[147]

S uručenom zabranom, I. Bobetko odlazi kod Tuđmana. Tamo zatiče Josipa Manolića, Antu Paradžika i člana Veseličine frakcije Renéa Hollósa, koji zajedno rade na novom Statutu HDZ-a. Prema svjedočenju René Hollósa, odmah je posumnjao da je zabrana prijevara smišljena unutar Tuđmanovog kruga. Sumnju mu je izazvalo Manolićevo popuštanje oko međusobnog prijepora u statutu, koji je nastao između šireg odlučivanja unutar HDZ-a zagovaranog od Veseličine frakcije nasuprot predsjedničkog sustava koji je podupirao Manolić. Hollósovu sumnju također je izazvala poslana nadopuna zahtjeva, koja sa sintagmom o osnivanju "društveno - političke organizacije" jednostavno nije mogla proći.[148] D. Stipac je kasnije tvrdio da je sintagma bila uvrštena "mimo svih ranijih dogovora i kontinuiteta dogovora i odnosa sa SSRN-om".[149]

Nakon što su saznali za zabranu osnivačkog skupa, kod Tuđmana dolazi do okupljanja većeg broja članova Inicijativnog kruga. Nakon rasprave, zaključeno je da ipak treba nastaviti s procesom osnivanja. Potom je J. Manolić odlučio preuzeti komunikaciju s vlastima, što je ponovno dojmilo Hollósa kao da postoji dogovor. Nakon toga, I. Bobetko redom zove članove Inicijativnog kruga s informacijom o zabrani osnivanja. No, jedino nije obavijestio članove iz Osijeka. U međuvremenu, nastavljeno je s organizacijom osnivanja. Na zahtjev Tuđmana i najbližih suradnika dogovorena je nova osnivačka lokacija. Glavnu ulogu u tome

---

[144] Predsjedništvo RSSRN, Broj: 01–973/1-1989., Republičkom Sekretarijatu za pravosuđe i upravu i Republičkom Sekretarijatu za unutrašnje poslove, Zagreb, 5. 5. 1989. Vidi još D. HUDELIST, *Banket u Hrvatskoj*, *Prilozi povijesti hrvatskog višestranačja 1989.- 1990*., 116.
[145] H. ŠOŠIĆ, *Hrvatski politički leksikon, Dio 2: P-Ž.*, 1102.
[146] D. HUDELIST, *Banket u Hrvatskoj*, *Prilozi povijesti hrvatskog višestranačja 1989. - 1990*., 116.
[147] SRH, Grad Zagreb, GSUP, Broj: 21/3-UP-I-2988/89, Zagreb, 15. 6. 1989. Dokument u posjedu autora.
[148] D. HUDELIST, *Banket u Hrvatskoj*, *Prilozi povijesti hrvatskog višestranačja 1989.-1990*., 117. - 119.
[149] "Kronologija Hrvatske demokratske zajednice", *HDZ u osnivanju*, *Bilten za članstvo,* (Zagreb), god I., br. 2., listopad 1989., 30.

imao je Ćiro Grubišić, koji je preko prijatelja Luke Martića sredio klupske prostorije NK "Borac" na Staglišću. Međutim, o navedenoj promjeni nije obaviještena Veseličina frakcija.[150]

Unatoč svemu, vodstvo HDZ-a pokušalo je još jednom ukinuti zabranu, pa je stoga upućeno prosvjedno pismo SSRN-u. Iako je bilo u pomirljivom tonu, nadležne se upozoravalo na posljedice zabrane. Na početku se navodilo, da je odluka o osnivanju donesena nakon usmene dozvole člana vodstva SSRN-a, stoga se odgovorne upozoravalo da naknadna zabrana može imati "neželjene političke posljedice". Također se zaključuje da bi "onemogućavanje održavanja osnivačke skupštine, bio znak da se u stvarnosti na netaktičan i nezakoniti način onemogućava pluralistički preobražaj Soc. Saveza i čitavog društva, nasuprot svim proklamacijama političkih tijela". Za kraj, ponovno su priloženi svi dokumenti HDZ-a, te se izražavala želja za početnim radom "u okviru SSRN-a".[151]

Usporedno, iz HDZ-a je na višoj instanci pokušano poništenje zabrane GSUP-a. U žalbi Republičkom SUP-u odbačeni su svi prigovori GSUP-a, s ocjenom da si "organ uprave - uzima za pravo da daje jednostranu političku ocjenu pojave HDZ-a". U biti, zaključeno je, da ako su bila viđena "negativna javna reagiranja među nekim članovima", trebalo je također vidjeti istupanja pojedinaca "koja su primljena u javnosti kao pozitivan doprinos razvoju pluralizma", kao i podršku iz drugih pluralističkih pokreta. Također je odbačen prigovor da bi stranački stavovi "mogli iritirati učesnike skupa", s obzirom da su pozvani samo simpatizeri HDZ-a. Nakon svega, zaključuje se, kako je zabrana donesena na "osnovu krivih zaključaka", što je prouzročilo HDZ-u "veliku materijalnu, a napose političku štetu". Kako su na skup bili pozvani strani diplomati i medijski predstavnici, upozoravalo se da zabrana "može imati vrlo nepoželjne političke posljedice, za koje mi ne možemo snositi odgovornost". I ovaj zahtjev je rezultirao neuspjehom. Tako je neuspješno završena borba vodstva HDZ-a za dobivanje dozvole za održavanje javnog osnivačkog skupa. Međutim, treba napomenuti, da jedino HDZ nije dobio mogućnost javnog predstavljanja, nakon što je bez problema održano predstavljanje UJDI-a, Hrvatski socijaldemokratskog pokreta (HSD-a) i Hrvatsko socijalno

---

[150] D. HUDELIST, *Banket u Hrvatskoj, Prilozi povijesti hrvatskog višestranačja 1989.- 1990.*, 117. -119.; F. TUĐMAN, *Osobni dnevnik: 1973.-1989., Knjiga III. 1984.-1989.*, ur. A. Tuđman, 309. -310.; Osobna svjedočenja vidi u I. BOBETKO, "Čin osnivanja HDZ-a bio je dosta delikatan", *Deset godina Hrvatske demokratske zajednice:1989.-1999.*, ur. A. Mijatović, 320. - 321.; Ć. GRUBIŠIĆ, "Ostvarenje pretpostavki za osnivanje HDZ-a", *Deset godina Hrvatske demokratske zajednice: 1989.-1999.*, 354.

[151] HDZ, Predsjedniku Republičke konferencije SSRN Hrvatske drugu M. Kalanju i članu Predsjedništva M . Paniću, Zagreb, 15. 6. 1989. Dokument vidi *Glasnik HDZ-a, Bilten za članstvo,* (Zagreb), god. I., br. 2., kolovoz 1989., 30.

liberalne stranke (HSLS-a).[152] Uz sve to, nadovezao se još problem s Veseličinom frakcijom. Dan uoči osnivanja, propao je zadnji pokušaj mirenja.[153]

Na dan osnivanja, ispred hotela "Panorama" okupilo se mnoštvo zainteresiranih, kojima je Slobodan Praljak pročitao prosvjedno pismo upućeno vlastima zbog zabrane. Josip Manolić svjedoči da je konačna odluka o osnivanju bez Veseličine frakcije i na nejavnom mjestu ipak donesena na licu mjesta. Usto, temelj odluke o provedbi nejavnog osnivanja bila je činjenica da su pravnici unutar Inicijativnog kruga (J. Manolić,V. Šeks) zabranu GSUP-a tumačili jedino kao zabranu javnog osnivanja. Kao još jedan razlog za tu odluku, Manolić je naveo prisustvo jakih milicijskih snaga ispred hotela, te shodno tome moguću političku kompromitaciju HDZ-a. Istovremeno, unaprijed se znalo da Veseličina frakcija ima dogovoreni sastanak u restoranu "Savski mlin", pa potom tiskovnu konferenciju u hotelu "Dubrovnik".[154]

Ivan Bobetko također svjedoči o danu osnivanja. On je navodio kako su pripadnici SUP-a pokrivali lokaciju i kao radnici Čistoće. Nakon što su u Zagreb pristigle dvije osječke grupe delegata, odmah su ih preuzeli otprije određeni vodiči. Inače, sam je ostao nešto duže, da bi sačekao delegaciju slovenskih kolega i Vladimira Šeksa, te još jednu grupu delegata iz Osijeka predvođenu Ivanom Vekićem. Nakon što je krenuo prema Staglišču, uočio je pratnju SDS RSUP-a. Za to vrijeme, Zorislav Lukić, jedan od vodiča, čekao je na Jarunu sa svojom grupom osječkih delegata. Vidjevši da nitko ne dolazi, odlučio je otići na jarunsku lokaciju o kojoj se prethodnih dana dosta govorilo. Tamo je zatekao dio delegata, pa je i on doveo svoju grupu. No, Z. Lukić nije bio zadovoljan viđenim, smatrajući to izbjegavanjem pristaša Veseličine frakcije, koje je Šeks namjerno poslao u "Savski mlin". Te Lukićeve navode kasnije je potvrdio V. Šeks. Istovremeno je na "nejavno mjesto" s Tuđmanom došao i Dragan Lalić, najavljeni kandidat Veseličine frakcije za predsjednika HDZ-a. Dan ranije, Tuđman je Lalića kao "najrazboritijeg" člana frakcije, pozvao na osnivačku skupštinu, te mu je ponudio mjesto potpredsjednika HDZ-a. No, D. Lalić je cijelu ovu organizaciju doživio kao lošu, stoga je odbio ponudu.[155]

---

[152] HDZ, Predmet: Žalba na rješenje SUP-a Zagreb, Zagreb, 16. 6. 1989. Dokument vidi *Glasnik HDZ-a, Bilten za članstvo*, (Zagreb), god. I., br. 2., kolovoz 1989., 29.

[153] I. BOBETKO, "Čin osnivanja HDZ-a bio je dosta delikatan", *Deset godina Hrvatske demokratske zajednice: 1989.-1999.*, ur. A. Mijatović, 320. – 321.

[154] HDZ, Prosvjedna izjava odbora Inicijativnog kruga za osnivačku skupštinu HDZ-a, Zagreb, 16. 6. 1989., Dokument vidi *Glasnik HDZ-a, Bilten za članstvo,* (Zagreb), god. I., br. 2., kolovoz 1989., 30.; D. HUDELIST, *Banket u Hrvatskoj, Prilozi povijesti hrvatskog višestranačja 1989. - 1990.*, 117. - 126. Svjedočenje D. Brozovića vidi "Štetnost jastrebova", *Slobodna Dalmacija* (Split), br. 14251., 5. 8. 1990., 5.

[155] Navedena svjedočenja vidi F. TUĐMAN, *Osobni dnevnik: 1973 .- 1989., Knjiga III. 1984 .- 1989.*, ur. A. Tuđman, 309.; I. BOBETKO, "Čin osnivanja HDZ-a bio je dosta delikatan", *Deset godina Hrvatske demokratske*

I Ivan Vekić svjedoči o danu osnivanja. Informaciju o osnivanju dobio je od Vladimira Šeksa. Nakon što je došao pred "Panoramu", uočio je grupe ljudi, kod kojih je bila "primjetna slabo prikrivena nervoza". Zatim mu je prišao Vladimir Šeks, te "šapnuo da treba poći na jedno drugo mjesto" s I. Bobetkom, jer "će se skup ipak održati tamo". Potvrdio je Bobetkovu priču o bježanju agentima SDS RSUP-a, ali se također zapitao da li je ipak samo htio pobjeći nepoželjnim sudionicima na nejavnom osnivanju. Pristigavši na alternativnu lokaciju, zatekao je tamo ostale Osječane, te F. Tuđmana, K. Balenovića, D. Brozovića, P. Šegedina, J. Manolića i V. Šeksa. Nakon dolaska, Vekić je odmah određen za voditelja osiguranja skupa, među kojima su neki pripadnici bili naoružani. Prema Vekiću, imali su naredbu pod svaku cijenu omogućiti osnivanje HDZ-a.[156] Te navode kasnije je potvrdio Tomislav Družak, tadašnji pripadnik osiguranja.[157]

Nakon dolaska na stadion "Borca", osnivanje HDZ-a moglo je započeti. Među prisutnim delegatima nije bilo pripadnika Veseličine frakcije, kao niti onih koji su zahtijevali odgodu osnivanja. Zašto je bilo tako, kasnije je Tuđman objasnio još jednom u svojim zapisima. Veseličinu frakciju smatrao je "nesvjesno produženom rukom vlasti" za odgodu osnivanja, stoga je donesena odluka o osnivanju "pod svaku cijenu" i bez članova frakcije. Kao dokaz legitimnosti za navedenu odluku, naveo je glasanje u Odboru za osnivanje (12 naprama 7) i Inicijativnom krugu (40 naprama 10).[158] Još jedan Tuđmanov pogled na poteze frakcije iznio je D. Brozović. Prema Brozoviću, Tuđman je vjerovao da su samo htjeli iskoristiti njegove društvene pogodnosti (pasoš i veze s iseljeništvom) u prvoj fazi organizacije HDZ-a, dok bi ga kasnije politički eliminirali.[159] Tuđmanove navode potvrdio je i Vladimir Šeks, koji je pripadao u najuži krug Tuđmanovih suradnika za osnivanje, u kojem su još bili Josip Manolić i Dalibor Brozović. Prema Šeksu, razlog za ovakav čin osnivanja bila je pojava alternativnih programskih dokumenata kod frakcije, te njihova priprema "za stvaranje takvog ustroja organizacije koji bi je paralizirao".[160] Usto, Ćiro Grubišić svjedoči kako su on, Milan Kovač i Miroslav Kutle bili presudni za Tuđmanovu pobjedu unutar

---

zajednice: 1989. - 1999., ur. A. Mijatović, 321.; V. ŠEKS, "Svim snagama u stvaranju HDZ-a i suverene Republike Hrvatske", *Deset godina Hrvatske demokratske zajednice: 1989. - 1999.*, ur. A. Mijatović, 441.

[156] I. VEKIĆ, *Koraci u povijest - sjećanja i događaji*, 88. - 90.

[157] Tomislav DRUŽAK, "Deset godina ostvarenja hrvatskih želja", *Deset godina Hrvatske demokratske zajednice: 1989. - 1999.*, ur. A. Mijatović, 335.

[158] F. TUĐMAN, *Osobni dnevnik: 1973. - 1989., Knjiga III. 1984. - 1989.*, ur. A. Tuđman, 309.

[159] D. HUDELIST, *Banket u Hrvatskoj, Prilozi povijesti hrvatskog višestranačja 1989 - 1990.*, 398.

[160] V. ŠEKS, "Svim snagama u stvaranju HDZ-a i suverene Republike Hrvatske", *Deset godina Hrvatske demokratske zajednice: 1989. - 1999.*, ur. A. Mijatović, 441.

Inicijativnog kruga. Kao članovi Odbora za osnivanje, shvatili su da Tuđman "radi posao, dok se u Veseličinoj grupi sve svodi na blebetanje i pričanje bez rezultata".[161]

Na osnivanju je bilo prisutno četrdeset i osam delegata, te trojica gostiju iz Slovenije. Odmah je osnovano radno predsjedništvo i izglasan poslovnik. Na čelo predsjedništva izabran je Franjo Tuđman, dok su za članove izabrani: Dalibor Brozović, Krešimir Balenović, Vladimir Šeks, Josip Manolić i Milivoj Slaviček. Zatim je zbog mogućeg prekida skupa od strane SUP-a, F. Tuđman predložio trenutno usvajanje odluke o konstituiranju skupštine i svih osnivačkih dokumenata. Redom su tako usvojene: "Izjava osnivačke skupštine HDZ-a","Programska deklaracija HDZ-a" i "Statut HDZ-a". Prijedlog je prihvaćen sa četrdeset i šest glasova, te dva glasa protiv. Izabrano je potom prvo vodstvo HDZ-a. Za prvog predsjednika izabran je Franjo Tuđman. Za potpredsjednike su izabrani Dalibor Brozović, Krešimir Balenović i Vladimir Šeks. Za glavnog tajnika izabran je Ivan Bobetko, te za blagajnika Milan Kovač. Za predsjednika Središnjeg odbora HDZ-a izabran je Milivoj Slaviček, dok je njegov zamjenik postao Stjepan Šešelj. Na osnovu tek donesenog Statuta, odlučeno je da dio odsutnih članova Inicijativnog kruga automatski postaju članovi Središnjeg odbora HDZ-a. Na čelo Izvršnog odbora izabran je Josip Manolić, dok je njegov zamjenik postao Neven Jurica. Čelni čovjek Komisije za statut postao je Milivoj Kujundžić, te Vijeća časti Vladimir Šeks. Na čelo odbora za samoupravnu kontrolu izabran je Miroslav Kutle, te odbora za društvenu samozaštitu Ivan Tabak.[162] Na Tuđmanov prijedlog za počasne predsjednike HDZ-a izabrani su Petar Šegedin i Šime Balen, jer je smatrao da se time daje težina HDZ-u kao organizaciji.[163] Poslije usvojenih odluka, Tuđman je zaključio da HDZ od sada i "zakonski postoji".[164] O usvajanju najvažnijih odluka na samom početku skupa svjedočio je D. Brozović. Glavni razlog za to, bila je zajednička procjena vodstva da bi u međunarodnoj javnosti, ipak drugačije odjeknula činjenica o progonu članova već osnovanog demokratskog udruženja.[165]

Nakon donesenih odluka, prvi se okupljenima obratio izabrani predsjednik HDZ-a Franjo Tuđman. Za početak se osvrnuo na raskol u Inicijativnom krugu. Te sukobe vidio je samo kao različita mišljenja, koja će "biti normalna pojava u takvoj demokratskoj organizaciji kakva želi biti HDZ", te je ocijenio da su prethodni događaji "još više istaknuli povijesnu

[161] D. HUDELIST, *Tuđman: biografija*, 645.
[162] OP A. Beljo, HDZ, Zapisnik s osnivačke skupštine Hrvatske demokratske zajednice, Zagreb, 17. 06. 1989. Dokument u posjedu autora.
[163] F. TUĐMAN, *Osobni dnevnik: 1973. - 1989., Knjiga III. 1984 .- 1989.*, ur. A. Tuđman, 309.
[164] OP A. Beljo, HDZ, Zapisnik s osnivačke skupštine Hrvatske demokratske zajednice, Zagreb, 17. 06. 1989. Dokument u posjedu autora.
[165] Dalibor BROZOVIĆ, "Jedno desetljeće prohujalo", *Deset godina Hrvatske demokratske zajednice: 1989. - 1999.*, ur. A. Mijatović, 324.

potrebu pokretanja HDZ-a na onakvim programskim osnovama". Reakcije na pojavu HDZ-a ocijenio je kao dvojake. U jednima je vidio pozitivnu percepciju demokratske javnosti u zemlji i svijetu, dok su u drugima bili negativni napadi od strane komunističkih vlasti. Istaknuo je zatim, da su pozitivne reakcije dolazile od onih koji su htjeli da HDZ postane predstavnikom onih koji teže "idealima suvremena civilizirana svijeta", dok su se unutar negativnih ocjena zajedno nalazili: i unitaristički pogledi, i pogledi s pozicija srpskog nacionalizma, te navodi iz vodstva SKH koji su diskreditirali HDZ kroz tvrdnje da se time obnavlja Hrvatsko proljeće.[166]

Nastavio je potom s raščlambom ideološkog temelja programa HDZ-a. Za početak je naglasio, da je program stvoren na "pozitivnim tradicijama" učenja Ante Starčevića, Stjepana Radića i hrvatske ljevice koja je u zajedničkoj borbi sa srpskim i ostalim narodima stvorila zajednicu utemeljenu na odlukama ZAVNOH-a i AVNOJ-a. Potom je pojasnio, da se od starčevićanstva pozivalo samo na državno pravo, ali se zbog odnosa prema Srbima odricalo od derivata "frankovačkog i pogotovu ustaškog stekliština". Nadalje, Srbima u Hrvatskoj je trebalo "osigurati sva građanska prava", te je bilo nužno "odnose sa Srbijom urediti na miran civilizacijski način, u skladu s činjeničnim postojanjem i interesima dvaju povijesno samobitnih i samosvojnih susjednih naroda". Iz učenja Stjepana Radića, baštinio se republikanizam, ali se odbacivalo djelovanje "na pasivnom prepuštanju događajima". Na kraju je objasnio pozivanje na "tradicije hrvatske ljevice i marksista". Kao njihove zasluge je naveo da su "proklamirali pravo hrvatskog naroda na samoodređenje do odcjepljenja, te da su uspostavom SRH na avnojsko - zavnohovskim načelima spriječili još goru hrvatsku sudbinu nakon rata." Ipak, trebao se preispitati njihov doprinos političkoj krizi "u koju smo zapali pogrešnim jednostranačkim, dogmatsko zastarjelim shvaćanjem socijalizma".[167]

Još jednom je odbacio povezivanje HDZ-a s Hrvatskim proljećem, ali je ipak zatražio društvenu rehabilitaciju tog pokreta. Odbačeno je i povezivanje politike HDZ-a s događanjima u Srbiji i Crnoj Gori, jer oni djeluju "s pokušajima majorizacije i nametanja svoje volje drugim narodima". Usprotivio se potom zahtjevu nekih članova opozicije, u kojem se na početku demokratizacije tražila pasivnost bivših političkih zatvorenika. Odbacio je također i optužbe da je program HDZ-a nacionalistički, te je zaključio da se izgleda mogu prihvatiti sva stajališta, dok je problem jedino "hrvatski" program HDZ-a. Nadalje, osvrnuo se na lošu politiku vodstva SKH, posebno jer je bila građena "u najmanju ruku ograđivanjem od

[166] "Govori na osnivačkoj skupštini", *Glasnik HDZ-a, Bilten za članstvo,* (Zagreb), god. I., br. 2., kolovoz, 1989., 12. - 13.
[167] *Isto,* 13. - 14.

svakog hrvatstva", koja ih je dovela do situacije "da svako hrvatsko gledište koje se opire hegemonističko - unitarističkim ciljevima, bude žigosano kao nacionalističko, separatističko, ustaško i fašistoidno", te koje je dovelo i do "hrvatske šutnje". Međutim, istaknuo je da im to "nije donijelo osobne probitke", nego su "sami kasnije ozloglašavani kao nacionalisti". Suprotno tome, iznio je da se budućnost hrvatskog naroda trebala temeljiti na politikama koje su oblikovale spoznaje iz prošlosti. Također, s obzirom na već dvije formirane nacionalne politike u SFRJ, buduća hrvatska politika morala je biti "na visini povijesnih zadaća svoga naroda".[168]

Veliki dio izlaganja posvetio je položaju Srba u Hrvatskoj. Na početku je postavio pitanje njihovog povlaštenog statusa u komunističkoj SRH. Jedino rješenje tog problema vidio je kroz poštovanje "svih demokratskih i građanskih prava, ali ta prava ne mogu biti - ni u kom smislu iznad prava što ih pripadnici hrvatskog i ostalih naroda uživaju u drugim republikama, niti u bilo čemu mogu dovoditi u pitanje suverenost hrvatskog naroda u svojoj republici". Osvrnuo se potom na povijest međusobnih odnosa. Naglasio je da hrvatski narod mora izvući pouke iz progona Srba u NDH, ali su Srbi i morali izvući pouke o "pogubnim posljedicama" stavljanja "u službu strane dominacije nad Hrvatskom, bilo Pešte, i velikomađarskog, bilo Beograda i velikosrpskog hegemonizma". Na kraju, pozvao je osobe srpske, te drugih nacionalnosti da se učlane u HDZ, ali uz uvjet da se slažu s programom. Na kraju je zaključio, da Srbi kao manjina ne mogu odlučivati o političkoj sudbini Hrvatske, pa je izjavio da se:

> "povijesno samosvojan narod ne miri sa zatiranjem svoje samobitnosti i suverenosti, a sudbina svakog manjinskog naroda ovisi o njegovom odnosu prema zemlji u kojoj živi, u svim okolnostima treba osigurati pravo hrvatskom narodu da može suvereno odlučivati o svojoj sudbini. A to podrazumijeva i neokrnjeno pravo na samostalnu odluku da li i pod kakvim uvjetima želi i može biti u zajednici s drugim narodima u SFRJ".[169]

Sljedeći dio izlaganja posvetio je problemu iseljeništva. To pitanje naznačio je kao iznimno važno za Hrvatsku. Istaknuo je da bi se kroz rad HDZ-a trebalo stvoriti uvjete za povratak iseljenika, i to bez obzira na "idejno - politička opredjeljenja". Suradnji s iseljenicima također je trebalo poslužiti osnivanje HDD "Domovina" i pokretanje neovisnog HDZ-ovog glasila. Kao još jedan doprinos povezivanju iseljene i domovinske Hrvatske, zatražio je prihvaćanje inicijative predsjednika sjevernoameričkog HBZ-a o proglašenju

[168] *Isto,* 14. - 15.
[169] *Isto,* 15.

memorijalnog dana za "Hrvate u cijelom svijetu, u iseljeništvu i u domovini". Za kraj, iznio je kronologiju osnivanja HDZ-a i svoje poznato viđenje sukoba unutar Inicijativnog kruga.[170]

Nakon Tuđmana, govorio je počasni predsjednik HDZ-a, književnik Petar Šegedin. Bio je zadovoljan osnivanjem HDZ-a, te je poručio da tijekom priprema "nije osjetio da bi bilo koja točka bila suprotna našem ljudskom poslanju". U svom istupu, akademik Dalibor Brozović je iznio nezadovoljstvo ponašanjem vlasti prema HDZ-u, stoga ih je proglasio krivcima za nejavno osnivanje. Ipak, najvažnijim je vidio da je HDZ osnovan, te je zahvalio svima koji su u tome sudjelovali. Akademik Krešimir Balenović je bio iznimno ponosan zbog dvije točke programa HDZ-a. Prva je bila poziv na pridruživanje pripadnicima hrvatskog naroda "bez obzira na njihove svjetonazore, te idejno politička i vjerska uvjerenja", te druga u kojoj se pripadnike drugih nacionalnosti pozivalo na pridruživanje HDZ-u. Književnik Milivoj Slaviček je ukazao na nedjelotvornost komunističkog sustava u svim sferama života, te je vidio potrebu za dekonstrukcijom komunističkog društvenog monopola.[171]

U svom istupu, Josip Manolić se osvrnuo na dotadašnji tretman HDZ-a u službenoj javnosti. Napade iz vlasti vidio je kao činjenicu da "dogmatske snage" nisu shvatile nove političke procese, te je odbacio njihove pokušaje da zaustave demokratizaciju kroz navode da "nema zakonskih osnova" za rad HDZ-a. I njihove ocjene programa HDZ-a kao nacionalističkog, vidio je kao želju da se protiv HDZ-a "zajedno mobiliziraju" komunističke organizacije i hrvatski Srbi. Također je lošim vidio i komunistički monopol u medijima. Ipak, smatrao je da se SKH "odredio za pluralizam", ali je to tek trebalo "testirati kroz proces zakonske registracije" HDZ-a. Kriterij "političke podobnosti" je vidio kao nezakonit, dok je validnim vidio samo "zakonsku procjenu" programa. Na prozivke da kroz HDZ žele stvoriti "monopolističku organizaciju s nacionalnim programom", odgovorio je da je to "nemoguće", jer je u središtu programa HDZ-a interes "pojedinca građanina". U skladu s navedenim, rad u HDZ-u je trebao biti temeljen na bezuvjetnoj otvorenosti prema svima, koji prihvate program i na demokratskim unutarnjim odnosima, čiji je najveći jamac referendum oko pitanja koja izazivaju podvojenost članstva. Osim toga, krajnja politička želja HDZ-a je bila instalirati referendum kao dio demokratskog života. Osvrnuo se također na mogućnost početka rada kroz SSRN. To je "bila nužda", ali je HDZ ipak "želio sačuvati u potpunosti svoj identitet". Stoga je zatražio uređenje pravila ukoliko dođe do te mogućnosti, kako bi se pomoglo lakšem prijelazu "od nestranačkog pluralizma do višepartijskog sustava". [172]

---

[170] *Isto*, 16. - 17.
[171] *Isto*, 17. - 18.
[172] *Isto*, 19. - 21.

Potom je komentirao izostanak određenog broja članova Inicijativnog kruga. Po njemu, željelo se da se nitko "ne osjeća zaobiđen i odbačen", te da "učinimo kraj pričama o nedemokratskim metodama rada". U skladu s tim, omogućeno je naknadno uvrštavanje novih članova u Središnji odbor i stranačka tijela, i to u visini do četvrtine već izabranih članova. Nadalje, objasnio je razloge međusobnog razlaza s Veseličinom frakcijom, pa je ustvrdio kako treba:

> "poštovati pravo svakog pojedinca ili grupe da iznosi svoja mišljenja i da ga brani, ali kada ono bude glasanjem odbačeno, ne možemo se u beskonačnost vraćati na ista pitanja i probleme, jer bi to značilo tapkanje u mjestu, ne možemo dopustiti nikome da nas blokira u radu, jer na to nema nitko pravo i upravo na tom stvaralačkom putu ima mjesta za sve koji žele svoje osobne odnose i mogućnosti staviti na dobrobit HDZ.".

Ipak, onima koji se nisu slagali s navedenim, trebalo je dopustiti da iskoriste "svoje demokratsko pravo" i napuste HDZ. Na kraju je objasnio buduće metode u radu članstva, "razlike koje će biti nebitne, rješavat će se u hodu, dok će se krupnije razlike testirati demokratskim instrumentima ugrađenim u Statut".[173]

Posebno zanimljiv istup imao je Neven Jurica. U njemu je pobio sve do tada usvojeno na skupu. Pa je tako zaključio da HDZ nije "ni stranka, ni oporba, nego zajednica s ljudima raznih profila okupljenih oko konsenzusa za pluralizam" koja želi "biti komplementarna i paralelna s drugim institucijama u sustavu". Nadalje, iznio je da se osnivanjem HDZ nije želio sukob, nego rad "na korist hrvatskog naroda i svih kojima je SR Hrvatska domovina". Potom je predsjednik Socijaldemokratskog saveza Slovenije France Tomšič, koji je bio gost i na tribini DHK, iznio da nitko na opozicijskoj sceni nije imao problema s vlastima kao HDZ. Prema Tomšiču, razlog je bio strah SKH od gubitka vlasti. Pojavu HDZ-a ocijenio je kao "veliku dobit" za Hrvatsku i SFRJ, poručivši da Jugoslavija mora "biti demokratska ili je neće biti".[174] Zatim su još govorili Gojko Kvesić, Miljenko Kolobarić, Ivan Šimić i Perica Jurič. Svi su bili zadovoljni osnivanjem HDZ-a, te su izrazili želju za bolju budućnost u demokratskom sustavu.[175]

Skup je završio izlaganjem Franje Tuđmana. Unatoč okolnostima, zahvalio je svim nazočnim delegatima. Također je informirao prisutne, da su do prve redovne izborne skupštine, svi članovi Inicijativnog kruga automatski postali članovi Središnjeg odbora HDZ-a. Sam čin osnivanja vidio je kao "važnu povijesnu zadaću, kojoj je značenje veće,

---

[173] *Isto,* 21. - 22.
[174] *Isto,* 22. - 23.
[175] *Isto,* 23. - 24.

negoli što smo mislili na početku samog pokretanja HDZ-a". Kao razloge osnivanja na nejavnom mjestu, ponovno je naveo sukobe u Inicijativnom krugu, napade komunističkih vlasti i zabranu skupa. Stoga je ocijenio da će "ljudi zdrava razuma" sve razumjeti i naknadno se uključiti u rad HDZ-a. Uz sve navedeno, želio je što skoriju organizaciju redovne skupštine, te je kao članove u budućnosti želio "ljude od ugleda" i to radi jačanja samog HDZ-a.[176]

Dragan Lalić, jedini pripadnik Veseličine frakcije koji je nazočio nejavnom osnivanju, kasnije je iznio svoje viđenje nejavnog osnivanja. Već na početku, odmah je pokušao napustiti skup zbog nezadovoljstva viđenim. To je izazvalo mali incident, jer mu je tajnik I. Bobetko zapriječio izlaz. No, nakon Tuđmanove intervencije, Lalić je ipak napustio skup. Taj Lalićev potez dobio je različite ocjene. Neven Jurica je kasnije tvrdio da se uplašio.[177] No, Tuđman nije dijelio mišljenje o Lalićevom strahu, nego je smatrao da je samo bio osobno "čvršće vezan" za Veseličinu frakciju.[178]

Ivan Vekić je kasnije također opisao osnivački skup. Odmah je shvatio da na osnivanju neće biti pripadnika Veseličine frakcije, dok je u činjenici da je najviše delegata bilo iz istočne Slavonije, vidio organizacijske sposobnosti V. Šeksa. Prema Vekiću, vrijeme osnivanja bilo je dobro pogođeno, iako je bila "čista improvizacija", dok je s obzirom na uvjete događaja, osnivanje "u to doba imala himalajske visine". Na kraju, bez obzira na sve prigovore, zaključio je da je s osnivanja ipak izostao mali broj zainteresiranih, jer je mnoge ipak bilo strah od represije.[179] Među onima koji su zbog straha odlučili izostati s osnivanja bio je Stjepan Mesić. Međutim, o svemu što se dogodilo, kasnije ga je obavijestio Ante Karić.[180] Zanimljivo je također spomenuti svjedočenje V. Šeksa, u kojem se tvrdilo da je on mogao postati prvi predsjednik HDZ-a. To je vjerojatno točno, s obzirom na broj delegata iz Osijeka. Međutim, naglasio je da za njega političko prvenstvo F. Tuđmana nikada nije dolazilo u pitanje.[181]

Temeljni osnivački dokumenti usvojeni su na početku skupštine. Prvi je bio "Izjava osnivačke skupštine HDZ-a". U prve tri točke izjave navodila se kronologija osnivanja HDZ-a. Zatraženo je što brže organiziranje redovne Skupštine, dok je zabrana skupa ocijenjena kao ugrožavanje međunarodnih dokumenata o ljudskim pravima, kojih je SFRJ također bila potpisnik. Zatim se pod točkama četiri i pet, navodilo da je HDZ utemeljen odlukom

[176] *Isto*, 25.
[177] D. HUDELIST, *Banket u Hrvatskoj, Prilozi povijesti hrvatskog višestranačja 1989. - 1990.*, 128. - 130.
[178] F. TUĐMAN, *Osobni dnevnik: 1973. - 1989., Knjiga III. 1984 .- 1989.*, ur. A. Tuđman, 309.
[179] I. VEKIĆ, *Koraci u povijest - sjećanja i događaji*, 90. - 94.
[180] Milan PULJIZ, *Građanin predsjednik*, Zagreb, 2004., 168.
[181] H. ŠOŠIĆ, *Istine o dr. Franji Tuđmanu, prvi dio*, 617. - 618.

Skupštine, dok su za počasne predsjednike HDZ-a izabrani Šime Balen i Petar Šegedin. Na kraju se navodilo da je skupština ovlastila izabrane dužnosnike i stranačka tijela za "nastavak normalne djelatnosti HDZ u skladu s ustavnim poretkom i zakonskim odredbama".[182] Drugi usvojeni dokument bila je "Programska deklaracija osnivačke skupštine HDZ-a", o čemu će biti govora u posebnom poglavlju.[183]

Treći usvojeni dokument bio je "Statut HDZ-a", s kojim su se regulirali unutarstranački odnosi. Bio je podijeljen u osam tematskih cjelina, te je donesen na osnovu saveznog zakona o društvenim organizacijama i udruženjima građana. Prva tematska cjelina bile su opće odredbe. U odredbama se navodilo da je HDZ organizacija s pravnom osobnošću, u koju se dobrovoljno pristupa, sa sjedištem u Zagrebu i koja bi trebala biti registrirana u Registru društvenih organizacija. U javnosti su je predstavljali predsjednik, tri potpredsjednika i predsjednik Izvršnog odbora HDZ-a, dok su ostali imali to pravo samo s dozvolom Izvršnog odbora. Također je opisan amblem i pečat HDZ-a.

U drugoj tematskoj cjelini objašnjeni su svrha osnivanja i načela HDZ-a. Za najvažnije ciljeve navedene su točke iz Programske deklaracije. U radu je dopuštena mogućnost suradnje s programski sličnim organizacijama u zemlji i svijetu, kao i uključivanje u međunarodne organizacije. Rad tijela HDZ-a je trebao biti javan i predstavljen u glasilu HDZ-a. Na kraju se iznosio navod da će se "poštivati ravnopravnost" među svim narodima i narodnostima SFRJ, te "pridržavati odredbi Ustava SRH i SFRJ, i u skladu s tim - međunarodnih dokumenata".

Treća tematska cjelina bavila se pravima i obvezama članstva. Zanimljiv je bio članak u kojem se propisuje referendum, ukoliko postoji prijepor članstva u bitnim pitanjima. Četvrta tematska cjelina propisivala je ustrojstvo stranke. Kao najviši organ određena je Skupština HDZ-a, koju saziva predsjednik ili Izvršni odbor, ali je može sazvati i Središnji odbor na zahtjev četvrtine članstva ili trećine lokalnih organizacija. Skupština je birala predsjednika, potpredsjednike, glavnog tajnika, blagajnika i Središnji odbor, te je donosila sve bitne stranačke akte i izbor članova unutarnjih tijela. U vremenu između dviju sjednica, funkciju Skupštine imao je Središnji odbor. Nadalje, Središnji odbor je podnosio prijedloge i izvještaje na usvajanje Skupštini, provodio njezine odluke, upravljao imovinom i donosio Pravilnik za rad Suda časti. Važna statutarna stavka je bila mogućnost naknadnog priključenja novih članova u Središnji odbor u visini do četvrtine izabranih. Također, Središnji odbor je birao Izvršni odbor i njegova predsjednika, te tajnika stranke. Ulogu izvršnog organa Središnjeg

[182] OP A. Beljo, HDZ, Izjava osnivačke skupštine HDZ-a, Zagreb, 17. 6. 1989. Dokument u posjedu autora.
[183] OP A. Beljo, HDZ, Programska deklaracija osnivačke skupštine Hrvatske demokratske zajednice, Zagreb, 17. 6. 1989. Dokument u posjedu autora.

odbora imao je Izvršni odbor. Skupština je također birala tri odbora: za samoupravnu kontrolu, društvenu samozaštitu, te za općenarodnu obranu. Zanimljiv je bio opis funkcija Odbora za obranu. Bio je zadužen za obranu zemlje, ali se "posebnim aktom pobliže određuje djelokrug organa HDZ-a u vezi s pripremama članova za obranu zemlje". Uspostava ovog odbora bilo je dokaz da se HDZ u potpunosti držao organiziranja prema ustroju tadašnjih društveno – političkih organizacija.

U petoj cjelini opisuje se ustroj temeljnih organizacija. Temeljne organizacije bile su ogranci s najmanje deset članova na području mjesnih zajednica, dok se klubovi utemeljuju na funkcionalnom principu. Temeljne organizacije na području općina, grada, ili kraja formiraju odbore. Iznimno do sljedeće skupštine, Središnji odbor je imao pravo formirati lokalne odbore. U šestoj cjelini, navodio se okvir za materijalno - financijsko poslovanje. Financijska dobit se ostvarivala kroz članarine, donacije, te ostale zakonite načine privređivanja. Financijski plan usvajao je Središnji odbor, dok je za provedbu bio zadužen Izvršni odbor. U sedmoj cjelini su objašnjeni uvjeti za prestanak rada. To je bila volja tri četvrtine skupštinskih delegata, dok u nemogućnosti njezinog rada, takvu odluku donosi Središnji odbor. U slučaju prekida rada, imovina se ostavljala DKH i Hrvatskom književnom društvu sv. Ćirila i Metoda. U osmoj cjelini, navedene su prijelazne odredbe. Sam Statut je stupao na snagu usvajanjem na osnivačkom skupu, dok primjena počinje nakon upisa u Registar društvenih organizacija. Sva tijela i organizacije HDZ-a imale su pravo donijeti vlastiti poslovnik, dok je izdavanje glasila trebalo urediti kroz norme koje će donijeti Središnji odbor.[184] Kao poseban problem za funkcioniranje HDZ-a, Ivan Vekić je kasnije vidio usvajanje dva amandmana na Statut. Prvi je bio biranje počasnih predsjednika, dok je drugi bio mogućnost imenovanja do četvrtine novih članova u tijela HDZ-a. Po njemu, s ovim drugim, stvoreno je stanje u kojem se nikad nije znalo koliko članova ima koje tijelo. I sam je kasnije izabran u Izvršni odbor, koje je ocijenio kao najbolje stranačko tijelo, ali u kojem se također nikad nije znalo koliko ima članova, dok ih je uglavnom određivao sam Tuđman.[185]

Što se u međuvremenu događalo s Veseličinom frakcijom? Nakon odlaska s osnivanja, D. Lalić se uputio u hotel "Dubrovnik" na tiskovnu konferenciju Veseličine frakcije. No, tamo je već došla vijest o osnivanju HDZ-a, jer je Ćiro Grubišić obavijestio Vladimira Veselicu. Inače, raskol je izazvao razočaranje među pristalicama zajedničkog opozicijskog nastupa, što je bilo očekivano s obzirom na političko stanje u SRH. Isti osjećaj vladao je među hrvatskim iseljeništvom, posebno zbog mitskog statusa Marka Veselice u tom korpusu. Stoga su Gojko

[184] OP A. Beljo, Statut Hrvatske demokratske zajednice, Zagreb, 17. 6. 1989. Dokument u posjedu autora.
[185] I. VEKIĆ, *Koraci u povijest - sjećanja i događaji*, 92. - 94.

Šušak i Ante Beljo stalno inzistirali kod Ć. Grubišića da izmiri sukobljene strane. Nadalje, Marija Pintarić, jedna od prvih članica Inicijativnog kruga HDZ-a, koja je taj dan provela s Veseličinom frakcijom, odmah je shvatila dalekosežnost osnivanja HDZ-a. Bili su prvi, donijeli su stranačke akte, izabrali su čelništvo i imali pravo na daljnje korištenje imena, što je bila značajna politička prednost. No, izgleda da nije znala za Tuđmanovu ponudu, u kojoj je cijelu frakciju pozvao na naknadno priključenje HDZ-u. Međutim, V. Veselica je u ime svih odbio tu ponudu, s porukom da članovi frakcije ne priznaju čin osnivanja na nejavnom mjestu.[186]

Tijekom tiskovne konferencije, Veseličina frakcija plasirala je javno priopćenje preko savezne informativne agencije "Tanjug", u kojem je negirano provedeno osnivanje HDZ-a. Potpisali su ga Vladimir Veselica, Slobodan Praljak, Dragan Lalić, Ivan Gabelica, Ante Paradžik, Ante Vukasović i Anto Matković. No, izgleda da je veći dio priopćenja već bio pripremljen za čitanje na osnivačkom skupu u hotelu "Panorama", pa je slijedom događaja kasnije samo nadopunjen. U priopćenju se navodilo da je:

> "od početka rada Inicijativnog kruga, Franjo Tuđman počeo nametati neprihvatljive i nedemokratske metode rada, što je suprotno duhu i načelima HDZ-a. Onemogućeni smo u recenziji Programske deklaracije, Statuta i Poslovnika skupštine. Nije nam stavljen na uvid tekst prijave za održavanje skupštine, niti smo obaviješteni o zabrani održavanja skupštine, a tekst prosvjeda smo dobili nakon što je već poslan. Takve metode rada smatramo nelegitimnim i nedemokratskim. Tzv. osnivačka skupština održana je bez našeg znanja, suglasnosti, i protiv naše volje. Ne želimo sudjelovati u takvom radu i ograđujemo se od svih zaključaka i posljedica takve skupštine". [187]

Jasno, Tuđman je bio iznimno nezadovoljan navodima iz priopćenja frakcije. Naime, zapisao je da su "programirani" ili Veseličina frakcija nastavili svoju "rastrojstvenu rabotu", što govori o "njihovoj, ne tek sadašnjoj ulozi", kao i o "težini" osnivanja HDZ-a. Nakon svega, kao posebnu zanimljivost, vidio je izostanak s priopćenja potpisa Hrvoja Šošića i Marka Veselice. Po svjedočenju D. Brozovića, M. Veselica je bio iznimno nezadovoljan raspletom oko osnivanja HDZ-a. Stoga se sukobio s Hrvojem Šošićem i Josipom Kokićem, koji su uglavnom istupali "u njegovo ime", ali ipak "nije imao snage ni volje da im se suprotstavi". Odmah nakon osnivanja, u svojstvu predsjednika HDZ-a, F. Tuđman odlazi na ranije zakazanu turneju, koja je uključivala Austriju, SR Njemačku, Švicarsku, Dansku i

---

[186] Ć. GRUBIŠIĆ, "Ostvarenje pretpostavki za osnivanje HDZ-a", *Deset godina Hrvatske demokratske zajednice: 1989.-1999.*, ur. A. Mijatović, 355.; D. HUDELIST, *Banket u Hrvatskoj, Prilozi povijesti hrvatskog višestranačja 1989. - 1990.*, 131. - 134.

[187] Priopćenje vidi *Glasnik HDZ-a, Bilten za članstvo,* (Zagreb), god. I., br. 2., kolovoz 1989., 37. - 38.

Švedsku. Na programu su bili susreti s iseljenicima i razgovori s tamošnjim političkim čimbenicima. Turneja je bila politički iznimno uspješna.[188]

7. Struktura osnivača HDZ-a do 17. lipnja 1989. (regionalna, mjesna, obrazovna)

Tabela 1: Regionalna pripadnost članova Inicijativnog kruga do 17. lipnja 1989. [189]

Regionalna	Broj osoba	Postotak (%)
Zagreb	75	55, 14 %
Slavonija	32	23, 52 %
Dalmacija	19	13, 97 %
Banovina	4	2, 94 %
Moslavina	1	0, 73 %
Istra	1	0, 73 %
Podravina	1	0, 73 %
Hercegovina (BiH)	1	0, 73 %
Baden Württemberg (SR Njemačka)	1	0, 73 %
Kanton Zürich (Švicarska)	1	0, 73 %
Ukupno	**136**	**100 %**

Tabela 2: Mjesna pripadnost članova Inicijativnog kruga do 17. lipnja 1989.[190]

Mjesna	Broj osoba	Postotak (%)
Zagreb	75	55, 14 %
Osijek	31	22, 79 %
Biograd na moru	12	8, 82 %
Sisak	4	2, 94 %
Split	3	2, 20 %
Zadar	3	2, 20 %
Vinkovci	1	0, 73 %
Garešnica	1	0, 73 %
Pazin	1	0, 73 %
Pitomača	1	0, 73 %
Sinj	1	0, 73 %
Duvno	1	0, 73 %
Stuttgart	1	0, 73 %
Zürich	1	0, 73 %
Ukupno	**136**	**100 %**

[188] F. TUĐMAN, *Osobni dnevnik: 1973. - 1989., Knjiga III. 1984 . - 1989.,* ur. A. Tuđman, 309. - 314.

[189] "Inicijativni krug HDZ, Popis onih što su bili pokretači ili se djelatno uključili u njezino promicanje do osnivačke skupštine", *HDZ - inicijativni krug, Bilten za članstvo*, (Zagreb), god. I., sv. 1, lipanj 1989., 108. - 110., "Ispravci i dopune", *Glasnik HDZ-a, Bilten za članstvo*, (Zagreb), god. I., br. 2., kolovoz 1989., 70. Obrazovnu strukturu u Hrvatskoj vidi u *Popis stanovništva 1991. Stanovništvo prema školskoj spremi, pismenosti i spolu po naseljima, Dokumentacija 884*, Zagreb, 1994.

[190] *Isto.*

Tabela 3: Obrazovna struktura članova Inicijativnog kruga do 17. lipnja 1989.[191]

Obrazovna	Broj osoba	Postotak
Visoka stručna sprema (VSS) sa završenim magisterijem i doktoratom	14	10, 29 %
VSS i viša stručna sprema (VŠS)	70	51, 47 %
Srednja stručna sprema (SSS)	27	19, 85 %
Studenti unutar SSS	10	7, 35 %
Nepoznato	15	11, 02 %
Ukupno	**136**	**100 %**

Tabela 4: Spolna struktura članova Inicijativnog kruga do 17. lipnja 1989.[192]

Spolna	Broj osoba	Postotak
Muški	131	96,32 %
Ženski	5	3,68 %
Ukupno	**136**	**100 %**

Analizom ove četiri strukture, zaključio sam da je regionalno težište utemeljitelja bilo u Zagrebu, te potom u Slavoniji i Dalmaciji. Gledajući mjesnu strukturu, ponovno najveći broj utemeljitelja dolazi iz Zagreba. Na području Slavonije, najveći broj ih dolazi iz Osijeka, dok za područje Dalmacije, najveći broj utemeljitelja iznenađujuće dolazi iz općine Biograd na moru, manjeg središta na širem zadarskom području. I za kraj, obrazovna struktura. Iako se često navodilo da su zbog straha od represije, hrvatski intelektualci bili pasivni u prvim danima HDZ-a, tablica obrazovne strukture ipak pokazuje drugačije podatke. Na razini Hrvatske prema popisu iz 1991. bilo je nešto preko 9 % visokoobrazovanih. No, njihov udio među članovima Inicijativnog kruga HDZ-a je bio šest puta veći. Međutim, problem je bio manjak intelektualaca više prisutnih u tadašnjoj javnosti (komunističkoj). Ipak, to je bilo očekivano, s obzirom na karakter sustava koji je istaknute intelektualce vezao na sebe kroz rad i privilegije. Što se tiče spolne strukture, izrazita je nadmoć pripadnika muškog spola.[193]

8. Program HDZ-a

Prve programske odrednice HDZ-a predstavljene su već u Tuđmanovom Prednacrtu. U njemu je bila prikazana politička kriza i položaj hrvatskog naroda u komunističkoj SFRJ, ali i mogući odgovori na to.[194] Na temelju Prednacrta, nastala je potom "Programska deklaracija osnivačke skupštine HDZ-a". Ona je kao temeljni programski dokument usvojena na

[191] *Isto.*
[192] *Isto.*
[193] *Isto.*
[194] OP Ante Belje, "Prednacrt programske osnove Hrvatske demokratske zajednice", 4. - 5. Dokument u posjedu autora.

osnivačkom skupu, te je imala dvadeset i dvije točke. U prvoj točki se navodilo, da su se osnivači HDZ-a okupili oko podrške Prednacrtu, dok se program HDZ-a temeljio na sadržaju Prednacrta, Programske deklaracije, te na iskustvenoj praksi i stanju u društvu. Od druge do sedme točke, tematizirana je provedba demokratizacije društva. U ocjenama se ponavljalo da socijalistički sustav nema rješenje za društvene probleme, stoga je bila potrebna postepena tranzicija, uz uspostavljanje demokratskog sustava temeljenog na Deklaraciji UN-a o ljudskim pravima. Kao najvažniji politički ciljevi još su navedeni: vjerski, društveni i politički pluralizam, te uvođenje slobodnog tržišnog gospodarstva. Pod točkom osam, zatraženo je smanjivanje državnog aparata i javne potrošnje države.

Pod točkama devet, deset i jedanaest, tematiziran je položaj SRH i hrvatskog naroda u SFRJ. Na razini Jugoslavije je zatražena reorganizacija i novi državni koncept, stoga su svi zainteresirani, pozvani na novi povijesni dogovor. No, u tim pregovorima, Hrvatska bi nastupala kao suverena država i Hrvati kao suveren narod. Stoga se izričito navodilo da HDZ:

> "stoji odlučno na stajalištu da se odnosi u državnoj zajednici naroda Jugoslavije mogu zasnivati jedino na dosljednom poštovanju povijesnih prava hrvatskog naroda, koja su u novijoj povijesti potvrđenim avnojevskim i zavnohovskim odlukama o pravu svakoga naroda do odcjepljenja".

Slijedom navedenoga, budući jugoslavenski dogovor mogao se postići jedino "političkim konsenzusom". Politika Srbije je označena kao glavni krivac za krizu u SFRJ, jer je "provedbom ustavnih promjena" stvorila okvir u kojem su "narušeni dosadašnji strukturni odnosi u federaciji, pa odredbama novog Ustava valja ukloniti, i stare i nove nedosljednosti". I na svim drugim društvenim poljima, zatražena je suverenost Hrvatske, uz posebno propitivanje prelijevanja polovine hrvatskih prihoda u druge dijelove Jugoslavije, iako je teško gospodarsko stanje bilo činjenica u velikom dijelu Hrvatske. Stoga se na temelju međunarodnog prava tvrdilo da se u Hrvatskoj mora imati:

> "suvereno pravo birati svoj gospodarstveni, politički, društveni i kulturni sustav u skladu s voljom svoga naroda, bez bilo kakva miješanja, pritisaka ili prijetnje izvana, svaka država, pa i SR Hrvatska, ima i slobodno obavlja punu i stalnu suverenost nad svim svojim bogatstvima, prirodnim izvorima i privrednim djelatnostima, uključiv posjedovanje i prava da ih iskorištava i da njima raspolaže".

Od dvanaeste do petnaeste točke, razmatralo se teško demografsko stanje hrvatskog naroda. Kao mjere koje bi poboljšale teško stanje navedene su: stvaranje boljih uvjeta za dobivanje i odgajanje djece, i zaustavljanje iseljavanja. Također, u demografskoj obnovi je predviđeno povezivanje s hrvatskim iseljenicima i stvaranje uvjeta za njihov povratak, tako

"da se svaki iseljenik, osim onih koji se ne bavi terorističkom djelatnošću, bez obzira na njegova prošla i sadašnja političko idejna opredjeljenja može za stalno vratiti ili povremeno dolaziti u domovinu". Kao moguća razvojna prednost Hrvatske, naznačena je financijska snaga iseljeništva i njihova usvojena stručna znanja u razvijenim zapadnim zemljama.

Šesnaesta točka se bavila dekonstrukcijom komunističkog monopola u društvenom životu. U skladu s tim, zatražena je promjena školskog programa, ukidanje ograničenja vjerskih sloboda i komunističkog medijskog monopola, te financiranja političkih organizacija pod kontrolom SKH. Sedamnaesta točka govorila je o ekološkim problemima, zbog činjenice da je za Hrvatsku ta "problematika od osobite važnosti, s obzirom na energetsku i turističku situaciju". Osamnaesta točka je bila posvećena zahtjevu za "očuvanje, njegovanje i razvitak svoje nacionalne kulture i samobitnosti", stoga se tražila obnova Matice Hrvatske i hrvatskih kulturnih društava u BiH, Srbiji i drugdje. Na osnovu toga, pozdravljena je inicijativa za obnovom Srpskog kulturnog društva "Prosvjeta" u Hrvatskoj. Zanimljiva je bila devetnaesta točka, koja se bavila političkim stanjem u SAP Kosovo. Prosvjedovalo se zbog represije Srbije prema Albancima, ali su također osuđeni i pritisci za iseljavanje Srba i Crnogoraca. Kao jedino rješenje navodio se međusobni politički dogovor i ukidanje izvanrednog stanja.

Točke pod rednim brojem dvadeset i dvadeset i jedan, govorile su o gospodarskim temama. Temeljni gospodarski ciljevi HDZ-a bili su: smanjenje nezaposlenosti i suzbijanje inflacije, poticanje stranih ulaganja i djelatnosti u kojima Hrvatska ima komparativne prednosti, stvaranje zakonskog okvira za slobodno poduzetništvo, jačanje poljoprivrede i energetske učinkovitosti. K tome, pokrenuta je inicijativa za osnivanje Hrvatskog dioničkog društva (HDD) "Domovina". Uloga tog društva, trebala je biti pomoć gospodarskim inicijativama, poticanje suradnje s iseljeništvom i stvaranje materijalne osnovice za rad. U zadnjoj točki deklaracije nalazile su se još neke strateške odluke. Redom se tako navodilo, da se trenutni rad vidi unutar SSRN-a, ali bez nadzora SKH. Kao cilj se također navodilo uključivanje SR Hrvatske i SFRJ u EZ. Shodno tom cilju, trebalo je jačati hrvatsku ulogu u Zajednici Alpe - Adria i zatražiti članstvo u Zajednici Europskih regija. Također, sve navedene točke trebale su doprinijeti "za razumijevanje i skladan suživot između hrvatskog naroda i drugih naroda u SFRJ i Europi, na osnovama poštovanja različitosti nacionalnog subjektiviteta jednakopravnosti i suverenosti o odlučivanju o međusobnim odnosima", kao i "za bogatstvo duhovnog i materijalnog života u slobodi i demokratskom pravnom poretku civiliziranog društva".[195]

[195] OP A. Beljo, Programska deklaracija osnivačke skupštine Hrvatske demokratske zajednice, Zagreb, 17. 6. 1989. Dokument u posjedu autora.

Zanimljivo je usporediti programske točke HDZ-a s točkama slovenskih demokratskih inicijativa kao što su Slovenska demokratična zveza (SDZ) Janeza Janše i Dimitrija Rupela, Socialdemokratska zveza Slovenije (SDZS) Jože Pučnika i Franca Tomšiča, te Slovenskih krščanskih demokrata (SKD) Alojza Peterlea, kao i kasnijim zajedničkim DEMOS-ovim opozicijskim programom. Jedan od prvih opozicijskih programskih dokumenata u ožujku 1989. izdala je Slovenska demokratična zveza. U tri točke "Slovenske deklaracije" izneseni su politički zahtjevi: samostalna i neovisna slovenska država koja suvereno sklapa nove državne saveze. Također je zatraženo poštivanje ljudskih prava, uvođenje demokracije i politički pluralizam u skladu s prirodnim zakonima i ljudskih mogućnosti slovenskih državljana. Potom je na temelju "Slovenske deklaracije" nastala "Majniška deklaracija". Njezin sadržaj podržali su Društvo slovenskih pisateljev, Slovenska demokratična zveza, Slovenska kmečka zveza, Slovensko krščansko socialno gibanje, Socialdemokratska zveza Slovenije.[196]

Politički programi Slovenske demokratične sveze, Socijaldemokratske sveze Slovenije i Slovenskih krščanskih demokrata bili su uglavnom slični u osnovnim točkama. U svima je glavna točka bila suverena Slovenija, koja potom suvereno sklapa saveze s drugim državama i političkim asocijacijama, dok je na jugoslavenskoj razini tražen konsenzus za sklapanje novog državnog saveza. Usto, traženo je poštivanje ljudskih prava, uvođenje demokratskog sustava i tržišnog gospodarstva. Zbog negativnog komunističkog monopola zatražena je deideologizacija u svim sferama života, suradnja sa slovenskim iseljeništvom, te zaštita talijanske i mađarske manjine. Što se tiče vojske, ona je trebala biti pod kontrolom slovenskih civilnih vlasti i bez ideološkog utjecaja. Dosta veliki prostor također je posvećen razvoju sela i ekološkim problemima.[197] Prema navedenom, vidi se da nema bitnijih razlika u glavnim programskim točkama najjačih slovenskih opozicijskih inicijativa. Stoga je novi logičan korak bilo stvaranje izborne koalicije pod nazivom Demokratična opozicija Slovenije (DEMOS), u koju su ušli Socialdemokratska zveza Slovenije, Slovenska demokratična zveza, Slovenska obrtniška stranka, Slovenski krščanski demokrati, Zeleni Slovenije, Slovenska kmečka zveza. U zajednički program ušle su sve prethodno nabrojane glavne programske točke svih članica koalicije, ali i neke manje posebnosti temeljene na specifičnim interesima (selo, ekologija).[198]

Usporedbom programskih točaka, vidljivo je da nema velikih razlika između HDZ-a i slovenskih demokratskih stranaka okupljenih u DEMOS-u. One najvažnije, prisutne su u oba

[196] Božo REPE, *Viri o demokratizaciji in osamosvojitvi Slovenije. Opozicija in oblast, Del 1.*, Ljubljana, 2002., Dokumenti br. 31., 34.
[197] Božo REPE, *Viri o demokratizaciji in osamosvojitvi Slovenije. Opozicija in oblast, Del 2.*, Ljubljana, 2003., Dokumenti br. 31., 32., 34.
[198] B. REPE, *Viri o demokratizaciji in osamosvojitvi Slovenije. Opozicija in oblast, Del 1.*, Dokument br. 45.

programa: suverenost, demokracija, tržišno gospodarstvo. Jedina razlika bila je u tome, što je HDZ programski obuhvatio sve ono što je više slovenskih opozicijskih stranaka unijelo u koalicijski program. Također je velika razlika u jeziku kojim su pisani. Sukladno puno boljoj i stabilnijoj političkoj situaciji u Sloveniji, slovenski opozicijski programi puno su slobodniji i jasniji, posebno što se tiče suverenosti Slovenije i budućeg statusa JNA.

IV. HDZ DO ZAKONSKE REGISTRACIJE

1. Borba za tek osnovani HDZ s Veseličinom frakcijom i vlastima

Nedugo nakon "nejavnog" osnivanja HDZ-a, političko i sigurnosno stanje u SFRJ ponovno se pogoršalo. Dvadeset i osmog lipnja 1989., na pravoslavni Vidovdan, na Kosovom polju održana je središnja obljetnica Kosovske bitke. Masovni skup u režiji političkog vodstva Srbije imao je slavljenički karakter, nazočili su mu najviši državni i vojni funkcionari, te članovi diplomatskog kora. Na skupu je Slobodan Milošević održao govor, u kojem je javno poručio da u obrani budućih interesa Srbije nisu isključene niti "oružane bitke".[199] Par tjedana kasnije, pod pokroviteljstvom vlasti SRH, održana je lokalna obljetnica Kosovske bitke na Dalmatinskom Kosovu kraj Knina. Na skupu se okupio velik broj lokalnih Srba, te su zabilježeni nacionalistički incidenti. Nakon toga, vlasti SRH odlučile su reagirati, te je dio sudionika uhapšen. Reakcija je ponovno bila upakirana u borbu "protiv svih nacionalizama". No, ni to nije spriječilo vodstvo Srbije da to javno ocjeni kao napad na Srbe u Hrvatskoj. To nije bilo sve. Samo tri mjeseca nakon ukinuća ovlasti SAP Vojvodine i SAP Kosovo, u javnosti se ponovno pojavila ideja o osnivanju nove federalne jedinice na teritoriju Hrvatske gdje žive Srbi.[200]

Na saveznoj razini, vodstvo SK Srbije je imalo novi politički cilj. Bilo je to preuzimanje saveznog SKJ, u kojem bi se potom nametnuo princip odlučivanja jedan čovjek - jedan glas. Međutim, time bi se ozakonilo preglasavanje, te porušili principi federalne i višenacionalne države. Usporedno, sredinom 1989. započele su demokratske promjene u Poljskoj, Mađarskoj, Čehoslovačkoj i Njemačkoj Demokratskoj Republici. Taj proces doživio je vrhunac krajem iste godine, ujedinjenjem dviju Njemački, te rumunjskom revolucijom i smaknućem komunističkog diktatora Nicolaea Ceaușescua. Ove promjene imale su veliki utjecaj i na političke događaje u Jugoslaviji. Jasno, navedeno nije išlo u prilog političkim planovima SK Srbije. Vrlo brzo je formuliran novi politički cilj SK Srbije. Dana je podrška pluralizmu, ali samo unutar Saveza komunista Jugoslavije.[201]

U navedenom kontekstu započela je medijska i zakonska borba za tek osnovani HDZ. Zašto je započela ta borba? Nakon što je Veseličina frakcija javno osporila čin osnivanja

---

[199] S. ĐUKIĆ, *Političko groblje,* 289.- 293.
[200] N. BARIĆ, *Srpska pobuna u Hrvatskoj, 1990. -1995.*, 30.- 32., 44. - 52.
[201] J. GLAURDIĆ, *Vrijeme Europe: Zapadne sile i raspad Jugoslavije*, 44. - 45.

HDZ-a, postojala je opasnost da vlasti SRH učine isto. Stoga je, da bi se što prije dobilo mišljenje potrebno za registraciju, iz HDZ-a odmah pokušana uspostava ponovnog dijaloga sa SSRN-om.[202] Sljedeći korak bio je zahtjev upućen Republičkom sekretarijatu za pravosuđe i upravu, u kojem se tražio upis osnovanog HDZ-a u Registar društvenih organizacija. U zahtjevu je priložena osnivačka dokumentacija s popisom imena utemeljitelja, te zaključak da su ispunjeni svi zakonski uvjeti za registraciju. Kao odgovorna osoba HDZ-a naveden je predsjednik Izvršnog odbora Josip Manolić. Usto, kao utemeljitelji HDZ-a, potpisani su: Šime Balen, Krešimir Balenović, Ivan Bobetko, Dalibor Brozović, Neven Jurica, Perica Jurič, Duško Malešević, Josip Manolić, Milivoj Slaviček, Petar Šegedin i Milovan Šibl. Zanimljivo, na popisu nije bilo predsjednika F. Tuđmana.[203] Odluka da Tuđman ne bude na popisu, donesena je u vodstvu HDZ-a. Razlog je bila procjena, da bi prisustvo politički osuđenih osoba moglo dati osnovu za nove napade vlasti.[204]

Shodno ozbiljnosti situacije, potezi Veseličine frakcije ozbiljno su shvaćeni unutar HDZ-a. V. Šeks je dobio zaduženje onemogućiti nastanak frakcijskog "paralelnog HDZ-a". Prvi Šeksov korak bila je interna informacija za članstvo HDZ-a. U informaciji se navode razlozi osnivanja HDZ-a na nejavnom mjestu i obavijest o stavu Veseličine frakcije koja negira osnivanje, te poduzimanju koraka za zakonsku registraciju HDZ-a.[205] Međutim, paralelno s tim, pregovaralo se o mogućem izmirenju s frakcijom, do čega se pokušavalo doći ponajviše zbog zahtjeva iz hrvatskog iseljeništva. Uslijedio je niz zajedničkih sastanaka, ali bez uspjeha. U HDZ-u nisu pristajali na zahtjeve iz Veseličine frakcije, dok je za frakciju glavni problem bio nezakonit opis HDZ-a kao "društveno - političke organizacije".[206] Međusobni stavovi najviše su se približili na sastanku 7. srpnja 1989. U zaključku se tvrdilo da je Programska deklaracija "zajedničko djelo sviju osnivača" koju treba "još usavršiti". Zanimljivo, službeni mediji tada Veseličinu frakciju nazivaju "maticom", dok su utemeljitelji predstavljeni kao "disidenti" i "Tuđmanova grupa".[207] Istog dana, u HDZ je iz Sekretarijata za pravosuđe i upravu stigao negativan odgovor na zahtjev za registraciju. Odgovor je bio

---

[202] HDZ, Za Republičku konferenciju SSRN-a, Zagreb, 17. 6. 1989. Dokument vidi *Glasnik HDZ-a, Bilten za članstvo,* (Zagreb), god. I., br. 2., kolovoz, 1989., 28.

[203] OP A. Beljo, HDZ, Zahtjev Republičkom sekretarijatu za pravosuđe i upravu SRH za upis HDZ-a u Registar društvenih organizacija, Zagreb, 27. 6. 1989. Dokument u posjedu autora.

[204] *Oluja*, (gost Perica Jurič), urednik Ozana Bašić, Tv Mreža, Zagreb, 11. 6. 2014.

[205] V. ŠEKS, "Svim snagama u stvaranju HDZ-a i suverene Republike Hrvatske", *Deset godina Hrvatske demokratske zajednice: 1989.-1999.*, ur. Anđelko Mijatović, 441. Interna informacija za članstvo objavljena je u Vladimir ŠEKS, *Temeljci hrvatske državnosti,* Zagreb, 2005., 629. - 630.

[206] Inicijativni krug HDZ-a, Zagreb, Odbor za pripremu osnivačke skupštine, Republičkoj konferenciji SSRN-a, Sekciji za društvene organizacije i udruženje građana. Zagreb, 16. 7. 1989. Dokument vidi *HDZ u osnivanju, Bilten za članstvo,* (Zagreb), god I., br. 2., listopad 1989., 35.

[207] "U traženju kompromisa", *Vjesnik*, (Zagreb), 9. 7. 1989., vidi u *Glasnik HDZ-a, Bilten za članstvo,* (Zagreb), god. I., br. 2., kolovoz 1989., 45.

naslovljen na "inicijativni krug HDZ u osnivanju". U odgovoru se kao razlog odbijanja navodio nedostatak potrebnog mišljenja SSRN-a, te je istaknuto da ukoliko iz HDZ-a uskoro ne dostave traženo mišljenje, donijeti konačno rješenje o odbijanju zahtjeva.[208]

Usto, dogovor o mirenju sa Veseličinom frakcijom nije dugo trajao. Razlog je bio poziv iz frakcije koji je pristigao u HDZ. U njemu je upućen poziv na zajednički sastanak "Inicijativnog kruga", na kojem bi razgovarali o osnivanju HDZ-a. Jasno, to više nije bilo moguće. U ime HDZ-a, službeni odgovor uputio je Vladimir Šeks. U odgovoru se tvrdilo da je HDZ već osnovan, te ima svoje stranačke akte i vodstvo, ali je ipak naglašena "privremenost" tih odluka. Stoga se zaključuje, da za vodstvo HDZ-a više ne funkcioniraju Inicijativni krug i Odbor za osnivanje. Za kraj, navedeni su svi poduzeti koraci za registraciju, te se još jednom pozivalo članove frakcije da pristupe u HDZ, kako bi radili na ciljevima oko kojih su se "na početku okupili".[209] Poziv Hrvoju Šošiću svjedoči o nastojanju da se HDZ-u pridruže baš svi članovi Inicijativnog kruga. Bez obzira na stalne napade na Tuđmana, Šošić je dobio obavijest da je i on na osnivanju automatski postao član Središnjeg odbora HDZ-a. Za potvrdu članstva, trebao je ispuniti pristupnicu i predati je u privremeno sjedište HDZ-a na Novoj Vesi 23 a.[210] Inače, prvo privremeno sjedište HDZ-a bilo je smješteno u tiskari "AZUR", u vlasništvu Manolićevog prijatelja Josipa Zebića.[211]

Nakon neuspješnog mirenja, Veseličina frakcija nastavlja s negiranjem legitimnosti HDZ-a. Pa je tako 17. srpnja 1989. iz frakcije poslan dopis SSRN-u, koji je potpisao René Hollós kao opunomoćenik "Odbora za pripremu osnivanja HDZ-a". U njemu se tvrdilo da je unutar Inicijativnog kruga nakon sastanka 11. lipnja došlo "do razmimoilaženja", dok je osnivanje održano "samovoljnom akcijom Tuđmana i grupe oko njega". Potom je istaknuto da je pokušano neuspješno mirenje, stoga je frakcija nastavila "s daljim osnivanjem HDZ-a". I za kraj, odricalo se pravo članovima Tuđmanove grupe da u javnosti predstavljaju "Inicijativni krug i posebno HDZ".[212]

Na Hollósov dopis, odgovorio je glavni tajnik HDZ-a Ivan Bobetko U svom dopisu SSRN-u, odbacio je sve izneseno, te je zbog stalne javne podrške demokratizaciji, očekivao skoro dobivanje njihovog pozitivnog mišljenja.[213] To nije bio jedini Bobetkov dopis. U

---

[208] Republički sekretarijat za pravosuđe i upravu, KLASA 007 – 02-/09 -01/20, URBROJ: 514 - 04- 02/ 3- 89- 2, Zaključak, Zagreb, 7. 7. 1989.
[209] Pismo vidi u *Glasnik HDZ-a, Bilten za članstvo*, (Zagreb), god. I., br. 2., kolovoz, 1989., 44. - 45.
[210] H. ŠOŠIĆ, *Istine o dr. Franji Tuđmanu, prvi dio*, 650.
[211] F. TUĐMAN, *Osobni dnevnik: 1973. - 1989., Knjiga III. 1984 . - 1989.*, ur. A. Tuđman, 311. - 314.
[212] Inicijativni krug HDZ-a, Zagreb, Odbor za pripremu osnivačke skupštine, RSSRN-u, Sekciji za društvene organizacije i udruženje građana, Zagreb, 16. 7. 1989. vidi *HDZ u osnivanju, Bilten za članstvo*, (Zagreb), god I., br. 2., listopad, 1989., 35.
[213] OP A. Beljo, HDZ, Republičkoj konferenciji SSRN-a, 18. 7. 1989. Dokument u posjedu autora.

drugom dopisu, odgovorio je Republičkom sekretarijatu za pravosuđe i upravu na odbijanje zahtjeva za registraciju. Za početak, ponovio je da "ne postoji" nikakav HDZ u osnivanju, jer su zahtjev za registraciju uputili kao osnovana Hrvatska demokratska zajednica. Na kraju je zatražio, da ipak pričekaju do jeseni s konačnim donošenjem rješenja o registraciji, jer su do tada u HDZ-u očekivali dobivanje mišljenja iz SSRN-a.[214]

S obzirom na prethodne događaje, u HDZ-u je postojala opravdana bojazan o donošenju konačnog negativnog rješenja, nakon čega bi propalo sve do tada napravljeno. Kako bi to spriječili, Vladimir Šeks i Franjo Tuđman sastavili su sredinom kolovoza 1989. novi dopis za Republički sekretarijat za pravosuđe i upravu, gdje su ponovno postavili pitanje statusa zahtjeva HDZ-a za registraciju. U dopisu se ponovno inzistiralo na zakonitosti osnivanja HDZ-a, te se tvrdilo da nedostatak mišljenja SSRN-a nije krivica HDZ-a. Usto se upozoravalo nadležne, da bi negativno rješenje o registraciji bilo suprotno međunarodnim ugovorima koje je SFRJ potpisala. Na kraju, u svrhu pozitivnog rješenja molbe, istaknuto je da niti jedan službeni dokument HDZ-a "ne predviđa aktivnosti usmjerene prema protuustavnim ciljevima, pa se smatralo da su ispunjene sve pozitivne pretpostavke određene zakonom za upis HDZ u registar društvenih organizacija".[215]

Zbog problema s registracijom, početkom rujna 1989. oglasio se Izvršni odbor HDZ-a. U njihovom priopćenju, ponovno se navodilo da je HDZ legalno osnovan, te da svi članovi Inicijativnog kruga imaju pravo učlanjenja. Zahtjevi Veseličine frakcije proglašeni su nelegitimnim, jer su bili u manjini unutar Inicijativnog kruga. I na kraju, osvrnuli su se na neprofesionalan rad medija, uglavnom sklonog "umanjivanju i šikaniranju činjenice o značenju osnutka HDZ-a". U sličnom tonu, bilo je priopćenje i urednika glasila HDZ-a Milovana Šibla. U njemu je također bilo govora o problemu s Veseličinom frakcijom i registracijom, ali i o općim političkim prilikama. Za početak, proces registracije, Šibl je ocijenio lošim, jer ruši međunarodne konvencije. Optužbe Veseličine frakcije je odbacio kao netočne. Inicijativni krug vidio je kao "neformalno tijelo", te je smatrao kako se kod Veseličine frakcije radi samo o "osobnim ambicijama". Potom je Šibl iznio da HDZ trenutno ima preko deset tisuća članova, te da se u programu jasno vidi "autorstvo Tuđmana", jer mu je temelj "pravo hrvatskog naroda na samobitnost, tj. na samoodređenje do odcjepljenja". Zatim je izrazio sumnju u suradnju frakcije s komunističkim vlastima, kojom se pokušavalo nezakonito "osnovati novu stranku" s "istim programom, uz malo kozmetike i čini se pod

[214] OP A. Beljo, HDZ, Republički sekretarijat za pravosuđe i upravu, 1. 8. 1989. Dokument u posjedu autora.
[215] HDZ, Zahtjev Republičkom sekretarijatu za pravosuđe i upravu SRH, KLASA: 007 -02/89-01/20, URBROJ: 514 -04-02/3-89-2, Zagreb, 11. 8. 1989. Dokument u posjedu autora.

istim nazivom". Za kraj, bio je nezadovoljan dotadašnjom politikom SKH-a prema događajima u SFRJ, te stoga nije vidio jamstvo da "sutra kao građanin trećeg reda neće živjeti u četničkoj Jugoslaviji". Na kraju, Šibl zaključuje da su Hrvatskoj potrebni demokratski izbori, jer SKH nema politički legitimitet, te se izjasnio kao pobornik konfederalnog rješenja za SFRJ.[216]

Navedena priopćenja iz HDZ-a izazvala su ponovnu reakciju Renéa Hollósa. U ime frakcije, ponovno je osporio legitimitet HDZ-a i Tuđmana kao predsjednika i "primarnog inicijatora" programskih dokumenata. Ponovio je da HDZ u biti "nije osnovan", nego samo "postoji Inicijativni krug HDZ-a u osnivanju", koji tek želi osnovati HDZ kao "društvenu organizaciju". Osnivački čin je vidio kao "nelegitiman, nelegalan i sramotan". Prema Hollósu, Tuđmanova suradnja u Inicijativnom krugu, te nadopuna zahtjeva GSUP-u bili su samo potezi u svrhu preuzimanja HDZ-a. K tome, podsjetio je, kako na osnivanju nije usvojen zajednički Statut, jer tada prisutni delegati ne bi imali legitimitet. Upravo svi navedeni razlozi, bili su dovoljan razlog članovima frakcije za raskol. Usto, kao dokaz sudjelovanja u početnom radu HDZ-a, naveo je usvajanje svog amblema kao službenog, stoga je zabranio njegovo daljnje korištenje. Za kraj, približio se još jednom službenim vlastima, pa je zaključio da "dva HDZ-a ne mogu ni po zakonu, ni po svrsi postojati". Zatim je naglasio da je njihov HDZ trebao biti "samostalna društvena organizacija, čije se ustanovljenje temelji na pravosnažnome Ustavu i sustavu SRH i na preobrazbi SSRN-a, kao doprinos širenju Narodne fronte u Hrvatskoj". Na kraju je poručio Tuđmanu i njegovim pristašama da "svoju djelatnost može nastaviti pod nekim drugim imenom" budući da se u "više navrata odrekao javno Inicijativnog kruga", te da "mora računati na odgovarajuće posljedice" ukoliko se ogluši na ove činjenice.[217]

Usporedno s prepiskom o legitimnosti HDZ-a, Veseličina frakcija nastavlja s organizacijom svog "HDZ-a u osnivanju". Njihova Programska deklaracija je bila gotova u kolovozu 1989., te utemeljena na prethodnim (Tuđmanova i Šošić - Veseličina), ali je navodno imala "zastupljenija načela koja više govore o ljudskim, nacionalnim i ekonomskim slobodama".[218] Nakon čitanja, F. Tuđman ju je ocijenio "kao posve u duhu službene politike". S obzirom na njihove stalne primjedbe oko ZAVNOH-a, AVNOJ-a i okupljanju bivših komunista oko sebe, posebno se negativno osvrnuo na točku, u kojoj se navodilo da im je "cilj

---

[216] "Istina o HDZ-u", *Glasnik HDZ-a, Bilten za članstvo*, (Zagreb), god. I., br. 2., kolovoz 1989., 49. - 50.; "Rascjep nije bitan", *Slobodna Dalmacija*, (Split), 13. 9. 1989., vidi *Glasnik HDZ, Bilten za članstvo*, (Zagreb), god. I., br. 3., rujan - listopad, 1989., 40. - 41.

[217] "O rascjepu HDZ i „istinama“ o tome", *HDZ u osnivanju, Bilten za članstvo,* (Zagreb), god I., br. 2., listopad 1989., 32. - 35.

[218] "HDZ i dalje djeluje. Dopunjene programske osnove", *Večernji list*, (Zagreb), vidi u *Glasnik HDZ-a, Bilten za članstvo,* (Zagreb), god. I., br. 2., kolovoz 1989., 49. - 50.

napredak SR Hrvatske i SFRJ". Također je zaključio, da je veliki dio točaka preuzet iz njegovog programa, ali bez "škakljivih" zahtjeva kao što su "samoodređenje i obnove Matice hrvatske".[219]

No, nakon ljetnih događaja na Gazimestanu i Kninu, u kojima je srbijanska politika ponovno javno demonstrirala svoje nakane, među dijelom članova Veseličine frakcije dolazi do promjene stavova. Naime, Anto Matković tada priznaje Tuđmanu, da je bio u pravu oko vremena osnivanja, uz ocjenu da bi HDZ mogao imati "povijesnu ulogu u otporu velikosrpskim posezanjima", pa stoga što prije treba postići "jedinstvo". Poslije A. Matkovića, s istim zaključcima javili su se i drugi članovi frakcije Ante Korljan i Anto Kovačević, dok se preko Ćire Grubišića na novi sastanak Tuđmanu najavio Vladimir Veselica. Međutim, Tuđman nije vjerovao u iskrenost Veseličinih motiva, nego je smatrao da je to povezano s financijskim interesom oko pokretanja HDD "Domovina".[220]

Različita razmišljanja kome se pridružiti na početku demokratizacije nisu bila rijetkost. Jedan od članova najvišeg vodstva HDZ-a Stjepan Mesić, u tom vremenu nije bio pristalica Tuđmanovog rada.[221] Naime, ubrzo nakon osnivanja, Josip Manolić ponudio mu je ulazak u HDZ-u. No, on je to odbio. Navodni razlog odbijanja bila je njegova želja da se politički aktivira uz Savku Dabčević Kučar i Miku Tripala, ali je J. Manolić tada ispravno procijenio da su oni "politički potrošeni".[222] Bilo je i suprotnih primjera. Nakon što je pročitao program HDZ-a, za Žarka Domljana više "nije bilo dvojbe". Ubrzo se priključio HDZ-u.[223]

Najavljeni sastanak F. Tuđmana i Vlade Veselice održan je 8. rujna 1989. Prema Tuđmanovom zapisu, nazočni su bili Ćiro Grubišić i Jozo Primorac. U razgovoru, V. Veselica je ponovno naglasio da ne priznaje osnivanje HDZ-a, ali je ipak bio "za zajedništvo". Kao rješenje, predložio je Tuđmanu da se "u ime demokracije" prihvati Inicijativni krug frakcije i održi nova skupština. Također je odbio sve Tuđmanove ponude: priznanje osnivanja, zajedničku redovnu skupštinu čim to bude moguće i uključenje ljudi iz frakcije u Središnji odbor HDZ-a. Jasno, s Veseličinim stavovima nije bilo moguće pomirenje. Par dana kasnije, Ć. Grubišić donio je Tuđmanu poruku iz Veseličine frakcije, da oni ipak idu na "posebnu skupštinu utemeljenja". Unatoč navedenome, grupa iz HDZ-a koja je lobirala za mirenje s frakcijom, ponovno je nagovorila Tuđmana na pregovore. Treba napomenuti da su mnoge članove Inicijativnog kruga ipak zatekli ovi sukobi. Kada je shvatio što se događa, Stjepan

[219] "Programska deklaracija HDZ-a", vidi *HDZ u osnivanju, Bilten za članstvo,* (Zagreb), god I., br. 2, listopad, 1989., 5. -10.; F. TUĐMAN, *Osobni dnevnik: 1973. - 1989., Knjiga III. 1984. - 1989.,* ur. A. Tuđman, 320.
[220] F. TUĐMAN, *Osobni dnevnik: 1973 .- 1989., Knjiga III. 1984 .- 1989.,* ur. A. Tuđman, 313. - 317.
[221] I. RADOŠ, *Tuđman izbliza, svjedočenja suradnika i protivnika*, 12 - 13., 20
[222] I. ĐIKIĆ, *Domovinski obrat: politička biografija Stipe Mesića,* 116. - 117.
[223] Ž. DOMLJAN, *Visoko podignimo zastavu, Hrvatska - od negacije do priznanja,* 54.

Sulimanac je apelirao da se postigne zajedništvo. Uoči novog sastanka, Tuđman se sastao s predstavnikom frakcije Vladom Marovićem. U razgovoru mu je Marović iznio da se frakcija još tijekom osnivačkih priprema okupljala u poduzeću V. Veselice, gdje su dogovarali suprotstavljanje Tuđmanu. Tuđman je bio iznenađen dobivenom informacijom, ali mu je to bio još jedan dokaz povezanosti frakcije s vlastima. Treba podsjetiti da su tada poduzeća još u društvenom vlasništvu, te u njima još postoje matične organizacije SK. Novi sastanak s delegacijom frakcije održan je 17. rujna 1989. U delegaciji HDZ-a bili su Franjo Tuđman, Neven Jurica, Ćiro Grubišić, Milan Kovač i Perica Jurič. Delegaciju frakcije činili su Davor Aras, Ivo Markulin, Vlado Marović, Petar Šale i Ante Vukasović. No, sastanak je počeo odmah novim sukobom. Tuđman je napadnut da je oko sebe "okupio boljševike". No, bila je to apsurdna optužba, jer u njegovoj delegaciji nitko nije ranije bio član SKH. Na tu optužbu, Tuđman je odgovorio da je on raskrstio sa SK još 1967., dok su braća Veselica još vrlo dobro politički kotirala. Nadalje, u frakciji su navodno bili za jedinstvo, ali je jedino D. Aras priznavao osnivanje HDZ-a. Ostali su bili za osnivanje novog HDZ-a, gdje bi svaka strana dala po pola delegata u nova tijela. Jasno, to nije prihvaćeno. Na to im je Tuđman ponovno ponudio primanje članova frakcije u Središnji odbor i zajedničku pripremu redovne skupštine, te im je ponuđena mogućnost istupa pred tijelima HDZ-a. Na kraju, ponovno nije postignut dogovor. Istovremeno, u HDZ je napokon došao dopis iz SSRN-a o skorom davanju mišljenja o "društvenoj korisnosti". Uz njih, isti dopis je upućen HSLS-u, HDZ-u. ali i HDZ-u Veseličine frakcije. Za Tuđmana je to bio ponovni dokaz, da vlasti baš Veseličinu frakciju žele službeno registrirati kao HDZ.[224]

Nakon svih pokušaja izmirenja, nagovještaj konačnog razlaza bio je sastanak Veseličine frakcije održan 23. rujna 1989. Prisutni delegati usvojili su Statut i Programsku deklaraciju "HDZ-a u osnivanju". Da bi naglasio distinkciju između njih i HDZ-a, D. Stipac je svjedočio da su njihovi programski dokumenti doneseni u demokratskoj proceduri i utemeljeni "na realnoj procjeni mogućeg". K tome, iznio je i razloge povezanosti s vlastima. Pregovarali su sa SSRN-om, kako bi dogovorili da njihova organizacija "zauzme svoje mjesto u popunjavanju razvijanja pluralističkih opcija". Što je to značilo? Veseličina frakcija je imala stalne kontakte sa SSRN-om, jer su svoj HDZ željeli osnovati u suradnji s vlastima.[225] Inače, Tuđmanova ponuda članovima frakcije da se obrate tijelima HDZ-a, iskorištena je 30. rujna

[224] F. TUĐMAN, *Osobni dnevnik: 1973. - 1989., Knjiga III. 1984. - 1989.,* ur. A. Tuđman, 322. - 327.
[225] "Kronologija Hrvatske demokratske zajednice", *HDZ u osnivanju, Bilten za članstvo,* (Zagreb), god I., br. 2., listopad 1989., 30. - 31.

1989. na prvoj sjednici Središnjeg odbora HDZ-a. Poslije rasprave, zahtjevi frakcije odbijeni su kao neosnovani.[226]

U listopadu 1989. izlazi i frakcijski *Bilten za članstvo*, čiji su urednici bili V. Veselica i René Hollós. U sadržaju su bili Programska deklaracija i Statut, dok su u tekstovima bili uglavnom napadi na Tuđmana i HDZ. Autor jednog nepotpisanog teksta bio je Marko Veselica. Kako je vidljivo, po tom pitanju nastavljeno je s istom praksom, iako su to stalno prigovarali Tuđmanu.[227] Nakon čitanja, Tuđman je ocijenio viđeno lošim, te kao da je pisan u suradnji s vlastima.[228] Navedena Tuđmanova procjena je bila točna, jer je suradnja s komunističkim vlastima bila uzrok novog raskola u Veseličinoj frakciji. Hrvoje Šošić, Vlado Marović i Dragan Lalić vidjeli su navedeno kao "kolaboraciju", pa dolazi do njihovog raskida s braćom Veselica i R. Hollósom. Novonastala frakcija predvođena Šošićem odmah je pokrenula osnivanje nove demokratske inicijative.[229]

Konačan kraj borbe za HDZ nagovijestila je konferencija Veseličine frakcije održane 26. listopada 1989. Okupljenima je Vladimir Veselica najavio za 4. studenog 1989. osnivanje svog HDZ-a. Nadalje, ponovno je ustvrdio da članovi frakcije poštuju zakon, pa se njihov HDZ ipak "zasad ne deklarira kao partija ili stranka". Ponovo je naglasio da Tuđmanov HDZ nema osnivački legitimitet, ali kako je bilo izgledno da neće biti izmirenja, najavljena je mogućnost novog imena za njihovu inicijativu. I drugi član frakcije Ivan Gabelica također se osvrnuo na raskol. Ustvrdio je da Tuđman govori neistinu, kada govori kako je podvajanja bilo samo u Inicijativnom krugu HDZ-a. Po Gabelici, za razdvajanje je krivo bilo "kriomice" provedeno osnivanje, pa su stoga nastavila djelovati dva HDZ-a s programima u kojima "razlika nije samo frazama". Međutim, najavio je mogućnost suradnje "s grupom doktora Tuđmana u svim stvarima u kojima se promiče demokracija i boljitak svakog čovjeka na ovom području".[230]

Kako je najavljeno, osnivačka skupština HDZ-a Veseličine frakcije održana je 4. studenog 1990. u Zagrebu. No, ipak nije osnovan HDZ, nego je osnovana "društvena organizacija" pod imenom Hrvatski demokratski savez. Za prvog predsjednika izabran je Vladimir Veselica, za potpredsjednike su izabrani Ivan Gabelica, Anto Kovačević, Šime Vučkov i Ante Vukasović, dok je za tajnika izabran Slobodan Praljak. Izabran je također

---

[226] "Prva sjednica Središnjeg odbora", *Glasnik HDZ, Bilten za članstvo,* (Zagreb), god. I., br. 3., rujan – listopad, 1989., 8.
[227] Više vidi *HDZ u osnivanju, Bilten za članstvo,* (Zagreb), god I., br. 2, listopad, 1989.
[228] F. TUĐMAN, *Osobni dnevnik: 1973.-1989., Knjiga III. 1984.-1989.,* ur. A. Tuđman, 334.
[229] Šošićevo svjedočenje o raskolu Veseličine frakcije vidi H. ŠOŠIĆ, *Hrvatski politički leksikon, Dio 1: A-O.*, 128. - 129., 204.
[230]"Konferencija za tisak", *Glasnik Hrvatskog demokratskog saveza*, (Zagreb), br. 3., god. I., 4. - 5.; "Najavljen "novi" HDZ", *Slobodna Dalmacija,* (Split), br. 13977., 27. 10. 1989., 5.

Središnji odbor HDS-a, te su usvojeni temeljni dokumenti - Programska deklaracija, Statut i "Izjava o aktualnoj političkoj situaciji u SRH i SFRJ". No, ubrzo je došlo do preimenovanja ove inicijative. Novo ime bilo je Hrvatska demokratska stranka (HDS).[231] No, navodi iz osnivačke izjave izazvali su ponovno Tuđmanovo čuđenje. Tu je bilo pomirljivih tonova prema aktualnoj komunističkoj vlasti, pa je Tuđman ponovno zaključio da je tu vidljiva vrlo jasna suradnja frakcije s vlastima.[232]

Osnivanjem HDS-a završila je borba s Veseličinom frakcijom za HDZ. Uspješno je obranjen legitimitet HDZ-a osnovanog na nejavnom mjestu. No, bio je to legitiman kraj, jer je najveće zasluge za nastanak i organizaciju HDZ-a imao Franjo Tuđman. Nakon svega, mnogi su tvrdili da je Tuđman smišljeno udaljavao članove frakcije od projekta HDZ-a, zbog procjene da bi njihova razmišljanja mogla ugroziti pristupanje onih koji bi se mogli smjestiti u "partizansko - komunističku umjerenu liniju". To je kasnije potvrdio Slobodan Praljak, koji se tada opredijelio za Veseličinu frakciju. Ipak, tu Tuđmanovu procjenu, kasnije je vidio kao ispravnu, jer je zaključio da bi članovi frakcije "nepomirljivim stavovima, steklištvom, bitno spriječili mogućnost vođenja politike na način da dovedu do hrvatske države".[233]

2. Organizacijsko i političko jačanje HDZ-a

Istovremeno s borbom za HDZ s Veseličinom frakcijom i vlastima, započelo je organizacijsko jačanje HDZ-a. Za početak, na teren su odaslane pristupnice za članstvo, koje je potom trebalo dostaviti u privremeno sjedište HDZ-a na Novoj Vesi 23 a u Zagrebu.[234] Nadalje, od samog početka u vodstvu stranke bilo je prisutno mišljenje, da je nemoguće stvoriti uspješan HDZ, bez sposobnih ljudi uključenih u organizacije na lokalnoj razini. Shodno tome, započelo je ubrzano stvaranje mreže organizacija HDZ-a na lokalnom nivou. Inače, glavni zagovornik, te provoditelj te politike, bio je Josip Manolić.[235] Prema Žarku Domljanu, u organizaciji stranačke mreže, posebno je doprinijelo Manolićevo ranije radno iskustvo u komunističkom sustavu.[236]

Već početkom kolovoza 1989. Dalibor Brozović obavještava Tuđmana da je kontaktirao osobe zainteresirane za osnivanje HDZ-a na području Dubrovnika, Kardeljeva i Zagreba.

---

[231] *Glasnik Hrvatskog demokratskog saveza*, (Zagreb), god. I., br. 3., 3. - 22.
[232] F. TUĐMAN, *Osobni dnevnik: 1973.-1989., Knjiga III. 1984.-1989.*, ur. A. Tuđman, 336.
[233] I. RADOŠ, *Tuđman izbliza, svjedočenja suradnika i protivnika*, 19.
[234] OP A. Beljo, HDZ, Pristupnica za članstvo. U posjedu autora.
[235] Josip MANOLIĆ. *Intervjui i javni nastupi, 1989. - 1995.*, Zagreb, 1995., 26.
[236] Ž. DOMLJAN, *Visoko podignimo zastavu, Hrvatska-od negacije do priznanja*, 63.

Ipak, u prvim danima, Tuđmanov prioritet je bilo okupljanje simpatizera i stvaranje organizacije HDZ-a u Zagrebu. Usto, jedan ugledni liječnik srpske nacionalnosti javio se Tuđmanu s porukom kako on i "krug razboritih Srba" žele pristupiti HDZ-u. U međuvremenu, osnovana je prva organizacija HDZ-a u iseljeništvu. Na inicijativu Joze Primorca, u Zürichu je 9. srpnja 1989. osnovano "Društvo prijatelja HDZ-a". Inače, Primorac je bio i inicijator zanimljive ideje o ustanovljenju "knjige donacija". U knjigu se trebalo upisivati osobe, koje bi dobrovoljno donirale financijska sredstva potrebna za rad HDZ-a. Na tragu toga, Primorac je i osobno donirao prva veća financijska sredstva, kojima su pokriveni svi dotadašnji financijski troškovi HDZ-a.[237]

Jasno, za ozbiljan rad HDZ-a, bila su potrebna velika financijska sredstva. Stoga je nastavljena realizacija osnivanja HDD "Domovina", s čijom bi se zaradom financirao rad HDZ-a. Početni temeljni kapital trebao je biti milijun njemačkih maraka. F. Tuđman je to smatrao dostižnim ciljem, posebno ako se imovinom priključi Josip Zebić, vlasnik tiskarskog poduzeća "AZUR". Međutim, ubrzo je došlo do sukoba između tadašnja dva najjača financijera HDZ-a. Na sastanku Izvršnog odbora, Jozo Primorac je napao Zebića zbog prevelike cijene Glasnika. F. Tuđman nije osporio te navode, ali je ipak cijenio Zebićevu pomoć na samom početku rada HDZ-a. Istovremeno, J. Primorac nudi financijsku pomoć za uzimanje prvih službenih prostorija. Na to Tuđman pristaje, ali je strahovao da je to usluga koja bi se trebala politički vratiti. U svemu tome, kao poseban problem vidjela se Primorčeva povezanost s braćom Veselica.[238] Obavijest o početku realizacije HDD "Domovina" izašla je tijekom kolovoza 1989. u *Glasniku HDZ-a*. Međutim, odmah je nastao jedan problem. U takva društva zakonski nije bilo moguće ulaganje stranih državljana, što je značilo nemogućnost ulaganja hrvatskih iseljenika. Ipak, tome se doskočilo odlukom o njihovom naknadnom upisu u knjigu dioničara.[239] Još jedna akcija tada je iznimno osnažila financijsku poziciju HDZ-a. Na preko tri tisuće adresa ureda i župa Rimokatoličke Crkve poslani su *Glasnici HDZ-a* s brojem financijskog računa HDZ-a, te pozivom na donacije. Akcija je imala velikog uspjeha, stoga je za mnoge bila dokaz tada uspostavljenog političkog saveza.[240]

---

[237] F. TUĐMAN, *Osobni dnevnik: 1973.-1989., Knjiga III. 1984.-1989.*, ur. A. Tuđman, 312.-313.; "U Švicarskoj osnovano društvo prijatelja HDZ-a", *Glasnik HDZ-a, Bilten za članstvo,* (Zagreb), god. I., br. 2., kolovoz 1989., 59.

[238] F. TUĐMAN, *Osobni dnevnik: 1973. - 1989., Knjiga III. 1984. - 1989.*, ur. A. Tuđman, 313. - 315.

[239] "Osniva se HDD Domovina", "Osnovne naznake o dioničkom društvu", *Glasnik HDZ-a, Bilten za članstvo,* (Zagreb), god. I., br. 2., kolovoz 1989., 55. - 56.

[240] D. HUDELIST, *Tuđman: biografija*, 647.

Međutim, Rimokatolička crkva je na početku ipak bila distancirana od HDZ-a, jer su smatrali da u njihovim redovima ima previše bivših komunista.[241]

Nakon incidenta na kninskoj obljetnici Kosovske bitke, početkom rujna 1989. uslijedio je novi napad iz Srbije na suverenitet Hrvatske. Članovi SANU-a, književnici Dobrica Ćosić i Antonije Isaković javno su otvorili pitanje hrvatskih granica, tvrdeći da Istra i Dalmacija nisu hrvatski teritorij. Navedeno je ostalo bez odgovora iz SKH. Umjesto njih, odgovor su uputili iz Predsjedništva DKH-a i Izvršnog odbora HDZ-a. U oba priopćenja osuđena su posizanja za hrvatskim teritorijem, te su pozvana vodstva SKH i SRH da stanu "u obranu prava i suvereniteta hrvatskog naroda".[242]

Istovremeno, slovenski politički vrh pokrenuo je proces usvajanja ustavnih amandmana, koji su u potpunosti jačali slovenski republički suverenitet, u čemu je poseban naglasak bio na pravu na samoopredjeljenje. Amandmani su izazvali protivljenje Srbije i JNA, jer su bili svjesni, da će nakon njihovog usvajanja, biti nemoguće provesti njihov plan recentralizacije Jugoslavije. Usto, amandmani su snažili političku poziciju i drugih republika. Unatoč jakim napadima na vodstvo Slovenije, amandmani su usvojeni krajem rujna 1989. u Skupštini SR Slovenije.[243] Koliko je prema mišljenju HDZ-a, odluka slovenskog vodstva bila bitna i za hrvatske interese, govori jedan članak Milovana Šibla u *Glasniku HDZ-a*. On je najprije tu slovensku odluku povezao s političkim ciljevima HDZ-a. Na početku članka se tvrdilo da je program HDZ-a napadan kao nacionalistički, baš zbog inzistiranja na pravu naroda na samoopredjeljenje, te se naglašavalo da je ono uvršteno kao "prirodno pravo" u Pakt o ljudskim pravima UN-a. Nadalje, tvrdilo se da je to pravo "i kolektivno i individualno", jer narod može iskoristiti navedeno pravo, jedino ako "slobodan pojedinac može izraziti svoju volju". Stoga je HDZ kroz svoju politiku želio da "pojedinci na referendumu i slobodnim izborima iskažu taj suverenitet". U provedbi tog prava, trebalo je maksimalno zaštiti manjinska prava u Hrvatskoj. Na kraju je istaknuto, da je zalaganje za to pravo, također "iznimno važno" zbog stalnih srpskih napada na hrvatski suverenitet i tvrdnji da je hrvatsko pravo na samoodređenje "konzumirano stvaranjem Jugoslavije".[244]

U međuvremenu, s radom započinju glavna tijela HDZ-a. Prva sjednica Središnjeg odbora održana je 30. rujna 1989. u Zagrebu. Prema tadašnjem statutu, bilo je to glavno tijelo

---

[241] *Oluja*, (gost Perica Jurič), urednik Ozana Bašić, Tv Mreža, Zagreb, 11. 6. 2014.

[242] "O napadajima na državnost i teritorijalni integritet SR Hrvatske", *Glasnik HDZ, Bilten za članstvo,* (Zagreb), god. I, br. 3., rujan – listopad, 1989.; 24. - 26., OA. A. Beljo, IO HDZ, Prosvjed protiv trgovanja Istrom i Dalmacijom, Zagreb, 6. 9. 1989. Dokument u posjedu autora.

[243] B. REPE, *Viri o demokratizaciji in osamosvojitvi Slovenije. Opozicija in oblast, Del 2.,* Dokumenti br. 5., 6., 7., 8., 9., 10. Također vidi B. JOVIĆ, *Posljednji dani SFRJ, Izvodi iz dnevnika,* 48. - 59.

[244] "Narodni suverenitet i pravo na samoodređenje", *Glasnik HDZ, Bilten za članstvo,* (Zagreb), god. I., br. 3., rujan – listopad, 1989., 7.

HDZ-a između održavanja dviju skupština. Pod predsjedanjem F. Tuđmana, sjednici su nazočila šezdeset i dva delegata.[245] Prvi se delegatima obratio predsjednik HDZ-a Franjo Tuđman. Za početak, istaknuo je veliko medijsko zanimanje za HDZ, te je iznio pojedinosti o svojoj zapadnoeuropskoj turneji. Posebno je bio zadovoljan reakcijama iz iseljeništva, osim pojedinačnih napada na njega i Šeksa kao "komunističke agente", što je ocijenio kao pojedinačni "fanatizam ili podrivanje".[246]

Nadalje, obavijestio je prisutne o aktualnostima vezanim za organizaciju HDZ-a. Za početak je iznio da nisu uspjeli pregovori o osnivanju zajedničkog opozicijskog Koordinacionog odbora. Prijepor je nastao oko njegove uloge, jer u HDZ-u nisu željeli da ih drugi zastupaju u javnosti. Kao glavne organizacijske probleme naveo je pronalaženje poslovnih prostorija za HDZ i HDD "Domovinu", te njihovo tehničko opremanje. Zatim je istaknuo da HDZ još uvijek nije registriran, ali da je iz SSRN-a nedavno došla informacija o skorom davanju potrebnog mišljenja. Na kraju, ocijenio je da su prethodni politički događaji potvrdili opravdanost pojave HDZ-a, te da je reagiranje Izvršnog odbora HDZ-a na istupe srpskih akademika ipak potaknulo vodstvo SRH da zauzme "odlučnija stajališta". I za kraj, zaključio je kako politika Srbije više nije ostavljala dvojbe, da se hrvatska politika mora temeljiti na "obrani suvereniteta i neotuđivog prava na samoodređenje". Stoga je posebno važnim vidio tko politički zastupa hrvatske interese, jer ih nisu mogli braniti "birokratski slučajnici, ili bezobzirni karijeristi, pa ni malodušni dobronamjernici". Također se ponovno osvrnuo na javne prijepore oko osnivanja HDZ-a. Nakon što je iznio znane činjenice oko sukoba, naveo je da u Veseličinoj frakciji ipak ima ljudi kojima je "stalo do programa HDZ-a". Međutim, nakon neuspjeha pregovora, očekivao je njihovo priključenje HDZ-u, dok je ostalima poručio "neka osnuju neku svoju zajednicu, ali ne pod našim imenom".[247]

O aktivnostima HDZ-a Slavonije i Baranje govorio je Branimir Glavaš. Iznio je podatak da je osječka organizacija na osnivanju imala dvadeset i devet delegata. Predstavio je i inicijativu za osnivanje regionalnog odbora HDZ-a za Slavoniju i Baranju. Radi lakše organizacije, područje je podijeljeno na dvadeset i dvije organizacije, te su pokrenute srednjoškolske i studentske sekcije. Na kraju je predložio prepuštanje dijela svojih delegatskih mjesta unutar Središnjeg odbora, jer su slijedom znanih događaja na osnivanju bili prezastupljeni u tom tijelu.[248]

---

[245] "Prva sjednica Središnjeg odbora", *Glasnik HDZ, Bilten za članstvo,* (Zagreb), god. I., br. 3., rujan – listopad, 1989., 8.
[246] *Isto,* 8.
[247] *Isto,* 8. - 9.
[248] *Isto,* 9. - 10.

Tijekom sjednice izglasovano je više političkih izjava i odluka. U prvoj izjavi, naslovljenoj "Podrška Skupštini SR Slovenije povodom usvajanja ustavnih amandmana" upućene su čestitke slovenskom vodstvu, jer je donošenjem amandmana obranjen slovenski suverenitet i pravo na samoodređenje.[249] U drugoj izjavi, naslovljenoj "Za pravo na suverenitet i samoodređenje i osobnu odgovornost" bilo je istaknuto da je takvo pravo najvažnije pravo jednog naroda, pa stoga i hrvatski narod ima pravo na samoodređenje, te pravo "slobodno raspolagati svojim prirodnim bogatstvima i izvorima". Na kraju se od SKH-a zatražila obrana hrvatskih interesa na "daljoj afirmaciji zavnohovskih i avnojevskih načela, što će reći suverenitetu svih naroda, na kojima je utemeljena zajednica naroda".[250]

U sljedeće dvije izjave, zatražena je obnova dvaju hrvatskih kulturnih simbola. U izjavi pod nazivom "Apel za obnovu Matice hrvatske", upućen je poziv članovima zadnjeg Upravnog odbora na obnovu Matičina rada, i to zbog njezine velike uloge u povijesnoj i kulturnoj tradiciji hrvatskog naroda, koja "ne može biti zamijenjena ili kompenzirana nijednom drugom kulturnom ili znanstvenom ustanovom", pa je stoga komunistička zabrana njezina rada nakon 1971. viđena kao "skandalozan čin jedne pogrešno vođene politike".[251] U "Zahtjevu Gradskoj skupštini Zagreba za vraćanje spomenika banu Jelačiću na trg Republike", službeno je zatražen povratak spomenika banu Josipu Jelačiću na središnji zagrebački trg. Komunističko uklanjanje spomenika ocijenjeno je kao "simbol zatiranja hrvatskog nacionalnog osjećaja, simbol politike bezdušne mržnje prema vlastitom narodu, njegovoj povijesti, kulturi i baštini". Kao još jedan vid takve politike navedeno je prešućivanje godišnjice smrti Stjepana Radića. Stoga je zatražen prekid SKH s takvom "nasilnom protuhrvatskom politikom" i to u jeku srpskih napada na suverenitet hrvatskog naroda.[252]

Također, ustanovljena je i "Zlatna knjiga utemeljitelja HDZ-a" za upis donatora financijskih sredstava za rad HDZ-a. Unutar toga, poseban poziv za financijsku pomoć upućen je hrvatskom iseljeništvu. Inače, financije su tada bile veliki problem za HDZ, jer nije bio zakonski registriran. U tom pravnom statusu, nije bilo moguće prikupljati članarinu, imati službene prostorije i izdavati službeno glasilo. Kao potreban kapital do početka rada HDD

[249] OP A. Beljo, HDZ, Skupštini SR Slovenije, Zagreb, 30. 9. 1989., Dokument u posjedu autora.
[250] OP A. Beljo, HDZ, Za pravo na suverenitet i samoodređenje i za osobnu odgovornost, Zagreb, 30. 9. 1989. Dokument u posjedu autora.
[251] OP A. Beljo, HDZ, Apel živućim članovima zadnjeg upravnog odbora Matice hrvatske, Zagreb,.30. 9. 1989. Dokument u posjedu autora.
[252] OP A. Beljo, HDZ, Gradskoj skupštini grada Zagreba, Zagreb, 30. 9. 1989. Dokument u posjedu autora.

"Domovina" navedena je cifra od 200 tisuća dolara.[253] Usto, rad HDD "Domovina" nikako nije mogao započeti, zbog problema s bankama. Kako bi se doskočilo tome, donesena je odluka o osnivanju društva s malim brojem početnih dioničara, dok bi se ostali naknadno pridružili. Sukladno tome, među prve osnivače HDD "Domovina" upisane su samo sedamdeset i dvije osobe, među kojima su bile i cijele obitelji članova vodstva HDZ-a.[254] Poziv na doniranje financijskih sredstava pokazao se uspješnim, posebno među hrvatskim iseljeništvom. U akciji je osobno sudjelovao i F.Tuđman. Koliko je velika bila pomoć, govore tadašnji financijski izvještaji. Samo jedan iseljenik iz Švicarske donirao je 18 tisuća DEM, dok je veliki broj novčanih priloga došao iz Australije, SR Njemačke, SAD-a.[255] Treba napomenuti da je i V. Šeks tijekom dvomjesečnog boravka (rujan i listopad 1989.) u Australiji, također prikupio velika financijska sredstva za rad HDZ-a.[256] Nakon uspješnog prikupljanja sredstava, HDZ je sredinom listopada 1989. napokon iznajmio vlastite službene prostorije.[257] Prvi "Dom HDZ-a" bio je u zagrebačkoj Savskoj ulici, dok je za prvog upravitelja imenovan dugogodišnji politički zatvorenik Đuro Perica.[258] Vlastite prostorije odmah su pomogle boljem radu HDZ-a.[259]

U međuvremenu, HDZ započinje s intenzivnim osnivanjem organizacija u domovini i iseljeništvu. Na Šeksovoj australskoj turneji utemeljen je velik broj organizacija HDZ-a, te je dogovoreno kolektivno pristupanje članova iseljeničkih društava u HDZ.[260] Sredinom listopada 1989. F. Tuđman odlazi u radnu posjetu članovima i simpatizerima HDZ-a u Osijek i Vinkovce, kojih je već tada na tom području bilo preko 10 tisuća članova.[261] Istovremeno, Josip Manolić obilazi Dalmaciju, gdje započinje osnivanje prvih lokalnih organizacija HDZ-a. Prvi lokalni odbor HDZ-a u Hrvatskoj osnovan je 18. listopada 1989. u Kardeljevu. Potom je 19. listopada u Filip - Jakovu osnovan odbor HDZ-a za općinu Biograd na moru, dok je 30.

---

[253] "Poziv članovima i pristašama HDZ za upis u Zlatnu knjigu utemeljitelja HDZ", *Glasnik HDZ, Bilten za članstvo,* (Zagreb), god. I., br.3., rujan - listopad 1989., 1.
[254] "Poteškoće oko osnivanja HDD Domovina", "Popis osnivača HDD Domovina ", *Glasnik HDZ, Bilten za članstvo,* (Zagreb), god. I., br. 3., rujan - listopad 1989., 45.
[255] OP A. Beljo,, G. Berislav Čuvalo, Tajnik ogranka HDZ-a Cleveland, Zagreb, listopad 1989., Potpis: predsjednik HDZ-a Franjo Tuđman; "Veliki odziv na poziv za upis u Zlatnu knjigu ", *Glasnik HDZ, Bilten za članstvo,* (Zagreb), god. I., br. 3., rujan – listopad, 1989., 1.
[256] V. ŠEKS, "Svim snagama u stvaranju HDZ-a i suverene Republike Hrvatske", *Deset godina Hrvatske demokratske zajednice: 1989 .- 1999.*, 441. – 442.
[257] F. TUĐMAN, *Osobni dnevnik: 1973. - 1989., Knjiga III. 1984.-1989.,* ur. A. Tuđman, 333.
[258] Đuro PERICA, "Crtice iz osobnog brevijara Đure Perice", *O Tuđmanu osobnim pogledom*, Zagreb, 2002.
[259] A. BAKOVIĆ, "Bio sam uz Hrvatsku, Zagreb i Tuđmana", *Deset godina Hrvatske demokratske zajednice: 1989. - 1999.*, ur. A. Mijatović, 314.
[260] "Hrvati Australije i HDZ", *Glasnik HDZ, Bilten za članstvo,* (Zagreb), god. I., br. 3., rujan - listopad 1989., 22. - 23.
[261] I. VEKIĆ, *Koraci u povijest - sjećanja i događaji,* 122. - 124.

listopada osnovan odbor u Metkoviću.[262] Započinje također osnivanje organizacija u kontinentalnoj Hrvatskoj. Odbor u Sisku osnovan je 28. listopada.[263] Odbor HDZ-a Bjelovar osnovan je 9. studenog 1989. Navedena osnivanja održana su također na "nejavnom mjestu".[264]

Već sam ranije naveo, koliko je Tuđmanu bila važno organiziranje HDZ-a u Zagrebu. Za provedbu toga odredio je Stjepana Mesića, koji se pridružio HDZ-u u jesen 1989. U organizaciji zagrebačkog odbora, Mesiću su se pridružili Ante Karić i Vice Vukojević. Osim toga, F. Tuđman je ovlastio Mesića da pozove Savku Dabčević Kučar i Miku Tripala na pridruživanje HDZ-u. No, oni su to odbili zbog osobnog odnosa prema Tuđmanu.[265] Inače, sve obavijesti o novim osnivanjima organizacija HDZ-a, cirkulirale su među već osnovanim organizacijama u domovini i iseljeništvu. Zanimljivo, u jednoj takvoj, kao simbolički važno, naznačeno je osnivanje HDZ-a u Trebarjevu i Krašiću, inače rodnim mjestima braće Radić i kardinala Stepinca. Potpisao ih je predsjednik Izvršnog odbora J. Manolić. Paradoks te obavijesti je bila činjenica, da je baš J. Manolić osobno nakon montiranog političkog suđenja sproveo kardinala Stepinca na služenje kazne.[266]

Pozivanje na hrvatsku povijesnu tradiciju bio je istaknuti dio programa HDZ-a. Uspješna inicijativa HDZ za povratak spomenika banu Jelačiću obilježila je početak listopada 1989. No, akcija je izazvala također političke sukobe s vlastima, ali i s HSLS-om.[267] Taj uspjeh potaknuo je Izvršni odbor HDZ-a na nove slične akcije. Od zagrebačke skupštine zatraženo je vraćanje starih naziva ulica s imenima hrvatskih kraljeva Dmitra Zvonimira i Petra Krešimira IV. U HDZ-u su smatrali, da su svojim povijesnim značajem zaslužili spomen u glavnom hrvatskom gradu.[268] Zatim je na Dan mrtvih, delegacija HDZ-a položila vijence na grobove "zaslužnim Hrvatima". U skladu s ideološkom pomirbom upisanom u program HDZ-a, vijenci su položeni na grobove Ante Starčevića, Stjepana Radića, Vladimira Nazora, Augusta Cesarca, ali i svima palima za hrvatsku slobodu.[269]

---

[262] F. TUĐMAN, *Osobni dnevnik: 1973. - 1989., Knjiga III. 1984.-1989.,* ur. A. Tuđman, 332 – 334. Osnivanje HDZ-a u Kardeljevu i Metkoviću vidi u "Kardeljevo", "Metković", *Glasnik HDZ-a,* br. 4. - 5., studeni - prosinac 1989., 26.-28., 31.-32; Osnivanje HDZ-a na biogradskom području vidi Julije DEROSSI, "Zadarski oskarovci", *Deset godina Hrvatske demokratske zajednice: 1989.- 1999.*, ur. Anđelko Mijatović, 336.
[263] "Sisak", *Glasnik HDZ, Bilten za članstvo,* (Zagreb), br. 6., siječanj, 1990., 60. - 61.
[264] "Bjelovar", *Glasnik HDZ-a, Bilten za članstvo,* (Zagreb), god. II., br. 6., siječanj 1990., 61.
[265] I. ĐIKIĆ, *Domovinski obrat: politička biografija Stipe Mesića,* 119. - 120.
[266] OP A. Beljo, HDZ, Nove organizacije HDZ-a, Zagreb, 26. 12. 1989., IO HDZ; HDZ, Dr. Bosniću, predsjedniku ogranaka HDZ-a u Australiji, Zagreb, 28. 12. 1989., "Novoosnovane organizacije HDZ-a", *Glasnik HDZ, Bilten za članstvo,* (Zagreb), god. II., br. 7., veljača, 1990., 36. Također vidi "Razlaz s Tuđmanom spasio me Haaga", (http://globus.jutarnji.hr/hrvatska/razlaz-s-tudmanom-spasio-me-od-haaga)
[267] F. TUĐMAN, *Osobni dnevnik: 1973. - 1989., Knjiga III. 1984 .- 1989.,* ur. A. Tuđman, 331.
[268] OP A. Beljo, HDZ, Skupštini grada Zagreba, Zagreb, 27. 10. 1989. Dokument u posjedu autora.
[269] "Dan mrtvih", *Glasnik HDZ, Bilten za članstvo,* (Zagreb), god. I., br. 4. - 5., studeni – prosinac, 1989., 10.

Usporedno, nastavljeno je jačanje suradnje s hrvatskim iseljeništvom. Krajem listopada 1989. F. Tuđman odlazi s Daliborom Brozovićem na poziv hrvatskih iseljenika u SAD i Kanadu. Posjet je imao izuzetno dobre rezultate. Osim toga, F. Tuđman je održao izlaganja u Norvalu i Sveučilištu u Torontu, dok je posebno zapažen istup imao u Kongresu SAD-a. U istupu je kongresmenima predstavio svoju antifašističku i znanstvenu prošlost, upoznao ih je s političkim ciljevima HDZ-a, te je na kraju najavio skori slom komunističkog sustava. Nadalje, D. Brozović je razgovarao s vodstvom *Glasa Amerike* o izdvajanju hrvatske iz zajedničke hrvatsko - srpske redakcije.[270]

No, uz uspješan kraj borbe s Veseličinom frakcijom, F. Tuđman je imao novi politički problem. U svojoj knjizi "Bespuća povijesne zbiljnosti", Tuđman je citirao svjedočenje logoraša srpske nacionalnosti iz Jasenovca, koje govori o lošem držanju dijela logoraša židovske nacionalnosti. Za dio židovske zajednice bio je to dokaz Tuđmanovog antisemitizma. Stoga je, uz podršku Slavka Goldsteina, istovremeno predsjednika Jevrejske općine i HSLS-a, plasirano u javnost pismo s tim optužbama. Za tu namjeru, Tuđman je saznao uoči puta u SAD i Kanadu. Međutim, pismo se pojavilo u javnosti tek nakon Tuđmanovog povratka u Hrvatsku.[271] U medijskoj hajci gdje su najčešće konstrukcije bile one o povezanosti ustaškog pokreta i HDZ-a, navedena optužba je značila dodatni problem za HDZ. U odgovoru, koji nije objavljen u medijima, F. Tuđman je odbio optužbe iz pisma, tvrdeći da je samo citirao tuđe svjedočanstvo. Prema Tuđmanovim zapisima, optužba ga je ipak uzdrmala, stoga je pokušao potvrditi svoje navode. Ipak, optužiti Tuđmana kao antisemita nije imalo temelja, nego je u stvari imalo ulogu političkog udara na predsjednika HDZ-a.[272]

Istovremeno, na jugoslavenskoj razini dolazi do novog srpsko - slovenskog sukoba. Poznati sudionici antibirokratskih mitinga, nakon usvajanja amandmana koji su jačali slovensku suverenost, te davanja podrške zahtjevima kosovskih Albanaca, najavili su održavanje mitinga 1. prosinca 1989. u Ljubljani. Cilj prosvjeda bio je pokazati neslaganje s vodstvom Slovenije. I datum je bio simbolički, dan stvaranja prve Jugoslavije na čelu sa srpskom dinastijom. Svjesno opasnosti, slovensko vodstvo odmah je zabranilo skup.

---

[270] "SAD i Kanada", *Glasnik HDZ, Bilten za članstvo*, (Zagreb), god. I., br. 4. - 5., studeni – prosinac, 1989., 33. - 35.

[271] F. TUĐMAN, *Osobni dnevnik: 1973. - 1989., Knjiga III. 1984. - 1989.*, ur. A. Tuđman, 335. - 336.

[272]. Mario JAREB, "Nezavisna Država Hrvatska i žrtve Drugog svjetskog rata u povijesnim istraživanjima Franje Tuđmana", *Dr. Franjo Tuđman u okviru hrvatske historiografije*, Zagreb, 2011., 310. - 311. Vidi također u F. TUĐMAN, *Osobni dnevnik: 1973. - 1989., Knjiga III. 1984. - 1989.*, ur. A. Tuđman, 335. – 336.

Međutim, nakon ljetnih "događanja naroda" u Kninu, najava skupa uzrokovala je nemir i u Hrvatskoj.[273]

Kao odgovor na prijetnju prolaska veterana "antibirokratske revolucije" kroz Hrvatsku, HDZ je javno objavio svoj "Proglas građanima i Saboru SR Hrvatske i cijelomu hrvatskom narodu". Proglas je simbolički objavljen 29. studenog 1989. na sam rođendan komunističke Jugoslavije. U sadržaju je bila jasna obrana hrvatskih interesa. Na početku Proglasa, navodilo se da je "nastao prijelomni i odsutni čas" za politički preokret u Hrvatskoj. Politika Srbije označena je rušiteljicom AVNOJ-a, te opasnošću za hrvatski suverenitet, stoga je iskazana podrška vodstvu SR Slovenije u sukobu s njom. Usto, zbog zaštite hrvatskih interesa zatraženo je stvaranje demokratske koalicijske vlade, dok je kao odgovor na zahtjeve Srbije istaknut zahtjev "za teritorijalnom cjelinom hrvatskog naroda u njezinim povijesnim i prirodnim granicama". Također je zatražena potpuna demokratizacija društva, održavanje demokratskih izbora, pravo na povratak iseljenika bez obzira na politička uvjerenja i oslobađanje političkih zatvorenika. Proglas je bio upućen "na temelju prava hrvatskog naroda na samoodređenje do odcjepljenja, što je zajamčeno svim narodima Poveljom UN-a i postojećim Ustavom", te za "ugovorno sređivanje odnosa sa svim susjedima, te poduzimanje koraka za priključenje EZ". Na kraju, svi u Hrvatskoj su ponovno pozvani da budu "na visini povijesne zadaće", te da pokažu "odlučnost i razboritost" kako o sudbini Hrvatske ne bi odlučivali "drugi ili nedorasli".[274] Sadržaj Proglasa izazvao je paniku u vodstvu SKH, jer je zorno ocrtavao trenutnu hrvatsku političku situaciju.[275]

Inače, autor definicije o "povijesnim i prirodnim granicama" bio je Josip Manolić. Funkcija te definicije bila je dvojaka, odgovor na velikosrpsku političku koncepciju, ali i šutnju hrvatskog političkog vodstva. Bilo je jasno da će navedena definicija biti napadana u javnosti, ali je istovremeno bila pokazatelj, da u budućem jugoslavenskom političkom raspletu također postoje i hrvatski interesi.[276] O tome kako je Proglas distribuiran na lokalnom nivou svjedoči Ivan Vekić. U Osijek mu ga je donio Perica Jurič, nakon čega ga je dao ljudima od povjerenja, koji su ga tijekom noći podijelili diljem Slavonije. Proglas je izazvao veliko

[273] B. JOVIĆ, *Posljednji dani SFRJ, Izvodi iz dnevnika,* 75. - 80.; B. REPE, *Viri o demokratizaciji in osamosvojitvi Slovenije. Opozicija in oblast, Del 2.*, Dokument br. 11.
[274] OP A. Beljo, HDZ, Proglas građanima i Saboru SRH i cijelomu hrvatskom narodu, Zagreb, 29. 11. 1989., Dokument u posjedu autora.
[275] Ž. DOMLJAN, *Visoko podignimo zastavu, Hrvatska-od negacije do priznanja,* 59. – 60.
[276] J. MANOLIĆ. *Intervjui i javni nastupi, 1989. - 1995.*, 27. - 28.

zanimanje javnosti.[277] Kao i prethodni dokumenti HDZ-a, Proglas je zadobio snažnu podršku među hrvatskim iseljenicima.[278]

Nakon uspjeha s Proglasom, plasirano je novo javno priopćenje HDZ-a. U njemu se govorilo o 1. prosincu, kao jednom od sudbinskih datuma za hrvatski narod. Za početak, na taj dan je stvorena Kraljevine SHS. Ta je država ocijenjena kao loša za hrvatske interese. No, usto se podsjećalo, da je na isti datum započeo represivni slom Hrvatskog proljeća, u kojem je nastradao i veliki broj članova HDZ-a. Zatim je predsjednik HDZ-a F. Tuđman predstavljen je kao "dvostruki" stradalnik komunističkog sustava, dok je upravitelj "Doma HDZ-a" Đ. Perica spadao među političke zatvorenike s najdužim zatvorskim stažem. Na kraju je zatražena i društvena rehabilitacija Hrvatskog proljeća, ali i svih političkih zatvorenika iz komunističkog sustava.[279]

Pokušaj održavanja skupa antibirokratske revolucije u Ljubljani izazvao je politički nemir u SRH. Potaknuta time, hrvatska opozicija 10. prosinca 1989. pokrenula je potpisivanje zahtjeva, u kojem se tražila demokratizacija društva, te provođenje demokratskih izbora. Međutim, zbog nesuglasica, u toj akciji ne sudjeluju HSLS i HDZ. No, istog dana dolazi do povijesnog obrata. Tijesnom većinom na Predsjedništvu CK SKH donesena je odluka o provedbi slobodnih i demokratskih izbora. U obrazloženju odluke se tvrdilo da je razlog donošenja bila svekolika politička kriza u SFRJ, te provođenje političkih reformi za koje je potreban najširi politički legitimitet. Nadalje, smatrali su da izbori trebaju biti provedeni u roku od mjesec dana, nakon čega bi se naknadno održali na lokalnim razinama.[280]

Iznenadna odluka CK SKH-a o održavanju izbora iznenadila je hrvatsku javnost. U ime HDZ-a, F. Tuđman dao je ocjene donesene odluke. Tu odluku je vidio kao želju za očuvanjem vlasti, ali i pokazateljem unutarnjih borbi u SKH. Tu procjenu potvrdio je Dušan Bilandžić, koji svjedoči da je predsjednik SKH-a Stanko Stojčević dao pristanak za izbore, jer je smatrao da se opozicija neće uspjeti organizirati u tako kratkom roku. Stoga je popustio na pritiske reformista, ali je u zamjenu dobio čuvanje osobne pozicije, ali i pozicija njegovih pristaša unutar SKH.[281] U međuvremenu, došlo je do novih napada iz vlasti na HDZ, ovaj put zbog dijela navoda u Proglasu. Stoga je F. Tuđman za javnost pojasnio neke nejasnoće po tom pitanju. Istaknuo je da u Proglasu ne postoji vremenski rok za provedbu izbora, ali se ipak

---

[277] I. VEKIĆ, *Koraci u povijest – sjećanja i događaji,* 131. -132.
[278] OP A. Beljo, HDZ, Ogranak New York, Izvještaj članovima Privremene Uprave, New York, 11. 12. 1989. Dokument u posjedu autora.
[279] "Crna obljetnica", *Glasnik HDZ, Bilten za članstvo,* (Zagreb), god. I., br. 4. - 5., studeni – prosinac, 1989., 7.
[280] D. HUDELIST, *Banket u Hrvatskoj, Prilozi povijesti hrvatskog višestranačja 1989 - 1990.,* 138. -223.
[281] F. TUĐMAN, *Osobni dnevnik: 1973. - 1989., Knjiga III. 1984. - 1989.,* ur. A. Tuđman, 336. - 337.; D. BILANDŽIĆ, *Povijest izbliza, memoarski zapisi, 1945.- 2005.,* 368.

podrazumijevalo "najkraće vrijeme" za provedbu "stvarno slobodnih izbora". Nadalje, osvrnuo se na zahtjev drugih opozicijskih udruženja, u kojem se tražila provedba izbora u roku od mjesec dana. To je ocijenio kao podršku interesu SKH-a i ponavljanjem slučaja oko spomenika banu Jelačiću. Također je postavljeno pitanje slobodnih izbora, s obzirom na komunističku kontrolu cijelog sustava i medija. No, bez obzira na motive, na kraju je izraženo zadovoljstvo željom vodstva SKH-a za demokratizacijom.[282]

Iznenadna odluka o izborima izazvala je brzu reakciju članova i simpatizera HDZ-a. Iz iseljeničkih organizacija odmah su počeli središnjici nuditi sve vidove pomoći. Komunikacija s iseljeništvom bila je svakodnevna, jer je Ć. Grubišić u sjedištu HDZ-a instalirao veliki broj telefakseva i telefona. Nadalje, otvorio se problem glasovanja hrvatskog iseljeništva na izborima. Iseljenici zakonski nisu imali pravo glasovanja u zemljama svog prebivališta, iz HDZ-a je odmah upućen dopis predsjedniku Sabora SRH, od kojeg je traženo donošenja zakonskog rješenja kojim bi se omogućilo sudjelovanje hrvatskog iseljeništva na izborima.[283] Kraj 1989. donio je još jednu novost, koju je inicirao HDZ na političkoj sceni. Tijekom komunističkog sustava, vjerski blagdani nisu imali status državnih praznika. No, u kontekstu deideologizacije društva, Izvršni odbor HDZ-a uputio je zahtjev vlastima SRH za uvrštenje katoličkog Božića među državne praznike. Također je zatraženo omogućavanje proslave vjerskih blagdana i pripadnicima svih vjerskih konfesija.[284]

Usporedno s kongresom SKH, održani su kongresi Saveza komunista Srbije i Saveza komunista Slovenije. Raspoloženje delegata SK Srbije nije bilo na visini. Samo pola godine nakon obljetnice Kosovske bitke, gdje je sve izgledalo idealno za uspjeh politike Srbije, došlo je do velikih promjena, ali na lošije. Delegati su posebno bili nezadovoljni odlukama o provođenju slobodnih i demokratskih izbora u Sloveniji i Hrvatskoj. U istupima delegata također je bilo mnogo navodne zabrinutosti za Jugoslaviju, dok su neki kao poseban problem navodili pojavu nacionalnih politika i osoba iz pokreta 1971. u Hrvatskoj. Nasuprot tome, delegati na kongresu SK Slovenije najavili su još snažniju demokratizaciju društva. Prema odluci o izborima u zapadnim republikama također se odredila JNA. Oni su javno tvrdili da podržavaju pluralizam, ali ne podržavaju višepartijski sustav. Znači, prema tom pitanju zauzeli su isti stav kao SK Srbije.[285]

---

[282] OA A. Beljo, HDZ, Izjava predsjednika HDZ-a dr. Franje Tuđmana za Vjesnik, Zagreb, nedatirano. Dokument u posjedu autora.
[283] F. TUĐMAN, *Osobni dnevnik: 1973. - 1989., Knjiga III. 1984. - 1989.,* ur. A. Tuđman, 336. - 337.
[284] OP A. Beljo, HDZ, Božić treba biti republički blagdan, Zagreb, 24. 12. 1989. Dokument u posjedu autora.
[285] I. VEKIĆ, *Koraci u povijest – sjećanja i događaji,* 138. -140.

Početak 1990. godine na saveznoj razini obilježio je početak reformi savezne vlade Ante Markovića. Započelo je uvođenje privatnog poduzetništva, te privatizacija društvenih poduzeća.[286] Također je pokrenut proces saveznih ustavnih promjena. Međutim, unutar predloženih promjena nije bilo zakona s kojim bi se omogućio politički pluralizam.[287] Jasno, nedostatak takvog zakona, bio je problem za provedbu demokratskih izbora u SRH. Stoga je Sabor SRH usvojio 11. siječnja 1990. nadopune Zakona o društvenim organizacijama i udruženjima građana, čime je zakonski omogućeno pluralno društvo. Zakon nije bio potpuno jednak onima u demokratskim društvima, ali je bio maksimum koji je dozvoljavao tadašnji savezni Ustav.[288]

Kako sam naveo, odluka CK SKH o izborima ubrzala je politički rad HDZ-a. Krajem prosinca 1989. donesena je odluka o održavanju I. općeg sabora 24. i 25. veljače 1990. u Zagrebu. U obavijesti članstvu zatražen je početak priprema za Sabor, te za "pobjedu HDZ na prvim slobodnim izborima". Treba napomenuti da je zakazivanjem Sabora potvrđena odluka s nejavnog osnivanja o održavanju redovne i javne skupštine čim to bude moguće.[289] Usto, Predsjedništvo i Izvršni odbor HDZ-a zakazalo je za 27. siječnja 1990. drugu sjednicu Središnjeg odbora HDZ-a, radi što boljih priprema za I. opći Sabor.[290] K tome, vodstvo HDZ-a je bilo zadovoljno "osnivanjem većeg broja organizacija u domovini i iseljeništvu" sa čime je "došlo do međusobnog povezivanja".[291] Istovremeno, započinje i prvo organiziranje rada mladeži unutar HDZ-a.[292]

Unatoč odluci o provedbi demokratskih izbora, krajem 1989. i početkom 1990. započinje novi val napada i pritisaka vlasti na HDZ. Za početak, uslijedio je žestoki napad iz SUBNOR-a zbog iznesenih navoda u Proglasu.[293] Usto, nakon osnivanja HDZ-a u Splitu, početkom siječnja 1990. veliki broj članova HDZ-a dobio je pozive iz SUP-a za informativne razgovore, što je potom izazvalo velik broj prosvjeda članstva. Kako su ih u vodstvu HDZ-a smatrali nastavkom "sustavne i masovne nezakonite prakse SUP-a", najavili su njihov bojkot.[294] Prema svjedočenju V. Šeksa, u samom vrhu SKH tada je donesena odluka o

---

[286] *Oluja*, (gost Perica Jurič), urednik Ozana Bašić, Tv Mreža, Zagreb, 11. 6. 2014.
[287] Z. RADELIĆ, *Hrvatska u Jugoslaviji, od zajedništva do razlaza, 1945.- 1991.,* 496. - 497.
[288] "Podržana inicijativa za promjene Ustava", *Večernji list,* (Zagreb), br. 9481., 12. 1. 1990., 3.
[289] OP A. Beljo, HDZ, svim ograncima i članovima HDZ-a - Prvi opći Sabor (kongres) HDZ, Zagreb, 30. 12. 1989. Dokument u posjedu autora.
[290] OP A. Beljo, HDZ, Članovima SO i svih tijela HDZ-a, te predsjednicima svih ogranaka HDZ u domovini, Zagreb, 8. 1. 1990. Dokument u posjedu autora.
[291] OP A. Beljo, HDZ, Ograncima HDZ-a, Zagreb, 4. 1. 1990. Dokument u posjedu autora.
[292] OP A. Beljo, HDZ članstvo, Izvještaj sa sastanka, Zagreb, 4. 1. 1990.; Poziv na sastanak, Zagreb, 5. 1 1990. Dokument u posjedu autora.
[293] "Skupina podvala", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14042., 6. 1. 1990., 14.
[294] HDZ, Prosvjed IO HDZ-a protiv nezakonitog postupka SUP-a Zagreb, Zagreb, 11. 1. 1990. Dokument vidi *Glasnik HDZ, Bilten za članstvo*, god. II., br. 6., Zagreb, siječanj 1990., 1.

ponovnom hapšenju Tuđmana. Međutim, odustalo se zbog procjene da to ipak "ne bi bilo razumno".[295] Još jedan problem za HDZ izazvali su ekološki protesti Hrvata u bosanskohercegovačkom Duvnu. Skup je započeo kao ekološki prosvjed, ali je završio kao manifestacija nacionalnih osjećaja tamošnjih Hrvata. No, to je poslužilo i za napad iz SK BiH na HDZ kao navodnog organizatora događaja.[296] Zbog navedenih pritisaka, 12. siječnja 1990. održana je tiskovna konferencija Izvršnog odbora HDZ-a, na kojoj su iznesene jasne ocjene napada. Istaknuto je kako su prethodni događaji bili ponovni udar dogmatskih snaga na proces demokratizacije, čemu je razlog bio strah od snage HDZ-a. Osim toga, odbačeno je povezivanje HDZ-a s prosvjedima u Duvnu. Osuđene su tamošnje nacionalističke parole, te je istaknuto stajalište HDZ-a da su teritorijalne promjene moguće samo plebiscitom.[297] U prosvjedima protiv represivnih mjera pridružile su se i mnoge organizacije HDZ-a iz domovine i iseljeništva, koje su najavile obavještavanje međunarodne demokratske javnosti o navedenim događajima.[298]

U ovom razdoblju također započinje intenzivno ostvarivanje kontakata vodstva HDZ-a s međunarodnim političkim čimbenicima. Krajem 1989., tijekom sjevernoameričke turneje, F. Tuđman i D. Brozović ostvarili su kontakte s članovima Republikanske i Demokratske stranke.[299] U prosincu 1989. V. Šeks je na poziv tamošnjeg HDZ-a boravio u Norveškoj. Tamo je razgovarao s vladinim dužnosnicima, što je bio njihov prvi susret s nekim opozicionarom iz komunističkih zemalja.[300] Zatim je u službeni posjet HDZ-u 11. siječnja 1990. došao francuski ambasador. U razgovoru s Daliborom Brozovićem i Nevenom Juricom zanimao se za program HDZ-a i predstojeće izbore, te međusobnu opozicijsku suradnju.[301] Posjet je bio vjerojatno povezan s činjenicom da je u Parizu 14. siječnja 1990. osnovan HDZ, te informacijski ured HDZ-a za frankofonsko područje. Osnivanjima je nazočio Vladimir Šeks, koji se zatim sastao s dužnosnicima francuskog Ministarstva vanjskih poslova i Socijalističke stranke.[302]

---

[295] V. ŠEKS, "Tuđmanova borba za ljudska prava, građanska i nacionalna prava", *O Tuđmanu osobnim pogledom,* 20.
[296] I. LUČIĆ, *Uzroci rata, Bosna i Hercegovina 1980. - 1992. godine,* 115. – 129.
[297] "HDZ osuđuje etiketiranje", *Večernji list,* (Zagreb), br. 9482., 13. 1. 1990., 4.
[298] OP A. Beljo, HDZ, Saboru SRH, Prosvjed HDZ protiv pogromaške, a bezrazložne hajke na HDZ nakon splitske osnivačke skupštine, Zagreb, 12. 1. 1990.; HDZ SAD, Saboru SRH, Washington, 13. 1. 1990. Vidi još OP A. Beljo, To the Secretary of the round table Europe, 12. 1. 1990., potpis: President CDU Franjo Tuđman. Dokumenti u posjedu autora.
[299] "SAD i Kanada", *Glasnik HDZ, Bilten za članstvo,* (Zagreb), god. I., br. 4. - 5., studeni – prosinac, 1989., 33. - 35.
[300] "Vladimir Šeks primljen kod visokih norveških funkcionara", *Glasnik HDZ, Bilten za članstvo,* (Zagreb), br. 6., siječanj, 1990., 55.- 56.
[301] *Glasnik HDZ, Bilten za članstvo,* god. II, br. 6., Zagreb, siječanj 1990., 5.
[302] "Osnovan ogranak u Parizu", *Glasnik HDZ, Bilten za članstvo,* (Zagreb), br. 6, siječanj 1990., 57.

U kontekstu ubrzanih demokratskih promjena diljem komunističke Europe i izrazite političke polarizacije na jugoslavenskoj razini, dugo iščekivani Četrnaesti izvanredni kongres SKJ održan je od 20. do 22. siječnja 1990. u Beogradu. Zakazan je na zahtjev SK Vojvodine, ali u biti SK Srbije, i to u vremenu potpunog uspjeha njihove politike, sa željom preuzimanja kontrole nad saveznim SKJ. Međutim, to više nije bilo moguće, te su tijekom zasjedanja potvrđena dugo vidljiva mimoilaženja, nakon čega dolazi do odlaska slovenske i većeg dijela hrvatske delegacije SK, što je simbolički označilo slom dugogodišnje vlasti SKJ.[303] Ne treba čuditi što su navedenim raspletom u HDZ-u bili iznimno zadovoljni, ali su javno naznačili koga za to smatraju zaslužnim. Odmah su uputili čestitke slovenskom vodstvu "na ponosnom i odvažnom držanju na 14. kongresu SKJ", uz zaključak kako "odluka slovenske delegacije da zastupa interese demokracije i slovenske suverenosti pokazuje put kojim se stječe povjerenje najšire demokratske javnosti".[304]

Istovremeno sa saveznim kongresom SKJ, u Clevelandu je 20. i 21. siječnja 1990. održana prva konvencija HDZ-a za SAD i Kanadu. Konvenciji je nazočio Franjo Tuđman. Teme skupa bili su skori izbori, rasprava o radu i budući zadaci lokalnih organizacija, međusobna koordinacija sa domovinom, te I. opći Sabor u Zagrebu.[305] Usvojena je potpora svim temeljnim dokumentima HDZ-a. Izabrana su i vodstva triju odbora HDZ-a. Na čelo odbora za SAD izabran je Mijo Primorac, za njegove zamjenike izabrani su Tefko Saračević i Josip Sovulj, a za tajnika Berislav Čuvalo. Na čelo odbora za Kanadu izabran je John Zdunic, za potpredsjednika Gojko Šušak, dok je tajnik postao Ante Beljo. Izabrano je također čelništvo zajedničkog sjevernoameričkog odbora. Za predsjednika je izabran John Zdunic, za potpredsjednika Mijo Primorac, te za tajnika Ante Beljo. Usvojeni dokumenti upućeni su vlastima SAD-a i Kanade, ali i cijelom hrvatskom iseljeništvu.[306] No, pravo političko iznenađenje bio je poziv Franje Tuđmana prisutnim delegatima da dođu na I. opći Sabor unatoč mnogim još važećim zakonskim restrikcijama prema "političkoj emigraciji", te bez obzira na osobni status u organima gonjenja SFRJ.[307]

Druga sjednica Središnjeg odbora HDZ-a održana je 27. siječnja 1990. u Zagrebu. Tema sjednice bila je što bolja priprema za izbore i I. Opći Sabor, te aktualne političke teme. Na

---

[303] B. JOVIĆ, *Posljednji dani SFRJ, Izvodi iz dnevnika,* 88., 92.- 93. Vidi još u "Raskol u SK Jugoslavije", *Večernji list,* br. 9492., (Zagreb), 23. 1. 1990., 2. - 3.
[304] OP A. Beljo, HDZ, CK SKS, Zagreb, 23. 1. 1990. Dokument u posjedu autora.
[305] OP A. Beljo, Predloženi dnevni red za konvenciju HDZ-a u Clevelandu, Cleveland, 20. i 21. 1. 1990. Dokument u posjedu autora.
[306] "Tisuću Hrvata na konvenciji HDZ u Clevelandu", *Glasnik HDZ, Bilten za članstvo,* (Zagreb), god. II., br. 7., veljača 1990., 17.
[307] Zdravka BUŠIĆ, "Ovog puta moramo uspjeti!", *Deset godina Hrvatske demokratske zajednice: 1989. - 1999.*, ur. A. Mijatović, 326. - 327.

sjednici su bila prisutna šira vodstva HDZ-a iz Zagreba, Osijeka, Splita, te predsjednici iz ostalih domovinskih organizacija Usto, za novog potpredsjednika HDZ-a izabran je Stjepan Mesić, predsjednik HDZ-a Zagreb.[308]

Glavni izvještaj, prisutnim delegatima podnio je predsjednik Izvršnog odbora J. Manolić. Kao glavnu značajku prethodnog razdoblja naveo je stalne pokušaje vlasti da ometu razvoj HDZ-a, kroz pritiske kao što su mjere SUP-a i pokušaje blokiranja svih vrsta poslovanja. Nadalje, govorio je o sukobu s HSLS-om oko povratka spomenika bana Jelačića. Naglasio je da su to ipak bile dvije neovisne političke akcije, koje su dovele do međusobnog sukoba. Međutim, poslužile su samo za "pritisak" vlasti na HDZ. I za kraj, stanje na političkoj sceni u SFRJ ocijenio je poboljšanim, i to zbog demokratskih promjena u komunističkim zemljama.[309]

Član Izvršnog odbora Perica Jurič prisutne je obavijestio o aktivnostima HDZ-a u iseljeništvu, te je istaknuo da neki oblik organizacije HDZ-a postoji u svih 114 hrvatskih općina. Na kraju, kao specifičnost, iznio je da u nekim slavonskim mjestima, HDZ djeluje na istim adresama s lokalnim organizacijama SK.[310] U izlaganju zamjenika predsjednika Izvršnog odbora Nevena Jurice, govorilo se o suradnji s drugim opozicijskim udruženjima, te o odnosima s javnošću. Kao razlog za samostalni opozicijski nastup HDZ-a, naveo je želju "čuvanja vlastitog identiteta, autohtonosti i autonomije". K tome, u HDZ-u su bili nezadovoljni činjenicom da tijekom napada iz vlasti nisu dobili potporu niti jednog opozicijskog udruženja. Što se tiče medijskog rada, iznio je da je Izvršni odbor HDZ održao do tada tri tiskovne konferencije. Prva je bila nakon akcije oko spomenika bana Jelačića, druga uoči antibirokratskog mitinga u Ljubljani, te treća nakon javne hajke nakon osnivanja u Splitu.[311]

O odnosima s iseljeništvom govorilo je više delegata. Član Izvršnog odbora HDZ-a, Ćiro Grubišić naveo je da HDZ u iseljeništvu ima oko trideset tisuća članova, te je najavio dolazak mnogih na I. Opći Sabor. O organizacijama HDZ-a u SR Njemačkoj govorila je Zdenka Babić. Istaknula je da su programi HDZ-a "objeručke prihvaćeni", te se zauzela se za veći udio žena u tijelima HDZ-a. Naglasila je i ulogu iseljenika u materijalnoj pomoći HDZ-u. Za kraj, iznijela je želju iseljenika za mogućnost glasanja u zemljama prebivališta, stoga je predsjedniku Sabora upućen zahtjev za zakonsko uređenje takve mogućnosti. O aktivnostima HDZ-a u Švicarskoj govorio je Jozo Primorac. On je zatražio osnivanje koordinacionog

[308] "Druga sjednica SO HDZ-a", *Glasnik HDZ, Bilten za članstvo*, (Zagreb), god. II. , br. 7., veljača, 1990., 8.
[309] *Isto,* 8.
[310] *Isto,* 8.
[311] *Isto,* 8.- 9.

odbora HDZ-a na razini Europe, te jaču medijsku akciju da bi se što bolje plasirale informacije u europsku javnost.[312]

Zatim se Ivan Vekić osvrnuo na napade iz Beograda na njegov zahtjev za promjenom Zakona o oružju, koji je iskorišten za medijsku konstrukciju kako HDZ "poziva na oružje". Optužbe je odbio kao neosnovane, te je ponovno naveo razloge za promjenu zakona. Bili su to: ogroman broj naoružanih ljudi bez prava držanja i bez nadzora, povećanje broja krivičnih dijela, te politička situacija pogodna za stvaranje paravojnih skupina. Zbog navedenog, smatrao je da njegov prijedlog treba dobiti potporu svih u SFRJ, te bi se skinula ocjena s HDZ-a kao organizacije "koja traži oružje".[313]

Zanimljivo izlaganje imao je predsjednik Središnjeg odbora Milivoj Slaviček. On je predložio osnivanje komisije HDZ-a, koja bi se bavila unutrašnjim migracijama u SFRJ i udjelom Hrvata u saveznim institucijama, čime je aludirao na srbizaciju Hrvatske kroz naseljavanje službenih osoba.[314] Tema izlaganja Božidara Petrača bila je loše demografsko stanje, zbog čega je zatražio donošenje zakona o obiteljskim olakšicama. Branimir Glavaš je govorio o HDZ-u Osijeka i suradnji s mađarskim Hrvatima, dok je Josip Zebić odbacio sve napade iz SUBNOR-a, te se zauzeo za osnivanje "Udruženja hrvatskih partizana".[315] Glavni urednik *Glasnika HDZ-a* Milovan Šibl govorio je o potrebi rada stranačkog glasila kao općeg i demokratskog. O radu lokalnih organizacija HDZ-a govorili su Stjepan Sulimanac, Luka Bebić, Velibor Kikerec, Josip Džaja, Ivan Gavran, Stanislav Pavlić i Božidar Šubat.[316]

Tema istupa predsjednika splitskog HDZ-a Zvonimira Markovića bio je politički marketing. U kontekstu toga, vrlo dobrim ocijenio je Miloševićev marketing, pa nije isključio mogućnost da je baš on osnovao Draškovićevu stranku i to zbog kompromitacije HDZ-a. Nadalje, dobrim je ocijenio slovenski politički marketing. Zbog navedenog, zatražio je osnivanje marketinškog odbora unutar HDZ-a.[317] Posebno iznenađenje je bio nastup Davora Perinovića, predstavnika Inicijativnog odbora HDZ-a u Sarajevu. Unatoč problemu s komunističkim vlastima BiH, iznio je da uskoro očekuje izbornu skupštinu u Sarajevu.[318]

Veliku raspravu izazvalo je pitanje izbornog zakona, te sudjelovanja iseljenika u izborima. Izneseno je više prijedloga. Vice Vukojević je smatrao da treba donijeti poseban zakon o jugoslavenskom i hrvatskom državljanstvu. V. Šeks je potom predložio ponovni upis

[312] *Isto*, 9.
[313] *Isto*, 14.
[314] *Isto*, 9.
[315] *Isto*, 10.
[316] *Isto*, 10.
[317] *Isto*, 10.
[318] *Isto*, 11.

ispisanih iz jugoslavenskog državljanstva, ali nije vidio mogućnost donošenja takvog zakona zbog znanog stava vlasti. Također je zatraženo da SUBNOR napokon postane depolitizirana organizacija.[319]

Na početku svog izlaganja, Franjo Tuđman je podržao stav Zvonimira Markovića da se politika HDZ-a treba okrenuti budućnosti. Međutim, povratak hrvatskoj povijesti ocijenio je kao temelj suvremene politike HDZ-a, koja je takva stekla "ugled u domovini i iseljeništvu". Složio se također sa zaključkom da je Miloševićeva politika opasan protivnik. Zatim je nastavio s ocjenama političkih protivnika HDZ-a. Prema njima, protivnici iz SKH bile su samo unitarističke i dogmatske snage za koje su članovi HDZ-a "fašisti i neoustaše". Također je postojao problem s dijelom opozicije "koja nije svjesna ili je manipulirana", za koje su članovi HDZ-a bili "boljševici i komunisti". No, program HDZ-a je vidio kao odraz hrvatskog javnog mnijenja. Osvrnuo se također na materijalnu osnovicu HDZ-a. Ocijenio ju je slabom, stoga je trebalo modernizirati tehničke mogućnosti i unaprijediti organizaciju rada, te pojačati izlaženje stranačkog glasila. Također je želio da stranka bude decentralizirana, te je vidio "poželjnim prisutnost različitih mišljenja" u HDZ-u. Sve to prema njemu bilo je sadržano u izbornom sloganu "Naše je ime i naš program - Hrvatska demokratska zajednica". Također je iznio da HDZ ima organizacije diljem svijeta, te da postoji želja raznih iseljeničkih organizacija za članstvo u HDZ-u.[320]

Na napade iz službenih vlasti osvrnuo se Josip Manolić. Po njemu, medijsko povezivanje HDZ-a s Vukom Draškovićem i Srpskom narodnom obnovom (SNO) smišljeno je u Beogradu, i to uz sudjelovanje dijela hrvatskih političkih struktura. No, odbio je takva povezivanja, jer su u HDZ-u bili za legalne ustavne promjene, dok su Draškovićeve pristalice sudjelovale u rušenju ustavnog poretka. Politiku Srbije ocijenio je kao neprijateljsku prema drugim narodima, te utemeljenu na staljinističkoj metodologiji do tada primijenjenu na Kosovu, Vojvodini i Crnoj Gori. Odbacio je i napade iz SUBNOR-a, podsjetivši ih da su "šutjeli", dok je srbijanska politika rušila Titovu Jugoslaviju. Za kraj, samoupravljanje i ekonomski sustav ocijenio je kao promašaje gospodarske politike.[321]

O pitanjima vezanim za izbore govorio je Vladimir Šeks. Za početak, izrazio je žaljenje zbog izostavljanja predstavnika HDZ-a iz tijela za izradu izbornog zakona. Za što bolju stranačku izbornu pripremu predložio je osnivanje Glavnog programsko - izbornog odbora, u

---

[319] *Isto*, 12.
[320] "Obnovljena nacionalna svijest hrvatskog naroda", *Glasnik HDZ, Bilten za članstvo*, god. II., br. 7., (Zagreb), veljača, 1990., 13. - 14. Također vidi "HDZ ide na izbore", *Večernji list,* (Zagreb), br. 9497., 28. 1. 1990., 3.
[321] "Orkestralni napad nakon Splita", *Glasnik HDZ, Bilten za članstvo*, (Zagreb), god. II., br. 7., veljača, 1990., 14. - 15.

kojem bi bili članovi Predsjedništva HDZ, predsjednici IO i SO HDZ, glavni tajnik, blagajnik i glavni urednik *Glasnika HDZ-a*. To tijelo trebalo je izraditi i programsku platformu, te potvrđivati kandidate HDZ-a na svim izbornim razinama. Također je zatražio izradu brošure HDZ-a s uputama za izbore. U svijetlu zakonskih promjena, zatražio je izradu novog Statuta HDZ-a. Kao političku nužnost naveo je ravnopravnost svih političkih opcija u medijima. Nadalje, zatražio je od vlasti prestanak represije prema opoziciji, koja je imala dvojaku ulogu: odvraćanje od članstva i plašenje vodstva. Zbog nezadovoljstva izbornim pravilima, iznio je također prijedloge za neke promjene. Za početak, zatražio je novi izborni zakon, iako je zadnji prijedlog ocijenio kao poboljšanje. Istaknuo je da bi u svim izbornim komisijama trebao biti opozicijski predstavnik, dok je usvajanje većinskog načela za izborni model ocijenio kao "procjenu SKH o opozicijskoj razjedinjenosti". Kao prijedlog HDZ-a iznio je kombinirani izborni sustav, iako je naglasio, da je "većinski sustav u interesu HDZ-a". Međutim, postojala je želja vodstva HDZ-a za ulazak manjih opozicijskih stranaka u Sabor. Također je najavio postavljanje pitanje legitimiteta izbora, ukoliko iseljenici ne budu mogli glasati u zemljama svog boravka.[322]

Za kraj, okupljenima se ponovno obratio Franjo Tuđman. Program HDZ-a ocijenio je kao "vrlo jasan", te je iznio dio izborne strategije. U interesu rušenja komunističkih vlasti, bila je poželjna suradnja sa svima onima koji su "za demokraciju i hrvatsko pravo na samoodređenje". Zatim je iznio da "sve od desnice do ljevice" što je za suverenu Hrvatsku, "mora biti s nama i u našem programu i mora izražavati naše htijenje". Kao primjer toga, iznio je politiku španjolskog generala Franca. [323]

Na sjednici su donesene dvije političke izjave. U prvoj, "Izjavi o Kosovu" izražavala se zabrinutost situacijom na Kosovu. Krivcem za sukobe označena je politika Srbije, koja "poprima oblike državnog terorizma". Rješenje se vidjelo u ukidanju izvanrednog stanja i uvođenju demokracije kroz stvaranje uvjeta za "višepartijski sistem, i stvarnu nacionalnu ravnopravnost". Na kraju je zatraženo od vlasti SRH da se "neodložno povuku odredi milicije RSUP-a Hrvatske, odnosno da SRH ničim ne sudjeluje u onome što se danas zbiva na Kosovu".[324]

U drugom je zatraženo formiranje Komiteta istine o Andriji Hebrangu, nestalog čelnika komunista Hrvatske. U obrazloženju se navodilo da nije moguća demokratizacija "bez rasvjetljavanja Hebrangove sudbine". Kao razlog za tu inicijativu, navedene su Hebrangove

[322] "Kako na izbore?", *Glasnik HDZ, Bilten za članstvo*, (Zagreb), god. II., br. 7., veljača, 1990.,15. - 16.
[323] "Iz zaključne riječi dr. Franje Tuđmana", *Glasnik HDZ, Bilten za članstvo,* (Zagreb), god. II., br. 7., veljača, 1990., 16.
[324] OP A. Beljo, SO HDZ, Izjava o Kosovu, 27. 1. 1990. Dokument u posjedu autora.

zasluge za priključenje Istre, borba za suverenost hrvatskog jezika, te za odluke ZAVNOH-a gdje su "istaknuta suverena prava Hrvatske i hrvatskog naroda na samoodređenje". Nakon što je zaključeno, da unutar SKH ne postoji volja za rješenjem Hebrangove sudbine, pozvali su na zajednički rad sva demokratska udruženja i odbore za ljudska prava. Za HDZ-ove članove komisije imenovani su Anto Đapić, Velibor Kikerec, Milivoj Kujundžić i Petar Šale. Na kraju, bez obzira na okolnosti, od komunističkih vlasti je ponovno zatraženo da se priključe ovoj inicijativi.[325]

Nakon ove važne sjednice, u kratkoj informaciji za javnost iznijete su još neke pojedinosti vezane za HDZ. Potvrđena je odluka o izlasku HDZ-a na izbore, dok je cilj izborne pobjede bio ostvariti vlastite političke ciljeve: građanska i nacionalna prava, među kojima je posebno istaknuto pravo na samoodređenje. Izraženo je zadovoljstvo što je TV Zagreb, po prvi puta emitirao izjavu Franje Tuđmana u elitnom terminu, te je ocijenjeno kako su počeli slabiti napadi službenih struktura na HDZ. Za kraj, odbačeni su ponovni napadi članova Veseličine frakcije na legitimitet osnivanja HDZ-a. Što se tiče izborne promidžbe, dogovorena su još dva nova izborna slogana - "Naše je ime i naš program" i "HDZ vas nikada neće iznevjeriti". Usto, tiskano je izvanredno izdanje "Što jest i što hoće HDZ" u više od pedeset tisuća primjeraka.[326] Izvanredno izdanje "Što jest i što hoće HDZ" imalo je za cilj što bolju prezentaciju političkih ciljeva. U njoj su bili svi dotadašnji najvažniji dokumenti i javni istupi najvažnijih ljudi HDZ-a.[327]

Nakon dugog čekanja i ustrajne borbe s komunističkim vlastima, HDZ je napokon registriran rješenjem Republičkog sekretarijata za pravosuđe i upravu od 25. siječnja 1990. Registriran je kao društvena organizacija sa sjedištem u Zagrebu, s pravnom osobnošću, te koja djeluje na području SRH. Navedeni politički ciljevi HDZ-a bili su: zalaganje za ljudska prava i razvoj demokratskog i pluralnog društva, razvitak hrvatskog i svih drugih naroda u SRH i SFRJ, povezivanje s hrvatskim iseljeništvom i stvaranje uvjeta za njihov povratak, uključivanje i povezivanje s EZ, te zalaganje za ekonomski razvitak SRH i SFRJ.[328] Službeno je rješenje uručeno 5. veljače 1990. na primanju kod republičkog sekretara za pravosuđe Ivana Fumića. Osim HDZ-a, još sedam demokratskih inicijativa primilo je rješenje o registraciji "društvenih organizacija sa političkim ciljevima". Takva formulacija donesena je kao

[325] OP A. Beljo, SO HDZ, Odluka o formiranju Komiteta istine o Andriji Hebrangu, 27. 1. 1990. Dokument u posjedu autora.
[326] OP A. Beljo, HDZ, Kratke vijesti, nedatirano. Dokument u posjedu autora.
[327] "Što jest i što hoće HDZ", *Izvanredno izdanje Glasnika HDZ za članstvo*, (Zagreb), siječanj, 1990. Brošura u posjedu autora.
[328] OP A. Beljo, SRH, RSPU, Rješenje, Klasa: UP/I -007 - 02/89-01/20, URBROJ: 514 - 04 - 02/4 -90 - 8, Zagreb, 25. 1. 1990. Dokument u posjedu autora.

prijelazno rješenje do donošenja zakona kojim bi se legaliziralo osnivanje političkih stranaka. Rješenje o registraciji zaprimili su HDS (Vladimir Veselica), HDZ (Ivan Bobetko), HKDS (Dragan Lalić), HSLS (Božo Kovačević), Radikalno udruženje za sjedinjene evropske države (Vito Česmađiski), SKH (Boris Malada), SSRNH (Marinko Panić) i SDSH (Antun Vujić).[329]

3. Odnos HDZ-a i komunističkih vlasti

Apsolutnu političku vlast u Jugoslaviji četrdeset i pet godina imao je Savez komunista Jugoslavije (SKJ). Uz njih, iznimno snažnu političku poziciju u društvu imala je Jugoslavenska narodna armija (JNA). K tome, određenu političku vlast imala su transmisijska udruženja pod kontrolom SKJ, kao što su: Socijalistički savez radnog naroda (SSRN), Savez udruženja boraca narodnooslobodilačkog rata (SUBNOR), Savez sindikata (SSH) i Savez socijalističke omladine (SSO). Njihov zajednički zadatak bio je "da osiguravaju političko i akciono jedinstvo socijalističkih snaga i usmjeravaju društveni razvoj na osnovama vlasti i samoupravljanja radničke klase i svih radnih ljudi".[330]

Nakon što je u veljači 1989. na tribini u DKH javno predstavljen Prednacrt HDZ-a, kroz čije je točke zatražena dekonstrukcija komunističkog sustava i rekonstrukcija ustroja Jugoslavije, uslijedile su očekivane žestoke reakcije iz partijskih foruma. Vodstvo SK Zagreba odmah je zatražilo represivno djelovanje organa prema sudionicima tribine. U tome su im se odmah pridružili republički i lokalni odbori SUBNOR-a i SSRN-a.[331]

Unatoč napadima nakon tribine, pokrenuti su prvi kontakti HDZ-a s komunističkim vlastima. Kako je jedina moguća opcija rada bila u okviru SSRN-a, prvi sastanak s vodstvom SSRN-a održan je početkom ožujka 1989. Predstavnik HDZ-a na sastanku bio je Dalibor Brozović. Sastanak je odmah počeo zahtjevom predstavnika SSRN-a za isključenjem Tuđmana, što je Brozović odbio. No, u HDZ-u se ipak smatralo da su za daljnji rad dobili "pozitivne signale". Novi sastanak održan je 24. ožujka 1989. U delegaciji HDZ-a ovaj put bili su Dalibor Brozović, Neven Jurica, Anto Matković i Vlado Marić. Iako je od predstavnika SSRN-a ponovno napadnut program HDZ-a, ovaj sastanak je u HDZ-u također ocijenjen kao pozitivan, jer je zaključeno da se prigovori mogu riješiti prilagodbama u programu i pripremom statuta. No, čini se da to ipak nije bilo tako. Pozicija SSRN-a bila je jasna. Bili su samo za pluralizam unutar komunističkog sustava. Također su bili nezadovoljni velikim brojem točaka iz programa HDZ-a, jer im je bio neprihvatljiv "bilo kakav nacionalni

[329] OP A. Beljo, Dio govora sekretara za pravosuđe I. Fumića pri uručenju rješenja, Zagreb, 5. 2. 1990. Dokument u posjedu autora.
[330] *Politički leksikon*, 100.; 171. - 173.
[331] F. TUĐMAN, *Osobni dnevnik: 1973. - 1989., Knjiga III. 1984. - 1989.*, ur. A. Tuđman, 297. - 299.

program", spominjanje moguće konfederacije, ali i "nespominjanje" statusa SKH u društvu. Kasnije, kada su nastali problemi s osnivanjem, Tuđman je zapisao da im je drug Marinko Panić na drugom sastanku dao usmeni pristanak za osnivanje. Međutim, ubrzo je stigao novi zahtjev iz SSRN-a. Od vodstva HDZ-a je zatraženo da se do jeseni pričeka s osnivanjem.[332]

U međuvremenu, u organizaciji SSRN-a pokrenuti su zajednički skupovi s opozicijom, na kojima se razgovaralo o modalitetima demokratizacije. Prvi je održan početkom travnja 1989., ali bez predstavnika HDZ-a koji jedini iz opozicije nisu dobili poziv.[333] Bio je to pokazatelj odnosa SSRN-a prema HDZ-u u nadolazećim mjesecima. Krajem svibnja 1989. održan je novi okrugli stol. U ime HDZ-a prisutan je bio René Hollós. U istupu je odbacio sve dotadašnje prigovore HDZ-u. Skup je Hollós ocijenio lošijim od prethodnih, te je zatražio "žurnu demokratizaciju" poradi što bržeg rješenja krize. Međutim, sastanak je ipak imao jedan rezultat. Naime, u kontekstu ubrzanog rušenja komunističkog sustava, pokazao je svu besmislenost ovakvih okupljanja u budućnosti.[334] No, SSRN je ipak bio glavni krivac za zabranu osnivačkog skupa HDZ-a, nakon što je dao mišljenje da za rad HDZ-a nema društvene potrebe.[335]

Kakav je bio daljnji odnos SSRN-a i Republičkog sekretarijata za pravosuđe i upravu prema HDZ-u opisao sam u poglavlju gdje se govori o borbi za HDZ s Veseličinom frakcijom. Međutim, kako je popularnost HDZ-a bila u snažnom porastu, političkim napadima očekivano su se morali priključiti SKH i SUBNOR. Novi razlog za napad bila je uspješna akcija HDZ-a tijekom u listopadu 1989. za povratak spomenika banu Jelačiću. Nakon toga, u iz zagrebačke organizacije SK je ponovno zatraženo djelovanje SUP-a prema članovima HDZ-a, jer su "dijelili pamflete u kojima se na grub način govori protiv SKH i SRH". Nije se trebalo dugo čekati na akciju. Ubrzo je u sjedište HDZ-a došlo deset inspektora GSUP-a, kojima su prisutni simpatizeri pokušali pružiti pasivan otpor. Tijekom pretresa, zaplijenili su i promotivne materijale. Međutim, vodstvo HDZ-a je smatralo taj postupak nezakonitim, stoga je upućen prigovor vodstvu SUP-a. U njemu je postavljeno pitanje selektivnosti djelovanja, jer su određena demokratska udruženja činila isto (HSLS), ali bez takvih mjera postupanja. Također je vlastima postavljeno pitanje da li i ovo spada u "javno proklamiranu

[332] Opširnije vidi u "Izvještaj sa sastanka u RK SSRNH od 24. 3. 1989.", *Hrvatska demokratska zajednica - inicijativni krug, Bilten za članstvo,* (Zagreb), god. I., sv. 1, lipanj 1989., 67. - 69.; F. TUĐMAN, *Osobni dnevnik: 1973.-1989., Knjiga III. 1984.-1989.,* ur. A. Tuđman, 297. - 301., 309.

[333] "Prepreke u osvajanju slobode", *HDZ - inicijativni krug, Bilten za članstvo,* (Zagreb), god. I., sv. 1, lipanj 1989., 59. - 60.

[334] "Riječ na II. tribini o političkom pluralizmu", *HDZ - inicijativni krug, Bilten za članstvo,* (Zagreb), god. I., sv. 1, lipanj 1989., 93. - 99.

[335] HDZ, Predsjedniku Republičke konferencije SSRN Hrvatske drugu M. Kalanju i članu Predsjedništva M . Paniću, Zagreb, 15. 6. 1989. Dokument vidi *Glasnik HDZ-a, Bilten za članstvo,* (Zagreb), god. I., br. 2., kolovoz 1989., 30.

demokratizaciju", te je zatraženo poduzimanje disciplinskih mjera protiv odgovornih iz SUP-a.[336]

Napadima na HDZ potom su se pridružili i drugi partijski forumi. Na njihove optužbe ubrzo je plasiran javni odgovor vodstva HDZ-a. Za početak, tvrdilo se da akcija HDZ-a na Trgu nije imala inkriminirajuće dijelove, kako su to prikazivali vlasti i mediji. Također se smatralo da je veliko zanimanje javnosti izazvala sama naznaka promjene politike SKH, koja je do tada često bila "protuhrvatska", dok je spomenik samo postao simbol "bezdušne mržnje prema vlastitom narodu". Ipak, naglašavalo se da HDZ-a nije protivnik politike SKH. Jedini problem vidio se u mogućnosti pretvaranja te politike u "crnorukaško - orjunašku" (srpski nacionalisti – jugoslavenski unitaristi), ali prikrivenu u "komunističko ruho". I za kraj, iz HDZ-a su vodstvo SKH-a podsjetili da su bili uspješni, samo onda kada su "proklamirali pravo naroda na samoodređenje", stoga su ih pozvali da se podsjete na "vlastite pozitivne tradicije". Za kraj, događaji na trgu ocijenjeni su kao "još jedna prilika" SKH-u da "odstrani od sebe sve što je protuhrvatsko".[337] Nakon svega, F. Tuđman je bio iznimno zadovoljan uspjehom akcije oko povratka spomenika banu. Represija SUP-a nije smanjila zanimanje za HDZ, nego je potaknulo još veće zanimanje za članstvo, stoga ju je ocijenio kao "prodor u sam grad Zagreb".[338]

Novi problem s partijskim forumima izazvao je sadržaj Proglasa HDZ-a. U ocjenama iz SUBNOR-a se navodilo da je to bio napad na SFRJ i AVNOJ, te poziv "na međunacionalnu mržnju". Stoga im je Tuđman odlučio napisati otvoreno pismo, u kojem ih je optužio za podršku politici Srbije. Na početku odgovora, Tuđman je ustvrdio da bi se svatko mogao složiti s prvim dijelom priopćenja SUBNOR-a. Međutim, jedina razlika je bila u zaključku HDZ-a iz Proglasa, kako je AVNOJ srušila Srbija, te da je prema tome potreban jači odgovor politike SRH. Kako je izostao traženi odgovor, HDZ je odgovorio "kroz zahtjev za teritorijalnom cjelinom hrvatskog naroda u njezinim prirodnim i povijesnim granicama". Također je postavio pitanje legitimiteta članova SUBNOR-a, posebno zbog uklanjanja protivnika politike Srbije, te članstva u kojem "nema najistaknutijih hrvatskih boraca i revolucionara". Nadalje, odbacio je napade iz ostalih komunističkih organizacija, posebno "od takvih predstavnika Hrvatske kao što su Šuvar i Hrabar". I stalne napade na članove HDZ-a kao nacionaliste iz 71., vidio je kao "primjere ustrajanja na dogmatsko - zaslijepljenim

[336] "Kako sam doživio dolazak agenata u tajništvo HDZ-a", *Glasnik HDZ, Bilten za članstvo,* (Zagreb), god. I., br. 3., rujan – listopad, 1989., 14. -15.
[337] Što se zapravo dogodilo na Trgu Republike ", *Glasnik HDZ, Bilten za članstvo,* (Zagreb), god. I., br. 3., rujan – listopad, 1989., 13. -14.
[338] F. TUĐMAN, *Osobni dnevnik: 1973. - 1989., Knjiga III. 1984 .- 1989.,* ur. A. Tuđman, 331.

stajalištima". Potom im je uputio i jednu poruku. Komunističke dogmate je upozorio na slom komunizma diljem Europe, nakon čega neki progonitelji zakonski odgovaraju. Kako im u HDZ-u nisu željeli "sudbinu onih koje su progonili", pozvao ih je da "uvide interese svog naroda", jer je vrijeme "žigosanja i progona prošlo". Zatim ih je još pozvao da ne sudjeluju "u zaoštravanju raspleta", jer se više ne može spriječiti stvaranje sustava "koji zajamčuje, ljudska prava, pluralizam vlasništva i ideja, slobodu i suverenost svakoga, pa i našeg hrvatskog naroda, da svoje odnose s drugim narodima, na tlu SFRJ i Europe, uređuje svojom slobodnom voljom i odlukom na temelju neokrnjenog prava na samoodređenje".[339]

Krajem prosinca 1989. uslijedio je novi napad iz republičkog SUBNOR-a, kada je predsjednica Borka Korać najavila "otvorenu borbu" protiv HDZ-a. Bila je to sintagma koja je u prošlosti jasno određivala što slijedi. Bio je to progon političkih protivnika. Nadalje, Koraćevoj je posebno smetalo što su ciljevi HDZ-a "evidentno" nacionalni, te što najavljuju "rušenje partijske vlasti i tekovina revolucije". U ime HDZ-a na prozivke je odgovorio Vladimir Šeks. I on je ponovno prozvao članove SUBNOR-a kao podupiratelje politike Srbije. U odgovoru se tvrdilo da su u sastavu republičkog SUBNOR-a uglavnom unitaristi i pristaše politike Miloševića, stoga je savjetovao njihove članove da najavljenu borbu povedu protiv svoje "dugo tolerirane pete kolone". Nadalje, potvrdio je da je cilj HDZ-a "rušenje komunističkih vlasti", ali se nije imalo ništa protiv nastavka njihovog rada, ali u skladu s rezultatima izbora. Potvrdio je također navode da HDZ jest nacionalna stranka. Šeks je potom zaključio, da su "nenacionalne stranke" koje Korać priželjkuje, "bile na vlasti", ali "nisu radile u hrvatskom interesu". Što se tiče tekovina revolucije, ironično se zapitao koju od navedenih tekovina ne bi trebalo rušiti, redom nabrojivši "nepravna, ideološka i stranačka država vladavine komunističke stranke, boljševičko -marksističke istine, diktatura proletarijata".[340]

Vrlo brzo su želje predsjednice SUBNOR-a zadobile formu. Početkom 1990. velik broj članova HDZ-a masovno je pozivan iz SUP-a na informativne razgovore. Povodom toga, oglasio se predsjednik Izvršnog odbora HDZ-a Josip Manolić. Pozive SUP-a ocijenio je kao "nastavak sustavne i masovne nezakonite prakse SUP-a", stoga je najavio neodazivanje na njih, posebno jer je uspostava pravnog sustava bilo jedno od "osnovnih političkih ciljeva HDZ-a". Na kraju je upućen prosvjed zbog primjena mjera SUP-a, ali i odnosom komunističkih vlasti na lokalnim razinama prema demokratskim udruženjima.[341] I Milovan Šibl u *Glasniku HDZ-a* je također komentirao pozive kao političke pritiske. Na početku

[339] OP A. Beljo, HDZ, Otvoreno pismo Predsjedništvu Republičkog SUBNOR-a Hrvatske, a i drugima iz onih organizacija Soc. Saveza i SK što iznose istobitne osude HDZ, Zagreb, nedatirano. Dokument u posjedu autora.
[340] "Skupina podvala", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14042., 6. 1. 1990., 14.
[341] OP A. Beljo, HDZ, Prosvjed IO HDZ-a protiv nezakonitog postupka SUP-a Zagreb, Zagreb, 11. 1. 1990.

komentara je ustvrdio da bi bilo "puno korisnije pisati o društvenim problemima", nego o informativnim razgovorima članova HDZ-a, gdje oni moraju nijekati optužbe da su "neofašisti, ustaše, nasilnici ili nešto slično". Nadalje, Šibl potom ističe da su u HDZ-u nakon "zalaganja za slobodne izbore i narodni suverenitet" ipak "znali (...) da s velikosrbima i domaćim unitaristima neće biti lako". Najavljena prisilna privođenja zbog bojkota nezakonitih poziva, Šibl nije vidio kao rješenje, uz poruku da se "ne može privesti sto tisuća članova HDZ-a". Umjesto toga, predložio je "slobodne i ravnopravne" izbore kao razgovore u kojima "svi mogu sudjelovati". Za kraj priopćenja, naveo je Šibl jedan politički paradoks. Jedan od čelnika SKH sudjelovao je na debati sa Slavkom Goldsteinom i Vojislavom Šešeljom o AVNOJ-u u Beogradu. Stoga je postavio pitanje, kako "jedan samoproglašeni četnički vojvoda može ravnopravno razgovarati s partijcima iz SRH", dok se istovremeno sa članovima HDZ-a "može samo informativno razgovarati u policiji".[342] Inače, za primjenu navedenih mjera protiv HDZ-a, određen je inspektor SUP-a Vjeko Brajović. On svjedoči da je vodstvo SUP-a, uglavnom srpske nacionalnosti, na njega vršilo pritisak da pokrene proces masovnog saslušavanja članova HDZ-a. Međutim, pritisak iz vodstva SUP-a je imao dvojaku ulogu. U slučaju uspjeha akcije, pripisali bi sebi zasluge pred vodstvom SKH-a, dok bi u slučaju neuspjeha okrivili Brajovića za nezakonito postupanje.[343]

Masovni pozivi iz SUP-a uzrokovali su početkom siječnja 1990. velik broj reakcija iz organizacija HDZ-a. U Zagrebu je 12. siječnja 1990. održana tiskovna konferencija Izvršnog odbora HDZ-a. Za početak, prethodni događaji su ocijenjeni kao "ponovni udar dogmatskih snaga" na proces demokratizacije, ali i "strah od snage" HDZ-a. Odbačeno je povezivanje s događajima u Duvnu, osuđene su i tamošnje nacionalističke parole, jer je stajalište HDZ-a bilo da su teritorijalne promjene moguće samo plebiscitom.[344] U istom tonu, upućen je HDZ-ov službeni prosvjed Saboru SRH. Na početku su odbačene stalne javne kvalifikacije HDZ-a kao "nasilničke šovinističke, čak i fašističke stranke", te se ponovno navodilo da HDZ nije "revanšistička stranka". Također se ponovno naglašavalo, da ukoliko su neka izlaganja pojedinaca iz HDZ-a viđena kao problematična, trebalo je te pojedince pozvati na odgovornost, a "ne stranku kao cjelinu". Apsolutno su odbačene usporedbe sa velikosrpskim programima Srpske narodne obnove (SNO-a) Vuka Draškovića, te optužbe da u HDZ-u stoje iza slučaja u Duvnu. Po ocjeni HDZ-a, svi napadi iz SKH bili su uvjetovani strahom zbog jačanja HDZ-a, ali je ipak napravljena diferencijacija s tvrdnjom kako ih iz SKH napadaju

[342] "Informativni razgovori", *Glasnik HDZ, Bilten za članstvo*, (Zagreb), god. II., br. 6., siječanj 1990., 6.
[343] "Maksimir 1990.", *Večernji list*, (Zagreb), br. 18086., 17. 5. 2014., 22.
[344] OP A. Beljo, HDZ, Poziv na konferenciju za novinare, Zagreb, 10. 1. 1990., Dokument u posjedu autora. Također vidi "HDZ osuđuje etiketiranje", *Večernji list,* (Zagreb), br. 9482., 13. 1. 1990., 4.

samo "dogmatske snage". Nadalje, odnos vlasti prema HDZ-u viđen je kao "odnos prema demokraciji", te se zaključuje kako se slobodni izbori ne mogu odvijati "u atmosferi izmišljenih i podmetnutih optužbi".[345] Zagrebački odbor HDZ-a uputio je također prosvjed Saboru SRH zbog "kampanje beskrupuloznih napada" na HDZ. "Posebno" je zabrinjavala činjenica da u tome sudjeluju neki pripadnici komunističkih vlasti "sredstvima i načinom koji pripadaju staljinističkim vremenima". Na kraju je upućen poziv na slobodnu javnu raspravu o svim društvenim problemima, te je upućen apel da se "ukloni atmosfera straha, prijetnji i represivnosti iz javnog života".[346]

I organizacije HDZ-a iz SAD-a uputile su prosvjed Saboru SRH zbog primjene "staljinističkih metoda". Najavili su informiranje američkih medija i vlasti o političkim pritiscima, ali i demonstracije ispred svih relevantnih američkih političkih adresa i jugoslavenskih diplomatskih predstavništva. Za kraj, zatražena je javna izjava predsjednika Sabora, u kojem se ovakve pojave odbacuju kao "nezakonite i nedopustive u SRH".[347] Represija prema HDZ-u bila je također tema na okruglom stolu o demokraciji u Beču, kojem je nazočio Franjo Tuđman. Organizatore je obavijestio o represivnim mjerama, stoga je zatražio političku potporu od sudionika skupa.[348] Odmah potom, F. Tuđman je okrivio za napade unitarističke i dogmatske snage u SKH, za koje su članovi HDZ-a bili "fašisti i neoustaše", ali je ipak dao političku podršku reformskim snagama u SKH.[349]

I na saveznom nivou odnos prema pojavi HDZ-a bio je isti. Jedan od bitnih političkih zahtjeva iz HDZ-a bila je depolitizacija JNA. Takva traženja u komunističkom vodstvu JNA bila su u potpunosti odmah odbačena. Problem je bio ideološki, jer se u JNA tvrdilo da je politika HDZ-a "mješavina dviju politika" – ustaške i Hrvatskog proljeća.[350] Početkom veljače 1990. održan je sastanak Saveznog savjeta za zaštitu ustavnog poretka (SSZUP). U njemu su participirali članovi Predsjedništva SFRJ, te čelnici vojne Uprave bezbednosti i saveznog SDS-a SUP-a. Prema B. Joviću, glavna tema sastanka bila je pojava demokratskih stranaka u SFRJ. Jasno, unutar toga, i analiza politike HDZ-a bila je na dnevnom redu. Jasno, ocjene su bile uglavnom negativne, te na ideološkim temeljima. Pa je tako načelnik saveznog SDS SUP-a Zdravko Mustač iznio ocjenu da je HDZ trenutno najjača stranka u Hrvatskoj,

---

[345] OP A. Beljo, HDZ, Saboru SRH, Prosvjed HDZ protiv pogromaške, a bezrazložne hajke na HDZ nakon splitske osnivačke skupštine, Zagreb, 12. 1. 1990. Dokument u posjedu autora.
[346] OP A. Beljo, GO HDZ Zagreb, Saboru SRH, Zagreb, 11. 1. 1990. Dokument u posjedu autora.
[347] OP A. Beljo, HDZ SAD, Saboru SRH, Washington, 13. 1. 1990. Dokument u posjedu autora.
[348] OP A. Beljo, To the Secretary of the round table Europe, 12. 1. 1990., potpis: President CDU Franjo Tuđman. Dokument u posjedu autora.
[349] "Obnovljena nacionalna svijest hrvatskog naroda", *Glasnik HDZ, Bilten za članstvo*, god. II., br. 7., (Zagreb), veljača, 1990., 13. - 14.; "HDZ ide na izbore", *Večernji list,* (Zagreb), br. 9497., 28. 1. 1990., 3.
[350] D. MARIJAN, *Slom Titove armije: Jugoslavenska narodna armija i raspad Jugoslavije 1987.- 1992.*, 221.

čiju politiku karakterizira radikalizacija i dinamičnost, te uz program koji predviđa izlazak iz Jugoslavije, te je predvode F. Tuđman i V. Šeks. Usto, nakon pobjede HDZ-a na izborima, nije isključivao progon političkih protivnika i stvaranja nesigurnosti kod tamošnjih Srba. Načelnik Uprave bezbednosti JNA, general Marko Negovanović također je iznio glavne karakteristike novih demokratskih stranaka. U zaključku se navodilo da su nove stranke uglavnom antijugoslavenskih i antikomunističkih programa, dok su njihovi članovi "poražene snage iz Drugog svjetskog rata", koje surađuju s inozemnom "neprijateljskom emigracijom". Stoga je protiv njih zatražio borbu svim političkim i pravnim sredstvima.[351]

Osim pritisaka i napada, također je pokušano stvaranja dojma da je HDZ pandan organizacijama s velikosrpskim programom. Šestog siječnja 1990., na dan osnivanja HDZ-a u Splitu, održan je i skup SNO-a Vuka Draškovića na kojem su dominirale otvorene velikosrpske poruke. Sve tamo viđeno odlično je poslužilo za novu konstrukciju komunističkih vlasti, u kojoj su Tuđman i HDZ prikazani kao nacionalistički pandani Draškovića i SNO-a.[352] Napadima se potom pridružio CK SK BiH. Predsjednik CK Nijaz Duraković optužio je HDZ i Tuđmana za prosvjede u Duvnu (danas Tomislavgrad), u kojima se "povampirio maspok" i "endehazija", dok je politiku HDZ-a izjednačio s onom Draškovićevog SNO-a.[353] No, sve navedeno ipak nije imalo uspjeha. Početkom veljače 1990. HDZ je zakonski legalno registriran.[354]

U razdoblju do osnivanja, HDZ je sukladno zakonu kroz suradnju sa SSRN-om pokušao ostvariti kontakt s vlastima. Nakon pojave osoba okupljenih u HDZ-u i iznesenih programskih točaka, bilo je jasno kakva će biti reakcija Saveza komunista i transmisijskih udruženja. Stoga je bilo očekivano vrlo brzo distanciranje SSRN-a od suradnje s HDZ-om. Navedena činjenica dovela je do činjenice da HDZ jedini među novonastalim demokratskim inicijativama nije dobio potrebno mišljenje SSRN-a za osnivanje, zbog čega je došlo do osnivanja na "nejavnom" mjestu. Kako SSRN nije bio uspješan u zaustavljanju rada HDZ-a, u obračun su se zatim upustili SKH i SUBNOR. Shodno tome, razdoblje od osnivanja do registracije obilježili su iznimno snažni napadi na HDZ iz svih partijskih foruma na republičkom i saveznom nivou. To je bilo očekivano, s obzirom na program i uspjeh političkih akcija HDZ-a, stoga su unutar vlasti vrlo brzo shvatili tko im je najopasniji politički protivnik. Unutar velikog dijela komunističkih organizacija, prema starom obrascu djelovanja prema političkim

[351] B. JOVIĆ, *Posljednji dani SFRJ, Izvodi iz dnevnika,* 113. - 114.
[352] "Vaskrs Srbije ili četništva?", *Večernji list,* (Zagreb), br. 9476., 7. 1. 1990., 4; "Osude skupština HDZ-a i SNO-a", *Večernji list,* (Zagreb), br. 9479., 10. 1. 1990., 4.
[353] "Zabraniti stranke mržnje", *Večernji list,* (Zagreb), br. 9478., 9. 1. 1990., 4.
[354] OP A. Beljo, Dio govora sekretara za pravosuđe I. Fumića pri uručenju rješenja, Zagreb, 5. 2. 1990. Dokument u posjedu autora.

protivnicima, postojala je želja represivnog djelovanja prema vodstvu i članovima HDZ-a. Na navedene napade, vodstvo HDZ-a je i odgovaralo znošenjem političkih činjenica koje su dekonstruirale "paralelnu zbilju" stvaranu iz komunističkih organizacija. No, u HDZ-u se ipak pokušavalo napraviti diferencijaciju članova SKH, i to na dogmatike i pristalice demokratizacije, jer se smatralo da su pristalice demokratizacije u biti saveznici HDZ-a u borbi za demokratske promjene.

4. Odnos HDZ-a i drugih opozicijskih inicijativa

Početkom 1989. u Hrvatskoj je predstavljena prva demokratska inicijativa. Bilo je to Udruženje za jugoslavensku demokratsku inicijativu (UJDI). No, njihov projugoslavenski program nije pružao nikakvu mogućnost suradnje s HDZ-om. Nakon UJDI-a, ubrzo se pojavila još jedna nova demokratska inicijativa. Bio je to Hrvatski socijaldemokratski pokret (HSD), čije su osnivanje inicirali Slavko Goldstein i Vlado Gotovac. Pojava HSD-a je iznenadila Tuđmana, jer je S. Goldstein prethodno dao podršku Tuđmanovom Prednacrtu. Tu je ubrzo došlo do sukoba, ali na osobnoj razini. Sam sukob nije bio u interesu opozicije, jer se zbog totalne kontrole društva od strane komunističkih vlasti, tražilo opozicijsko jedinstvo. Stoga je nakon što se Tuđman upoznao s programom HSD-a, dogovoren sastanak F. Tuđmana i S. Goldsteina. No, na vidjelo su odmah izašla međusobna politička neslaganja. Najprije je Tuđman odbio Goldsteinovu ponudu da se pridruži HSD-u, ali je također odbacio njegove optužbe, da je uvrstio ljude bez pristanka u potporu svom Prednacrtu. Također je odbio Goldsteinov zahtjev da politički disidenti ne sudjeluju u početnom radu tek nastalih demokratskih inicijativa. Bilo je jasno zašto je Tuđman odbio navedeni zahtjev. Pristankom na taj prijedlog, odmah bi proveo vlastitu političku eliminaciju. Ipak, najveći problem za Tuđmana, bila je slaba nacionalna komponenta u programu HSD-a. Po tom pitanju, kasnije je zapisao kako izgleda u Hrvatskoj može "pluralizam svake vrste", samo ne "prava hrvatska usmjerenost". Josip Manolić svjedoči da je S. Goldstein tada bio za provedbu demokratizacije društva, ali uz održanje jugoslavenske zajednice. Unatoč propasti prethodnog sastanka, u opozicijskim krugovima se i dalje inzistiralo na postizanju jedinstva. Zato se S. Goldstein ponovno sastaje s Tuđmanom, jer je želio izbjeći prozivke da je krivac za opozicijski raskol. Međutim, sastanak je opet bio neuspješan, jer je Tuđman ponovno odbio iste Goldsteinove ponude. No, za te ponude navodno su bile krive procjene Goldsteinovih suradnika, da Tuđman nema političku težinu, pa su pregovori s njim nepotrebni. S druge strane, Tuđman je

to osjetio kao njihovu namjeru da ga u opozicijskim krugovima na samom početku "osame". Nakon svega, bez ikakvih problema s vlastima, u Zagrebu je 21. veljače 1989. održano prvo javno predstavljanje HSD-a. U ime HDZ-a skupu je nazočio Dalibor Brozović. No, on se jedini od prisutnih usprotivio socijaldemokratskom konceptu iz programa HSD-a, s ocjenom da je to loše rješenje za hrvatske probleme. Nakon svega, Tuđman je smatrao promašenim viđeno oko HSD-a, te je skup ocijenio kao "bijedan". Čini se da su Brozović i Tuđman bili u pravu, jer je inicijativa HSD-a ubrzo doživjela neuspjeh.[355]

Nakon što su doživjeli neuspjeh s idejom i programom HSD-a, Slavko Goldstein, Vlado Gotovac i Zvonko Lerotić predstavili su vrlo brzo svoju novu inicijativu. Bio je to Hrvatski socijalno - liberalni savez (HSLS). Nakon čitanja programa HSLS-a, Tuđman je ocijenio da su autori izbacili "dosta svog socijalizma" iz ranijeg programa HSD-a, što je ipak vidio kao strategiju za kasniji priključak na HDZ. I ovaj put, pokušano je ostvarivanje opozicijske suradnje. No, i ovaj put bez uspjeha. Prema D. Ivinu, Tuđman je bio time iznimno nezadovoljan. No, D. Ivin je krivio Tuđmana za to, tvrdeći da dio opozicionara jednostavno odbija raditi s njim, poimence nabrojivši Ivana Zvonimira Čička i Vladu Gotovca.[356] No, ti opozicijski sukobi doveli su i do određene apstinencije dijela članova Inicijativnog kruga HDZ-a. Jedan od njih, bio je i glumac Zlatko Vitez, koji je odustao od članstva zbog prijateljskog odnosa s V. Gotovcem, unatoč tome što je njegovu suradnju s Goldsteinom vidio kao krivu politiku. Inače, sam odnos Tuđmana i Gotovca bio je napet od samog početka stvaranja demokratskih inicijativa. Mnogi nisu mogli dokučiti razlog tome, dok drugi svjedoče da je Tuđman smatrao da Gotovac "nikad nije bio političar". Dražen Budiša je također kasnije odlučio politički poduprijeti S. Goldsteina i V. Gotovca. Međutim, taj Budišin potez bio je zanimljiv, jer su mu navodno politički najviše smetali programi bazirani na jugoslavenskim temeljima.[357]

Problemi HDZ-a sa SSRN-om imali su također utjecaja na opozicijsku suradnju. Uoči prvog SSRN-ovog skupa o demokratizaciji, na sastanku HSLS-a i UJDI-a, Zvonko Lerotić predložio je zajedničko ograđivanje od HDZ-a. Međutim, Žarko Puhovski iz UJDI-a to je odbio. Sredinom travnja 1989. održan je novi zajednički opozicijski sastanak. Nazočni su mu bili Slavko Goldstein (HSLS), Žarko Puhovski (UJDI) i Franjo Tuđman (HDZ). Ovaj put

---

[355] D. HUDELIST, *Banket u Hrvatskoj, Prilozi povijesti hrvatskog višestranačja 1989. - 1990.*, 41. - 51.; F. TUĐMAN, *Osobni dnevnik: 1973.-1989., Knjiga III. 1984. - 1989.*, ur. A. Tuđman, 293. -296. Manolićevo viđenje o Goldsteinu vidi u I. RADOŠ, *Tuđman izbliza, svjedočenja suradnika i protivnika*, 15.

[356] F. TUĐMAN, *Osobni dnevnik: 1973. - 1989., Knjiga III. 1984. - 1989.*, ur. A. Tuđman, 296.; D. HUDELIST, *Banket u Hrvatskoj, Prilozi povijesti hrvatskog višestranačja 1989. - 1990.*, 56. - 59.

[357] I. RADOŠ, *Tuđman izbliza, svjedočenja suradnika i protivnika*, 15. -18., 193.; Z. VITEZ, *Između glumišta i politike*, 40.

postignuti su dogovori oko zajedničkih opozicijskih ciljeva: nastavak demokratizacije, ali i otpor unitarizmu i politici Miloševićeve Srbije. No, u pogledu rada u SSRN-u, postojala su različita mišljenja. Protiv je bio Ž. Puhovski, dok je S. Goldstein pristajao samo ako ide HDZ. Također, dogovoren je kontakt sa slovenskim Koordinacionim odborom (zajedničko predstavničko tijelo slovenskih demokratskih inicijativa), te je iznesena ideja o pokušaju sličnog kontakta sa srbijanskom opozicijom, na što je S. Goldstein ponudio svoju vezu s Dobricom Ćosićem. U međuvremenu, ponovno bez ikakvih problema s vlastima, održana je 20. svibnja 1989. u Zagrebu osnivačka skupština HSLS-a. U ime HDZ-a, gosti su bili Franjo Tuđman i Dalibor Brozović. Zanimljiv je bio kasniji Tuđmanov opis skupa. Zapisao je da se na njemu okupilo "sve židovstvo grada Zagreba, dosta Srba i Hrvata kojima je teško ići (s HDZ-om) zbog progona". Nadalje, sva izlaganja prvaka HSLS-a pozivala su se na "liberalni individualizam", što je za njega bila "ideologija 18. stoljeća". Ovaj zapis ukazivao je na Tuđmanove zamjerke programu HSLS-a. Prema Tuđmanovim ocjenama, nacionalno je bilo premalo zastupljeno, iako hrvatsko nacionalno pitanje još nije bilo riješeno. Inače, skupu su se obratili Branko Horvat u ime UJDI-a i Dalibor Brozović u ime HDZ-a. Njihova izlaganja dočekana su u različitom raspoloženju. Horvatov poziv na zajednički rad s projugoslavenskim udruženjima dočekan je negodovanjem, dok je Brozovićevo izlaganje o potrebi suverene hrvatske politike dočekano aplauzom.[358]

Nakon osnivanja na nejavnom mjestu, te borbe za HDZ s vlastima i Veseličinom frakcijom, početkom rujna 1989. započinju ponovni pregovori o zajedničkom opozicijskom radu. Slavko Goldstein i Franjo Zenko iz HSLS-a predložili su Tuđmanu osnivanje zajedničkog opozicijskog Koordinacionog odbora, zbog ostvarivanja suradnje sa slovenskim Koordinacionim odborom. Tuđman je takvu suradnju smatrao politički potrebnom, ali ipak "korisniju za druge" s obzirom na već vidljivu snagu HDZ-a. Pregovori o osnivanju Koordinacionog odbora održani su 20. rujna 1989. U ime HSLS-a prisutni su bili S. Goldstein, V. Gotovac, D. Budiša, F. Zenko i D. Ivin, u ime HDZ-a F. Tuđman, J. Manolić i N. Jurica, te u ime UJDI-a M. Pupovac. No, u razgovorima su bile vidljive programske razlike. Nezadovoljan ideološkim temeljima u programima prisutnih udruženja, koje je opisao kao "jugo - ričet", Tuđman je zaključio da se "nema tu što tražiti, osim da u prvi mah ne odbijemo demokratsku raspravu i suradnju". Ipak, za temu zajedničke izjave uspio je nametnuti prijedlog "bitnih problema ugrožavanja integriteta Hrvatske i kočenja pluralističko - demokratskog razvitka". Navedena opozicijska suradnja nije dočekana s oduševljenjem niti kod ostalih u HDZ-u, jer se smatralo da ih ta "suradnja kompromitira". Usto, posebnu

[358] F. TUĐMAN, *Osobni dnevnik: 1973. - 1989., Knjiga III. 1984. - 1989.,* ur. A. Tuđman, 300.; 304.- 306.

Tuđmanovu sumnju izazivala je stalna nazočnost prvaka drugih demokratskih inicijativa u medijima, dok je za S. Goldsteina smatrao da ima nepoznatu financijsku potporu kojom financira rad svojih iniciijativa.[359]

U listopadu 1989. veliki sukob HDZ-a i HSLS-a izazvala je inicijativa za povratak Jelačićevog spomenika. Na prvoj sjednici Središnjeg odbora HDZ-a održanoj 30. rujna 1989. službeno je zatražen povratak spomenika, ali koji je shodno HDZ-ovom tretmanu u javnosti, bio prešućen. No, ubrzo je stigla slična inicijativa iz HSLS-a, ali u suradnji s SSRN-om. Ipak, u njoj nije izričito tražen povratak spomenika, nego samo početak javne rasprave o tome. Nezadovoljni razvojem događaja, u Izvršnom odboru HDZ-a odlučili su svoj zahtjev umnožiti i podijeliti gradanima na središnjem zagrebačkom trgu. Akcija je imala ogroman politički uspjeh.[360] Jasno, u HSLS-u nisu bili zadovoljni tim potezom HDZ-a, te su tvrdili da su preuzeli njihovu inicijativu. Međutim, F. Tuđman je odbio takve optužbe, uz ocjenu kako su u HSLS-u "zapravo preuzeli" inicijativu HDZ-a, te su poslije i "odbili zajedničku akciju".[361]

Problemi koji su pratili dogovore hrvatske opozicije o suradnji, pratili su i pokušaje stvaranja ujedinjene jugoslavenske opozicije. Jedan veliki sastanak više demokratskih udruženja s područja SFRJ, održan je 8. listopada 1989. u slovenskom Otočecu ob Krki. Osim HDZ-a, sastanku je nazočilo još devet hrvatskih opozicijskih predstavnika, dva slovenska i srbijanski Fond Solidarnosti. Međutim, predstavnici HDZ-a, tada su saznali da ovo nije prvi takav sastanak. Prethodni sastanak održan je 9. rujna 1990. Međutim, u HDZ-u tada nisu dobili poziv, i to na zahtjev predstavnika Srbije, koji su tvrdili da HDZ "simbolizira politiku maspoka, ponajprije zbog njenog predsjednika Franje Tuđmana". Inače, na sastanku u Otočecu ob Krki, HDZ je samostalno nastupao, i to zbog više razloga. Kao prvo, bila je prisutna Veseličina frakcija, pa se ništa nije htjelo prepustiti slučaju. Kao drugo, nije se pristajalo na zahtjev HSLS-a da hrvatski Koordinacioni odbor bude fiksno tijelo, jer bi to "značilo miješanje u njihovu samostalnu politiku". Osim toga, dotadašnji istupi hrvatskog Koordinacionog odbora ocijenjeni su lošim. Međutim, sastanak nije ipak bio uzaludan, jer je poslužio za iznošenja stavova HDZ-a, kao što su otvorenost za opozicijsku suradnju, ali s unaprijed dogovorenim okvirom i autonomijom rada. Također, zajednički su podržana dva prava: opća ljudska, te na samoopredjeljenje do odcjepljenja, ali i posebno isticanje vjerskih prava i sloboda, što je dovelo do novog sukoba s ostalim hrvatskim predstavnicima. I najvažnije, iz HDZ-a je odbijeno stvaranje bilo kakve zajedničke opozicijske koalicije na

[359] *Isto*, 326. - 328.
[360] "Što se zapravo dogodilo na Trgu Republike ", *Glasnik HDZ, Bilten za članstvo,* (Zagreb), god. I., br. 3., rujan - listopad 1989., 13.
[361] F. TUĐMAN, *Osobni dnevnik: 1973.-1989., Knjiga III. 1984.-1989.*, ur. A. Tuđman, 332.

razini SFRJ. Ipak, krajnji rezultat sastanka bila je zajednička izjava. Izjava je imala pet točaka, unutar kojih su uvršteni i zahtjevi HDZ-a: brža demokratizacija kroz zakonsku registraciju udruženja, njihova javna vidljivost i društveno financiranje. No, po kasnijoj ocjeni iz HDZ-a, izjava ipak nije imala kvalitetu, te je "svojom preopćenitošću" među potpisnicima u biti "prekrila krupne razlike".[362]

U svojim zapisima, Tuđman je opisao sastanak u Otočecu. Na sastanak je došao s Milovanom Šiblom i Nevenom Juricom. Na ponovni zahtjev srbijanskog predstavnika za Tuđmanovim izostavljanjem, negativno su reagirali Slovenci, dok se među hrvatskim predstavnicima jedini usprotivio D. Budiša. Ostali hrvatski predstavnici nisu imali primjedbi na taj zahtjev. Takvo ponašanje je izrazito "potreslo" Šibla. No, istup srbijanskog predstavnika, bio je za Tuđmana još jedan dokaz, da kod ukupne srpske političke misli nema slaganja "niti s federacijom kakva je danas, a kamoli kakvu žele Hrvatska i Slovenija". Još jedna točka sukoba bilo je zauzimanje HDZ-a za posebno isticanje vjerskih sloboda. O tome je Tuđman zapisao kako se "ne mogu uspoređivati vjerske zajednice i slobode i pederaši, prostitutke...". Po Tuđmanovoj ocjeni, cilj ovog sastanka bila je kompromitacija HDZ-a, ali je na kraju polučio suprotne rezultate. Kao još jedan dokaz straha od HDZ-a, vidio je televizijski izvještaj TV Zagreb, u kojem su forsirani članovi HSLS-a i Veseličine frakcije. Nakon događaja na Trgu i sastanka u Otočecu, Tuđman je bio zadovoljan, jer je zaključio da ipak nije uspjela akcija SKH-a "da se na jugo – demokratskoj sceni Tuđmanova neprihvatljiva Hrvatska demokratska zajednica zamijeni s onom koja je prihvatljiva".[363]

Nova zajednička opozicijska akcija nastala je u prosincu 1989. Najava protestnog skupa za 1. prosinca u Ljubljani, s veteranima "antibirokratske revolucije", izazvala je politički nemir u SRH, što je potom potaknulo dio hrvatske opozicije na akciju. Predsjednik HSLS-a Slavko Goldstein uručio je 6. prosinca 1989. predsjedniku Sabora SRH više opozicijskih zahtjeva. Najvažniji su bili: održavanje saborske sjednice s predstavnicima demokratskih udruženja, uvođenje demokratskog sustava, potpora slovenskoj i suprotstavljanje politici Srbije, obrana hrvatskog suvereniteta, te imenovanje zajedničkog tijela za nadgledanje izbora. Usto, pokrenuta je paralelno još jedna opozicijska akcija. Unutar

[362]"Koordinacija hrvatskih pluralističkih pokreta i sastanak u Otočecu ob Krki", *Glasnik HDZ, Bilten za članstvo,* (Zagreb), god. I., br. 3., rujan – listopad 1989., 27. - 28. Zajedničku izjavu sa sastanka vidi u *Glasnik HDZ, Bilten za članstvo,* (Zagreb), god. I., br. 3., rujan – listopad, 1989., 28. Dokument su potpisali: Socijaldemokratska zveza Slovenije, Slovenska demokratska zveza, Hrvatska demokratska zajednica, Fond solidarnosti, Društvo za jugoslavensko – europsku suradnju, Hrvatsko društvo za ljudska prava, Hrvatsko socijalno liberalni savez, Samostalna inicijativa za pravnu državu, Radikalna (Transnacionalna) stranka, Hrvatska demokratska zajednica u osnivanju, Mirotvorni demokratski pokret, Inicijativa za osnivanje saveza zelenih Hrvatske.

[363] F. TUĐMAN, *Osobni dnevnik: 1973. - 1989., Knjiga III. 1984. -1989.,* ur. A. Tuđman, 331.

opozicijske Koordinacije, dogovoreno je javno potpisivanje zahtjeva, u kojem se tražila demokratizacija u Hrvatskoj. Akcija je trebala biti provedena na Dan ljudskih prava na trgovima hrvatskih gradova. Osim HSLS-a, kao nositelj ove akcije sudjelovalo je Hrvatsko društvo za zaštitu i promicanje ljudskih prava na čelu s Ivanom Zvonimirom Čičkom. No, ubrzo dolazi do sukoba Čička i Goldsteina, nakon čega je akciju potpuno preuzelo Čičkovo udruženje. Na tragu svoje samostalne politike, u HDZ-u su držali distancu prema ovoj akciji, dok je jedina intervencija u tekst bio zahtjev za obranom hrvatskog suvereniteta. No, istog dana, kada je započelo prikupljanje potpisa, CK SKH donio je povijesnu odluku o demokratskim izborima. [364] No, jedna točka u odluci CK SKH-a bila je razlog za novi opozicijski sukob. U njoj je bio zahtjev da se izbori provedu u roku od mjesec dana. Sličan zajednički zahtjev potom su iznijeli iz drugih opozicijskih udruženja. Međutim, to nije dočekano s oduševljenjem u HDZ-u. Smatrali su da opozicija još nije pripravna za izbore. Stoga je to ocijenjeno, kao ponovni opozicijski potez koji ide na ruku SKH, te ponavljanje slučaja oko spomenika banu Jelačiću.[365]

Što se tiče suradnje s drugim demokratskim inicijativama, već krajem 1989. bilo je jasno da od suradnje s HSLS-om na čelu sa Slavkom Goldsteinom neće biti ništa. F. Tuđman je tada zapisao da su braća Goldstein pokušala uspostaviti rad hrvatskog Koordinacionog odbora "koji bi istupao u ime HDZ-a, ali onog predvođenog Veselicama". Usto, Tuđman je pažljivo pratio sudbinu ponovno osnovanog HSS-a, jer ih je vidio u koaliciji s HDZ-om. Međutim, u HSS-u je odmah nakon uspostave ponovnog rada došlo do raskola. Za to je Tuđman krivio Ivana Zvonimira Čička, čiju je ulogu vidio kao onu Goldsteina i braće Veselica oko HDZ-a. Posebno su stari članovi HSS-a bili nezadovoljni Čičkom, ali kako je zapisao, bili su nesposobni -"da se pokrenu".[366]

Nastavljen je također sukob sa članovima bivše Veseličine frakcije koji su osnovali HDS. Početkom siječnja 1990. izbila je javna polemika između člana vodstva HDS-a Ivana Gabelice i urednika *Glasnika HDZ-a* Milovana Šibla. Sve je počelo kada se HDZ javno ogradio od cilja HDS-a, u kojem se kao želja ističe "napredak SRH i SFRJ", te koji je pogreškom u javnosti pripisan HDZ-u. Jasno, u kontekstu međusobne borbe za simpatizere koji su bili za suverenu Hrvatsku, to nije baš bila najbolja politička poruka. U odgovoru na ograđivanje iz HDZ-a, I. Gabelica je prozvao HDZ kao stranku koja se "ne zauzima za suverenitet hrvatskog naroda". Kao dokaz tome, I. Gabelica je naveo neke točke Tuđmanovog

[364] D. HUDELIST, *Banket u Hrvatskoj, Prilozi povijesti hrvatskog višestranačja 1989 - 1990.*, 138. -223.
[365] OP A. Beljo, HDZ, Izjava predsjednika HDZ-a dr. Franje Tuđmana za Vjesnik, Zagreb, nedatirano. Dokument u posjedu autora.
[366] F. TUĐMAN, *Osobni dnevnik: 1973. - 1989., Knjiga III. 1984. - 1989.*, ur. A. Tuđman, 337.

Prednacrta. Međutim, ipak ih nije do kraja citirao. Također je optužio HDZ "da prihvaća marksističku misao" Jakova Blaževića, Miloša Žanka, Stipe Šuvara i Gorana Babića. Jasno, povezivanje HDZ-a s unitarističkim perjanicama komunističkog sustava, također nije bila pozitivna stvar za simpatizere HDZ-a. Na Gabeličine prozivke odgovorio je M. Šibl. Za početak, "normalnim" je ocijenio ograđivanje od tuđeg političkog cilja. Nadalje, podsjetio je Gabelicu, da je HDZ baš zbog zalaganja za suverenitet hrvatskog naroda bio do tada najviše napadan u opoziciji. Što se tiče titoizma, ponovio je da od toga HDZ prihvaća samo "pravo naroda na samoodređenje, uključujući i odcjepljenje". Shodno trenutku, poželjnim je potom ocijenio poziv da hrvatska opozicija bude složna, pa je ustvrdio da iz HDZ-a u javnosti nisu negativno "govorili o programu bilo koje opozicijske stranke". Također je podsjetio na točke iz Proglasa HDZ-a, koji je snažno podržao hrvatski suverenitet, ali koji na kraju nisu podržani od nijedne opozicijske inicijative. Na kraju, Šibl zaključuje da je u HDZ-u "jasno" tko ih napada kada "ocjene da su ustaše dolaze iz SKH ili beogradskih medija", ali kada ih Gabelica prozove boljševicima, ne zna se tko je u pozadini, ali "se zna kome to koristi". Stoga ga je pozvao Gabelicu da o tome dobro promisli.[367]

Početkom 1990. nastavljeni su zajednički opozicijski sastanci hrvatskih inicijativa. Domaćin je bila Transnacionalna radikalna stranka. Prisutno je bilo trinaest demokratskih udruženja. Na dnevnom redu bila su pitanja novog zajedničkog sastanka jugoslavenskih opozicijskih udruženja i mogućnosti rada opozicijske Koordinacije u Hrvatskoj.[368] Novi zajednički opozicijski sastanak održan je 16. siječnja 1990. Na sastanku je izraženo zajedničko nezadovoljstvo predloženim izbornim sustavom. U raspravi je predsjednik IO HDZ-a Josip Manolić iznio zamjerke iz HDZ-a. Iako su bili nezadovoljni zadržavanjem starog ustroja Sabora, ocijenio ih je kao želju da se ne ide protiv saveznog Ustava. Nadalje, smatrao je da bi izborne jedinice trebale biti manje poradi boljeg zastupanja interesa birača. Par dana kasnije, iznio je Manolić ponovno stavove HDZ-a o ovom pitanju. Prije svega, očekivani su slobodni izbori bez transmisijske uloge SSRN-a. K tome, zatražen je proporcionalni izborni sustav da bi do izražaja došle manje stranke, te što manje izborne jedinice kako bi zastupnici bili dostupni biračima.[369]

Krajem siječnja 1990. na drugoj sjednici Središnjeg odbora HDZ-a bilo je ponovno govora o sukobima unutar opozicijskih redova. Prisutnima je potom Tuđman iznio ocjenu da

---

[367] "U korist zajedničke štete", *Glasnik HDZ, Bilten za članstvo,* (Zagreb), god. II., br. 6., siječanj, 1989., 35.

[368] Transnacionalna radikalna stranka, Poziv na sastanak. Dokument vidi u H. ŠOŠIĆ, *Hrvatski politički leksikon, Dio 1: A-O.*, 14.

[369] "Za jednodomni Sabor", *Večernji list,* (Zagreb), br. 9486., 17. 1. 1990., 5.; "Kako organizirati prve višestranačke izbore u Hrvatskoj", *Večernji list,* (Zagreb), br. 9489., 20. 1. 1990.

je HDZ imao najveći problem s dijelom opozicije "koja nije svjesna ili je manipulirana", te iz koje se javno napadaju članovi HDZ-a da su "boljševici i komunisti".[370]

U razdoblju do osnivanja započinju prvi razgovori o mogućoj suradnji HDZ-a i drugih opozicijskih inicijativa. Unatoč nepovoljnoj situaciji, jedine moguće točke suradnje bile su samo one opće koje su podržavale demokratizaciju. Suradnja s UJDI-em je bila nemoguća zbog njihovog projugoslavenskog programa, dok je suradnja s S. Goldsteinom i V. Gotovcem zapinjala na programskim osnovama, ali i na ambicijama o pravu liderskog prvenstva unutar opozicije. U razdoblju do registracije, jasno se vidjelo da je teško ostvariva suradnja s drugim najvažnijim opozicijskim udruženjima. Nakon dugotrajne borbe s Veseličinom frakcijom za HDZ, teško je bilo očekivati suradnju s HDS-om. Što se tiče HSLS-a, prigovori iz HDZ-a njihovoj politici bili su različiti. Prije svega, sumnjalo se u suradnju s HSLS-a s vlastima zbog njihovih dobrih odnosa. Nadalje, smatralo se da program HSLS-a nije dovoljno određen prema najvažnijim hrvatskim pitanjima, te se odbijao pokušaj HSLS-a predvođenog S. Goldsteinom da se nametne kao vodeća snaga unutar hrvatske opozicije. Usto, niti osobni animoziteti među vodećim osobama HDZ-a i HSLS-a (sukobi Tuđman – Gotovac, Tuđman – S. Goldstein) nisu bili baš plodno tlo za suradnju.

5. Odnos HDZ-a i medija

U javnosti se često razmatra pitanje moći medija, te njihove uloge i djelovanja u društvu.[371] Od samog početka svog rada, KPJ je itekako bila svjesna te moći. Odmah nakon preuzimanja vlasti, KPJ postaje "srcem i mozgom društvenog sustava". Shodno tome, također oblikuje i propisuje sadržaj svih medija, te njihova jedina zadaća postaje propaganda službene državne politike i vodstva. Navedeno znači da u Jugoslaviji nisu postojali slobodni mediji, nego samo komunistička propaganda u skladu sa željama vlasti, te s ciljem stvaranja nove javnosti.[372]

Nakon dugogodišnje komunističke vlasti, održana tribina HDZ-a u DKH u veljači 1989. imala je velikog odjeka u javnosti. Reakcije su bile dvojake. U službenoj javnosti, onoj pod potpunom kontrolom vlasti, ocjene su bile na liniji starih konstrukcija vezanih na "hrvatski nacionalizam". Redom se tako navodilo, da je tribina bila sa "zadahom maspoka" i buđenjem

[370] "Obnovljena nacionalna svijest hrvatskog naroda", *Glasnik HDZ, Bilten za članstvo*, god. II., br. 7., (Zagreb), veljača, 1990., 13. - 14.; "HDZ ide na izbore", *Večernji list,* (Zagreb), br. 9497., 28. 1. 1990., 3.
[371] Zala VOLČIČ, "Who Wants to be a Media Literate? Locating Media Research and Applying them to the "Media Literacy" Concept", *Medijska istraživanja,* god. 9, br. 2., Zagreb, 2003., 35
[372] D. BILANDŽIĆ, *Hrvatska moderna povijest,* 248.

"maspok svijesti", na njoj su bili prisutni i "ozloglašeni general" i "poglavnik", dok se među sudionicima vidjela "antikomunistička mržnja" i "srboždерstvo", te "recidivi i vampiri maspoka" koji istupaju "militantno", te kojima se neće dozvoliti "kosovizacija zemlje". U nekim prikazima vrijeđanja nisu bili pošteđeni niti hrvatski povijesni velikani Ante Starčević i Stjepan Radić, koji su predstavljeni kao "kukavna zabluda ovih nacionalista". Najžešći u napadima na HDZ bili su mediji sa sjedištem u Zagrebu, Beogradu i Sarajevu, dok su iz slovenskih ipak stizale uravnoteženije ocjene. Nasuprot tome, tribina je imala izrazito pozitivne odjeke među hrvatskim iseljeništvom, te medijima u demokratskim zemljama. Shodno tome, tek predstavljeni Prednacrt odmah je tiskan u glasilu Hrvatske bratske zajednice, najvećeg iseljeničkog udruženja na sjevernoameričkom kontinentu. Jasno, komunističke vlasti su odmah insinuirale povezanost HDZ-a na "reakciju" i "neprijatelje" u zemljama demokratske Europe.[373]

Unatoč jačini medijskih napada, Tuđman ih je smatrao politički korisnim, jer se pred javnošću time "razotkriva s kim imamo posla". Kao odgovor na napade, Tuđman je napisao otvorena pisma za *Borbu*, *NIN* i *Nedjeljnu Dalmaciju*. U njima je odbacio sve napade, kako s velikosrpskih "hegemonističkih", tako i s jugoslavenskih "unitarističkih" stajališta, te je ocijenio da tu ima napada i "na cjelokupni hrvatski narod". Kao najžešće napade ocijenio je one iz srbijanskih i hrvatskih medija "gdje Srbi imaju glavnu riječ". Inače, direktori na čelu najvažnijih hrvatskih medijskih kuća (TV Zagreba i *Vjesnika*) tada su bili Srbi, delegirani od strane SKH.[374]

Potom započinju prvi medijski istupi vodećih članova Inicijativnog kruga HDZ-a. Jasno, bila je to šansa za upoznavanje šire javnosti s HDZ-om. Početkom travnja 1989., u slovenskom tjedniku *Mladina* izašao je opširan razgovor s Tuđmanom. Teme su bile raznolike, o stupnju demokratizacije u Hrvatskoj i trenutnoj poziciji SKH, te programskim odrednicama HDZ-a. Za početak, nepozivanje HDZ-a na prvi okrugli stol SSRN-a ocijenio je kao "znak diskriminacije" i nemirenje "s idejom demokracije", ali je ipak pozitivnim vidio podršku iz drugih opozicijskih inicijativa. Mogući početni rad HDZ-a vidio je u SSRN-u, što je novinar ocijenio kao "dogmatsko gledište". Kao mogući razlog za zabranu HDZ-a, vidio je svoj prethodni znanstveni rad. Nadalje, iznio je još neke ocjene o stanju u SKH. Bez obzira na sve, smatrao je da u vodstvu SKH ipak postoje intencije ka dokidanju političkog monopola.

[373]"Odjeci najavnog nastupa Hrvatske demokratske zajednice u tisku", *HDZ - inicijativni krug, Bilten za članstvo,* (Zagreb), god. I., sv. 1, lipanj 1989., 33. - 84.; "Najteže je biti Hrvat u Hrvatskoj", *Glasnik HDZ-a, Bilten za članstvo,* (Zagreb), god. I., br. 2, kolovoz 1989., 53.

[374] Branko TUĐEN, *S političarima u četiri oka, Dnevničke bilješke glavnog urednika*, Zagreb, 2007., 48; F. TUĐMAN, *Osobni dnevnik: 1973. - 1989., Knjiga III. 1984. - 1989.,* ur. A. Tuđman, 297. - 301., Tuđmanov odgovor na napade vidi u *HDZ - inicijativni krug, Bilten za članstvo,* (Zagreb), god. I., sv. 1, lipanj, 72. - 80.

Slične intencije vidio je i među članstvom, ali od institucije do institucije, te ovisno o personalnom (nacionalnom op.a.) sastavu. K tome, potvrdio je razmišljanje da SKH "represijom prema demokratskim tendencijama" pokušava smiriti politiku Srbije. S obzirom na globalne tendencije, vidio je budućnost pluralizma i u Hrvatskoj. Također, prepoznao je želju novinara da hrvatska politika podrži slovensku u otporu Srbiji, ali ga je Tuđman podsjetio na negativnu ulogu slovenskih komunista u obračunu 1971. s hrvatskim rukovodstvom.[375]

Istovremeno, u zadarskom tjedniku *Fokus* izašao je razgovor s Daliborom Brozovićem. I on je govorio o aktualnim političkim temama, te o HDZ-u. Na početku je izrazio nezadovoljstvo upletanjem vlasti u zakon o hrvatskom jeziku. Odbacio je i stalno medijsko povezivanje HDZ-a s pokretom iz 1971., ali je ipak naglasio da je taj pokret "diskreditiran bez osnove". Također, kao veliku pogrešku SKH ocijenio je tadašnje progone i ukidanje hrvatskih kulturnih institucija, te je zaključio da u komunizmu nitko "nije bio progonjen" kao Hrvati. I za njega, na pitanju odnosa prema HDZ-u testirala se želja SKH za demokratizacijom. Kao najveću opasnost za hrvatsku politiku, vidio je unitariste, uz usporedbu da su "oni rak hrvatskog društva, i da nijedan organizam ne može pregovarati sa svojim rakom". Zatim je iznio zanimljivu povijesnu kronologiju unitarističke politike u Hrvatskoj. Unitariste je vidio kao one koji će uvijek biti "bjesomučno" protiv bilo koje hrvatske vlasti. Za kraj, osvrnuo se i na ulogu intelektualaca u komunističkoj Hrvatskoj. Prema Brozoviću, bili su slabo angažirani, jer su za dobar društveni status trebali samo zauzeti jugoslavenski okvir, pa je stoga takva politička selekcija s vremenom stvorila i slabu intelektualnu elitu.[376]

Novi val medijskog zanimanja sredinom lipnja 1989. donijelo je osnivanje HDZ-a. Kao i nakon predstavljanja Prednacrta, odjeci su bili dvojaki. Osnivanje je bilo vrlo dobro popraćeno u medijima na jugoslavenskoj razini. U komunističkim medijima uglavnom su izlazile nepovoljne ocjene. U onim hrvatskim, dominirao je prikaz raskola, pri čemu je u interpretaciji dana prednost Veseličinoj frakciji. Pa je tako Tuđmanova grupa optuživana za nedemokratske metode, oživljavanje nacionalnog pokreta iz 1971. i hipernacionalan program, dok je sam Tuđman izjednačen sa prvacima srpske antibirokratske revolucije. Također, medijski se branio i negativan odnos prema HDZ-u, jer su navodno rušili političku "poziciju" SKH-a na saveznoj razini. Bilo je i drugih medijskih konstrukcija. Pa je tako konstruirana suradnja osnivača HDZ-a s vlastima, jer je tvrđeno da bez toga Tuđman ne bi bio izabran za

[375] "Odgovori dr. Franje Tuđmana na pitanja Mladine", *HDZ - inicijativni krug, Bilten za članstvo,* (Zagreb), god. I., sv. 1., lipanj, 1989., 100. - 104.
[376] "Tri teške pogreške", *Glasnik HDZ-a, Bilten za članstvo,* (Zagreb), god. I., br. 2., kolovoz, 1989., 62.- 66.

predsjednika, dok se usporedno iz Veseličine frakcije počelo javno tvrditi kako "s generalima nema demokracije". Sve navedeno doprinijelo je medijskom prikazu osnivanja HDZ-a kao "kontroverznog", dok je zbog mjesta osnivanja proglašeno "kavanskim". S obzirom na kontroverze, koje nisu pratile početni rad niti jedne inicijative, jasno je da ti negativni prikazi nisu pogodovali daljnjem radu HDZ-a. U srbijanskim medijima, izlazili su uglavnom prikazi na "staroj" negativnoj konstrukciji o hrvatskim nacionalistima. Međutim, jedan članak je bio izrazito zanimljiv. Zbog odnosa prema HDZ-u, autor beogradske *Duge* kritizirao je politiku SKH. Kritiku je potkrijepio podacima o njihovom žestokom progonu političkih neistomišljenika nakon 1971., zaključivši potom da je "nezamislivo postojanje ljudi opsednutih tolikom mržnjom spram naroda iz koga su iznikli". No, puno pozitivniji prikaz osnivanja HDZ-a iznesen je u slovenskim medijima. Zabranu javnog osnivanja HDZ-a smatrali su "smiješnom", jer se do tada u hrvatskoj opoziciji jedino HDZ nije negativno odredio prema komunističkom nasljeđu.[377] Nasuprot tome, reakcije među hrvatskim iseljenicima bile su izrazito pozitivne. Javnu podršku osnivanju dali su sjevernoamerička Hrvatska bratska zajednica, švicarska Hrvatska kulturna zajednica, švedska Koordinacija hrvatskih društava, gradišćanski Hrvati, kao i mnoge udruge Hrvata SR Njemačke.[378]

Shodno lošem medijskom tretmanu, ubrzo je realizirana inicijativa za utemeljenjem medijskog glasila HDZ-a. Početkom lipnja 1989. na sastanku Inicijativnog kruga, prisutnim članovima predstavljen je prvi broj *Biltena za članstvo HDZ-a*, u čijem su sadržaju bili objavljeni temeljni dokumenti i izvještaj s tribine DHK, te imena svih članova Inicijativnog kruga. U ožujku 1990. *Bilten* je prerastao u *Glasnik HDZ-a*. Tijekom vremena, ovo glasilo je odigralo veliku ulogu u razbijanju medijske blokade HDZ-a. Prvi glavni urednik *Glasnik HDZ-a* bio je poznati novinar Milovan Šibl.[379]

Usporedno sa zakonskom borbom za HDZ, trajala je i medijska borba za obranu osnivačkog legitimiteta HDZ-a. U pismu Vladimira Šeksa, upućenom zagrebačkom tjedniku *Start* u srpnju 1989., navodilo se da je HDZ osnovan zakonski, te su odbačeni prigovori o nacionalističkom programu. Također je izraženo i žaljenje zbog načina osnivanja, za što su okrivljene komunističke vlasti. Nadalje, bila mu je razumljiva ljutnja ljudi iz Veseličine frakcije, ali im je poručio da istupima "idu na ruku samo onima, koji ne žele dobro HDZ-u i

[377] Vidi *Glasnik HDZ-a, Bilten za članstvo,* (Zagreb), god. I., br. 2., kolovoz 1989., 32. - 49.
[378] *Isto*, 26. - 27.
[379] *Glasnik HDZ-a, Bilten za članstvo,* (Zagreb), god. I., br. 1., srpanj 1989.; *Glasnik HDZ*, (Zagreb), br. 8., ožujak, 1990.

ciljevima kojima težimo".[380] Na istim argumentima temeljilo se i pismo Ivana Bobetka upućeno istom tjedniku. I on je odbacio navode o "iritirajuće nacionalnom programu" HDZ-a. Osnivanje je ocijenio legalnim, jer je GSUP samo "zabranio održavanje javnog skupa". Rad Veseličine frakcije ocijenio je izrazito lošim, jer "njima zapravo nije do HDZ-a, već ipak do osobne pozicije". Zaključio je također da članovi frakcije, u biti nisu članovi HDZ-a, jer nisu iskoristili poziv za naknadno uključenje, nego su jedino konzumirali pravo da "svatko može sudjelovati u radu Inicijativnog kruga". Vlast je okrivio za mjesto osnivanja, stoga je odbacio medijske ocjene HDZ-a kao "birtaške pajdaške zajednice". Za kraj, zatražio je potpunu objavu programa HDZ-a u medijima, kako bi se javnost samostalno uvjerila u ciljeve HDZ-a. Međutim, tom zahtjevu nije bilo udovoljeno.[381]

U javnoj obrani legitimiteta osnivanja, V. Šeksu i I. Bobetku pridružio se novi glavni urednik *Glasnika HDZ-a* Milovan Šibl. Na početku javnog obraćanja, Šibl je ustvrdio da je bilo "nemoguće ignorirati napade" na HDZ u "okolnostima probuđenog četničkog imperijalizma i hegemonizma". Zatim je nastavio s propitivanjem politike SKH. Posebno iracionalnim je ocijenio njihove prozivke programa HDZ-a kao nacionalnog, pa je postavio pitanje kakav bi u Hrvatskoj to program "trebao biti", te se potom zaključuje da je vjerojatno "SR Hrvatska stvorena radi hrvatskog naroda". Nadalje, naveo je pravo na samoodređenje kao "najjače pravo svakog naroda". Odbacio je također povezivanje HDZ-a s pokretom 1971., iako se tada tražilo ono "što se danas traži u Srbiji i Sloveniji". Netočnim je ocijenio optužbe o forsiranju ljudi vezanih na Katoličku crkvu, jer su pripadnici svih religija za HDZ bili isti "dok pridonose slobodi i blagostanju svoje domovine Hrvatske". I za kraj, ponovno se osvrnuo na lošu politiku komunista SRH, koja je i dalje negirala mogućnost neke autonomne hrvatske politike, dok im se istovremeno u "postojbini hrvatske državnosti kliče - ovo je Srbija".[382]

Tijekom srpnja 1989. u slovenskom *Delu* izašao je članak o raskolu u Inicijativnom krugu HDZ-a. Priliku za iznošenje stavova dobile su obje strane. Prvi je iznio svoje viđenje F. Tuđman. On je na početku ustvrdio da su unutar Inicijativnog kruga odmah bile vidljive "razlike" među članovima. Njegove pristaše bile su za što ranije osnivanje, te se smatralo da "bez temeljnih dokumenta nije moguće djelovati", stoga je odlučeno da se ide samo s njegovim pristašama na osnivanje. Također je iznio da je ideološki spor nastao oko programa,

[380] "V. d. glavnog i odgovornog urednika Starta Marjanu Jurleki", *Glasnik HDZ-a, Bilten za članstvo,* (Zagreb), god. I., br. 2., kolovoz, 1989., 39. - 40.
[381] "Poštovano redakcijo Starta", *Glasnik HDZ-a, Bilten za članstvo,* (Zagreb), god. I., br. 2., kolovoz 1989., 40. - 42.
[382] "Šibl, Milovan", H. ŠOŠIĆ, *Hrvatski politički leksikon, Dio 2: P-Ž.*, 923.; "Gospodine, oprosti im jer ne znaju što čine", *Glasnik HDZ-a, Bilten za članstvo,* (Zagreb), god. I., br. 2., kolovoz 1989., 50.

jer je nekima bilo "previše ZAVNOH-a i AVNOJ-a", dok je drugima bilo "premalo". Svoj izbor je smatrao legalnim, kao i osnivanje. Osvrnuo se potom na stalne napade iz SKH. Smatrao je kako su se u biti uplašili HDZ-a, stoga su usmjerili "djelovanje na unutrašnji razdor". Iznesene ocjene SSRN-a o članovima HDZ-a kao nacionalistima i pripadnicima pokreta 1971., vidio je kao "podlogu" za moguću represiju. U daljnjim ocjenama sloma Hrvatskog proljeća, Tuđman je zaključio, da je Hrvatska tada kroz represiju bila "kosovizirana". Ipak, u tome nije vidio Titovu krivnju, jer se prema Tuđmanu i on također "borio" protiv unitarista. Na kraju je ocijenio trenutnu komunističku politiku. Prema njemu, na vlasti su u SRH bili "dogmatici i birokrati", stoga je UJDI bilo jedino registrirano demokratsko udruženje. Usto, još se vodila politička rasprava o hrvatskom jeziku, te je postojao negativan odnos prema hrvatskim povijesnim velikanima.[383]

Potom su započela prva predstavljanja HDZ-a u hrvatskim medijima. Jasno, isprva su se pojavili u katoličkom tisku, koji je bio djelomično izvan kontrole vlasti. Dvodijelni Tuđmanov intervju u *Glasu Koncila* izašao je krajem srpnja i početkom kolovoza 1989. Povod je bio izlazak Tuđmanove knjige "Bespuća povijesne zbiljnosti", ali je bilo govora i o drugim temama. Kao glavni razlog za pisanje ove knjige, Tuđman je naveo izlazak velikog broja historiografskih radova "koji promiču teoriju o genocidnosti hrvatskog naroda", ali bez reakcije hrvatske znanosti i politike, i to zbog znane "politike čistih ruku". Stoga je iznio da je veliki dio knjige posvetio ratnim žrtvama, ali s posebnim osvrtom na one jasenovačke. Prema Tuđmanu, one su poslužile za konstrukciju mita o "genocidnosti" hrvatskog naroda i sa ciljem blokade njegovog "prava na samoodlučivanje". Zbog toga je postao ciljem progona, iako je znanstveno radio na dekonstrukciji "službene istine". K tome, podsjetio je, da je svako ranije iznošenje povijesne istine bilo proglašeno "nacionalističkim, separatističkim, ustaškim ili fašističkim". Otvorio je također i pitanje velikog broja žrtava četničkih zločina, podsjetivši da one nisu postale predmetom konstrukcije o "genocidnom" srpskom narodu. Za kraj, ponovno je iznio razloge za veliki udio hrvatskog naroda u NOB-u.[384] U drugom dijelu razgovora, Tuđman se osvrnuo na neke kontroverzne Titove političke poteze. Podsjetio je novinara da Tito nikada nije posjetio Jasenovac, baš zbog manipulacija žrtvama. Nadalje, ponovno ga je amnestirao za progone u Hrvatskoj nakon 1971. Otvorio je Tuđman u razgovoru također i pitanje poratnih komunističkih likvidacija. Iznio je neka saznanja o partizanskom masakru na Bleiburgu, ali je smatrao da su i te žrtve također bile "uvećane iz političkih razloga". Odbacio

[383] "Dva Hrvata, tri stranke", *Delo*, (Ljubljana), vidi u *Glasnik HDZ-a*, Bilten za članstvo, (Zagreb), god. I., br. 2., kolovoz, 1989., 46. - 48.
[384] "Kako je stvaran jasenovački mit" *Glas Koncila*, (Zagreb), br. 31., 30. 7. 1989., 5.

je stalno javno povezivanje Katoličke crkve i ustaškog pokreta, dok je kardinala Stepinca vidio kao žrtvu sustava. Na kraju je zaključio, da nema rješenja političkih problema u SFRJ "bez shvaćanja da hrvatski narod, uz srpski i slovenski", također "ima pravo na svoju samosvojnost, samobitnost, što će reći i na samoodređenje i neotuđivo pravo na to da odlučuje o svojim odnosima s drugim narodima".[385]

Istovremeno, u *Kani*, drugom katoličkom tjedniku, počasni predsjednik HDZ-a Petar Šegedin iznio je također zanimljive ocjene političkog stanja. Prema Šegedinu, za hrvatske probleme najviše su bili krivi jugounitaristi, koji su nakon 1971. došli na vlast u Hrvatskoj, pa je tako iznio da su oni "totalno slijepi za našu realnost, a samouvjereni su do bezumnosti. Oni ne vide ni volju, ni težnje naroda koji čine našu zajednicu, a ukoliko je i vide, preziru je". Nadalje, okrivio je SKH za stavljanje hrvatskog naroda u "dvojno suverenstvo" zbog dodjele statusa naroda Srbima, čime su Srbi dobili specijalan status "koji nijedan drugi narod u Jugoslaviji nema".[386]

Početkom rujna 1989. HDZ je dobio vrlo značajan prostor u inozemnim medijima. F. Tuđman dao je niz intervjua, među njima i za *Glas Amerike*, austrijski *Kleine Zeitung*, švedsku TV, švicarski *Berner Zeitung*. Svi razgovori odrađeni su u korektnom tonu, te je u svima predstavljen kao predsjednik HDZ-a. U razgovorima je Tuđman predstavio politički program HDZ-a, te probleme oko osnivanja. Odbio je stalne medijske optužbe za nacionalizam, tvrdeći da tada članovi HDZ-a ne bi bili intelektualci kao Dalibor Brozović, Krešimir Balenović, Šime Balen i Petar Šegedin. Kao glavni politički cilj naveo je preobražaj jugoslavenske zajednice u savez suverenih država po modelu EZ-a. Stalne napade iz SK ocijenio je kao strah od HDZ-a. Što se tiče demokratskog napretka, kao vodeću republiku vidio je Sloveniju. Iznio je također i ocjenu politike Srbije. Za njega, vodstvo Srbije nije bilo za demokratizaciju, jer oni nisu bili zadovoljni ni sadašnjim federalnim rješenjima. Usto, na cijeloj tamošnjoj političkoj sceni još nije vidio pluralističkih tendencija.[387]

Nakon nesmiljenih medijskih napada i problema koje je HDZ imao sa vlastima, početkom listopada 1989. na *Omladinskom radiju* sučelili su se glavni urednik *Glasnika HDZ-a* Milovan Šibl i predsjednica zagrebačkog SSRN-a Ruška Mance. Nastup u mediju, čiji je osnivač bio Savez socijalističke omladine Hrvatske (SSOH), bio je veliki politički korak. No, sam razgovor bio je paradigma diskriminacije, koju je HDZ od početka doživljavao od

[385] "U čemu je povijesna nadbiskupa Stepinca", *Glas Koncila,* (Zagreb), br. 32., 6. 8. 1989., 5.
[386] "Nemam odgovora ...", *Kana,* (Zagreb), vidi u *Glasnik HDZ-a, Bilten za članstvo,* (Zagreb), god. I., br. 2., kolovoz, 1989., 57. - 59.
[387] Vidi u *Glasnik HDZ, Bilten za članstvo,* (Zagreb), god. I., br. 3., rujan - listopad 1989., 29. - 32., 36. - 38.

strane vlasti i medija.[388] Nakon Šiblovog gostovanja na Omladinskom radiju, uslijedio je dvodijelni Tuđmanov intervju u *Poletu*, novinskom tjedniku čiji je osnivač također bio SSOH. Razgovor je bio iscrpan, što je Tuđmanu bila iznimna prilika da govori o povijesnim temama, predstavi politiku HDZ-a, ali i komentira aktualne političke teme. Za početak, govorio je o karakteru partizanskog pokreta u Hrvatskoj. Potvrdio je da su Srbi na početku bili većina u njemu, ali je pokret s vremenom ipak "postao većinski hrvatski". Prema Tuđmanu, najvažniji razlog za pristup Hrvata partizanskom pokretu, bilo je obećanje o konzumiranju nacionalnih prava, stoga se partizani Hrvatske "nisu borili za Jugoslaviju", nego za načela nacionalnih prava proklamiranih odlukama ZAVNOH-a i AVNOJ-a. Usto, komunisti su uspjeli ponovno stvoriti Jugoslaviju, baš zauzimanjem za pravo na samoopredjeljenje. Ulogu vodstva SKH u poslijeratnom jugoslavenskom razgraničenju ocijenio je lošom za hrvatske interese, dok je poslijeratna centralistička politika bila odmak od odluka ZAVNOH-a i AVNOJ-a.Također je istaknuo da je zbog "samostalne nacionalne politike SKH" likvidiran i Andrija Hebrang, u čemu su glavnu ulogu imali Milovan Đilas i Edvard Kardelj. Nadalje, iznio je zaključak, da je s vremenom nacionalno pitanje ipak postalo "težišno u svim višenacionalnim državama", pa što se svijet "više integrira", to se "nacionalno se sve više individualizira".[389]

Potom se osvrnuo na teme vezane uz Katoličku crkvu. Kardinala Stepinca vidio je kao političku žrtvu komunističkog sustava, jer je odbio staviti Rimokatoličku crkvu pod kontrolu vlasti, kao što je učinila Srpska pravoslavna crkva (SPC), ali i za uspostavu političke ravnoteže nakon pogubljenja Draže Mihailovića. Usto, stalne navode o povezanosti Katoličke Crkve i ustaškog pokreta, ocijenio je kao dio gradnje mita o "genocidnosti hrvatskog naroda". Do kojeg se apsurda taj mit gradio, naveo je i unitarističke napade na "hrvatstvo Strossmayera i Hebranga".[390]

Novinar je Tuđmanove iznesene političke stavove ocijenio radikalnim, pa ga je upitao kada je prvi puta došao u sukob sa službenom politikom. Potom je Tuđman iznio detaljno svoj životopis. Nadalje, iznio je svoje probleme s vlastima SRH oko izlaska knjige "Bespuća povijesne zbiljnosti". U sljedećem dijelu razgovora govorio je o osnivanju i programu HDZ-a, te raskolu koji se dogodio. Iznimno zanimljiv bio je Tuđmanov komentar na svoju javnu usporedbu s Dobricom Ćosićem. To mu je poslužilo da predstavi razliku u odnosu komunističkih vlasti prema drugačijem mišljenju u Hrvatskoj i Srbiji. Kao jedinu zajedničku

[388] "Kako ljudi postaju suučesnici u nasilju", *Glasnik HDZ, Bilten za članstvo,* (Zagreb), god. I., br. 3., rujan - listopad 1989., 33. - 35.
[389] "Hrvatska povijest je moja povijest", *Polet,* (Zagreb), 27. 10. i 10. 11. 1989. vidi u *Glasnik HDZ,* Bilten za članstvo, (Zagreb), god. I., br. 4. - 5., studeni – prosinac, 1989., 14. - 15.
[390] *Isto,* 15. - 16.

točku, iznio je pripadnost komunističkom pokretu u mladosti i obnašanje funkcija nakon rata. Nadalje, D. Ćosić je bio srpski književnik, a on hrvatski povjesničar. Kao najveću međusobnu razliku iznio je činjenicu, da je Ćosić zbog "srpskih i velikosrpskih pogleda" postao "najčitaniji pisac i član SANU", dok je on istovremeno postao metom progona. Osim toga, dok Ćosić poziva Italiju da zauzme hrvatske teritorije i Hrvate proziva kao odgovorne "za sva zla fašizma i komunizma u Jugoslaviji", on je samo branio suverenost hrvatskog naroda. Također je kao paradoks vidio da D. Ćosić napada Tita za staljinizam, iako se Srbija upravo kroz takvu vrstu politike pokušava nametnuti u SFRJ. Nadalje, Ćosićevi radovi su uvijek bili slobodni za čitanje i tiskanje, dok njegovi nisu, stoga je Tuđman zaključio da on izgleda "još nije našao" svog političkog zaštitnika kao što je Ćosić našao Miloševića.

Zanimljivo je bilo Tuđmanovo gledanje na poziciju JNA. Iako ima pojedinaca koji nisu zadovoljni trenutnom situacijom, smatrao je da je ipak "odgajana" u AVNOJ-skom duhu. Podsjetio je da su nakon rata u njoj dominirali hrvatski kadrovi, ali se s vremenom to promijenilo. Stoga je ustvrdio, da "nema straha" od pristajanja JNA uz Miloševića, posebno zbog njezine doktrine i povijesnog dokaza da se jugoslavenska vojska ne može održati na centralističkim osnovama. Iako je JNA pomogla Miloševiću u akciji na Kosovu, ona je također bila jamstvo "da neće biti odmazde" prema Albancima. No, ipak nije mogao zamisliti JNA u takvoj situaciji u Sloveniji, Hrvatskoj i BiH. Na kraju je odgovorio i na pitanje, smatra li se najvećim hrvatskim disidentom ili nacionalistom. Na to je odgovorio da je "bio i ostao hrvatski čovjek", dok je disident postao stjecajem okolnosti. Smatrao je da je "prije svega intelektualac, a ako ga neki zovu nacionalistom zbog zalaganja za suverenost hrvatskog naroda, to je vidio kao njihov problem".[391]

Nakon odluke o slobodnim izborima, nova taktika službenih medija bio je opći bojkot HDZ-a. Shodno tome, uoči Božića 1989. predstavnici HDZ-a nisu pozvani na opozicijsko predstavljanje na TV Zagreb. Stoga je generalnom direktoru TV Zagreb upućen prosvjed zbog "diskriminacije". U njemu se navodilo, da se HDZ bojkotira iako je najbrojniji članstvom, dok se njegove predstavnike prikazuje kao "nepodobne". Na kraju se napominjalo, da se članstvu HDZ-a teško može objasniti "ovakve nedemokratske postupke", osim "kao nastavak zloupotrebe vlasti" što "može prouzročiti neželjene političke posljedice".[392]

U razdoblju do nejavnog osnivanja, mediji su još uvijek bili pod potpunom kontrolom Saveza komunista. Stoga je zbog njihovog negativnog odnosa prema programu i osobama

[391] *Isto*, 16. - 18.
[392] OP A. Beljo, HDZ, Otvoreno pismo Predsjedniku Sabora SRH dr. Anđelko Runjiću, Predsjedniku Predsjedništvu CK SKH Ivici Račanu, Generalnom direktoru RTV Zagreb Veljku Kneževiću, Zagreb, 26. 12. 1989. Dokument u posjedu autora.

uključenim u osnivanje, bio očekivan izrazito negativan medijski tretman HDZ-a. Unatoč tome, vodstvo HDZ-a je bilo svjesno snage medija, te stoga koristi svaku priliku za medijske istupe. U demokratskom svijetu, kojem je pripadalo i hrvatsko iseljeništvo, pojava HDZ-a bila je prikazana iznimno korektno. Njihovi izvještaji bili su bez medijskih konstrukcija, čija je jedina svrha bila stvaranje lažne negativne slike o HDZ-u. Nakon osnivanja, prvi medijski istupi iz HDZ-a bili su usmjereni na obranu osnivačkog legitimiteta. No, shodno njihovom lošem tretmanu od vlasti SRH, HDZ je u medijima i dalje bio demoniziran ili prešućivan. Unatoč tome, u HDZ-u nastavljaju koristiti svaku priliku za javni mediski nastup. Ipak, kroz tek utemeljeni *Bilten za članstvo* uspijevaju probiti informativnu blokadu. U stranim medijima izvještaji o radu HDZ-a bili su rađeni korektno i u skladu s činjenicom da su bili slobodni. Priliku za slobodno predstavljanje unutar granica SFRJ, na početku je dobivena u slovenskim medijima i hrvatskom katoličkom tisku. Ipak, nakon nekog vremena, pod pritiskom ubrzanih političkih promjena, članovi vodstva HDZ-a dobili su priliku za predstavljanje u medijima SRH, ali pod kontrolom SSOH, transmisijske organizacije pod kontrolom SKH. Nakon odluke SKH o održavanju demokratskih izbora, primijenjena je nova taktika, medijsko ignoriranje bilo čega pozitivnog vezano za HDZ. Ipak, nakon početka procesa demokratizacije, takva politika medijske kontrole bila je osuđena na propast.

V. IZBORI

1. I. opći sabor HDZ-a u Zagrebu

Pod pritiskom nadirućih političkih promjena, Predsjedništvo SFRJ je početkom veljače 1990. pokrenulo proceduru izrade novog saveznog Ustava.[393] Nakon upoznavanja s tim prijedlogom, HDZ je iznio svoj stav. Odbijena je predložena centralizacija državnih prihoda, zbog ocjene da se time oduzimaju republičke ovlasti. Međutim, najveći problem je bilo najavljeno moguće učešće Sabora SRH u promjenama saveznog Ustava. Iz HDZ-a se tvrdilo da to tijelo nema demokratski legitimitet, pa je upućen javni poziv vodstvu SRH, da postupi kao slovensko vodstvo, koje je promjene odlučilo prepustiti demokratski izabranom vodstvu.[394]

Istovremeno, ponovno dolazi do pogoršanja sigurnosne situacije u Hrvatskoj. U Karlovcu se na masovnom skupu 4. veljače 1990. okupilo lokalno srpsko stanovništvo, s ciljem ponovnog davanja podrške politici Srbije na Kosovu. U svim istupima govornika, ponovno su osuđene politike Slovenije i Hrvatske zbog potpore kosovskim Albancima. Na kraju su organizatori najavili, novo okupljanje kroz mjesec dana na Petrovoj Gori. Skup je završio mirno, ali je imao jednu zanimljivost. Iako je još uvijek postojala snažna Služba državne sigurnosti, ovdje se nikako nije moglo saznati tko je organizator skupa.[395] Inače, tadašnji stav hrvatske opozicije prema stanju na Kosovu bio je jasan. Krivac za sukob bila je politika Srbije, te je davana potpora zahtjevima Albanaca. Na jednom opozicijskom skupu, predstavnik HDZ-a Stjepan Mesić, ocijenio je kosovsko stanje gorim "nego u Rumunjskoj", nakon nasilnog rušenja komunističkih vlasti.[396]

U navedenom kontekstu, u Zagrebu je 7. veljače 1990. održana zajednička sjednica Predsjedništva i Glavnog programsko - izbornog odbora HDZ-a. Na sjednici je doneseno više zaključaka, dok je ipak glavna odluka bila konačna potvrda održavanja I. Općeg Sabora. Za datume održavanja određeni su 24. i 25. veljače 1990., dok je za mjesto skupa određena zagrebačka Koncertna dvorana (KD) "Vatroslav Lisinski".[397] S obzirom na broj predviđenih delegata i gostiju, bilo je logično iznajmiti dvoranu KD "Lisinski". Međutim, bilo je tu i određene simbolike. Navedena dvorana je bila predviđena za zabranjeno lipanjsko

[393] "Kakav postupak za odcjepljenje", *Večernji list,* (Zagreb), br. 9501., 1. 2. 1990. 3.
[394] "Ustavna reforma i tržište", *Glasnik HDZ, Bilten za članstvo,* br. 7., (Zagreb), veljača, 1990., 23. - 25.; "Bankrot jugoslavenskog gospodarstva", *Glasnik HDZ*, (Zagreb), br. 8., ožujak, 1990., 29. - 30.
[395] "Optuženo hrvatsko rukovodstvo", *Karlovački tjednik,* (Karlovac), br. 6., 8. 2. 1990., 4. - 5.
[396] "Peticija za demokraciju", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9504., 4. 2. 1990., 3.
[397] OP A. Beljo, HDZ, Svim odborima HDZ u domovini i svijetu, nedatirano. Dokument u posjedu autora.

osnivanje.[398] Donesena su i pravila za izbor delegata za Sabor. Po dva delegata bila su predviđena iz svake domovinske ili inozemne organizacije, dok su pravo na još jednog, mogli dobiti na svakih upisanih pedeset članova. Svaki inicijativni odbor imao je pravo na jednog delegata. Pravo glasa imali su članovi stranačkih tijela izabranih na nejavnom osnivanju i naknadno uvršteni članovi tih tijela, te članovi lokalnih organizacija i koordinacijskih odbora. No, Saboru su, ali bez prava glasa, mogli nazočiti i ostali članovi HDZ-a. Za kraj, usvojene su upute za dolazak delegata, te dnevni red Sabora.[399] Na temelju ovih odluka, kreirane su i službene obavijesti o Saboru za lokalne organizacije HDZ-a.[400] Nakon što su odrađene tehničke pripreme za Sabor, definiran je program za delegate i goste. Dan uoči Sabora, u hotelu "International" održano je primanje predsjednika HDZ-a Franje Tuđmana za njegove goste. O veličini Sabora također govori činjenica, da je HDZ za predviđene goste iznajmio četiri velika zagrebačka hotela.[401]

Još jedna posebnost Sabora bio je dolazak mnogih hrvatskih iseljenika, koji su godinama službeno sumnjičeni kao teroristi i neprijatelji SFRJ. No, za njihov nesmetan dolazak bio je potreban dogovor sa RSUP-om SRH. Stjepan Mesić svjedoči da je postigao taj dogovor s republičkim sekretarom Vilimom Mulcom. Prema dogovoru, pravo ulaska u SRH jedino nisu imali optuženici za ratne zločine. Za provedbu tog dogovora, unutar RSUP-a određeni su inspektori Vjeko Brajović i Mate Laušić.[402] Kako je to izgledalo, govori i ovaj podatak. U sjevernoameričkoj delegaciji HDZ-a bili su Gojko Šušak, Zdravka Bušić i Ante Beljo. Međutim, od njih je jedino A. Beljo imao odobrenu vizu za ulazak. No, nakon što je primijećen dolazak osoba bez vize, prisutni pripadnici SDS RSUP-a zatražili su dozvolu političkog vrha SRH za njihov ulazak. Međutim, kako je tada SKH već dobrano bio u rasulu, takvu odluku nije imao tko donijeti.[403] Stoga je Josip Perković, jedan od čelnika SDS-a RSUP-a osobno donio odluku o njihovom slobodnom ulasku.[404] Usto, Žarko Domljan svjedoči o oduševljenju iseljeničkih delegata nakon dolaska u zagrebačku zračnu luku. U

[398] OP A. Beljo, HDZ, Ugovor o iznajmljivanju KD Lisinski. Dokument u posjedu autora.
[399] OP A. Beljo, HDZ, Svim odborima HDZ u domovini i svijetu, nedatirano. Dokument u posjedu autora.
[400] OP A. Beljo, HDZ, Poziv, nedatirano. Dokument u posjedu autora.
[401] OP A. Beljo, HDZ, Raspored programa I. općeg Sabora HDZ-a, KD "Vatroslav Lisinski", Zagreb, 12. 2. 1990. Dokument u posjedu autora.
[402] M. PULJIZ, *Građanin predsjednik,*Zagreb, 2004., 170. -171.
[403] Dunja UJEVIĆ, *Ministar obrane, jedno sjećanje na Gojka Šuška,* Zagreb, 2003., 45. – 48.; O organizaciji dolaska delegata iz SAD-a i Kanade opširnije vidi Zdravka BUŠIĆ, "Ovog puta moramo uspjeti!", *Deset godina Hrvatske demokratske zajednice: 1989. - 1999.*, ur. A. Mijatović, 326. -327.
[404] MORH, MO, SIS, Zagreb, Broj: 512-04/01-6826/92, Predsjedniku RH, gosp. dr. Franjo Tuđman, Izvješće o o radu i ustrojstvu SIS-a, te prilog o osobnom radu u službama sigurnosti, Zagreb, 17. 09. 1992. Dokument u posjedu autora.

pamćenju mu je posebno ostala pomutnja među pripadnicima snaga sigurnosti, jer su mnogi iseljenici javno razvili do tada kriminalizirane hrvatske zastave bez komunističkih simbola.[405]

Osam mjeseci nakon osnivanja na "nejavnom mjestu", napokon je 24. i 25. veljače 1990. održan I. opći Sabor HDZ-a. O atmosferi uoči skupa ponovno svjedoči Ivan Vekić. Prostor je bio pun hrvatskih povijesnih zastava, dok je dolazak F. Tuđmana potvrdio njegov neprikosnoveni status u HDZ-u. Isto svjedoči i Žarko Domljan. On je iznio da su se događaji odvijali "kao u transu", dok su mu prisutni delegati stalno govorili da "silinu nacionalnih emocija i energije koja je iskazana, više ništa ne može zaustaviti". Sabor je započeo hrvatskom himnom u izvedbi "Janjeva", zbora Janjevaca iz Zagreba. Među gostima su bili nazočni diplomatski predstavnici SAD-a, Francuske, Italije, SSSR-a i Kanade. Unatoč pozivu, zagrebački nadbiskup Franjo Kuharić nije došao, zbog ranije odluke da neće nazočiti političkim skupovima.[406]

Na početku Sabora, na prijedlog F. Tuđmana, za članove Predsjedništva Sabora izabrani su: Veselko Andromak (Kaštela), Stjepan Babić (Zagreb), Zdenka Babić (Stuttgart), Ante Baković (Zagreb - Maglaj), Šime Balen (Zagreb), Krešimir Balenović (Zagreb), Luka Bebić (Metković), Ante Beljo (Sudbury, Kanada), Ivan Bobetko (Zagreb), Josip Boljkovac (Karlovac), Konstantin Bosnić (Sydney, Australija), Ivanka Brakus (Pula), Marija Brnčić Brajko (Duvno, BiH), Dalibor Brozović (Zadar), Zdravka Bušić (Oberlin, SAD), Onesin Cvitan (Split), Krešimir Čop (Varaždin), Berislav Čuvalo (Cleveland, SAD), Tomislav Duka (Rosenheim, SR Njemačka), Šime Đodan (Zagreb), Božo Erlić (Šibenik), Elizabeta Gal (Melbourne, Australija), Branimir Glavaš (Osijek), Ćiro Grubišić (Zagreb), Branko Hebrang (Osijek), Hrvoje Hitrec (Zagreb), Nikola Jakšić (Zadar), Neven Jurica (Zagreb), Perica Jurič (Zagreb), Ante Karić (Gospić), Slavko Katić (Cleveland, SAD), Velibor Kikerec (Ploče - Kardeljevo), Ante Klarić (S. Brod), Antun Krznarić (Stockholm, Švedska), Dušan Malešević (Zagreb), Josip Manolić (Zagreb), Zvonimir Marković (Split), Stipe Mesić (Zagreb), Ivan Milas (Beč, Austrija), Berislav Pavlović, Josip Peći (Vinkovci), Davor Perinović (Sarajevo, BiH), Ivan Poljac (Oslo, Norveška), Davorin Prgić (Rijeka), Jozo Primorac (Zürich, Švicarska), Miško Primorac (Chicago, SAD), Martin Sagner (Zagreb), Milivoj Slaviček (Zagreb), Stjepan Sulimanac (Đurđevac), Vladimir Šeks (Osijek), Milovan Šibl (Zagreb), Jure Šimić (Bjelovar), Jure Šitum (Imotski), Gojko Šušak (Ottawa, Kanada), Ivan Tarnaj (Đakovo), Bruno Uroić (Geneve, Švicarska), Ivan Vekić (Osijek), Antun Vrdoljak (Zagreb),

[405] Ž. DOMLJAN, *Visoko podignimo zastavu, Hrvatska-od negacije do priznanja*, 66.
[406] Svjedočenja vidi I. VEKIĆ, *Koraci u povijest – sjećanja i događaji,* 197.; Ž. DOMLJAN, *Visoko podignimo zastavu, Hrvatska-od negacije do priznanja,* 67. - 68. Također vidi u "Prvi opći Sabor HDZ-a", *Glasnik HDZ, Bilten za članstvo*, (Zagreb), br. 8., ožujak 1990., 6. - 7.

Ivan Zdunić (Toronto, Kanada), Muhamed Zulić (Zagreb), Franjo Tuđman (Zagreb), dok su naknadno kooptirani i Franjo Arapović (Zagreb), Josip Sovulj (New York, SAD) i Ante Šango (San Diego, SAD). Što je bilo vidljivo u sastavu ovog tijela? U njemu je simbolički povezana domovinska i iseljena Hrvatska, što je od samog početka bio proklamirani politički cilj HDZ-a. Taj koncept kasnije je primijenjen na sva stranačka tijela HDZ-a.[407]

Uvodno izlaganje održao je predsjednik HDZ-a Franjo Tuđman. Za početak, osvrnuo se na kontekst nastanka i početnog rada HDZ-a. Najprije je naglasio da proces razvijanja HDZ-a nikada nije bio prekidan unatoč stalnim napadima iz vlasti, dok je jača afirmacija HDZ-a počela nakon prvih odluka Središnjeg odbora. Zatim je istaknuo da je još veći interes za HDZ izazvao stranački Proglas, nakon kojeg nije bilo "mjesta naseljenog s Hrvatima bez organizacije HDZ-a". Međutim, razdoblje do održavanja Sabora obilježilo je ipak stalno nastojanje komunističkih vlasti da kroz razne optužbe spriječe registraciju HDZ-a. Nadalje, održavanje Sabora vidio je kao poštivanje obećanja o održavanju redovne skupštine čim to bude moguće. Osim toga, činjenica da od osnivanja nije bilo sukoba u vodstvu HDZ, Tuđmanu su bile dokaz da su članovi uglavnom bili "posvećeni programu, a ne osobnoj koristi".[408]

Nadalje, nastavio je Tuđman s raščlambom ideoloških odrednica iz programa HDZ-a. Kao temeljne programske dokumente HDZ-a naveo je Prednacrt, Programsku deklaraciju i Proglas, koji su nastali na pozitivnim tradicijama misli Ante Starčevića, Radićevog republikanizma i hrvatske ljevice. Ipak, među njima, Proglas je ocijenio najznačajnijim dokumentom, koji je bio na razini viđenih u ostalim komunističkim zemljama. Ponovno je objasnio, da je zahtjev za povijesnim hrvatskim granicama iz Proglasa, u biti bila borba, protiv stalnih teritorijalnih posizanja iz srbijanske politike. Nadalje, odbacio je stalne tvrdnje o HDZ-u kao stranci koja obnavlja NDH, ali je podsjetio da ta država "nije bila puka kvislinška tvorba i fašistički zločin, već i izraz kako povijesnih težnji hrvatskog naroda za svojom samostalnom državom". Međutim, nakon spoznaje o njezinom karakteru, zaključio je Tuđman, hrvatski narod ju je sam "rušio". Nadalje, podsjetio je, da je hrvatski narod "povijesno star narod", koji "nikad nije izgubio" samobitnost do kraja, stoga ne može pristati na kršenje svojih suverenih prava. Također je pobliže pojasnio programsko pozivanje na odredbe ZAVNOH-a i AVNOJ-a. Prije svega, pozivalo se na samoopredjeljenje naroda. Usto, kroz ZAVNOH, Hrvatska se našla na demokratskoj i pobjedničkoj strani, te je donijeta odluka o pripajanju Istre, otoka i Zadra. Potom je Tuđman istaknuo da je Hrvatska jugoslavensku

[407] "Predsjedništvo Sabora", *Glasnik HDZ*, (Zagreb), br. 8., ožujak 1990., 9.
[408] "Programske zasade i ciljevi HDZ", *Glasnik HDZ*, (Zagreb), br. 8., ožujak 1990., 17. - 18.

federaciju "skupo platila", te da bi "bez toga cijena bi bila još gora", dok je nastala SR Hrvatska ipak bila "nekakvo početno stanje". Javna podrška HDZ-a slovenskim i albanskim političkim zahtjevima bila je i podrška AVNOJ-u. Što se tiče državnog ustroja na razini Jugoslavije, HDZ je bio za konfederaciju, ali je ponovio da hrvatski narod mora demokratski izabrati svoje predstavnike za nove političke dogovore.[409] Po kasnijem svjedočenju Žarka Domljana, Tuđmanovu izjava o NDH izazvala je opće oduševljenje prisutnih delegata. Iako se slagao s iznesenom ocjenom, odmah mu je izazvala određenu nelagodu, jer je znao, koliko je to dobar materijal za nove napade na HDZ.[410]

Zatim je kao nadopunu programskih točaka, Tuđman iznio gledišta o još nekim bitnim pitanjima. Za početak, naglasio je značajnu ulogu HDZ-a u demokratizaciji društva. Potom je branio Tita od napada iz Srbije, jer je to vidio samo kao "napad na jugoslavenski federalizam". K tome, podržane su gospodarske reforme saveznog premijera, ali bez saveznih ustavnih promjena koje su vodile dokidanju Ustava iz 1974. No, nove savezne ustavne promjene, mogli su u Hrvatskoj također potvrditi samo izabrani demokratski predstavnici. Iznio je i neka moguća rješenja HDZ-a za gospodarske probleme. Promjenu gospodarskog sustava je trebalo ostvariti kroz reprivatizaciju, ali s državnim nadzorom zbog mogućnosti pljačke. Osim toga, u svrhu jačanja gospodarstva je bila potrebna obnova pravnog i školskog sustava, povijesnih institucija (Matice hrvatske, Matice hrvatskih obrtnika i Hrvatskog radiše), te osnivanje Hrvatske agencije za razvitak. Također je zatražio zaustavljanje odlijevanje hrvatskog dohotka u saveznu blagajnu, dok istovremeno postoje hrvatski nerazvijeni krajevi. Kao prometni prioriteti, navedeni su pravci prema Rijeci i Splitu, te povezivanje Slavonije s Dalmacijom preko Bosne. U svrhu zaustavljanja demografskog nazadovanja, trebalo je donijeti olakšice za višečlane obitelji. Razvoj sela trebao se temeljiti na programu Stjepana Radića, dok je postojala želja za suradnju s radničkim sindikatima. Osim toga, politika HDZ-a je priznavala nacionalna prava svim narodima, te je promovirala političku i ideološku pomirbu hrvatskog naroda. Nastavio je s ocjenama još nekih aspekata političkog života. Unutar političkog spektra, HDZ je pozicionirao kao stranku centra, s dozvoljenim stranačkim frakcijama. Nadalje, osvrnuo se i na izborne uvjete. Ocijenio ih je neslobodnim, dok je vrijeme za izbornu pripremu vidio prekratkim. Osim toga, podsjetio je na medijski monopol SKH, ali je ipak neuspješnim ocijenio stalne medijske napade na HDZ. Nadalje, što se tiče HDZ-a, preferiran je samostalni izborni nastup, ali su također vođeni pregovori o opozicijskoj koaliciji. Na kraju je Tuđman najavio usvajanje svih odluka Sabora u izborni program, dok je

[409] *Isto*, 18. - 19.
[410] Ž. DOMLJAN, *Visoko podignimo zastavu, Hrvatska-od negacije do priznanja*, 67. - 68.

kao krajnji politički cilj HDZ-a istaknuo borbu za "nesputanu slobodu i narodni suverenitet".[411]

Nakon predsjednika Tuđmana, okupljenima su se obratili i ostali stranački čelnici. Predsjednik Središnjeg odbora HDZ-a Milivoj Slaviček ponajviše se osvrnuo na promjenu ponašanja komunističkih vlasti, koje nakon godina progona, sada žele "suradnju s progonjenim". Na kraju istupa, zaželio je suvereni ulazak Hrvatske u Europu "pod svojim imenom i prezimenom, a ne kao zbirna imenica".[412] Predsjednik Izvršnog odbora HDZ-a Josip Manolić je potom naglasio da još nitko nije "izrazio neslaganje s javno iznesenim ciljevima HDZ-a". Usto, i on je bio nezadovoljan medijskim praćenjem HDZ-a. Također je istaknuo da je HDZ trenutno izgrađena organizacija od lokalne razine, te s preko 200 tisuća članova, koja će s tim ustrojem dočekati i novoizabrano vodstvo. Zato je zaključio, da ako je to bilo "moguće tijekom prethodnog vremena" - onda novoizabrano vodstvo može sagraditi organizaciju s "milijunskim članstvom". Za kraj, pozvao je prisutne, da zajedno krenu prema izbornoj pobjedi i verifikaciji stranačke snage.[413]

Potom su govorili predstavnici HDZ-a iz iseljeništva. Koordinatorica HDZ-a za SR Njemačku, Zdenka Babić osvrnula se na tešku sudbinu hrvatskih iseljenika. Ona je izrazila nezadovoljstvo izbornim zakonom, jer nije omogućio glasovanje iseljenicima u zemljama prebivališta.[414] Ante Beljo iz HDZ-a Kanade, govorio je o prvom Tuđmanovom dolasku u Kanadu i SAD, kada je zadobio potporu hrvatskih iseljenika za svoj politički program. Također je zaključio da se u iseljeništvu najbolje dolazi do spoznaje, kako je "narod bez države - narod bez imena".[415] Predstavnik HDZ-a Australije, Konstantin Bosnić govorio je o slučajevima političke kompromitacije hrvatskih iseljenika, podsjetivši na osudu nevinih osoba za terorizam u Sidneyu u režiji UDB-e i njihovih australskih političkih saveznika.[416] U ime HDZ-a SAD govorio je Miško Primorac, dok su u ime HDZ-a Kanade još govorili Gojko Šušak i Ante Matić.[417]

Zatim su nastupili gosti iz drugih političkih organizacija. Među njima, bili su Dimitrije Rupel iz slovenskog DEMOS-a, Peter Tyran iz udruženja gradišćanskih Hrvata, Željko Olujić iz Socijaldemokratske stranke Hrvatske (SDSH), te Kruno Ledić iz Mirotvornog pokreta. Zanimljivo, također su među gostima, bili i nekadašnji članovi Inicijativnog kruga HDZ-a

---

[411] "Programske zasade i ciljevi HDZ", *Glasnik HDZ*, (Zagreb), br. 8., ožujak 1990., 19. - 21.
[412] "Ne kao zbirna imenica", *Glasnik HDZ*, (Zagreb), br. 8., ožujak 1990., 21.
[413] "Televizija dosljedna u negativizmu", *Glasnik HDZ*, (Zagreb), br. 8., ožujak 1990., 21.
[414] "Dok smo financirali doušnike, nismo bili oni izvana", *Glasnik HDZ*, (Zagreb), br. 8., ožujak 1990., 21. - 22.
[415] "Terorizam inscenira UDBA", *Glasnik HDZ*, (Zagreb), br. 8., ožujak 1990., 23.
[416] "Isfabricirana suđenja", *Glasnik HDZ*, (Zagreb), br. 8., ožujak 1990., 23.
[417] "Prvi opći Sabor Hrvatske demokratske zajednice", *Glasnik HDZ*, (Zagreb), br. 8., ožujak 1990., 7.

Vladimir Veselica i Hrvoje Šošić. U ime HDS-a, V. Veselica je naglasio potrebu političke sloge među Hrvatima. U ime Hrvatske stranke (HS), H. Šošić pohvalio je HDZ za razvoj demokracije, te je prihvatio poziv za izbornu koaliciju na programskim točkama HDZ-a.[418]

O potrebi donošenja prvog demokratskog hrvatskog Ustava govorio je Vladimir Šeks. Za početak je istaknuo da ga treba "očistiti" od komunističke ideologije. Nadalje, nabrojio je druge prioritete HDZ-a za uvrštavanje u Ustav: povrat nacionalnih simbola kao službenih, određivanje Hrvatske kao države hrvatskog naroda i onih koji u njoj žive, referendumsko pravo o samoodređenju, sloboda i ljudska prava za sve, ali s obvezom svakog građanina da brani suverenitet Hrvatske. Nadalje, što se tiče ekonomije, najavio je ukidanje samoupravljanja, ustavnu jednakopravnost svih prava vlasništva i slobodan rad sindikata. Kao buduću ustavnu obvezu Hrvatske, najavio je zaštitu interesa hrvatskog naroda, bez obzira gdje živi, te stvaranje uvjeta za povratak iseljenika. U zakonodavnom dijelu najavio je trodiobu vlasti, te jednodomni Sabor kao glavno zakonodavno tijelo. Također, naveo je predsjednički politički sustav kao najbolji za Hrvatsku, u kojem bi predsjednik s podrškom Sabora, imenovao vladu i ministre. Taj sustav ocijenio je kao približavanje demokracijama zapadne Europe.[419]

O borbi za suverenost hrvatskog jezika govorio je Tomislav Ladan. Fra Tomislav Duka iz Njemačke zatražio je osnivanje iseljeničkih škola na hrvatskom jeziku, zbog dotadašnje prakse da hrvatska djeca u Njemačkoj uče na srpskom jeziku. No, istup Leticije Antolić, koja se usprotivila ukidanju prava na pobačaj, izazvao je određene prosvjede među delegatima. Ona je za velik broj pobačaja okrivila ekonomsko stanje, stoga je zatražila poboljšanje gospodarske situacije da bi se smanjio broj pobačaja.[420]

Zadnji izlagač tijekom prvog dana Sabora bio je Šime Đodan, koji je analizirao hrvatsko pitanje u obje Jugoslavije, pri tome iznijevši njezine dobre i loše strane. Na početku je zaključio da je jugoslavensko ujedinjenje 1918. bilo nelegalno, nakon čega je Hrvatska izgubila pravni subjektivitet i veliko tržište, ali je ipak okupila većinu nacionalnog teritorija. Zatim je istaknuo da se nakon stvaranja komunističke federacije, ipak poboljšao politički položaj Hrvatske. Međutim, gospodarski položaj Hrvatske se u novoj zajednici nastavio pogoršavati, unatoč činjenici da je imala najveći devizni prihod. Po Đodanu, razlog je bio odljev hrvatskih sredstava kroz centralizaciju prihoda, čime se delegirano oduzimalo preko pola hrvatske ekonomske akumulacije. To stanje se popravilo tek nakon Ustava iz 1974.

---

[418] *Isto*, 23.
[419] "Kakav Ustav za Hrvatsku ?", *Glasnik HDZ*, (Zagreb), br. 8., ožujak 1990., 23. - 24.
[420] "Prvi opći Sabor Hrvatske demokratske zajednice", *Glasnik HDZ*, (Zagreb), br. 8., ožujak 1990., 8.

Prema Đodanu, to je ipak bio glavni razlog kasnijih napada Srbije na taj Ustav. Kao razlog za ekonomski kolaps Jugoslavije u zadnjem desetljeću, naveo je ponovni pokušaj centralizacije gospodarstva. Za kraj, podsjetio je kako Hrvatska ima resurse za uspješnu ekonomiju, ali za ostvarenje toga "fali sloboda" i "hrvatska država i Sabor iznad kojeg je samo Bog".[421]

Drugi dan započeo je istupom Stjepana Mesića, koji je obavijestio prisutne, kako je dan ranije pokušano neuspješno paljenje "Doma HDZ-a". Informacija je izazvala prosvjede prisutnih, ali ih je S. Mesić umirio porukom "kako više ništa ne može zaustaviti HDZ".[422] Slijedila su potom izlaganja o kulturnim pitanjima i školstvu. Dalibor Brozović se zauzeo za deideologizaciju društva, školstva i Sveučilišta, ocijenivši komunističku ideologiju razlogom što hrvatska znanost zaostaje.[423] Žarko Domljan također se zauzeo za promjene u školstvu. U važnim kulturnim temama, odbacio je jugoslavenski kriterij, te je zatražio osnivanje Hrvatskog sveučilišta u Zagrebu.[424] I Neven Jurica se založio za deideologizaciju i autonomiju hrvatske kulture. Komunističku kulturnu politiku prozvao je "amoralnom", posebno zbog nebrige za hrvatska kulturna dobra. Također, založio se za otvaranje hrvatskih kulturnih predstavništva u inozemstvu, te samostalnu kulturnu politiku unutar jugoslavenske zajednice i njen razvoj kao dijela ravnopravnih europskih kultura. Unutar toga, posebno je najavio suradnju s Rimokatoličkom Crkvom.[425]

Zatim je Hrvoje Hitrec govorio o dvadesetom stoljeću kao vremenu, u kojem su se loše ostvarila "oba politička sna hrvatskog naroda (Jugoslavija i NDH)". Stoga je istaknuo da je "došlo vrijeme" za suverenu hrvatsku državu, te politiku koja dogovara saveze "interesno i bez kompleksa". No, jedino čime se u pregovorima nije moglo trgovati bio je hrvatski suverenitet, stoga je hrvatski Ustav morao biti "svetinja" za sve koji žele državne saveze s Hrvatskom. Hrvatske granice nije vidio kao najsretnije, ali je naveo da su "u prošlosti bile i gore". Stoga je zaključio, kako najprije treba jačati hrvatsku državu, nakon čega bi se možda plebiscitom (BiH) došlo "do neke unije". No, do tada je hrvatskom narodu van Hrvatske, trebalo pomoći "svim mogućim političkim i diplomatskim sredstvima".[426]

Don Ante Baković je govorio o demografiji kao najvećem hrvatskom problemu. Najprije je iznio da se u društvu o tom pitanju jedino brine Katolička crkva. Kao ključne čimbenike lošeg demografskog stanja naveo je ratne gubitke, iseljavanje poticano od

---

[421] "Hrvatsko pitanje - brojke i činjenice", *Glasnik HDZ, Bilten za članstvo*, (Zagreb), br. 8., ožujak, 1990., 24. - 25.
[422] "Prvi opći Sabor Hrvatske demokratske zajednice", *Glasnik HDZ*, (Zagreb), br. 8., ožujak, 1990., 8.; "Hrvatski snovi bez Jugoslavije", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9526., 26. 2. 1990., 3.
[423] "Nužnost deideologizacije", *Glasnik HDZ*, (Zagreb), br. 8., ožujak, 1990., 25.
[424] "Neprestani politički pritisci", *Glasnik HDZ*, (Zagreb), br. 8., ožujak, 1990., 25. - 26.
[425] "Pustošenje baštine", *Glasnik HDZ, Bilten za članstvo*, br. 8., ožujak, 1990., 25. - 26.
[426] "Karta nas nije išla", *Glasnik HDZ*, (Zagreb), br. 8., ožujak, 1990., 26.

komunističkih vlasti, te problem velikog broja pobačaja. U tom kontekstu, naveo je kao paradoks, činjenicu da unatoč svojim problemima Hrvatska uplaćuje velika sredstva drugim republikama za razvoj.[427]

O problemima hrvatskog sela govorio je Ivan Tarnaj. Prethodnu komunističku politiku proglasio je štetnom za selo. Kao recept za obnovu sela naveo je reprivatizaciju uz okrupnjavanje zemlje, razvijanje svekolike seoske infrastrukture, te ostanak mladih.[428] O budućem funkcioniranju velikih gradova govorio je Stjepan Mesić. Za primjer je uzeo grad Zagreb. Unutar toga, zauzeo se za objedinjavanje gradskih općina u jedinstveni grad Zagreb, rješenje komunalnih problema, razvoj privrede i prometno povezivanje s drugim hrvatskim gradovima.[429] Ivan Vekić je govorio o potrebi debirokratizacije društva, stvaranju profesionalne državne uprave, te o potrebi depolitizacije i stvaranju neovisnog sudstva.[430] O potrebi jadranske orijentacije u budućoj hrvatskoj politici govorio je Zvonimir Marković. Istaknuo je da ona u SFRJ nije postojala, pa su stoga mnoga obalna mjesta gospodarski i demografski propala. Stoga je naglasio da Hrvatska više nikada ne smije prepustiti kontrolu te politike. O dotadašnjem radu stranačke mladeži govorio je Mario Kapulica. No, poseban apel uputio je stranačkom vodstvu da im kao interesnoj grupaciji osigura uvjete za unutarstranački rad.[431]

Potpredsjednik HDZ-a Krešimir Balenović govorio je o ekološkim problemima. Iznio je činjenicu da je SFRJ potpisnica ekoloških međunarodnih protokola, ali kojih se uglavnom nije pridržavala. Postavio je potom pitanje hrvatskog ulaganja u HE "Đerdap", te se izjasnio protiv gradnje novih nuklearki. Također je podsjetio da je Hrvatska energetski siromašna, stoga se trebalo okrenuti energiji sunca, vjetra i biomase. Osim toga, zakonski je zatražio eliminiranje olovnog benzina, podržavanje potrošnje plina i uvođenje kazni za zagađivače. Na kraju je apelirao na ekološko očuvanje domovine.[432] I Luka Bebić govorio je također o ekologiji. On je iznio "kako je pravo na zdravu životnu sredinu jedno od temeljnih ljudskih prava".[433]

Zatim je predsjednik NO HDZ-a Miroslav Kutle usvojio izvještaj vodstva o prethodnom radu. Usvojen je novi Statut, koji je novim odredbama ojačao ovlasti predsjednika i novouspostavljenog Predsjedništva. Nakon toga, pristupilo se izboru novog vodstva. U ime prisutnih delegata, V. Šeks predložio je Franju Tuđmana za predsjednika HDZ-a, te ga je

[427] "Finis Croatie ?!", *Glasnik HDZ*, (Zagreb), br. 8., ožujak, 1990., 26. - 27.
[428] "Prvi opći Sabor Hrvatske demokratske zajednice", *Glasnik HDZ*, (Zagreb), br. 8., ožujak, 1990., 9. -10.
[429] *Isto*, 10.
[430] *Isto*, 10.
[431] *Isto*, 10.
[432] "Zašto se ne kažnjavaju zagađivači", *Glasnik HDZ*, (Zagreb), br. 8., ožujak, 1990., 27.
[433] "Prvi opći Sabor Hrvatske demokratske zajednice", *Glasnik HDZ*, (Zagreb), br. 8., ožujak, 1990., 10.

predstavio kao utemeljitelja, koji će voditi HDZ "sve do stvaranja suverene hrvatske države". Iako se unaprijed znao ishod glasovanja, Stjepan Mesić je zatražio nominaciju i protukandidata. No, predloženi Hrvoje Hitrec zahvalio se na kandidaturi. Zatim je F. Tuđman izabran za predsjednika HDZ-a. Novi predsjednik predložio je kandidate za ostale dužnosti u vodstvu stranke, koji su s malim korekcijama odmah izabrani aklamacijom. No, biranje aklamacijom, provedeno je nakon zaključka da za organizaciju glasovanja ima premalo vremena.[434]

Za nove potpredsjednike HDZ-a izabrani su: Ante Baković (Zagreb - Maglaj), Dalibor Brozović (Zadar), Perica Jurič (Zagreb), Josip Manolić (Zagreb) i Vladimir Šeks (Osijek). Za glavnog tajnika izabran je Stipe Mesić (Zagreb), dok je za političkog tajnika izabran Neven Jurica (Zagreb). Za potpredsjednika Glavnog odbora izabran je Krešimir Balenović (Zagreb), dok je za potpredsjednika Središnjeg odbora izabran Milivoj Slaviček (Zagreb). Na središnjici Sabora izabrano je i novo vodstvo Izvršnog odbora HDZ-a. Za predsjednika je izabran Slavko Degoricija, dok su za potpredsjednike izabrani Ćiro Grubišić, Ivan Lučev i Ivica Gaži.[435]

Za nove članove Središnjeg odbora HDZ-a izabrani su: Miroslav Akmadža (Rijeka), Veselko Andromak (Kaštela), Davor Aras (Zadar), Zdenka Babić (Stuttgart), Stjepan Babić (Zagreb), Luka Bebić (Metković), Ante Beljo (Sudbury, Kanada), Ivan Bobetko (Zagreb), Josip Boljkovac (Karlovac), Marija Brnčić - Brajko (Duvno), Onesin Cvitan (Split), Branko Čep (Varaždin), vlč. Franjo Ćuk (Krašić), Žarko Domljan (Zagreb), Tomislav Duka (Rosenheim), Slavko Degoricija (Zagreb), Anto Đapić (Osijek), Šime Đodan (Zagreb), Božo Erlić (Šibenik), Branimir Glavaš (Osijek), Ćiro Grubišić (Zagreb), Hrvoje Hitrec (Zagreb), Mijo Hlad (Kutina), Nikola Jakšić (Zadar), Ante Jelavić (Osijek), Franjo Jug (Zagreb), Neven Jurica (Zagreb), Ante Karić (Lika, Gospić), Mario Kapulica (Zagreb), Velibor Kikerec (Ploče / Kardeljevo), Ante Klarić (S. Brod), Milan Kovač (Zagreb), Miroslav Kutle (Zagreb), Ivan Lovrić (Rijeka), Ivan Lučev (Zagreb), Dušan Malešević (Zagreb), Marijan Milinović (Imotski), Zvonimir Marković (Split), Ivan Milas (Beč), Goran Pavlov (Split), Đuro Perica (Zagreb), Josip Peći (Vinkovci), Davor Perinović (Sarajevo), Branko Peruško (Pula - Istra), Ana Petrina (Umag), Jozo Primorac (Švicarska), Miško Primorac (Chicago), Martin Sagner (Zagreb), Stjepan Sulimanac (Đurđevac), Kazimir Sviben (Zlatar), Boris Šegota (Sisak), Petar Šale (Zadar), Milovan Šibl (Zagreb), Jure Šimić (Bjelovar), Jure Šitum (Imotski), Gojko

[434] *Isto*, 11.
[435] Za dva tjedna izabrani su članovi Izvršnog odbora HDZ-a. Za tajnika Izvršnog odbora izabran je Jure Ivančić, dok su za ostale članove izabrani: Krešimir Alerić, Ile Baković, Zdravko Gavran, Mario Kapulica, Ante Kutle, Božidar Petrač, Miro Petric, Ivan Vekić, Đuro Vidmarović i Tomislav Vukojević. Vidi *Odluke I. općeg Sabora HDZ. Programske zasade i ciljevi HDZ. Statut HDZ. Izborni proglas. Izabrana tijela HDZ,* Zagreb, 1990.

Šušak (Ottawa), Ivan Tarnaj (Đakovo), Ivan Tolj (Zagreb), Stjepan Tuđman (Zagreb), Antun Vrdoljak (Zagreb), Josip Zebić (Zagreb), Ivan Zdunić (Toronto) i Muhamed Zulić (Zagreb).[436]

Nakon izbora članova u stranačka tijela, nastavljen je rad Sabora. U svom istupu, Vice Vukojević je odbacio stalne javne konstrukcije, u kojima se hrvatski narod predstavlja kao genocidan. Kao kontraargument, iznio je podatke o četničkim i partizanskim pokoljima hrvatskog i muslimanskog naroda, te o masovnim ubojstvima i progonima svećenika Katoličke crkve.[437] Zatim se delegatima izvanredno obratio Anto Baković, sa zamolbom da prisutni delegati usvoje poruku mira upućenu Srbima iz Hrvatske. U ime HDZ-a, jamčila bi im se sva prava, te bi im se uputila poruka da ne nasjedaju provokacijama srbijanske politike. Međutim, zahtjev je uzrokovao proteste delegata, stoga mu je predsjedavajući V. Šeks oduzeo riječ. No, sukob je prekinuo F. Tuđman sa zahtjevom da se prihvati navedena poruka, i to da se ne bi dalo povoda za nove medijske konstrukcije o vezanosti HDZ-a na NDH.[438] Treba reći da se od samog početka u programu HDZ-a navodila spremnost za suradnju s predstavnicima hrvatskih Srba. Shodno tome, Jovanu Raškoviću kao predsjedniku novoosnovane Srpske demokratske stranke (SDS) upućen je poziv da bude gost Sabora HDZ-a. Inače, SDS je osnovan u Kninu neposredno prije Sabora HDZ-a, te je prema najavama trebao biti politički glas Srba koji nisu bili pristalice politike SKH.[439] Međutim, Rašković je odbio poziv. Razloge je naveo u javnom pismu. Odao je priznanje Tuđmanu i HDZ-u na "jasnoći stavova", ali nije mogao prijeći preko činjenice da je neke istupe iz HDZ-a vidio kao iskazivanje "srbofobije" i "agresivnost", te "atmosferu minhenskih pivnica". Aluzija je bila jasna, HDZ je optužio za vezanost na poražene ideologije iz Drugog svjetskog rata. Kako je vidljivo, Raškovićevo viđenje politike HDZ-a poklapalo se s onim iz partijskih foruma.[440]

Na kraju Sabora, okupljenima se ponovno obratio predsjednik HDZ-a Franjo Tuđman. Ponovio je da je HDZ demokratska organizacija, u kojoj za programske odrednice odgovara vodstvo, dok za pojedinačne istupe odgovaraju pojedinci. Odbacio je politički i programski povratak u prošlost, te je kao krajnji politički cilj naveo suverenu i slobodnu Hrvatsku i pravo hrvatskog naroda na samoodređenje. Skup je ocijenio povijesnim, jer je održan nakon pola

---

[436] *Odluke I. općeg Sabora HDZ. Programske zasade i ciljevi HDZ. Statut HDZ. Izborni proglas. Izabrana tijela HDZ*, Zagreb, 1990.
[437] "Pogromi Hrvata", *Glasnik HDZ*, (Zagreb), br. 8., ožujak, 1990., 28.
[438] A. BAKOVIĆ, "Bio sam uz Hrvatsku, Zagreb i Tuđmana", *Deset godina Hrvatske demokratske zajednice: 1989. - 1999.*, ur. A. Mijatović, 314.
[439] Domagoj KNEŽEVIĆ, "Srpska demokratska stranka od osnivanja do konstituiranja prvog višestranačkog Sabora", *Časopis za suvremenu povijest*, Vol. 43., No. 1., 2011., 7. - 24.
[440] Raškovićevo pismo vidi "Ne dolazim na Sabor HDZ-a", *Slobodna Dalmacija*,(Split), br. 14090., 23. 2. 1990., 16.

stoljeća komunističke vlasti, uz zajedništvo hrvatskog naroda iz domovine i iseljeništva. Kao primjer nebrige za iseljeništvo, Tuđman je naveo izostanak pozvanih predstavnika Matice iseljenika. Što se tiče opozicijske suradnje, HDZ je bio za koaliciju sa svim demokratskim snagama u Hrvatskoj. Nadalje, podsjetio je prisutne, da je na sve navedene političke probleme upozoravao još prije trideset godina. Međutim, dobio je etiketu nacionalista, pa je postao metom progona. Za kraj, najavio je predstavljanje izbornog proglasa HDZ-a, ali i izbornu pobjedu.[441] Još jedan simbolički moment obilježio je Sabor. Sa željom da se nađe uskoro u Saboru, hrvatski iseljenik iz Kalifornije uručio je Tuđmanu zastavu s povijesnim hrvatskim simbolima.[442]

Prema podacima organizatora, na Saboru je sudjelovalo 1762 delegata, 296 promatrača, 320 gostiju, te 54 novinara. Redarska služba HDZ-a udaljila je trinaest izgrednika, dok tijekom održavanja nije bilo materijalne štete. Prema svim pokazateljima, bilo je jasno, da je I. opći Sabor apsolutni politički trijumf HDZ-a. Samo dva mjeseca uoči izbora, njegova veličina, atmosfera, percepcija u javnosti, nazočnost delegata iz domovinske i iseljene Hrvatske, te status stranačkog predsjednika u javnosti, bili su pokazatelj političke snage HDZ-a, koju je samo trebalo potvrditi na predstojećim izborima.[443]

2. Novi Statut i usvojene rezolucije na Saboru

Na Saboru je usvojen novi Statut HDZ-a. U odnosu na prethodni, ojačane su ovlasti predsjednika i novoustrojenog Predsjedništva stranke. Na početku se navodilo da je HDZ politička organizacija sa sjedištem u Zagrebu i ciljevima navedenim u Programskoj deklaraciji, te je upisana u registar društvenih organizacija i djeluje na području Hrvatske i SFRJ. U javnosti je predstavljaju predsjednik, pet potpredsjednika, predsjednik Izvršnog odbora, glavni tajnik, te osobe koje dobiju odobrenje Predsjedništva. Potom su opisani pečat i znak HDZ-a. U drugoj tematskoj cjelini navode se svrha osnutka i načela HDZ-a, te ostavlja mogućnost suradnje sa srodnim političkim organizacijama, te članstvo u međunarodnim asocijacijama. Rad stranačkih tijela je trebao biti javan, ali je dopušten bio i nejavan rad ukoliko bi to moglo ugroziti ostvarenje ciljeva. Sa svrhom informiranja javnosti predviđeno je i izdavanje stranačkog glasila.

U trećoj cjelini govorilo se o pravima i obvezama članstva, te uvjetima za članstvo u HDZ-u, Mladeži i Pomlatku HDZ-a. U četvrtoj cjelini je opisano unutarnje ustrojstvo HDZ-a.

[441] "Iz zaključne riječi", *Glasnik HDZ*, (Zagreb), br. 8., ožujak, 1990., 28.
[442] "Prvi opći Sabor Hrvatske demokratske zajednice", *Glasnik HDZ*, (Zagreb), br. 8., ožujak, 1990., 12.
[443] "Nekoliko podataka o Saboru", *Glasnik HDZ*, (Zagreb), br. 8., ožujak 1990., 7.

U središnja tijela stranke svrstani su Sabor, Predsjedništvo, Glavni odbor, Središnji odbor, Izvršni odbor, Komisija za Statut i Sud časti. U ingerenciji Sabora je bilo mijenjanje Statuta, biranje predsjednika, potpredsjednika, glavnog tajnika, jednog od tri potpredsjednika Glavnog odbora, članova Središnjeg odbora HDZ-a i donošenje drugih odluka vezanih uz rad. Sabor je trebao sazivati Predsjedništvo redovno jednom u četiri godine, dok Sabor izvanredno mogu sazvati Predsjedništvo, Glavni odbor, Središnji odbor, polovina općinskih organizacija ili jedna trećina ogranaka. Parametre za određivanje delegata s pravom glasa određuje Središnji odbori.

Nadalje, Predsjedništvo HDZ-a su činili predsjednik, pet potpredsjednika i predsjednik Gradskog odbora Zagreb koji je automatizmom bio potpredsjednik HDZ-a, predsjednik Izvršnog odbora, glavni tajnik, glavni rizničar i glavni urednik službenog glasila. Svima je mandat trajao četiri godine. Nadalje, Predsjednika je birao Sabor, dok se na prijedlog predsjednika biralo potpredsjednike. Predsjednik i Predsjedništvo predstavljali su HDZ u javnosti, donosili pravilnik i odluke o dodjeli priznanja, te imenovali članove Suda časti, urednika glasila, članove izdavačkog savjeta, glavnog tajnika, rizničara, te poslovne tajnike Predsjedništva. Predsjednik i potpredsjednici imali su i pravo veta na odluke svih stranačkih tijela ukoliko nisu u skladu s programom, dok konačnu odluku donosi Izvršni odbor HDZ-a. Također su imali pravo udaljiti bilo kojeg člana, dok konačnu odluku o izbacivanju donosi Komisija za Statut. Predsjednik i potpredsjednici imali su pravo popuniti tijela HDZ-a članovima sve do novog izbora na redovnoj sjednici. Uz njegovu suglasnost, potpredsjednici su mogli mijenjati predsjednika. Također, Predsjedništvo je imalo pravo sazvati Savjet dobronamjernih. Bilo je to neformalno tijelo s uglednim članovima, koji su trebali davati savjetodavno mišljenje oko nekih političkih pitanja. Međutim, mišljenje nije bilo obvezatno za tijela HDZ-a.

U Glavnom odboru, članovi su bili predsjednici svih gradskih i općinskih odbora, predsjednik koordinacijskih odbora za inozemne zemlje, predsjednici kontinentalnih i međukontinentalnih odbora, saborski zastupnici i zastupnici u Saveznoj skupštini, predsjednici HDZ-a svih gradova i općina, te članovi Predsjedništva, Središnjeg odbora, Izvršnog odbora, Komisije za Statut i Suda časti. Sastajali su se jednom godišnje na svoj ili na zahtjev Središnjeg odbora. Njihova zadaća bila je usvajanje programa, te općih političkih smjernica i izbornih stajališta, što se usvaja dvotrećinskom većinom glasova. Sastancima je predsjedavao stranački predsjednik HDZ-a ili jedan od potpredsjednika.

Uloga Središnjeg odbora je bilo uređivanje Statuta, ali uz potvrdu stranačkog Sabora. Nadalje, brinuli su se o financijama, izvršenju odluka tijela HDZ-a, imenovanju odbora i

komisija u skladu s potrebama, stranačkih tijela u skladu sa Statutom, te nadzornih tijela i odbora. Članove na prijedlog predsjednika birao je Sabor na mandat od četiri godine. Mogući broj članova bio je u rasponu od pedeset i pet do sedamdeset i jednog člana. Četvrtina ih se mogla i naknadno uvrstiti, dok su članovi Predsjedništva ulazili automatski. Tijelo se uz predsjedanje predsjednika ili potpredsjednika sazivalo jednom u 6 mjeseci.

Izvršni odbor je bio operativno tijelo koje brine o provedbi odluka Sabora, Glavnog i Središnjeg odbora, te Predsjedništva i predsjednika. Sastojalo se od 10 do 17 članova. Članovi nisu mogli biti članovi Predsjedništva, Komisije za Statut, Nadzornog odbora i Suda časti, a članove na prijedlog predsjednika bira Središnji odbor. Osim toga, bavili su se stranačkom imovinom, odlukama o tekućoj politici, te imenuje pomoćne odbore i tijela. Komisija za Statut bila je neovisno tijelo koje radi po ovlastima određenim Statutom i poslovnikom koji donosi Središnji odbor. Članove Komisije na prijedlog Predsjedništva birao je Središnji odbor. Njezini članovi nisu mogli biti članovi Predsjedništva, Izvršnog odbora i Suda časti. Sud časti bilo je neovisno tijelo imenovano od Predsjedništva HDZ-a. Uloga Suda bila je odgovor na žalbe na disciplinske kazne i o prestanku članstva. Radi na temelju Statuta i poslovnika koji donosi Predsjedništvo HDZ-a.

U petoj cjelini opisane su temeljne, općinske i gradske organizacije. Temeljne organizacije bile su ogranci s najmanje 10 članova na području mjesnih zajednica, dok su se klubovi osnivali prema funkcionalnom principu. Na području općina djelovali su općinski odbori koje čine sve organizacije s područja općine. Općinski odbor i njihovo vodstvo birali su skupština, te je odbor bio odgovoran za provedbu politike HDZ-a. Dva ili više općinskih odbora imali su mogućnost udruživanja u obliku koji odobri Izvršni odbor. Nadalje, u gradovima podijeljenim na više općina, najviše tijelo bila je skupština gradske organizacije, koju bira Gradski odbor. U gradu Zagrebu je djelovao samostalni odbor HDZ-a. Sve niže organizacije dužne su bile provoditi odluke viših tijela HDZ-a, te obavještavati ih o svojim odlukama. Organizacije u inozemstvu usklađivale su se prema zakonima zemalja u kojim djeluju. Sve temeljne organizacije imale su svoju pravnu osobnost i i svoje pečate.

U šestoj cjelini navodio se okvir za materijalno i financijsko poslovanje. Financijska korist ostvarivala se kroz članarine, donacije, te ostale zakonite načine gospodarskog rada. Osim toga, omogućivalo se osnivanje tvrtki koje zakonski ostvaruju prihode. U sedmoj cjelini objašnjeni su uvjeti za prestanak rada. To su redom bili: volja tri četvrtine delegata na Saboru HDZ-a, odluku o prestanku rada u slučaju zabrane donosi Sabor ili Središnji odbor u nemogućnosti njegovog sazivanja. U slučaju prekida rada, imovina HDZ-a ostavljala se DKH, Hrvatskom književnom društvu sv. Ćirila i Metoda, te Matici hrvatskoj. U osmoj cjelini

navedene su prijelazne i zaključne odredbe. Navodilo se da Statut stupa na snagu odmah po usvajanju na Saboru. Ustrojstvo se trebalo implementirati kroz šest mjeseci, dok poticaj za dopunu ili izmjenu Statuta mogu dati Sabor, Predsjedništvo, Glavni, Središnji odbor i Izvršni odbor HDZ-a. Ukoliko je bilo nužno brzo mijenjati Statut, za to je bio zadužen Središnji odbor. Po istom postupku obavljao se opoziv svih tijela, dok je autentična tumačenja davalo Predsjedništvo, odnosno po ovlaštenju Komisija za Statut.[444]

Uz Statut, na Saboru je izglasovano više političkih rezolucija i službenih izjava. Na prijedlog Nevena Jurice donesena je "Rezolucija o pristupu iseljeništva HDZ-u". U njoj je zatražena suradnja HDZ-a s iseljenicima, politička rehabilitacija i omogućavanje uvjeta za njihov povratak. K tome, iseljenička udruženja koja prihvate programska načela HDZ-a mogla su kolektivno pristupiti HDZ-u. Usto, članom HDZ-a je mogao postati i svaki pojedinac u iseljeništvu, i to bez obzira na političku pripadnost, ali je taj čin ipak značio napuštanje članstva u drugim političkim organizacijama.[445]

Na prijedlog Ante Bakovića, usvojena je "Rezolucija o demografskoj situaciji u Hrvatskoj". U njoj su radi poboljšanja demografske situacije, pozvani svi društveni i vjerski faktori da zajednički donesu Zakon o zaštiti obitelji i materinstva. Kroz zakon je trebalo olakšati mladim ljudima da dođu do posla i stana, olakšati otvaranje novih dječjih vrtića i jaslica. Navedeno je trebalo spriječiti daljnju emigraciju i omogućiti proces povratka na napuštena seoska domaćinstva. U sklopu akcije trebalo je onemogućiti pornografiju, te pomoći pokret za život i ligu protiv pobačaja.[446]

Na prijedlog Ante Belje, usvojen je prijedlog o podizanju spomenika u spomen svima koji su u prošlosti pali u borbi za slobodu Hrvatske.[447] Na prijedlog Berislava Čuvala usvojen je zahtjev o stvaranju Hrvatske novinske agencije. Ona je trebala omogućiti bolju medijsku prezentaciju ciljeva HDZ-a.[448] Na prijedlog više delegata donesena je "Rezolucija o Himni". Kako je himna bila pisana u vremenu dok Dalmacija pravno nije bila dio Hrvatske, zatraženo je službeno uvrštavanje stiha sa spomenom mora, jer se tako bolje opisivao hrvatski teritorij. Osim toga, u spomen na Matošev stih "dok je srca, bit će i Croatie" predloženo je slušanje

[444] OP A. Beljo, HDZ, Statut HDZ-a, Zagreb, 25. 2. 1990. Dokument u posjedu autora.
[445] OP A. Beljo, HDZ, Rezolucija o pristupu iseljeništva HDZ-u, Zagreb, 25. 2. 1990. Dokument u posjedu autora.
[446] OP A. Beljo, HDZ, Rezolucija o demografskoj situaciji u Hrvatskoj, Zagreb, 25. 2. 1990. Dokument u posjedu autora.
[447] OP A. Beljo, HDZ, Rezolucija o spomeniku neznanom junaku, Zagreb, 25. 2. 1990. Dokument u posjedu autora.
[448] OP A. Beljo, HDZ, Rezolucija o osnivanju Hrvatske novinske agencije, Zagreb, 25. 2. 1990. Dokument u posjedu autora.

himne s desnom rukom na srcu.[449]

Na inicijativu Krešimira Balenovića donesena je "Rezolucija o ekologiji". U njoj su zatražene kazne za zagađivače okoliša, bolji porezni tretman bezolovnog goriva, zahtijevanje od budućih investitora da štite okoliš, zaštita obalnog pojasa od požara, te podupiranje investicija za proizvodnju energije iz alternativnih izvora.[450]

U "Poruci mira i prijateljstva Srbima u Hrvatskoj", koju je predložio Anto Baković, poručeno je Srbima da je Hrvatska i njihova domovina, te da je Zagreb njihov glavni grad. Jamčena su im sva nacionalna, kulturna, i građanska prava, te im je poručeno da nisu u opasnosti od politike HDZ-a. Ipak, konstatirala se njihova trenutna društvena povlaštenost zbog prezastupljenosti u državnim službama SRH, dok ih se istovremeno iz SANU i Srbije uvjerava da su ugroženi. Također je zaključeno da se u budućnosti ne smije dopustiti hrvatsko - srpski sukob, kako u Hrvatskoj, tako i u BiH. Na kraju je ponovno svim hrvatskim Srbima upućen poziv na mir, rad i toleranciju, te im se jamčila sigurnost i budućnost ukoliko priznaju Hrvatsku kao svoju domovinu. Za kraj, kao pozitivan primjer međusobne političke suradnje navedena je povijesna suradnja Stjepana Radića i Svetozar Pribičevića.[451]

3. Reakcije na Sabor HDZ-a

Događaji na Saboru, doveli su do određenih sukoba unutar samog HDZ-a. Nezadovoljni viđenim, dio delegata iz osječke organizacije napustio je Sabor, uz tvrdnje da nije bio demokratičan. Dokaz za to bio im je sukob V. Šeksa i A. Bakovića, te su tvrdili da također nisu mogli samostalno izabrati vlastitog delegata.[452] Na te navode reagirao je V. Šeks. Odbacio je navedene optužbe, te je zaključio da su svojim istupom nanijeli "političku štetu" HDZ-u.[453] Krajnji rezultat sukoba bilo je podnošenje ostavke dr. Leticije Drndić Antolić na mjesto potpredsjednice HDZ-a za Slavoniju i Baranju. Inače, ona je bila jedna od prvih članica HDZ-a na tom području. U obrazloženju ostavke navela je da su događaji na Saboru bili loši, te da je u HDZ-u stvoren "generalski centralizam".[454] Bilo je još nezadovoljnih viđenim. Pa je tako Ivi Jeliću, predsjedniku HDZ-a Dubrovnik, posebno smetala stalno prisutna euforija i izostanak diskusije. Usto, prema Jeliću, jadranske organizacije HDZ-a

[449] OP A. Beljo, HDZ, Rezolucija o Himni, Zagreb, 25. 2. 1990. Dokument u posjedu autora.
[450] OP A. Beljo, HDZ, Rezolucija o ekologiji, Zagreb, 25. 2. 1990. Dokument u posjedu autora.
[451] OP A. Beljo, HDZ, Poruka mira i prijateljstva Srbima u Hrvatskoj, Zagreb, 25. 2. 1990. Dokument u posjedu autora.
[452] "Izigrana programska deklaracija", *Glas Slavonije*, (Osijek), br. 13751., 1. 3. 1990., 3.
[453] "Politička diverzija pojedinaca", *Glas Slavonije*, (Osijek), br. 13752., 2. 3. 1990., 2.
[454] "Odričem se stranke u kojoj vlada generalski centralizam", *Vjesnik*, (Zagreb), br. 15247., 2. 3. 1990., 5.

imale su drugačija razmišljanja od iznesenih na Saboru, pa je smatrao da ih treba kao frakcijske uklopiti u HDZ. I za kraj, smatrao je dobrodošlim prisustvo svećenstva na skupovima HDZ-a, ali je ipak bio protiv njihovog aktivnog sudjelovanja u politici.[455]

Jasno, najviši partijski forumi reagirali su vrlo oštro na Sabor HDZ-a. Bilo je to logično nakon viđenog na Saboru. Najžešću ocjenu Sabora dalo je Predsjedništvo CK SKH, čije je zaključke u javnost iznio predsjednik Ivica Račan. Za početak, članovi CK SKH legitimirali su se kao borci "protiv totalitarnih tendencija", stoga su se protivili viđenoj "nacionalnoj isključivosti i nesnošljivosti", jer je prema njima SRH bila "država hrvatskog naroda i država srpskog naroda", te "dio zajedničke Jugoslavije". Posebno su bili zabrinuti zbog navodnog Tuđmanovog pozivanja na NDH, te bez obzira na politiku Srbije, nisu razumjeli zahtjeve za povijesnim hrvatskim granicama. Također je iznesen zaključak, kako AVNOJ i ZAVNOH kao odluke hrvatskog naroda s kojima se opredijelio za novu ravnopravnu i federativnu Jugoslaviju nemaju poveznicu s NDH. Na kraju je iznesena i ocjena da su poruke i ikonografija skupa bile u protivnosti s pravnim poretkom, stoga se zaključuje da se HDZ iskazao "kao stranka opasnih namjera".[456] Splitska organizacija SK također je istupila sa sličnim ocjenama. Postavili su pitanje zašto su hrvatske zastave na Saboru bile bez socijalističkih oznaka, te da li s "viđenom rehabilitacijom NDH dolaze i tadašnje političke metode". Na kraju se zaključuje, kako je viđeno u biti "prava politička orijentacija" vodstva HDZ-a.[457]

U osudi Sabora svojim hrvatskim kolegama pridružilo se i vodstvo CK SK BiH. Predsjednik CK SK BIH Nijaz Duraković, ocijenio je Sabor nacionalističkim, te je na njemu vidio pokušaj rehabilitacije NDH, te prisvajanje Muslimana u hrvatsku naciju i loš odnos prema Srbima. Nadalje, iznio je da su se u BiH pojavili i emisari HDZ-a, koji nude svoje nacionalističke programe "uz gomile maraka". Na kraju je poručio kako treba demokratski poraziti ideje HDZ-a, i to uz one Šešeljeve i Draškovićeve, ali je trebalo također reagirati tamo gdje takve ideje "ugrožavaju zakonski poredak". Na kraju je zatražena reakcija i ostalih političkih organa BiH prema Saboru HDZ-a.[458] Nakon svega, organizacije SK iz Vojvodine zatražile su zakonsko reguliranje političkih programa. Sukladno tome, osudili su programe HDZ-a i SNO-a Vuka Draškovića.[459]

---

[455] "Jadranski ogranci drugačije misle", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9529., 1. 3. 1990., 4.
[456] "HDZ stranka opasnih namjera", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9527., 27. 2. 1990., 5.
[457] "Nismo zaplašeni halabukom", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9528., 28. 2. 1990., 4.
[458] "Tuđmanovi „torbari“", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9528., 28. 2. 1990., 4.
[459] "Neodržive ideje", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9528., 28. 2. 1990., 4.

Zanimljivi su bile reakcije i komentari na Sabor, predstavnika iz drugih demokratskih inicijativa. Većinom su osuđivali izrečeno, ali su uglavnom bili protiv mogućih represije prema HDZ-u. Član UJDI-a Gajo Sekulić je smatrao da ne treba uvoditi zabrane na ovom stupnju demokracije. Predsjednik HSLS-a Slavko Goldstein je tvrdio da je bilo "pojedinačnih istupa i ispada koji kompromitiraju demokraciju", ali je vjerovao da je većina članova HDZ-a demokratski orijentirana i da "neće slijediti avanturizam". Oštro je istupio profesor splitskog Pravnog fakulteta i član Zelene akcije Nikola Visković, koji je ustvrdio da su na Saboru iznesene "vrlo jasne i usklađene ekstremno nacionalističke poruke", stoga bi djelovanje HDZ-a moglo "biti legalno i legitimno zabranjeno". Unatoč neslaganju, sociolog Benjamin Perasović, član Autonomnog demokratskog saveza Hrvatske, vidio je Sabor kao "legitimni skup s legitimnim stavovima". Nasuprot njima, Hubert Požarnik iz Slovenske demokratske sveze bio je posebno impresioniran nacionalnim nabojem Sabora, te su podržali iznesene zahtjeve HDZ-a u svezi budućnosti Jugoslavije. I Željko Olujić iz SDSH je bio nezadovoljan određenim istupima, ali je smatrao da se pravo iznošenja političkih stavova ipak mora braniti. Za kraj, Vito Češmađiski, čelnik Radikalnog udruženja za sjedinjene europske države, ustvrdio je da je Sabor u biti ubila "jaka riječ" sudionika.[460]

Mediji su također s velikim zanimanjem pratili Sabor. Već tijekom Sabora, Franjo Tuđman razgovarao je s novinarom *Vjesnika* Jadrankom Sinkovićem. Za razliku od prethodnih, tekst je bio afirmativan, pa je HDZ predstavljen kao stranka koja će uskoro imati najviše članova, dok je Tuđmana ocijenen kao neprikosnoveni lider i jedina osoba gdje se "stranka veže uz ime pojedinca". U razgovoru, Tuđman je program HDZ-a ocijenio privlačnim, jer je istodobno "demokratski i najhrvatskiji". Ocjene iz nekih opozicijskih stranaka da je HDZ "boljševička organizacija" smatrao je pokušajem diskreditacije, jer je prema Tuđmanu čak i hrvatska ljevica s Titom bila "antiboljševička". Također je odbacio kritike o "HDZ-u sinova generala i udbaša", jer su i ti ljudi u prošlosti bili progonjeni od vlasti. U programu saveznog premijera Ante Markovića, HDZ je podržavao točke kao što su "politički pluralizam i slobodno tržište", ali je bio protiv oduzimanja republičkih ovlasti. Zatražio je hitno rješavanje gospodarskih problema, jer su baš oni pridonijeli da hrvatsko iseljeništvo bude najbrojnije. Što se tiče državnog ustroja, pružena je podrška Ustavu iz 1974, ali je najavio razgovore o konfederaciji ili o mirnom razlazu ukoliko se ne postigne sporazum. Na tom tragu, iznio je podršku sadašnjim republičkim granicama, ali nakon što je Srbija "srušila" koncept AVNOJ-a, i ukoliko bude drugih rješenja, najavio je zahtjev HDZ-a za

[460] "Nacionalno i konzervativno", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9531., 3. 3. 1990., 6.

zaštitu hrvatskih interesa po tom pitanju. Bio je optimističan što se tiče izbornih rezultata, ali je sumnjao u potpunu regularnost izbora.[461]

U prikazu Sabora u srbijanskim medijima, naglasak je bio na konstrukciji vezanosti HDZ-a i ustaškog pokreta. U tjedniku *NIN* je izašao cijeli skup takvih tematskih tekstova. U prvom tekstu, postavljeno je pitanje izvora financiranja hrvatskih stranaka, među njima i HDZ-a, pa se tvrdilo da se "uglavnom financiraju sredstvima koja pristižu iz inostranstva, pa i od otvorene ustaške emigracije".[462] K tome, Tuđmanova izjava o NDH bila im je dokaz, da je "rečeno otvoreno i nedvosmisleno da je ustaška NDH deo kontinuiteta u realizaciji hrvatskog istorijskog državnog prava" i "da taj kontinuitet nije prekinut slomom ustaša i NDH". Još jedan dokaz za tu tezu bio im je dolazak hrvatskih emigranata, ali "ovoga puta ne ilegalno i s oružjem", dok je polaganje vijenaca izaslanstva HDZ-a na grob kardinala Stepinca također pokazivalo "novu paradigmu ponašanja".[463] Međutim, jedan zanimljiv komentar objavljen je na Radio Beogradu. U njemu se analiziraju motivi za potporu hrvatskih iseljenika HDZ-u. Za početak, iznesena je ocjena da program HDZ-a nije onakav kakvim ga se "želi javno prikazati", te da je Tuđman ipak "vođa s karizmom". Potom je iznesen osvrt na komunističke progone emigrantskih političkih protivnika, ali se kroz Tuđmanov slučaj također podsjetilo na političke progone u zemlji. Stoga se kao paradoks navodilo postojanje velike mogućnosti, da neuspješna komunistička vodstva zamijene baš oni, koji su tijekom njihove vlasti bili proganjani.[464]

Centralni dnevnik TV Zagreb imao je posebno zanimljiv prilog o Saboru HDZ-a. Bio je u potpunosti posvećen sukobu Bakovića i Šeksa oko poruke mira Srbima u Hrvatskoj. Jasno, iz toga se moglo samo zaključiti da je to bila jedina tema održanog skupa.[465] Petar Kriste je kasnije ustvrdio, da je prilog bio potpuna montaža u svrhu diskreditacije HDZ-a. To je kratkoročno postiglo uspjeh, čak i u opozicijskim redovima. Međutim, unatoč svim medijskim manipulacijama, same brojke Sabora vrlo jasno su govorile da je to u biti uzaludan posao.[466]

U kontekstu navedenih medijskih reakcija, organizirana je 27. veljače 1990. tiskovna konferencija predsjednika HDZ-a. Glavna tema bila je odgovor na ocjene Sabora. Za početak, izvješća velikog dijela medija ocijenjena su kao falsifikati. Nadalje, službeni istup I. Račana u ime CK SKH-a ocijenjen je kao pokušaj zastrašivanja, te su njihove optužbe odbačene kao

---

[461] "Imamo najhrvatskiji program", *Vjesnik*, (Zagreb), br. 15243., 25. 2. 1990., 9.
[462] "Nacional-po(d)mirenje", *NIN*, br. 2043, 25. 2.1990., 16. - 17., "Duh NDH", *Politika*, (Beograd), vidi u *Večernji list*, (Zagreb), br. 9527., 27. 2. 1990., 5.
[463] "HDZ i NDH", *NIN*, (Beograd), br. 2044., 4. 3. 1990., 9.
[464] "Tuđman - hazarder i lider", Radio – Beograd, vidi u *Večernji list*, (Zagreb), br. 9527., 27. 2. 1990., 5.
[465] A. BAKOVIĆ, "Bio sam uz Hrvatsku, Zagreb i Tuđmana", *Deset godina Hrvatske demokratske zajednice: 1989. - 1999.*, ur. A. Mijatović, 314.
[466] P. KRISTE, *Sjene nad slobodom, Sjećanja i pogledi na Hrvatske 1989. – 2002.*, 64.

"zlonamjerne, totalitarne i sektaške", uz zaključak da SKH nema legitimitet nikome pripisivati "opasne namjere". Što se tiče napada iz partijskih foruma, njihovo pozivanje na hrvatski narod također je odbačeno kao nelegitimno. Nadalje, Tuđman je pobliže pojasnio izjavu o NDH. U njoj nije bilo nikakvog zauzimanja za obnovu NDH, nego je ocijenjena kao izraz povijesnih težnji, ali koju je hrvatski narod zbog loše politike ipak srušio, te stvorio federalnu Jugoslaviju. Kao ciljevi HDZ-a navedeni su konfederacija i pravo na samoodređenje do odcjepljenja. Poneke emocionalne istupe vidjelo se samo kao "izraz oduševljenja zbog slobode", dok je pojava povijesnog hrvatskog barjaka bila "znak jedinstva i sloge". I pokretanje moguće službene istrage protiv HDZ-a, viđen je kao novi pokušaj represije. Na kraju je poručeno da "ne može biti demokracije bez HDZ-a", te se upozoravalo odgovorne da se ne igraju s voljom naroda, podsjetivši ih na sudbinu rumunjskog diktatora Ceaușescua. Zbog medijskih manipulacija oko izostanka kardinala Kuharića na Saboru, ponovno je navedeno da on nije došao zbog ranije odluke da ne pohodi političke skupove. Odbačene su također tvrdnje kako je HDZ za zabranu pobačaja, nego je poručeno kako se zalažu za poboljšanje obiteljskih uvjeta u svrhu njegove prevencije. Za kraj, Tuđman je naveo da se ne boji masovne koncepcije stranke, koja bi s vremenom mogla izroditi u neželjenu politiku, jer "vjeruje u hrvatsku nacionalnu svijest i svoje suradnike".[467]

4. Izborna utrka

Početkom veljače 1990. predstavljen je prijedlog Izbornog zakona. Prijedlog se inače temeljio na francuskom većinskom modelu biranja. No, izneseni prijedlog zakona je izazvao dosta primjedbi u javnosti. Najčešća primjedba bila je nejednakost birača, jer su prema njemu zaposleni imali dvostruko pravo glasa. Jedanput su glasali kao građani, dok su drugi put glasali za zastupnike VUR-a. Usto, Sabor SRH je prema starom ustroju ostao podijeljen u tri vijeća: Vijeće općina (VO), Društveno – političko vijeće (DPV) i Vijeće udruženog rada (VUR). Navedeno je bilo povod za zajedničku opozicijsku reakciju. Iznesen je zajednički stav da bi izbori trebali biti provedeni prema proporcionalnom sustavu, dok bi Sabor trebao biti jednodoman. Na te primjedbe, tvorci zakona odgovarali su da je većinski sustav najpogodniji za stvaranje jakih stranaka i stabilnost prvog demokratskog Sabora i vlade, te da je kroz dva izborna kruga ipak zadovoljeno načelo demokratičnosti o jednakim izbornim šansama. No, najvažniji razlog za takav zakon ipak je bio ipak interes SKH, jer su prve ankete navodile

[467] OP A. Beljo, Izjava HDZ o napadu na njezin I. opći Sabor, nedatirano, Dokument u posjedu autora. Također vidi "Bez HDZ nema demokracije", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9528., 28. 2. 1990., 4.

kako su oni vodeća i najpopularnija stranka. Bez obzira na iznesene primjedbe, Zakon o izboru i opozivu odbornika i zastupnika usvojen je sredinom veljače 1990. u predloženom obliku.[468]

U međuvremenu, u javnosti su se pojavile prve ankete s rejtinzima stranaka. U anketi jednog zagrebačkog dnevnog lista, HDZ je zauzeo tek treće mjesto. Prvi je bio SKH - SDP (24 %), drugi su bili Zeleni (21,1), treći je bio HDZ (14,3) i četvrti HDS (7,5). No, prema broju neodlučnih birača, bilo je jasno da još uvijek postoji djelomični strah od javnog iskazivanje političke podrške.[469] Unatoč tim prvim nepovoljnim rezultatima, F. Tuđman je najavio sigurnu izbornu pobjedu HDZ-a.[470]

Izborna utrka je započela 24. veljače 1990. Navedeno je značilo da stranke imaju oko dva mjeseca za predstavljanje svojih programa. Kao potreban broj potpisa za valjanost kandidature za Sabor trebalo je prikupiti 200 potpisa za VUR, 400 za VO, te 500 za DPV Sabora.[471] Nadalje, reguliran je kadrovski sastav Republičke izborne komisije. U njoj su svoje članove mogle imati samo stranke, koje imaju kandidate u više od polovice izbornih jedinica. Prema istim pravilima trebalo je oformiti lokalne komisije.[472] Međutim, nije donesena odluka koju je opozicija najviše priželjkivala. Bila je to mogućnost glasovanja iseljenika u zemljama njihovog boravka. Ipak, zbog poznatog odnosa komunističkih vlasti i iseljenika, bilo je previše očekivati takvu odluku. No, iz iseljeništva je najavljen masovan dolazak na izbore.[473]

Istovremeno je zakonski, ali samo djelomično, uređeno medijsko predstavljanje stranaka, s ciljem da sve političke opcije imaju ravnopravan medijski tretman.[474] Jasno, medijski nastupi bili su izrazito bitni za stranačku prezentaciju, pa je unutar HDZ-a osnovan izborni Odbor za propagandu. Za voditelja odbora je izabran Josip Rikard Gumzej, za zamjenika Zdeslav Turić, te za tajnika Mario Galić. Unutar Odbora podijeljena su ostala zaduženja. Srećko Jurdana je zadužen za predizborne TV i radio spotove, Hrvoje Hitrec za tekstove, Stjepan Tuđman za tisak, te Dušan Malešević za likovna rješenja. Za ugovaranje oglasa su zaduženi bili Frane Laća i Stipe Mesić. Josip Zebić je određen za grafičku djelatnost, te Goran Ivančić, Zdeslav Turić i Mario Galić za ostale propagandne djelatnosti. U

---

[468] Mirjana KASAPOVIĆ, "Politički učinci hrvatskog izbornog sustava", *Politička misao*, Vol XXVIII, 1991., No. 3. 59. - 65. Anketu vidi "Komunistima najviše povjerenja", *Večernji list,* (Zagreb), br. 9510., 10. 2. 1990., 6.: "Peticija za demokraciju", *Večernji list,* (Zagreb), br. 9504., 4. 2. 1990., 3.
[469] "Komunistima najviše povjerenja", *Večernji list,* (Zagreb), br. 9510., 10. 2. 1990., 6.
[470] "Na izborima pobjeđujemo - mi", *Večernji list,* (Zagreb), br. 9510., 10. 2. 1990., 9.
[471] "Počela izborna utrka", *Glas Slavonije*, (Osijek), br. 13748., 26. 2. 1990., 1.
[472] "Izbori mogu početi", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9531., 3. 3. 1990., 3.
[473] "Inozemci će doći na izbore", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14100., 5. 3. 1990., 32.
[474] "Objektivno i ravnopravno", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9531., 3. 3. 1990., 3.;

djelokrugu rada odbora su također bili distribucija kazete s događajima sa Sabora HDZ-a, te zaštita autorskih prava i tiskanje izbornih brošura.[475]

U ingerenciji Odbora za propagandu je bilo stvaranje predizbornih slogana HDZ-a, koji su stvarani na temelju stranačkog programa. Najveći broj slogana je govorio o suverenosti Hrvatske na svim poljima društvenog života: "Odlučimo sami o sudbini svoje Hrvatske", "Naš program je naše ime", "Ili konfederacija Jugoslavije ili samostalna Hrvatska", "Stvarajmo skupa slobodnu Hrvatsku", "U Europu pod svojim imenom i prezimenom", "Stop odljevu nacionalnog dohotka Hrvatske", "Suvereno pravo Hrvatske na vlastiti gospodarstveni, politički, društveni i kulturni sustav", "Glasujući za kandidate HDZ-a glasujete za ostvarenje povijesnih težnji hrvatskog naroda", "Umjesto sumorne - suverena i suvremena Hrvatska", "O more hrvatsko","HDZ vas nikada neće iznevjeriti". Dio slogana je govorio o potrebi deideologizacije društva - "Politika van iz uprave, školstva, medija, vojske i policije", dok je dio govorio o demografskim problemima - "Neka bude više kolijevki nego križeva".[476]

Također, započinje prvo razmatranje mogućih izbornih koalicija. U tim kalkulacijama, kao najvjerojatnija koalicija navodila se ona HDZ-a, HDS-a, HKDS-a i Šošićeve Hrvatske stranke, dok se HSLS navodilo kao stranku za koju se još ne zna s kim će surađivati.[477] Međutim, najave su bile pogrešne. Početkom veljače 1990. kod čelnika HSLS-a Slavka Goldsteina i Vlade Gotovca, nastala je ideja o stvaranju Koalicije narodnog sporazuma (KNS-a). Prema toj zamisli, u njoj je trebalo biti što više opozicijskih stranaka. Ipak, stožerna stranka u koaliciji je trebao biti HSLS, dok je Savka Dabčević Kučar trebala biti zajednički kandidat za predsjednika SRH. Međutim, ona ne pristaje odmah na ponudu. Njezin uvjet za prihvaćanje ponude, bio je dobivanje svekolike opozicijske potpore za kandidaturu, među njima i HDZ-a i HDS-a. No, bio je to potpuno promašen zahtjev, ponajviše što se tiče HDZ-a, koji je u Tuđmanu već imao iznimno profiliranog i jakog kandidata.[478] Inače, zadnji pokušaj međusobnog dogovora o suradnji HDZ-a i KNS-a propao je uoči Sabora HDZ-a. U pregovorima je sudjelovao Petar Kriste, koji svjedoči da su M. Tripalo i S. Dabčević Kučar tada željeli koaliciju s HDZ-om. Bila je to promjena, nakon što su do tada odbijali suradnju s HDZ-om, te prije svega s Tuđmanom. No, čini da su u toj suradnji očekivali HDZ-ovu potporu njihovom opozicijskom liderstvu. No, to je iz HDZ-a odbijeno na temelju realne prosudbe da je javni rejting Tuđmana i HDZ-a ipak daleko veći.[479]

---

[475] OP A. Beljo, HDZ, Odbor za propagandu HDZ, Zagreb, 27. 2. 1990. Dokument u posjedu autora.
[476] Slogani su objavljivani u medijima tijekom izborne utrke.
[477] "Tri izborna bloka ?", *Večernji list,* (Zagreb), br. 9521., 21. 2. 1990., 7.
[478] D. HUDELIST, *Banket u Hrvatskoj*, *Prilozi povijesti hrvatskog višestranačja 1989.-1990*., 321. - 326.
[479] P. KRISTE, *Sjene nad slobodom, Sjećanja i pogledi na Hrvatske 1989. – 2002.*, 61. - 62.

Prvog ožujka 1990. potpisan je sporazum o nastanku KNS-a.[480] Pogled na personalni sastav KNS-a je odavao snažan politički potencijal. Shodno tome, Ivan Vekić svjedoči da je unutar HDZ-a nastala bojazan za izborne rezultate, posebno jer je opozicijsko podvajanje moglo dovesti i do ostanka komunista na vlasti.[481] U prvim javnim ocjenama Predsjedništva HDZ-a se vidjelo nezadovoljstvo nastankom KNS-a. Za početak, primijećen je neobičan personalni sastav KNS-a, u kojem su politički zatvorenici zajedno s bivšim komunističkim prvacima. Optužili su KNS za izostanak poziva HDZ-u na opozicijsku suradnju, te solidarnosti s HDZ-om tijekom napada iz komunističkih vlasti, što je ocijenjeno kao savezništvo s unitarističkim snagama. K tome, odlučili su javnost pobliže upoznati s nekim pojedinostima prethodnih pregovora s KNS-om, da se HDZ ne bi okrivio za razjedinjenost opozicije. Za HDZ je u pregovorima glavna točka razdvajanja bila zajednička opozicijska lista, koja je zbog straha od pobjede SKH, bila posebno forsirana iz iseljeništva. No, vodstvo HDZ-a je bilo za opozicijsku koaliciju tek u drugom krugu, nakon što bi se testirala pojedinačna snaga.[482]

U odgovoru iz KNS-a odbačeni su svi navodi iz HDZ-a. Prema njima, HDZ je bio krivac za opozicijski raskol, jer su oni odbili koaliciju. Na prozivke za šutnju tijekom napada na HDZ, odgovoreno je da su dogovorili reakciju, tek ako vlasti zabrane HDZ-u sudjelovanje na izborima. Za kraj, odbili su napade u kojima se propituje njihov personalni sastav, smatrajući da je to unutarnja stvar KNS-a, te su zaključili da je između njih i HDZ-a nastala razlika u tome što su oni "pobornici" demokratskih metoda.[483] No, ono što se isprva činilo kao prednost - različitost stavova njezinih članova, poslije se pokazalo kao slabost KNS-a. To je posebno bilo vidljivo u odnosu prema HDZ-u. Kako je HDZ ocijenjen kao glavni opozicijski takmac, unutar KNS-a razmatrana je izborna strategija, kojom bi se napalo Tuđmana i HDZ-a. Međutim, došlo je do diferencijacije. Slavko Goldstein i Miko Tripalo zagovarali su jak napad na Tuđmana, kroz njegov prikaz "kao zastrašujuće totalitarnog elementa, koji u znatnoj mjeri destabilizira hrvatsku političku scenu i prijeti da zaguši već započete i pomalo uhodane

[480] "Koalicija narodnog sporazuma", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9530., 2. 3. 1990., 3. Istaknuti pojedinci u KNS-u bili su: Miko Tripalo, Savka Dabčević Kučar, Marko Veselica, Vladimir Veselica, Dražen Budiša, Srećko Bijelić, Antun Vujić. Glavna navedena izborna načela KNS-a bila su da je - Hrvatska utemeljena na izvornom suverenitetu s pravom na samoodređenje, te su bili za novi jugoslavenski dogovor, ali ne pod svaku cijenu. Svima su jamčena sva ljudska prava, budućnost se vidjela u ujedinjenoj Europi u koju svi idu samostalno, traženo je poštivanje svih nacionalnih prava i nepovredivosti granica, tržišno gospodarstvo, dok su bili protiv svih ekstremizama jer se političke ciljeve trebalo izboriti demokratskom borbom.
[481] I. VEKIĆ, *Koraci u povijest – sjećanja i događaji*, 198.
[482] OP A. Beljo, HDZ, Priopćenje HDZ u povodu hajke za zabranu HDZ i stvaranja KNS-a, Zagreb, 2. 3. 1990. Dokument u posjedu autora. Također vidi "Koalicija pomaže dogmate", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9534., 6. 3. 1990., 4.
[483] "Tužni, uvredljivi napad", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9535., 7. 3. 1990., 4.

procese". No, toj strategiji su se usprotivili predstavnici HDS-a i HKDS-a, pa je to pitanje, kao i mnoga druga, ostalo nedefinirano do kraja KNS-a.[484]

Istovremeno s opozicijskim sukobom, u Hrvatskoj je nastavljeno s protestnim skupovima lokalnih Srba, što je zbog sigurnosnih problema, postavljalo i pitanje moguće regularnosti izbora. Nakon Karlovca, novi skup je održan 4. ožujka 1990. na Petrovoj gori. Kao i svi prethodni takvi skupovi, najavljen je kao skup potpore za Jugoslaviju, ali mu je ipak glavna karakteristika bio srpski nacionalizam. Specifičnost skupa je bio i međusobni sukob između lokalnih komunističkih vlasti i novih zaštitnika "ugroženog srpstva" iz tek osnovanog SDS-a. Ipak, bez obzira na međusobne razlike, uputili su zajedničke poruke vodstvu SRH. Zatraženo je Tuđmanovo hapšenje, te su prosvjedovali protiv vodstva SKH zbog popuštanja prema HDZ-u ili onima za koje su smatrali da im nema mjesta u hrvatskoj politici. Osim ovih zahtjeva da se hapse ljudi bez osnova, koji su inače bez problema prolazili četrdeset i pet godina u Hrvatskoj, događaj je ukazao i na potrebu bolje sigurnosne zaštite skupova HDZ-a i samog Tuđmana na području nastanjenim srpskim stanovništvom.[485]

Ponašanje JNA je bilo još jedan sigurnosni problem za HDZ. Od samog početka, bila je jasna ideološka netrpeljivost vodstva JNA prema HDZ-u i svim novonastalim nacionalnim strankama. Stoga nije iznenađenje da se JNA direktno uključila u izbornu utrku na strani SKH - SDP-a. Međutim, u HDZ-u se ipak nije očekivalo baš toliko otvoreno svrstavanje.[486] U tome svemu, bilo je još razloga za međusobno nepovjerenje. Uz ideološku netrpeljivost, veliku ulogu u ponašanju pripadnika JNA imao je strah od pobjede HDZ-a. U tadašnjim internim vojnim dokumentima navodilo se, da u slučaju pobjede HDZ-a, pripadnici JNA mogu očekivati "vješanja po banderama".[487]

U navedenom problematičnom kontekstu za HDZ, započela je izborna kampanja. Shodno političkim okolnostima u različitim dijelovima Hrvatske, kampanja je kombinirana s osnivačkim skupštinama.[488] Ipak, izbornu utrku je obilježio događaj, koji je podsjetio na prijetnje sa skupa s Petrove gore. Za 18. ožujka 1990. je najavljen izborni skup HDZ-a u Benkovcu. Bilo je to još jedno u nizu mjesta, gdje su Hrvati u vlastitoj domovini živjeli u drugorazrednom položaju. Kako je bilo najavljeno, na skupu se okupila grupa lokalnih Srba,

---

[484] D. HUDELIST, *Banket u Hrvatskoj, Prilozi povijesti hrvatskog višestranačja 1989.-1990.*, 326.
[485] "Kordun i sabor", *NIN*, (Beograd), br. 2045, 11. 3. 1990., 9.
[486] OP A. Beljo, CDU, Office for Croatians Living Abroad, An Incomplete List of Irregularities and Pressures to Which Eligible Voters Have Been Exposed to Prior to the Elections, 22. 4. 1990. Dokument u posjedu autora. Također vidi "Striktno poštovanje Ustava", *Narodna Armija*, (Beograd), br. 2647., 5. 4. 1990., 4.
[487] D. MARIJAN, *Slom Titove armije: Jugoslavenska narodna armija i raspad Jugoslavije 1987.- 1992.*, 136., 139., 221.
[488] "Za regularnu državu", *Glas Slavonije*, (Osijek), br. 13761., 13. 3. 1990., 12.; "Ganga za HDZ", *Vjesnik*, (Zagreb), br. 15236., 15. 3. 1990., 6.

koja je odmah započela s verbalnim i fizičkim napadima na prisutne simpatizere. Na početku skupa, Drago Krpina, predsjednik benkovačkog odbora HDZ-a prisutnima je ukazao na paradoks da se usred Hrvatske omalovažava hrvatska himna i pokušava omesti rad legalne hrvatske stranke. Potom je za govornicu izašao Franjo Tuđman, koji je okupljene pozvao na suzdržanost, ali je ponovio da se nikome neće dopustiti rušenje hrvatskog suvereniteta. Međutim, među okupljenim Srbima, kod jedne osobe je uočeno oružje, nakon čega su ga okupljeni simpatizeri HDZ-a napali. Skup je odmah prekinut.[489] Istu večer, na skupu u Posedarju, Tuđman je zaključio kako benkovački napad nije bio slučajnost, nego samo "nastavak prijetnji s Petrove gore".[490]

Pokušaj atentata na Tuđmana uzburkao je političku scenu Hrvatske, te je skoro jednoglasno osuđen u političkoj javnosti Hrvatske. Osim osude, iz većine stranaka zatražena je zaštita hrvatskog suvereniteta i provedba slobodnih izbora.[491] Ipak, postojala je iznimka. Iz SDS-a su osudili napad, ali su okrivili Tuđmana i HDZ-a. Neki članovi SDS-a išli su toliko daleko, da su isticali da HDZ nije trebao održati skup u Benkovcu.[492] Zanimljivi su također bili i komentari u vodećim hrvatskim medijima. Slično zaključcima SDS-a, Gradimir Agbaba, urednik na TV Zagreb, krivcem za atentat vidio je Tuđmana i HDZ. Sve navedeno potaknulo je Predsjedništvo HDZ-a da se obrati javnosti i vlastima SRH. Za početak, od vlasti SRH tražilo se osiguranje hrvatskog suvereniteta, da bi se proveli slobodni izbori, te je zatražena smjena odgovornih u zadarskom i benkovačkom SUP-u. Nadalje, zatražena je smjena i direktora TV Zagreb, te odgovornih u medijima za "opetovano krivotvoreno komentiranje i obmanjivanje javnosti". Zatim su iznesene su još neke ocjene o razlozima napada na Tuđmana. Prema njima, poseban doprinos tome dali su događaji s Petrove gore, kao i neosnovani napadi iz SKH-SDP-a i KNS-a. Za kraj, zatraženo je od vlasti SRH da se "hitno obustavi takav psihološki terorizam nad stanovništvom, da se prekine s lažima, podvalama i zlonamjernim tumačenjima naravi i ciljeva HDZ". Usto, zatraženo je i reagiranje na šovinističke parole na skupovima sa srpskim stanovništvom, te ih se podsjećalo da ovo "nije bio napad na HDZ, nego na demokratski proces".[493]

---

[489] "Spriječen atentat na Tuđmana", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14114., 19. 3. 1990., 3.
[490] "Napad dio plana", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9547., 19. 3. 1990., 5.
[491] "Protesti stranaka", "Barbarske metode", "Osigurati mirne izbore", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9548., 20. 3. 1990., 4. - 5.
[492] D. KNEŽEVIĆ, "Srpska demokratska stranka od osnivanja do konstituiranja prvog višestranačkog Sabora", *ČSP*, Vol. 43., No. 1., 2011., 14.
[493] OP A. Beljo, Predsjedništvo HDZ-a, Priopćenje za javnost, Zagreb, 19. 3. 1990. Dokument u posjedu autora.

Ubrzo je stiglo službeno priopćenje SUP-a, u kojem se tvrdilo da oružje atentata nije bilo pravo, čime je insinuirano da je sve bilo izmišljeno.[494] Iz HDZ-a su odmah odbili takvo tumačenje, te su odgovorili da je pištolj imao metak u cijevi, da su prijetnje o napadu stizale već uoči skupa, te su odgovornim za napad vidjeli vodstvo zadarskog SUP-a. Također, F. Tuđman je ponovno zaključio da je benkovački napad rezultat neopravdanih medijskih napada iz drugih stranaka i vlasti na HDZ. Bez obzira na sve, najavio je daljnje skupove HDZ-a u krajevima s miješanim stanovništvom, te je ponovio znane stavove HDZ-a prema pitanju Srba u Hrvatskoj.[495] Događaji na Petrovoj gori i Benkovcu utjecali su na jačanje međunacionalnih tenzija u izbornoj kampanji. Stoga su vlasti SRH, kako bi ih smirile, sazvale sastanak s predstavnicima opozicije. Predstavnik HDZ-a bio je Franjo Tuđman. Tijekom sastanka došlo je do Tuđmanove polemike s predsjednikom SDS-a Jovanom Raškovićem. Rašković je pozdravio HDZ-ovu poruku mira Srbima, ali je postavio pitanje njezine iskrenosti. Na to mu je Tuđman odgovorio da su ti stavovi autentični, jer su bili od samog početka zapisani u programu HDZ-a.[496]

Usporedno su nastavljeni problemi HDZ-a s lokalnim vlastima, jer su s terena stalno pristizale informacije o pogodovanju kandidatima SKH. No, to je bilo očekivano, s obzirom na kadrovski sastav lokalnih vlasti. Kao problem su viđene odluke lokalnih vlasti o sastavu lokalnih izbornih komisija u kojima nije bilo članova HDZ-a. Također se tvrdilo da se iz izbornih komisija namjerno nije dostavljalo upute zainteresiranim opozicijskim kandidatima, i to sa svrhom blokiranja što više opozicijskih kandidatura. Kao još jedan vid pritiska navedeno je uzimanje podataka osobama koje podupiru opozicijske kandidate. Na temelju toga, u HDZ-u je osnovana komisija za nadzor zakonitosti izbora, na čije je čelo određen odvjetnik Ante Madunić.[497]

U međuvremenu, u javnost su plasirana dva nova izborna dokumenta HDZ-a. U njima je biračima objašnjeno za što se HDZ zalaže, ali i koja prava birači imaju. Prvi je bio naslovljen "Stanovništvu Hrvatske i cijelom hrvatskom narodu". U sadržaju je bio poziv svim hrvatskim državljanima da izađu na izbore, kako bi pridonijeli "pobjedi demokracije, slobode i suverenosti hrvatskog naroda". Navodili su se potom razlozi zbog kojih treba dati glas HDZ-u. Na početku su bile upućene suverenističke poruke. Prema njima, glasom za HDZ, glasalo se za narodni suverenitet, mogućnost uređenja odnosa s drugima u skladu s međunarodnim zakonima, za pravo na samoodređenje hrvatskog naroda "unutar njegovih povijesnih i

[494] "Čubrilovićev pištolj - plinski", "Izrežirani skandal", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14115., 20. 3. 1990., 6.
[495] "Pištolj je bio pravi", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9549., 21. 3. 1990., 4.
[496] "Zajednički interesi u izborima", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9557., 29. 3. 1990., 3.
[497] "Tko manipulira komisijama ?", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9549., 21. 3. 1990., 4.

prirodnih granica", za integraciju Hrvatske i BiH koje tvore političku cjelinu, za demokratsko uređenje i brisanje komunističkih simbola, za ravnopravnost svih hrvatskih građana, za jačanje obiteljske i demografske politike, te jačanje izdvajanja za kulturu i školstvo. Glasalo se i za promjenu gospodarskog sustava, ulazak Hrvatske u EZ kao suverene države, za raspolaganje svojim dohotkom, za jačanje pomorske orijentacije i razvoj prometne infrastrukture, debirokratizaciju društva, jačanje ekološke politike i njegovanje hrvatske kulture. Za kraj se navodilo, da se glasom za HDZ - "glasa za budućnost Hrvatske".[498] U drugom dokumentu tiskane su izborne upute biračima. U sadržaju su bile navedene institucije za koje se bira i koja su prava birača, te se podsjećalo birače da nitko ne može zakonski odgovarati zbog glasanja. Na kraju je upućen apel članovima izbornih komisija da posao naprave "pošteno i zakonito".[499]

Početkom travnja 1990. započinje održavanje najvećih izbornih skupova HDZ-a. Prvi je održan u Osijeku, kojem su nazočili lokalni čelnici i kandidati HDZ-a, te Franjo Tuđman i Vladimir Šeks. U istupu pred okupljenima, Tuđman se osvrnuo na bezuspješne političke napade na HDZ "i s lijeva i s desna". Među njima, posebno se osvrnuo na nekorektne istupe čelnika KNS-a, kojima je zatim poručio da će ustrajati sve dok se "ne stvori slobodna i i suverena Hrvatska".[500] No, Tuđman je također nagovijestio i mogući raspad KNS-a, jer je najavio izlazak HSS-a i HDS-a iz njezina sastava. No, u ime KNS-a, ubrzo je Tuđmana demantirao Slavko Goldstein, navodeći da je riječ samo o frakciji HSS-a. Međutim, bio je to ipak pokazatelj da odnosi u KNS-u nisu baš harmonični.[501] Time je otvoren novi sukob HDZ-a s KNS-om. Tuđmanove navode o raspadu KNS-a zajednički su potom demantirali i čelnici HSS-a i HDS-a na tiskovnoj konferenciji. No, osim toga, napadnut je i Tuđman kao nevjerodostojan političar. Čelnik HSLS-a S. Goldstein je postavio vjerodostojnost Tuđmanove izjave o velikom broju članova HDZ-a u SAD-u, navodeći kao izvor Matu Meštrovića, jednog od čelnika krovne udruge hrvatskih iseljenika - Hrvatskog narodnog vijeća (HNV). Usto, V. Gotovac napao je Tuđmana kao "zatočenika boljševizma", jer koristi probleme hrvatskog naroda da bi nacionalno postavio kao "dominantan politički okvir".[502]

Politička suradnja KNS-a i Mate Meštrovića bila je jedno veliko izborno iznenađenje. Početkom travnja 1990. objavljen je Meštrovićev razgovor s novinarom zagrebačkog

---

[498] OP A. Beljo, Predsjedništvo HDZ-a, Izborni proglas stanovništvu Hrvatske i cijelomu hrvatskom narodu, nedatirano. Dokument u posjedu autora.
[499] OP A. Beljo, Predsjedništvo HDZ-a, Pučanima Hrvatske, biračima odbornika i zastupnika, Zagreb, 21. 3. 1990. Dokument u posjedu autora.
[500] "Za slobodnu i suverenu Hrvatsku", *Glas Slavonije*, (Osijek), br. 13778., 2. 4. 1990., 5.
[501] "Koalicija ostaje čvrsta", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9561., 2. 4. 1990., 5.
[502] "Hitno u denacionalizaciju", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9564., 5. 4. 1990., 4.

Vjesnika, u kojem se žestoko obrušio na HDZ. Napad se izgleda najviše temeljio na negativnim stavovima američke administracije prema HDZ-u, koji se temeljio na navodnom nacionalizmu. No, shodno proklamiranim političkim ciljevima KNS-a i S. Goldsteina, Meštrovićevo svrstavanje uz njih, izazvalo je negodovanje u iseljeništvu i HNV-u. Vodstvo HNV-a odmah se ogradilo od Meštrovićevog istupa. Kako sam ranije naveo, S. Goldstein je podržavao demokratizaciju i održanje jugoslavenske zajednice, dok je M. Meštrović bio jedan od čelnika HNV-a čiji je cilj bio neovisna Hrvatska.[503] Ubrzo je M. Meštrović i osobno doputovao u Zagreb kako bi dao potporu KNS-u. Dolazak je također bilo iznenađenje, jer je Meštrović imao zabranu dolaska u SFRJ. Međutim, to više nije bio problem, jer je S. Goldstein obavijestio Meštrovića da slobodno zatraži jugoslavensku vizu. Sama akcija izdavanja Meštrovićeve vize dobila je potporu SDS SSUP-a, jer se u njoj poklopio zajednički interes SDS SSUP-a i S. Goldsteina kao čelnika KNS-a. Bio je to pokušaj udara na Tuđmana i HDZ uoči izbora, s ciljem prikaza kako nemaju potporu hrvatskih iseljenika. Ipak, akcija je bila politički neuspješna. Zanimljivo, M. Meštrović je kasnije postao svjestan manipulacije u kojoj je sudjelovao.[504]

Kao politički odgovor HDZ-a na stvaranje KNS-a, predstavljena je 5. travnja 1990. koalicija pod imenom Hrvatski blok. Koalicijski sporazum potpisan je 27. ožujka 1990. Prvi su ga potpisali HDZ, dio HSS-a pod vodstvom Ivana Zvonimira Čička i Hrvatska stranka (HS) Hrvoja Šošića. Jasno, stožerna stranka koalicije bio je HDZ. Ciljevi koalicije bili su izborna pobjeda, te stvaranje suverene i demokratske Hrvatske.[505] Potom su se Hrvatskom bloku pridružili Demokratska akcija Hrvatske (DAH) i Hrvatska stranka prava (HSP).[506] Zadnja se koaliciji pridružila Demokratska kršćanska stranka (DKS). Prva tiskovna konferencija Hrvatskog bloka bila je posvećena aktualnim izbornim događanjima. Nazočili su joj čelnici stranaka iz koalicije. U istupima su osuđeni napadi iz vlasti i KNS-a na Tuđmana i HDZ, dok je program HDZ-a ocijenjen "voljom hrvatskog naroda". Čelnik Hrvatske stranke Hrvoje Šošić pozvao je svoje birače da biraju članove HDZ-a, tamo gdje nemaju vlastite kandidate. Zatim se Franjo Tuđman ponovno osvrnuo na odnos HDZ-a i KNS-a. Poručio je da

---

[503] Radovan LATKOVIĆ, *Živjeli smo i borili se za Hrvatsku*, Zagreb, 2001. 142. - 158. Izgleda kako je Mate Meštrović kasnije shvatio pogrešku, jer se već krajem kolovoza ogradio od navedenog izbornog angažmana.

[504] SSUP, SDS, br. 7976., 4. 4. 1990., Upit za RSUP SR BIH –SDB, II uprava, Sarajevo, RSUP SRH, II odjel, Zagreb, PREDMET: Mate Meštrović, obaveštenje o zahtevu za vizu. potpis: načelnik uprave Zoran Savičević; SID, 2. 4. 1990., br. 664., Za SSUP SDB, načelniku Z. Savičeviću, PREDMET: Josip Purić, traži se obaveštenje, potpis: načelnik II. uprave Miloš Nikolić; SRH RSUP SDS Centar Zagreb, za RSUP SRH, SDS, pomoćniku republičkog sekretara drugu Josipu Perkoviću, PREDMET: boravak i kontakti u Zagrebu, potpis: načelnik centra Kolja Družić. Dokument u posjedu autora. Također vidi Mate MEŠTROVIĆ, *U vrtlogu hrvatske politike: kazivanje Peri Zlataru*, Zagreb, 2003., 313. -318.

[505] OP A. Beljo, Sporazum, Zagreb, 27. 3. 1990. Dokument u posjedu autora.

[506] OP A. Beljo, DAH, Obavijest o pristupanju u HDB, Zagreb, 28. 3. 1990. Dokument u posjedu autora.

HDZ nije krivac za opozicijski sukob, te je ponovno postavio pitanje buduće politike KNS-a zbog njezina personalnog sastava. Ponovno je insinuirao njihovu suradnju s vlastima, te se upitao kome je u interesu opozicijski raskol. Potom je Josip Manolić iznio neke izborne brojke vezane uz HDZ. Svoje kandidate imali su već u preko 75 % izbornih jedinica VUR-a, 85 % izbornih jedinica VO, te preko 90 % izbornih jedinica DPV-a.[507] Po broju kandidata istaknutih na izborima, prvi je bio SKH – SDP, drugi je bio KNS, tek treći HDZ, dok je četvrti bio Savez socijalista Hrvatske (SSH).[508] No, bilo je i određenih promjena na političkoj sceni. Prema medijskim anketama, HDZ i njegova koalicija izbili su na čelo najpopularnijih stranaka. Bio je to preokret, nakon što je SKH - SDP navodno dugo bio vodeći u medijskim anketama. Rezultati su bili dobiveni na području Zagreba, Splita i Dalmacije. Na rezultate su prema odgovorima ispitanika, najviše utjecali snažna politička aktivnost HDZ-a, ali i atentat na Tuđmana u Benkovcu.[509]

Usred hrvatske izborne kampanje, 8. travnja 1990. održani su prvi demokratski izbori u SR Sloveniji, na kojima je opozicijski DEMOS pobijedio. Jasno, bio je to dobar politički signal za HDZ.[510] Dva dana uoči slovenskih izbora, održan je sastanak HDZ-a sa slovenskom udruženom opozicijom DEMOS-om. Usvojen je veći broj zaključaka. Kao zajednički ciljevi navedeni su demokratizacija, te suverenost hrvatskog i slovenskog naroda. Također je ocijenjeno da je slaba suradnja hrvatskog i slovenskog naroda u Jugoslaviji jačala unitarizam, te da je jugoslavenska ideja mrtva, ponajviše zbog "boljševizma". Također, bili su i protiv promjena saveznog Ustava, bez da ih potvrde izabrani demokratski predstavnici.[511]

Novi veliki izborni skup HDZ-a održan je 8. travnja 1990. na katoličku Cvjetnicu u Zagrebu. Prema srednjim procjenama, na Trgu Francuske revolucije nazočilo mu je oko 200 tisuća simpatizera. Program je otvorio predsjednik zagrebačkog HDZ-a Žarko Domljan, koji je s Ivanom Čermakom bio i glavni organizator skupa. Predstavljeni su kandidati u zagrebačkim izbornim jedinicama i stožerne točke programa. Kao kandidat HDZ-a za predsjednika SO Zagreb predstavljen je Boris Buzančić. Istupe je još imao cijeli niz članova i simpatizera stranke. U ime hrvatskih iseljenika govorili su Bruno Uroić iz Švicarske i Ante Beljo iz Kanade. U ime hrvatskih studenata govorio je Robert Čagalj. Bilo je još zanimljivih istupa. Don Anto Baković usporedio je Tuđmana kao "Mesiju" koji je na Cvjetnicu ušao u Jeruzalem. Odbacio je potom javne napade na Tuđmana kao boljševika i partizana koji je

[507] "Volja hrvatskog naroda", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9565., 6. 4. 1990., 6.
[508] "Za Sabor 1705 kandidata", *Večernji list,* (Zagreb), br. 9571., 12. 4. 1990., 5.
[509] Rezultate anketa vidi "HDZ preuzima vodstvo", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9566., 7. 4. 1990., 7.; "Vode Tuđman i Račan, slijede Savka i Miko", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14134., 8. 4. 1990.
[510] Mateuvž KRIVIC, "Izbori u Sloveniji 1990", *Politička misao*, Vol. XXVII, No. 2, lipanj, 1990., 11.-28.
[511] OP A. Beljo, HDZ, Izjava slovenskih i hrvatskih demokrata, nedatirano. Dokument u posjedu autora.

ubijao ustaše i domobrane. U ime Muslimana grada Zagreba govorio je Muhamed Zulić, koji se predstavio kao Hrvat islamske vjeroispovijesti. Posebno je pozdravljen istup Šime Đodana. On je žestoko napao trenutni jugoslavenski politički okvir i politiku Srbije, te saveznog premijera Markovića zbog politike spašavanja Miloševića i gospodarstva Srbije. Vodstvu Srbije poručio je da ne može vladati Jugoslavijom, te je pozvao Sabor da proglasi suverenitet nad hrvatskim bogatstvima. Posljednji je za govornicu izašao Franjo Tuđman. Odmah je istaknuo da je vrijeme da hrvatski narod oživotvori suverenost, dok je HDZ vidio kao izraz želje hrvatskog naroda. Jamčio je sva prava Srbima, kao i ostalim manjinama, ali s njihovom podrškom suverenitetu Hrvatske. Odgovorio je zatim na stalne prijetnje iz dijela vrha JNA. Poručio im je da JNA nije stvorena na centralizmu, nego na AVNOJ-u i Titovom federalizmu, gdje je zapisano pravo na odcjepljenje, te ih je podsjetio da su prisutni na skupu "također vojska". Odbacio je također stalne navode da međunarodna zajednica neće prihvatiti pobjedu HDZ-a i suverenu Hrvatske. Nakon pobjede, kao prve odluke demokratskog Sabora najavio je obnovu procesa kardinalu Stepincu i Andriji Hebrangu. Zanimljivo, ipak je ustvrdio da se sudionike u tim progonima neće pozivati na odgovornost. Za kraj, najavio je poziv rimskom Papi da posjeti Hrvatsku. [512]

Na red je došlo predizborno predstavljanje HDZ-a u Istri, gdje do tada HDZ nije razvio snažnu mrežu organizacija. U Pazinu je 11. travnja 1990. održan predizborni skup, kojem su nazočili F. Tuđman i Anto Baković. Međutim, kao i u Benkovcu, okupila se grupa ljudi koja je Tuđmanov istup ispratila uvredama. Uvrede su ponukale Tuđmana da im poruči da će valjda "jednom i ti građani ove republike shvatiti da je ovo hrvatska zemlja i da će morati poštivati tu zemlju i svoje sugrađane ili će morati potražiti drugu".[513] Navedeno je bila podloga za novi napad na Tuđmana i HDZ. U tim napadima se tvrdilo, da Istra ima svoje specifičnosti, te da im nije potrebna Tuđmanova verzija hrvatstva. Nadalje, lokalne općinske organizacija SKH - SDP-a ocijenile su Tuđmanov istup kao uvredljiv za "istarski narod", pa su najavili upit Republičkoj izbornoj komisiji da li je istup bio u skladu s zakonom.[514] Ubrzo je iz izborne komisije zatraženo službeno očitovanje HDZ-a. Iz HDZ-a su odbacili optužbe, te je za incident okrivljena grupa ljudi koji su "govorili srpski". K tome, zaključeno je da nije bilo nikakvih razloga za kasniju zlonamjernu medijsku prezentaciju, jer su članovi i simpatizeri HDZ-a tijekom sukoba iskazali toleranciju. Za kraj, izražavalo se nezadovoljstvo,

[512] Ž. DOMLJAN, *Visoko podignimo zastavu, Hrvatska-od negacije do priznanja*, 74. O skupu više vidi "Na braniku hrvatske države", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9568., 9. 4. 1990., 4.
[513] "Pluralistički doček Tuđmana", *Glas Istre*, (Pula), br. 100., 12. 4. 1990., 4.
[514] "Tuđmane – go home ili po istrijanski hoj doma, Franjo!", *Glas Istre*, (Pula), br. 108., 20. 4. 1990., 11.; "Tuđman krši demokraciju!", *Večernji list,* (Zagreb), br. 9573., 14. 4. 1990., 5.

zbog netolerancije dijela prisutnih na skupovima HDZ-a prema "svemu što je hrvatsko", te "pokušajima kompromitacije HDZ-a".[515]

Veliki predizborni skupovi HDZ-a održani su potom u Križevcima i Bjelovaru. Nazočili su im Franjo Tuđman, Neven Jurica, Anto Baković i Stjepan Sulimanac. Uslijedila je slavonska turneja. Održani su skupovi u Slavonskoj Požegi, Vinkovcima, Županji i Cerni. Svima je nazočio Franjo Tuđman.[516] Održani su skupovi i u Podravskoj Slatini, Orahovici, D. Miholjcu. Uslijedili su skupovi i u najvećim ličkim mjestima Otočcu i Gospiću. Navedenim skupovima nazočio je Stjepan Mesić.[517]

Na sam Uskrs, 15. travnja 1990., na splitskoj rivi je održan središnji predizborni skup za Dalmaciju. Skup je bio masovno posjećen. U istupima su predstavljeni izborni kandidati i program HDZ-a. Čelnik splitskog HDZ-a Zvonimir Marković, veliki dio govora posvetio je negativnoj politici komunista, pa je na temelju toga poručio da im "ne treba dati novu šansu". Potom je Neven Jurica istaknuo, da je od Starčevića do Tuđmana "jedna neprekinuta linija čuvanja hrvatske državnosti". Dio napada na HDZ vidio je kao "psihološki terorizam", te je podsjetio kako su protiv HDZ-a u izbornoj kampanji svi bili zajedno (SKH, KNS i SDS). Licemjernim je vidio Račanove prozivke za "tiraniju" HDZ-a, posebno nakon borbe HDZ-a da "hrvatski narod nakon toliko desetljeća konačno dođe na vlast". Na kraju skupa, okupljenima se obratio Franjo Tuđman. On se također osvrnuo na napade na HDZ, te lošu politiku SKH. Iznio je također da je HDZ jedini napadan s pozicija "velikosrpskog imperijalizma, jugoslavenskog unitarizma i onih hrvatskih političara koji nisu ništa naučili iz povijesti", dok su navodne "opasne namjere" HDZ-a bile želja da "hrvatski narod izrazi svoju volju i odlučnost da živi kao svoj na svome", te je ponovio da "želimo biti slobodni koliko su si uzeli tamo u Srbiji i koliko je već izvojevao slovenski narod u demokratskim izborima. Posebno lošim ocijenio je komunističko "politikanstvo i sporazumaštvo, reformatorstvo koje dovodi do nezadovoljstva hrvatskog naroda, koje dovodi do mržnje između onih koji u Hrvatskoj vladaju preko mjere, koji drže u potisnutosti hrvatski narod i koji imaju više prava negoli sam hrvatski čovjek na hrvatskom tlu." Ipak, priznao im je "određene zasluge" za Hrvatsku, ali je smatrao da nemaju kapacitet za daljnju provedbu demokratskog razvoja, pa im je poručio da nas "više ne može zadovoljiti da postupnim putem dođemo do hrvatske suverenosti". Nadalje, ponovno je odbacio ocjene da unutar HDZ-a ima nostalgije za NDH.

[515] OP A. Beljo, HDZ, Saboru SRH, Zagreb, 12. 4. 1990. Dokument u posjedu autora.
[516] "Svatko pod svojom zastavom ?", *Večernji list,* (Zagreb), br. 9572., 13. 4. 1990., 4.; "Ruka pomirenja svima", *Večernji list,* (Zagreb), br. 9574., 15. 4. 1990., 4.
[517] "Predizborni skupovi Hrvatske demokratske zajednice", *Večernji list,* (Zagreb), br. 9574., 15. 4. 1990., 5.; "Jesmo stranka opasnih namjera", "Mi smo golubovi", *Večernji list,* (Zagreb), br. 9578., 19. 4. 1990., 5.; "Predizborni skup HDZ", *Večernji list,* (Zagreb), br. 9579., 20. 4. 1990., 5.

No, prozvao je ostale hrvatske političare da ne vide velikosrpsku ideologiju koja "svojata" hrvatski Jadran, ali istovremeno HDZ prozivaju za radikalizam kad im odgovore. Na kraju, ideološke podjele unutar hrvatskog naroda vidio je kao sreću onih koji "žele nama i dalje vladati", jer je kao glavne napadače na HDZ vidio one koji se "ne mogu pomiriti ni s kakvim hrvatstvom", ali "ne samo Starčevića i Stepinca, nego čak i onog Titovog i Račanovog".[518]

Uslijedila je iznimno uspješna predizborna turneja HDZ-a u Dalmaciji. Skup u Dubrovniku održan je 18. travnja 1990.[519] Skup u Imotskom održan je 18. travnja 1990.[520] Predizborni skupovi u Zadru i Šibeniku održani su 19. travnja. Svim skupovima nazočio je Franjo Tuđman, te vodstvo i kandidati HDZ-a, te ih je obilježila masovna nazočnost simpatizera.[521]

Međutim, posebno zanimljiv bio je predizborni skup u zagrebačkoj općini Dubrava. U toj izbornoj jedinici, svoje kandidature su istaknuli Franjo Tuđman i Josip Manolić. Na skupu je posebno pozdravljen Tuđmanov govor. Za početak, Tuđman je govorio o medijskim napadima na njega. Odbio je medijske insinuacije da je krivac za partizanski pokolj na Bleiburgu, te Goli Otok, dok je kao glavni razlog za napade na njega vidio buđenje nacionalnog ponosa kroz politiku HDZ-a. Nadalje, zaključio je, da je on zbog svojih političkih ciljeva "ustaša za komuniste", dok je "boljševik za opozicijske čelnike". Potom je poručio okupljenima da je došlo vrijeme za ostvarenja sna o slobodnoj državi, te biranja legitimnih predstavnika, koji slobodno pregovaraju s predstavnicima drugih naroda o državnim savezima. Za kraj, poručio je vodstvu JNA kako su njihove prijetnje oružjem u biti loša politika, te da Hrvatska traži samo ono što je "Srbija izborila silom, a Slovenija izborima".[522] No, nakon skupa u Dubravi, u medijima je konstruirana nova optužnica za Tuđmana. Mediji su počeli navoditi dio Tuđmanove izjave u kojoj je ustvrdio "kako je sretan što mu žena nije Srpkinja niti Židovka". Međutim, interpretacija izjave nije bila točna. U izjavi je Tuđman odgovorio na stalne insinuacije kako je židovskog podrijetla, te kako mu je žena Židovka ili Srpkinja. Na insinuaciju da je židovskog podrijetla, odgovorio je ironično da bi možda bilo bolje da je tako, pa ne bi možda postao "komunist u mladosti". Na tvrdnje da mu je žena Židovka ili Srpkinja, odgovorio je kako "Na moju sreću nije, ni jedno ni drugo nikad nije bila, kao što mnogima takve jesu". U biti, Tuđmanova izjava je tematizirala kadrovsku politiku za izbor u vodstvo SKH, gdje se preferiralo kadrove iz nacionalno

[518] "Izmišljene opasne namjere", *Slobodna Dalmacija,* (Split), br. 14142., 16. 4. 1990., 6.
[519] "Oživotvorimo san o slobodi", *Slobodna Dalmacija,* (Split) br. 14145., 19. 4. 1990., 32.
[520] "Konferedacija ili odcjepljenje", *Slobodna Dalmacija,* (Split), br. 14145., 19. 4. 1990., 4.
[521] "O more hrvatsko", *Narodni list,* (Zadar), br. 1996., 14. 4. 1990., 2.; "Tuđman u Šibeniku", *Slobodna Dalmacija,* (Split), br. 14143., 17. 4. 1990., 25.
[522] "Nemamo zlih namjera", *Večernji list,* (Zagreb), br. 9576., 17. 4. 1990., 6.

miješanih brakova. Svrha te politike bilo je stvaranje izmišljene jugoslavenske nacije. Usto, takav brak je jamčio da izabrani drug nije hrvatski nacionalist. Ipak, s obzirom na stalne optužbe da politika HDZ-a obnavlja NDH, navedeno je donijelo dosta veliku političku štetu HDZ-u.[523]

Jedan od završnih momenata kampanje bilo je sučeljavanje čelnika najjačih političkih stranaka na TV Zagreb. U sučeljavanju su sudjelovali: F. Tuđman u ime HDZ-a, Miko Tripalo u ime KNS-a, Ivica Račan u ime SKH – SDP-a i Željko Mažar u ime SSH-a. Inače, održavanje emisije je dogovorio predsjednik HSLS-a Slavko Goldstein, čiji je plan bio da Savka Dabčević Kučar u sučeljavanju kao predstavnik KNS-a, stekne političku prednost pred suparnicima. Međutim, ona je odbila sudjelovati u emisiji, kao i na kasnijem središnjem zagrebačkom predizbornom skupu KNS-a. Nakon dugih pregovora, kao Savkina zamjena izabran je Miko Tripalo. No, plan je na kraju završio neuspjehom. Tijekom emisije, F. Tuđman je ostavio najbolji dojam, čega je S. Goldstein poslije emisije bio itekako svjestan.[524]

Na kraju kampanje, jedan od vodećih komunista SKH i član Predsjedništva SFRJ Stipe Šuvar iznio je ocjenu kampanje i mogućih izbornih rezultata. No, taj istup bio je ponovni dokaz, koliko su vodeći članovi SKH-a, bili otuđeni od naroda kojeg su navodno predstavljali. Glavni naglasak bio je na prozivanju HDZ-a za navodno lošu politiku. Pa je tako izborne istupe Š. Đodana i V. Šeksa usporedio s istupima predstavnika srbijanske politike koji su rušili Jugoslaviju. Zanimljivo, iako je vidio sebe kao titoista, problem mu je predstavljala divinizacija stranačkih vođa. U hrvatskom narodu je vidio buđenje "neiživljenog nacionalizma" i opasnost od "nazdravničarskog hrvatovanja", koje bi moglo dovesti do "albanizacije" Hrvatske. Na kraju je zaključio da je HDZ "u ratu s cijelim svijetom" zbog međunarodne podrške Jugoslaviji, te da hrvatska desnica nema kapacitet za vođenje državnih poslova, stoga je ove izbore ocijenio kao "civilizacijski izbor".[525]

Predizborna kampanja uglavnom je protekla u pokušaju kompromitacije, te napadima na HDZ i Franje Tuđmana, u čemu su također sudjelovale republičke i savezne vlasti, režimski mediji, JNA, te velikim dijelom hrvatski Srbi. No, to ipak nije polučilo uspjeh. Po završetku kampanje, jasno se vidjelo da je HDZ imao najuspješniju izbornu kampanju. Njihovi skupovi bili su najposjećeniji, njihove političke poruke su imale najjači odjek u javnosti, dok je Franjo Tuđman među svim stranačkim čelnicima ostavio najupečatljiviji dojam. Te činjenice trebalo je samo potvrditi izbornom pobjedom. Nakon dugogodišnje komunističke vlasti, 22. travnja

[523] M. TUĐMAN, *Programiranje istine. Rasprava o preraspodjelama društvenih zaliha znanja*, 92. – 93.
[524] D. HUDELIST, *Banket u Hrvatskoj, Prilozi povijesti hrvatskog višestranačja 1989-1990*., 321. - 340.
[525] "Hrvatska bira između prošlosti i budućnosti", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14142., 16. 4. 1990., 4. - 5.

1990. došao je dugo očekivani dan demokratskih izbora. Izlazak birača bio je vrlo velik. Prvi rezultati odmah su upućivali na uvjerljivu pobjedu HDZ-a. Iznenađujuće, drugo mjesto pripalo je kandidatima SKH – SDP, dok je potpuni izborni debakl doživio KNS.[526] Konačni rezultati potvrdili su neslužbene. U prvom krugu, od 131 izabranog zastupnika u Sabor, njih 104 bili su kandidati HDZ-a.[527] Prema J. Manoliću, ovakav izborni uspjeh donijelo je pravodobno osnivanje, te raniji početak stvaranja organizacije od drugih opozicijskih političkih konkurenata (HSLS, HDS).[528]

U zagrebačkom sjedištu HDZ-a oformljen je izborni štab koji je tijekom izbora bio stalno otvoren. U njega su dostavljani terenski podaci, koji su nakon obrade dostavljani stranačkom vodstvu.[529] Osim toga, u organizaciji iseljenika iz Kanade oformljen je press centar HDZ-a za strane novinare i iseljenike.[530] Uloga ovih tijela bila je iznimna, jer su nadgledali regularnost izbora, te su obavještavali domaću i stranu javnost o aktualnostima vezanim za izbore. U jednom izvještaju za strane medije navodile su se izborne nepravilnosti, koje su ukazivale koliko je velika bila izborna pobjeda HDZ-a. Uočene nepravilnosti bile su: uskraćeno glasovanje radnicima na privremenom radu u zemljama boravka, dok su oni koji su došli glasati, bili maltretirani na granici. Nadalje, liste glasača i kandidata bile su nepotpune, dok su opozicijski kandidati teško isticali kandidature za VUR zbog nadzora u poduzećima. Kao problem su također navedeni višestruki izbori nakon dugogodišnje komunističke vlasti, te slaba označenost, izostanak predstavnika opozicije i prisutnost komunističkih simbola na nekim izbornim mjestima. Također, nezadovoljstvo je izazivao loš tretman HDZ-a u medijima zbog utjecaja SKH, plašenja zaposlenih kako će im HDZ oduzeti posao i svrstavanjem JNA. Kao još jedan poseban problem, navodilo se da su srbijanski mediji antagonizirali hrvatske Srbe, što je kasnije dovelo i do atentata u Benkovcu.[531]

Shodno izbornim rezultatima, prva postizborna tiskovna konferencija HDZ-a bila je iznimno posjećena. Pobjeda je utjecala i na poboljšanje stranačke infrastrukture. Konferencija je održana u novim stranačkim prostorijama na Becićevim stubama, u elitnom dijelu Zagreba. Okupljenima je F. Tuđman iznio neke pojedinosti bitne za HDZ u drugom krugu izbora. Za

---

[526] Izborne rezultate vidi "Masovno na biralištima", *Večernji list,* (Zagreb), br. 9582., 23. 4. 1990., 2. - 3., 6.; "HDZ vodi uvjerljivo", *Večernji list,* (Zagreb), br. 9583., 25. 4. 1990., 3. - 4., "Zasad 116 zastupnika u Saboru", *Večernji list,* (Zagreb), br. 9587., 28. 4. 1990., 3.

[527] "Rezultati izbora zastupnika po vijećima Sabora SRH na osnovi utvrđenih rezultata izbora od strane nadležnih izbornih komisija", *Glasnik HDZ-a,* (Zagreb), br. 10., svibanj, 1990., 8.

[528] J. MANOLIĆ. *Intervjui i javni nastupi, 1989. - 1995.*, 26. - 27.

[529] OP A. Beljo, IO HDZ, Predsjednicima općinskih odbora HDZ, Tajno, Zagreb, 6. 4. 1990.

[530] "Došli su u pomoć", *Glasnik HDZ,* (Zagreb), br. 10., svibanj, 1990., 9..

[531] OP A. Beljo, CDU, Office for Croatians Living Abroad, An Incomplete List of Irregularities and Pressures to Which Eligible Voters Have Been Exposed to Prior to the Elections, Zagreb, 22. 4. 1990. Dokument u posjedu autora.

početak, najavio je suradnju HDZ-a sa svim zainteresiranim strankama. Unatoč svemu, nije bio nezadovoljan rezultatima HDZ-a u Istri i na područjima Hrvatske na kojima žive Srbi. Strah Srba od HDZ-a vidio je kao rezultat propagande, ali je iznio da HDZ ima sve više članova srpske nacionalnosti. Nadalje, govorio je o prvim poslijeizbornim potezima. Najavio je imenovanje i vanstranačkih ljudi u vladu, pripremu novog Ustava i pregovore o budućnosti s predstavnicima drugih naroda Jugoslavije. Za HDZ je u budućim pregovorima, konfederalni ustroj bio minimum. Što se tiče pitanja BiH, izneseni su već znani stavovi o tom pitanju. Podržavala se njezina cjelovitost, ali ako bude nekih drugih rješenja, najavljena je obrana interesa hrvatskog naroda. Dana je podrška saveznim reformama, ali se nije pristajalo na centralizaciju prihoda i prepuštanje republičkih ovlasti. Najavio je razgovore sa S. Miloševićem ako bude demokratski predstavnik Srbije, dok je Sabor trebao odlučiti o pozicijama Ante Markovića i Stipe Šuvara. Pitanje avnojskih granica za HDZ nije bilo upitno sve dok ih drugi poštuju. Zbog nezadovoljstva medijima, najavio je osnivanje hrvatske novinske agencije, te je posebno bio začuđen brojem uredničkih kadrova srpske nacionalnosti na TV Zagreb. Najavio je osnivanje privatnih medija, ali i novi ustroj TV Zagreb, koja je trebala postati ustanova u odgovornosti Sabora. Što se tiče društvenog vlasništva, ono je trebalo promijeniti svog titulara u privatno, dioničko ili državno.[532] I Stjepan Mesić također je u ime HDZ-a komentirao izborne rezultate. On je očekivao izbornu pobjedu HDZ-a, te je zaključio je da bi izborni rezultati bili isti, u bilo kojem izbornom sustavu. No, posebno je naglasio da je interes HDZ-a imati jaku opoziciju, te da je reformno krilo SK pokazalo da može opstati u pluralizmu.[533]

U prvim reagiranjima iz drugih stranaka iznesene su različite ocjene o pobjedi HDZ-a. Čelnici KNS-a Antun Vujić i Dražen Budiša bili su razočarani izbornim rezultatima. D. Budiša je zaključio da je HDZ našao "rezonancu kod hrvatskog naroda" utemeljenu na nacionalnoj frustraciji.[534] I vodstvo HDS-a bilo je razočarano izbornim neuspjehom, stoga je donijelo odluku o napuštanju KNS-a.[535] Zanimljivo, u internoj analizi izbornog neuspjeha HDS-a, navedene su uglavnom iste primjedbe koje je Tuđman predbacivao Veseličinoj frakciji tijekom sukoba za HDZ: osobne ambicije vodstva, suradnja s komunističkim vlastima, loša organizacija, te slab položaj unutar KNS-a.[536] U drugom krugu, u HDS-u su odlučili nastupiti samostalno, ali s tendencijom da se ipak ostvari što šira moguća suradnja s HDZ-

[532] "Konfederacija uvjet suživota!", *Večernji list,* (Zagreb), br. 9584., 25. 4. 1990., 4.
[533] "Trebamo jaku opoziciju", *Večernji list,* (Zagreb), br. 9585., 26. 4. 1990., 8.
[534] "Srednje opcije potiskivane", "HDZ našao rezonancu", *Večernji list,* (Zagreb), br. 9583., 25. 4. 1990., 4.
[535] "U drugi krug sami", *Večernji list,* (Zagreb), br. 9587., 28. 4. 1990., 2.
[536] OP A.Beljo, HDS, Analiza neuspjeha HDS-a na prvim demokratskim izborima u travnju 1990., Zagreb, 26. 4. 1990. Dokument u posjedu autora.

om.[537] Kasnije Petar Kriste svjedoči da je KNS bila katastrofalno organizirana, dok među njezinim prvacima nitko nije želio preuzeti odgovornost.[538] Bilo je i drugih pogleda na uspjeh HDZ-a. Ivan Zvonimir Čičak je smatrao da je Tuđmanov politički uspjeh omogućio jedan dio SKH-a, jer su procijenili da će on najbolje zaštititi njihove interese. Navedeno je J. Manolić odbacio, ali je potvrdio da je politika HDZ-a ipak bila u suglasju s reformskim dijelom SKH.[539] Nasuprot vodstva KNS-a, čelnik SKH – SDP Ivica Račan bio je u prvim izjavama zadovoljan rezultatima. No, pozvao je sve birače centra i ljevice da im daju glas u drugom izbornom krugu kako bi se uravnotežila politička struktura.[540]

Zanimljiva su bila medijska reagiranja na pobjedu HDZ-a u drugim republikama. U medijima Srbije, Crne Gore i BiH, dane su ocjene da je pobijedila hrvatska nacionalistička politika, koja je ponegdje bila izjednačena s ustaškom politikom. Također se izražavala bojazan za Jugoslaviju, položaj Srba u Hrvatskoj i međunacionalne odnose u BiH. Slovenski, makedonski i kosovski mediji imali su korektne ocjene, uglavnom s navodima da je to volja hrvatskog naroda i pobjeda demokracije.[541] U inozemnim medijima, izborni rezultati bili su korektno komentirani. Tvrdilo se da je pobijedila nacionalna misao, postavljalo se pitanje budućnosti Jugoslavije, dok je Tuđman predstavljen kao središnja figura na izborima.[542]

Na nove političke okolnosti reagirala je i JNA. Tijekom izborne kampanje iz DEMOSA i HDZ-a često su dolazile najave o depolitizaciji i stvaranju republičkih vojski, što je uzrokovalo neprijateljstvo vodstva JNA. U prvom službenom komentaru izbora, iz SSNO-a iznesen je stav da neće biti podjele na republičke vojske, te da vojska ostaje općejugoslavenskog usmjerenja. Na kraju je upućena poruka da bi promjena navedenog statusa JNA dovela do "nesagledivih posljedica po Jugoslaviju".[543]

Odmah poslije prvog izbornog kruga, održavaju se sastanci užeg vodstva HDZ-a, na kojima se razmatraju buduća kadrovska rješenja za najviša mjesta u vlasti. Žarko Domljan saznaje da je glavni kandidat za predsjednika Sabora. On je bio predsjednik zagrebačkog odbora HDZ-a, koji je postigao iznimno dobar izborni rezultat. Istovremeno, ponukan izbornim rezultatima, američki veleposlanik Warren Zimermman pozvao je vodstvo HDZ-a na razgovor. U delegaciji HDZ-a bili su F. Tuđman, Antun Vrdoljak i Žarko Domljan. Prema Domljanu, W. Zimmerman ih je pozvao da im prenese poruku administracije SAD-a s pet

---

537 "Suradnja s HDZ-om", *Večernji list,* (Zagreb), br. 9588., 29. 4. 1990., 2.
538 P. KRISTE, *Sjene nad slobodom, Sjećanja i pogledi na Hrvatske 1989. – 2002.*, 73.
539 I. RADOŠ, *Tuđman izbliza, svjedočenja suradnika i protivnika*, 20.
540 "Račan: Izbori nisu završeni", *Slobodna Dalmacija,* (Split), br. 14151., 25. 4. 1990., 32.
541 "Hrvatska u očima Jugoslavije", *Večernji list,* (Zagreb), br. 9587., 28. 4. 1990., 6.-7.
542 Velik broj tekstova vidi u *Glasnik HDZ-a*, (Zagreb), br. 11., 24. 5., 1990., 16. - 20.
543 "Neće biti republičkih vojski", *Večernji list,* (Zagreb), br. 9585., 26. 4. 1990., 6.

temeljnih točaka američke politike prema Jugoslaviji: cjelovita Jugoslavija, demokratizacija, uvođenje tržišnog gospodarstva, poštivanje ljudskih prava, te prava nacionalnih manjina. No, nakon prethodnih hrvatskih iskustava s Jugoslavijom, navedeno je bilo nepovoljno za hrvatske interese. No, Tuđman je odbio optužbe za nacionalizam u programu HDZ-a, te je ponovno istaknuo da će HDZ u BiH braniti hrvatske interese. Potom je Ž. Domljan iznio da je Jugoslavija moguća samo kao diktatura, što američke točke o očuvanju Jugoslavije i njenoj demokratizaciji dovode u međusobnu kontradikciju. Nakon svega, W. Zimmerman nije bio zadovoljan onim što je čuo. Međutim, navedeno nije bilo ništa novo u američkoj politici prema komunističkoj Jugoslaviji, u kojoj su temeljna ljudska prava ipak bila drugorazredno pitanje naspram političkih interesa.[544]

Predizborna kampanja odmah je nastavljena, jer se drugi krug održavao kroz dva tjedna. Skupovi HDZ-a uglavnom su organizirani kao podrška svojim kandidatima koji su ušli u drugi krug. Za drugi krug napravljen je novi predizborni letak. U njemu su birači bili pozvani da izađu "na izbore za konačnu pobjedu suverene Hrvatske".[545]

Među većim izbornim skupovima HDZ-a, bio je onaj održan 3. svibnja 1990. u zagrebačkoj općini Pešćenica. Skup je bio iznimno posjećen. Za početak, Tuđman je okupljenima govorio o razlozima podrške birača HDZ-u. Nadalje, najavio je da neće biti progona ljudi iz bivšeg sustava, jer je odgovornost individualna. Iznimno žestok istup imao je Šime Đodan, koji je ustvrdio da "narod koji hoće slobodu" mora imati svoju vojsku, te je poručio Anti Markoviću i Veljku Kadijeviću kako se "HDZ ne boji njihovih prijetnji". I on je naglasio da neće biti progona članova komunističkog sustava, ali je najavio progon onih koji su zadnjih mjeseci pljačkali društvenu imovinu. Na kraju je odgovorio Nijazu Durakoviću i Stipi Šuvaru koji su negativnim ocijenili politiku HDZ-a u BiH. Poručio im je da će hrvatski narod znati obraniti svoje interese, te da "neće proći ni pet godina, a ovaj će se naš barjak vijoriti gore navrh Romanije". Ovakva otvorena osobna izjava, u kojima se pokazivalo da Hrvatska također ima svoje interese u BiH, nije se čula dugi niz godina na političkoj sceni u Hrvatskoj. No, izazvala je i vrlo žestoke reakcije političkih protivnika.[546]

U ovom razdoblju, HDZ je imao par zanimljivih poteza. Jedan od njih, bio je posjet Franje Tuđmana s Daliborom Brozovićem i Muhamedom Zulićem zagrebačkoj džamiji. Razlog je bila proslava Bajrama. Nakon toga, kao prvi političar u komunističkoj Jugoslaviji, F. Tuđman uputio je u ime HDZ-a čestitku svim islamskim vjernicima.[547] Nadalje, upućena je

[544] Ž. DOMLJAN, *Visoko podignimo zastavu, Hrvatska-od negacije do priznanja,* 13. - 22.
[545] OP A. Beljo, HDZ, Drugi izborni krug – završna bitka za Hrvatsku. Dokument u posjedu autora.
[546] "Okrenuli smo novu stranicu povijesti", *Večernji list,* (Zagreb), br. 9591., 4. 5. 1990., 4.
[547] "Bajramska čestitka HDZ-a", *Glasnik HDZ-a,* (Zagreb), br. 11., 24. 5. 1990., 22.

i javna čestitka za katolički Majčin dan. U njoj se veličala povijesna uloga majki u hrvatskom društvu, te se u demokratskoj Hrvatskoj najavljivao novi odnos prema majčinstvu i obitelji.[548]

U drugom izbornom krugu, HDZ je ponovno ostvario apsolutnu izbornu pobjedu. Nakon prebrojanih listića bilo je jasno da je ostvarena apsolutna pobjeda za sva tri saborska vijeća. Drugi po rezultatu bili su kandidati SKH-SDP-a. No, zbog nepravilnosti trebalo je ponoviti izbore u malom broju izbornih jedinica, ali konačan rezultat nije bilo moguće promijeniti. Uvjerljiva izborna pobjeda HDZ-a također je ostvarena i na lokalnim izborima.[549]

U prvim komentarima konačnog osvajanja vlasti HDZ-a, mišljenja iz drugih stranaka bila su ponovno različita. Marko Veselica iz HDS-a pozdravio je pobjedu HDZ-a, te je ponudio suradnju na projektima važnim za Hrvatsku. Dražen Budiša je najavio HSLS kao konstruktivnu opoziciju. Čelnik SKH-SDP-a Ivica Račan smatrao je da su se građani odlučili za radikalne promjene. Slično je mislio i čelnik SSH-a Željko Mažar. Antun Vujić iz SDSH-a smatrao je da su pobjedu HDZ-u donijela neriješena hrvatska politička pitanja, dok je predsjednik SDS-a Jovan Rašković ocijenio da su izbori "bili plebiscit hrvatskog naroda o svojoj samostalnoj hrvatskoj državi", te je od HDZ-a u odnosu prema hrvatskim Srbima očekivao "toleranciju, mudrost i konačnu dominaciju pameti".[550]

Mnogobrojne čestitike stigle su iz hrvatskih iseljeničkih organizacija. Izborna pobjeda HDZ-a bila je uvelike i njihova zasluga. Osim zahvale na podršci, iz HDZ-a su im upućene političke poruke. Najavljena je promjena loše komunističke politike, dok se oštećeni tijekom komunističke diktature pozivaju da ne provode osobne osvete, nego da kanaliziraju energiju u "borbu za buduće dobro i sretnije sutra". U skladu s time, predsjednik HBZ-a Bernard Luketich osobno je pozvan na svečano konstituiranje Sabora.[551]

Osim toga, mnogobrojne čestitke HDZ-u došle su iz međunarodne zajednice. Među njima je bila i ona predsjednika SAD-a Georga Busha. U svojoj zahvali, Tuđman mu je ukratko predstavio iznio smjernice buduće hrvatske politike. Naveo je da nakon preuzimanja neće biti revanšizma, te da će biti pokušana suradnja s vlastima drugih jugoslavenskih republika, jer je želja HDZ-a bila preobražaj Jugoslavije u savez država prema modelu

---

[548] OP A. Beljo, HDZ, Čestitka predsjednika HDZ-a dr. Franje Tuđmana za Majčin dan, Zagreb, 12. 5. 1990. Dokument u posjedu autora.

[549] "Izborni rezultati poznati", *Večernji list,* (Zagreb), br. 9598., 11. 5. 1990., 4. Prva sjednica Glavnog odbora HDZ-a održana je 14. svibnja u Zagrebu. Članovi GO HDZ-a bili su članovi SO i IO HDZ-a, svi izabrani saborski zastupnici, te predsjednici općinskih odbora.[549]

[550] "Apsolutna premoć HDZ-a", *Večernji list,* (Zagreb), br. 9596., 9. 5. 1990., 4.

[551] OP A. Beljo, HDZ, Croatian Fraternal Union of America, National President Bernard M. Luketich, Predsjednik Dr. Franjo Tudjman, nedatirano.; OP A. Beljo, Kontinentalni koordinacioni HDZ-a za Sjevernu Ameriku, Predsjednik za Kanadu John Zdunic, tajnik Ante Beljo. Predsjednik za SAD Miško Primorac, tajnik Berislav Čuvalo, 12. 5. 1990. Dokumenti u posjedu autora.

Europske zajednice.[552] S istim navodima, upućeni su Tuđmanovi dopisi pojedinim članovima Kongresa SAD-a, koji su pozvani u posjet demokratskoj Hrvatskoj.[553]

5. Primopredaja vlasti

Tiskovna konferencija HDZ-a povodom izborne pobjede održana je 8. svibnja 1990. Tema konferencije bili su budući politički potezi. Prije svega, istaknuta je želja za osvajanjem dvotrećinske zastupljenosti u Saboru, da bi se samostalno provele željene ustavne promjene. Potvrđena je kandidatura Franje Tuđmana za predsjednika Predsjedništva SRH, te Stjepana Mesića za predsjednika Izvršnog vijeće Sabora SRH. Nadalje, Tuđman je iznio da neće zamrznuti članstvo u HDZ-u nakon izbora na predjedničku funkciju. Kao prve korake, najavio je donošenje novog Ustava, promjenu odnosa prema hrvatskom iseljeništvu i aktivniju politiku prema BiH. Pozdravio je neke izjave saveznog premijera, koje su viđene kao korak ka konfederativnom uređenju. K tome, u novim vlastima je vidio mjesta za bivše stručne pripadnike SKH, koji su prihvatili demokratske promjene, iako nije mogao ocijeniti koliko je to oportuno, s obzirom na poraz njihove stranke. Potvrđeno je i čuvanje jednog dužnosničkog mjesta za predsjednika SDS-a J. Raškovića kao predstavnika Srba.[554]

Nakon toga, javnosti je predstavljen dio kandidata HDZ-a za izvršnu vlast. Glavni stranački kadrovik u tom izboru bio je Josip Manolić.[555] Među njima, kao kandidat za predsjednika Izvršnog vijeća Sabora SRH predstavljen je Stjepan Mesić. No, u medijima je ocijenjen kao osoba "slabo poznata široj javnosti". On je ubrzo javno predstavio dio svoje buduće politike. Rješenje teških gospodarskih problema vidio je kroz stvaranje pravnog sustava, koji bi trebao biti poziv za investiranje hrvatskom iseljeništvu i stranom kapitalu. Najavio je jadransku gospodarsku orijentaciju i povezivanje kontinentalne i pomorske Hrvatske. Unatoč svemu, nije očekivao gospodarsku blokadu Hrvatske unutar Jugoslavije, jer je tvrdio da gospodarstvo ipak "ima svoju logiku".[556]

Kao kandidat za sekretara unutrašnjih poslova predstavio se Josip Boljkovac. On je tijekom svoje karijere bio pripadnik komunističkog represivnog aparata i visoki funkcioner,

[552] OP A. Beljo, HDZ, The Honorable George Bush, President of the United States, The White House, Washington, D. C., Dr. Franjo Tudjman, President Croatian Democratic Union, Zagreb, May, 8, 1990. Dokument u posjedu autora.
[553] OP A. Beljo, HDZ, Congressman Austen Murhpy, United States Capitol, Washington, D.C., Dr. Franjo Tudjman, President Croatian Democratic Union, Zagreb, May, 8, 1990. Dokument u posjedu autora.
[554] "Tuđman: Mesić na čelu hrvatske vlade", *Slobodna Dalmacija*, (Split)br. 14163., 9. 5. 1990., 32.
[555] "Memoari najstarijeg obavještajca. Evo što želim reći prije stote…", *Jutarnji list*, (Zagreb), br. 5751., 3. 8. 2014., 37. - 39.
[556] "HDZ ide na more", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14164., 10. 5. 1990., 3.

koji je kasnije iz političkih razloga umirovljen. U prvim najavama, najavio je neke organizacijske promjene. Prije svega, trebalo je provesti transformaciju političke policije, uspostaviti ravnotežu nacionalnog sastava u resoru, te ojačati prisustvo policije među građanima. Na pitanje zašto samo transformacija političke policije, odgovorao je da je njezino postojanje "nužnost zaštite" svakog sustava. Osudio je ranije provedene komunističke procese, ustvrdivši i da su procesi Stepincu i Hebrangu bili montirani, te je odbacio kao nezakonitu često korištenu konstrukciju "hrvatski terorizam" u primjeni mjera RSUP-a. Što se tiče rada tajne službe, potvrdio je veliki broj ranijih nezakonitih djelovanja. Stoga je najavio istrage, ali je također odbacio kvalifikacije onih koji vide "UDB-u kao antinarodnu organizaciju, jer je u njoj bilo i dosta časnih ljudi".[557] Izgleda da je Boljkovac bio upoznat s činjeničnim stanjem u SDS RSUP-a. Službu su već preuzeli ljudi lojalni novim vlastima HDZ-a. Koliko je tu bilo oportunizma, a koliko iskrenosti, trebalo bi provesti istraživanje. Nakon bijega iz Hrvatske, bivši inspektor Zlatko Mažibrada, sudjelovao je u u rekonstrukciji ustroja hrvatske Službe. Rekonstrukciju je radila Služba državne bezbednosti (SDB-u) Srbije. U toj rekonstrukciji je tvrdio da je Josip Perković preko svojih kadrova, uglavnom hrvatske nacionalnosti, već uoči demokratskih izbora uspostavio nadzor nad hrvatskim SDS-om RSUP-a, te da je odmah nakon konstituiranja vlasti HDZ-a došlo do podjele na nacionalnoj liniji među zaposlenima.[558]

Prvi korak u primopredaji vlasti bio je sastanak 10. svibnja 1990. zadnjeg komunističkog vodstva SRH i vodstva HDZ-a. U ime vodstva SRH nazočili su predsjednik Predsjedništva Ivo Latin, predsjednik Sabora Anđelko Runjić i predsjednik Izvršnog vijeća SRH Antun Milović, dok su u delegaciji HDZ-a bili Franjo Tuđman, Josip Manolić, Stjepan Mesić i Žarko Domljan. Teme razgovora bile su mirna primopredaja vlasti, opće političke teme, te sudbina delegata i zaposlenih u Saboru. Postignut je dogovor da se konstituiranje demokratskog Sabora održi krajem svibnja.[559] Prema svjedočenju A. Vrdoljaka, Tuđman je s I. Račanom postigao dogovor, prema kojem HDZ ostavlja mjesec dana SKH-SDP-u za primopredaju vlasti.[560] Primopredaja vlasti je prošla mirno. U tome je J. Manolić kao iznimno značajnu naglasio ulogu Ivice Račana.[561] Ubrzo nakon sastanka, započeli su događaji nezamislivi za prethodnu vlast. Po prvi puta, komemoraciji žrtvama partizanskog masakra na

[557] "Treba staviti točku", *Glasnik HDZ-a,* (Zagreb), br. 11., 24. 5. 1990., 37. - 38.
[558] SSUP, SDB, 16. 4. 1992., Sp. Broj 3203, Beograd, Strogo poverljivo, MUP RS, SDB - zameniku načelnika M. Tepavčeviću. Predmet: Rekonstrukcija organizacije i delovanja bezbednosnih struktura RH. Dokument vidi Vojislav ŠEŠELJ, *Policijski dosje, treći deo***,** Beograd, 2010, 329. -344.
[559] "Novi Sabor krajem mjeseca", *Večernji list,* (Zagreb), br. 9598., 11. 5. 1990., 3.
[560] *Bujica*, (gost: A. Vrdoljak), urednik: V. Bujanec, Osječka TV, Osijek, 14. 3. 2014.
[561] I. RADOŠ, *Tuđman izbliza, svjedočenja suradnika i protivnika*, 20.

Bleiburgu nazočile su službene delegacije iz Hrvatske. Među njima je bila i delegacija HDZ-a.[562]

Prva postizborna sjednica Glavnog odbora HDZ-a održana je 14. svibnja 1990. u Zagrebu. Članovi tijela bili su članovi Središnjeg i Izvršnog odbora HDZ-a, saborski zastupnici i predsjednici općinskih odbora.[563] Teme sjednice bile su: analiza izbora, proces preuzimanja vlasti i prvi politički potezi, te daljnji stranački rad. Prvi se nazočnima obratio predsjednik HDZ-a Franjo Tuđman. Na početku je konstatirao da je ostvarena premoćna pobjeda, ali je očekivao dvotrećinsku većinu, zbog želje da se može samostalno pristupiti promjeni Ustava. Usto, dobar rezultat lijeve opcije, bio mu je znak daljnje političke borbe s dogmatskim i unitarističkim snagama. Za kraj je zaključio, da za ostvarivanje programa treba ojačati stranku od lokalne razine, te blokirati kompromitaciju stranke kroz rad nečasnih članova. Zatim je istaknuo da u ozračju općeg sloma komunističkih vlasti treba uspostaviti što efikasniju vlast. Državnim službenicima je poručio da ne trebaju strahovati za posao, osim onih koji su politički delegirani. Također je zatraženo čuvanje društvene imovine od malverzacija, te je objasnio da je intencija preporuke Predsjedništva HDZ-a da 30. svibnja kao dan konstituiranja demokratskog Sabora, postane praznik Hrvata u domovini i svijetu.[564]

Zatim je govorio predsjednik Izvršnog odbora Josip Manolić. On je istaknuo potrebu promjene saborskih pravilnika i teksta svečane izjave zbog kontaminiranosti komunističkom simbolikom. Nakon Manolića, govorio je Stjepan Mesić, koji je poručio da nakon preuzimanja vlasti "na snagu stupa pravna država bez ostatka". Zatim je naglasio da tijekom preuzimanja vlasti, među članovima HDZ-a treba spriječiti "sektaško ponašanje i pozivanje na prvoboračke zasluge", te da program HDZ-a na nižem nivou trebaju provoditi stručnjaci koji prihvaćaju ideje ili su članovi HDZ-a. Kandidat za predsjednika Sabora Žarko Domljan ustvrdio je kako je na izborima pobijedila hrvatska koncepcija, te je poručio da će odgovorno obnašati funkciju. Uslijedila su izlaganja predstavnika HDZ-a iz Istre i Rijeke, koji su iznijeli razloge za izborni podbačaj. Potpredsjednik HDZ-a Dalibor Brozović zatražio je od delegata usvajanje dva proglasa. U prvom se najavljivala revizija financijskog poslovanja na razini republike u posljednja tri mjeseca, dok se u drugom apeliralo na stručnjake unutar sustava da pokažu osobnu inicijativu u radu. Potom je Šime Đodan upozorio na opće loše gospodarsko stanje. Zadnji je ponovno govorio F. Tuđman. Još jednom je pozvao sve nazočne da ne nasjedaju na provokacije, te da se nastavi s politikom dijaloga i razgovora da bi se promijenila

[562] "Bleiburg 1990.", *Glasnik HDZ-a*, (Zagreb), br. 11., 24. 5. 1990.
[563] "HDZ nakon izborne pobjede", *Glasnik HDZ-a*, (Zagreb), br. 11., 24. 5. 1990., 11.
[564] OP A. Beljo, Tuđmanovo izlaganje na I. sjednici GO HDZ-a, Zagreb, 14. 5. 1990. Dokument u posjedu autora.

konstruirana medijska percepcija o HDZ-u. Nakon zaključka da je u razdoblju primopredaje vlasti došlo do pljačke društvene imovine, izdano je priopćenje u kojem se odgovorni pozivaju na čuvanje društvene imovine. Također, svima onima koji se bave tim kaznenim djelima, odaslano je upozorenje da će se poništiti sve nezakonite transakcije.[565] Donesena je još jedna važna odluka za funkcioniranje stranke. Bilo je to uvođenje stranačke upisnine i članarine. U odluci je također naveden omjer raspodjele tih sredstava između središnjice i lokalnih organizacija.[566]

No, uoči preuzimanja vlasti, zaredali su sigurnosni incidenti u Hrvatskoj. Prvi je bio divljanje navijača srpske Crvene Zvezde 13. svibnja 1990. na zagrebačkom Maksimiru, kada su potpuno zakazale milicijske snage SRH.[567] Kasnija saznanja dokazala su da je sve bilo isplanirano za izazivanje izvanrednog stanja. Šef republičkih milicijskih snaga bio je Srbin Petar Đukić, koji je imao saznanja o pripremama za incident. Nije poduzeo ništa, jer je bio protivnik HDZ-ovih "ustaških vlasti". Početkom Domovinskog rata, pridružio se srpskom napadu na Hrvatsku. Šef osiguranja na utakmici bio je također Srbin Adam Dupalo. Jasno, u sastavu prisutnih snaga prevladavao je kadar srpske nacionalnosti. Iz ove perspektive, čudo je da nisu uspjeli u svojem naumu.[568] Drugi incident, bio je napad na čelnika benkovačkog SDS-a Miroslava Mlinara, koji je tvrdio da su ga nepoznate osobe pokušale zaklati. Taj napad iskorišten je od SDS-a za prekid odnosa sa Saborom, jer se tvrdilo da je to djelo nacionalne mržnje. Treći je bio katoličko – pravoslavni spor oko crkve sv. Spasa u mjestu Cetina.[569] Međutim, najveći sigurnosni problem je ipak bilo nelegalno oduzimanje naoružanja hrvatske TO. Akciju je provela JNA, uz političku potporu Srbije.[570] Nakon zaključka, da su navedene provokacije usmjerene u svrhu zavođenja izvanrednog stanja, Predsjedništvo HDZ-a je pozvalo sve građane na razboritost i suzdržanost, da se ne bi dalo povoda za "neželjene ekscese", te koji bi mogli spriječiti konstituiranje demokratskih vlasti.[571]

Istovremeno, na čelo Predsjedništva SFRJ dolazi Borisav Jović, najbliži Miloševićev suradnik. U nastupnom govoru odmah je naznačio odnos prema promjenama u Sloveniji i Hrvatskoj. Iznio je ocjene uperene protiv demokratskih promjena, te je čak najavio mogućnost represivnog političkog djelovanja zbog navodnog kršenja saveznog Ustava. Potom je

[565] "HDZ nakon izborne pobjede", *Glasnik HDZ-a*, (Zagreb), br. 11., 24. 5., 1990., 12. – 16.
[566] "Napomena ograncima i općinskim organizacijama HDZ", *Glasnik HDZ-a*, (Zagreb), br. 11., 24. 5.1990., 70.
[567] "Erupcija huliganskog nasilja", *Večernji list,* (Zagreb), br. 9601., 14. 5. 1990., 16. – 17.
[568] "Maksimir 1990.", *Večernji list,* (Zagreb), br. 18086., 17. 5. 2014., 20. -22.
[569] D. KNEŽEVIĆ, "Srpska demokratska stranka od osnivanja do konstituiranja prvog višestranačkog Sabora", *ČSP*, Vol. 43., No. 1., 2011., 21.
[570] D. MARIJAN, *Slom Titove armije: Jugoslavenska narodna armija i raspad Jugoslavije 1987.- 1992.*, 151. – 156.
[571] OP A. Beljo, HDZ, Priopćenje Predsjedništva HDZ sveukpnoj javnosti, Zagreb, 23. 5. 1990. Dokument u posjedu autora.

formuliran zaključak Predsjedništva SFRJ gdje se traže "hitne mjere zaštite" integriteta SFRJ. Formulacija je bila široko postavljena i pogodna za razne vrste intervencija, što je u slovenskoj i hrvatskoj javnosti izazivalo bojazan zbog znanog komunističkog odnosa prema političkim protivnicima.[572] Jovićev istup izazvao je odmah reakciju. U ime HDZ-a, Tuđman ga je ocijenio kao prijetnju. Unatoč tome, ustvrdio je da će se morati razgovarati s S. Miloševićem, ukoliko bude izabran na srbijanskim demokratskim izborima. Za Tuđmana je to bila nužda, zbog želje postizanja dogovora s ostalim republikama i narodima o sudbini Jugoslavije, ali na osnovu prava na samoodređenje.[573] Zatim je na sastanku DEMOS-a i HDZ-a u Otočecu ob Krki usvojena zajednička izjava u kojoj su također odbačene Jovićeve ocjene.[574]

Nakon što je za konstituiranje demokratskog Sabora SRH određen za 30. svibnja, Predsjedništvo HDZ donijelo je odluku da se "preporuči" svim Hrvatima u domovini i iseljeništvu i svim građanima Hrvatske da ga svečano obilježe, te da ostane kao spomendan - "Svehrvatski dan proslave hrvatske državnosti". Posebna preporuka za organizaciju proslave upućena je lokalnim organizacijama HDZ-a.[575] No, navedena preporuka izazvala je određena reagiranja u javnosti s oba politička pola. Dio njih je tvrdio, da je državnost Hrvatske postojala i ranije, drugi da je to "proizvodnja blagdana u komunističkoj maniri". To je ponukalo Predsjedništvo HDZ na javni odgovor. Napadi su ocijenjeni "promašenim", te se navodilo da navedeni datum nije uređen zakonom, nego samo preporuka. Razlozi za predlaganje 30. svibnja, bila je želja da spomendan svojim demokratskim karakterom bude prihvatljiv za sve, bez obzira na nacionalnu, vjersku i političku pripadnost.[576] Uoči konstituiranja Sabora, HDZ je bez problema preuzeo vlast u dva najveća hrvatska grada. U Zagrebu je skupština konstituirana 24. svibnja, dok je u Splitu konstituirana 28. svibnja 1990. Ovi slučajevi bili su dobar znak za preuzimanje vlasti HDZ-a na državnom nivou.[577]

Dana 30. svibnja 1990. konstituiran je prvi demokratski Sabor. Uoči svečane sjednice, u zagrebačkoj katedrali je održano misno slavlje kojem su nazočili predstavnici novoizabranih vlasti.[578] Svečana sjednica započela je izborom predsjedavajućih u saborskim vijećima. Za predsjednika DPV-a izabran je član HDZ-a Ivan Vekić, dok je za zamjenika izabran član

[572] "Jović predsjednik, Šuvar potpredsjednik", *Večernji list,* (Zagreb), br. 9603., 16. 5. 1990., 3.; "Hitne mjere zaštite zemlje", *Večernji list,* (Zagreb), br. 9604., 17. 5. 1990., 3.
[573] "Suverenitet pripada narodu", *Večernji list,* (Zagreb), br. 9604., 17. 5. 1990., 5.
[574] "Hitne mjere prijetnja", *Večernji list,* (Zagreb), br. 9605., 18. 5. 1990., 7.
[575] OP A. Beljo, HDZ, Svehrvatski dan državnosti, Zagreb, 12. 5. 1990. Dokument u posjedu autora.
[576] "Promašeni napadi", *Večernji list,* (Zagreb), br. 9610., 23. 5. 1990., 5.
[577] "Poštenjem zaslužiti povjerenje", *Večernji list,* (Zagreb), br. 9612., 25. 5. 1990., 8.- 9., "Split, zdrav grad u pravnoj državi", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14183., 29. 5. 1990., 10.
[578] "Misno slavlje za hrvatski Sabor", *Glasnik HDZ-a,* (Zagreb), br. 12., 11. 6., 1990., 6.

HDZ-a Nikola Jakšić. Za predsjednika VO izabran je član HDZ-a Slavko Degoricija, dok je zamjenik postao član HDZ-a Luka Bebić. Za predsjednika VUR-a izabran je Ivan Matija iz SKH-SDP-a, dok je zamjenik postao član HDZ-a Frane Golem. Potom je održana zajednička konstituirajuća sjednica Sabora. Prisutni su bili predstavnici svih najvažnijih religijskih konfesija, osim episkopa SPC-a, članovi diplomatskog kora, te predstavnici najvažnijih društvenih institucija iz domovine i iseljeništva. Nakon izmjene poslovnika, pristupilo se izboru predsjednika Sabora. Prema dogovoru, izabran je član HDZ-a Žarko Domljan. Nakon što je pročitano pismo SDS-a u kojem se govorilo o razlozima izostanka sa sjednice (slučaj Mlinar), izabrana su i tri nova potpredsjednika Sabora: Vladimir Šeks i Stjepan Sulimanac iz HDZ-a, te Ivica Percan iz SKH – SDP-a, dok je jedno mjesto ostavljeno za člana SDS-a Jovana Opačića. Zatim je izabrano Predsjedništvo SRH, inače tijela koje je također bilo relikt komunističkog sustava. Od šest članova, četiri su bila članovi HDZ-a - Krešimir Balenović, Dalibor Brozović, Josip Manolić i Antun Vrdoljak. Zatim je dvotrećinskom većinom za predsjednika Predsjedništva SRH izabran Franjo Tuđman. Također su određeni članovi delegacije Sabora SRH u saveznoj Skupštini. Od njih dvanaest, osam su bili članovi HDZ-a. Bili su to Dražen Bobinac, Branimir Glavaš, Drago Krpina, Ivan Lučev, Ivan Mikulić, Petar Šale, Milan Tapalović i Đuro Vidmarović.[579] No, osim predstavnika SPC-a i zastupnika SDS-a, zasjedanju također nisu nazočili pozvani predstavnici JNA.[580]

U nastupnom svečanom govoru pred zastupnicima, F. Tuđman je iznio buduće političke ciljeve. Na početku je podsjetio na povijesnu važnost Sabora za hrvatski narod, dok je kao politički cilj novih vlasti naveo stvaranje "pravne, građanske i nacionalne sigurnosti svih njezinih građana". Zatim je najavio ubrzano donošenje novog demokratskog Ustava, uređenje položaja Hrvatske unutar jugoslavenske zajednice na konfederativnim odnosima i uključivanje u europske integracije, stvaranje pravnog sustava i debirokratizaciju, uvođenje tržišnog gospodarstva i jačanje demografske politike. Zanimljiva najava je bila ona o "duhovnoj obnovi" hrvatskog društva nakon dugogodišnje komunističke vlasti. Za kraj, kao posebne uspjehe politike HDZ-a, iznio je povezivanje domovinske i iseljene Hrvatske, te oslobađanje nacionalne energije i povratak tradicionalnih vrijednosti na društvenu scenu.[581]

Potom je Predsjedništvo SRH izabralo Stjepana Mesića za mandatara Izvršnog vijeća Sabora SRH. U kratkom predstavljanju, iznio je neke kratke crte svojeg programa, ali je raspravu o predloženim članovima ostavio za dan poslije. Razlog je bila narodna proslava na

[579] "Novi Sabor", *Glasnik HDZ-a,* (Zagreb), br. 12., 11. 6., 1990., 9. - 10.
[580] P. KRISTE, *Sjene nad slobodom, Sjećanja i pogledi na Hrvatske 1989. – 2002.*, 116.
[581] OP A. Beljo, Pristupna (inauguralna) riječ predsjednika Predsjedništva Hrvatske dr. F. Tuđmana, 30. 5. 1990.

središnjem zagrebačkom Trgu.[582] Drugog dana sjednice izabrani su članovi Izvršnog vijeća Sabora SRH. Uoči izbora, svi kandidati usuglašeni su na netom osnovanom Klubu zastupnika HDZ-a. Za potpredsjednike Izvršnog vijeća izabrani su Mato Babić, Milan Ramljak, Bernardo Jurlina, Dražen Kalogjera, Gojko Šušak i Zvonimir Medvidović. Nakon toga izabrani su Josip Boljkovac za sekretara unutrašnjih poslova, Petar Kriste za narodnu obranu, Božidar Udovičić za energetiku, industriju i zanatstvo, Ivan Tarnaj za poljoprivredu i šumarstvo, Zdravko Mršić za odnose s inozemstvom, Vlatko Pavletić za prosvjetu, kulturu, fizičku i tehničku kulturu, Andrija Hebrang za zdravstvenu i socijalnu zaštitu, Stjepan Zdunić kao direktor Zavoda za društveni plan. Milan Hrnjak za građevinarstvo, stambeno komunalne poslove i zaštitu čovjekovog okoliša, Marin Črnja za boračka pitanja, Osman Muftić za znanost i tehnologiju i Milovan Šibl za informiranje. Jedini koji nije dobio povjerenje zastupnika bio je Guste Santini. Ovim izborom završila je svečana sjednica, te je konstituirana nova demokratska vlast. Među izabranim sekretarima, veliki dio njih, nisu bili članovi HDZ-a. U biti, kako je najavljeno u prvim poslijeizbornim istupima, u najviša državna tijela nisu bili birani samo članovi HDZ-a.[583]

Nakon dugogodišnje nelegitimne komunističke vlasti, svečanom sjednicom Sabora 30. svibnja 1990. konstituirana je prva demokratska vlast u Hrvatskoj. Samo godinu i pol dana nakon sastanka na Plešivici i izlaska Tuđmanovog Prednacrta, te godinu dana nakon osnivanja na nejavnom mjestu, Hrvatska demokratska zajednica bila je u poziciji pobjedničke stranke i koja samostalno konstituira vlast u Hrvatskoj.

6. Izbori za Sabor. Osnivanje stranačkih organizacija, izbori i konstituiranje vlasti na lokalnoj razini

Prema republičkom Ustavu iz 1974. SR Hrvatska je bila podijeljena na općine, koje su bile udružene u Zajednice općina (ZO). Bile su to posebne područne društveno - političke zajednice sa zakonskim ovlastima, koje samostalno obavljaju određene poslove iz nadležnosti Republike. Stoga sam prema toj teritorijalnoj podjeli obradio osnivanje lokalnih organizacija HDZ-a i njihove izborne rezulate.[584] Na prvim demokratskim izborima istovremeno se biralo saborske zastupnike i lokalne općinske odbornike. Prema izbornom zakonu, Sabor SRH je ostao u starom ustroju. Bio je podijeljen u tri vijeća: Vijeće općina (VO), Društveno –

[582] "Novi Sabor", *Glasnik HDZ-a*, (Zagreb), 10.
[583] P. KRISTE, *Sjene nad slobodom, Sjećanja i pogledi na Hrvatske 1989. – 2002.*, 77. – 84.
[584] Ustav SRH, *Narodne novine*, 21. i 22. 2. 1974.

političko vijeće (DPV) i Vijeće udruženog rada (VUR). Lokalne skupštine također su ostale u starom ustroju. Bile su također podijeljene u tri vijeća: Vijeće mjesnih zajednica (VMZ), Društveno – političko vijeće (DPV) i Vijeće udruženog rada (VUR).[585]

6. a. Zajednica općina (ZO) Osijek

U sastavu ZO Osijek 1990. bile su općine: Beli Manastir, Donji Miholjac, Đakovo, Našice, Nova Gradiška, Orahovica, Osijek, Podravska Slatina, Slavonska Požega, Slavonski Brod, Valpovo, Vinkovci, Vukovar i Županja. Geografski je pokrivala područje Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema. Za relevantan popis stanovnika, uzeo sam onaj iz 1991., zbog činjenice da je ta godina ipak kronološki bliža 1990. nego 1981. Dakle, prema popisu iz 1991. nacionalni sastav ZO bio je sljedeći: Hrvati (72, 59%), Srbi (16, 47%) i ostali. Hrvati su bili apsolutna većina: s preko 90% u općinama Đakovo i Valpovo, s preko 80% u općinama Donji Miholjac, Našice, Slavonski Brod i Županja, s preko 70% u općinama Nova Gradiška, Slavonska Požega i Vinkovci, s preko 60% u općinama Osijek i Orahovica, te s preko 50% u općini Podravska Slatina. Hrvati su također bili relativna većina u općinama Beli Manastir (41, 91%) i Vukovar (43,84%). Općine sa značajnijim udjelom Srba bile su: s preko 30% općine Vukovar i P. Slatina, s preko 20% općine Beli Manastir, Nova Gradiška, Orahovica i Osijek, te s preko 10% općine Donji Miholjac, Našice i S. Požega. Od drugih nacionalnih zajednica, značajniji udio stanovništva imali su Mađari u općini B. Manastir (16, 50%).[586]

U općini Osijek, organiziranje simpatizera HDZ-a započelo je već sredinom 1989. na inicijativu Vladimira Šeksa. Na osječkom području odmah je dobivena velika podrška za točke Tuđmanovog Prednacrta. Usto, osječki krug je imao presudnu ulogu u nejavnom osnivanju HDZ-a.[587] Prva organizacija HDZ-a u Osijeku osnovana je 15. studenog 1989. Bila je to studentska sekcija, za čijeg je predsjednika izabran Goran Trdin.[588] Dana 18. studenog 1989. osnovan je odbor HDZ-a u Osijeku. Međutim, taj odbor je na početku osnovan kao odbor HDZ-a za Slavoniju i Baranju. Za predsjednika je izabran Branimir Glavaš. Na osnivanju je usuglašena završna izjava, koja je upućena Saboru SRH, čije su glavne točke bile demokratizacija i suverenost hrvatskog naroda i Hrvatske.[589] Ubrzo nakon osnivanja odbora,

---

[585] Zakoni o izboru i opozivu odbornika i zastupnika, *Narodne novine*, 17. 2. 1990.
[586] *Popis stanovništva 1991, narodnosni sastav stanovništva Hrvatske po naseljima*, Zagreb, 1992., 28. - 30.
[587] I. VEKIĆ, *Koraci u povijest - sjećanja i događaji,* 122. - 124.
[588] "Osnovana studentska sekcija HDZ", *Glasnik HDZ, Bilten za članstvo,* (Zagreb), god. I., br. 4.-5., studeni - prosinac 1989., 23.- 24.
[589] "Osijek", *Glasnik HDZ-a, Bilten za članstvo,* (Zagreb), god. I., br. 4. - 5., studeni - prosinac 1989., 22. - 24.

upućen je poziv lokalnim članovima i simpatizerima za financijsku pomoć u kupnji vlastitih prostorija.[590] Poziv je rezultirao uspjehom. U siječnju 1990. kupljene su vlastite prostorije u Osijeku. Potom je započelo osnivanje mjesnih organizacija u većim mjestima osječke općine. Redom se osnivaju u Čepinu, Josipovcu, Višnjevcu, Vuki, Antinu. No, nakon što je počelo osnivanje HDZ-a u ostalim općinama Slavonije i Baranje, konstituiran je samostalni osječki odbor. Za prvog predsjednika osječkog odbora izabran je Ivan Vekić.[591] No, veliki problem osnivanja mjesnih organizacija u osječkoj općini bio je onaj sigurnosni. U općini je bilo prisutno znatno srpsko stanovništvo, stoga takav problem nije baš bio neočekivan.[592]

Na području Skupštine općine (SO) Osijek bilo je dvanaest saborskih izbornih jedinica. Među njima, dvije izborne jedinice VUR-a bile su samo naslovno osječke, jer su u biti obuhvaćale veliki broj slavonskih općina. U njima je HDZ imao devet kandidata: Petar Kljaić (VO), Ante Jelavić, Anto Lovrić i Ivan Vekić (DPV), Branimir Glavaš, Josip Valinčić, Ivan Halas, Ivan Vuletić i Hrvatin Šustić (VUR). Svi su ušli u drugi krug. U drugom krugu, šest kandidata HDZ-a izborilo je saborske mandate. Saborski zastupnici postali su: Ante Jelavić i Ivan Vekić (DPV), te Josip Valinčić, Ivan Halas, Ivan Vuletić i Branimir Glavaš (VUR). I na lokalnim izborima, HDZ je ostvario odličan rezultat. U prvom krugu, bio je drugi prema broju izabranih odbornika, dok je nakon drugog kruga bio najsnažnija stranka u lokalnoj skupštini. Međutim, ostvarili su relativnu pobjedu, što je značilo da trebaju pronaći koalicijskog partnera za konstituiranje vlasti.[593] Vrlo brzo su ga pronašli. Za predsjednika SO Osijek izabran je Zlatko Kramarić, član Liste za Osijek iz KNS-a, dok je Božidar Riba iz HDZ-a izabran za potpredsjednika SO Osijek.[594] Na mjesto predsjednika IV SO izabran je član HDZ-a Željko Krivić.[595]

---

[590] "Poziv članovima, pristašama i simpatizerima HDZ-a", *Glasnik HDZ-a, Bilten za članstvo,* (Zagreb), god. I., br. 4.-5., studeni – prosinac, 1989., 25.

[591] "Obavijest članovima, pristalicama i simpatizerima HDZ-a", *Glas Slavonije*, (Osijek), br. 13717., 20.1.1990., 22.; "Novi ogranci HDZ-a u domovini", *Glasnik HDZ-a, Bilten za članstvo,* (Zagreb), god. II., br. 6., siječanj, 1990., 61.; "Novoosnovane organizacije Hrvatske demokratske zajednice", *Glasnik HDZ-a, Bilten za članstvo,* (Zagreb), god. II., br. 7., veljača, 1990., 61.; "Živa aktivnost", *Glas Slavonije*, (Osijek), br. 13771., 24. 3. 1990., 5.; "Trebamo ljude dobre volje", *Glas Slavonije*, (Osijek), br. 13.810., 11. 5. 1990., 6.

[592] "HDZ uskraćena dvorana", *Večernji list,* (Zagreb), br. 9562., 3. 4. 1990., 5.

[593] "Z. Erak izabran u prvom krugu", *Glas Slavonije*, (Osijek), br. 13798., 25. 4. 1990., 3.; "Nitko nije prošao u prvom krugu", *Glas Slavonije*, br. 13798., 25. 4. 1990., 3. "Zasad 116 zastupnika u Saboru", *Večernji list* , (Zagreb), br. 9586., 27. 4. 1990., 2. - 3.; "Ne zanimaju nas stranačke igre", *Glas Slavonije*, (Osijek), br. 13804., 4. 5. 1990., 6.; "U većini HDZ, u Vukovaru i Baranji komunisti", *Glas Slavonije*, (Osijek), br. 13807., 8. 5. 1990., 3.; "HDZ-u 65 odborničkih mjesta", *Glas Slavonije*, (Osijek), br. 13808., 9. 5. 1990., 3; "Arhiva izbora", (http://www.izbori.hr/arhiva/arhiva_1990.html)

[594] "Skupština po mjeri građana", *Glas Slavonije*, (Osijek), br. 13.822., 25. 5. 1990., 1.

[595] "Zaokret u radu", *Glas Slavonije*, (Osijek), br. 13.840., 15. 6. 1990., 6.

Inicijativa za osnivanje odbora HDZ-a u općini Đakovo, nastala je u svibnju 1989. na poticaj V. Šeksa i B. Glavaša. Općinski odbor HDZ Đakovo osnovan je 23. prosinca 1989.[596] Osnivanje je održano uz dozvolu SUP-a. Za predsjednika općinskog odbora izabran je Ivan Tarnaj.[597] Potom je započelo osnivanje mjesnih organizacija HDZ-a u većim mjestima općine. Organizacije su osnovane u Levanjskoj Varoši, Trnavi, Budrovcima, Dakovačkoj Satnici, Piškorevcima, Semeljcima, Kuševcu, Strizivojni, Kešincima, Viškovcima, Koritni, Gašincima, Širokom Polju, Gorjanima, Forkuševcima, Selcima i Lipovcu.[598] Na području SO Đakovo bile su tri saborske izborne jedinice s tri kandidata HDZ-a. U prvom krugu, svi su izborili mandate. Za zastupnike su izabrani Darko Vrtarić (DPV), Zvonimir Jurić (VO) i Ivica Buljan (VUR). I na lokalnim izborima, HDZ je ostvario apsolutnu pobjedu već u prvom krugu.[599] Shodno uvjerljivoj pobjedi, na čelna mjesta u općini izabrani su kandidati HDZ-a. Za predsjednika SO Đakovo izabran je Mate Zorić, dok je za predsjednika IV SO izabran August Zebec.[600]

U općini Beli Manastir, do izbora HDZ nije uspio ustrojiti općinski odbor. Jedina osnovana organizacija bila je ona mjesna u Grabovcu. Prema velikom broju svjedočenja, glavni problem u procesu organizacije bili su snažni napadi iz lokalnog SK i lokalnih Srba. U tom kontekstu, mali dio kandidata HDZ-a koji je prikupio potpise za kandidaturu, uglavnom je odustao uoči izbora.[601] Na području SO Beli Manastir bile su tri saborske izborne jedinice, u kojima HDZ nije imao kandidate. Na lokalnim izborima, HDZ je osvojio samo dva mandata, što nije predstavljalo relevantnu političku snagu.[602] Nakon konstituiranja lokalne vlasti SKH-SDP-a, HDZ je postao lokalna opozicija.[603] Potom je HDZ krenuo u snažnije stranačko organiziranje.[604] Krajem lipnja 1990. osnovana je mjesna organizacija u Bilju i inicijativni općinski odbor za SO B. Manastir.[605] Potom se osnivaju mjesne organizacije u Baranjskom Petrovom Selu, Dražu, Kozarcu, Kneževim Vinogradima, Popovcu, Kneževo,

---

[596] Ivan BULJAN, "Vrijeme demokratskih promjena", *Đakovština u Domovinskom ratu*, Đakovo, 1993., 10. -14.
[597] "Đakovo", *Glasnik HDZ-a, Bilten za članstvo,* (Zagreb), god. II., br. 6, siječanj, 1990., 58. -59.
[598] I. BULJAN, "Vrijeme demokratskih promjena", *Đakovština u Domovinskom ratu*, 23.
[599] "Arhiva izbora", (http://www.izbori.hr/arhiva/arhiva_1990.html)
[600] I. BULJAN, "Vrijeme demokratskih promjena", *Đakovština u Domovinskom ratu*, Đakovo, 1993., 30.
[601] "Da susjed ne zamjeri", *Glas Slavonije*, (Osijek), br. 13811., 12. 5. 1990., 10.; "HDZ nije nikome neprijatelj", *Glas Slavonije*, (Osijek), br. 13859., 7. 7. 1990., 12.
[602] "Odluka u drugom krugu", *Glas Slavonije*, (Osijek), br. 13798., 25. 4. 1990., 3.; "Predstoji drugi krug", *Glas Slavonije*, (Osijek), br. 13800., 27. 4. 1990., 9.; "Arhiva izbora", (http://www.izbori.hr/arhiva/arhiva_1990.html).
[603] "Poduka iz demokracije ili …?", *Glas Slavonije*, (Osijek), br. 13837., 12. 6. 1990., 12.
[604] "Da susjed ne zamjeri", *Glas Slavonije*, (Osijek), br. 13811., 12. 5. 1990., 10.
[605] "Ogranak HDZ-a", *Glas Slavonije*, (Osijek), br. 13851., 28. 6. 1990., 12.; "Općinski odbor HDZ-a", *Glas Slavonije*, (Osijek), br. 13852., 29. 6. 1990., 14.; "Izabran Općinski odbor", *Glas Slavonije*, (Osijek), br. 13. 923., 20. 9. 1990., 12.

Branjine, Čeminac, Luč, Topolje i Duboševica. [606] Do kraja rujna 1990. napokon je ustrojen općinski odbor Beli Manastir. Za prvog predsjednika izabran je Marko Kvesić.[607]

Općinski odbor HDZ Vinkovci osnovan je 16. prosinca 1989., ali bez dozvole lokalnog SUP-a. Potom se redom osnivaju mjesne organizacije: Otok, Nuštar, Cerić, Ivankovo, Rokovci - Andrijaševci, Slakovci i Komletinci. Izborna skupština općinskog odbora HDZ-a održana je u ožujku 1990. Za prvog predsjednika odbora izabran je Josip Peći.[608] Na području SO Vinkovci bilo je pet saborskih izbornih jedinica. U prvom krugu, uspjeh je bio apsolutan. Saborski zastupnici postali su: Josip Peći (VO), Drago Ereš i Vladimir Šeks (DPV), te Slavko Vištica i Marijan Vukojević (VUR). I na lokalnim izborima, HDZ je ostvario apsolutnu pobjedu.[609] Shodno tome, kandidati HDZ-a izabrani su na čelna općinska mjesta. Za predsjednika SO Vinkovci izabran je Tihomir Zovak, za potpredsjednika SO izabran je Petar Čavar, dok je za predsjednika IV SO izabran Ivan Treber.[610]

U općini Županja, proces osnivanja HDZ-a bio je ponešto drugačiji. Prvo su osnovane mjesne organizacije u Račinovcima, Vrbanji, Drenovcima i Bošnjacima, uz do tada učlanjenih preko 800 članova.[611] Općinski odbor HDZ -a Županja osnovan je 17. veljače 1990. Za prvog predsjednika odbora izabran je Ivan Zovak.[612] Nakon toga, osnovane su nove mjesne organizacije u Cerni i Štitaru.[613] Na području SO Županja bile su tri saborske izborne jedinice, s tri kandidata HDZ-a. Svi su postali zastupnici u prvom krugu. Bili su to Matej Janković (VO), Stjepan Blažinkov (DPV) i Niko Popović (VUR). I na lokalnim izborima, ostvarena je apsolutna pobjeda HDZ-a.[614] Jasno, temeljem toga, na čelna općinska mjesta izabrani su kandidati HDZ-a. Za predsjednika SO Županja izabran je Ivan Zovak, za potpredsjednika SO Ante Ivkošić, dok je novi predsjednik IV SO postao Krunoslav Baotić.[615]

---

[606] "Odabran Izvršni odbor", *Glas Slavonije*, (Osijek), br. 13854., 2. 7. 1990., 14.; "Osnivanje ogranka HDZ-a", *Glas Slavonije*, (Osijek), br. 13890., 12. 7. 1990., 4.; "Osnivačka skupština ogranka HDZ-a", *Glas Slavonije*, (Osijek), br. 13883., 4. 8. 1990., 4.; "Mir i međusobno uvažavanje", *Glas Slavonije*, (Osijek), br. 13883., 13. 8. 1990., 16.; "Šesnaesti ogranak HDZ-a u Baranji", *Glas Slavonije*, (Osijek), br. 13.896., 20. 8. 1990., 10.

[607] "Izabran Općinski odbor", *Glas Slavonije*, (Osijek), br. 13. 923., 20. 9. 1990., 12.

[608] "Novoosnovane organizacije HDZ-a", *Glasnik HDZ, Bilten za članstvo,* (Zagreb), god. II., br. 7., veljača 1990., 36.; "Danas u Slakovcima", *Glas Slavonije*, (Osijek), br. 13735., 10. 2.1990., 4.; "Uskoro još deset ogranaka", *Glas Slavonije*, (Osijek), br. 13748., 26. 2. 1990., 14.; "Za regularnu državu", *Glas Slavonije*, (Osijek), br. 13761., 13. 3. 1990., 12.

[609] "HDZ bez premca", "Zastupnici u Saboru", *Vinkovačke novosti,* (Vinkovci), br. 16. - 17., 27. 4. 1990., 1.- 3.

[610] "Politika malih koraka", *Glas Slavonije*, (Osijek), br. 13820., 23. 5. 1990., 16.

[611] "Zakazana skupština", *Glas Slavonije*, (Osijek), br. 13735., 10. 2.1990., 4.

[612] "Za samoodređenje Hrvatske", *Županjski vjesnik,* (Županja), br. 270., 23. 2. 1990., 1.

[613] "HDZ u Cerni", *Glas Slavonije*, (Osijek), br. 13760., 12. 3. 1990., 14.

[614] "Uvjerenje i čestitke odbornicima", "HDZ ima apsolutnu većinu u skupštini", *Županjski vjesnik,* (Županja), br. 275., 11. 5. 1990., 1.

[615] "Potrebna suradnja svih stranaka", *Glas Slavonije*, (Osijek), br. 13819., 24. 5. 1990., 12.

U općini Vukovar**,** prva mjesna organizacija HDZ-a osnovana je krajem 1989. u Šarengradu. Potom slijedi osnivanje mjesnih organizacija u Iloku i Bapskoj.[616] U veljači 1990. osnovana je mjesna organizacija u Bogdanovcima. Potom su osnovane organizacije u Borovu naselju i Marincima. Za prvog predsjednika općinskog odbora izabran je Tomislav Merčep.[617] I na vukovarskom području, zbog visokog udjela srpskog stanovništva, veliki problem bila je sigurnost tijekom osnivanja HDZ-ovih organizacija. Početkom travnja 1990. na osnivanju HDZ-a u Berku, skupina domicilnih Srba napala je oružjem članove HDZ-a.[618] Na području SO Vukovar, u pet saborskih izbornih jedinica, HDZ je imao dva kandidata. Bili su to Božo Srebrović (VO) i Jure Kolak (DPV), koji su izgubili u drugom krugu. Na lokalnim izborima, HDZ je također doživio izborni poraz.[619] Unatoč izbornom porazu, HDZ je za čelna mjesta SO Vukovar istaknuo Marina Vidića i Tomislava Merčepa.[620] No, pokušaj je bio neuspješan. Član SKH-SDP-a Slavko Dokmanović izabran je za predsjednika SO Vukovar, dok je član HDZ-a Marin Vidić Bili izabran za potpredsjednika SO.[621]

U općini Slavonski Brod, organiziranje HDZ-a započinje krajem 1989. Na čelo inicijativnog odbora izabran je Ante Klarić.[622] Prva mjesna organizacija osnovana je 14. siječnja 1990. u Starim Perkovcima. Zatim je uslijedilo osnivanje mjesnih organizacija u Gornjoj Vrbi, Donjim Andrijevcima, Oriovcu, Sredancima, Brodskom Varošu, Čajkovcima i Vrpolju, te ostalim mjestima općine.[623] Općinski odbor HDZ-a u Slavonskom Brodu osnovan je 3. veljače 1990., uz prisustvo lokalnih komunističkih funkcionera. Za prvog predsjednika odbora izabran je Ante Klarić.[624] Na području SO Slavonski Brod bilo je šest izbornih saborskih jedinica. Od šest kandidata HDZ-a, trojica su izborila saborski mandat u prvom krugu. Bili su to Ante Klarić (DPV), te Ante Lasić i Branko Janković (VUR). U drugom krugu, mandate su također izborili Antun Babić (VO), Milan Tapalović (DPV) i Zdenko

---

616 "Novi ogranci HDZ-a u domovini", *Glasnik HDZ-a, Bilten za članstvo,* (Zagreb), god. II., br. 6., siječanj 1990., 61.

617 *Bogdanovci: svjedočanstvo o postojanosti vjekovnog hrvatskog naselja*, Dubravka Balen – Letunić et al., Zagreb, 1998.; 110. - 111.; "Osnivačke skupštine", *Glas Slavonije,* (Osijek), br. 13765., 17. 3. 1990., 4.

618 "Zvižduci, kamenje i pištolj", *Glas Slavonije,* (Osijek), br. 13779., 3. 4. 1990., 12.

619 "6. i 7. maja – drugi krug ", *Vukovarske novine,* (Vukovar), br. 16., 28. 4. 1990., 1.- 3.; "Pobjeda lijevog bloka", "Pobjedu odnio lijevi blok", *Vukovarske novine,* (Vukovar), br. 17., 12. 5. 1990., 1.- 3.

620 "Utvrđeni kandidati", *Glas Slavonije,* (Osijek), br. 13.823., 26. 5. 1990., 4.

621 "Predsjednik Slavko Dokmanović", *Glas Slavonije,* (Osijek), br. 13.826., 30. 5. 1990., 16.

622 *Posavska Hrvatska, Bilten HDZ-a Slavonski Brod,* (Slavonski Brod), br. 1, siječanj 1990., 3; "Ogranak u Starim Perkovcima", *Vjesnik,* (Zagreb), br. 15202., 14. 1. 1990., 6.; "Protiv nasilja", *Glas Slavonije,* (Osijek), br. 13742., 19. 2. 1990., 2.

623 "Osnivačka skupština Općinskog odbora HDZ-a", *Brodski list,* (Slavonski Brod), br. 5., 2. 2. 1990., 1.

624 "Neumjesne političke usporedbe", *Glas Slavonije,* (Osijek), br. 13730., 5. 2. 1990., 14.; *Posavska Hrvatska, Bilten HDZ-a Slavonski Brod,* (Slavonski Brod), br. 2., veljača 1990., 2, 7 - 9, 17, 18.

Knežević (VUR). I na lokalnim izborima ostvarena je apsolutna pobjeda HDZ-a.[625] Nakon konstituiranja skupštine, na čelna općinska mjesta izabrani su članovi HDZ-a. Za predsjednika SO S. Brod izabran je Jozo Meter, dok je za potpredsjednika izabran Zdravko Sočković.[626] Za predsjednika IV SO izabran je Frano Piplović. Zanimljivo, u općinsku vladu izabrao je veliki broj članova iz drugih stranaka. Takva situacija izazvala je određene stranačke razmirice na lokalnom nivou.[627]

U općini Nova Gradiška, prva organizacija HDZ-a osnovana je 10. veljače 1990. u Cerniku. Za prvog predsjednika IO izabran je Stanko Lazić, dok je nešto kasnije za prvog predsjednika općinskog odbora izabran Zdravko Sokić.[628] Na području SO Nova Gradiška bile su tri saborske izborne jedinice. Oba kandidata HDZ-a, Miroslav Župančić (VO) i Alojz Dubiel (DPV) izborili su mandate u drugom krugu. Na lokalnim izborima, također je ostvarena apsolutna pobjeda u oba kruga.[629] Za nove općinske čelnike izabrani su članovi HDZ-a. Za predsjednika SO Nova Gradiška izabran je Zdravko Sokić, te za potpredsjednika SO Ivan Lekić. Na mjesto predsjednika IV SO izabran je Davorin Lukač.[630]

U općini Slavonska Požega, prvi sastanci o osnivanju HDZ-a održani su tijekom siječnja 1990. u kući Ante Božića. Inicijativni odbor HDZ-a osnovan je 8. veljače 1990. Osnivanje općinskog odbora održano je 4. ožujka 1990. Za prvog predsjednika odbora izabran je Anto Božić.[631] Nakon osnivanja općinskog odbora započinje i osnivanje mjesnih organizacija. Među većim, do travnja 1990. osnovane su one u Kutjevu, Pleternici i Kaptolu.[632] Na području SO Slavonska Požega bile su četiri saborske izborne jedinice. U prvom krugu, svi

---

[625] "Rezultati glasanja", *Brodski list*, (Slavonski Brod), br. 17. – 18., 27. 4. 1990., 3.- 4.; "Rezultati glasanja u drugom krugu", "Izabrani kandidati za VMZ SO", "Izabrani kandidati za VUR SO", *Brodski list*, (Slavonski Brod), br. 19.,11. 5. 1990., 3.- 5.

[626]"Svečano, radno i dostojanstveno konstituirana je u Slavonskom Brodu prva poslijeratna višestranačka Skupština općine, Plebiscitom ukazano povjerenje novim neopterećenim snagama", "VUR ubuduće, Bez velikih sastanaka", "Sa Društveno – političkog vijeća. Gotovo svi – prisutni", "I Vijeće mjesnih zajednica – u novom sazivu", *Brodski list*, (Slavonski Brod), br. 22., 1. 6. 1990., 2 – 3.

[627] *Službeni vjesnik općine Slavonski Brod,* br. 5/90., 18. 6. 1990.; "Što se događa u redovima HDZ-a, Kušnja demokracije – Otpori desnog krila sve otvoreniji. Ima li HDZ svoje prvoborce koji traže fotelje", *Brodski list,*(Slavonski Brod), br. 23., 8. 6. 1990., 2.

[628] "U Cerniku održana osnivačka skupština Hrvatske demokratske zajednice - ogranak Nova Gradiška - Za najveću demokraciju", *NG novine*, (Nova Gradiška), br. 276., 23. 2.1990., 2.; " Skup Hrvatske demokratske zajednice - O sebi i komunistima", *NG novine*, (Nova Gradiška), br. 279., 6. 4. 1990., 3.

[629] "Odluka u drugom krugu", *Glas Slavonije*, (Osijek), br. 13798., 25. 4. 1990., 3.; "Predstoji drugi krug", *Glas Slavonije*, (Osijek), br. 13800., 27. 4. 1990., 9.; "Zasad 116 zastupnika u Saboru", *Večernji list* , (Zagreb), br. 9586., 27. 4. 1990., 2. - 3.; "U većini HDZ, u Vukovaru i Baranji komunisti", *Glas Slavonije*, (Osijek), br. 13807., 8. 5. 1990., 3.; "Zastupnici u Saboru", *Večernji list,* (Zagreb), br. 9596., 9. 5. 1990., 3.; "Zastupnici u Saboru", *Večernji list,* (Zagreb), br. 9598., 11. 5. 1990., 4.

[630] *Službeni glasnik općine Nova Gradiška,* br. 5/90., 28. 5. 1990., 4.; "Nova Gradiška, Konstituirana Skupština općine", *Glas Slavonije*, (Osijek), br. 13.821., 24. 5. 1990., 20.

[631] "Osnovan požeški ogranak", *Požeški list,* (Sl. Požega), br. 9., 8. 3. 1990., 1.; "Tolerantnost i otvorenost", *Glas Slavonije*, Osijek, br. 13755., 6. 3. 1990., 12.

[632] "Osnivačke skupštine", *Glas Slavonije*, (Osijek), br. 13765., 17. 3. 1990., 4.; "Zajednička domovina", *Glas Slavonije*, (Osijek), br. 13773., 27. 3. 1990., 12.

kandidati HDZ-a izborili su saborske mandate. Bili su to Vladimir Englman (VO), Marija Bajt (DPV), te Ferdo Ćuk i Ivan Babić (VUR). I na lokalnim izborima ostvarena je apsolutna pobjeda u oba izborna kruga.[633] Jasno, članovi HDZ-a izabrani su za općinske čelnike. Za predsjednika SO Slavonska Požega izabran je Tomo Jelić, dok je za potpredsjednika SO izabran Šimun Miletić.[634]

Općinski odbor HDZ-a Valpovo osnovan je 20. siječnja 1990.[635] Za predsjednika odbora izabran je Tomislav Šutalo. Potom se osnivaju mjesne organizacije u Ladimirevcima, Belišću, Bizovcu, Samatovcima, Nardu, Satnici, Petrijevcima.[636] Na području SO Valpovo bile su dvije saborske izborne jedinice. Oba kandidata HDZ-a pobijedila su u prvom krugu. Bili su to Tomislav Šutalo (VO) i Stjepan Zetović (VUR). Također je ostvarena i apsolutna pobjeda na lokalnim izborima.[637] Izbori za predsjednika SO Valpovo imali su jednu posebnost. Oba kandidata predložio je HDZ. Nakon tajnog glasovanja, za predsjednika SO Valpovo izabran je Stjepan Čamagajevac.[638]

Inicijativni odbor HDZ-a u općini Donji Miholjac donio je 11. veljače 1990. odluku o pokretanju osnivanja općinskog odbora. Odluka je realizirana mjesec dana kasnije. Općinski odbor HDZ-a D. Miholjac osnovan je 11. ožujka 1990. Za predsjednika odbora izabran je Stipan Jurčević.[639] Potom se osnivaju veće mjesne organizacije u Marijancima, Podravskoj Moslavini, Črnkovcima, Krčeniku, Golincima, Đurađu.[640] Na području SO Donji Miholjac bila je jedna saborska izborna jedinica, u kojoj je kandidat HDZ-a Miroslav Pavin (VO) izborio mandat. Na lokalnim izborima, ostvarena je također apsolutna pobjeda.[641] Sukladno tome, članovi HDZ-a izabrani su za općinske čelnike. Za predsjednika SO D. Miholjac

---

633 Marija BAJT, "Aktivno zajedništvo u stvaranju hrvatske države", *Deset godina Hrvatske demokratske zajednice: 1989.-1999.*, ur. A. Mijatović, 312.
634 "Predsjednik Tomo Jelić", *Glas Slavonije,* (Osijek), br. 13. 823., 26. 5. 1990., 4.
635 "Valpovački ogranak HDZ-a", *Vjesnik,* (Zagreb), br. 15209, 22. 1. 1990., 3.
636 "Široka aktivnost", *Glas Slavonije,* (Osijek), br. 13743., 20. 2.1990., 12.; "Predizborne pripreme", *Glas Slavonije,* (Osijek), br. 13761., 13. 3. 1990., 12.
637 "Zasad 116 zastupnika u Saboru", *Večernji list ,* (Zagreb), br. 9586., 27. 4. 1990., 2. - 3.; "HDZ bez premca", *Glas Slavonije,* (Osijek), br. 13797., 24. 4. 1990., 3.;
638 "Danas izbori", *Glas Slavonije*, (Osijek), br. 13816., 18. 5. 1990., 14., "Obilježena obljetnica HDZ-a", *Glas Slavonije,* (Osijek), br. 13843., 19. 6. 1990., 8.
639 Korespodencija vođena 16. 6. 2014. s Igorom Gavranovićem, predsjednikom GO HDZ-a Donji Miholjac.
640 "HDZ u Donjem Miholjcu", *Glas Slavonije,* (Osijek), br. 13738., 14. 2.1990., 4.; "Nadahnuti govornici", *Glas Slavonije*, (Osijek), br. 13744., 21. 2.1990., 12.; "HDZ u Krčeniku i Golincima", *Glas Slavonije,* (Osijek), br. 13758., 9. 3.1990., 14.; "Usvojena rezolucija", "Za dobrobit svakog čovjeka", *Glas Slavonije,* (Osijek), br. 13768., 21. 3.1990., 12.; "Vratiti staro ime", *Glas Slavonije,* (Osijek), br. 13770., 23. 3.1990., 14.
641 "Arhiva izbora", (http://www.izbori.hr/arhiva/arhiva_1990.html), "U većini HDZ, u Vukovaru i Baranji komunisti", *Glas Slavonije,* (Osijek), br. 13807., 8. 5. 1990., 3.; "Glavni kandidat Petar Žarković", *Glas Slavonije,* (Osijek), br. 13798., 15. 5. 1990., 12.

izabran je Josip Juvančić, za potpredsjednika SO Milan Vrkić, dok je za predsjednika IV SO izabran Stipan Jurčević.[642]

U općini Našice, inicijativa HDZ-a predstavljena je 20. veljače 1990. na informativnoj tribini. Na tribini se okupio veliki broj zainteresiranih, dok su u ime središnjice nazočili Branimir Glavaš, Ivan Vuletić, Antun Babić i Adam Meštrović.[643] Općinski odbor HDZ-a u Našicama osnovan je 18. ožujka 1990.[644] Za prvog predsjednika izabran je Miroslav Čiček.[645] Na području SO Našice bile su tri saborske izborne jedinice. Kandidati HDZ-a Miroslav Čićek (VO), Vinko Buljan (DPV) u zajedničkoj izbornoj jedinici sa SO Valpovo, te Ivica Čeme (VUR) u zajedničkoj jedinici sa SO Orahovica, izabrani su za zastupnike u drugom krugu. I na lokalnim izborima, HDZ je ostvario apsolutnu pobjedu.[646] Na čelna općinska mjesta izabrani su članovi HDZ-a. Za predsjednika SO Našice izabran je Šimun Šalić, dok je za potpredsjednika SO izabran Antun Štimac. Za predsjednika IV SO izabran je član Ivan Škorić. Unatoč uvjerljivoj pobjedi HDZ-a, u općinsku vladu birani su i članovi drugih stranaka, i to proporcionalno prema udjelu u općinskoj skupštini.[647]

Općinski odbor HDZ-a Orahovica osnovan je 25. ožujka 1990. Nakon toga, osnovane su mjesne organizacije u Zdencima, Čačincima i Bankovcima. Za prvog predsjednika odbora izabran je Milan Damjanović.[648] Na području SO Orahovica bila je jedna saborska izborna jedinica. Kandidat HDZ-a Milan Pezić (VO) izborio je mandat u prvom krugu. Na lokalnim izborima također je ostvarena apsolutna pobjeda.[649] Nakon konstituiranja, članovi HDZ-a izabrani su na čelna općinska mjesta. Za predsjednika SO Orahovica izabran je Petar Žarković, za potpredsjednika SO Blaženka Mozer, dok je za predsjednika IV SO izabran Dušan Alebić.[650]

U općini Podravska Slatina, inicijativni odbor HDZ-a osnovan je 24. ožujka 1990. Zanimljivo, iako je izborna kampanja trajala već mjesec dana, lokalne vlasti odbile su zahtjev

---

642 "Za napredak općine", *Glas Slavonije,* (Osijek), br. 13.822., 25. 5. 1990., 12.
643 "Pripreme za skupštinu", *Glas Slavonije,* (Osijek), br. 13745., 22. 2.1990., 12.
644 "Nova podružnica HDZ-a", *Vjesnik,* (Zagreb), br. 15236, 19. 3. 1990., 5.
645 "Sljedeći zadatak", *Glas Slavonije,* (Osijek), br. 13767., 20. 3. 1990., 12.
646 "Odluka u drugom krugu", *Glas Slavonije,* (Osijek), br. 13798., 25. 4. 1990., 3.; "Predstoji drugi krug", *Glas Slavonije,* (Osijek), br. 13800., 27. 4. 1990., 9.; "HDZ bez premca", *Glas Slavonije,* (Osijek), br. 13797., 24. 4. 1990., 3.;
647 "Šimun Šalić na čelu", *Glas Slavonije,* (Osijek), br. 13819., 24. 5. 1990., 12.; "Izabrana općinska vlada", *Glas Slavonije,* (Osijek), br. 13851., 28. 6. 1990., 12.
648 "Zajednička domovina", *Glas Slavonije,* (Osijek), br. 13773., 27. 3. 1990., 12.; "Predstavljeni kandidati", *Glas Slavonije,* (Osijek), br. 13784., 9. 4. 1990., 12.; "Osmi ogranak HDZ-a", *Glas Slavonije,* (Osijek), br. 13784., 8. 9. 1990., 5.
649 "Odluka u drugom krugu", *Glas Slavonije,* (Osijek), br. 13798., 25. 4. 1990., 3.; "Predstoji drugi krug", *Glas Slavonije,* (Osijek), br. 13800., 27. 4. 1990., 9.; "Zasad 116 zastupnika u Saboru", *Večernji list ,* (Zagreb), br. 9586., 27. 4. 1990., 2. - 3.; "U većini HDZ, u Vukovaru i Baranji komunisti", *Glas Slavonije,* (Osijek), br. 13807., 8. 5. 1990., 3.; "Glavni kandidat Petar Žarković", *Glas Slavonije,* (Osijek), br. 13798., 15. 5. 1990., 12.
650 "Predsjednik Petar Žarković", *Glas Slavonije,* (Osijek), br. 13.825., 29. 5. 1990., 12.

za održavanjem osnivačkog skupa HDZ-a koji se trebao održati 27. ožujka. Stoga je odbor osnovan 28. ožujka 1990. u mjestu Sopje.[651] Za prvog predsjednika odbora izabran je Ante Šimara.[652] Na području SO Podravska Slatina bile su tri saborske izborne jedinice s tri kandidata HDZ-a. U prvom krugu, Stjepan Mesić (DPV) izborio je mandat u zajedničkoj izbornoj jedinici sa SO Donji Miholjac i SO Orahovica. Miško Granjaš (VO), te Ante Šimara (VUR) u zajedničkoj jedinici s SO Donji Miholjac izborili su mandate u drugom krugu.[653] Na lokalnim izborima, HDZ je izgubio izbore. Apsolutnu pobjedu ostvario je SKH-SDP.[654] Nakon konstituiranja, na mjesto predsjednika SO P. Slatina izabran je član SKH-SDP-a Rade Gajić, dok je Zlatko Milošević iz HDZ-a izabran za potpredsjednika SO.[655]

U pedeset i četiri saborske izborne jedinice ZO Osijek, HDZ je ukupno osvojio 39 (72, 22%) saborskih mandata. Novi saborski zastupnici HDZ-a iz ZO Osijek postali su:

Društveno – političko vijeće (DPV): Antun Babić (SSS, SO S. Brod), Miroslav Čiček (dipl. pravnik, SO Našice), Vladimir Englman (ing, SO Požega), Miško Granjaš (SSS, SO Slatina), Matej Janković (ing., SO Županja), Zvonimir Jurić (dipl. prav, SO Osijek), Miroslav Pavin (ing, SO P. Slatina), Milan Pezić (dipl. ing, SO Ljubuški, BiH), Josip Peći (dipl.ing, SO Vinkovci), Tomislav Šutalo (dipl. pravnik, SO Osijek) i Miroslav Župančić (SSS, SO Zenica, BiH).

Vijeće općina (VO)**:** Antun Babić (SSS, SO S. Brod), Miroslav Čiček (dipl. pravnik, SO Našice), Vladimir Englman (ing, SO Požega), Miško Granjaš (SSS, SO Slatina), Matej Janković (ing., SO Županja), Zvonimir Jurić (dipl. prav, SO Osijek), Miroslav Pavin (ing, SO P. Slatina), Milan Pezić (dipl. ing, SO Ljubuški, BiH), Josip Peći (dipl.ing, SO Vinkovci), Tomislav Šutalo (dipl. pravnik, SO Osijek) i Miroslav Župančić (SSS, SO Zenica, BiH).

Vijeće udruženog rada (VUR): Ivan Babić (SSS, SO N. Gradiška), Ivica Buljan (ing., SO Sinj), Ferdo Ćuk (ing., SO S.Požega), Ivica Čeme (dipl.oecc, SO Našice), Branimir Glavaš (dipl. pravnik, SO Osijek), Ivan Halas (dipl.ing, SO Đakovo), Branko Janković (dipl. ing, SO Đurđevac), Zdenko Knežević (dr. med, SO S. Brod), Ante Lasić (dipl.ing, SO S. Brod), Niko Popović (dipl. pravnik, SO Split), Ante Šimara (dipl. ing, SO P. Slatina), Josip Valinčić (ing. SO Otočac), Slavko Vištica (dipl.oecc, SO Ljubuški, BiH), Ivan Vuletić (SSS, SO Duvno, BiH), Marijan Vukojević (prof., SO Prnjavor, BiH) i Stjepan Zetović (oecc, SO Valpovo).

---

[651]"Obiljezena-23-obljetnica-osnutka-i-djelovanja-hdz-na-slatinskom-podrucju", (http://moj.hdz.hr/vijest/lokalne/obiljezena-23-obljetnica-osnutka-i-djelovanja-hdz-na-slatinskom-podrucju).
[652] "Tko nas hoće kosovizirati ?", *Glas Slavonije,* (Osijek), br. 13.835., 9. 6. 1990., 12.
[653] Dragutin PELIKAN, *Slatina u vjetrovima povijesti,* Slatina, 1997.
[654] "HDZ-u samo jedna funkcija ?", *Večernji list,* (Zagreb), br. 9606., 19. 5. 1990., 5.
[655] *Slatina 1297. – 1997.*, ur. Ive Mažuran, Željko Tomičić, Zagreb, 1999., 338.

Od četrnaest općina u ZO Osijek, HDZ je na lokalnim izborima ostvario apsolutnu pobjedu u deset, te relativnu u jednoj općini. Nakon konstituiranja lokalnih vlasti, HDZ je konstituirao vlast u jedanaest općina, od kojih je jedna bila koalicijska (Osijek). Treba primijetiti, kako su općine u kojima je HDZ ostao u opoziciji, imale iznimno veliki udio srpskog stanovništva (B. Manastir, Vukovar i P. Slatina), te shodno tome i jake organizacije SK.

6. b. Zajednica općina (ZO) Bjelovar

U sastavu ZO Bjelovar 1990. bile su općine: Bjelovar, Čazma, Daruvar, Đurđevac, Garešnica, Grubišno Polje, Koprivnica, Križevci, Pakrac i Virovitica. Geografski je pokrivala područje zapadne Slavonije, Podravine i Bilogore. Prema popisu 1991. nacionalni sastav bio je sljedeći: Hrvati (76, 56%), Srbi (13, 22%) i ostali. Hrvati su bili apsolutna većina: s preko 90% u općinama Čazma, Đurđevac i Križevci, s preko 80% u općinama Bjelovar i Koprivnica, te s preko 70% u općinama Garešnica i Virovitica. Relativna većina bili su u općinama Daruvar (34, 76%) i Grubišno Polje (42, 34%), dok su manjinsko stanovništvo bili u općini Pakrac (35, 87%). Srbi su bili relativna većina u općini Pakrac (46, 87%), dok su značajni manjinski udio imali u općinama Grubišno Polje (42, 34%), Daruvar (33, 47%), Virovitica (11,16%), Garešnica (11,16%) i Bjelovar (8, 93%). K tome, Česi su također imali značajniji udio u općinama Daruvar (18, 52%) i Grubišno Polje (13, 75%). [656]

Općinski odbor HDZ-a Bjelovar osnovan je 9. studenog 1989. Za predsjednika odbora izabran je Jure Šimić. Osnivački skup održan je u anonimnosti, jer su sudionici bili pod nadzorom SUP-a. Unatoč tome, na samom početku već su imali preko 1500 članova. Potom je započelo osnivanje mjesnih organizacija HDZ-a. Redom se osnivaju u: Zrinskom Topolovcu, Klokočevcu, Gudovcu, Predavcu, Rovišću, Križevačkim Hrgovljanima, Trojstvenom Markovcu, Ždralovima, Novoseljanima i Križevačkoj cesti.[657] Na području SO Bjelovar bile su četiri saborske izborne jedinice. Od četiri kandidata HDZ-a, u prvom krugu mandat je izborio Zlatko Blažinčić (VUR) u zajedničkoj jedinici s SO Đurđevac, SO Koprivnica i SO Križevci, dok su Dane Sučić (VO), Đuro Panjan (DPV) i Jure Šimić (VUR) ušli u drugi krug. U drugom krugu, saborski zastupnici postali su Dane Sučić (VO) i Đuro Panjan (DPV). No,

[656] *Popis stanovništva 1991, narodnosni sastav stanovništva Hrvatske po naseljima*, Zagreb, 1992., 16. - 18.
[657] "Bjelovar","Novi ogranci HDZ-a u domovini", *Glasnik HDZ-a, Bilten za članstvo,* (Zagreb), god. II., br. 6., siječanj 1990., 61.

postignuta je apsolutna pobjeda na lokalnim izborima.[658] Shodno tome, članovi HDZ-a izabrani na čelna općinska mjesta. Za predsjednika SO Bjelovar izabran je Stanislav Pavlić, te za potpredsjednika SO Željko Pleskalt. Za predsjednika IV SO izabran je Jure Šimić. Unatoč uvjerljivoj pobjedi HDZ-a, općinska vlada nije formirana kao jednostranačka.[659]

U općini Koprivnica, prva okupljanja simpatizera HDZ-a započinju krajem 1989. Dana 16. veljače 1990. osnovan je općinski odbor HDZ-a. U ime središnjice nazočili su Josip Manolić, Stjepan Sulimanac i Martin Sagner. Za predsjednika općinskog odbora izabran je Ivan Mesić. Potom započinje osnivanje mjesnih organizacija: Gola, Sigetec, Legrad, Rasinja, Koprivnički Bregi, Novigrad Podravski, Hlebine, Drnje, Koprivnički Ivanec, Kunovec, Vinica, Podolice, Đelekovec, Pustakovec, Gotalovo i Hudovljani – Rovištanci.[660] Na području SO Koprivnica bile su četiri saborske izborne jedinice s četiri kandidata HDZ-a. Bili su to: Ivan Mikulić (VO), Ivan Mesić (DPV), te Ante Krajina i Mato Jukić (VUR), koji su svi izborili saborske mandate. Na lokalnim izborima ostvaren je također odličan rezultat. U oba kruga, ostvarena je izborna pobjeda HDZ-a. Nakon uvjerljive pobjede, HDZ je konstituirao lokalnu vlast. Za predsjednika SO Koprivnica izabran je Zdravko Mikotić, dok je za potpredsjednika SO izabran Zlatko Rajber. Za predsjednika IV SO izabran je Nikola Gregur, koji je u općinsku vladu također imenovao dosta osoba koje nisu bile članovi HDZ-a.[661]

Općinski odbor HDZ-a Križevci osnovan je 17. veljače 1990.[662] Za prvog predsjednika odbora izabran je Roko Bašić.[663] Na području SO Križevci bile su dvije izborne jedinice. Od dva kandidata HDZ-a, Josip Širjan (VO) izborio je mandat u prvom krugu, dok je Stjepan Čekor (VUR) izborio mandat u drugi krugu.[664] Na lokalnim izborima, HDZ je ostvario apsolutnu pobjedu. Shodno tome, članovi HDZ-a izabrani su na čelna općinska mjesta. Za predsjednika SO Križevci izabran je Stjepan Palijan, dok je za predsjednicu IV SO izabrana Ivana Sučec Trakoštanec.[665]

U općini Đurđevac, prve aktivnosti HDZ-a vezane su za Stjepana Sulimanca. Pod njegovim vodstvom, okupljanja simpatizera HDZ-a u Turnašici i Vukosavljevici započela su

---

[658] "Arhiva izbora", (http://www.izbori.hr/arhiva/arhiva_1990.html), "Svi bjelovarski odbornici", *Bjelovarski list*, (Bjelovar), br. 26., 28. 6. 1990., 4.
[659] Željko KARAULA, "Demokracija je počela; demokratski izbori u Općini Bjelovar 1990. godine", *Radovi Zavoda HAZU za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru*, Zagreb, Bjelovar, 2009., 287. - 305.
[660] *Hrvatska demokratska zajednica u Koprivnici, 1990.- 1993., knjiga prva*, Koprivnica, 1997., 21. - 48.; 123. - 128.
[661] *Hrvatska demokratska zajednica u Koprivnici, 1990. - 1993., knjiga prva*, 101. - 116.
[662] "Povijest HDZ-a", (http://www.zo.hdzkc.com/index.php/povijest-hdz-a).
[663] "Roko Bašić i Željko Picig istupili iz HDZ-a",(https://www.krizevci.info/roko-basic-zeljko-picig-istupili-iz-hdz/).
[664] "Arhiva izbora", (http://www.izbori.hr/arhiva/arhiva_1990.html).
[665] Ivan PEKLIĆ, *Križevci u Domovinskom ratu do 15. I. 1990.*, Križevci, 2000., 10.

u rujnu 1989. Prva mjesna organizacija HDZ-a osnovana je 4. siječnja 1990. u Turnašici. Potom je nova mjesna organizacija u Pitomači osnovana 27. siječnja 1990. Općinski odbor u Đurđevcu osnovan je 4. ožujka 1990. Za predsjednika odbora izabran je Marijan Ivančan. Odmah potom slijedi osnivanje mjesnih organizacija u: Molvama, Sesvetama Podravskim, Virju, Kloštaru Podravskom, Ferdinandovcu i Kalinovcu. [666] Na području SO Đurđevac bile su tri saborske izborne jedinice. Od tri kandidata HDZ-a, Marijan Ivančan (VO) izborio je mandat u prvom krugu, dok su Stjepan Sulimanac (DPV) u zajedničkoj jedinici sa SO Križevci i Veljko Turković (DPV) izborili mandate u drugom krugu. Također je ostvarena i uvjerljiva pobjeda na lokalnim izborima, te su kandidati HDZ-a izabrani za općinske čelnike. Za novog predsjednika SO Đurđevac izabran je Ivan Hodalić, a za novog predsjednika IV SO Ivan Čurić.[667]

U općini Virovitica, inicijativni odbor HDZ-a osnovan je početkom veljače 1990. Osnivanje općinskog odbora u Virovitici održano je 4. ožujka 1990. Za prvog predsjednika općinskog odbora izabran je Ante Krišto.[668] Potom se osnivaju mjesne organizacije HDZ-a u Suhopolju, Bačevcu, Đurđu, Lozanu, Vukosavljevici, Milanovcu, Podgorju i Brezovici.[669] Na području SO Virovitica bile su tri saborske izborne jedinice. U prvom krugu ostvaren je apsolutni uspjeh. Mandate su izborili kandidati HDZ-a Josip Katanušić (VO), Vladimir Bogati (DPV) i Rudolf Brijačak (VUR). I na lokalnom nivou ostvarena je apsolutna pobjeda.[670] Shodno tome, na čelna mjesta općine izabrani su članovi HDZ-a. Novi predsjednik SO Virovitica postao je Ante Krišto, dok je za potpredsjednika izabran Ivan Grbavac.[671]

U općini Garešnica, općinski odbor HDZ-a osnovan je 18. travnja 1990. Za prvog predsjednika općinskog odbora izabran je Tomo Olujić. Od samog početka bilo je problema s osnivanjem organizacija HDZ-a. Na području SO Garešnica bile su dvije saborske izborne jedinice. U njima je HDZ imao jednog kandidata. Bio je to Anto Baković u zajedničkoj

---

[666] Suzana LEČEK, Stipe BOTICA, *Za slobodu i pravicu. Stjepan Sulimanac- naš Štefina*, Zagreb, 1999., 45.; Ivan HODALIĆ, *Hrvatska demokratska zajednica u đurđevačkoj Podravini 1989/1990, Sjećanja s dokumentima,* Đurđevac, 23. - 91.

[667] "Arhiva izbora", (http://www.izbori.hr/arhiva/arhiva_1990.html).

[668] "Višestranački sistem na sceni", *Virovitički list*, (Virovitica), br. 1652., 9. 2. 1990., 2.; "Protiv nacionalne isključivosti i šovinizma", *Virovitički list*, (Virovitica), br. 1656., 9. 3. 1990., 2.; "Protiv nacionalne isključivosti i šovinizma", *Virovitički list*, (Virovitica), br. 1656., 9. 3. 1990., 2.; "A. Krišto predsjednik", *Virovitički list*, (Virovitica), br. 1657., 16. 3. 1990., 2.

[669] "Za predsjednika izabran V. Juratovac", *Virovitički list*, (Virovitica), br. 1658., 23. 3. 1990., 2.; "Ogranak u Brezovici", "Kome smeta hrvatska u imenu stranke", "V. Prpić predsjednik", *Virovitički list*, (Virovitica), br. 1660., 6. 4. 1990., 9.

[670] "Uvjerljivo vodstvo HDZ-a", *Virovitički list,* (Virovitica), br. 1663. – 1664., 27. 4. 1990., 1.; "Najviše odborničkih mjesta HDZ", *Virovitički list,* (Virovitica), br. 1665., 11.5 . 1990., 1.; "Najviše odborničkih mjesta HDZ", *Virovitički list,* (Virovitica), br. 1665., 11.5 . 1990., 1.; "Prvi višestranački parlament", *Virovitički list,* (Virovitica), br. 1666., 18. 5. 1990., 1.

[671] "Prvi višestranački saziv", *Virovitički list,* (Virovitica), br. 1667., 25. 5. 1990., 1.

izbornoj jedinici (DPV) sa SO Čazma i SO Grubišno Polje, koji je izgubio u drugom krugu. Na lokalnim izborima, HDZ je također izgubio izbore.[672]

Općinski odbor HDZ Čazma osnovan je 20. svibnja 1990. Za prvog predsjednika izabran je Zvonimir Kirin. Na području SO Čazma bila je jedna izborna saborska jedinica. Zbog kašnjenja u organizaciji osnivanja, HDZ nije imao istaknute kandidate na izborima.[673]

U općini Daruvar, osnivanje organizacija HDZ-a započinje tek početkom lipnja 1990. Redom se osnivaju mjesne organizacije: Sirač, Doljani, Dežanovec, Velika Maslenjača, Sređani i Končanica. Za prvog predsjednika općinskog odbora izabran je Branko Majcen.[674] Na području SO Daruvar bile su četiri saborske izborne jedinice. Jedini kandidat HDZ-a Vlado Katančić (VUR), izborio je mandat u drugom krugu u zajedničkoj jedinici sa SO Čazma, SO Garešnica, SO Grubišno Polje, SO Pakrac i SO Virovitica.[675] Na izborima za lokalnu skupštinu, HDZ nije imao kandidate.[676]

U općini Pakrac, osnivanje prve mjesne organizacije HDZ-a održano je 27. svibnja 1990. u Badljevini. Skup je održan pod velikim pritiskom, zbog najave da će lokalni Srbi pokušati spriječiti skup.[677] Na području SO Pakrac bile su dvije saborske izborne jedinice, ali bez kandidata HDZ-a. Shodno situaciji, HDZ također nije imao istaknute kandidate na lokalnom nivou.[678] Nakon toga, osnivaju se mjesne organizacije u Dobrovcu, Prekopakri i Lipiku. Općinski odbor HDZ-a u Pakracu osnovan je napokon 19. kolovoza 1990. Za predsjednika odbora izabran je Ivan Šreter.[679]

U općini Garešnica također se kasnilo s osnivanjem lokalne organizacije, pa je općinski odbor osnovan tek 4. svibnja 1990. Za prvog predsjednika izabran je Dinko Kraljević.[680] U izbornim jedinicama SO Grubišno Polje, HDZ nije imao izborne kandidate.[681] Do rujna 1990. osnivaju se veće mjesne organizacije u Velikom Grđevcu i Velikim Zdencima.[682]

---

[672] Razgovor vođen 23. 4. 1990 sa Željkom Starčevićem, jednim od utemeljitelja HDZ-a u Garešnici.
[673] "HDZ u Čazmi", *6. svibanj*, (Ivanić - Grad), br. 349., 29. 5. 1990., 2. - 4.
[674] Tomislav ŠTEFANOVIĆ, "Politička situacija na općini Daruvar od 1990. godine do potpisivanja sporazuma o primjeni bezuvjetnog prekida vatre", *Za domovinu Hrvatsku,* (gl. ur. Davor Runtić), Bjelovar , 2008., 56. – 60.
[675] "Arhiva izbora", (http://www.izbori.hr/arhiva/arhiva_1990.html).
[676] Ivica MIŠKULIN, "Stranka ugroženog naroda – djelovanje Srpske demokratske stranke u zapadnoj Slavoniji 1990. - 1991.", *Srpska pobuna u zapadnoj Slavoniji 1990. -1995., Nositelji, institucije, posljedice,* (gl. ur. Ivica Miškulin i Nikica Barić), Sl. Brod – Zagreb, 2011., 18.
[677] Antun ERJAVEC, *Pakrac i Lipik uoči rata 1991. Prvi pucnji u Hrvatsku.*, Pakrac, 2001. 8. - 11.
[678] "Najviše mjesta nezavisnima", *Pakrački vjesnik,* (Pakrac), br. 3511., 24. 5. 1990., 1. - 2.
[679] A. ERJAVEC, *Pakrac i Lipik uoči rata 1991. Prvi pucnji u Hrvatsku.*, 8. - 11.
[680] "Izabrano rukovodstvo HDZ", *Grubišnopoljski list,* (Grubišno Polje), br. 74., 30. 5. 1990., 2.
[681] I. MIŠKULIN, "Stranka ugroženog naroda – djelovanje Srpske demokratske stranke u zapadnoj Slavoniji 1990. - 1991.", *Srpska pobuna u zapadnoj Slavoniji 1990. -1995., Nositelji, institucije, posljedice,* (gl. ur. Ivica Miškulin i Nikica Barić), 18.
[682] "Preko 4000 članova i simpatizera", *Grubišnopoljski list,* (Grubišno Polje), br. 76., 1. 8. 1990., 3.; "Osnivačka skupština HDZ u Ivanovom Selu", *Grubišnopoljski list,* (Grubišno Polje), br. 77., 3. 9. 1990., 1.

U dvadeset i šest izbornih jedinica ZO Bjelovar, HDZ je osvojio petnaest (57, 69%) saborskih mandata. Saborski zastupnici HDZ-a iz ZO Bjelovar postali su:
DPV: Vladimir Bogati (mr. sc. ing, Podravska Bistrica, SO P. Slatina), Ivan Mesić (dr. sc. biomed, SO Titova Korenica), Đuro Panjan (dipl. pravnik, SO Petrinja) i Stjepan Sulimanec (OŠ, SO Đurđevac).
VO: Marijan Ivančan (dipl. pravnik, SO Bjelovar), Josip Katanušić (dr.med, SO Imotski), Ivan Mikulić (prof., SO Grude, BiH), Dane Sučić (dipl. ing, SO Duvno, BiH) i Josip Širjan (dipl. ing. SO Križevci).
VUR: Zlatko Blažinčić (-, SO Đurđevac), Rudolf Brijačak (dr.med, Voćin, SO P. Slatina), Stjepan Čokor (dipl. ing, SO Vrbovec), Vlado Katančić (OŠ, SO Virovitica), Ante Krajina (ing., SO Duvno, BiH) i Veljko Turković (SSS, SO Đakovo).

Na lokalnim izborima u deset općina ZO Bjelovar, HDZ je ostvario pet apsolutnih pobjeda. U četiri općine nije imao kandidate, dok je u jednoj ostvario slabe rezultate. Razlozi za neuspješni izborni nastup u ovih pet općina bili su: sigurnosni problemi zbog visokog udjela srpskog stanovništva (Daruvar, Pakrac, G. Polje) i organizacijski problemi u osnivanju (Garešnica i Čazma).

6.c. Zajednica općina (ZO) Dalmacije

U sastavu ZO Dalmacije 1990. bile su općine: Benkovac, Biograd na moru, Brač, Drniš, Dubrovnik, Hvar, Imotski, Kaštela, Knin, Korčula, Lastovo, Makarska, Metković, Obrovac, Omiš, Kardeljevo, Sinj, Solin, Split, Šibenik, Trogir, Vis, Vrgorac i Zadar. Geografski je pokrivala cijelu Dalmaciju. Prema popisu iz 1991. nacionalni sastav bio je sljedeći: Hrvati (81, 96%), Srbi (12, 06%) i ostali. Hrvati su činili apsolutnu većinu: s preko 90% u općinama Biograd na moru, Brač, Hvar, Imotski, Korčula, Metković, Omiš, Sinj, Solin, Trogir i Vrgorac, s preko 80% u općinama Dubrovnik, Lastovo, Makarska, Ploče, Split, Šibenik, Vis i Zadar, te s preko 70% u općini Drniš, dok su manjinski udio imali u općinama Benkovac (40, 6%), Obrovac (32, 54%) i Knin (9, 05%). Srbi su bili apsolutna većina u općinama Benkovac (56, 88%), Knin (88, 2%) i Obrovac (65, 52%). Značajan udio Srba imale su općine Drniš (20,58%), Šibenik (10, 55%) i Zadar (10, 33%). U ostalim općinama, udio Srba bio je ispod pet posto.[683]

[683] *Popis stanovništva 1991, narodnosni sastav stanovništva Hrvatske po naseljima*, Zagreb, 1992., 18. - 24.

Općinski odbor HDZ-a Zadar osnovan je 23. prosinca 1989. U ime središnjice osnivanju su nazočili Dalibor Brozović, Milivoj Slaviček, Petar Šale i Davor Aras. Za predsjednika općinskog odbora izabran je Nikola Jakšić.[684] Slijedi osnivanje većih mjesnih organizacija: Bibinje, Nin, Vrsi, Preko, Privlaka, Pridraga, Gorica, Galovac, Suhovare, Sali, Rupalj, Murvica, Zemunik Donji, Debeljaku, Bokanjcu, Sukošanu, Posedarju, Slivnici Gornjoj, Arbanasima, Ričinama, Visočanima, Dračevcu Ninskom i Prkosu. Glavna značajka osnivanja HDZ-a u zadarskoj općini bila je masovno učlanjenje, ali i dobra suradnja sa SUP-om Zadar.[685]

Na području SO Zadar bilo je šest saborskih izbornih jedinica, sa šest kandidata HDZ-a. Nakon prvog kruga, u Sabor je ušlo četiri kandidata HDZ-a. Zastupnici su postali Davor Aras (VO), Nikola Jakšić (DPV), te Zoran Vernazza i Igor Meštrović (VUR). Nakon drugog kruga, izabrani su i Petar Šale (DPV) i Vice Profaca (VUR). Međutim, zbog izbornih nepravilnosti, Vice Profaca morao je na ponovljene izbore, ali njegova izborna pobjeda nije došla u pitanje. U izborima za općinsku skupštinu, HDZ je ostvario apsolutnu pobjedu u oba kruga.[686] Shodno apsolutnoj pobjedi, svi izabrani članovi općinskog vodstva bili su članovi HDZ-a. Za predsjednika SO Zadar izabran je Ivo Livljanić, za potpredsjednika SO izabran je Zlatko Begonja, dok je za predsjednika IV SO izabran Martin Dražina.[687] Veliko iznenađenje izbora bila je uvjerljiva pobjeda kandidata HDZ-a, koji su bez problema pobijedili kandidate SKH-SDP-a, redom ugledne direktore zadarskih poduzeća Stanislava Antića i Božu Jusupa, te kandidate KNS-a kao što je Ivan Aralica.[688]

U općini Biograd na moru, prva organizacija HDZ-a osnovana je već 19. listopada 1989. u Filip - Jakovu. U veljači 1990. osnovan je i općinski odbor. Za predsjednika odbora izabran je Milivoj Ugrinić. Potom su osnovane mjesne organizacije u Krmčini, Raštanima, Turnju, Vrani, Tkonu i Vrgadi, te za otok Pašman.[689] Na području SO Biograd na moru bile su dvije saborske izborne jedinice. U prvom krugu, HDZ je ostvario polovičan rezultat. Kandidat Ante

---

[684] "Zadar", *Glasnik HDZ-a, Bilten za članstvo,* (Zagreb), br. 6., siječanj 1990., 58.

[685] "Bibinje, *Glasnik HDZ-a,* (Zagreb), br. 8., ožujak 1990., 62.; Osnovano 18 ogranaka", *Narodni list,*(Zadar), br. 1992., 17. 3. 1990., 2.; "70 novih članova", *Narodni list,* (Zadar), br. 1993, 24. 3. 1990., 2., "Ogranak u Suhovarima", *Narodni list,* (Zadar), br. 1993, 24. 3. 1990., 2., "Još 2000 članova", *Narodni list,* (Zadar), br. 1994., 31. 3. 1990., 2.; "Formiran ogranak HDZ-a", *Slobodna Dalmacija,* (Split), br. 14115., 20. 3. 1990., 32.;"Podružnice u nekoliko mjesta", *Narodni list,* (Zadar), br. 1995., 7. 4. 1990.; "Osnovan ogranak HDZ-a", *Narodni list,* (Zadar), br. 1996., 14. 4. 1990., 2.

[686] "Rezultati prvog kruga za zastupnike i odbornike ", *Narodni list,* (Zadar), br. 1998., 27. 4. 1990., 16. - 17. "Uvjerljiva pobjeda HDZ-a", *Narodni list,* (Zadar), br. 2000., 12. 5. 1990., 2.; "Prof. Vice Profaca, zastupnik VUR-a", *Narodni list,* (Zadar), br. 2003., 2. 6. 1990., 7.

[687] "Inventurom do programa", *Slobodna Dalmacija,* (Split), br. 14192., 7. 6. 1990., 2.

[688] "HDZ „razmontirao“ SAS", *Slobodna Dalmacija,* (Split), br. 14167., 13. 5. 1990., 11.

[689] "Biograd na moru", *Večernji list,* (Zagreb), br. 9518., 18. 2. 1990., 4.; "Osnovano 18 ogranaka", *Narodni list,*(Zadar), br. 1992., 17. 3. 1990., 2.; "Podružnice u nekoliko mjesta", *Narodni list,* (Zadar), br. 1995., 7. 4. 1990.

Vulin (VO) izborio je saborski mandat, dok je Petar Perković (VUR) izgubio u zajedničkoj izbornoj jedinici SO Biograd na moru, Benkovac i Obrovac. Na lokalnim izborima, ostvarena je apsolutna pobjeda (80%) u oba kruga.[690] Uoči konstituiranja, lokalna organizacija HDZ-a istaknula je dva kandidata za predsjednika općine. Za predsjednika SO Biograd na moru izabran je Mile Maretić. I ostali članovi općinskog vodstva bili su članovi HDZ-a. Za potpredsjednika SO izabran je Jerolim Uroda, dok je za predsjednika IV SO izabran Danijel Lovrinov.[691]

U općini Benkovac, jedna od prvih većih mjesnih organizacija HDZ-a osnovana je 11. veljače 1990. u Stankovcima.[692] Osnivanje općinskog odbora u Benkovcu održano je 18. ožujka 1990. Za predsjednika odbora izabran je Drago Krpina.[693] Potom se osnivaju mjesne organizacije u Vukšiću, Korlatu, Bruškoj, Rodaljicama, Lišanima Ostrovičkim i Banjevcima.[694] Na području SO Benkovac bile su tri saborske izborne jedinice, s dva kandidata HDZ-a. Bili su to Drago Krpina (DPV) u zajedničkoj izbornoj jedinici SO Benkovac, SO Obrovac i SO Biograd, te Jadranko Markov (VUR) u zajedničkoj izbornoj jedinici osam dalmatinskih općina. Oba su izborili mandate u drugom izbornom krugu. Na lokalnim izborima, HDZ je ostvario relativnu pobjedu s 25% mandata, što je bio dobar temelj za ostvarivanje koalicijskog dogovora. Međutim, veliki broj lokalnih odbornika nije bio izabran, stoga je naknadno moglo doći do promjene odnosa snaga.[695] Na sljedećim sjednicama nije došlo do konstituiranja lokalnih vlasti, zbog činjenice da nijedna stranka nije imala apsolutnu većinu u skupštini, te su stvorena dva nacionalna politička bloka. U jednom su bili članovi HDZ i HDS-a, dok su u drugom bili članovi SDS-a i SKH-SDP-a.[696] Nakon dopunskih izbora za lokalne odbornike, napokon je 7. kolovoza 1990. konstituirana lokalna vlast. U dopunskim izborima, uglavnom su bili izabrani članovi SDS-a. Shodno tome, na čelna općinska mjesta, uz potporu vijećnika SKH- SDP-a izabrani su članovi SDS-a, dok su HDZ i HDS postali opozicija.[697]

---

[690] "Arhiva izbora", (http://www.izbori.hr/arhiva/arhiva_1990.html), "Raznobojne odborničke klupe", *Slobodna Dalmacija,* (Split)*),* br. 14166., 12. 5. 1990., 4.
[691] "Utvrđeni kandidati", *Narodni list*, (Zadar), br. 2003., 2. 6. 1990., 2.; "Predsjednik Mile Maretić", *Slobodna Dalmacija,* (Split), br. 14193., 8. 6. 1990., 5.
[692] Razgovor vođen 15. 4. 2014. s Draženom Klarićem, zamjenikom načelnika općine Stankovci.
[693] "Spriječen atentat na Tuđmana", *Slobodna Dalmacija,* (Split), br. 14114., 19. 3. 1990., 3.
[694] "Još 2000 članova", *Narodni list,* (Zadar), br. 1994., 31. 3. 1990., 2.;
[695] "Najviše Krpini", *Slobodna Dalmacija,* (Split), br. 14162., 24. 4. 1990., 3., "Skupštine u 12 boja", *Slobodna Dalmacija,* br. 14166., 11. 5. 1990., 5.; "Zastupnici u Saboru", *Večernji list,* (Zagreb), br. 9596., 9. 5. 1990., 3.; "Zastupnici u Saboru", *Večernji list,* (Zagreb), br. 9598., 11. 5. 1990., 4.
[696] "Općina visokog rizika", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14205., 20. 6. 1990., 14.
[697] "Kvorum bez Hrvata", *Vjesnik*, (Zagreb), br. 15404, 8. 8. 1990., 2.

Prva organizacija HDZ-a u općini Obrovac, osnovana je 4. ožujka 1990. u Kruševu. Za predsjednika odbora izabran je Zvonimir Perica. Zbog sigurnosnih problema, ova organizacija imala je ulogu općinskog odbora Obrovac. Nova mjesna organizacija HDZ-a osnovana je 11. ožujka u Jasenicama.[698] Na području SO Obrovac bila je jedna saborska izborna jedinica. Kandidat HDZ-a Marko Jurjević (VO) izgubio je u drugom izbornom krugu. Na lokalnim izborima, HDZ je bio treća stranka po broju mandata. Pobjednik lokalnih izbora bio je SKH – SDP.[699] Međutim, tijekom konstituiranja lokalnih vlasti dogodilo se iznenađenje. Na čelna općinska mjesta izabrani su članovi SDS-a, jer im se priklonio dio odbornika iz SKH – SDP-a. Time je izigran dogovor, prema kojem je član HDZ-a trebao biti izabran za potpredsjednika SO.[700]

Prva organizacija HDZ-a u općini Šibenik, osnovana je u Vodicama još tijekom listopada 1989.[701] Općinski odbor Šibenik osnovan je 11. veljače 1990.[702] Za prvog predsjednika općinskog odbora izabran je Božo Erlić.[703] Potom se osnivaju mjesne organizacije u Piramatovcima, Rupama, Skradinu, Raslini, Perkoviću, Murteru, Tribunju, Pirovcu i Boraji.[704] Na području SO Šibenik, bile su četiri saborske izborne jedinice s četiri kandidata HDZ-a. U prvom krugu, mandate su izborili Josip Juras (VUR), dok su Zlatko Dujić (VUR), Zdravko Stančić (VO) i Božo Erlić (DPV) izborili mandate u drugom krugu. Uvjerljiva pobjeda ostvarena je i na lokalnim izborima, na kojima je HDZ osvojio preko dvije trećine mandata.[705] Sukladno pobjedi HDZ-a, izabrano je novo vodstvo SO Šibenik. Za predsjednika SO Šibenik izabran je Paško Bubalo, za potpredsjednika SO izabran je Petar Đunđer, dok je za predsjednika IV SO izabran Josip Juras.[706]

U općini Knin, prva organizacija HDZ-a osnovana je 11. ožujka 1990. u Kijevu. Bila je to jedina organizacija HDZ-a osnovana do izbora u općini, stoga je imala funkciju općinskog

---

[698] "Osnovana podružnica HDZ-a", *Narodni list,* (Zadar), br. 1991, 10. 3. 1990., 2.; "Osnovano 18 ogranaka", *Narodni list,* (Zadar), br. 1992., 17. 3. 1990., 2.

[699] "Uvjerljivo Badža", *Slobodna Dalmacija,* (Split), br. 14162., 24. 4. 1990., 3.; "Raznobojne odborničke klupe", *Slobodna Dalmacija,* (Split), br. 14166., 12. 5. 1990., 4.

[700] "Izabran samo predsjednik", *Narodni list,* (Zadar), br. 2005., 16. 6. 1990., 6.

[701] "Dok je barikada – nema mira", *Slobodna Dalmacija,* (Split), br. 14356., 18.11. 1990., 3.

[702] "Nama nisu problem manjinski narodi, već hrvatski unitaristi", *Šibenski list*, (Šibenik) br. 1374., 15. 2. 1990., 3.

[703] "Klub odbornika", *Slobodna Dalmacija,* (Split), br. 14190., 6. 6. 1990., 10.

[704] "Suverenost Hrvatske", *Večernji list,* (Zagreb), br. 9547., 19. 3. 1990., 4.; "Napad HDZ-a na malu Moskvu", *Slobodna Dalmacija,* (Split), br. 14134., 8. 4. 1990., 11.

[705] "Kako se glasalo za saborske kandidate... ", *Šibenski list,* (Šibenik), br. 1383., 19. 4. 1990., 3.; "…a kako za odbornike skupštinskih vijeća", *Šibenski list,* (Šibenik), br. 1383., 19. 4. 1990., 3.; "Rekli su...", *Šibenski list,* (Šibenik), br. 1383., 19. 4. 1990., 3.; "U drugom krugu prošli uglavnom kandidati SKH – SDP-a i HDZ-a", *Šibenski list,* (Šibenik), br. 1384., 10. 5. 1990., 2.

[706] "Vijećnici uvjeravanjima ne vjeruju", *Šibenski list*, (Šibenik), br. 1389., 16. 6. 1990., 3.

odbora.[707] Za prvog predsjednika izabran je Mate Maloča.[708] Na području SO Knin, bile su tri saborske izborne jedinice. Jedini kandidat HDZ-a bio je Marinko Čavka (VO), koji je izgubio u prvom krugu. Na lokalnim izborima, izabran je samo jedan odbornik HDZ-a. Apsolutnu izbornu pobjedu na lokalnim izborima ostvario je SDS.[709] Nakon konstituiranja skupštine, SDS je preuzeo vlast, dok je HDZ-a ostao u opoziciji.[710]

Općinski odbor HDZ-a Drniš osnovan je 17. veljače 1990.[711] Potom slijedi osnivanje mjesnih organizacija u Unešiću, Miljevcima, Siveriću i Petrovu polju.[712] Na području SO Drniš bile su dvije saborske izborne jedinice, u kojima su kandidati HDZ-a izabrani u prvom krugu. Bili su to Smiljan Reljić (VO) i Joso Pavičić (DPV) u zajedničkoj izbornoj jedinici SO Drniš i SO Trogir. I na lokalnim izborima, HDZ je ostvario apsolutnu pobjedu (80%).[713] Na konstituirajućoj sjednici, na čelna mjesta izabrani su članovi HDZ-a. Za predsjednika SO Drniš izabran je Joško Odak, dok je potpredsjednika izabran Petar Škarica.[714] Za predsjednika IV SO izabran je Josip Pavičić.[715] Nakon izborne pobjede, za prvog predsjednika općinskog odbora izabran je Smiljan Reljić.[716]

U općini Trogir, osnivanje općinskog odbora HDZ-a održano je 18. veljače 1990. Za predsjednika odbora izabran je Ivan Beljan.[717] Na području SO Trogir bile su dvije saborske izborne jedinice. Kandidati HDZ-a bili su Branko Stamać (VO) i Jakov Validžić (VUR) u zajedničkoj izbornoj jedinici sa SO Drniš, koji su izborili mandate u drugom izbornom krugu. Na lokalnim izborima, HDZ je ostvario apsolutnu pobjedu s preko dvije trećine mandata.[718] Shodno rezultatima, na čelna mjesta SO Trogir izabrani su kandidati HDZ-a. Na mjesto

---

[707] Ante KOVAČEVIĆ, *Kijevo i okolica: kulturnopovijesna, etnografska i prirodna baština Hrvatskog podinarja,* Kijevo, 2000., 27.

[708] "Eksploziv na kuću odbornika", *Slobodna Dalmacija,* (Split), br. 14432., 5. 2. 1990., 7.

[709] "Opačić i Zelembaba", *Slobodna Dalmacija,* (Split), br. 14150., 24. 4. 1990., 4.; "U sva tri vijeća - SDS", *Slobodna Dalmacija,* (Split), br. 14153., 27. 4. 1990., 4.; "Skupštine u 12 boja", *Slobodna Dalmacija,* br. 14166., 11. 5. 1990., 5.

[710] Izvod iz zapisnika s 1. Zajedničke sjednice vijeća SO Knin na kojoj je dr. Milan Babić izabran za predsjednika Skupštine općine, 23.5.1990., Knin, *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990. -1995., Knjiga 2, Dokumenti institucija pobunjenih Srba u RH 1990.-1991.,* Zagreb - Slavonski Brod, 2007., 23. - 26.

[711] "Možemo li zaista, mijenjati drugove", *Šibenski list*, (Šibenik), br. 1376., 8. 3. 1990., 5.

[712] "Unešić", *Glasnik HDZ-a, Bilten za članstvo,* (Zagreb), br. 8., ožujak 1990., 63.; "Obmanuta javnost", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14100., 5. 3. 1990., 3."HDZ u Siveriću i Petrovu polju", *Slobodna Dalmacija,* (Split), br. 14111., 16. 3. 1990., 4.

[713] "Reljiću 65, 5 posto", *Slobodna Dalmacija,* (Split), br. 14151., 25. 4. 1990., 4.; "Raznobojne odborničke klupe", *Slobodna Dalmacija,* (Split), br. 14166., 12. 5. 1990., 4.;

[714] "Skupština u službi građana", *Slobodna Dalmacija,* (Split), br. 14194., 9. 6. 1990., 5.

[715] "Izabrana nova općinska vlada", *Slobodna Dalmacija,* (Split), br. 14218., 3. 7. 1990., 6.

[716] "HDZ u Drnišu", *Slobodna Dalmacija,* br. 14184., (Split), 30. 5. 1990., 6.

[717] "Sastanak HDZ-a u Trogiru", *Glas Slavonije,* (Osijek), br. 13742., 19. 2. 1990., 2.

[718] "Stamać, pa Frana", *Slobodna Dalmacija,* (Split), br. 14150., 24. 4. 1990., 4.; "Skupštine u 12 boja", *Slobodna Dalmacija,* br. 14166., 11. 5. 1990., 5.

predsjednika SO Trogir izabran je Joško Ivačić, dok je za potpredsjednika SO izabran Fedor Sentinella.[719]

Općinski odbor HDZ-a Kaštela osnovan je 17. veljače 1990. Zanimljivo, osnivanju su nazočili lokalni predstavnici SUBNOR-a, SSRN-a i HSS-a. Za predsjednika odbora izabran je Veselko Andromak.[720] Na području SO Kaštela bile su tri saborske izborne jedinice. Svi kandidati HDZ-a izabrani su u prvom izbornom krugu: zajednički kandidat HDZ-a i HSS-a Joško Kovač (VO), te Ivan Roguljić (VUR) i Šime Đodan (DPV) u zajedničkoj jedinici sa SO Solin. Na izborima za lokalnu skupštinu, HDZ je također ostvario apsolutnu pobjedu (preko 80%).[721] Shodno tome, članovi HDZ-a izabrani su na čelne općinske funkcije. Na mjesto predsjednika **S**O Kaštela izabran je Veselko Andromak, dok je za predsjednika IV SO izabran Tomislav Čiček.[722]

U općini Solin**,** početno osnivanje organizacija HDZ-a započinje po manjim mjestima. Redom se osnivaju mjesne organizacije u Dugopolju, Prugovu, Muću, Neoriću, Sutini, Ogorju Donjem, Bračeviću, Pribude, Milešini, Radoniću, Ramljanima.[723] Krajem ožujka 1990. osnovan je općinski odbor HDZ-a. Za predsjednika odbora izabran je Zvonimir Hrgović.[724] Na području SO Solin bile su dvije saborske izborne jedinice. Oba kandidata HDZ-a, Zvonimir Hrgović (VO) i Ivan Hrgović (VUR) izborili su mandate u prvom krugu. Na lokalnim izborima, HDZ je ostvario apsolutnu pobjedu.[725] Na sjednici SO Solin održanoj 29. svibnja 1990. izabrano je novo vodstvo općine. Za predsjednika SO Solin izabran je član HDZ-a Ivan Perković. Unatoč apsolutnoj pobjedi, odbornici HDZ-a izabrali su člana HDS-a za potpredsjednika SO, te neovisnog kandidata za predsjednika IV SO.[726]

Općinski odbor HDZ-a Split osnovan je 6. siječnja 1990. u hotelu "Marjan", u nazočnosti Franje Tuđmana, Vladimira Šeksa, Šime Đodana, te gostiju iz slavonskih

---

[719] *Službeni glasnik općine Trogir*, (Trogir), br. 5., 15. 6. 1990., 3.
[720] "Srpski narod - prirodni saveznik", *Slobodna Dalmacija,* (Split), br. 14085., 18. 2. 1990., 4.
[721] "Kovač i Đodan", *Slobodna Dalmacija,* (Split), br. 14150., 24. 4. 1990., 4.; "Izabrani u Sabor", *Slobodna Dalmacija,* (Split), br. 14155., 29. 4. 1990., 3.; "Neslužbeno - HDZ", *Slobodna Dalmacija,* (Split), br. 14150., 24. 4. 1990., 8.;
[722] *Službeni glasnik općine Kaštela*, Kaštela, br. 5., 31. 5. 1990., 1.- 5., *Službeni glasnik općine Kaštela*, Kaštela, br. 6., 6. 6. 1990., 1.
[723] "Novi ogranci u 13 mjesta", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14108., 13. 3. 1990., 2.; "Skupštine HDZ-a na Ravnim njivama i u Neoriću", *Slobodna Dalmacija,* (Split), br. 14109., 14. 3. 1990., 8.; "HDZ u Ogorju Donjem", *Slobodna Dalmacija,* (Split), br. 14127., 1. 4. 1990., 8.
[724] "Narod jedinstven kao nikad prije", *Slobodna Dalmacija,* (Split), br. 14481., 1. 4. 1990., 10.
[725] "Glasovi Hrgoviću", *Slobodna Dalmacija, (Split),* br. 14150., 24. 4. 1990., 4.; "Neslužbeno - HDZ", *Slobodna Dalmacija,* (Split), br. 14150., 24. 4. 1990., 8.; "Izabrani u Sabor", *Slobodna Dalmacija,* (Split), br. 14155., 29. 4. 1990., 3.
[726] "Na čelo Solina Ivan Perković", *Slobodna Dalmacija,* (Split), br. 14184., 30. 5. 1990., 8.

organizacija HDZ-a. Za predsjednika odbora izabran je Zvonimir Marković.[727] Nakon toga, započinje osnivanje mjesnih organizacija - Sitno, Srinjine, Sirobuja, Kamen, Šine, Stobreč i Podstrana.[728] Na području SO Split bilo je trinaest saborskih izbornih jedinica s jedanaest kandidata HDZ-a. U prvom krugu, tri kandidata HDZ-a izborila su saborske mandate. Izabrani su Zvonimir Marković (DPV), Iljo Martinović (VUR) i Juraj Buzolić (VUR). U drugom izbornom krugu, HDZ je imao osam kandidata: Mate Bosnić i Goran Pavlov (DPV), Branko Božinović (VO) te Božidar Budanko, Josip Kunac, Davor Lasić, Ivica Ruić i Jozo Topić (VUR). Od navedenih, jedino Goran Pavlov nije izborio mandat. Inače, Jozo Topić iz Šibenika bio je kandidat u izbornoj jedinici VUR-a koja je bila samo naslovno splitska, ali je pokrivala sve općine Dalmacije. U izborima za splitsku skupštinu, HDZ je izborio apsolutnu pobjedu u oba izborna kruga.[729] Pobjeda HDZ-a u Splitu iznenadila je članove SKH - SDP-a, pa su tako za izborni poraz "krivili" doseljenike u grad. Međutim, HDZ-a je bio pobjednik čak i u četvrti Varoš koja je oduvijek glasila za jako uporište SK.[730] Konstituirajuća skupština SO Split održana je 28. svibnja 1990. Na čelna općinska mjesta izabrani su kandidati HDZ-a. Za predsjednika SO Split izabran je Onesin Cvitan, dok je za potpredsjednika SO izabran Marin Mihanović. Krajem lipnja, za predsjednika IV SO izabran je Goran Pavlov, potpredsjednik splitskog HDZ-a.[731]

Općinski odbor HDZ-a Omiš osnovan je 18. veljače 1990. Za predsjednika odbora izabran je Roko Mandić.[732] Do izbora osnovane su veće mjesne organizacije: Katuni-Kreševo, Novim Selima, Blatu na Cetini, Kostanjama, Poljicama, Tugarama, Gatima, Dubravi i Krilu Jasenice.[733] Na području SO Omiš bile su dvije saborske izborne jedinice. Oba kandidata HDZ-a izabrana su u prvom krugu. Novi zastupnici postali su Jure Bilić (VO) i Žarko Domljan (DPV) u zajedničkoj izbornoj jedinici sa SO Makarskom.[734] Na lokalnim izborima,

---

[727] "HDZ u Zagrebu i Splitu", *Glasnik HDZ-a, Bilten za članstvo,* (Zagreb), god. II., br. 6., siječanj, 1990., 13. - 14.

[728] "Vratiti oduzeto", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14114., 19. 3. 1990., 9.

[729] "Arhiva izbora", (http://www.izbori.hr/arhiva/arhiva_1990.html), "Za skupštinska vijeća - drugi krug", *Slobodna Dalmacija, (Split),* br. 14151., 25. 4. 1990., 8. - 9.; "Pet u drugi krug", *Slobodna Dalmacija,* (Split), br. 14154., 28. 4. 1990., 6.; "Konstituirajuća skupština 28. svibnja", *Slobodna Dalmacija,* (Split), br. 14172., 18. 5. 1990., 10.

[730] "Klecanje splitskog kolina", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14167., 13. 5. 1990., 10. - 11.

[731] "Na čelu vlade – Goran Pavlov", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14207., 30. 5. 1990.,11.

[732] "Omiš", *Glasnik HDZ-a, Bilten za članstvo,* (Zagreb), br. 8., ožujak 1990., 63.; "HDZ uspostavila hrvatska šutnja", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14086., 19. 2. 1990., 3.

[733] "Skupštine HDZ-a", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14083., 16. 2. 1990., 2.; "Katuni-Kreševo", *Glasnik HDZ-a, Bilten za članstvo,* (Zagreb), br. 8., ožujak 1990., 62.; "Novi ogranci u 13 mjesta", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14108., 13. 3. 1990., 2.; "Stranačka kronika", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14114., 19. 3. 1990., 3.; "Stranačka kronika", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14114., 19. 3. 1990., 3.

[734] "Izabrani", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14152., 26. 4. 1990., 5.;

HDZ je ostvario apsolutnu pobjedu. Osvojio je preko (85%) mandata.[735] Shodno tome, na čelna općinska mjesta izabrani su članovi HDZ-a. Ivica Franić izabran je za predsjednika SO Omiš, dok je Ivan Tomasović izabran za potpredsjednika SO Omiš.[736] Za predsjednika IV SO izabran je član HDZ-a Željko Josipović.[737]

U općini Sinj, prva mjesna organizacija HDZ-a osnovana je u Trilju 17. veljače 1990.[738] Zatim su osnovane veće mjesne organizacije u Vrlici i Otoku.[739] Općinski odbor HDZ Sinj osnovan je 24. ožujka 1990.[740] Prvi predsjednik odbora bio je Josip Filipović Grčić.[741] Na području SO Sinj bile su tri saborske izborne jedinice. Od tri kandidata HDZ-a, dva su izborili mandate. U prvom krugu, zastupnik je postao Ante Gverić (VO), te u drugom Mate Nenadić u zajedničkoj izbornoj jedinici (VUR) sa SO Imotski. Kandidat Ante Turudić (DPV) izgubio je u drugom krugu. Na lokalnim izborima za SO Sinj, HDZ je ostvario apsolutnu pobjedu.[742] Kao kandidati HDZ-a za čelna mjesta SO Sinj istaknuti su Joško Bošnjak za predsjednika, te Ante Turudić za predsjednika IV SO.[743] No, uoči konstituiranja skupštine, lokalni HDZ promijenio je predložene kandidate. Predloženi su Jerko Vukas za predsjednika SO Sinj, za potpredsjednika SO Darija Lakić, dok je Ante Turudić ostao kandidat za IV SO.[744] Na kraju je ipak prošao prijedlog lokalnog HDZ-a. Međutim, novi problem je nastao oko izbora predsjednika IV SO Sinj. Iz zagrebačke središnjice došao je zahtjev Josipa Manolića da se umjesto Ante Turudića izabere drugi kandidat, što je lokalni HDZ ipak odbio.[745]

U općini Imotski, prva mjesna organizacija HDZ-a osnovana je 25. studenoga 1989. za Lovreć i Cistu Provo.[746] Općinski odbor Imotski osnovan je 20. siječnja 1990. Za predsjednika odbora izabran je Jure Šitum.[747] Potom slijedi osnivanje mjesnih organizacija u Prološcu, Cisti Velikoj i Zagvozdu.[748] Na području SO Imotski bile su dvije saborske izborne jedinice. Oba kandidata HDZ-a pobijedila su u prvom krugu. Za zastupnike su izabrani

[735] "Raznobojne odborničke klupe", *Slobodna Dalmacija*, br. 14166., 12. 5. 1990., 4.
[736] "Sastav od povjerenja", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14178., 24. 5. 1990., 4.
[737] "Izabrana nova vlada", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14229., 14. 7. 1990., 4.
[738] "Osnovan ogranak u Trilju", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14085., 18. 2. 1990., 32.
[739]"Obilježavanje 24. obljetnice osnutka HDZ-a u Vrlici i Otoku", (http://www.ferata.hr/obiljezavanje-24-obljetnice-osnutka-hdz-a-u-vrlici-i-otoku-2/).
[740] "Tuđman: pola miljuna", *Slobodna Dalmacija*,(Split), br. 14120., 25. 3. 1990., 2.
[741] "Dužnost predsjednika Goranu Markulinu", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14209., 24. 6. 1990., 4.
[742] "Gverić i Turudić već zastupnici ?", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14150., 24. 4. 1990., 4.; "Ispravka iz Sinja", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14153., 27. 4. 1990., 4.; "Veselica u Saboru", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14162., 8. 5. 1990., 3.; "Skupštine u 12 boja", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14166., 11. 5. 1990., 5.
[743] "U lipnju novo rukovodstvo HDZ-a", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14174., 20. 5. 1990., 2.
[744] "Podijeljeni portfelji", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14181., 27. 5. 1990., 3.
[745] "Delegati protiv priopćenja", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14183., 29. 5. 1990., 4.
[746] "Lovreć - Cista Provo", *Glasnik HDZ-a, Bilten za članstvo,* (Zagreb), god. II., br. 4.-5., studeni - prosinac 1989., 32.
[747] "Smeta im zvijezda", *Vjesnik*, (Zagreb), br. 15208, 21. 1. 1990., 4.
[748] "Sloboda za sve", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14057., 21. 1. 1990.,14.; "Zagvozd", *Glasnik HDZ-a, Bilten za članstvo,* (Zagreb), br. 9., ožujak 1990., 58

Marijan Milinović (VO) i Viktor Grabovac (DPV) u zajedničkoj izbornoj jedinici sa SO Vrgorac. Na lokalnim izborima, HDZ je izborio preko 85% mandata.[749] Sukladno rezultatima, članovi HDZ-a izabrani su na čelna općinska mjesta. Za predsjednika SO Imotski izabran je Tomislav Misir, za potpredsjednika SO Mijo Ančić, dok je Ante Blažić izabran za predsjednika IV SO.[750]

Općinski odbor HDZ-a Makarska osnovan je 17. veljače 1990. Za predsjednika odbora izabran je Mate Lendić, za potpredsjednika Antu Glavinu, te Ivan Pavlinović za tajnika.[751] Nakon toga, osnivaju se mjesne organizacije u Raščanima, Baškoj Vodi, Brelima, Promajni, Bratušu, Krvavicama, Podgori i Bristu.[752] Na području SO Makarska bile su dvije saborske izborne jedinice. Ostvaren je polovičan uspjeh. Kandidat Ivan Ivanda (VO) izgubio je u prvom krugu, dok je Milivoj Franić (VUR) u zajedničkoj jedinici sa SO Omiš izborio mandat u drugom krugu. Na izborima za lokalnu skupštinu, HDZ je izgubio izbore. Na kraju je osvojio ispod 15% mandata. Apsolutnu pobjedu na svim razinama postigao je SKH – SDP.[753] Nakon konstituiranja lokalnih vlasti, HDZ je postao opozicija vlasti SKH- SDP-a.[754]

Općinski odbor HDZ-a Vrgorac osnovan je 24. ožujka 1990. Skupu je nazočio Ivan Vekić, te predstavnici Inicijativnog odbora Ljubo Markotić i Ante Galić. U mnoštvu je bilo i mnogo zainteresiranih simpatizera HDZ-a iz susjednih općina BiH.[755] Za predsjednika općinskog odbora izabran je Ante Galić.[756] Na području SO Vrgorac bila je jedna izborna jedinica (VO), u kojoj je kandidat HDZ-a Ante Galić izgubio u prvom krugu. Na izborima za lokalnu skupštinu, HDZ je također poražen. Osvojio je 10 (13, 15%) mandata. Relativnu pobjedu ostvario je SKH – SDP, dok su drugi po brojnosti bili nezavisni kandidati.[757] Na konstituirajućoj sjednici SO Vrgorac izabrano je novo općinsko vodstvo iz SKH – SDP-a, dok je HDZ postao opozicija.[758]

---

[749] "Premoćno Grabovac i Milinović", *Slobodna Dalmacija,* (Split), br. 14150., 24. 4. 1990., 4.; "Skupštine u 12 boja", *Slobodna Dalmacija,* (Split), br. 14166., 11. 5. 1990., 5.
[750] "Jednobojno rukovodstvo", *Slobodna Dalmacija,* (Split), br. 14178., 24. 5. 1990., 4.
[751] "Osnovni cilj: ekonomski razvoj", *Slobodna Dalmacija,* (Split), br. 14085., 18. 2. 1990., 4.
[752] "Stranačka kronika", *Slobodna Dalmacija,* (Split), br. 14114., 19. 3. 1990., 3.; "Zavadi pa vladaj – općinska politika", *Slobodna Dalmacija,* (Split), br. 14121., 26. 3. 1990., 4.; "Podgora","Brist", *Glasnik HDZ-a, Bilten za članstvo,* (Zagreb), br. 9., ožujak 1990., 58.
[753] "Izabrani", *Slobodna Dalmacija,* (Split), br. 14152., 26. 4. 1990., 5.; "Puharić i Hrabar", *Slobodna Dalmacija,* (Split), br. 14150., 24. 4. 1990., 4.; "Skupštine u 12 boja", *Slobodna Dalmacija,* (Split), br. 14166., 11. 5. 1990., 5.; "Primat crvenog bedža", *Slobodna Dalmacija,* (Split), br. 14167., 13. 5. 1990., 10. - 11.
[754] "Sporna svečana izjava", *Slobodna Dalmacija,* (Split), br. 14177., 23. 5. 1990., 2.
[755] "Mržnju ostavljamo šovinistima", *Slobodna Dalmacija,* (Split), br. 14120., 25. 3. 1990., 32.
[756] "Oslobođenje Vrgorca, drugi čin", *Slobodna Dalmacija,* (Split), br. 14202., 17. 6. 1990., 8.
[757] "Najviše glasova Ravlić i Buljan", *Slobodna Dalmacija,* (Split), br. 14150., 24. 4. 1990., 4.; "Skupštine u 12 boja", *Slobodna Dalmacija,* (Split), br. 14166., 11. 5. 1990., 5.
[758] "Izabrano rukovodstvo", *Slobodna Dalmacija,* (Split), br. 14184., 30. 5. 1990., 4.

Općinski odbor HDZ-a Kardeljevo osnovan je 18. listopada 1989. na nejavnom mjestu. Bila je to prva osnovana lokalna organizacija HDZ-a u Hrvatskoj. U ime središnjice, osnivanju su nazočili Josip Manolić, Perica Jurič i Luka Bebić. Za predsjednika odbora izabran je Velibor Kikerec. Unatoč protivljenju vlasti, usvojena je odluka da se osnivanje smatra legalnim, te je od vlasti zatražena mogućnost političkog rada.[759] Zatim se osnivaju mjesne organizacije u Kominu, Rogotinu i Gradcu. [760] Na području SO Kardeljevo bila je jedna saborska izborna jedinica. Kandidat HDZ-a Vedran Sršen (VO) izgubio je u drugom krugu. Na lokalnim izborima, HDZ je s 45% osvojenih mandata ostvario relativnu pobjedu.[761] Unatoč tome, HDZ nije uspio osigurati većinu. Odbornici SKH- SDP-a uspjeli su konstituirati vlast u koaliciji s neovisnim odbornicima, dok je kandidat HDZ-a izabran na mjesto potpredsjednika SO Kardeljevo.[762]

Općinski odbor HDZ-a Metković osnovan je 30. listopada 1989., i također je bio među prvim osnovanim lokalnim organizacijama HDZ-a. Za prvog predsjednika odbora izabran je Luka Bebić.[763] Potom je velika mjesna organizacija osnovana i u Opuzenu.[764] Izborna skupština HDZ-a Metković održana je 10. veljače 1990. Ponovno je kao predsjedniku dano povjerenje Luki Bebiću.[765] U tri saborske izborne jedinice na području SO Metković, svi kandidati HDZ-a izabrani su u prvom krugu. Novi saborski zastupnici postali su Luka Bebić (VO), Boško Šiljeg (DPV) u zajedničkoj izbornoj jedinici sa SO Kardeljevo i Filip Šalinović (VUR) u zajedničkoj izbornoj jedinici SO Omiš, SO Makarska, SO Metković, SO Kardeljevo, SO Vrgorac i SO Dubrovnik. Na izborima za lokalnu skupštinu, HDZ je ostvario apsolutnu pobjedu, i to s preko (80 %) mandata.[766] Shodno rezultatima, za čelne ljudi općine izabrani su članovi HDZ-a. Za predsjednika SO Metković izabran je Ivo Margeta, za potpredsjednika SO Joško Talajić, te Ante Krstićević za predsjednika IV SO.[767]

---

[759] "Kardeljevo", *Glasnik HDZ-a, Bilten za članstvo,* (Zagreb), god. II., br. 4. - 5., studeni - prosinac 1989., 26. - 28.; Ante ERAK, *Ploče i Pločani u Domovinskom ratu*, Ploče, 2008., 37. - 38.

[760] "Komin", *Glasnik HDZ-a, Bilten za članstvo,* (Zagreb), br. 9., ožujak 1990., 58.; "Danas skupovi u Rogotinu i Pučišćima", *Slobodna Dalmacija,* (Split), br. 14120., 25. 3. 1990., 4., "Povratak u Europu", *Slobodna Dalmacija,* (Split), br. 14143., 17. 4. 1990., 4.

[761] "Mandat Raiću", *Slobodna Dalmacija,* (Split), br. 14162., 8. 5. 1990., 3.; "Čiji su nezavisni kandidati ?", *Slobodna Dalmacija,* (Split), br. 14180., 26. 5. 1990., 4.; A. ERAK, *Ploče i Pločani u Domovinskom ratu*, 45.

[762] "Čiji su nezavisni kandidati ?", *Slobodna Dalmacija,* (Split), br. 14180., 26. 5. 1990., 4.; "Primjedbe HDZ-a", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14181., 27. 5. 1990., 3.; "Put u raskol i blokada Skupštine", *Slobodna Dalmacija*, br. 14180., 28. 5. 1990., 30.; A. ERAK, *Ploče i Pločani u Domovinskom ratu*, 45.

[763] "Metković", *Glasnik HDZ-a, Bilten za članstvo,* (Zagreb), god. II., br. 4.-5., studeni - prosinac, 1989., 31. - 32.

[764] "Ne odstupamo od programa", *Slobodna Dalmacija,* (Split), br. 14058., 22. 1. 1990., 14.

[765] Ivan JURIĆ, *Spomendani iz prošlosti donjeg Poneretavlja*, Metković, 1996., 64. - 65.

[766]"Izabrani u Sabor", *Slobodna Dalmacija,* (Split), br. 14155., 29. 4. 1990., 3., I. JURIĆ, *Spomendani iz prošlosti donjeg Poneretavlja*, 190. - 191.;

[767] I. JURIĆ, *Spomendani iz prošlosti donjeg Poneretavlja*, 190. - 191.

U općini Brač, prva organizacija HDZ-a osnovana je početkom 1990. u Postirama.[768] Općinski odbor Brač osnovan je 18. veljače u Supetru.[769] Za prvog predsjednika odbora izabran je Božo Sinčić.[770] Na području SO Brač bile su dvije saborske izborne jedinice. Jedini kandidat HDZ-a Božo Sinčić (VO) nije ušao u drugi krug. Na lokalnim izborima, apsolutni pobjednik bio je SKH-SDP-a, te je HDZ postao lokalna opozicija.[771] Nakon izbora, osnivaju se nove mjesne organizacije u Milni, Ložišću i Bobovišću.[772]

U općini Hvar, prva organizacija HDZ-a osnovana je u Jelsi 10. ožujka.[773] Za predsjednika općinskog odbora izabran je Stjepan Matijević Gali. Do izbora je osnovano još četrnaest mjesnih organizacija, od kojih su veće bile: Stari Grad, Vrboska, Sučuraj.[774] Na području SO Hvar bila je jedna saborska izborna jedinica, gdje je kandidat HDZ-a Marin Mileta (VO) u drugom krugu izborio mandat. Na lokalnim izborima, HDZ je ostvario apsolutnu pobjedu s preko 65% osvojenih mandata.[775] Shodno pobjedi, na čelna općinska mjesta izabrani su članovi HDZ-a Za predsjednika SO Hvar izabran je Kruno Peronja, dok je za potpredsjednika SO izabran Mihovil Bogdanić.[776] Za predsjednika IV SO izabran je također član HDZ-a Jakov Novak.[777]

Osnivanje općinskog odbora HDZ-a na Visu održano je 25. ožujka 1990.[778] Potom je osnovana mjesna organizacija HDZ-a u Komiži.[779] Za prvog predsjednika općinskog odbora izabran je Branko Pašalić.[780] Na području SO Vis bila je jedna saborska izborna jedinica, u kojoj je kandidat HDZ-a Branko Pašalić (VO) izgubio u drugom krugu. Na lokalnim izborima, HDZ je također izgubio izbore, jer je imao samo jednog izabranog odbornika.[781] Iako je HDZ izgubio izbore, lokalna organizacija je obećala potporu svim zajedničkim projektima koje predloži nova lokalna vlast SKH –SDP-a.[782]

---

[768] "Novi ogranci HDZ-a u domovini", *Glasnik HDZ-a, Bilten za članstvo,* (Zagreb), god. II., br. 6., siječanj 1990., 61.
[769] "Otoci – problem Hrvatske", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14086., 19. 2. 1990., 3.
[770] "Brač dobio vladu", *Slobodna Dalmacija*, br. 14230., 15. 7. 1990., 32.
[771] "Skupštine u 12 boja", *Slobodna Dalmacija*, br. 14166., 11. 5. 1990., 5.
[772] "Ogranak HDZ i u Milni", *Slobodna Dalmacija*, br. 14246., 31. 7. 1990., 2.
[773] "Novi ogranci u 13 mjesta", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14108., 13. 3. 1990., 2.
[774] "Predstavljeni kandidati", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14143., 17. 4. 1990., 4.
[775] "Zastupnici u Saboru", *Večernji list,* (Zagreb), br. 9596., 9. 5. 1990., 3.; "Skupštine u 12 boja", *Slobodna Dalmacija*, br. 14166., 11. 5. 1990., 5.
[776] "Predsjednik K. Peronja", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14180., 26. 5. 1990., 4.
[777] "Izabrana vlada", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14211., 26. 6. 1990., 5.
[778] "Osuda devastacije Visa", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14121., 26. 3. 1990., 4.
[779] "Oživljavanje Visa", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14146., 20. 4. 1990., 10.
[780] "Šetnja otokom", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14273., 27. 8. 1990., 4.
[781] "Povjerenje Radišiću", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14150., 24. 4. 1990., 5.; "Raznobojne odborničke klupe", *Slobodna Dalmacija*, br. 14166., 12. 5. 1990., 4.
[782] "Zajednički cilj: razvoj otoka", *Slobodna Dalmacija*, br. 14178., 24. 5. 1990., 4.; "Mandat za razvoj", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14183., 29. 5. 1990., 4.

U općini Korčula, prva mjesna organizacija HDZ-a osnovana je u Blatu 4. ožujka 1990.[783] Potom je osnovana velika mjesna organizacija u Orebiću. Općinski odbor za Korčulu osnovan je 25. ožujka 1990.[784] Za prvog predsjednika odbora izabran je Boris Dragičević.[785] Potom su osnovane mjesne organizacije u Lumbardi i Veloj Luci.[786] Na području SO Korčula bile su tri saborske izborne jedinice, u kojima su bila tri kandidata HDZ-a. U drugom krugu, izbore su izgubili Boris Grbin (VO) i Frano Skokandić u zajedničkoj izbornoj jedinici (VUR) sa SO Lastovo, dok je Vicko Krajančić izborio mandat (DPV) u zajedničkoj izbornoj jedinici SO Brač, SO Hvar, SO Vis i SO Lastovo. Na lokalnim izborima, po broju mandata (36%) HDZ je bio izjednačen s koalicijom SKH – SDP i SSH.[787] Na prvoj sjednici SO Korčula, kandidat HDZ-a Tonči Gavranić Gamulin, te kandidat SKH – SDP-a nisu uspjeli zadobiti dovoljan broj glasova tijekom biranja predsjednika SO.[788] No, uslijedilo je iznenađenje. Nakon što je postignut dogovor HDZ-a i SKH – SDP-a, za predsjednika SO Korčula izabran je kandidat HDZ-a Tonči Gavranić – Gamulin, dok je na mjesto predsjednika IV SO izabran kandidat SKH – SDP-a i SSH-a.[789]

Općinski odbor HDZ-a Lastovo osnovan je 9. travnja 1990., te su mu u ime središnjice nazočili Zvonimir Marković i Onesin Cvitan.[790] Za prvog predsjednika odbora izabran je Antun Simić.[791] Na području SO Lastovo bila je samo jedna saborska izborna jedinica, u kojoj HDZ nije imao kandidata. I na lokalnim izborima, HDZ također nije imao kandidata.[792] Vodstvo općine izabrano je u skladu s izbornim rezultatima. Svi članovi novog lastovskog vodstva bili su članovi SKH-SDP-a. Iako u skupštini nije bilo odbornika HDZ-a, ipak su podržali izabranu općinsku vlast, stoga im je zauzvrat sačuvano mjesto u IV SO Lastova.[793]

Unatoč zabrani SUP-a, općinski odbor HDZ-a Dubrovnik osnovan je 11. studenog 1989. u Dubrovniku. Za predsjednika odbora izabran je Ivo Jelić.[794] Prva skupština HDZ-a u Dubrovniku održana je 20. siječnja 1990. Uslijedilo je osnivanje mjesnih organizacija u

---

[783] "Blato", *Glasnik HDZ-a, Bilten za članstvo,* (Zagreb), br. 9., ožujak 1990., 58

[784] "Suverenitet i blagostanje", *Slobodna Dalmacija,* (Split), br. 14121., 26. 3. 1990., 4.; "Ogranak HDZ-a", *Slobodna Dalmacija,* (Split), br. 14135., 9. 4. 1990., 4.

[785] Razgovor vođen 23. 4. 2014. s Tonćom Padovanom, jednim od utemeljitelja HDZ-a Korčula.

[786] "Ogranak HDZ-a", *Slobodna Dalmacija,* (Split), br. 14135., 9. 4. 1990., 4.; "Pravci aktivnosti", *Slobodna Dalmacija,* (Split), br. 14214., 29. 6. 1990., 8.

[787] "Dr. Podbevšek i Kalođera", *Slobodna Dalmacija,* (Split), br. 14150., 24. 4. 1990., 5.; "Raznobojne odborničke klupe", *Slobodna Dalmacija,* br. 14166., 12. 5. 1990., 4.; "Zastupnici u Saboru", *Večernji list,* (Zagreb), br. 9596., 9. 5. 1990., 3.; "Zastupnici u Saboru", *Večernji list,* (Zagreb), br. 9598., 11. 5. 1990., 4

[788] "Popravni za kandidate", *Slobodna Dalmacija,* (Split), br. 14183., 29. 5. 1990., 4.

[789] "Dogovorom do predsjednika", *Slobodna Dalmacija,* (Split), br. 14194., 9. 6. 1990., 5.

[790] "Napušten brod", *Slobodna Dalmacija,* (Split), br. 14136., 10. 4. 1990., 6.

[791] Razgovor vođen 23. 4. 2014. s Petrom Susovićem, jednim od utemeljitelja HDZ na Lastovu.

[792] "Arhiva izbora", (http://www.izbori.hr/arhiva/arhiva_1990.html), "Raznobojne odborničke klupe", *Slobodna Dalmacija,* br. 14166., 12. 5. 1990., 4.

[793] "Izabrano vodstvo", *Slobodna Dalmacija,* (Split), br. 14192., 7. 6. 1990., 2.

[794] "Dubrovnik", *Glasnik HDZ-a, Bilten za članstvo,* (Zagreb), god. II., br. 4. - 5., studeni - prosinac 1989., 31.

Stonu, Konavlima, Ponikvama, Župa Dubrovačka, Moluntu, Slanom.[795] Na području SO Dubrovnik bile su saborske četiri izborne jedinice, u kojima je HDZ imao tri kandidata. Bili su to Ivo Jelić, Mato Matko Medo (VUR), te Ivan Mustač (VO), dok je HDZ zajedno s KNS-om podržavao i neovisnog kandidata Hrvoja Kačića (DPV). U prvom krugu izabrani su Ivo Jelić i Hrvoje Kačić, dok su u drugom krugu izabrani Matko Medo (VUR) i Ivan Mustač (VO). Na lokalnim izborima, HDZ je ostvario apsolutnu pobjedu u oba kruga.[796] Jasno, predloženi kandidati HDZ izabrani su na čelna općinska mjesta. Za predsjednika SO Dubrovnik izabran je Pero Poljanić, dok je za predsjednika IV SO izabran Joško Radica [797]

U šezdeset i šest izbornih jedinica ZO Dalmacije, HDZ je izborio 46 saborskih mandata (69, 69%), dok je jedan neovisni kandidat (1, 51%) imao potporu HDZ-a. Novi saborski zastupnici HDZ-a iz ZO Dalmacije postali su:

DPV: Žarko Domljan (dr. sc. arh, SO Imotski), Šime Đodan (dr. sc. oecc i iur, SO Benkovac), Božo Erlić (mr. sc. povij., SO Benkovac), Viktor Grabovac (dipl. pravnik, SO Imotski), Nikola Jakšić (dr. sc. povij., SO Beograd, Srbija), Drago Krpina (dipl. učitelj, SO Benkovac), Vicko Krajančić (dr. med, SO Korčula), Zvonimir Marković (dr. stom, SO Split), Joso Pavičić (dipl. oecc, SO Drniš), Petar Šale (dipl pravnik, SO Zadar) i Boško Šiljeg (dipl. pravnik, SO Metković). S podrškom HDZ-a izabran je i neovisni kandidat Hrvoje Kačić (dr. sc. prav, SO Dubrovnik).

VO: Davor Aras (prof., SO Split), Luka Bebić (dipl. ing. SO Metković), Jure Bilić (dr. med, SO Omiš), Branko Božinović (dr. med, SO Sinj), Ante Gverić (prof. SO Knin), Zvonimir Hrgović (dipl. politolog, SO Livno, BiH), Joško Kovač (dr. sc. ing, HDZ-HSS, SO Kaštela), Marijan Milinović (prof., SO Imotski), Marin Mileta (dipl pravnik, SO Split), Ivan Mustač (mr. sc. prava, SO Zadar), Smiljan Reljić (dipl. pravnik, SO Šibenik), Zdravko Stančić (dipl. ing, SO Šibenik), Branko Stamać (prof., SO Rogatica, BiH) i Ante Vulin (dipl. oecc, SO Biograd na moru),

VUR: Božidar Budanko (dipl. ing, SO Kaštela), Juraj Buzolić (mr. sc. ing. SO Split), Zlatko Duić (dr. med, GZO Zagreb), Milivoj Franić (dipl. oecc, SO Vrgorac), Ivan Hrgović (ing, SO Sinj), Ivo Jelić (dipl. ing., SO Dubrovnik), Josip Juras (mr. sc. vet. SO Šibenik), Josip Kunac

[795] "Novi ogranci HDZ-a u domovini", *Glasnik HDZ-a, Bilten za članstvo,* (Zagreb), god. II., br. 6., siječanj 1990., 61.; "Ogranak HDZ-a", *Dubrovački vjesnik,* (Dubrovnik), br. 2051.,10. 2. 1990., 20.; "Ogranak HDZ-a", *Dubrovački vjesnik,* (Dubrovnik), br. 2056., 17. 3. 1990., 20.; "Formira se ogranak HDZ-a", *Dubrovački vjesnik,* (Dubrovnik), br. 2057., 24. 3. 1990., 20.; "HDZ-ovci u Moluntu", *Dubrovački vjesnik,* (Dubrovnik), br. 2057., 24. 3. 1990., 20.; "Osnovan ogranak HDZ-a"*Dubrovački vjesnik,* (Dubrovnik), br. 2058., 20. 3. 1990., 18.

[796] "Hrvatska demokratska zajednica", *Dubrovački vjesnik,* (Dubrovnik), br. 2060., 14. 4. 1990., 8.; "Izabrani odbornici", *Dubrovački vjesnik*, (Dubrovnik), br. 2062., 28. 4. 1990., 8.; "Zastupnici za saborska vijeća", *Dubrovački vjesnik,* br. 2062, 28. 4. 1990., 8.; "Izbori 90", *Dubrovački vjesnik,* (Dubrovnik), br. 2062., 28. 4. 1990., 8. - 9.

[797] "Smjena uz pljesak", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14184., 30. 5. 1990., 4.

(pravnik, SO Sinj), Davor Lasić (student med., SO Split), Jadranko Markov (OŠ, SO Šibenik), Iljo Martinović (dipl. ing, SO Split), Mato Matko Medo (prof., SO Dubrovnik), Igor Meštrović (dipl. ing, SO Zadar), Mate Nenadić (ing., SO Imotski), Vice Profaca (prof., SO Zadar), Ivan Roguljić (dipl. ing, SO Split), Ivica Ruić (dr. med, SO Split), Filip Šalinović (dr. stom., SO Vrgorac), Jozo Topić (ing., SO Solin), Jakov Validžić (dipl. oecc, SO Drniš) i Zoran Vernazza (dipl. oecc, SO Zadar).

Na lokalnim izborima za dvadeset i četiri skupštine ZO Dalmacije, HDZ je ostvario četrnaest apsolutnih pobjeda, tri relativne izborne pobjede, te sedam izbornih poraza. Odlični rezultati postignuti su u najvećim dalmatinskim općinama (Split, Zadar, Šibenik, Dubrovnik) i općinama dalmatinskog zaleđa (Drniš, Imotski, Sinj). Najlošiji rezultati postignuti su u otočnim općinama (Brač, Vis, Lastovo), u općinama s povijesno jakim organizacijama SK (Makarska i Vrgorac), te u općinama većinski nastanjenim srpskim stanovništvom (Knin, Obrovac). Nakon konstituiranja vlasti, HDZ je obnašao vlast u četrnaest općina, među kojima su u jednoj koalirali sa SKH - SDP-om (Korčula).

6. d. Gradska Zajednica općina (GZO) Zagreb

U sastavu Gradske Zajednice općina (GZO) Zagreb 1990. bile su općine: Centar, Črnomerec, Dubrava, Maksimir, Medveščak, Novi Zagreb, Peščenica, Samobor, Sesvete, Susedgrad, Trešnjevka, Trnje, Velika Gorica i Zaprešić. Prema popisu iz 1991. nacionalni sastav bio je sljedeći: Hrvati (86, 5%), Srbi (5, 35%) i ostali. Hrvati su bili apsolutna većina u svim općinama. Najmanji udio imali su u općinama Peščenica (72, 71%) i Trnje (77 %), dok su najveće udjele imali u općinama Samobor (94, 44%), Zaprešić (92, 53%) i Sesvete (92, 10%). Značajniji udio Srba imale su općine Peščenica (13, 64%), Trnje (9, 45%) i Trešnjevka (6, 42%).[798]

Od samog početka rada, jedan od Tuđmanovih prioriteta bilo je organiziranje HDZ-a u Zagrebu. Tu zadaću dao je Stjepanu Mesiću i Anti Kariću, koji su potom pozvali Vicu Vukojevića da im se pridruži.[799] Gradski odbor HDZ-a Zagreb osnovan je u zgradi Ekonomskog fakulteta 23. prosinca 1989. Osnivanju su nazočili Franjo Tuđman, Josip Manolić, Ante Paradžik, Olga Hebrang, Josip Boljkovac. Tajnim glasovanjem izabran je i Izvršni odbor koji je potom izabrao Predsjedništvo HDZ-a Zagreb. Za prvog predsjednika odbora izabran je Stjepan Mesić, za potpredsjednike su izabrani Rikard Gumzej, Milivoj

[798] *Popis stanovništva 1991, narodnosni sastav stanovništva Hrvatske po naseljima*, 14. – 16.
[799] I. ĐIKIĆ, *Domovinski obrat: politička biografija Stipe Mesića,* Zagreb, 2004., 119. - 120.

Kujundžić, Duško Malešević, Božidar Petrač i Martin Sagner, dok je za izabran tajnika Vice Vukojević.[800]

Na sjednici zagrebačkog odbora održanoj 4. siječnja 1990. prihvaćeni su zaključci s osnivačkog skupa i svi temeljni programski dokumenti. Predstavljene su i neke zamisli o budućnosti Zagreba i Hrvatske. Zatraženo je jačanje uloge Zagreba kao državnog i središta cijelog hrvatskog naroda, centralizirano upravljanje gradom i racionalizaciju gradske potrošnje, zaustavljanje odljeva sredstava u Fond za nerazvijene i poboljšanje ekološkog stanja. Nadalje, ponovno je zatražen povratak spomenika bana Jelačića na središnji zagrebački trg, te imena hrvatskih kraljeva Krešimira i Zvonimira u javni prostor grada. Također je dana podrška gospodarskom programu savezne vlade, ali bez oduzimanja ingerencija koje ustavno pripadaju republikama. Zatraženo je također ukidanje smrtne kazne, dekonstrukcija komunističkog monopola u društvenom životu i revitalizacija hrvatskih kulturnih vrijednosti. Kao problem se vidjela i represija koja se provodi na SAP Kosovu. U budućim ustavnim promjenama, smatrali su da je najvažnije sačuvati "republički suverenitet " kao "temeljni suverenitet s neotuđivim i neugasivim pravom na samoodređenje do odcjepljenja s pravom na udruživanje". Na kraju je upućen poziv građanima Zagreba da se slobodno upoznaju s programom HDZ-a u "Domu HDZ-a", smještenom na adresi Savska 16.[801] Krajem siječnja 1990. zagrebački odbor prezentirao je usvojene zaključke hrvatskoj javnosti.[802] No, ubrzo dolazi do promjene na čelu odbora. Nakon što je Stjepan Mesić preuzeo funkciju u vodstvu HDZ-a, za novog predsjednika odbora izabran je Žarko Domljan.[803]

Za područje cijele GZO Zagreb bilo je pet zajedničkih saborskih izbornih jedinica. Od dva kandidata HDZ-a, Đuro Perica (VO) izabran je u prvom krugu, dok je Ćiro Grubišić (VUR) izabran u drugom krugu.[804] U izborima za skupštinu grada Zagreba, HDZ je ostvario apsolutnu pobjedu s preko 80 % izborenih mandata u oba izborna kruga.[805] Nakon apsolutne izborne pobjede, u javnosti su se pojavili mogući kandidati HDZ-a za čelne gradske funkcije. Prema najavi, Boris Buzančić kandidiran je za predsjednika SO Zagreb. Međutim, iznenađenje je bila podrška HDZ-a kandidaturi Mladena Vedriša za predsjednika IV SO Zagreba. Problem je bila Vedriševa kandidatura na izbornoj listi KNS-a, koja je uvjerljivo

---

[800] "HDZ u Zagrebu i Splitu", *Glasnik HDZ-a, Bilten za članstvo,* (Zagreb), god. II., br. 6., siječanj, 1990., 13.
[801] OP A. Beljo, Zaključci osnivačke skupštine HDZ za grad Zagreb, Zagreb, 4. 1. 1990., GO HDZ Zagreb, Potpis: predsjednik Stjepan Mesić, potpredsjednici: Rikard Gumzej, Milivoj Kujundžić, Duško Malešević, Božidar Petrač, Martin Sagner, tajnik Vice Vukojević.
[802] "Za evropski Zagreb grad", *Večernji list,* (Zagreb), br. 9495., 26. 1. 1990., 6.
[803] Ž. DOMLJAN, *Visoko podignimo zastavu, Hrvatska-od negacije do priznanja*, 62.
[804] "Arhiva izbora", (http://www.izbori.hr/arhiva/arhiva_1990.html)
[805] "Skoro sve za HDZ", *Večernji list,* (Zagreb), br. 9596., 9. 5. 1990., 8.

izgubila izbore.[806] Najave su potvrđene na konstituiraanju gradske skupštine. Za čelnog čovjeka grada izabran je Boris Buzančić, dok je novi predsjednik IV SO postao Mladen Vedriš.[807] Međutim, Vedriševo imenovanje izazvalo je krizu u zagrebačkom odboru. Odbornici HDZ-a odbili su podržati Vedriševe kandidate za gradsku vladu, jer su tvrdili da su predloženi uglavnom bivši članovi SKH.[808] Na sljedećoj sjednici, gradska Skupština potvrdila je M. Vedriša za mandatara IV SO i predložene članove gradske vlade.[809] No, nakon izbora Žarka Domljana za predsjednika Sabora, za novog predsjednika zagrebačkog odbora izabran je Božidar Petrač.[810]

U svim gradskim općinama, do izbora su bile osnovane organizacije HDZ-a. Općinski odbor HDZ-a Centar osnovan je u ožujku 1990. Za prvog predsjednika odbora izabran je Branimir Plenča.[811] Na području SO Centar bilo je osam saborskih izbornih jedinica, sa šest kandidata HDZ-a. U prvom krugu mandate su izborili Vjekoslav Studen i Klara Novosel (VUR). U drugom krugu, mandate su izborili Slavko Degoricija (VO), Božidar Petrač (DPV), te Ivan Orčik i Damir Mejovšek (VUR). Na izborima za Skupštinu SO Centar postignuta je apsolutna pobjeda u oba izborna kruga.[812] Sukladno tome, na konstituirajućoj sjednici na čelna općinska mjesta izabrani su kandidati HDZ-a. Za predsjednika SO Centar izabran je Ante Šare, za potpredsjednika SO Mate Radonić, dok je za predsjednika IV SO izabran Đorđe Ivanišević.[813]

Općinski odbor HDZ-a Črnomerec osnovan je 10. veljače 1990.[814] Za prvog predsjednika odbora izabran je Florijan Boras.[815] Na području SO Črnomerec bilo je pet saborskih izbornih jedinica. Od pet kandidata HDZ-a, u prvom krugu mandate su izborili Ivan Šimunović i Nedjeljko Kujundžić (VUR), dok su drugom krugu mandate izborili Josip Đugum (VO), Gordana Turić (DPV) i Dragutin Košuta (VUR).[816] I na izborima za SO Črnomerec, HDZ je ostvario apsolutnu pobjedu. Na konstituirajućoj sjednici, na čelna

[806] "Prve nove skupštine", *Večernji list,* (Zagreb), br. 9609., 22. 5. 1990., 7.
[807] "Poštenjem zaslužiti povjerenje ?", *Večernji list,* (Zagreb), br. 9612., 25. 5. 1990., 8. - 9.
[808] "Vedriš dao ostavku!", *Večernji list,* (Zagreb), br. 9633., 15. 6. 1990., 7.
[809] "Zagreb dobio vladu", *Večernji list,* (Zagreb), br. 9659., 11. 7. 1990., 8.
[810] "Vedrišu podrška i povjerenje", *Večernji list,* (Zagreb), br. 9649., 1. 7. 1990., 6.
[811] Razgovor vođen 17. 4. 2014. s Margaretom Mađerić, predsjednicom PO HDZ-a Donji Grad.
[812] "Arhiva izbora", (http://www.izbori.hr/arhiva/arhiva_1990.html), "Centar", *Večernji list ,* (Zagreb), br. 9586., 27. 4. 1990., 7.
[813] "Jednoglasno do rukovodilaca", *Večernji list,* (Zagreb), br. 9611., 24. 5. 1990., 8.
[814] "HDZ u općinama", *Večernji list,* (Zagreb), br. 9512., 12. 2. 1990., 6.
[815] Razgovor vođen 22. 4. 2014. s Kazimirom Ilijašom, predsjednikom PO HDZ Črnomerec.
[816] "Arhiva izbora", (http://www.izbori.hr/arhiva/arhiva_1990.html), "Črnomerec", *Večernji list ,* (Zagreb), br. 9586., 27. 4. 1990., 7.

općinska mjesta izabrani su članovi HDZ-a. Za predsjednika SO Črnomerec izabran je Florijan Boras, dok je za potpredsjednika SO izabran Silvije Skerlev.[817]

U općini Dubrava, općinski odbor HDZ-a osnovan je 10. veljače 1990. Za predsjednika odbora izabran je Stjepan Brčić. Na području SO Dubrava bile su četiri saborske izborne jedinice. U prvom krugu, svi kandidati HDZ-a izborili su mandate. Novi zastupnici postali su Stjepan Brčić (VO), Franjo Tuđman i Josip Manolić (DPV) i Drago Previšić (VUR). Na izborima za SO Dubravu, HDZ je ostvario apsolutnu pobjedu.[818] Na čelna općinska mjesta izabrani su članovi HDZ-a. Za predsjednika SO Dubrava izabran je Josip Petrović, dok je za predsjednika IV SO izabran Mirko Kožulj.[819]

Općinski odbor HDZ-a Maksimir osnovan je 11. veljače 1990.[820] Za predsjednika odbora izabran je Zdravko Barišić.[821] Na području SO Maksimir bile su četiri saborske izborne jedinice. Od četiri kandidata HDZ-a, Miljenko Žagar (DPV) i Slavko Bevanda (VUR) izabrani su u prvom krugu, dok su Ante Karić (VO) i Frane Golem (VUR) izborili mandate u drugom krugu.[822] Na izborima za SO Maksimir, HDZ je ostvario apsolutnu pobjedu. Za predsjednika SO Maksimir izabran je Zdravko Barišić, dok je za potpredsjednika SO izabran Krunoslav Bačani. Za predsjednika IV SO izabran je Leon Sulić.[823]

U općini Medveščak, općinski odbor HDZ-a osnovan je 25. veljače 1990. Za predsjednika odbora izabran je Josip Pavešić.[824] Na području SO Medveščak bilo je šest saborskih izbornih jedinica, s pet kandidata HDZ-a. Mladen Šutalo (VUR) izborio je mandat u prvom krugu, dok su Nedjeljko Mihanović (VO), Ivan Lučev (DPV), Branko Požnjak i Nediljko Matić (VUR) izborili mandate u drugom krugu.[825] I na izborima za SO Medveščak, HDZ je ostvario apsolutnu pobjedu. Za predsjednika SO Medveščak izabran je Josip Pavešić, dok je za potpredsjednika SO izabran Davor Crnojević. Novi predsjednik IV SO postao je Anđelko Sikirić.[826]

---

[817] "Općina slobodnih građana", *Vjesnik,,* (Zagreb), br. 15333., 29. 5. 1990., 7.
[818] Razgovor vođen 22. 4. 2014. sa Stjepanom Bačićem, predsjednikom PO HDZ-a Donja Dubrava.
[819] "Olaka brzina", *Večernji list,* (Zagreb), br. 9722., 12. 9. 1990., 7.
[820] "HDZ u općinama", *Večernji list,* (Zagreb), br. 9512., 12. 2. 1990., 6.
[821] Razgovor vođen 22. 4. 2014. sa Stankom Gačićem, predsjednikom PO HDZ-a Maksimir.
[822] "Arhiva izbora", (http://www.izbori.hr/arhiva/arhiva_1990.html), "Maksimir", *Večernji list ,* (Zagreb), br. 9586., 27. 4. 1990., 7.
[823] "Prekršteni komiteti", *Vjesnik,,* (Zagreb), br. 15333., 29. 5. 1990., 7.
[824] Razgovor vođen 17. 4. 2014. s Konradom Puškarićem, tajnikom PO HDZ-a Gornji grad – Medveščak.
[825] "Arhiva izbora", (http://www.izbori.hr/arhiva/arhiva_1990.html), "Medveščak", *Večernji list ,* (Zagreb), br. 9586., 27. 4. 1990., 7.
[826] "Sve se zna !", *Večernji list,* (Zagreb), br. 9617., 30. 5. 1990., 8.

Općinski odbor HDZ-a Novi Zagreb osnovan je 18. veljače 1990. Za predsjednika odbora izabran je Zvonimir Turk.[827] Na području SO Novi Zagreb bilo je pet saborskih izbornih jedinica. Od pet kandidata HDZ-a, u prvom krugu izabrani su Vice Vukojević (DPV) i Srećko Penezić (VUR), dok su u drugom krugu izabrani Davor Golić (VO), Zvonimir Turk (DPV), te Damir Dasović (VUR).[828] I na izborima za SO Novi Zagreb, HDZ je ostvario apsolutnu pobjedu. Za predsjednika SO Novi Zagreb izabran je Franjo Gojević Zrnić, za potpredsjednika SO izabran je Ivan Putanec, dok je za predsjednika IV SO izabran Miljenko Cvjetko.[829]

Općinski odbor HDZ-a Pešćenica osnovan je 14. veljače 1990. Za predsjednika odbora izabrana je Ljiljana Majcen.[830] Na području SO Peščenica bilo je sedam saborskih izbornih jedinica. Od sedam kandidata HDZ-a, mandate u prvom krugu izborili su: Vedran Konjevod, Marijan Jurić, Miljenko Cvjetko i Anđelko Krasić (VUR), dok su u drugom krugu izabrani Antun Abramović (VO), Ivan Milas (DPV), te Branko Sabljak (VUR).[831] I na izborima za SO Pešćenica, HDZ je ostvario apsolutnu pobjedu. Stoga je za novog predsjednika SO izabran Krešimir Leniček, dok je za potpredsjednika SO izabran Zlatko Brnić.[832]

U općini Samobor, općinski odbor HDZ-a osnovan je 20. veljače 1990.[833] Za prvog predsjednika odbora izabran je Ivan Dujmović.[834] Na području SO Samobor bile su tri saborske izborne jedinice s tri kandidata HDZ-a. U prvom krugu, novi saborski zastupnici postali su Ivan Dujmović (VO), Frane Čaćić Arapović (VUR), te Zvonimir Gajšak (DPV) u zajedničkoj izbornoj jedinici sa SO Jastrebarsko.[835] Na lokalnim izborima za SO Samobor, HDZ je ostvario apsolutnu pobjedu s preko 90 % mandata. Međutim, na konstituirajućoj sjednici došlo je do unutarstranačkog sukoba. Krešimir Petrokov, prvi predloženi kandidat HDZ-a za predsjednika SO, dobio je manje glasova od stranačkog kolege Josipa Matijašića. To je dovelo do unutarstranačkih pregovora, te je rezultiralo povlačenjem kandidature Petrokova. Novi kandidat HDZ-a za predsjednika SO Samobor postao je Josip Matijašić, za

---

[827] "Novi ogranci HDZ-a", *Vjesnik*, (Zagreb), br. 15237., 19. 2. 1990., 7.; "Novi Zagreb", *Glasnik HDZ-a, Bilten za članstvo,* (Zagreb), br. 8., ožujak 1990., 63.
[828] "Arhiva izbora", (http://www.izbori.hr/arhiva/arhiva_1990.html), "Novi Zagreb", *Večernji list* , (Zagreb), br. 9586., 27. 4. 1990., 7.
[829] "Bez mnogo rasprava", *Večernji list,* (Zagreb), br. 9611., 24. 5. 1990., 8.
[830] Razgovor vođen 17. 4. 2014. s Nikom Ćosićem, jednim od utemeljitelja HDZ-a Pešćenica.
[831] "Arhiva izbora", (http://www.izbori.hr/arhiva/arhiva_1990.html), "Peščenica", *Večernji list* , (Zagreb), br. 9586., 27. 4. 1990., 7.
[832] "Bez puno priče", *Večernji list,* (Zagreb), br. 9626., 8. 6. 1990., 9.
[833] "Loša povijesna iskustva ", *Samoborske novine*, (Samobor), br. 5., 3. 3. 1990., 3.
[834] "Ivan Dujmović", *Samoborske novine*, (Samobor), br. 10., 12. 5. 1990., 5.
[835] "Arhiva izbora", (http://www.izbori.hr/arhiva/arhiva_1990.html), "Samobor", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9586., 27. 4. 1990., 7.

potpredsjednika SO izabran je Ivica Bedeničić, dok je predsjednik IV SO postao Florijan Hanzalek.[836] Nakon svega, za predsjednika SO Samobor izabran je Josip Matijašić.[837]

Općinski odbor HDZ-a Sesvete osnovan je 4. veljače 1990. Za predsjednika odbora izabran je Vlado Kolak.[838] Na području SO Sesvete bile su dvije saborske izborne jedinice. Kandidati HDZ-a Ivan Kolak (VO) i Ante Kutle (VUR) izborili su mandate u prvom krugu.[839] Nakon uvjerljive izborne pobjede, na čelna općinska mjesta izabrani su kandidati HDZ-a. Za predsjednika SO Sesvete izabran je Andrija Beljan, za potpredsjednika SO izabran je Radoslav Dumančić, dok je na mjesto predsjednika IV SO izabran Ante Kapulica.[840]

Općinski odbor HDZ-a Susedgrad osnovan je 10. veljače 1990. Za prvog predsjednika odbora izabran je Ante Matić.[841] Na području SO Susedgrad bile su tri saborske izborne jedinice. Kandidati HDZ-a Milan Bajto (VO), Bernard Grbić (VUR), te Martin Sagner u zajedničkoj izbornoj jedinici (DPV) sa SO Zaprešić, izborili su mandate u prvom krugu. Na izborima za SO Susedgrad, HDZ je ostvario apsolutnu pobjedu s preko 90 % mandata.[842] I na općinskim izborima, HDZ je ostvario apsolutnu pobjedu. Shodno tome, za predsjednika SO Susedgrad izabran je Ante Matić, dok je za potpredsjednika SO izabran Nevenko Stričević.[843]

Općinski odbor HDZ-a Trešnjevka osnovan je 18. veljače 1990. Za predsjednika odbora izabran je Tomislav Družak.[844] Na području SO Trešnjevka bilo je osam saborskih izbornih jedinica. Od sedam kandidata HDZ-a, u prvom krugu mandate su izborili Dragutin Barić i Emilija Rajić (VUR), dok ih je petero izborilo mandate u drugom krugu. Novi zastupnici postali su Vera Stanić (VO), Milan Kovač i Neven Jurica (DPV), te Željko Gudan i Ivan Hren (VUR).[845] Nakon apsolutne izborne pobjede, na čelna općinska mjesta izabrani su članovi HDZ-a. Za predsjednika SO Trešnjevka izabrana je Bosiljka Bačura, dok je za

---

[836] "Rasplet u Samoboru", *Vjesnik,* (Zagreb), br. 15329., 25. 5. 1990., 7.
[837] "Utemeljena općinska skupština", *Samoborske novine,* (Samobor), br. 12., 9. 6. 1990., 2.
[838] "Sesvete", *Glasnik HDZ-a, Bilten za članstvo,* (Zagreb), br. 8., ožujak 1990., 62
[839] "Arhiva izbora", (http://www.izbori.hr/arhiva/arhiva_1990.html), "Sesvete", *Večernji list,* (Zagreb), br. 9586., 27. 4. 1990., 7.
[840] "Partijska disciplinirano st", *Vjesnik,,* (Zagreb), br. 15333., 29. 5. 1990., 7.
[841] "HDZ u općinama", *Večernji list,* (Zagreb), br. 9512., 12. 2. 1990., 6.; "HDZ preuzeo Susedgrad", *Večernji list,* (Zagreb), br. 9609., 22. 5. 1990., 7.
[842] "Arhiva izbora", (http://www.izbori.hr/arhiva/arhiva_1990.html), "Susedgrad", *Večernji list,* (Zagreb), br. 9586., 27. 4. 1990., 7.; "HDZ preuzeo Susedgrad", *Večernji list,* (Zagreb), br. 9609., 22. 5. 1990., 7.
[843] "HDZ preuzeo Susedgrad", *Večernji list,* (Zagreb), br. 9609., 22. 5. 1990., 7.
[844] "Novi ogranci HDZ-a", *Vjesnik,* (Zagreb), br. 15237., 19. 2. 1990., 7.; "Novi Zagreb", *Glasnik HDZ-a, Bilten za članstvo,* (Zagreb), br. 8., ožujak 1990., 63.
[845] "Arhiva izbora", (http://www.izbori.hr/arhiva/arhiva_1990.html), "Trešnjevka", *Večernji list,* (Zagreb), br. 9586., 27. 4. 1990., 7.

potpredsjednika SO izabran Željko Rašić.[846] Na mjesto predsjednika IV SO izabran je također član HDZ-a Ivan Hren.[847]

U općini Trnje, općinski odbor HDZ-a osnovan je 21. veljače 1990. Za prvog predsjednika izabran je Mile Balen.[848] Na području SO Trnje bilo je sedam saborskih izbornih jedinica. Od pet kandidata HDZ-a, Nino Vedriš (VUR) izborio je mandat u prvom krugu, dok ih je četvero ušlo u drugi krug. Bili su to: Ivanka Zorić (VO), Zvonimir Pavelić (DPV), te Velimir Ivanko i Zoran Stare (VUR). U drugom krugu, novi saborski zastupnici postali su Velimir Ivanko i Zoran Stare (VUR).[849] Ovo je bila jedina općina, u kojoj HDZ nije ostvario apsolutnu izbornu pobjedu. Stoga je tijekom izbora općinskog vodstva postignut dogovor sa SKH-SDP-om. Za predsjednika SO Trnje izabran je član HDZ-a Ante Mandić, dok je za potpredsjednika izabran član SKH - SDP-a Franjo Mihoci.[850] Na slijedećoj sjednici, član HDZ-a Vladimir Serdarušić izabran je za predsjednika IV SO Trnje.[851]

Općinski odbor HDZ-a Velika Gorica osnovan je 11. veljače 1990.[852] Za prvog predsjednika odbora izabran je Zvonimir Polić.[853] Na području SO Velika Gorica bile su tri saborske izborne jedinice s tri kandidata HDZ-a. Svi su izborili mandate u prvom krugu. Saborski zastupnici postali su Nikola Bulat (VO), Zvonimir Špišić (DPV) i Josip Zagorac (VUR).[854] Nakon apsolutne pobjede HDZ-a, za predsjednika SO V. Gorica izabran je Zdenko Ilečić. Za potpredsjednika SO izabran je Miro Barišić.[855]

U općini Zaprešić, općinski odbor HDZ-a osnovan je 16. veljače 1990. Za prvog predsjednika izabran je Hrvoje Došen.[856] Na području SO Zaprešić bile su dvije saborske izborne jedinice. U prvom krugu, kandidat HDZ-a Mile Ivančić (VO) postao je saborski zastupnik.[857] Nakon apsolutne pobjede HDZ-a, za predsjednika SO Zaprešić izabran je Hrvoje

---

[846] "Šarenije zanimljivije", *Večernji list,* (Zagreb), br. 9609., 22. 5. 1990., 7.
[847] "Izabrana trešnjevačka vlada", *Vjesnik,,* (Zagreb), br. 15342., 7. 6. 1990., 6.
[848] "Svečana sjednica područnog odbora", (http://www.hdztrnje.com/arhiv-10.html).
[849] "Arhiva izbora", (http://www.izbori.hr/arhiva/arhiva_1990.html); "Trnje", *Večernji list,* (Zagreb), br. 9586., 27. 4. 1990., 7.
[850] "Potpredsjednik - komunist", *Večernji list,* (Zagreb), br. 9611., 24. 5. 1990., 8.
[851] "Podjela resora", *Večernji list,* (Zagreb), br. 9624., 6. 6. 1990., 7.
[852] Razgovor vođen 29. 4. 2014. s uredom Dražena Barišića, gradonačelnika V. Gorice.
[853] "Hrvatska demokratska zajednica", *Velikogorički list,* (Velika Gorica), br. 1., travanj, 1990.,16.
[854] "Arhiva izbora", (http://www.izbori.hr/arhiva/arhiva_1990.html), "Velika Gorica", *Večernji list,* (Zagreb), br. 9586., 27. 4. 1990., 7.
[855] *Službeni glasnik grada Zagreba,* (Zagreb), br. 20., 18. 6. 1990., 1003. – 1004.
[856] "O nama", (http://www.hdz-zapresic.com/onama.html).
[857] "Zasad 116 zastupnika u Saboru", *Večernji list ,* (Zagreb), br. 9586., 27. 4. 1990., 2.-3.; "Zaprešić", *Večernji list,* (Zagreb), br. 9586., 27. 4. 1990., 7.

Došen, dok je za potpredsjednika SO izabran Ivan Bužanić.[858] Za predsjednika IV SO izabran je Dane Gudelj.[859]

U sedamdeset dvije izborne jedinice na području GZO Zagreb, HDZ je izborio 60 saborskih zastupnika. Novi saborski zastupnici HDZ-a postali su:

DPV: Zvonimir Gajšak (dipl. ing, SO N. Gradiška), Neven Jurica (prof., SO Dubrovnik), Milan Kovač (dipl. oecc., SO Posušje, BiH), Ivan Lučev (dr. sc. polit., SO Šibenik), Josip Manolić (dipl. pravnik, SO Đurđevac), Ivan Milas (dipl. pravnik, SO Imotski), Božidar Petrač (prof. GZO Zagreb), Martin Sagner (akad. glumac, SO Koprivnica), Zvonimir Špišić (SSS, GO V. Gorica), Franjo Tuđman (dr. sc. pov, V.Trgovišće, SO Zabok), Gordana Turić (dipl. ing, GZO Zagreb), Zvonimir Turk (ing., SO Knjaževac, R. Srbija), Vice Vukojević (dipl. pravnik, SO Ljubuški, BiH) i Miljenko Žagar (mr. sc. teol. i oecc., SO Gospić).

VO: Antun Abramović (prof., GZO Zagreb), Milan Bajto (prof., SO Ljubuški, BiH), Stjepan Brčić (dipl. pravnik, SO Sinj), Nikola Bulat (dipl. pravnik, SO Drniš), Slavko Degoricija (prof. pov, SO Otočac), Ivan Dujmović (prof., SO Bihać, BiH), Josip Đugum (dipl. ing.agr., SO Ploče), Davor Golić (ing., GZO Zagreb), Mile Ivančić (dipl. ing, SO Duvno, BiH), Ante Karić (SSS, SO Gospić), Ivan Kolak (oecc., SO Duvno, BiH), Nedjeljko Mihanović (dr. sc. filologije, SO Split), Đuro Perica (dipl. ing, agr., SO Vinkovci) i Vera Stanić (SSS, SO Omiš).

VUR: Frane Čaćić Arapović (SSS, SO Knin), Dragutin Barić (dipl. ing, GZO Zagreb), Slavko Bevanda (oecc.,SO Š. Brijeg, BIH), Miljenko Cvjetko (dipl. ing., SO Našice), Damir Dasović (dr. med, GZO Zagreb), Frane Golem (prof. dr. sc med, SO Sinj), Bernard Grbić (SSS, GZO Zagreb), Ćiro Grubišić (oecc., SO Posušje, BiH), Željko Gudan (ing., GZO Zagreb), Ivan Hren (dipl. ing, GZO Zagreb), Velimir Ivanko (dipl. pravnik, GZO Zagreb), Marijan Jurić (SSS, SO Lopare, BiH), Anđelko Krasić (pravnik, SO Čitluk, BiH), Vedran Konjevod (dipl. ing, SO Neum, BiH), Dragutin Košuta (prof. dr. sc med., GZO Zagreb), Nedjeljko Kujundžić (dipl. ing, SO Bosanska Krupa, BiH), Ante Kutle (dr. med., SO Široki Brijeg, BiH), Nediljko Matić (prof., SO Sinj), Damir Mejovšek (akad. glumac, SO Metković), Klara Novosel (SSS, SO Rijeka), Ivan Orčik (SSS, SO Pakrac), Drago Previšić (dipl. ing, SO Neum, BiH), Srećko Penezić (SSS, GZO Zagreb), Branko Požnjak (dipl. oecc, SO D. Stubica), Emilija Rajić (dipl. pravnik, GZO Zagreb), Branko Sabljak (dipl. pravnik, GZO Zagreb), Vjekoslav Studen (dipl. pravnik, Popovača, SO Kutina), Zoran Stare (nepoznati podaci), Ivan Šimunović (dipl. ing., SO S. Brod), Mladen Šutalo (dipl. ing, SO Neum, BiH), Nino Vedriš (dipl. pravnik, SO P.Slatina) i Josip Zagorac (SSS, GO Velika Gorica).

---

[858] "Ban, crkva, cesta…", *Večernji list,* (Zagreb), br. 9612., 25. 5. 1990., 7.
[859] *Službeni glasnik grada Zagreba,* (Zagreb), br. 23., 13. 7. 1990., 1116.

Na području GZO Zagreb, HDZ je ostvario apsolutnu pobjedu na svim razinama. Na izborima za Sabor izboreno je preko 80 % mandata. Na izborima za gradsku skupštinu, ostvarena je također apsolutna pobjeda HDZ-a. Na izborima za skupštine gradskih općina, ostvarena je pobjeda u svih četrnaest općina. Sukladno tome, HDZ je u svima konstituirao vlast. No, SO Trnje je bila jedina općina, u kojoj je za konstituiranje vlasti ipak trebalo postići politički dogovor sa drugom strankom. Dogovor je postignut sa SKH-SDP-om.

6. e. Zajednica općina (ZO) Zagreb

U sastavu ZO Zagreb 1990. bile su općine: Donja Stubica, Dugo Selo, Ivanić - Grad, Jastrebarsko, Kutina, Novska, Zelina i Vrbovec. Geografski je pokrivala različite regije. Bilo je općina iz Hrvatskog Zagorja, satelitskih zagrebačkih naselja, Moslavine, Prigorja, te čak i zapadne Slavonije. Prema popisu iz 1991. nacionalni sastav bio je sljedeći: Hrvati (88, 96%), Srbi (4, 91%), i ostali. Hrvati su bili apsolutna većina u svim općinama. Od najmanjeg udjela u Novskoj (67, 04%) i Kutini (82, 92%), pa do najvećeg udjela u D. Stubici (98, 17%). Udio Srba bio je najveći u općinama Novska (21, 87%) i Kutina (7, 85%).[860]

U općini Donja Stubica, općinski odbor HDZ-a osnovan je u siječnju 1990. Za predsjednika odbora izabran je Nikola Zrinski. Na području SO Donja Stubica, bile su dvije saborske izborne jedinice. Jedini kandidat HDZ-a Branimir Salijević (VO) izborio je mandat u prvom krugu. Na lokalnim izborima, HDZ je ostvario apsolutnu pobjedu, stoga su na čelna općinska mjesta izabrani članovi HDZ-a. Za predsjednika SO D. Stubica izabran je Stjepan Gmaz, dok je za predsjednika IV SO izabran Milan Čaćić.[861]

U općini Dugo Selo, općinski odbor HDZ-a osnovan je 17. veljače 1990. Za predsjednika je izabran Borislav Zorić.[862] Na području SO Dugo Selo bile su dvije saborske izborne jedinice. Od dva kandidata HDZ-a, Borislav Zorić (VO) izborio je mandat u prvom krugu, dok je Damir Bilić (VUR) u zajedničkoj izbornoj jedinici sa SO Zelina izborio mandat u drugom krugu.[863] Nakon apsolutne pobjede HDZ-a na lokalnim izborima, za predsjednika SO Dugo Selo izabran je Marijan Šola, dok je za predsjednika IV SO izabran Zvonimir Teklić.[864]

---

[860] *Popis stanovništva 1991, narodnosni sastav stanovništva Hrvatske po naseljima*, Zagreb, 1992., 14. – 16.
[861] Razgovor vođen 5. 5. 2014. s Anđelkom Glivarom, predsjednikom GO HDZ-a D. Stubica.
[862] "Povijest u slikama", (http://hdz-dugoselo.com.hr/index.php/povijestds).
[863] "Arhiva izbora", (http://www.izbori.hr/arhiva/arhiva_1990.html).
[864] "Povijest u slikama", (http://hdz-dugoselo.com.hr/index.php/povijestds).

Općinski odbor HDZ-a Ivanić-Grad osnovan je 25. ožujka 1990.[865] Za prvog predsjednika odbora izabran je Vjekoslav Puškarić. [866] U izbornoj jedinici na području SO Ivanić-Grad izabran je Josip Kitanić. Iako nije bio član HDZ-a, izabran je uz podršku HSLS-a i HDZ-a.[867] Na lokalnim izborima, HDZ je bio treći po broju osvojenih mandata, iza HSLS-a i SKH-SDP-a.[868] U raspodjeli funkcija, nakon koalicije s HSLS-om, član HDZ-a Jadranko Antičević izabran je za predsjednika IV SO.[869] Ubrzo nakon izbora, za novog predsjednika općinskog odbora HDZ-a izabran je Ivan Minčir.[870]

Općinski odbor Jastrebarsko osnovan je 24. veljače 1990. Za prvog predsjednika izabran je Branimir Pasecky. Nakon apsolutne pobjede na lokalnim izborima, na čelna općinska mjesta izabrani su članovi HDZ-a. Za predsjednika SO Jastrebarsko izabran je Branimir Pasecky, za potpredsjednicu SO Zlata Ribar, dok je za predsjednika IV SO izabran Ivan Penić. Treba napomenuti da je nakon provedenih izbora SO Jastrebarsko bila prva konstituirana lokalna demokratska skupština.[871]

U općini Kutina, prve mjesne organizacije HDZ-a osnovane su početkom veljače 1990. u Popovači i Kutinskoj Slatini.[872] Općinski odbor osnovan je 17. veljače 1990. Za predsjednika odbora izabran je Ivan Lenić.[873] Nakon toga, osnovane su mjesne organizacije u Batini i Husainu.[874] Na području SO Kutina bile su tri saborske izborne jedinice, u kojima su svi kandidati HDZ-a izborili mandate u drugom krugu. Bili su to Mijo Hlad (VO), Ivo Lenić (VUR), te Đuro Vidmarović (DPV) u zajedničkoj izbornoj jedinici sa SO Ivanić - Grad.[875] Nakon apsolutne pobjede na lokalnim izborima, na čelna općinska mjesta izabrani su članovi HDZ-a. Za predsjednika SO Kutina izabrana je Ružica Šimunović, za potpredsjednika SO izabran je Ivan Sladović, dok je za predsjednika IV SO izabran Ante Ramljak.[876]

Općinski odbor HDZ-a Novska osnovan je 25. ožujka 1990. Odmah je donesena odluka o izlasku na izbore u koaliciji s HSLS-om.[877] Za prvog predsjednika odbora izabran je Branko

---

[865] "Osnovan HDZ u Ivanić - Gradu", *6. svibanj*, (Ivanić - Grad), br. 345., 27. 3. 1990., 3.
[866] "S osnivanja HDZ -a", *6. svibanj*, (Ivanić - Grad), br. 346.-347., 17. 4. 1990., 3.
[867] "Kandidati za zastupnike u Saboru", *6. svibanj*, (Ivanić - Grad), br. 346.-347., 17. 4. 1990., 6.
[868] "Većinski sistem izbora nije pokazao stvarni odnos snaga", *6. svibanj*, (Ivanić - Grad), br. 348., 15. 5. 1990., 2. - 4.
[869] "Izabrani funkcioneri", *6. svibanj*, (Ivanić - Grad), br. 350., 12. 6. 1990., 2.
[870] "Uvažavati argumente", *6. svibanj*, (Ivanić - Grad), br. 353., 24. 7. 1990., 2.
[871] Razgovor vođen 19. 5. 2014. s Miljenkom Pavlakovićem, članom vodstva HDZ-a Jastrebarsko.
[872] "Skupovi u Popovači i Kutinskoj Slatini", *Moslavački list*, (Kutina), br. 1050., 21. 2. 1991., 4.
[873] "Kutina", *Glasnik HDZ-a, Bilten za članstvo,* (Zagreb), br. 8., ožujak 1990., 63. Također vidi GO HDZ Kutina, Primjedbe na propuste i zloporabe knjige 10. god HDZ-a, Kutina, 1. 2. 2000. Dokument u posjedu autora
[874] "Podrška programu HDZ-a", *Moslavački list*, (Kutina), br. 1051., 28. 2. 1991., 6.
[875] "Arhiva izbora", (http://www.izbori.hr/arhiva/arhiva_1990.html).
[876] *Službene novine općine Kutina*, (Kutina), br. 6., 26. 6. 1990., 82. – 84.
[877] "Za bogatiji i sadržajniji život","Slobodna i samostalna Hrvatska", *Novljanski vjesnik*, (Novska), br. 412., 27. 3. 1990., 6.

Dujić.[878] Na području SO Novska bila je jedna saborska izborna jedinica, u kojoj je zajednički kandidat HSLS-a i HDZ-a Antun Čevizović (VO) izborio mandat.[879] Na lokalnim izborima, koalicija HSLS i HDZ ostvarila je relativnu pobjedu.[880] Shodno tome, na čelna mjesta SO Novska izabrani su članovi pobjedničke koalicije. Za predsjednika SO Novska izabran je Zlatko Kos, za potpredsjednika SO izabran je Stjepan Konaković, dok je za predsjednika IV SO izabran Predrag Šeničnjak.[881]

Općinski odbor HDZ-a Zelina osnovan je 11. veljače 1990. Za predsjednika odbora izabran je Ivan Šimunović. Na području SO Zelina bila je jedna izborna jedinica, u kojoj je kandidat HDZ-a Goran Biljan (VO) izborio saborski mandat. Na lokalnim izborima, HDZ je ostvario solidan rezultat, ali je ipak izgubio izbore. Nakon konstituiranja vlasti, kandidat HDZ-a Stjepan Kožić izabran je za potpredsjednika SO Zelina.[882]

U općini Vrbovec, općinski odbor HDZ-a osnovan je 17. veljače 1990. Za predsjednika odbora izabran je Darko Hrastovec.[883] Na području SO Vrbovec bile su dvije saborske izborne jedinice, u kojima su kandidati HDZ-a izborili mandate u drugom krugu. Bili su to Darko Hrastovec (VO), te Ivica Gaži (DPV) u zajedničkoj izbornoj jedinici sa SO D. Selo i SO Zelina. I na lokalnim izborima, HDZ je ostvario apsolutnu pobjedu. Stoga je za predsjednika SO Vrbovec izabran je Slavko Huklin, dok je za predsjednika IV SO izabran Darko Hrastovec.[884]

U petnaest izbornih jedinica ZO Zagreb, HDZ je osvojio dvanaest (80%) saborskih mandata.

Novi saborski zastupnici HDZ-a postali su:

DPV: Ivica Gaži (dipl. ing, Hlebine, SO Koprivnica), Ivan Penić (dipl. oecc, SO Jastrebarsko) i Đuro Vidmarović (prof., SO Novska).

VO: Goran Biljan (oecc, SO Gospić), Mijo Hlad (dipl. pravnik, Voloder, SO Kutina), Darko Hrastovec (dipl. ing., GZO Zagreb). Branimir Salijević (dipl. politolog, SO D. Stubica), Ivan Marijan Severinac (dipl. pravnik, SO Jastrebarsko) i Borislav Zorić (dr. vet. med, SO Grude, BiH). Dvojica zastupnika izabrani su uz zajedničku potporu HDZ-a i HSLS-a: Antun Čevizović (dr.med, SO Novska), Josip Kitanić (dipl. oecc, SO Ivanić –Grad)

VUR: Damir Bilić (ing., SO Grude, BiH) i Ivo Lenić (oecc, SO Županija).

---

878 "Nećemo odgovarati mržnjom ", *Novljanski vjesnik*, (Novska), br. 421., 11. 9. 1990., 3.
879 "Arhiva izbora", (http://www.izbori.hr/arhiva/arhiva_1990.html).
880 "U Skupštini općine odnos snaga izjednačen ", *Novljanski vjesnik*, (Novska), br. 415., 9. 5. 1990., 4.-5.
881 "Izabrano novo rukovodstvo", *Novljanski vjesnik*, (Novska), br. 416., 22. 5. 1990., 2.
882 Razgovor vođen 9. 5. 2014. s Vladom Žigrovićem, čelnikom GO HDZ-a Zelina.
883 "Vrbovec", *Večernji list,* (Zagreb), br. 9519., 19. 2. 1990., 4.
884 Razgovor vođen 5.5. 2014. s Vladimirom Bregovićem, čelnikom GO HDZ-a Vrbovec.

Na lokalnim izborima za osam općina u ZO Zagreb, HDZ je ostvario šest apsolutnih pobjeda, jednu pobjedu u koaliciji HSLS-om i jedan izborni poraz. Međutim, HDZ je uspio konstituirati vlast u svih osam općina. U šest općina samostalno su obnašali vlast, dok su u dvije konstituirali vlast u koaliciji s HSLS-om.

6. f. Zajednica općina (ZO) Sisak

U sastavu ZO Sisak 1990. bile su općine: Dvor na Uni, Glina, Kostajnica, Petrinja i Sisak. Geografski je pokrivala područje Banovine, Pounja i sisačke Posavine. Prema popisu iz 1991. nacionalni sastav stanovništva bio je sljedeći: Hrvati (48, 82%), Srbi (41, 24%) i ostali. Hrvati su činili apsolutnu većinu u općini Sisak (64, 76%), te su značajna manjina bili u općinama Dvor (9, 59%), Glina (34,9%), Kostajnica (28, 92%), dok je u općini Petrinja bio podjednak udio stanovništva obje nacionalnosti (Hrvati 44, 4% - Srbi 44, 9%). Srbi su činili apsolutnu većinu u općinama Dvor (86, 51%), Glina (60, 66%) i Kostajnica (62, 92%), dok su imali veliki manjinski udio u općini Sisak (22, 77%).[885]

Općinski odbor HDZ-a Sisak osnovan je 28. listopada 1989. u Sisku. Za predsjednika odbora izabran je Ivan Radičević. Potom se osnivaju mjesne organizacije u Starom i Novom Sisku, Trebarjevu, Crncu, Odri, Žabnom, Ljubljanici, Topolovcu i Bobovcu.[886] Slijedi osnivanje mjesnih organizacija: Letovanić, Bobovac, Gušću, Hrastelnici, Žabno, Martinska Vas - Lijeva, Sunjskoj Gredi, Dužici, Lekeničkoj poljani, Peščenici, Željeznom Desnom, Palanjku, Budaševu, Prelošćici, Stupnu i Staroj Drenčini. Na većini skupova, u ime središnjice stranke sudjelovali su Ivan Bobetko iz Zagreba i Boris Šegota iz Siska.[887]

U osam saborskih izbornih jedinica na području SO Sisak, HDZ je imao pet kandidata. Bili su to Ivan Radičević (DPV), Ivan Bobetko (DPV) Ivan Gavron (VO), Vjekoslav Blažević (VUR), i Đurđa Gmaz (VUR). Osim Radičevića, svi su ušli u drugi krug. Na lokalnim izborima, HDZ je u prvom krugu bio drugi po broju osvojenih mandata.[888] U drugom krugu, od četiri kandidata HDZ-a, izabran je samo zajednički kandidat HDZ-a i HSS -a Ivan Bobetko

---

[885] *Popis stanovništva 1991, narodnosni sastav stanovništva Hrvatske po naseljima*, Zagreb, 1992., 34. - 36.
[886] "Sisak", *Glasnik HDZ, Bilten za članstvo,* (Zagreb), br. 6., siječanj 1990., 60. - 61.
[887]"Isključujemo svaku šovinističku agresiju", *Jedinstvo*, (Sisak),br. 2123., 15. 3. 1990., 2; "Predsjednici Krešo Grgurić i Drago Zetin", *Jedinstvo*, (Sisak),br. 2124., 22. 3. 1990., 3; "Da sluša nas", *Jedinstvo*, (Sisak), br. 2125., 29. 3. 1990., 2.; "Za život dostojan čovjeka", *Jedinstvo*, (Sisak), br. 2125., 29. 3., 1990., 2; "Seljacima vratiti zemlju", *Jedinstvo*, (Sisak), br. 2126., 5. 4., 1990., 2.; "Podrška programu", *Jedinstvo*, (Sisak), br. 2127., 12. 4., 1990., 3.; "Izabrano rukovodstvo HDZ-a u Stupnu", *Jedinstvo*, (Sisak), br. 2127., 12. 4., 1990., 3.; "Predsjednik Zlatko Hunjak", *Jedinstvo*, (Sisak), br. 2127., 12. 4., 1990., 3.
[888]"Komunistima najveći broj mjesta", *Jedinstvo*, (Sisak), br. 2129. - 2130., 27. 4. 1990., 6.; "Popis izabranih odbornika i zastupnika po vijećima i predlagačima - Sisak", *Jedinstvo*, (Sisak), br. 2129.- 2130., 27. 4. 1990., 7.

(DPV). Na lokalnim izborima, HDZ je na kraju osvojio preko 25 % mandata. No, apsolutni pobjednik izbora na svim razinama bio je SKH - SDP. [889] U skladu s tim rezultatima, HDZ je postao opozicija.[890]

U općini Glina, prva organizacija HDZ-a osnovana je 1. travnja 1990. u mjestu Gornja Bučica. Za prvog predsjednika općinskog odbora izabran je Nikola Maričković.[891] Na području SO Glina, bile su dvije saborske izborne jedinice s dva kandidata HDZ-a. Milan Zgurić (VO) izgubio je u prvom krugu, dok je Stjepan Car (DPV) izgubio u drugom krugu u zajedničkoj jedinici SO Glina, SO Dvor i SO Kostajnica. S obzirom na kašnjenje u osnivanju organizacije, glinski HDZ nastupio je na lokalnim izborima u koaliciji s HDS-om, te su zajedno osvojili nešto preko 15 % mandata.[892] Konstituiranje lokalnih vlasti imalo je neočekivan tijek. Nakon sastanka SDS-a, HDS-a i HDZ-a, isprva je postignut dogovor o zajedničkoj potpori kandidatu SDS-a za predsjednika SO Glina. Ova politička koalicija imala je za cilj svrgavanje komunističkih vlasti. Međutim, nakon izbora kandidata SDS-a, SDS je izigrao dogovor i prevario koalicijske partnere, te su odbili dati potporu kandidatu HDS-a i HDZ-a za mjesto potpredsjednika SO. Stoga su HDZ i HDS postali opozicija vlasti SDS-a.[893] Poslije izbora, uslijedilo je osnivanje novih mjesnih organizacija za Stankovac, Maju, Gračanicu, Zaloj i Slatinu.[894]

U općini Petrinja, HDZ do izbora nije imao osnovane organizacije.[895] Na području SO Petrinja, bile su saborske tri izborne jedinice. Unatoč nepostojanju općinske organizacije, HDZ je imao kandidata u zajedničkoj izbornoj jedinici sa SO Novska. Bio je to Antun Vidaković (DPV) iz Novske, zajednički kandidat HDZ-a i HSLS-a, koji je izgubio u drugom krugu.[896] Na lokalnim izborima, HDZ također nije imao kandidate. Krajem svibnja 1990. osnovane su prve mjesne općinske organizacije: Mošćenica, Slana, Madžari - Letovanci, Hrastovica.[897] Općinski odbor HDZ-a Petrinja osnovan je 5. kolovoza 1990. Za predsjednika

---

[889] "Komunistima natpolovična većina", *Jedinstvo*, (Sisak), br. 2131., 10. 5. 1990., 2.; "Izborni rezultati za Sabor SRH u općini Sisak", *Jedinstvo*, (Sisak), br. 2131., 10. 5. 1990., 2.
[890] "Izabran sisački parlament", *Jedinstvo*, (Sisak), br. 2134., 31. 5. 1990., 2.
[891] Razgovor vođen 23. 4. 2014. s Ivanom Žinićem, predsjednikom HDZ-a Sisačko –moslavačke županije.
[892] "HDZ u Gornjoj Bučici", (Sisak), *Jedinstvo*, br. 2127., 12. 4., 1990., 3.; Marko SREMIĆ, "Glina u razdoblju od godine 1990. – 1997.", *Državnost: Časopis za politiku, znanost, kulturu i gospodarstvo*, Zagreb, 1997, br. 3., "Arhiva izbora", (http://www.izbori.hr/arhiva/arhiva_1990.html)
[893] "Jači u koaliciji", *Jedinstvo*, (Sisak), br. 2133, 24. 5. 1990., 2.; "Zajednički u Skupštini", *Jedinstvo*, (Sisak), br. 2134, 31. 5. 1990., 3.; M. SREMIĆ, "Glina u razdoblju od godine 1990. - 1997.", *Državnost: Časopis za politiku, znanost, kulturu i gospodarstvo*, Zagreb 1997, br. 3, 352. – 353.
[894] "Hrvatska ostaje Hrvatska", *Jedinstvo*, (Sisak), br. 2142, 26. 7. 1990., 3.; "Vidno zaostali u razvoju", *Jedinstvo*, (Sisak), br. 2142, 26. 7. 1990., 3.
[895] Đuro GAJDEK, *Petrinjska bojišnica 1991.- 1995.*, Petrinja, 2008.
[896] "Arhiva izbora", (http://www.izbori.hr/arhiva/arhiva_1990.html)
[897] "HDZ i u Petrinji", *Jedinstvo*, (Sisak), br. 2133, 24. 5. 1990., 2.; "Novi ogranci HDZ-a", *Jedinstvo*, (Sisak), br. 2134, 31. 5. 1990., 3.; "Živjeti slobodno", *Jedinstvo*, (Sisak), br. 2136, 14. 6. 1990., 3.; "Utjecati na općinsku

odbora izabran je Marijan Bernić. U tom trenutku, na području općine bile su osnovane već dvadeset i četiri mjesne organizacije, te je HDZ s tri tisuće članova bio najjača lokalna politička stranka.[898]

U općini Hrvatska Kostajnica, HDZ do izbora također nije imao osnovane organizacije.[899] Ipak, HDZ je imao kandidata na izborima. Bio je to zajednički kandidat HDZ-a i HSLS-a, Ivan Berić iz Novske (VUR) koji je izgubio u drugom krugu u zajedničkoj izbornoj jedinici SO Kostajnica, SO Dvor, SO Novska.[900] Općinski odbor HDZ-a u Hrvatskoj Kostajnici osnovan je 15. srpnja 1990. Za predsjednika odbora izabran je Ivica Kovačević.[901] Potom je uslijedilo osnivanje mjesnih organizacija u Selištu, Graboštanima, Baćinu, Hrvatskoj Kostajnici, Cerovljanima, Hrvatskoj Dubici, Kostajničkom Majuru.[902]

Na području općine Dvor na Uni, HDZ također nije imao kandidate na izborima, jer do tada nije imao osnovane lokalne organizacije. Općinski odbor HDZ-a Dvor na Uni osnovan je 29. srpnja 1990. u mjestu Divuša. Osnivačkom skupu prisustvovali su stanovnici Divuše, Kozibroda, Puljana, Golubovca, Struge, Zagvozda i Majdana. Za predsjednika odbora izabran je Franjo Juranović.[903]

U šesnaest izbornih jedinica ZO Sisak, HDZ je osvojio samo jedan mandat (6, 25%). Jedini izabrani zastupnik HDZ-a bio je:

DPV - Ivan Bobetko (mr.sc. oecc, SO Beograd, Srbija)

Na izborima u pet općina ZO Sisak, HDZ je doživio izborne poraze u dvije općine, dok u tri nije nastupio na izborima. Nakon konstituiranja lokalnih vlasti, HDZ nije konstituirao vlast u nijednoj općini u ZO Sisak.

6. g. Zajednica općina (ZO) Karlovac

U sastavu ZO Karlovac 1990. bile su općine: Duga Resa, Karlovac, Ozalj, Slunj, Vojnić i Vrginmost. Geografski je pokrivala područje Pokuplja, Korduna i Žumberka. Nacionalni sastav prema popisu iz 1991. bio je sljedeći: Hrvati (64, 1%), Srbi (28, 4%) i ostali. Hrvati su

---

politiku", *Jedinstvo*, (Sisak), br. 2137, 21. 6. 1990., 2.; "Neosnovani strah od HDZ-a", *Jedinstvo*, (Sisak), br. 2139, 5. 7. 1990., 2.; "Gospodario fondovima", *Jedinstvo*, (Sisak), br. 2139, 5. 7. 1990., 2.; "Predsjednik Željko Župčić", *Jedinstvo*, (Sisak), br. 2143., 2. 8. 1990., 2.

[898] "Doprinijeti preobražaju", *Jedinstvo*, (Sisak), br. 2144., 9. 8. 1990., 2.

[899] Ivica KOVAČEVIĆ, *Sjećanja na ljude i događaje iz devedesetih*, Kostajnica, 2007., 5- 11.

[900] "Arhiva izbora", (http://www.izbori.hr/arhiva/arhiva_1990.html)

[901] I. KOVAČEVIĆ, *Sjećanja na ljude i događaje iz devedesetih*, 11. - 14.; "Kostajnica je Hrvatska", *Jedinstvo*, (Sisak), br. 2143., 2. 8. 1990., 2.

[902] "Javnim radom protiv moćnika", *Jedinstvo*, (Sisak), br. 2145., 16. 8. 1990., 2.

[903] "Ravnopravnost - temelj zajedničkog života", *Jedinstvo*, (Sisak), br. 2143., 2. 8. 1990., 2.

bili apsolutna većina u općinama Duga Resa (89, 4%), Karlovac (63, 8%), Ozalj (94%) i Slunj (63, 76%), dok su značajna manjina bili u u općinama Vrginmost (24, 36%). Srbi su bili apsolutna većina u općinama Vojnić (89, 44%) i Vrginmost (70, 66%), dok su značajna manjina bili u općinama Karlovac (26, 73%) i Slunj (29, 22%).[904]

Općinski odbor HDZ-a Karlovac osnovan je 18. veljače 1990. Za predsjednika odbora izabran je Mijo Laić.[905] Na području SO Karlovac, bilo je šest saborskih izbornih jedinica s tri kandidata HDZ-a. Svi su izborili mandate u drugom krugu. Saborski zastupnici postali su: Mijo Laić (DPV), Vladimir Cvitanović (VO), te Ivan Novosel (VUR). Na lokalnoj razini, HDZ je ostvario relativnu pobjedu u oba kruga. Bila je to odlična pozicija uoči konstituiranja vlasti.[906] Nakon koalicijskog dogovora s odbornicima HDS-a, za predsjednika SO Karlovac izabran je Dragutin Pribanić iz HDZ-a, dok je za predsjednika IV SO izabran Ivan Presečan iz HDS-a.[907]

U općini Duga Resa, prva mjesna organizacija HDZ-a osnovana je 12. veljače 1990. u Generalskom Stolu.[908] Potom je osnovana mjesna organizacija u Netretiću. Općinski odbor HDZ-a osnovan je 18. ožujka 1990. Za predsjednika odbora izabran je Josip Jakovčić.[909] Na području SO Duga Resa, bile su tri izborne jedinice. Od dva kandidata HDZ-a, u prvom krugu izabran je Branko Primužak (VO), dok je u drugom krugu izabran Ante Jozo Ramić (DPV) u zajedničkoj izbornoj jedinici sa SO Ozalj. Na lokalnim izborima, HDZ je ostvario apsolutnu pobjedu u oba kruga. Za predsjednika SO Duga Resa izabran je Josip Jakovčić, na mjesto potpredsjednika SO Anton Grgurić, te na mjesto predsjednika IV SO Mijo Bišćan.[910]

Općinski odbor HDZ-a Ozalj osnovan je 18. ožujka 1990. u Jurovskom Brodu. Za prvog predsjednika izabran je Zvonko Kožar.[911] Na području SO Ozalj bila je jedna saborska izborna jedinica, u kojoj je kandidat HDZ-a Mladen Kobasić (VO) izabran u prvom krugu. Na lokalnim izborima, HDZ je doživio poraz u oba izborna kruga, te je na kraju osvojio oko 7 %

---

[904] *Popis stanovništva 1991, narodnosni sastav stanovništva Hrvatske po naseljima*, Zagreb, 1992., 24. - 26.
[905] "Bez budnica i davorija", *Karlovački tjednik*, (Karlovac), br. 8., 22. 2. 1990., 6. Opširnije vidi u Mijo LAIĆ, *Obranjen Karlovac - obranjena Hrvatska: djelovanje Kriznog štaba općine Karlovca 1991. - 1992.*, Zagreb, Karlovac, 1999.
[906] "Arhiva izbora", (http://www.izbori.hr/arhiva/arhiva_1990.html), "Drugi krug u demokraciju..", *Karlovački tjednik*, br. 19., 4. 5. 1990., 4.; "Svi naši odbornici i zastupnici", *Karlovački tjednik*, (Karlovac), br. 20., 10. 5. 1990., 2.
[907] "Počelo burno – završilo pomirljivo", *Karlovački tjednik*, (Karlovac), br. 24. 7. 6. 1990., 5.
[908] "Program je nacionalan, ali nikoga ne isključuje", *Duga Resa*, (Duga Resa), br. 4., 23. 2. 1990., 1.
[909] "Dostojanstveno i odmjereno", *Duga Resa*, (Duga Resa), br. 6., 23. 3. 1990., 1.; "Ogranak HDZ-a", *Vjesnik*, (Zagreb), br. 15265, 19. 3. 1990., 5.
[910] *Službene novine općine Duga Resa,* (Duga Resa), br. 7., 25. 5. 1990.; S. KAURIĆ, *Živa sjećanja*, Gradsko poglavarstvo, Duga Resa 2001., 7.- 8.
[911] Razgovor vođen 17. 4. 2014. s Mladenom Kobasićem, jednim od utemeljitelja HDZ-a Duga Resa.

mandata.[912] Ipak, HDZ je konstituirao vlast u SO Ozalj u koaliciji s lokalnim HSS-om. Mjesto predsjednika SO Ozalj pripalo je članu HSS-a, dok je za potpredsjednika SO izabran Miroslav Šimunović kao član HDZ-a. Posebna zanimljivost konstituiranja ozaljskih vlasti bila je izbor kandidata SKH – SDP na mjesto predsjednika IV SO.[913]

Prva organizacija HDZ-a u općini Slunj osnovana je u Drežnik Gradu 17. ožujka 1990. Za predsjednika općinskog odbora izabran je Ivica Pavlešić. Ubrzo je nastavljeno osnivanje mjesnih organizacija. Redom se osnivaju u Nikšiću, Taborištu, Furjanu, Lađevcu, Cvitoviću, Rakovici, Cetingradu.[914] Na području SO Slunj, bile su tri izborne jedinice s dva kandidata HDZ-a. Saborski mandat izborio je Miro Modrušan (VO), dok je Mile Skukan (DPV) izgubio u drugom krugu u zajedničkoj izbornoj jedinici sa SO Vojnićem i SO Vrginmostom. Na lokalnim izborima, HDZ je ostvario apsolutnu pobjedu.[915] Shodno rezultatima, HDZ je konstituirao lokalnu vlast. Za predsjednika SO Slunj izabran je Tomislav Štrka, dok je za potpredsjednika SO izabran Đuka Brajdić.[916]

Na području općine Vrginmost, HDZ nije imao osnovane organizacije do izbora, stoga nije imao kandidate na izborima. Osnivanje organizacija HDZ-a započinje tek nakon izbora. Krajem lipnja 1990. osnivaju se mjesne organizacije HDZ-a u Topuskom, Hrvatskom Selu, Vranovina, Gređanima, Lasinji. Za prvog predsjednika općinskog odbora izabran je Luka Ceković.[917]

U općini Vojnić, HDZ do izbora nije imao osnovane organizacije. Razlog je bio jasan. Na području općine nije bilo domicilnog hrvatskog stanovništva.[918]

U petnaest izbornih jedinica ZO Karlovac, HDZ je osvojio sedam mandata. Novi saborski zastupnici HDZ-a postali su:

DPV: Mijo Laić (mr. sc. vet., SO Karlovac) i Ante Jozo Ramić (dr. vet, GZO Zagreb).

VO: Vladimir Cvitanović (dr. med, SO Bečej, SAP Vojvodina), Mladen Kobasić (dipl. oecc, SO Karlovac), Miro Modrušan (SSS, SO Karlovac) i Branko Primužak (dipl. oecc, Oroslavlje, SO D. Stubica).

VUR**:** Ivan Novosel (dipl. oecc, SO Ozalj).

---

[912] "Izabrani nakon prvog kruga", *Vjesnik*, (Zagreb), br. 15303., 26. 4. 1990., 1.; "Birači polagali ispit iz demokracije", *Ozaljski vjesnik*, br. 122., svibanj 1990., 4. - 5.; "Slabiji odaziv birača", *Ozaljski vjesnik*, (Ozalj), br. 122., svibanj 1990., 5.

[913] "Konstituirana Skupština općine", *Ozaljski vjesnik*, (Ozalj), br. 123., lipanj 1990., 1. - 2., "Izabrano izvršno vijeće Ozlja", *Ozaljski vjesnik*, (Ozalj), br. 124., srpanj 1990., 1.- 2.

[914] Ivan STRIŽIĆ, *Bitka za Slunj*. Slunj – Zagreb, 2007., 71- 107.

[915] Mile PECIĆ, *Zakopani dnevnik:dramatična zbivanja 1990. - 1991. u slunjskom kraju*, Zagreb, 2003., 23. - 26.; "Arhiva izbora", (http://www.izbori.hr/arhiva/arhiva_1990.html).

[916] M. PECIĆ, *Zakopani dnevnik: dramatična zbivanja 1990. - 1991. u slunjskom kraju*, 29.

[917] Razgovor vođen 17. 4. 2014. s Nikolom Abramovićem, jednim od utemeljitelja HDZ-a Vrginmost.

[918] *Popis stanovništva 1991, narodnosni sastav stanovništva Hrvatske po naseljima*, Zagreb, 1992., 24. - 26.

U šest općina ZO Karlovac, HDZ je na lokalnim izborima ostvario apsolutnu pobjedu u dvije općine, te relativnu u jednoj. U jednoj je izgubio izbore, dok u dvije nije imao kandidate. Nakon konstituiranja skupština, HDZ je obnašao vlast u četiri općine. No, u dvije je obnašanje vlasti bilo samostalno, u jednoj je bilo u koaliciji s HDS-om, te u jednoj u koaliciji s HSS-om.

6. h. Zajednica općina (ZO) Lika

U sastavu ZO Like 1990. bile su općine: Donji Lapac, Gospić, Gračac, Otočac i Titova Korenica. Geografski je pokrivala područje Like. Prema popisu iz 1991. nacionalni sastav bio je sljedeći: Srbi (49,53%), Hrvati (46,12%) i ostali. Hrvati su bili apsolutna većina u općinama Gospić (64, 07%) i Otočac (65, 4%), te manjina u općinama Donji Lapac (0,5%), Gračac (16, 26%), T. Korenica (17, 52%). Srbi su bili apsolutna većina u općinama Donji Lapac (97, 52%), Gračac (80, 23%) i T. Korenica (17, 52%), te značajna manjina u općinama Gospić (30, 90%) i Otočac (31, 13%).[919]

Prvi inicijativni odbor HDZ-a u općini Otočac osnovan je 16. siječnja 1990. u Čovićima. Osnovan je kao prvi na području Like, te kao odbor za cijelu Liku, Gacku i Krbavu. U biti, on je bio inicijalni odbor za osnivanje odbora u drugim ličkim općinama. Za prvog predsjednika izabran je Dražen Bobinac.[920] Općinski odbor u Otočcu osnovan je 10. ožujka 1990. u dvorani ZAVNOH-a. Za predsjednika odbora izabran je Dražen Bobinac. U općini Otočac, do travnja 1990. osnovano je dvadeset mjesnih organizacija HDZ-a.[921] Na području SO Otočac bile su tri saborske izborne jedinice, s tri kandidata HDZ-a. U prvom izbornom krugu Dražen Bobinac (VO) osvojio je mandat. U drugom krugu, izgubili su Ivan Vučić (DPV) u izbornoj jedinici sa SO Otočac, SO Korenica, SO D. Lapac i SO Gračac, te Ivan Furlan (VUR) u izbornoj jedinici sa SO Otočac, SO T. Korenica i SO Donji Lapac. Na lokalnim izborima, HDZ je ostvario relativnu pobjedu s preko 40% izborenih mandata.[922] Unatoč tome, HDZ je uspio konstituirati lokalnu vlast. Za predsjednika SO Otočac izabran je Joso Kregar, dok je za

[919] *Popis stanovništva 1991, narodnosni sastav stanovništva Hrvatske po naseljima*, Zagreb, 1992., 26. – 28.
[920] Davor PEITEL, *Na prvoj crti protiv smrti*, Zagreb, 2011., 16. -17.; "Na današnji dan obljetnica osnivanja HDZ", (http://www.lika-online.com/na-danasnji-dan-osnovana-hdz-a/).
[921] "Odbor HDZ-a", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9539., 11. 3. 1990., 4.; "HDZ i u Gospiću", *Lički vjesnik*, (Gospić), br. 863., 15. 4. 1990., 3.
[922] "Arhiva izbora", (http://www.izbori.hr/arhiva/arhiva_1990.html), "Izabrani odbornici", *Lički vjesnik*, (Gospić), br. 864. - 865., 15. 5. 1990., 1.- 2.; "Izbori 90", *Lički vjesnik*, (Gospić), br. 866. - 867., 15. 6. 1990., 4. – 5.

predsjednika IV SO izabran Joso Brajković. Usto, naknadno se i dio neovisnih odbornika priključio HDZ-a, čime je ostvarena dvotrećinska većina u lokalnoj skupštini.[923]

Prva organizacija HDZ-a u općini Gospić osnovana je sredinom ožujka 1990. u Perušiću. Općinski odbor HDZ-a osnovan 8. travnja 1990.[924] Za predsjednika općinskog odbora izabran je Anton Vlainić.[925] Na području SO Gospić bile su tri saborske izborne jedinice, s jednim kandidatom HDZ-a. Kandidat Miroslav Petry (VO) izborio je mandat u drugom krugu izbora. Na lokalnim izborima, HDZ je ostvario relativnu pobjedu s preko 30% izborenih mandata.[926] No, lokalna vlast u Gospiću nije bila konstituirana u roku, jer nitko nije imao apsolutnu većinu u skupštini. Vodstvo SO Gospić napokon je izabrano na sjednici održanoj 18. srpnja 1990. Svi izabrani čelnici bili su članovi HDZ-a, ali su dobili podršku neovisnih odbornika. Za predsjednika SO Gospić izabran je Juraj Stopić, dok je na mjesto potpredsjednika SO izabran Petar Bašić. Na mjesto predsjednika IV SO izabran je Ivan Vlainić.[927]

Prva mjesna organizacija HDZ-a u općini Gračac osnovana je 26. siječnja 1990. u Svetom Roku. U ovaj dio Like, vijesti o osnivanju HDZ-a u Zagrebu počele su pristizati već krajem 1989. Za predsjednika odbora izabran je Mile Jurjević. Od samog početka, članovi HDZ-a imali su problema sa lokalnim vlastima, što je rezultiralo kašnjenjem osnivanja organizacija u drugim mjestima općine. Stoga su svi članovi HDZ-a do prvih demokratskih izbora bili učlanjeni u organizaciju HDZ-a iz Svetog Roka. Prvo lokalno predstavljanje stranke održano je u veljači 1990.[928] Na području SO Gračac bila je jedna izborna jedinica bez kandidata HDZ-a, dok je na lokalnim izborima HDZ osvojio oko 5% mandata.[929] Nakon konstituiranja lokalne SDS-ove vlasti, HDZ je postao opozicija.[930]

U općini Titova Korenica, prva organizacija HDZ-a osnovana je 18. ožujka 1990. u mjestu Vaganac. Potom su osnovane mjesne organizacije u Smoljancu, Čanku, te je odlučeno

---

[923] "Izbori 90", *Lički vjesnik*, (Gospić), br. 866. - 867., 15. 6. 1990., 4.- 5.; D. PEITEL, *Na prvoj crti protiv smrti*, Zagreb, 2011., 18.
[924] "HDZ i u Gospiću", *Lički vjesnik*, (Gospić), br. 863., 15. 4. 1990., 3.
[925] "Predsjednik: Anton Vlainić", *Lički vjesnik*, (Gospić), br. 876 - 877., 15. 12. 1990., 3.
[926] "Arhiva izbora", (http://www.izbori.hr/arhiva/arhiva_1990.html), "Izabrani odbornici"; *Lički vjesnik*, (Gospić), br. 864. - 865., 15. 5. 1990., 1.- 2.; "Izbori 90", *Lički vjesnik*, (Gospić), br. 866. - 867., 15. 6. 1990., 4. – 5.
[927] "Stranke i stranačko prigovaranje", *Lički vjesnik*, (Gospić), br. 866. - 867., 15. 6. 1990., 5."Predsjednik: Juraj Stopić", *Lički vjesnik*, (Gospić), br. 870. - 871., 15. 9. 1990., 3.; "Predsjednik: Ivan Vlainić", *Lički vjesnik*, (Gospić), br. 870. - 871., 15. 9. 1990., 3.
[928] Mile JAPUNČIĆ, *Lovinački kraj: Vrijeme i ljudi*, Zagreb, 2000, 181. - 182.
[929] "Arhiva izbora", (http://www.izbori.hr/arhiva/arhiva_1990.html), "Izabrani odbornici"; *Lički vjesnik*, (Gospić), br. 864. - 865., 15. 5. 1990., 1.- 2.; "Izbori 90", *Lički vjesnik*, (Gospić), br. 866. - 867., 15. 6. 1990., 4. – 5.
[930] "Izbori 90", *Lički vjesnik*, (Gospić), br. 866. - 867., 15. 6. 1990., 4.- 5.; D. PEITEL, *Na prvoj crti protiv smrti*, Zagreb, 2011., 18.; "Stranke i stranačko prigovaranje", *Lički vjesnik*, (Gospić), br. 866. - 867., 15. 6. 1990., 5.

da općinski odbor ima sjedište u Vagancu. Za predsjednika odbora izabran je Nikola Nikolić – Žugan. [931] Na području SO Titova Korenica bila je jedna izborna jedinica bez kandidata HDZ-a, dok je HDZ osvojio 10 % mandata na lokalnim izborima.[932] Nakon konstituiranja vlasti SKH – SDP-a, HDZ je postao lokalna opozicija.[933] Na području općine Donji Lapac, HDZ nije imao osnovanih organizacija, kao ni kandidate na izborima. Razlog je bio jasan, u općini nije bilo hrvatskog stanovništva.[934]

U devet saborskih izbornih jedinica ZO Like, HDZ je osvojio dva mandata. Novi zastupnici iz ZO Like postali su:

VO: Dražen Bobinac (dr. vet., SO Otočac) i Miroslav Petry (dipl. pedagog, SO Gospić).

Na lokalnim izborima, u pet općina ZO Like, HDZ je ostvario dvije relativne pobjede i dva izborna poraza, dok u jednoj općini nije imao kandidate na izborima. Nakon konstituiranja vlasti, HDZ je obnašao vlast u dvije općine, dok je u dvije postao opozicija.

6. i. Zajednica općina (ZO) Rijeka

U sastavu ZO Rijeka 1990. bile su općine: Buje, Buzet, Cres – Lošinj, Crikvenica, Čabar, Delnice, Krk, Labin, Ogulin, Opatija, Pag, Pazin, Poreč, Pula, Rab, Rijeka, Rovinj, Senj i Vrbovsko. Geografski je pokrivala područje Istre, Kvarnera, Gorskog kotara i Hrvatskog primorja. Prema popisu iz 1991. nacionalni sastav bio je sljedeći: Hrvati (68%), Srbi (8, 46%), Istrani (6, 9%), Talijani (3, 36%), Jugoslaveni (3, 26%) i ostali. Hrvati su imali apsolutnu većinu: s preko 90% u općinama Čabar, Delnice, Senj, Pag i Rab, s preko 80% u u općinama Crikvenica, Krk, s preko 70% u općinama Cres – Lošinj, Pazin, Opatija, Rijeka, s preko 60% u općinama Ogulin, s preko 50% u općinama Buzet, Poreč, Pula, Rovinj i Vrbovsko. Hrvati su bili i relativna većina u općinama Buje (39, 46%) i Labin (44, 43%). Značajan udio Srba imale su općine Vrbovsko (34, 46%), Ogulin (32, 89%), Rijeka (10, 51%) Pula (7, 53%) i Cres – Lošinj (6, 58%). Značajan udio regionalno izjašnjenog stanovništva (Istrani) imale su općine Labin (35, 89%), Buzet (28, 18%), Poreč (23, 77%), Rovinj (16,

[931] Anđelko MIJATOVIĆ, Josip BOGOVIĆ, *Spomenica župa Drežnik-grada, Vaganca i Korenice*, Zagreb, 2000, 202.; I. STRIŽIĆ, *Bitka za Slunj*, 90. – 91.

[932] "Arhiva izbora", (http://www.izbori.hr/arhiva/arhiva_1990.html), "Izabrani odbornici"; *Lički vjesnik*, (Gospić), br. 864. - 865., 15. 5. 1990., 1.- 2.; "Izbori 90", *Lički vjesnik*, (Gospić), br. 866. - 867., 15. 6. 1990., 4. – 5.

[933] "Izbori 90", *Lički vjesnik*, (Gospić), br. 866. - 867., 15. 6. 1990., 4.- 5.; D. PEITEL, *Na prvoj crti protiv smrti*, 18.; "Stranke i stranačko prigovaranje", *Lički vjesnik*, (Gospić), br. 866. - 867., 15. 6. 1990., 5.

[934] "Izabrani odbornici"; *Lički vjesnik*, (Gospić), br. 864. - 865., 15. 5. 1990., 1.- 2.; "Izbori 90", *Lički vjesnik*, (Gospić), br. 866. - 867., 15. 6. 1990., 4. – 5.

5%), Buje (16, 31%), Pazin (14, 43%), Pula (12, 04%). Značajan udio Talijana imale su općine Buje (23, 15%), Rovinj (11%), Poreč (5, 81%), Pula (6, 3%). Značajan udio Muslimana imala je općina Labin (7%).[935]

Općinski odbor HDZ-a Rijeka osnovan je 18. veljače 1990. Za prvog predsjednika odbora izabran je Davor Prgić. No, ubrzo dolazi do promjene. Umjesto D. Prgića, za predsjednika odbora izabran je Miroslav Akmadža. Na području SO Rijeka, bilo je jedanaest kandidata HDZ-a u petnaest saborskih izbornih jedinica. U prvom krugu izgubili su Ervin Radetić (DPV) i Mihovil Sekula (VUR), dok su u drugi krug ušli: Marin Črnja (VO), Oskar Valenčić i Miroslav Akmadža (DPV), Milutin Maračić (VUR), Damjan Prtenjača (VUR), Miljenko Kordić (VUR), Ivan Benčić (VUR), Vesna Milković (VUR) i Mate Kostelac (VUR). U drugom krugu izbora ostvarena je koalicija s KNS-om. Međutim, od kandidata HDZ-a, samo je Mate Kostelac izborio saborski mandat. Na lokalnim izborima, HDZ je bio drugi po broju mandata. Shodno rezultatima, HDZ je postao opozicija lokalnoj vlasti SKH-a – SDP-a. Nakon izbora, dolazi do nove smjene na čelu općinskog odbora. Umjesto M. Akmadže, za novog predsjednika izabran je Franjo Tomljenović.[936]

Prva organizacija HDZ-a u općini Buje osnovana je 8. ožujka 1990. u Umagu.[937] Nakon toga, osnovana je i mjesna organizacija u Novigradu.[938] Na području SO Buje bile su dvije saborske izborne jedinice, ali u kojima nije bilo kandidata HDZ-a.[939] Na lokalnim izborima, mali broj nominiranih kandidata HDZ-a pretrpio je izborni poraz.[940] Općinski odbor Buje osnovan je 16. rujna 1990. Za predsjednika odbora izabran je Stelio Prodan.[941] No, navedeno osnivanje uzrokovalo je unutarnji sukob u lokalnoj organizaciji, jer su članovi HDZ-a Umag tvrdili, da je općinski odbor Buje kroz njihovu organizaciju već osnovan.[942]

U općini Buzet, HDZ do izbora nije imao osnovanu organizaciju, stoga nije imao kandidate na saborskim i lokalnim izborima.[943] Općinski odbor HDZ-a Buzet osnovan je tek 17. rujna 1990. Za predsjednika je izabran Lucijano Vižantin.[944]

Općinski odbor HDZ-a Cres – Lošinj osnovan je 30. ožujka 1990 u Malom Lošinju.[945] Potom su osnovane veće mjesne organizacije u Cresu i Velom Lošinju. Za predsjednika

---

[935] *Popis stanovništva 1991, narodnosni sastav stanovništva Hrvatske po naseljima*, Zagreb, 1992., 30. - 34.
[936] Razgovor vođen 29. 1. 2015. s prvim predsjednikom riječkog odbora HDZ-a Miroslavom Akmadžom.
[937] "Politika drumom, diskusija šumom", *Novi list*, (Rijeka), br. 66., 9. 3. 1990., 3.
[938] "Tko je tko u HDZ na Bujštini", *Glas Istre*, (Pula), br. 258., 20. 9. 1990., 6.
[939] "Regionalni kandidati za Sabor", *Glas Istre*, (Pula), br. 107., 19. 4. 1990., 7.
[940] "Bujština ostaje crvena", *Glas Istre*, (Pula), br. 125., 9. 5. 1990., 7.
[941] "Demantirana vijest o općini Umag", *Glas Istre*, (Pula), br. 255., 17. 9. 1990., 5.
[942] "Tko je tko u HDZ na Bujštini", *Glas Istre*, (Pula), br. 258., 20. 9. 1990., 6.
[943] "Regionalni kandidati za Sabor", *Glas Istre*, (Pula), br. 107., 19. 4. 1990., 7.; "Zasad samo SSRN i SSO", *Glas Istre*, (Pula), br. 113., 25. 4. 1990., 7.
[944] "Pojedini istupi na štetu općih stavova", *Glas Istre*, (Pula), br. 256., 18. 9. 1990., 5.

odbora izabran je Nikola Prkačin.[946] Na području SO Cres – Lošinj je bila jedna saborska izborna jedinica. Kandidat HDZ-a Nikola Prkačin (VO), izgubio je u drugom krugu. I na lokalnim izborima, HDZ je doživio poraz u oba izborna kruga.[947] Nakon konstituiranja lokalnih vlasti, postali su opozicija vlasti ODF-a i SKH- SDP-a.[948]

Općinski odbor HDZ-a Crikvenica osnovan je 25. ožujka 1990. Za predsjednika odbora izabran je Zdenko Ivančić.[949] Nova veća mjesna organizacija osnovana je 2. svibnja 1990. u Novom Vinodolskom.[950] Na području SO Crikvenica bile su tri saborske izborne jedinice. Svi kandidati HDZ-a ušli su u drugi krug. Bili su to Zdenko Ivančić (VO) i Stipe Lauš (DPV) u izbornoj jedinici SO Krk, SO Pag, SO Rab i SO Senj, te Jadranko Nekić u izbornoj jedinici (VUR) sa SO Senj i Pag. No, mandat u drugom krugu izborio je jedino Stipe Lauš. I na lokalnim izborima, HDZ je doživio poraz.[951] Nakon konstituiranja skupštine, HDZ je postao opozicija vlasti SKH- SDP-a.[952]

U općini Čabar, HDZ na izborima nije imao kandidate. Razlog je bilo kašnjenje s osnivanjem lokalne organizacije.[953] Općinski odbor HDZ-a Čabar osnovan je 4. lipnja 1990. u Gerovu. Za prvog predsjednika općinskog odbora izabran je Krešimir Sandukčić.[954]

Prva organizacija HDZ-a u općini Delnice osnovana je u Mrkoplju 31. ožujka 1990., te je osnovana kao odbor HDZ-a za cijeli Gorski kotar. Ubrzo je osnovan i samostalni općinski odbor HDZ-a Delnice. Za predsjednika odbora izabran je Marko Starčević.[955] Potom se osnivaju mjesne organizacije u Ravnoj Gori, Skradu, Brod Moravicama i Delnicama.[956] U dvije saborske izborne jedinice na području SO Delnice, jedini kandidat HDZ-a Marko

---

[945] "Osnovan ogranak HDZ-a", *Novi list,* (Rijeka), br. 88., 31. 3. 1990., 15.
[946] "HDZ i u Cresu", *Glas Istre,* (Pula), br. 98., 10. 4. 1990., 2.; "Ogranak HDZ-a", *Novi list,* (Rijeka), br. 125., 9. 5. 1990., 8.
[947] "ODF i SKH SDP", *Novi list,* (Rijeka), br. 113., 25. 4. 1990., 8.; "Odlučuje drugi krug", *Novi list,* (Rijeka), br. 115., 27. 4. 1990., 8.; "ODF u prednosti", *Novi list,* (Rijeka), br. 125., 9. 5. 1990., 8.
[948] "Predsjednik Hrvoje Lešić", *Novi list,* (Rijeka), br. 154., 7. 6. 1990., 8.
[949] "Osnovana podružnica HDZ-a", *Novi list,* (Rijeka), br. 83., 26. 3. 1990., 2.; "Rukovodstvo ogranka HDZ-a", *Novi list,* (Rijeka), br. 86., 29. 3. 1990., 2.
[950] "HDZ napunio dvoranu", *Glas Istre,* (Pula), br. 119., 3. 5. 1990., 28.
[951] "Najviše odbornika iz SKH - SDP", *Novi list,* (Rijeka), br. 125., 9. 5. 1990., 8.; "Arhiva izbora", (http://www.izbori.hr/arhiva/arhiva_1990.html).
[952] "Predsjednik Luka Pobor", *Novi list,* (Rijeka), br. 151., 5. 6. 1990., 8.
[953] "Arhiva izbora", (http://www.izbori.hr/arhiva/arhiva_1990.html), "Nezavisni i SKH – SDP podjednaki", *Novi list,* (Rijeka), br. 130., 14. 5. 1990., 8.
[954] "HDZ izabrao rukovodstvo", *Novi list,* (Rijeka), br. 152., 5. 6. 1990., 8.
[955] "Ogranak HDZ za Gorski kotar", *Novi list,* (Rijeka), br. 89., 1. 4. 1990., 2.; "HDZ izabrao rukovodstvo", *Novi list,* (Rijeka), br. 152., 5. 6. 1990., 8.
[956] "HDZ u Ravnoj Gori", *Novi list,* (Rijeka), br. 138., 22. 5. 1990., 8.; "Osnovan ogranak HDZ-a", *Novi list,* (Rijeka), br. 158., 11. 6. 1990., 8.; "Za gospodarski preobražaj", *Novi list,* (Rijeka), br. 166., 19. 6. 1990., 8.

Starčević (VO) izgubio je u drugom krugu. Na lokalnim izborima, HDZ je također doživio izborni poraz, te je postao opozicija vlasti SKH - SDP-a.[957]

Početkom travnja 1990. započinje osnivanje mjesnih organizacija HDZ-a u općini Krk.[958] Na području SO Krk bile su dvije saborske izborne jedinice, ali u kojima nije bilo kandidata HDZ-a. U izborima za lokalnu skupštinu, HDZ je doživio izborni poraz.[959] Međutim, član HSS-a izabran je za predsjednika SO Krk s podrškom HDZ-a, stoga su članovi HDZ-a zauzvrat dobili mjesta predsjednika skupštinskih vijeća.[960] Do sredine srpnja 1990. osnovane su mjesne organizacije Omišalj, Njivice, Malinska, Dobrinj, Punat, Vrbnik, Baška, dok je za predsjednika općinskog odbora izabran Ilija Lukanović.[961]

U općini Labin, HDZ do izbora nije imao osnovanu organizaciju, stoga nije imao istaknute kandidate na izborima.[962] Općinski odbor HDZ-a Labin osnovan je 24. rujna 1990. Za prvog predsjednika izabran je Narčizo Smoković[963]

Općinski odbor HDZ-a Ogulin osnovan je 4. ožujka 1990. Za predsjednika odbora izabran je Krunoslav Prebeg.[964] Zatim je osnovana veća mjesna organizacija u Saborskom.[965] Na području SO Ogulin bile se tri saborske izborne jedinice s tri kandidata HDZ-a. Bili su to Nikola Puškarić (VO), Krunoslav Prebeg (DPV) u izbornoj jedinici sa SO Čabar, SO Delnice i SO Vrbovsko i Josip Zubčić (VUR) u izbornoj jedinici sa SO Vrbovsko. Svi su poraženi u drugom krugu. Na lokalnim izborima, HDZ je ostvario relativnu pobjedu.[966] Nakon postignutog dogovora s neovisnim odbornicima, za predsjednika SO Ogulin ipak je izabran član HDZ-a Rudolf Špehar.[967]

U općini Opatija, općinski odbor HDZ-a osnovan je 26. ožujka 1990.[968] Krajem lipnja 1990. za predsjednika općinskog odbora izabran je Goran Crnković.[969] Na području SO

---

[957] "Delnice – Čabar: Ivan Liker i Sigfrid Nikola", *Novi list,* (Rijeka), br. 125., 9. 5. 1990., 3.; "Izabrano svih 70 odbornika", *Novi list,* (Rijeka), br. 124., 8. 5. 1990., 8.; "Branko Kezele – novi predsjednik", *Novi list,* (Rijeka), br. 140., 24. 5. 1990., 8.

[958] "Ujedinjenjem do suverenosti", *Glas Istre,* (Pula), br. 196., 20. 7. 1990., 9.

[959] "Ukupno 185 kandidata", *Novi list,* (Rijeka), br. 99., 26. 4. 1990., 8.; "Poznata imena odbornika", *Novi list,* (Rijeka), br. 125., 9. 5. 1990., 8.

[960] "Predsjednik Ivan Matanić", *Novi list,* (Rijeka), br. 146., 30. 5. 1990., 8.

[961] "Ujedinjenjem do suverenosti", *Glas Istre,* (Pula), br. 196., 20. 7. 1990., 9.; "Branit ćemo demokratsku Hrvatsku", *Glasnik HDZ-a,* (Zagreb), br. 18., 31. 8. 1990., 2.

[962] "Regionalni kandidati za Sabor", *Glas Istre,* (Pula), br. 107., 19. 4. 1990., 7.; "Prevaga SKH nad socijalistima", *Glas Istre,* (Pula), br. 113., 25. 4. 1990., 7.

[963] "Za brži razvoj Labinštine", *Glas Istre,* (Pula), br. 263., 25. 9. 1990., 5.

[964] "Traže grb umjesto zvijezde", *Novi list,* (Rijeka), br. 62., 5. 3. 1990., 3.

[965] Ivan STRIŽIĆ, *Bitka za Slunj,* Slunj – Zagreb, 2007., 92.

[966] "Najviše odbornika članova HDZ-a", *Novi list,* (Rijeka), br. 114., 26. 4. 1990., 8.; "Vrbovsko i Ogulin: Miloš Vujnović i Željko Mažar", *Novi list,* (Rijeka), br. 125., 9. 5. 1990., 3.; "Višestranačka skupština", *Novi list,* (Rijeka), br. 126., 10. 5. 1990., 8.;

[967] "Predsjednik Rudolf Špehar", *Novi list,* (Rijeka), br. 146., 30. 5. 1990., 8.

[968] "Njegovanje potencijala", *Novi list,* (Rijeka), br. 84., 27. 3. 1990., 2.

[969] "Izborni skup HDZ-a u Opatiji", *Novi list,* (Rijeka), br. 177., 30. 6. 1990., 6.

Opatija, bile su tri izborne jedinice s dva kandidata HDZ-a. Bili su to Josip Dukić (VO), te Edvard Ercegović (DPV) u izbornoj jedinici sa SO Cres – Lošinj. Oba su izgubili u drugom krugu. Na izborima za lokalnu skupštinu, HDZ je ostvario vrlo loš izborni rezultat.[970] Stoga je postao opozicija lokalnoj vlasti HKDS-a.[971]

Općinski odbor HDZ-a Pag osnovan je 10. ožujka 1990., dok je za predsjednika odbora izabran Miran Ivanišević.[972] Na području SO Pag bila je jedna izborna jedinica. Kandidat HDZ-a Petar Tičić izborio je mandat u drugom krugu. Na lokalnim izborima, HDZ je ostvario apsolutnu izbornu pobjedu u oba kruga.[973] Shodno tome, za predsjednika SO Pag izabran je Miran Ivanišević, dok je za predsjednika IV SO izabran Robert Peranić.[974]

U općini Pazin, HDZ nije imao osnovanu organizaciju do izbora, stoga nije imao svoje kandidate na izborima.[975] Općinski odbor osnovan je 13. svibnja 1990. Za predsjednika odbora izabran je Silvano Prodan.[976]

U općini Poreč, prva organizacija HDZ-a osnovana je 21. veljače 1990. u Kašteliru, te je simbolički dobila ime po svećeniku Boži Milanoviću, borcu za pripojenje Istre Hrvatskoj.[977] Općinski odbor u Poreču osnovan je 12. ožujka 1990.[978] Na području SO Poreč bile su tri saborske izborne jedinice. Jedini kandidat HDZ-a bio je Branimir Šimunić (DPV) u izbornoj jedinici sa SO Buje i Rovinj, koji je izgubio u drugom krugu. I na lokalnim izborima, kandidati HDZ-a nisu izborili niti jedan mandat. [979] Početkom listopada 1990. za predsjednika općinskog odbora izabran je Milan Poropat.[980]

Nakon problema oko osnivanja, općinski odbor HDZ-a Pula osnovan je 17. veljače 1990.[981] Za prvog predsjednika odbora izabran je Marijan Bazdanović.[982] Na području SO Pula bilo je pet saborskih izbornih jedinica, s dva kandidata HDZ-a. Bili su to Josip Brakus

---

[970] "Popravni za sva tri vijeća", *Novi list,* (Rijeka), br. 113., 25. 4. 1990., 2.; "Pobjeda nezavisnih kandidata", *Novi list,* (Rijeka), br. 115., 27. 4. 1990., 8.; "Slavko Kinkela i Marijan Šimunić", *Novi list,* (Rijeka), br. 124., 8. 5. 1990., 3.; "Demokratska opatijska skupština", *Novi list,* (Rijeka), br. 125., 9. 5. 1990., 8.
[971] "Izabrani predsjednik u ostavci", *Novi list,* (Rijeka), br. 154., 7. 6. 1990., 8.
[972] "Podružnice u Pagu, Pridrazi…", *Narodni list,* (Zadar), br. 1992., 17. 3. 1990., 2.
[973] "Birači listom za HDZ", *Novi list,* (Rijeka), br. 126., 10. 5. 1990., 8.;
[974] "Predsjednik Miran Ivanišević", *Novi list,* (Rijeka), br. 147., 31. 5. 1990., 8.
[975] "Regionalni kandidati za Sabor", *Glas Istre,* (Pula), br. 107., 19. 4. 1990., 7.; "Vode nezavisni i HDS", *Glas Istre,* (Pula), br. 114., 26. 4. 1990., 7.;
[976] "Osnovan ogranak HDZ-a u Pazinu", *Glas Istre,* (Pula), br. 130., 14. 5. 1990., 7.; "Pazin se osvaja iz sela", *Glas Istre,* (Pula), br. 175., 28. 6. 1990., 7.
[977] " U Kašteliru osnovan ogranak HDZ-a", *Novi list,* (Rijeka), br. 57., 28. 2. 1990., 16.
[978] "Osnivački zbor HDZ-a u Poreču", *Novi list,* (Rijeka), br. 70., 13. 3. 1990., 2.
[979] "Nitko nema većinu", *Novi list,* (Rijeka), br. 113., 25. 4. 1990., 2.; "Poreč: Šime Kalčić i Ivan Sorić", *Novi list,* (Rijeka), br. 125., 9. 5. 1990., 3.; "Dosad prednjače komunisti", *Glas Istre,* (Pula), br. 114., 26. 4. 1990., 7.
[980] "Hrvati više nisu građani drugog reda", *Glas Istre,* (Pula), br. 277., 9. 10. 1990., 2.
[981] "Odgođena osnivačka skupština HDZ-a", *Novi list,* (Rijeka), br. 34., 5. 2. 1990., 24., "Nema trgovine s Istrom", *Vjesnik*, (Zagreb) br. 15236., 18. 2. 1990., 3.; "Svečane izjave odbornika", *Glas Istre,* (Pula), br. 138., 22. 5. 1990., 7.
[982] "Okupljanje svih stranaka", *Glas Istre,* (Pula), br. 142., 26. 5. 1990., 4.

(VO) i Branko Peruško (DPV) koji su izgubili u drugom krugu. I na lokalnim izborima, kandidati HDZ-a doživjeli su poraz u oba izborna kruga.[983]

Općinski odbor HDZ-a Rab osnovan je 10. ožujka 1990. Za prvog predsjednika izabran je Josip Andrić.[984] Na području SO Rab bila je jedna saborska izborna jedinica. Kandidat HDZ-a Josip Andrić (VO) izborio je mandat u drugom krugu. Na lokalnim izborima, HDZ je ostvario apsolutnu pobjedu u oba kruga. Shodno tome, na čelna mjesta SO Rab izabrani su članovi HDZ-a. Za predsjednika SO Rab izabran je Željko Barčić, dok je za potpredsjednika SO izabran Petar Matušan. Na mjesto predsjednika IV SO izabran je Davor Andrić. [985]

U općini Rovinj, HDZ do izbora nije imao osnovanu organizaciju, stoga nije imao kandidate na izborima.[986] Općinski odbor HDZ Rovinj osnovan je 23. rujna 1990. Za predsjednika odbora izabran je Jure Čekić.[987]

Općinski odbor HDZ-a Senj osnovan je 4. ožujka 1990.[988] U jedinoj saborskoj izbornoj jedinici**,** kandidat Zlatko Lenac (VO) izborio je mandat u prvom krugu. Na lokalnim izborima, HDZ je ostvario apsolutnu pobjedu.[989] Nakon apsolutne pobjede, na čelna mjesta izabrani su članovi HDZ-a. Za predsjednika SO Senj izabran je Milan Galić, za potpredsjednika SO Juraj Damir Medved. Na mjesto predsjednika IV SO izabran je Petar Šušnjara.[990]

U općini Vrbovsko, prve organizacije HDZ-a osnovane su u Lukovdolu i Severinu na Kupi.[991] Na području SO Vrbovsko bila je jedna saborska izborna jedinica, ali bez kandidata HDZ-a. Na lokalnim izborima, HDZ je imao manji broj kandidata. Ipak, svih šest predloženih kandidata HDZ-a izabrano je u lokalnu skupštinu. Općinski odbor HDZ-a Vrbovsko osnovan je 13. svibnja 1990.[992] Za predsjednika odbora izabran je Eduard Colnar.[993] Unatoč pobjedi SKH – SDP-a, član HDZ-a Antun Mužević izabran je za potpredsjednika SO Vrbovsko.[994]

---

[983] "Odluka u drugom krugu", *Novi list,* (Rijeka), br. 113., 25. 4. 1990., 2.; "Uvjerljivo vode SKH - SSRN", *Glas Istre,* (Pula), br. 113., 25. 4. 1990., 6.; "Potpuna pobjeda SKH – SDP i SSRN - SSH", *Glas Istre,* (Pula), br. 124., 8. 5. 1990., 6.

[984] "Lista za Rab i ogranak HDZ-a", *Rab,* (Rab), br. 19., ožujak – travanj, 1990.,7., "Lista za Rab i ogranak HDZ-a", *Rab,* (Rab), izvanredni broj, 1990., 3.

[985] "Za predsjednika (očekivano) izabran Željko Barčić", *Rab,* (Rab), br. 20., ožujak – travanj, 1990., 1. - 2.

[986] "Regionalni kandidati za Sabor", *Glas Istre,* (Pula), br. 107., 19. 4. 1990., 7."Dosad SKH u vodstvu", *Glas Istre,* (Pula), br. 113., 25. 4. 1990., 7.

[987] "Tuđman želi posjetiti Istru", *Glas Istre,* (Pula), br. 262., 24. 9. 1990., 5.

[988] "Osnivački Sabor ogranka HDZ-a", *Novi list,* (Rijeka), br. 62., 5. 3. 1990., 3.

[989] "Prema najavama – trijumf HDZ-a", *Novi list,* (Rijeka), br. 115., 27. 4. 1990., 8.; "Velika pobjeda HDZ-a", *Novi list,* (Rijeka), br. 125., 9. 5. 1990., 8.;

[990] "Predsjednik Milan Galić", *Novi list,* (Rijeka), br. 144., 28. 5. 1990., 8.

[991] "Ogranak HDZ-a u Lukovdolu", *Glas Istre,* (Pula), br. 98., 10. 4. 1990., 2.

[992] "Arhiva izbora", (http://www.izbori.hr/arhiva/arhiva_1990.html); "Veliki odaziv građana", *Novi list,* (Rijeka), br. 130., 14. 5. 1990., 8.

[993] "Strah je neosnovan", *Novi list,* (Rijeka), br. 138., 22. 5. 1990., 8.

[994] "Davorin Rački", *Glas Istre,* (Pula), br. 163., 16. 6. 1990., 16.

U pedeset i jednoj izbornoj jedinici ZO Rijeka izabrano je pet saborskih zastupnika HDZ-a (9, 8 %). Novi saborski zastupnici HDZ-a postali su:

DPV: Stipe Lauš (oecc, SO Bihać, BiH)

VO: Josip Andrić (dipl.ing, SO Rab), Zlatko Lenac (dipl. pravnik, SO Senj) i Petar Tičić (SSS, SO Zadar) i

VUR: Mate Kostelac (OŠ, SO Otočac)

Na lokalnim izborima u devetnaest općina ZO Rijeka, HDZ je ostvario tri apsolutne i jednu relativnu izbornu pobjedu, deset izbornih poraza, dok u pet općina nije imao izborne kandidate. Nakon konstituiranja lokalnih skupština, HDZ je obnašao vlast u šest općina. Među njima, u četiri je vlast obnašao samostalno, u jednoj u koaliciji s HSS-om (Krk), dok su jednoj bili integrirani u vlast od izbornog pobjednika SKH – SDP-a (Vrbovsko).

6. j. Zajednica općina (ZO) Varaždin

U sastavu ZO Varaždin 1990. bile su općine: Čakovec, Ivanec, Ludbreg, Novi Marof i Varaždin. Geografski je pokrivala područje Međimurja, Hrv. Zagorja i Podravine. Nacionalni sastav prema popisu 1991. bio je sljedeći: Hrvati (95, 51%) i ostali. U svim općinama ZO, udio Hrvata prelazio je 90 %, te nije bilo značajnijeg udjela drugih naroda.[995]

Općinski odbor HDZ-a Varaždin osnovan je 21. veljače 1990. Skupu su nazočili Franjo Tuđman i Vladimir Šeks. Za predsjednika odbora izabran je Branko Čep.[996] Nakon što su dobili gradski prostor za korištenje, rad HDZ-a iznimno je ojačao. Tako su redom osnivane mjesne organizacije po gradskim MZ, te Majerju, Novoj Vesi, Ladanju Gornjem, Beletincu i Vinici. Osim toga, članovi varaždinskog odbora pružali su i logističku pomoć u osnivanju odbora za Novi Marof i Ludbreg.[997] Na području SO Varaždin bilo je osam saborskih izbornih jedinica. Od šest kandidata HDZ-a, četiri su ušla u drugi krug izbora: Branko Čep (VO), Franjo Vručina i Alojz Markač za (DPV), te zajednički kandidat sa HDS-om Ratimir Čavlović (VUR). Zanimljivo, u zajedničkoj jedinici (VUR) sa SO Ivanec i SO Novi Marof, sučelila su se dva kandidata HDZ-a Josip Koprek i Josip Rušec, te je Rušec odnio izbornu pobjedu. U drugom krugu, novi zastupnici postali su Branko Čep (VO), Franjo Vručina i Alojz Markač (DPV). Dobrom uspjehu HDZ-a doprinijela je i lokalna koalicija s HDS-om,

[995] *Popis stanovništva 1991, narodnosni sastav stanovništva Hrvatske po naseljima*, Zagreb, 2002., 36- 37.

[996] "I novi socijalizam je bajka", *Varaždinske vijesti*, (Varaždin), br. 2354., 1. 3. 1990., 2.; "Jahači magle" *Varaždinske vijesti*, (Varaždin), br. 2355., 8. 3. 1990., 3.

[997] "Četiri i pol tisuće članova" *Varaždinske vijesti*, (Varaždin), br. 2359., 5. 4. 1990., 2.

koji je tada istupio iz KNS-a.[998] Nakon uvjerljive koalicijske pobjede HDZ-a i HDS-a, izabrano je novo vodstvo SO Varaždin**.** Za predsjednika SO Varaždin izabran je član HDZ-a Stjepan Adanić, dok je za potpredsjednicu SO izabrana članica HDZ-a Katarina Fuček. Nakon postignutog dogovora HDZ-a i HDS-a za predsjednika IV SO izabran je član HDS-a Marijan Petrić.[999]

Prvi inicijativni odbor HDZ-a u Međimurju osnovan je 22. veljače 1990. u Čakovcu.[1000] Općinski odbor HDZ-a u Čakovcu osnovan je 13. ožujka 1990. Za predsjednika odbora izabran je Vjekoslav Jazbec.[1001] Zatim je započelo osnivanje mjesnih organizacija. Redom se osnivaju u Murskom Središću, Hodošanu, Selnici, Martinu na Muri, Donjoj Dubravi, Urbanu, Štefanecu, Hlapičini, Lapšini, Gornjem Hrašćanu, Vrhovljanu, Marofu, Pribislavcu i Strahoninecu.[1002] Na području SO Čakovec bilo je šest saborskih izbornih jedinica s tri kandidata HDZ-a, Bili su to Vjekoslav Jazbec (VO), te Ivan Hranjec i Ivan Mezga (DPV), koji su svi izborili mandate u drugom krugu. Na lokalnim izborima također je ostvarena apsolutna pobjeda u oba kruga.[1003] Shodno tome, za nove općinske čelnike izabrani su članovi HDZ-a. Za predsjednika SO Čakovec izabran je Ivan Blažeka, dok je za predsjednika IV SO izabran Anton Jurinec.[1004]

Općinski odbor HDZ-a Ivanec osnovan je u Lepoglavi 4. ožujka 1990. Za predsjednika odbora izabran je Ivić Pašalić.[1005] Na području SO Ivanec bile su tri saborske izborne jedinice. U prvom krugu, saborski mandat je izborio Slavko Canjuga (VO), dok su u drugom krugu zastupnici postali Ivan Kušen (VUR) i Ivić Pašalić (DPV) u zajedničkoj jedinici sa SO Novi Marof. Na lokalnim izborima, također je ostvarena apsolutna pobjeda HDZ-a.[1006] Na konstituirajućoj sjednici SO Ivanec, izabrano je novo vodstvo općine. Svi izabrani čelnici bili su članovi HDZ-a. Za predsjednika SO Ivanec izabran je Šimun Kujavec, dok je za

---

998 "U prvom krugu izabrano 20 odbornika", *Varaždinske vijesti*, (Varaždin), br. 2362/63., 26. 4. 1990., 3.; "Uspješan koalicijski dogovor ", *Varaždinske vijesti*, (Varaždin), br. 2364., 10. 5. 1990., 2.

999 "Povjerenje mladima", *Varaždinske vijesti*, (Varaždin), br. 2367., 31. 5. 1990., 1.

1000 Stjepan BLAGUS, *Hrvatska demokratska zajednica u Međimurju, 1990. - 1995.*, Čakovec, 2005., 7.

1001 "Protiv centralizacije", *Vjesnik*, (Zagreb), br. 15236., 14. 3. 1990., 7.

1002 S. BLAGUS, *Hrvatska demokratska zajednica u Međimurju, 1990. - 1995.*, 10. -12.

1003 "Arhiva izbora", (http://www.izbori.hr/arhiva/arhiva_1990.html).

1004 Marijan RAMUŠĆAK, "Sjećanje na dane osnivanja HDZ-a Međimurja", *Deset godina Hrvatske demokratske zajednice:1989.-1999.*, ur. A. Mijatović, 432. – 433.

1005 Ivić PAŠALIĆ, "Sjećanje na stvaranje HDZ-a", *Deset godina Hrvatske demokratske zajednice:1989.-1999.*, ur. A. Mijatović, 422.

1006 "Glasalo 85 posto birača", *Varaždinske vijesti*, (Varaždin), br. 2362/63., 26. 4. 1990., 3.; "Četiri petine birača", *Varaždinske vijesti*, (Varaždin), br. 2364., 10. 5. 1990., 2.; "U pet jedinica - ponovno", *Varaždinske vijesti*, (Varaždin), br. 2364., 10. 5. 1990., 2.

potpredsjednika SO izabrana Štefanija Paljak.[1007] Za novog predsjednika IV SO Ivanec izabran je Valent Držajić.[1008]

Općinski odbor HDZ-a Ludbreg osnovan je 1. travnja 1990. Za predsjednika odbora izabran je Mato Banović.[1009] Na području SO Ludbreg bile su dvije saborske izborne jedinice. Kandidati HDZ-a Renato Molnar (VO), te Anđelko Potrebica (VUR) u zajedničkoj jedinici sa SO Novi Marof izabrani su u drugom krugu. U izborima za lokalnu skupštinu, HDZ je po broju kandidata bio drugoplasirani. Najviše izabranih kandidata bilo je s nezavisnih lista.[1010] Unatoč činjenici da nisu imali potrebnu većinu, kandidati HDZ-a izabrani su na čelna općinska mjesta. Za predsjednika SO Ludbreg izabran je Drago Gložinić, dok je za predsjednika IV SO izabran Franjo Krištofić.[1011]

Općinski odbor HDZ-a Novi Marof osnovan je 11. ožujka 1990. Za prvog predsjednika odbora izabran je Ignac Bagadur. Međutim, ubrzo ga je zamijenio Ratimir Slavić.[1012] Na području SO Novi Marof, bila je jedna saborska izborna jedinica, u kojoj je kandidat HDZ-a Ratimir Slavić (VO) izborio saborski mandat. I na lokalnim izborima, HDZ je ostvario uvjerljivu pobjedu.[1013] Sukladno tome, članovi HDZ-a izabrani su na čelna općinska mjesta. Za predsjednika SO Novi Marof izabran je Radimir Miketek, dok je za potpredsjednika SO izabran Stjepan Deglin.[1014]

U dvadeset izbornih jedinica ZO Varaždin, HDZ je osvojio trinaest mandata (65%). Novi saborski zastupnici HDZ-a postali su:

DPV: Ivan Hranjec (prof., SO Čakovec), Alojz Markač (ing., SO Varaždin), Ivan Mezga (SSS, SO Čakovec), Ivić Pašalić (dr. med, SO Tomislavgrad, BiH) i Franjo Vručina (dipl. ing, SO Ludbreg),

VO: Slavko Canjuga (dipl. ing, SO Ivanec), Branko Čep (dipl. ing, SO Varaždin), Vjekoslav Jazbec (dr. med, SO Pregrada), Renato Molnar (dipl. prav, SO Varaždin) i Ratimir Slavić (dr. med, SO Čapljina, BiH)

[1007] "Predsjednik Š. Kujavec", *Varaždinske vijesti*, (Varaždin), br. 2367., 31. 5. 1990., 3.
[1008] "Završeno konstituiranje parlamenta", *Varaždinske vijesti*, (Varaždin), br. 2368., 7. 6. 1990., 3.
[1009] "Četiri i pol tisuće članova" *Varaždinske vijesti*, (Varaždin), br. 2359., 5. 4. 1990., 2.; "Kome smeta HDZ ?" *Varaždinske vijesti*, (Varaždin), br. 2360., 12. 4. 1990., 3.
[1010] "Na izbore 91 posto", *Varaždinske vijesti*, (Varaždin), br. 2362/63., 26. 4. 1990., 3.; "Zastupnici u Saboru", *Večernji list,* (Zagreb), br. 9598., 11. 5. 1990., 4.; "U pet jedinica - ponovno", *Varaždinske vijesti*, (Varaždin), br. 2364., 10. 5. 1990., 2.
[1011] "Predsjednik D. Gložinić", *Varaždinske vijesti*, (Varaždin), br. 2368., 7. 6. 1990., 3.
[1012] Razgovor vođen 28. 4. 2014. sa Sinišom Jenkačem, predsjednikom HDZ-a Novi Marof.
[1013] "Izabrano više od 50 posto odbornika", *Varaždinske vijesti*, (Varaždin), br. 2362/63., 26. 4. 1990., 3.; "Dvije trećine odbornika - HDZ", *Varaždinske vijesti*, (Varaždin), br. 2364., 10. 5. 1990., 2.
[1014] "Odgođen izbor općinske vlade", *Varaždinske vijesti*, (Varaždin), br. 2368., 7. 6. 1990., 3.

VUR: Ivan Kušen (ing., SO Ivanec), Anđelko Potrebica (ing., SO Varaždin) i Josip Rušec (SSS, Petrijanec, SO Varaždin)

Na lokalnim izborima u pet općina ZO Varaždin, HDZ je ostvario četiri apsolutne pobjede i jedan poraz. Međutim, ipak je na kraju uspio konstituirati vlast u svih pet općina.

6. k. Zajednica općina (ZO) Hrvatskog Zagorja

U sastavu ZO Hrvatskog Zagorja 1990. bile su općine: Klanjec, Krapina, Pregrada, Zabok i Zlatar Bistrica. Geografski je pokrivala područje Hrvatskog Zagorja. Nacionalni sastav prema popisu iz 1991. bio je sljedeći: Hrvati (97, 88%) i ostali. U svim općinama, udio Hrvata prelazio je preko 90 %.[1015]

Općinski odbor HDZ-a Krapina osnovan je 10. ožujka 1990.[1016] Za predsjednika odbora izabran je Antun Sirovec. Na području SO Krapina bile su četiri saborske izborne jedinice. Oba kandidata HDZ-a, Ivan Malogorski (VO) te Sebastijan Dragčević (DPV) u zajedničkoj izbornoj jedinici sa SO Pregrada izabrani su u prvom krugu. Na izborima za lokalnu skupštinu, HDZ je također ostvario apsolutnu pobjedu. Na čelna mjesta izabrani su članovi HDZ-a. Za predsjednika SO Krapina izabran je Antun Sirovec, dok je za predsjednika IV SO izabran Ivan Ovčariček. [1017]

U općini Klanjec, općinski odbor HDZ-a osnovan je 30. ožujka 1990. Za prvog predsjednika izabran je Branko Pavlinić. Na području SO Klanjec bila je jedna saborska izborna jedinica. Kandidat HDZ-a Krunoslav Kroflin (VO) izborio je mandat u prvom krugu. Nakon pobjede na lokalnim izborima, članovi HDZ-a izabrani su na čelna općinska mjesta. Za predsjednika SO Klanjec izabran je Stanko Lončarec, dok je za predsjednicu IV SO izabrana Zrinka Akrap.[1018]

Općinski odbor HDZ-a Pregrada osnovan je 4. ožujka 1990. Za prvog predsjednika odbora izabran je Vladimir Ćuk. Na području SO Pregrada bila je jedna saborska izborna jedinica, u kojoj je kandidat HDZ-a Zvonko Salamon (VO) izborio mandat. Na lokalnim izborima, HDZ je ostvario apsolutnu pobjedu. Na čelna općinska mjesta izabrani su članovi HDZ-a. Za predsjednika SO Pregrada izabran je Branko Horvat, za potpredsjednika SO izabran je Nikola Šiljeg. Na mjesto predsjednika IV SO izabran je Mato Regvar.[1019]

[1015] *Popis stanovništva 1991, narodnosni sastav stanovništva Hrvatske po naseljima*, Zagreb, 1992.; 24.
[1016] "HDZ u Krapini", *Vjesnik*, (Zagreb), br. 15257, 11. 3.1990., 4.
[1017] Razgovor vođen 23. 4. 2014. s Nadom Petek, tajnicom HDZ-a Krapina.
[1018] Razgovor vođen 2. 5. 2014. s Igorom Jambrešićem, predsjednikom HDZ-a Klanjec.
[1019] Razgovor vođen 23. 4. 2014. s Vladimirom Čukom, jednim od utemeljitelja HDZ-a u Pregradi.

Općinski odbor HDZ-a Zabok osnovan je 25. ožujka 1990.[1020] Za prvog predsjednika odbora izabran je Željko Hrastinski.[1021] Na području SO Zabok, u tri saborske izborne jedinice bila su tri kandidata HDZ-a. U prvom krugu, mandate su izborili Juraj Frajman (VO), te Ivo Valent u izbornoj jedinici (DPV) sa SO Klanjec, dok je Vladimir Sokolić (VUR) izborio mandat u drugom krugu.[1022] Shodno pobjedi na lokalnim izborima, na čelna općinska mjesta izabrani su članovi HDZ-a. Za predsjednika SO Zabok izabran je Davor Krajačić, dok je za potpredsjednika SO izabran Franjo Smodila.[1023]

U općini Zlatar Bistrica, općinski odbor osnovan je 14. veljače 1990. Za predsjednika odbora izabran je Kazimir Sviben. U ime središnjice osnivanju je nazočio Perica Jurič.[1024] Nakon toga, osnovane su mjesne organizacije u Loboru i Konjščini.[1025] Na području SO Zlatar Bistrica, bile su dvije saborske izborne jedinice. Oba kandidata HDZ-a osvojili su mandate. Bili su to Kazimir Sviben (VO), te Marijan Gereci (DPV) koji je osvojio mandat u izbornoj jedinici sa SO Donja Stubica.[1026] Nakon apsolutne pobjede, članovi HDZ-a izabrani su za čelnike općine. Za predsjednika SO Zlatar Bistrica izabran je Stjepan Škof, te za potpredsjednika SO Predrag Novaković.[1027]

U jedanaest izbornih jedinica ZO Hrv. Zagorja, HDZ je osvojio devet mandata (81,81 %). Novi saborski zastupnici postali su:

DPV**:** Sebastijan Dragčević (ing., SO Zabok), Marijan Gereci (dipl. ing, SO Zlatar Bistrica) i Ivo Valent (dr. med, SO Gračac).

VO**:** Juraj Frajman (dr. med, SO Krapina), Krunoslav Kroflin (?, GZO Zagreb), Ivan Malogorski (dipl. prav, SO Krapina), Zvonko Salamon (SSS, GZO Zagreb) i Kazimir Sviben (prof., SO Zlatar Bistrica).

VUR**:** Vladimir Sokolić (dr. med, GZO Zagreb)

Na lokalnim izborima, HDZ je ostvario pobjedu i konstituirao vlast u svih pet općina ZO Hrvatskog Zagorja.

Zanimljivo je pogledati još neke podatke za izabrane saborske zastupnike HDZ-a. Analizom podrijetla prema mjestu rođenja dobiveni su sljedeći rezultati: Dalmacija (29%), Slavonija (17%), BiH (15%), Zagreb (11%), Hrvatsko Zagorje i Međimurje (9%), Lika (4,

---

[1020] "Za slobodu i suverenitet Hrvatske", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9554., 26. 3. 1990., 4.
[1021] Razgovor vođen 23. 4. 2014. s Petrom Vrančićem, tajnikom GO HDZ-a Zabok.
[1022] "Arhiva izbora", (http://www.izbori.hr/arhiva/arhiva_1990.html)
[1023] *Službeni vjesnik ZO Hrvatskog Zagorja,* (Krapina), br. 4., 29. 6. 1990., 200. – 201.
[1024] "Osnovan odbor HDZ u Zlatar Bistrici", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9515, 15. 2. 1990., 5.
[1025] "Godišnjica osnivanja HDZ-a u Loboru", (http://zpress.hr/godisnjica-osnivanja-hdz-a-u-loboru/); "O nama", (http://hdz-konjscina.com/onama.html#).
[1026] "Arhiva izbora", (http://www.izbori.hr/arhiva/arhiva_1990.html).
[1027] *Službeni vjesnik ZO Hrvatskog Zagorja,* (Krapina), br. 4., 29. 6. 1990., 202- 203.

5%), Bilogora i Podravina (4,5%), Kordun, Banovina i Moslavina (4,5%), Srbija i Vojvodina (2%), Rijeka, Hrvatsko primorje i Istra (1,4%). Zanimljivo je vidjeti također analizu obrazovne strukture zastupnika HDZ-a. Prema popisu iz 1991. u Hrvatskoj je bilo nešto preko 9 % visokoobrazovanih. No, među izabranim zastupnicima HDZ-a, njih oko 15 % imalo je doktorate i magisterije. Najbrojniji su bili zastupnici sa završenim fakultetom, kojih je bilo preko 50 %. Zastupnika s višom stručnom spremom bilo je preko 15%. Zastupnika sa srednjom stručnom spremom bilo je nešto preko 10 %, dok je onih bez stručne spreme bilo oko 5%. Kako je vidljivo, obrazovna struktura zastupnika HDZ-a, bila je daleko iznad prosjeka visokoobrazovanih u stanovništvu Hrvatske.

I na lokalnom nivou, izborna pobjeda HDZ-a bila je apsolutna. Od samog početka, HDZ je krenuo u snažno osnivanje lokalnih organizacija u Hrvatskoj. Razlog je bilo razmišljanje da HDZ ne može biti uspješna stranka bez snažno razvijene lokalne mreže. Što se tiče lokalnih izbora i konstituiranja vlasti, HDZ je bio stranka s najviše izbornih pobjeda, te shodno tome i s najviše izabranih lokalnih dužnosnika. Najbolji rezultati ostvareni su u GZO Zagreb, ZO Hrv. Zagorja, ZO Varaždin, ZO Osijek i ZO Dalmacije, dok su najlošiji rezultati ostvareni u ZO Sisak, ZO Rijeka, ZO Lika i ZO Bjelovar. Razlozi su bili različiti. U općinama ZO Rijeka dominirali su organizacijski problemi i slaba zainteresiranost za program HDZ-a, dok su u ostalim navedenim ZO problem uglavnom bili sigurnosni, i to najprije zbog neprijateljski raspoložene srpske manjine, te shodno tome i snažnog utjecaja organizacija SK.

7. Osnivanje organizacija HDZ-a u iseljeništvu

7. a. Europa

Prva organizacija HDZ-a u iseljeništvu osnovana je 9. srpnja 1989. u švicarskom Zürichu. Bilo je to "Društvo prijatelja HDZ-a", za čijeg je predsjednika izabran Jozo Primorac.[1028] Krajem 1989. i početkom 1990. osnivaju se organizacije HDZ-a u Baselu, Bernu, Oltenu, St. Gallenu, Luzernu i Schauffhausenu. [1029]

[1028] "U Švicarskoj osnovano društvo prijatelja HDZ-a", *Glasnik HDZ-a, Bilten za članstvo,* (Zagreb), god. I., br. 2., kolovoz 1989., 59.

[1029] "Osnovan ogranak HDZ-a u Baselu", *Glasnik HDZ, Bilten za članstvo,* (Zagreb), br. 4. - 5., studeni - prosinac 1989., 41.; "Nove organizacije HDZ-a u Švicarskoj i SR Njemačkoj", *Glasnik HDZ, Bilten za članstvo,* god. II, br. 7., (Zagreb), veljača, 1990., 37.; "Švicarska", *Glasnik HDZ-a,* (Zagreb), br. 8., ožujak 1990., 62.; Opširnije vidi u *Hrvatska demokratska zajednica u Švicarskoj i Liechtensteinu 1989.-1999.*, ur. Vinko Sabljo, Buchs, Zagreb, 1999.

U SR Njemačkoj, osnivanje HDZ-a započinje krajem 1989. Redom se osnivaju organizacije u Bruchsalu, Stuttgartu, Friedrichshafenu, Heilbronu, Reutlingenu, Berlinu. Početkom 1990. osnivaju se nove organizacije u Düsseldorfu, Sindelfingenu, Freiburgu, Rosenheimu, Kölnu i Münchenu. Svu koordinaciju oko organizacije vodila je predsjednica stuttgartske organizacije i opunomoćena predstavnica HDZ-a za SR Njemačku Zdenka Babić.[1030] Nakon toga, slijedi osnivanje organizacija HDZ-a u Essenu, Mainzu, Hamburgu, Augsburgu, Duisburgu, Bremenu, Kielu, Freiburgu, Karlsruhe, Dortmundu, Bielfeldu.[1031]

Osnivačka skupština HDZ-a za Austriju održana je 13. siječnja 1990. u Beču. Sve potrebno za osnivanje odradio je bečki student Zdeslav Milas, te su austrijske vlasti izdale suglasnost za političko djelovanje HDZ-a. Za predsjednika odbora izabran je Vlado Pritišanac, za dopredsjednika Pero Križanac, te za tajnika Zdeslav Milas.[1032] Krajem 1990. osnovane su organizacije za Tirol u Innsbrucku, za Gornju Austriju u Linzu, te za Korušku u Klagenfurtu.[1033] Organizacija HDZ-a za Sloveniju osnovana je 20. travnja 1991. u Kopru. Za predsjednika je izabran Nikola Rožanković.[1034]

U skandinavskim zemljama također vrlo brzo započinje osnivanje organizacija HDZ-a. Osnivanje u Švedskoj započinje krajem 1989. Prva organizacija HDZ-a osnovana je 19. studenoga 1989. u Göteborgu.[1035] Uslijedilo je osnivanje organizacija u Malmöu i Stockholmu. Za prvog predsjednika Koordinacijskog odbora izabran je Ante Brajković iz Göteborga.[1036] Organizacija HDZ-a za Norvešku osnovana je 22. listopada 1989. u Oslu. Za predsjednika je izabran Ivan Poljac.[1037] Organizacija HDZ-a za Dansku osnovana je 1990. u Kopenhagenu. Za predsjednika je izabran Mladen Ibler.[1038]

Organiziranje HDZ-a u Francuskoj započinje početkom 1990. Organizacija HDZ-a osnovana je 14. siječnja 1990. u Parizu. Također je osnovan informacijski ured HDZ-a za

---

[1030] "HDZ u Njemačkoj", *Glasnik HDZ, Bilten za članstvo,* (Zagreb), br. 6., siječanj 1990., 55.; "Düsseldorf", *Glasnik HDZ, Bilten za članstvo,* (Zagreb), br. 9., ožujak 1990., 58; "Nove organizacije HDZ-a u Švicarskoj i SR Njemačkoj", *Glasnik HDZ, Bilten za članstvo,* (Zagreb), god. II, br. 7., (Zagreb), veljača, 1990., 37.; " Köln", "München", *Glasnik HDZ-a,* (Zagreb), br. 8, ožujak 1990., 62.

[1031] OA A. Beljo, HDZ, Adresar svih ogranaka HDZ u inozemstvu, Zagreb., 1991.

[1032] "Osnovana Hrvatska demokratska zajednica u Austriji", *Glasnik HDZ, Bilten za članstvo,* (Zagreb), br. 6., siječanj 1990., 54. - 55.

[1033] "Ogranak HDZ-a za Tirol", *Večernji list,* (Zagreb) br. 9763., 23. 10. 1990., 5.; "HDZ u Gornjoj Austriji", *Večernji list,* (Zagreb) br. 9770., 30. 10. 1990., 4."Skup HDZ-a za BiH u Koruškoj", *Večernji list,* (Zagreb) br. 9777., 6. 11. 1990., 7.

[1034] "Osnovan HDZ Slovenije", *Večernji list,* (Zagreb), br. 9940., 21. 4. 1991., 4.

[1035] "Osnovana organizacija HDZ-a u Göteborgu", *Glasnik HDZ, Bilten za članstvo,* (Zagreb), br. 4.- 5., studeni - prosinac 1989., 37.

[1036] "Malmö", *Glasnik HDZ, Bilten za članstvo,* (Zagreb), br. 6., siječanj 1990., 57.

[1037] "Osnutak ogranka u Oslu", *Glasnik HDZ, Bilten za članstvo,* (Zagreb), br. 6., siječanj 1990., 55.

[1038] Mladen IBLER, "Hrvatska kulturna zajednica u Danskoj", *Hrvatski iseljenički zbornik,* Zagreb, 2006., 159

frankofonsko područje.[1039] U ožujku 1990. osnovana je organizacija HDZ-a u Nici.[1040] Do travnja 1991. osnovane su organizacije za Lyon – Villeurbanne i Strasbourg.[1041]

Prva organizacija HDZ-a u Belgiji osnovana je u Antwerpenu sredinom 1990. Organizacija u Liegeu osnovana je 15. prosinca 1990. Početkom 1991. osnovana je organizacija u Bruxellesu.[1042] Organizacija HDZ-a za Nizozemsku osnovana je u Rotterdamu početkom veljače 1991. Za predsjednika je izabran Vlado Katić.[1043] U Velikoj Britaniji, osnivanje organizacija HDZ-a započelo je sredinom 1990. Prva organizacija osnovana je u Londonu 17. lipnja 1990. Nakon toga, osnovane su organizacije HDZ-a u Leicesteru i Derbyu.[1044]

7. b. Australija i Novi Zeland

Potpredsjednik stanke Vladimir Šeks je boravio tijekom jeseni 1989. u Australiji, gdje su ubrzo nakon domovinskog utemeljenja stranke, hrvatski iseljenici započeli osnivati organizacije HDZ-a.[1045] Prva je osnovana u Melbourneu, potom se se osnivaju organizacije u Sydneyu, Canberri, Adelaideu, Brisbaneu i Perthu. Ostale organizacije osnovane su potom u Wollongongu, Newcastleu, Geelongu, Cairnsu, Dimbulahu, Gold Coastu, Sunshine Coastu, Springvaleu, Clifton Hillu, Fawkneru, Mt. Gambieru, Gold Coastu, Hobartu, Port Headlandu, Mount Newmanu, Kalgoorlieu. Osnivanje HDZ-a započinje i na Novom Zelandu. Organizacije se osnivaju u Aucklandu i Wellingtonu. Nakon zajedničkog sastanka, osnovan je 2. prosinca 1989. zajednički Koordinacijski odbor HDZ-a za Australiju i Novi Zeland, u koji su ušli predstavnici iz svake australske države i Novog Zelanda. Za predsjednika je izabran Konstantin Bosnić.[1046]

[1039] "Osnovan ogranak u Parizu", *Glasnik HDZ, Bilten za članstvo,* (Zagreb), br. 6., siječanj 1990., 57.
[1040] "Nice", *Glasnik HDZ,* (Zagreb), br. 10., svibanj 1990., 56.
[1041] OA A. Beljo, HDZ, Adresar svih ogranaka HDZ u inozemstvu, Zagreb., 1991. Dokument u posjedu autora.
[1042] "Utemeljen ogranak HDZ-a u Liege-u (Belgija)", *Glasnik HDZ,* (Zagreb), br. 37., 11. 1. 1990., 4.
[1043] "HDZ za Nizozemsku", *Večernji list,* (Zagreb), br. 9867., 6.2. 1991., 6.
[1044] Preslike osnivačkih dokumenata HDZ-a za V. Britaniju objavljene su u *Deset godina Hrvatske demokratske zajednice: 1989.-1999.*, ur. Anđelko Mijatović, 110.
[1045] "Hrvati Australije i Hrvatska demokratske zajednica", *Glasnik HDZ, Bilten za članstvo,* (Zagreb), god I. br. 3., rujan - listopad 1989., 22.
[1046] Fabijan LOVOKOVIĆ, Šime DUŠEVIĆ, *Hrvatske zajednice u Australiji: Nastojanja i postignuća*, Riverwood, 2010., 328.

7. c. SAD i Kanada

Do veljače 1990., na području SAD-a, osnovane su organizacije HDZ-a: Washington DC, New York, Cleveland, Chicago, Cincinnati, San Pedro, St. Louis, Phoenix, Austin, San Francisco i Los Angeles. Na području Kanade osnovane su organizacije za Vancouver, Calgary, Ottawa, Windsor, Kitchener i Toronto.[1047] Konvencija HDZ-a za SAD i Kanadu održana je 20. i 21. siječnja 1990. u Clevelandu. Glavni organizator skupa bio je hrvatski iseljenik Slavko Katić. Glavni gost bio je predsjednik HDZ-a Franjo Tuđman.[1048] Na čelo zajedničkog odbora HDZ-a za SAD izabran je Mijo Primorac, za potpredsjednike izabrani su Tefko Saračević i Josip Sovulj, za tajnika Berislav Čuvalo. Na čelo odbora za Kanadu izabran je John Zdunic, za potpredsjednika Gojko Šušak, za tajnika Ante Beljo. Izabrano je također čelništvo zajedničkog odbora. Za predsjednika je izabran John Zdunic, za potpredsjednika Mijo Primorac, za tajnika Ante Beljo. Nakon konvencije, usvojeni dokumenti upućeni su vlastima SAD-a i Kanade, te cjelokupnom hrvatskom iseljeništvu.[1049]

7. d. Južna Amerika i Afrika

Osnivanje organizacija HDZ-a u zemljama Južne Amerike, započelo je u studenom 1990. Glavni inicijator bio je Dragutin Hlad, osobni izaslanik predsjednika Tuđmana i potpredsjednik Izvršnog odbora HDZ-a. Na području Venezuele formirana su dvije lokalne organizacije HDZ-a za Caracas i Valenciu. Na području Perua, formirana je organizacija u Santa Clari. Na području Argentine formirane su također dvije organizacije za Buenos Aires i Cordoba. Na području Brazila formirana je organizacija za Sao Paolo. Ostvareni su također kontakti s Hrvatima Urugvaja. Za organizaciju HDZ-a u Čileu ponudio se tamošnji veleposlanik SFRJ Frane Krnić. Za predsjednika zajedničkog odbora HDZ za Južnu Ameriku predložen je Zdravko Sančević.[1050] Nakon svega, osnovane su organizacije u Montevideu (Urugvaj) i Santiagu de Chileu (Čile), dok je Zdravko Sančević potvrđen za predsjednika Koordinacijskog odbora HDZ-a za J. Ameriku.

[1047] "Tisuću Hrvata na konvenciji HDZ u Clevelandu", *Glasnik HDZ*, Bilten za članstvo, god. II., br. 7., (Zagreb), veljača, 1990.,17.; "Los Angeles", *Glasnik HDZ, Bilten za članstvo,* (Zagreb), br. 8., ožujak 1990., 62.
[1048] OP A. Beljo, Predloženi dnevni red za konvenciju HDZ-a u Clevelandu, Cleveland, 20. i 21. siječnja 1990. Dokument u posjedu autora.
[1049] "Tisuću Hrvata na konvenciji HDZ u Clevelandu", *Glasnik HDZ*, Bilten za članstvo, god. II., br. 7., (Zagreb), veljača, 1990.,17.
[1050] OP A. Beljo, HDZ, Predsjedniku RH dr. Franji Tuđmanu, nedatirano. Dokument u posjedu autora.

Veća zajednica Hrvata na afričkom kontinentu postojala je u Južnoafričkoj republici (JAR). Prvi koraci za osnivanje HDZ-a započeli su u lipnju 1990. Glavni inicijator bio je iseljenik Tvrtko Mursalo. Međutim, prva organizacija osnovana je u travnju 1991. u Johannesburgu.[1051]

Od samog početka rada, započelo je ubrzano osnivanje organizacija HDZ-a u iseljeništvu. Kako je vidljivo, HDZ je bio prisutan skoro na svim kontinentima. Sve zemlje u kojima su osnivane organizacije HDZ-a bile su uglavnom demokratske i gospodarski razvijene, stoga nije bilo organizacijskih i financijskih problema s osnivanjem. K tome, treba također napomenuti, da je za izbornu pobjedu domovinskog HDZ-a, iznimno važna bila materijalna pomoć iz iseljeničkih organizacija.

[1051] Tvrtko A. MURSALO, "Razmišljanja uz desetu godišnjicu HDZ-a", *Deset godina Hrvatske demokratske zajednice:1989.-1999.*, ur. A. Mijatović, 416. – 417.

VI. STVARANJE DEMOKRATSKE I SUVERENE HRVATSKE. KONAČAN RASKID S JUGOSLAVIJOM

1. Prvi dani vlasti

Od samog nastanka, glavni politički ciljevi HDZ-a bili su jasni: suverenost hrvatskog naroda i Hrvatske, uspostava demokratskog društva, te tržišno gospodarstvo. Jasnost tih ciljeva donijela je HDZ-u apsolutnu izbornu pobjedu, stoga ih je trebalo involvirati u novi i prvi demokratski Ustav. Međutim, prvi dani pokazali su glavne probleme za novu HDZ-ovu vlast. Prije svega, bila je to snažna međunarodna podrška cjelovitosti Jugoslavije. U Zagrebu je 5. lipnja 1990. održan sastanak predsjednika Sabora Žarka Domljana i predsjednika Izvršnog vijeća SRH Stjepana Mesića s veleposlanikom SAD-a W. Zimmermanom. Tijekom sastanka, veleposlanik je ponovio, da je glavni interes administracije SAD-a očuvanje Jugoslavije, na što je Domljan ponovio znani stav HDZ-a, da je Jugoslavija moguća jedino kao konfederacija.[1052] Ubrzo nakon zagrebačkog sastanka, W. Zimmerman je održao sastanak s B. Jovićem u Beogradu. Izneseni stavovi bili su poznati. Iskazana je američka podrška očuvanju Jugoslavije, ali uz provedbu demokratizacije. No, B. Jović je zatražio razumijevanje za kašnjenje demokratskog procesa u nekim republikama. Američka stajališta bila su velika potpora politici Srbije, te ozbiljan problem za jačanje samostalne međunarodne pozicije Hrvatske.[1053]

Usporedno, uslijed nemirenja srpske manjine s novom političkom situacijom, nastavljeno je pogoršanje sigurnosne situacije u Hrvatskoj. Nakon incidentne predizborne utrke i bojkota svečane saborske sjednice, u Kninu su 6. lipnja 1990. lokalni odbornici SDS-a inicirali stvaranje ZO Sjeverne Dalmacije i Like, dok je van snage stavljena odluka o članstvu u ZO Dalmacije. Donesena odluka bila je nezakonita, jer je osnivanje novih ZO bilo u ingerenciji Sabora.[1054] Inače, treba napomenuti, da je SDS do tada bez problema konstituirao svoje lokalne vlasti u SO Knin, SO Gračac i SO D. Lapac.[1055]

[1052] "Američki ambasador u Zagrebu", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9624., 6. 6. 1990., 3.
[1053] B. JOVIĆ, *Posljednji dani SFRJ, Izvodi iz dnevnika*, 158. -159.
[1054] SO Knin, Zaključak o pokretanju inicijative za osnivanje ZO Sjeverne Dalmacije i Like, Knin, 6. 6. 1990., Klasa 021-05/90-02/54, Ur. broj 2136-01-90-1. Dokument u posjedu autora.
[1055] D. KNEŽEVIĆ, "Srpska demokratska stranka od osnivanja do konstituiranja prvog višestranačkog Sabora", *Časopis za suvremenu povijest*, Vol. 43., No. 1., 2011., 19. – 20.

Još jedan veliki problem bio je sukob novih vlasti HDZ-a i dijela općina u kojima su lokalne vlasti konstituirali SKH-SDP i SDS. U tim općinama nastavljena je politika kontinuiteta, što je značilo da je nastavljena politika, kao da demokratske promjene još nisu nastupile. Kako je to bilo moguće? Prema važećem zakonu, općine u SRH imale su široke ovlasti. No, taj dojam decentralizacije je bio lažan. U jednostranačkom komunističkom sustavu, direktiva iz CK SKH-a morala je biti bespogovorno implementirana na svim razinama vlasti.[1056] Da bi pobliže objasnio problem, dovoljno je reći da su u prostorijama SO Vukovar još tijekom travnja 1991. bile izvješene slike komunističkih moćnika J. B. Tita i V. Bakarića.[1057]

U navedenom kontekstu, 12. lipnja 1990. održana je proširena sjednica Predsjedništva SFRJ. Proširena sjednica bila je termin koji je značio, da uz stalne članove tijela, sjednici nazoče predsjednici iz svih federalnih jedinica. Pa su tako na sjednici po prvi puta sudjelovali Franjo Tuđman i Milan Kučan, kao demokratski izabrani hrvatski i slovenski predsjednici Predsjedništva. Prema zapisu srpskog člana B. Jovića, pregovori o budućem državnom ustroju zajedničke države bili su glavna tema sjednice. Usto, F. Tuđman i M. Kučan su postavili pitanje ostalim članovima Predsjedništva da li im priznaju politički legitimitet, te su zatražili raspravu o nedavnom oduzimanju naoružanja TO Hrvatske i Slovenije. Na oba pitanja odgovorio je B. Jović. On je iznio da im se priznaje legitimitet, sve dok se drže saveznog Ustava. No, Jovićev odgovor je bio temeljen na glavnoj točki buduće taktike Srbije. Bilo je to proglašavanje Hrvatske i Slovenije kršiteljima saveznog Ustava, čije totalitarne odredbe nisu dopuštale pluralno i demokratsko društvo. Ipak, treba napomenuti da su do tada savezni Ustav već prekršile JNA, te Srbija i Slovenija. Inače, Srbija je konstantno radila politički pritisak, da se najprije usvoji savezni Ustav, pa tek onda republički kao dokumenti nižeg reda. Nasuprot tome, Hrvatska i Slovenija su tražile obrnuti proces. Međutim, taj koncept Srbije je poražen već 1989. donošenjem slovenskih ustavnih amandmana, kojim su republički zakoni stavljeni iznad saveznih. Što se tiče oduzimanja oružja slovenske i hrvatske TO, B. Jović ga je ocijenio legalnim činom. No, to nije zadovoljilo Tuđmana i Kučana, koji su nastavili tvrditi da je oduzimanje bilo politički motivirano. Pojavila se još jedna točka spora. Najavljena je obustava hrvatskih i slovenskih uplata u savezni Fond za nerazvijene. Jasno, bilo je to nepovoljno za interese Srbije, koja je bila veliki korisnik sredstava iz Fonda.[1058]

[1056] Ž. DOMLJAN, *Visoko podignimo zastavu, Hrvatska - od negacije do priznanja,* 118. – 119.
[1057] "Sa sporednog na pravi kolosijek", *Glas Slavonije,* (Osijek), br. 13791., 17. 4. 1991., 10.
[1058] B. JOVIĆ, *Posljednji dani SFRJ, Izvodi iz dnevnika,* 153. -154.

Nakon izbora, s radom započinje novo Predsjedništvo SRH. Prema Ustavu SRH, bilo je to kolektivno tijelo, koje je popunjeno sukladno rezultatima izbora. U njemu je predstavnik SKH-SDP-a bio D. Bilandžić, koji je, unatoč izbornom porazu, izgleda mislio da treba nastaviti sa starom politikom, jer su mu prijedlozi za rješenje krize bili uglavnom bazirani na jugoslavenskoj sintezi. U borbi protiv Srbije zagovarao je koaliciju Slovenije, Hrvatske, BiH, Makedonije, dijelova savezne vlade s Antom Markovićem i oficira JNA podrijetlom iz Hrvatske. Također je zagovarao propitivanje odnosa međunarodne zajednice prema hrvatskoj samostalnosti. Izgleda da samostalna hrvatska politika nikako nije bila opcija kod pripadnika SKH-SDP-a. S obzirom na uvjerljivu prevlast HDZ-a, predsjednik Tuđman je očekivano odbacivao te prijedloge. No, D. Bilandžić nije bio potpuno nezadovoljan s novom HDZ-ovom vlasti. Razlog tome je bila činjenica, što su F. Tuđman, J. Manolić i S. Mesić kao najistaknutiji pripadnici novih vlasti, ipak bili sudionici NOB-a i bivši članovi SKH, pa ih je od milja zvao "Politbirom HDZ-a".[1059] Sredinom lipnja 1990. donesene su prve odluke u Predsjedništvu SRH. Prije svega, dana je potpora demokratskim pregovorima na razini Jugoslavije, te je konstatirano teško gospodarsko stanje u Hrvatskoj. Usto, ukinute su neke zakonske odredbe koje su bile suprotne demokratskim normama. Ukinute su mjere represije protiv političkih protivnika, te su amnestirani politički zatvorenici i progonjeni iseljenici. Podržan je početak procesa promjene komunističke tajne policije (SDS-a RSUP-a) u instituciju primjerenu demokratskim društvima.[1060]

Uz proces preuzimanja vlasti, nastavljeno je s jačanjem stranačkog rada. U Zagrebu je 17. lipnja 1990. održana druga sjednica Glavnog odbora HDZ-a. Bio je to simbolički datum, prva godišnjica nejavnog osnivanja HDZ-a. Glavni izlagači bili su članovi stranačkog vodstva: Franjo Tuđman, Josip Manolić i Vladimir Šeks. U fokusu njihovih izlaganja bila je analiza prethodnog rada, te provedba buduće stranačke politike. Za početak, istaknuto je nezadovoljstvo, jer je dio članstva "na nezakonit način" započeo obračun s pripadnicima komunističkog režima. Upućen je apel za udaljavanje takvih članova, jer je navedeno poslužilo za prikaz HDZ-a kao revanšističke stranke. Nadalje, ponovno su podsjetili sve članove stranke, da je oduzimanje naoružanja hrvatske TO, još jedan dokaz da nije "ostvarena puna suverenost" Hrvatske. Potom je iznesen poznati stav HDZ-a prema budućnosti jugoslavenske zajednice. Trebalo je postići zajednički dogovor demokratski izabranih predstavnika republika i naroda, uz poštivanje principa nemiješanja u unutarnja republička pitanja. Raspravljalo se također o jačanju samostalne hrvatske pozicije na međunarodnoj

[1059] D. BILANDŽIĆ, *Povijest izbliza, memoarski zapisi, 1945.- 2005.*, 354. – 358.
[1060] "SDS mijenja čud", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14200., 15. 6. 1990., 3.

sceni. Sukladno tom cilju, pokrenuti su samostalni kontakti sa stranim diplomatskim predstavnicima, te se počelo razmatrati otvaranje samostalnih diplomatskih predstavništva. Što se tiče buduće suradnje s Hrvatima u BiH, ono se trebalo temeljiti na bilateralnim ugovorima. Prisutne delegate, F. Tuđman je podsjetio potom na početke rada, kada su se protiv HDZ-a ujedinili svi: vlasti, medijski aparat, KNS i međunarodni čimbenici. Podsjetio je zatim na pokušaj stvaranja izvanrednog stanja nakon izbora, i to uz logistiku starih komunističkih struktura. Nadalje, odbio je stalne optužbe HDZ-a za revanšizam, te je ponovio da svi stručnjaci ostaju na radnim mjestima, dok s čelnih mjesta moraju otići samo politički imenovani. Još je govorio o pregovorima s predsjednikom SDS-a J. Raškovićem, prijedlogu budućeg konfederativnog uređenja, te početku promjene gospodarskih odnosa, koji su za rezultat imali financijsko iskorištavanje Hrvatske. Na kraju je održana mala svečanost. Na mjestu nejavnog osnivanja stranke, postavljeno je spomen obilježje.[1061]

Na sjednici Glavnog odbora dane su smjernice za lakši prijelaz HDZ-a iz pokreta u stranku. U čemu je u stvari razlika između pokreta i stranaka? Politički pokreti podrazumijevaju kolektivna nastojanja sa ciljem društvenih promjena. No, pokreti mogu, ali i ne moraju, imati čvrsti organizacijski okvir, što ih ipak razlikuje od strogog ustroja stranaka. Od samog početka rada, HDZ je imao elemente političkog pokreta. Zašto se to dogodilo? Shodno društvenim okolnostima, temeljni politički cilj HDZ-a bilo je rušenje komunističke vlasti i ostvarivanje hrvatske suverenosti. Stoga su svi koji su podržavali navedene ciljeve, bili pozvani da se pridruže HDZ-u, i to bez obzira na njihova politička uvjerenja.[1062]

2. Proces donošenja Ustava. Otvaranje pitanja o budućem ustroju Jugoslavije i srpska pobuna u Hrvatskoj.

U implementaciji pobjedničkog programa HDZ-a, najprije je trebalo početi mijenjati komunistički zakonodavni okvir. Na tom tragu, Predsjedništvo SRH je usvojilo krajem lipnja 1990. prijedlog ustavnih amandmana. Tim usvajanjem započeo je proces dekonstrukcije komunističkog sustava, te jačanja hrvatske suverenosti, ali se otvaralo i pitanje reorganizacije Jugoslavije. Prema iznesenom prijedlogu amandmana, Republika Hrvatska trebala je postati

[1061] "Druga sjednica Glavnog odbora Hrvatske demokratske zajednice", "Glavni naglasci iz govora dr. Franje Tuđmana", "Proslava obljetnice Hrvatske demokratske zajednice", *Glasnik HDZ*, (Zagreb), br. 13., 28. 6. 1990., 6.-11.; "Odgovorna vlast", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14200., 15. 6. 1990., 3.; Ž. DOMLJAN, *Visoko podignimo zastavu, Hrvatska-od negacije do priznanja*, 114.

[1062] Opširnije teorijske postavke o naravi političkih pokreta vidi Karl Dieter OPP, *Theories of Political Protest and Social Movements: A Multidisciplinary Introduction, Critique, and Synthesis*, New York, 2009.

nositelj političkog i gospodarskog suvereniteta. Glavni zakonski akt trebao je biti novi demokratski Ustav RH. Nadalje, iz nacionalnog znamenja trebalo je odstraniti komunističke simbole. Službeno pismo trebalo je biti latinično, ali uz upotrebu ćirilice na područjima gdje žive Srbi. I državne institucije trebale su doživjeti promjene. Umjesto kolektivnog Predsjedništva SRH, uvodila se funkcija predsjednika Republike, dok su ostali članovi Predsjedništva trebali postati potpredsjednici. Što se tiče Izvršnog vijeća SRH, naziv se mijenjao u Vladu, dok su sekretari trebali postati ministri. Ukidale su se Samoupravne interesne zajednice (SIZ) i Zajednice općina (ZO). Uvodilo se pravo na sve vrste vlasništva, te su dane ovlasti republičkim vlastima za primjenu mjera prema lokalnim vlastima koje ne provode hrvatske zakone. No, kako bi se još ojačao suvereni položaj hrvatskih vlasti, zakonski se određivalo, da je u Hrvatskoj posao državne uprave jedino u nadležnosti hrvatskih institucija.[1063] No, usporedno se vodila i javna rasprava o saveznim ustavnim promjenama. Za HDZ nije bilo dvojbe. Dana je podrška promjeni saveznog Ustava, ali samo onim amandmanima koji su osiguravali političku i gospodarsku demokratizaciju. Jasno, potpuno je odbijana promjena trenutnih međuodnosa među federalnim jedinicama, te bilo kakav pokušaj ponovne centralizacije.[1064]

Istovremeno, započinje kadrovsko ustrojavanje novih hrvatskih vlasti. Sukladno tome, krajem lipnja 1990. ustrojen je Kabinet predsjednika Predsjedništva SRH. Za voditelja ureda izabran je Hrvoje Šarinić, dok su za prve savjetnike izabrani Slaven Letica i Zdravka Bušić. Tijekom srpnja i kolovoza 1990. za savjetnike su još imenovani Anđelko Mijatović, Mario Nobilo i Robert Travaš.[1065] Ovo tijelo je kasnije naslijedio Ured predsjednika RH, koji je osnovan u veljači 1991. Članove tog tijela određivao je predsjednik RH.[1066]

Nova sjednica Sabora održana je 28. i 29. lipnja 1990. Na dnevnom redu je bilo predstavljanje prijedloga ustavnih amandmana. Za početak, F. Tuđman je obrazložio zastupnicima cilj usvajanja amandmana: demokratska preobrazba i pokretanje usvajanja demokratskog Ustava. No, najavio je također hrvatsku suradnju sa svim političkim snagama u Jugoslaviji, koje kao rješenje podržavaju savez konfederativnih država.[1067] Tijekom rasprave, glavni zahtjevi zastupnika HDZ-a bili su trenutna obustava uplate u Fond za nerazvijene, te ukidanje posebnog statusa zaposlenih u partijskim forumima. No, velika rasprava vodila se

---

[1063] "Hrvatskoj novo ime", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9639., 21. 6. 1990., 3.; "Kakve se promjene predlažu", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9648., 30. 6. 1990., 5.
[1064] "Prosijani amandmani", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14208., 23. 6. 1990., 3. "Za ukidanje VUR-a", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9646., 28. 6. 1990., 3.
[1065] Imenovanja vidi *Narodne novine* br. 29., 20.7.1990.; br. 37., 25. 9. 1990. i br. 43., 24. 10. 1990.
[1066] *Narodne novine*, br. 5., 5. 2. 1991.
[1067] "Drugo zasjedanje Sabora", *Glasnik HDZ*, (Zagreb), br. 14., 20. 7. 1990.,6. – 8.

oko promjene naziva TV Zagreb u Hrvatsku radioteleviziju (HRT), jer su protiv toga bili zastupnici SDS-a i SKH - SDP-a srpske nacionalnosti. No, preimenovanje je izglasano većinom glasova. Drugi dan sjednice također je protekao u sukobima zastupnika HDZ-a i zastupnika SKH - SDP-a i SDS-a. Prvi sukob je nastao zbog ukidanja komunističkih simbola. Zastupnici SKH - SDP-a su bili protiv ukidanja, jer su tvrdili da zvijezda "nije ideološki znamen, nego povijesna vrijednost nastala u procesu borbe protiv fašizma i za ujedinjenje Hrvatske". Drugi sukob nastao je zbog ukidanja amandmana 59. Taj amandman je donesen u veljači 1990. kao još jedan prikriveni akt podijeljenog suvereniteta s hrvatskim Srbima. U HDZ-a su odmah shvatili, kakav je to politički problem. Što je pisalo u amandmanu? Tijekom donošenja zakonskih akata u Saboru, mali broj zastupnika mogao je proglasiti svaki zakonski prijedlog važnim za zaštitu i unapređivanje ravnopravnosti naroda i narodnosti, te se time moglo vrlo lako blokirati proces donošenja bilo kojeg zakona. Nakon ukidanja amandmana 59., većinom glasova podržan je prijedlog ustavnih amandmana. No, u glasovanju nisu sudjelovali zastupnici SKH - SDP-a, SSH-a i SDS-a, jer su tvrdili da je prijedlog trebalo tretirati kroz ukinuti amandman.[1068]

U međuvremenu, političke promjene na razini Jugoslavije potaknule su stvaranje političkog saveza između vrha JNA i vodstva Srbije. Razlog je bilo zajedničko nezadovoljstvo trenutnom političkom situacijom. Unatoč njihovom stavu, da su republički izbori nelegalni bez saveznog zakona, SR Makedonija i SR BiH su ipak odlučile samostalno ići na demokratske izbore. Usto, ponovno su započeli albanski nemiri na Kosovu. Ipak, pravi problem je bilo inzistiranje demokratskih vlasti Slovenije i Hrvatske na preustroju Jugoslavije u konfederaciju, te depolitizaciji JNA, u kojoj je ostala sačuvana snažna organizacija SKJ. Na tragu toga, B. Jović predlaže saveznom sekretaru za obranu V. Kadijeviću, zajedničko istjerivanje Slovenije i Hrvatske iz Jugoslavije. S tim planom upoznali su S. Miloševića, koji im je kao bolju opciju, predložio amputaciju hrvatskog teritorija na kojem žive Srbi. Amputaciju je nakon referenduma hrvatskih Srba trebalo podržati Predsjedništvo SFRJ, ali bez sudjelovanja hrvatskog i slovenskog člana. Prema Joviću, tada je dogovorena suradnja u provedbi Miloševićevog plana.[1069] Izgleda da je Miloševićeva zamisao vrlo brzo došla do Knina. Predsjednik SO Knin M. Babić proglasio je 1. srpnja 1990. uspostavu ZO Sj. Dalmacije i Like, čime je SDS nastavio s rušenjem pravnog poretka Hrvatske.[1070] Dan poslije,

[1068] "Suglasnost za zadrškom", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9647., 29. 6. 1990., 5.; "Ustavne promjene pred javnošću", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9648., 30. 6. 1990., 4. - 5. Stav Z. Tomca vidi u "Petokraka bi morala ostati", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9646., 28. 6. 1990., 5. Amandman 59. vidi *Narodne novine* br. 7., 17. 2. 1990.
[1069] B. JOVIĆ, *Posljednji dani SFRJ, Izvodi iz dnevnika*, 159. -163.
[1070] N. BARIĆ, *Srpska pobuna u Hrvatskoj, 1990-1995.*, 66.

Predsjedništvo SRH proglasilo je nezakonitim proglašenje nove kninske ZO. U obrazloženju se tvrdilo se da je hrvatski suverenitet "nedjeljiv", te su predstavljeni zakonski koraci poduzeti po tom pitanju. Usto, nastavljeno je s procesom usvajanja ustavnih amandmana. Svi zainteresirani, pozvani su da u javnoj raspravi iznesu svoje primjedbe, te su ponovno izneseni razlozi koji su doveli do ukidanja amandmana 59.[1071]

U međuvremenu, početkom srpnja 1990., na najvišoj razini započinju razgovori o budućnosti Jugoslavije. Sastanak vodstva RH s članovima Predsjedništva SFRJ održan je 3. srpnja 1990. u Zagrebu. Hrvatsko vodstvo predstavilo je svoje poznate stavove. Podrška je dana konfederalnom ustroju i reorganizaciji diplomatske mreže, te preustroju i depolitizaciji JNA. Također je iskazana hrvatska želja da se budući pregovori temelje na načelu punog priznanja prava republika na samoodređenje s pravom na odcjepljenje.[1072]

No, sastanak je održan u ozračju novog sigurnosnog problema. Započela je pobuna milicajaca Stanice javne sigurnosti (SJS) Knin, koji su u javnom pismu saveznom ministru optužili hrvatske vlasti za progon Srba.[1073] To nije bilo iznenađenje. Pitanje kadrovskog i nacionalnog sastava RSUP-a, bilo je jedan od velikih problema za hrvatske vlasti. Razlog je bio natprosječni udio Srba i članova SKH.[1074] No, bilo je to pitanje i moguće obrane Hrvatske. Nakon oduzimanja oružja hrvatske TO, bila je to jedina oružana sila u rukama hrvatskih vlasti. S ciljem poboljšanja stanja, početkom srpnja 1990. donesena je odluka o primanju novih pripadnika u SUP SRH. Međutim, novačenje novih pripadnika bilo je problematično, jer su lokalni SUP-ovi sastavljeni uglavnom od nelojalnih kadrova, opstruirali naredbu. Stoga je u vrlo kratkom roku taj proces uspješno proveden preko lokalnih organizacija HDZ-a.[1075]

Usto, sastanak je održan i u lošem sigurnosnom ozračju na saveznoj razini. Slovenija je usvojila "Deklaraciju o samostalnosti", dok su delegati raspuštene legalne kosovske skupštine proglasili Republiku Kosovo. Navedeno je potaklo generala Kadijevića da ponovno iznese B. Joviću ideju o upotrebi vojske u razrješenju političke krize, ali samo uz djelovanje prema Sloveniji, Hrvatskoj i Kosovu. Međutim, želio je to ipak pokriti odlukama saveznih organa. Nezadovoljan Kadijevićevim stavom, Jović ga je podsjetio na prethodni dogovor o provedbi Miloševićevog plana. Vojska je trebala samostalno odraditi intervenciju i zauzeti hrvatski teritorij naseljen Srbima, što bi savezni organi naknadno potvrdili. Usto, politika HDZ-a je

---

[1071] "Ukida se strah", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14218., 3. 7. 1990., 3.
[1072] "Rješenje krize samo demokratskim putem", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14219., 4. 7. 1990., 3.; "Ustav hitno", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14220., 5. 7. 1990., 2
[1073] N. BARIĆ, *Srpska pobuna u Hrvatskoj, 1990-1995.*, 64. -70.
[1074] Josip BOLJKOVAC, *Istina mora izaći van: sjećanja i zapisi prvog ministra unutarnjih poslova neovisne Hrvatske*, Zagreb 2009., 186., 196. -197.
[1075] Više vidi "Prvi hrvatski redarstvenik", (http://www.uvsjpalfa.hr/index.php?option=com_content&view=article&id=308&Itemid=169).

ocijenjena kao najveći problem za JNA, dok je F. Tuđman viđen kao ključna protivnička politička figura. Shodno tome, Kadijević iznosi Joviću informacije prikupljene iz "visokog izvora HDZ-a". Prema informaciji, HDZ je pripremao medijsku ofenzivu koja bi kod Hrvata stvorila omrazu prema JNA.[1076] Ipak, unatoč očitom problemu, predsjednik Tuđman još uvijek nije imao loše mišljenje o politici JNA. Kasnije Ž. Domljan svjedoči, da mu je već u prvim danima nakon preuzimanja vlasti, izrazio bojazan od svrstavanja JNA na srpskoj strani. Međutim, Tuđman ga je umirio zaključkom, da je demokratska tranzicija u Hrvatskoj uspješno provedena, te ga je podsjetio da je oficirski kadar ipak "odgojen u titovskom duhu".[1077]

U međuvremenu, SDS nastavlja s daljnjom realizacijom osnivanja ZO Sj. Dalmacije i Like, pa jedan dio općina sa većinskim srpskim stanovništvom donosi odluke o stupanju u nju.[1078] Iako je to bio protuzakonit akt, hrvatske vlasti ponovno pokušavaju doći do mirnog rješenja. Na Tuđmanov prijedlog, 16. srpnja 1990. održan je sastanak predsjednika Sabora Ž. Domljana s predsjednicima svih hrvatskih općina. Glavne teme bile su pobuna u Kninu i problemi u međusobnoj komunikaciji. Domljan je prisutnima ponovio spremnost HDZ-ovih vlasti na suradnju sa svim političkim opcijama, te je ocijenio "uzaludnim pokušaj stvaranja srpskih autonomija". Međutim, izgleda da poruka nije baš dobro prihvaćena. Predsjednik SO Knin M. Babić odmah je odbacio tu ponudu, te je iznio da se "nikada neće pristati" na ustavne amandmane koji Srbima uzimaju status suverenog naroda.[1079]

Krajem srpnja 1990., hrvatsko vodstvo započinje pregovore s vodstvima drugih republika. Bio je to vrlo važan politički potez, zbog znanog stanja u saveznim tijelima, gdje je Srbija kontrolirala glasove pokrajina i Crne Gore. Sukladno tome, bilo je potrebno ostvariti politička savezništva. U Zagrebu je 23. srpnja 1990. održan sastanak s delegacijom SR BiH. Rezultat je bio povoljan za Hrvatsku. U razgovorima je dana podrška suverenitetu BiH i međusobnoj suradnji, te ostvarivanju što boljeg statusa hrvatskog naroda u BiH. Na kraju je usuglašen stav da se budući odnosi moraju odrediti dogovorom demokratskih predstavnika iz suverenih republika.[1080] Zatim je 26. srpnja 1990. održan sastanak s delegacijom SR Makedonije. Prema priopćenju, Hrvatska je inzistirala na konfederaciji, dok je Makedonija još uvijek podržavala federaciju. Ipak, u zajedničkom zaključku je navedeno da se proces

[1076] B. JOVIĆ, *Posljednji dani SFRJ, Izvodi iz dnevnika,* 162. -170.
[1077] Ž. DOMLJAN, *Visoko podignimo zastavu, Hrvatska - od negacije do priznanja,* 118.
[1078] N. BARIĆ, *Srpska pobuna u Hrvatskoj, 1990-1995.*, 66.
[1079] Ž. DOMLJAN, *Visoko podignimo zastavu, Hrvatska - od negacije do priznanja,* 118. – 119.
[1080] "Za dogovor suverenih republika", *Glas Slavonije,* (Osijek), br. 13873., 24. 7. 1990., 1.

pregovora "mora odvijati" u demokratskom ozračju.[1081] No, upravo tih dana, politika Srbija ušla je u sukob i s makedonskim vlastima. Jasno, bila je to dobra stvar za hrvatske interese.[1082]

Isovremeno, u Hrvatskoj se također bližio kraju proces usvajanja ustavnih amandmana. Nakon provedene javne rasprave, Izvršno vijeće SRH dalo je podršku usvajanju amandmana. No, nisu svi bili zadovoljni. Sekretar za unutarnje poslove J. Boljkovac je zatražio da se Hrvatska ipak ustavno definira "kao suverena država hrvatskog naroda, Srba u Hrvatskoj, i pripadnika drugih naroda i narodnosti koji u njoj žive". Zanimljivo, bio je to ponovno iskaz "podijeljenog suvereniteta", koji je SKH četrdeset i pet godina sustavno nametao, ali koji je, i to treba ponoviti - uvjerljivo poražen na izborima.[1083]

Treća sjednica Sabora održana je 25. i 26. srpnja 1990. Na dnevnom redu je bilo usvajanje prijedloga amandmana, te usvajanje prijedloga za izradu demokratskog Ustava. U uvodnom obraćanju, predsjednik Tuđman je iznio izvorišne točke budućeg Ustava: hrvatska državna i pravna tradicija od prvih povijesnih dokumenata do ZAVNOH-a i AVNOJ-a, povratak europskoj i oslonac na sjevernoameričku ustavnu tradiciju, te dugotrajan Ustav po mjeri običnog čovjeka. U temeljnim ustavnim načelima trebali su biti "zaštita ljudskih i narodnih prava", te suverenitet koji u Hrvatskoj "izvire i pripada narodu". Nadalje, Hrvatska je trebala postati nacionalna država hrvatskog naroda. Osim toga, budući Ustav RH trebao je jamčiti pravo na odcjepljenje i na stvaranje državnih saveza, te slobodno raspolaganje svojim bogatstvima. Saboru je pripadala sva zakonodavna vlast, dok je Ustav trebao jamčiti parlamentarnu demokraciju i vladavinu zakona. Usto, trebao je omogućiti građanima pravo na slobodno udruživanje, pravo na vlasništvo i stvaranje slobodnog gospodarstva i sindikalno udruživanje, te jamčiti socijalnu državu narodnih prava i sloboda svim narodima i narodnostima u Hrvatskoj. I za kraj, Ustav je trebao biti temeljni dokument za sklapanje novih državnih saveza. Kako je vidljivo, predstavljene točke budućeg Ustava bile su dijelom svih temeljnih programa HDZ-a.[1084]

Predsjednik Tuđman se potom odredio o paralelnom održavanju Srpskog Sabora. Poručio je da su hrvatske vlasti za mirno rješenje krize, ali je iznio saznanje da se s potporom hrvatskih Srba, priprema scenarij destabilizacije Hrvatske, koji bi potom omogućio vojnu intervenciju i rušenje demokratskih vlasti. No, ipak je naglasio, da je hrvatsko vodstvo dobilo

---

[1081] "Strpljivo i demokratski", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14242., 27. 7. 1990., 5.

[1082] Sukob je kulminirao početkom kolovoza na starom mjestu srpsko – makedonskih prijepora. Bio je to sukob oko manastira Prohor Pčinjski, koji se nalazi na srpskom teritoriju, ali je u njemu 1944. održano zasjedanje Antifašističkog sobranja narodnog oslobođenja Makedonije (ASNOM-a) vidi "Kulminacija kaosa", *Vjesnik*, (Zagreb), br. 15418., 18. 8. 1990., 10.

[1083] "Utvrđen prijedlog ustavnih amandmana", *Glas Slavonije*, (Osijek), br. 13874., 25. 7. 1990., 2.

[1084] "Demokratski, narodni Ustav za sva vremena", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14241., 26. 7. 1990., 2.

potporu "mnogih Srba iz Hrvatske i diplomata iz zemalja Europske zajednice" za svoju politiku. Otvoreno je zatim okrivio Srbiju za početak pobune, tvrdeći da su time htjeli maknuti fokus od trenutnih sukoba na Kosovu. Na kraju je ipak poručio, da Hrvatska ipak želi pregovarati sa svima, bez obzira na političke nesuglasice.[1085] Potom se zastupnicima obratio Vladimir Šeks, kao jedan od autora amandmana, koji je iznio što se dobiva njihovim usvajanjem. Prije svega, Hrvatska je postajala "politički i gospodarski suverena država". K tome, zakonodavstvo se "čistilo od komunističkih odrednica", te se "otvarao prostor" za donošenje demokratskog Ustava.[1086] Amandmani su zatim usvojeni velikom većinom glasova. No, u usvajanju amandmana ponovno nisu sudjelovali zastupnici lijevog bloka (SKH – SDP-a i SSH-a). Donesene odluke smatrali su nezakonitima, jer su ponovno tvrdili da se amandmane trebalo tretirati prema ukinutom amandmanu 59. No, ipak su izrazili svoje protivljenje nelegalnom konstituiranju srpske autonomije na hrvatskom teritoriju.[1087]

Paralelno sa saborskom sjednicom, u organizaciji SDS-a održan je Srpski Sabor u Srbu. Srpski Sabor nije bio samo običan skup, nego su donesene neke bitne odluke. Sabor je proglašen predstavnikom svih Srba u Hrvatskoj, te je osnovano Srpsko nacionalno vijeće (SNV) kao njegovo izvršno tijelo. Prve odluke SNV-a bile su usvajanje "Deklaracije o suverenosti i autonomiji srpskog naroda", te odbacivanje ustavnih amandmana i raspisivanje referenduma o srpskoj autonomiji. Kako je vidljivo, kroz odluke svojih nelegalnih tijela, pobunjeni Srbi su pratili odluke hrvatskih institucija. Bilo je to novo otvoreno rušenje hrvatskog ustavnog poretka. Usred svega, u javnosti se pojavio transkript razgovora sa zadnjeg sastanka Tuđman – Rašković. No, Raškovićevi navodi iz njega uzrokovali su veliku buru među njegovim pristašama, te je cijeli slučaj oslabio njegovu poziciju u SDS-u. Inače, transkript je u medije plasirao Tuđmanov kabinet, smatrajući da je predsjednik SDS-a J. Rašković neiskren u razgovorima.[1088]

Jasno, nakon Sabora u Srbu, glavna tema sjednice Vlade RH bilo je pitanje sigurnosti. Ministar MUP-a J. Boljkovac je najavio obranu hrvatskog suvereniteta, ali je istaknuo da ima kadrovskih problema u resoru.[1089] Međutim, nije imenovao krivca za to. O nepovoljnom stanju u resoru unutarnjih poslova bilo je već govora. Stoga je bio razumljiv pritisak iz stranačke baze HDZ-a za bržim promjenama. No, unatoč tim zahtjevima, ministar Boljkovac i zamjenik Perica Jurič odlučili su provesti mirnu tranziciju, što su branili tvrdnjom da s time

[1085] "Scenarij za tenkove", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14241., 26. 7. 1990., 3.
[1086] "Uvod u novi Ustav", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14241., 26. 7. 1990., 4.
[1087] "Amandman 59. ukinut neustavno", *Glas Slavonije*, (Osijek), br. 13876., 27. 7. 1990., 2.
[1088] N. BARIĆ, *Srpska pobuna u Hrvatskoj, 1990-1995.*, 71. -75.
[1089] "Autocestama u razvoj", *Glas Slavonije*, (Osijek), br. 13880., 1. 8. 1990., 3.

čuvaju "profesionalnu strukturu". Slična je bila sudbina tajne komunističke službe, bivšeg SDS RSUP-a, čiji su pripadnici bez propitivanja prethodnog rada prevedeni u novu instituciju. Navedeno je pravdano sigurnosnim problemima, kao što su gospodarski i organizirani kriminal, te zaštita ustavno - pravnog poretka. Ipak, navedena politika nije bila iznenađenje, jer ju je ministar Boljkovac najavio uoči preuzimanja resora.[1090]

Međutim, bez obzira na sigurnosne probleme sa srpskom manjinom i SDS-om, nastavljen je proces izrade novog demokratskog Ustava. Nakon usvajanja amandmana, u Saboru je osnovana Komisija za ustavna pitanja. Za predsjednika Komisije izabran je V. Šeks, dok su ostali članovi bili profesori Pravnog fakulteta: Branko Babac, Smiljko Sokol i Krunoslav Olujić, te sutkinja Dunja Jurić – Knežević i Ljubomir Valković. Rad Komisije bio je intenzivan, pa je do kolovoza 1990. napisan prijedlog Nacrta Ustava.[1091] Predsjedništvo RH također je oformilo svoju Ustavotvornu komisiju. U nju je imenovano preko dvije stotine uglednih građana, koji su do 15. rujna 1990. trebali dati svoje prijedloge za Nacrt Ustava.[1092] U nju su imenovane osobe iz različitih političkih tabora. Među poznatijim članovima bili su: Ljubo Boban, Janko Bobetko, Šime Đodan, Slavko Goldstein, Marijan Kos, Živko Kustić, Anđelko Mijatović, Ivan Milas, Dmitar Obradović, Đorđe Pribičević, Ivica Račan, Drago Roksandić, Vladimir Šeks, Zvonimir Šeparović, Petar Šegedin, Miko Tripalo, Vlado Veselica i Antun Vrdoljak.[1093] Uz ova dva tijela, kao stručno tijelo osnovano je i Uredničko vijeće. Njegova zadaća bila je analiza Nacrta Ustava saborske Komisije. U vijeću su bili profesori Pravnog fakulteta Nikola Filipović, Veljko Mratović, Smiljko Sokol, Branko Smerdel, te Darko Bekić, savjetnik predsjednika Tuđmana. Prema svjedočenju V. Šeksu, koji je bio član svih tijela, odmah je prihvaćeno preko 90 % sadržaja predloženog Nacrta Ustava. Usto, postojanje dviju komisija za izradu Ustava, bilo je ocijenjeno kao dobar politički potez, jer je ostvarena međusobna kontrola Sabora i Predsjedništva. Osim toga, treba ponoviti, da su u komisije za izradu Ustava bile imenovane osobe svih političkih uvjerenja, jer je za prvi demokratski Ustav, predsjednik Tuđman želio imati najširu političku potporu.[1094]

U međuvremenu, sigurnosna situacija dodatno se pogoršala. U svojstvu predsjednika Predsjedništva SFRJ, B. Jović je primio 13. kolovoza 1990. delegaciju SDS-a, koju su činili Milan Babić, David Rastović i Bogoljub Popović. Razlog njihovog dolaska, bilo je nezadovoljstvo novom politikom u Hrvatskoj. Stoga su Joviću rekli da "ne priznaju"

[1090] "Htjeli su likvidirati ministra Boljkovca", *Vjesnik*, (Zagreb), br. 15444., 17. 9. 1990., 5.
[1091] V. ŠEKS, *Temeljci hrvatske državnosti,* 100.
[1092] Ž. DOMLJAN, *Visoko podignimo zastavu, Hrvatska-od negacije do priznanja*, 141. – 142.
[1093] "Predsjednik s kraljevskim ovlaštenjima ?", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14352., 14. 11. 1990., 3.
[1094] V. ŠEKS, *Temeljci hrvatske državnosti,* 101.

amandmane na Ustav SRH, te su zatražili "intervenciju" od Predsjedništva SFRJ. Na to im je B. Jović obećao da će "upotrijebiti sva sredstva" u zaštiti Ustava SFRJ. U biti, najavio je mogućnost uvođenja izvanrednog stanja u Hrvatskoj, čije su karakteristike bile poznate iz ranijih događaja na Kosovu.[1095] Ubrzo je stigla reakcija hrvatskih vlasti. Predsjednik F. Tuđman ocijenio je sastanak kao urotu, ali je ipak napomenuo da u tome sudjeluju ipak samo "ekstremni elementi". Nadalje, najavio je neke poteze protiv sudionika beogradskog sastanka, kao što su potpuni prestanak uplata u Fond za nerazvijene, te prestanak financiranja hrvatskih općina koje podrže referendum o srpskoj autonomiji. Za kraj, najavio je daljnje primanje dobrovoljaca u hrvatski MUP, i to sve "do zadovoljavajuće razine sigurnosti".[1096] Reakcija predsjednika Tuđmana dobila je odmah podršku od svih relevantnih hrvatskih stranaka.[1097]

Međutim, nakon što je prethodno bila odbacivana samo jurisdikcija hrvatskog zakona, srpska pobuna krenula je korak dalje. U Kninu 17. kolovoza 1990. započinje oružana pobuna. Pobuna započinje u organizaciji vodstva SDS-a, te uz logističku potporu Srbije. Povod je bila legalna akcija MUP-a RH, koji je pokušao preuzeti oružje rezervnog sastava MUP-a iz SJS Knin, Benkovac i Obrovac. Nakon neuspjeha te akcije, još jedan MUP-ov pokušaj da helikopterskim desantom uspostavi pravni poredak u Kninu, nelegalno je spriječilo zrakoplovstvo JNA.[1098] No, ponašanje JNA nije bilo iznenađenje. Na samom početku vladavine demokratski izabranih vlasti, vojni vrh jednostrano je prekinuo suradnju s Hrvatskom i Slovenijom. Usto, početkom kolovoza 1990. nastao je unutar JNA plan o hapšenju najvažnijih političkih osoba u tim republikama. Stoga je potpora kninskoj pobuni bila samo logični nastavak te politike.[1099]

Jasno, srpska oružana pobuna je dovela do velikih sigurnosnih i gospodarskih problema u Hrvatskoj, jer je započela usred turističke sezone. Jasno, u hrvatskoj javnosti pojavila su se traženja da se pobuna uguši silom. No, hrvatske vlasti odlučile su problem pokušati riješiti mirnim putem. U svom priopćenju, Predsjedništvo RH pozvalo je hrvatski narod da se suzdrži od samostalnih akcija, te je izraženo zadovoljstvo stavom JNA da neće sudjelovati u daljnjim akcijama. Određena je također komisija s neovisnim stručnjacima, koja je trebala ispitati slučaj presretanja helikoptera MUP-a od strane JNA.[1100]

[1095] "Predsedništvo SFRJ koristiće sva prava i sredstva da spreči međunacionalne sukobe", *Politika*, (Beograd), br. 27606., 14. 8. 1990., 1.
[1096] "Dr. Tuđman: Suočeni smo s urotom", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14261., 15. 8. 1990., 3.
[1097] "Ugroženost po narudžbi", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14261., 15. 8. 1990., 7.
[1098] N. BARIĆ, *Srpska pobuna u Hrvatskoj, 1990-1995.*, 78. - 80.
[1099] D. MARIJAN, *Slom Titove armije: Jugoslavenska narodna armija i raspad Jugoslavije 1987.- 1992.*, 166. – 167.
[1100] "Osigurati mir", *Glas Slavonije*, (Osijek), br. 13899., 23. 8. 1990., 1.

Povodom kninskih događaja, održan je 22. kolovoza 1990. prošireni sastanak Predsjedništva SFRJ. O poduzetim mjerama za smirivanje situacije govorili su predsjednik Tuđman i savezni premijer A. Marković. No, krajnje priopćenje Predsjedništva ipak nije bilo loše za Hrvatsku. Izneseno je protivljenje bilo kakvim nezakonitim djelovanjima, ali su odbačene hrvatske optužbe, u kojima je JNA optužena za svrstavanje uz pobunjene Srbe. Nadalje, zaključeno je da Predsjedništvo jedino ima ovlasti za uvođenje izvanrednog stanja, te su svi akteri sukoba pozvani na poštivanje zakona.[1101] Svoj stav također je predočila savezna vlada. Ono je bilo još povoljnije za Hrvatsku. U svojim zaključcima, nezakonitim su proglašeni nadolazeći referendum o srpskoj autonomiji, te formiranje srpskih dobrovoljačkih jedinica.[1102]

Jasno, početak srpske pobune bio je glavna tema na izvanrednoj sjednici Sabora održanoj 24. kolovoza 1990. Prvi se zastupnicima obratio predsjednik vlade S. Mesić. Prije svega, zauzeo se za mirno rješenje. Osudio je potom politiku SDS-a, dok je ustavne amandmane vidio samo kao povod za pobunu. Također, gubitke hrvatskog gospodarstva procijenio je na 200 milijuna dolara. Usred ionako teškog stanja, bio je to još jedan veliki gubitak za hrvatsko gospodarstvo.[1103] Potom se zastupnicima obratio predsjednik F. Tuđman. Unatoč lošem odjeku u javnosti, on je također dao podršku mirnom rješenju. Kninske događaje ocijenio je kao "terorizam", ali je ustvrdio da je vodstvo RH uz veliku cijenu "obranilo demokraciju". Usto, odao je priznanje za lojalnost zastupnicima srpske nacionalnosti iz lijevog bloka, ali je kao razlog pregovora sa SDS-om naveo njihov "legitimitet na terenu". Ponovno je uputio poziv hrvatskim Srbima da se uključe u demokratski život, te je izrazio nezadovoljstvo ponašanjem Predsjedništva SFRJ i JNA tijekom krize. Nakon toga, pristupilo se kadrovskim promjenama u vrhu vlasti. Umjesto bivšeg predsjednika CK SKJ Stipe Šuvara, za hrvatskog člana Predsjedništva SFRJ izabran je dotadašnji predsjednik Vlade Stjepan Mesić. Za novog predsjednika Vlade izabran je J. Manolić. Prema svjedočenju Petra Kriste, S. Mesić je bio iznimno nezadovoljan svojom smjenom.[1104] Predsjednik Tuđman je kasnije svjedočio da nije zadovoljio svojim radom, pa je stoga smijenjen.[1105]

Umjesto Petra Kriste, za novog ministra obrane izabran je član SKH-SDP-a Martin Špegelj, penzionirani general JNA i predsjednik saveznog SUBNOR-a. Bilo je to veliko

---

[1101] "Protiv nasilnih promjena", *Glas Slavonije,* (Osijek), br. 13899., 23. 8. 1990., 4.
[1102] "Do autonomije se ne može izjašnjavanjem", *Vjesnik,* (Zagreb), br. 15417., 21. 8. 1990., 1.
[1103] "Iz izlaganja Stjepana Mesića", *Glasnik HDZ-a*, (Zagreb), br. 18., 31. 8. 1990., 9.
[1104] P. KRISTE, *Sjene nad slobodom, Sjećanja i pogledi na Hrvatske 1989. – 2002.*, 129., 198.- 202.
[1105] Ured Predsjednika RH (UPRH), Zapisnik s radnog sastanka u Predsjedničkim dvorima, Zagreb, 7. 5. 1997. Dokument u posjedu autora.

političko iznenađenje, pa ga je dio zastupnika ocijenio kao koaliciju HDZ-a i SKH-SDP-a. Međutim, iz HDZ-a je to odbijeno, te se podsjećalo da je M. Špegelj branio hrvatske interese još u saveznom SUBNOR-u. Za potpredsjednika Sabora, umjesto člana SDS-a Jovana Opačića, kao pripadnik srpske nacionalne manjine izabran je Simo Rajić iz SKH - SDP-a. No, zanimljiv je bio odlazni nastup Stipe Šuvara. Zastupnike je podsjetio na svoje političke zasluge za Hrvatsku, te je smjenu vidio kao političku pobjedu Miloševića. Međutim, izgleda da je iznesene činjenice, samo on vidio kao relevantne. Prije svega, bio je osoba bez demokratskog legitimiteta, dugogodišnji pripadnik poraženog komunističkog sustava i protivnik politike HDZ-a. Treba još napomenuti, da je Šuvar kao hrvatski član Predsjedništva, tijekom početka pobune u potpunosti ignorirao zahtjeve Zagreba za pomoć u njezinom gašenju.[1106]

Na kraju sjednice, zastupnici su usvojili "Rezoluciju o zaštiti ustavnog demokratskog poretka i nacionalnim pravima u Hrvatskoj". U dokumentu su donesene političke ocjene srpske pobune. Krivcima za pobunu proglašene su "stare dogmatske i hegemonističke snage" i vodstvo SDS-a, te je najavljeno zaustavljanje pobune "svim zakonitim sredstvima". K tome, tražilo se poštivanje ustavnih sloboda svih građana, te međunarodno obavještavanje i nadgledanje situacije u Hrvatskoj. Nadalje, zabranjivalo se i stvaranje izvaninstitucionalnih ili paralelnih tijela vlasti, te je na razini Jugoslavije zatražen međurepublički dogovor. Na kraju je upućena zahvala većini građana, za pomoć u smirivanju stanja i uspostavi pravnog poretka.[1107] Početak srpske pobune politički je ujedinio Hrvatsku. Jasno, najjaču potporu hrvatskom vodstvu dale su stranačke organizacije HDZ-a, koje su zatražile otpor "kosovizaciji i libanonizaciji" Hrvatske. Usto, osuđeno je djelovanje JNA tijekom početka oružane pobune. No, ipak je dominiralo pozivanje na razum i mirno rješenje.[1108] Bilo je i drugih političkih promjena. Tada je u vrhu JNA izgleda konačno shvaćeno, da HDZ uistinu ima većinsku potporu u hrvatskom narodu.[1109]

S ciljem postizanja mirnog rješenja srpske pobune, hrvatske vlasti poduzimaju razne korake. Kako bi negirali navode o diskriminaciji srpske manjine, pozvali su u Hrvatsku promatrače Europskog parlamenta, te organizacije za ljudska prava.[1110] Usporedno sa saborskom sjednicom, održan je zanimljiv sastanak u Zagrebu. Sudionici su bili ministar

---

[1106] D. BILANDŽIĆ, *Povijest izbliza, memoarski zapisi, 1945.- 2005.*, 368.
[1107] *Narodne novine*, br. 34/ 1990., 28. 08. 1990.
[1108] "Pokušaj kosovizacije Hrvatske", *Glas Slavonije*, (Osijek), br. 13897., 21. 8. 1990., 2., "Bezrezervna podrška hrvatskim vlastima", *Glas Istre*, (Pula), br. 226., 19. 8. 1990., 4., "Obrana suvereniteta i demokracije", *Glas Slavonije*, (Osijek), br. 13898., 22. 8. 1990., 3.
[1109] D. MARIJAN, *Slom Titove armije: Jugoslavenska narodna armija i raspad Jugoslavije 1987.- 1992.*, 222.
[1110] "Tuđman poziva organizacije za ljudska prava", *Vjesnik*, (Zagreb), br. 15418., 22. 8. 1990., 1.

MUP-a J. Boljkovac i njegov zamjenik J. Perković, opozicijski političari I. Z. Čičak i Slobodan Lang, dok je srpsku stranu predstavljao predsjednik SDS-a J. Rašković. Tema je bila pokušaj mirnog rješenja pobune, ali sastanak nije polučio uspjeh.[1111] Nadalje, u svrhu obilaska pobunjenih općina osnovana je saborska međustranačka komisija. Međutim, inicijativa je odmah propala. Vodstva pobunjenih općina odbile su komisijin dolazak, dok je hrvatska strana odbila sudjelovanje SNV-a kao nelegitimnog tijela.[1112] Još jedan kasniji pokušaj hrvatsko – srpskog dijaloga bio je neuspješan. Sabor je oformio radnu skupinu sastavljenu od uglednika, koji su trebali razraditi projekt kulturne autonomije hrvatskih Srba. SNV je odmah taj potez prozvao nelegitimnim, jer su se proglasili jedinim legitimnim predstavnikom Srba.[1113] Treba također navesti da je pobuni snažnu podršku odmah dao vrh Srpske pravoslavne crkve.[1114]

Još jedan pokušaj mirnog rješenja, bio je poziv MUP-a RH upućen sudionicima pobune. Oni su pozvani na prestanak nezakonitog djelovanja i povratak otetog oružja do 11. rujna 1990. Svima je također ponuđena abolicija, ali je najavljeno poduzimanje represivnih mjera prema onima koji se ogluše.[1115] S ciljem provedbe tog poziva, u D. Lapcu je 10. rujna 1990. održan novi sastanak hrvatske delegacije predvođene ministrom J. Boljkovcem s delegacijom pobunjenih Srba predvođene M. Babićem. Dva dana kasnije, ministar J. Boljkovac obavijestio je javnost da je postignut dogovor. Stoga je odmah zaključio da je pobuna propala, jer je većina Srba u MUP-u odbila scenarij SDS-a.[1116] Ubrzo se pokazalo da je Boljkovac imao krivu procjenu. Krajem rujna 1990. dolazi do novog sukoba jedinica MUP-a s srpskim pobunjenicima. Lokalni Srbi napali su na Banovini pripadnike MUP-a, koji su došli preuzeti oružje pričuvnog sastava iz tamošnjih stanica. Treba napomenuti da su napadači imali podršku većeg dijela lokalnih zapovjednika MUP-a, koji su bili srpske nacionalnosti.[1117] Bio je to još jedan udarac na politiku Josipa Boljkovca, koja je i dalje bila predmetom stalnih napada iz HDZ-a. No, njegov zamjenik Perica Jurič je odbacivao stalne zahtjeve za ministrovom smjenom, tvrdeći da takve "nije briga" za eskalaciju sukoba i žrtve.[1118]

Kao i nakon kninske pobune, Predsjedništvo SFRJ je održalo izvanrednu sjednicu, na kojoj je usuglašen stav prema događajima na Banovini. U zaključcima se navodilo da je

---

[1111] "Tajna večera Rašković - Boljkovac", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14276., 30. 8. 1990., 11.
[1112] "Kada smo nepoželjni ne idemo u općine", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14285., 8. 9. 1990., 3.
[1113] N. BARIĆ, *Srpska pobuna u Hrvatskoj, 1990.-1995.*, 88.- 89.
[1114] "Truba trubi, bje'žte rodoljubi", *Glasnik HDZ-a*, (Zagreb), br. 22., 28. 9. 1990., 7.
[1115] "Poziv na razum i povrat oružja", *Vjesnik*, (Zagreb), br. 15435., 8. 9. 1990., 1.
[1116] N. BARIĆ, *Srpska pobuna u Hrvatskoj, 1990.-1995.*, 82., "Vlasti oružje, Kninu - SUP", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14289., 12. 9. 1990., 3.
[1117] N. BARIĆ, *Srpska pobuna u Hrvatskoj, 1990.-1995.*, 83.
[1118] "Htjeli su likvidirati ministra Boljkovca", *Vjesnik*, (Zagreb), br. 15444., 17. 9. 1990., 5.

potrebno smirivanje stanja, ali je također ocijenjeno da postoji "ugroženost Srba" u RH. Na ovaj zadnji navod, upućen je odmah odgovor Predsjedništva RH. Poduprijet je stav o potrebi smirivanja stanja, ali je odbačen navod o ugroženosti Srba. Usto, Vlada RH je ponovno najavila uspostavu pravnog poretka, te su uputili poziv međunarodnim čimbenicima i organizacijama za ljudska prava da se uvjere u stvarni položaj Srba.[1119] Istovremeno, SNV je predstavio rezultate višednevnog referenduma o srpskoj autonomiji. Rezultat je bio znakovit, za autonomiju je bilo preko 99,96 % izašlih.[1120]

Napadi na Banovini doveli su 4. listopada 1990. do novog izvanrednog zasjedanja Sabora. Prvi se zastupnicima obratio član Predsjedništva SFRJ S. Mesić, koji je ponovno okrivio Srbiju za sukob, te je apelirao na provedbu mirnog rješenja. Potom su zastupnici HDZ-a tijekom rasprave govorili o sličnim situacijama diljem Hrvatske, gdje srpsko stanovništvo ne priznaje hrvatski suverenitet. Ovo je bilo i dokaz organiziranosti djelovanja s ciljem destabilizacije Hrvatske. Zatim je V. Šeks optužio Srbiju za potporu Kninu, te je poručio članovima SDS-a da će odgovarati za djelo pobune. Bilo je još zanimljivih istupa. Većinom glasova odbijen je prijedlog predsjednika HDS-a Vladimira Veselice, za trenutno proglašavanje Hrvatske samostalnom i suverenom državom. Zatim je predsjednik SKH - SDP-a Ivica Račan, zatražio donošenje deklaracije o novom povijesnom dogovoru o jugoslavenskoj zajednici između republika i pokrajina. Osim toga, raspravu je obilježio jedan incident. U svom istupu, zastupnik SDS-a R. Tanjga konstantno je vrijeđao vodstvo Hrvatske, što je dovelo do bacanja torbe zastupnika HDZ-a I. Bobetka na njega.[1121]

Usporedno sa jačanjem srpske pobune, na jugoslavenskoj razini nastavljeni su pregovori o budućnosti Jugoslavije. Po tom pitanju, od samog početka ostvaren je strateški savez između Hrvatske i Slovenije. Zajednički stav je bio da treba ustrojiti savez suverenih država ili provesti miran razlaz. No, krajem rujna 1990. Slovenija samostalno napušta taj savez, te donosi rezoluciju o odcjepljenju, u kojoj je ipak ostavljen prostor za mogući dogovor.[1122] U međuvremenu, na Vladi RH razmatrano je ponovno pitanje usvajanja saveznih ustavnih amandmana. Nakon analize, oni su podijeljeni na prihvatljive i neprihvatljive za interese RH. No, predsjednik vlade J. Manolić smatrao je boljim prihvatiti i samo dio saveznih amandmana nego ostanak starog komunističkoga Ustava. Međutim, iznesen je hrvatski stav, da je za promjenu saveznog Ustava potrebna suglasnost nelegalno ukinute

[1119] "Osigurati red i mir", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9744., 4. 10. 1990., 1.
[1120] N. BARIĆ, *Srpska pobuna u Hrvatskoj, 1990.-1995.*, 86.
[1121] "Burno zasjedanje Sabora", *Glasnik HDZ-a*, (Zagreb), br. 24., 12. 10. 1990., 10.
[1122] Opširnije o slovensko – hrvatskim odnosima vidi Damijan GUŠTIN, "Slovenija, saveznica Hrvatske tijekom razlaza s jugoslavenskom državom (od "nenačelne koalicije" do raspada vojnog saveza 1989.-1991.)", *Časopis za suvremenu povijest*, Vol. 40., No. 1., 2008., 85. – 106.

Skupštine Kosova. No, stav Srbije je bio također znan. Tvrdili su da Albanci u SFRJ nemaju status naroda, pa stoga nemaju legitimno pravo odlučivati o ustavnom položaju SR Srbije i SFRJ.[1123]

Početkom listopada 1990. predstavljen je nacrt konfederalnog ugovora Predsjedništva Slovenije i Predsjedništva Hrvatske, koji je nastao na temelju ugovora Europske zajednice. Prema njemu, Jugoslavija je trebala postati savez suverenih država, demokratskog uređenja i zaštitom ljudskih prava, s tendencijom europskim integracijama, zajedničkim tržištem i obrambenim sustavom, slobodnim kretanjem ljudi i robe, te zaštitom okoliša. Vanjska politika trebala je biti samostalno vođena od svake članice saveza. Što se tiče zajedničkih institucija, one su trebale biti minimalne i financirane unaprijed određenom kotizacijom. Također je trebalo izvršiti sukcesiju zajedničkih saveznih sredstava prema međunarodnim standardima. Ugovor je trebalo zaključiti na određeno vrijeme, nakon kojeg je svaka članica saveza imala pravo preispitati status. Usto, svaka članica imala je pravo samostalno zatražiti prijem u Europsku zajednicu.[1124]

No, svi prijedlozi za uređenje jugoslavenske zajednice službeno su predstavljeni 10. listopada 1990. na proširenoj sjednici Predsjedništva SFRJ. U raspravi su Hrvatska i Slovenija predstavile svoj konfederalni prijedlog. Zatim su Srbija i Crna Gora iznijele svoj prijedlog novog federativnog uređenja koji je podrazumijevao ponovnu centralizaciju, dok su BiH i Makedonija još uvijek podržavale trenutno federativno uređenje. Međutim, na sljedećoj sjednici Predsjedništva SFRJ, usvojen je federalni koncept Srbije i Crne Gore kao zajednički prijedlog za Skupštinu SFRJ, te su podržane teze predsjednika Predsjedništva B. Jovića u godišnjem izlaganju za Skupštini SFRJ. Ove odluke podržali su Srbija, Crna Gora, Kosovo, Vojvodina, BiH i Makedonija. Jasno, bio je politički poraz Hrvatske i Slovenije, ali je također bilo očekivano da Srbija pokuša nametnuti svoja rješenja kroz savezne institucije. Inače, u slučaju odbacivanja njihovog prijedloga, Srbija i Crna Gora imale su pripremljen zahtjev za novo crtanje unutarnjih granica, i to prema etničkim kriterijima.[1125]

Sjednica Skupštine SFRJ s predviđenim Jovićevim izlaganjem, na kraju ipak nije održana. Njezinu odgodu uspjeli su provesti predstavnici Slovenije i Hrvatske. Usto, otvoren je još jedan problem. Skupština je nelegalno odbila Mesićevo imenovanje u Predsjedništvo SFRJ, stoga je Hrvatska ponovno zatražila njegov izbor. No, uskoro dolazi do promjene

---

[1123] "Nema Ustava SFRJ bez Kosova", *Glasnik HDZ-a*, (Zagreb), br. 22., 28. 9. 1990., 6."Albanci nemaju status naroda", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14397., 29. 12. 1990., 2.

[1124] Osobna pismohrana (OP) Slavena Letice, Model konfederacije u Jugoslaviji, Zagreb, Ljubljana, 4. 10. 1990. Dokument u posjedu autora.

[1125] B. JOVIĆ, *Posljednji dani SFRJ, Izvodi iz dnevnika*, 203. - 208.; "Suživot ili razlaz", *Glasnik HDZ-a*, (Zagreb), br. 26., 26. 10. 1990., 10.

odnosa snaga. Nakon što su shvatili da su podržali koncept Srbije koji vodi centralizaciji, predstavnici BIH, Makedonije i Kosova počeli su mijenjati stajalište prema Jovićevom izlaganju, ali i prema hrvatsko - slovenskim zahtjevima. Stoga su predstavnici Srbije i Crne Gore morali popustiti, te je S. Mesić izabran u Predsjedništvo. Zatim je B. Jović ipak održao svoj govor, u kojem je otvoreno najavio sukobe, ukoliko ne bude usvojen prijedlog Srbije o ustroju buduće Jugoslavije.[1126] Zastupnik u Skupštini SFRJ-a i član HDZ-a Đuro Vidmarović kasnije svjedoči o tim događajima. Vidmarović je iznio da su članovi hrvatske delegacije bili jedinstveni u obrani hrvatskih prava, bez obzira na stranačku i nacionalnu pripadnost. Ključnim za političku pobjedu ocijenio je promjenu stava zastupnika BiH, Makedonije i Kosova. Zanimljivo, posvjedočio je da su u kuloarima dobivali podršku i od delegata Srbije.[1127] Usporedno, politika Srbije doživjela je još jedan neuspjeh. Odbačeno je usvajanje Zakona o razdruživanju, prema kojem bi jugoslavenski narodi po republikama odlučivali o ostanku ili izlasku iz SFRJ. Jasno, da je taj zakon usvojen, bio bi to odličan osigurač za kasniju blokadu Hrvatske i BiH u ostvarivanju prava na razdruživanje.[1128]

Hrvatska politika smatrala je događaje u Skupštini političkom pobjedom, te je tvrđeno da je dobivena "bitka za konfederalni koncept".[1129] Predsjednik Tuđman je javno tvrdio da je federalni koncept Srbije bio "unitaristički kao nijedan dosada", pa shodno tome, neprihvatljiv za BiH i Makedoniju. Za kraj, optimistično je najavio predstavljanje konfederalnog koncepta u Skupštini SFRJ, jer je smatrao da bi zadobio potporu većine, pa čak delegata iz Crne Gore.[1130] Istovremeno, hrvatska politika ostvarila je još jedan uspjeh. Sve veću potporu dobijao je stav da se "povijesni dogovor" ne može postići, sve dok federalne jedinice ne dobiju svoje demokratske predstavnike.[1131] Nakon svega, Srbija započinje novi međurepublički sukob. Krajem listopada 1990. uvedene su carine za robu iz Hrvatske i Slovenije, čime je došlo do sloma jedinstvenog saveznog tržišta.[1132] No, to nije bilo sve. Uz potporu vlasti Srbije, započelo je i otimanje imovine hrvatskih poduzeća na teritoriju Srbije.[1133]

U međuvremenu, nastavljeno je jačanje potencijala obrane RH. Sredinom listopada 1990. po hitnom postupku upućeni su u proceduru Zakon o unutrašnjim poslovima i Zakon o teritorijalnoj obrani. Prema njima, nadležnost obrane trebala je potom biti potpuno u rukama

---

[1126] B. JOVIĆ, *Posljednji dani SFRJ, Izvodi iz dnevnika*, 209.- 215.
[1127] "Beograda se više ne bojim", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9767., 27. 10. 1990., 9.
[1128] Ž. DOMLJAN, *Visoko podignimo zastavu, Hrvatska-od negacije do priznanja*, 157.
[1129] "Čovjek za dogovor", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9761., 21. 10. 1990., 2.
[1130] "Čitav hrvatski narod će braniti demokraciju", *Novi list*, (Rijeka), br. 287., 19. 10. 1990., 2.
[1131] "Suživot ili razlaz", *Glasnik HDZ-a*, (Zagreb), br. 26., 26. 10. 1990., 10.
[1132] B. JOVIĆ, *Posljednji dani SFRJ, Izvodi iz dnevnika*, 217.
[1133] P. KRISTE, *Sjene nad slobodom, Sjećanja i pogledi na Hrvatske 1989. – 2002.*, 137. – 140.

RH. Jasno, bio je to izravan politički udar na JNA.[1134] Stoga ne čudi da su B. Jović i članovi vojnog vrha, generali V. Kadijević, B. Adžić i admiral S. Brovet, iznova razmatrali intervenciju protiv Slovenije i Hrvatske. Međutim, Kadijević po prvi puta iznosi informacije o vaninstitucionalnom naoružavanju Hrvatske. Bila je to dobra prilika za udar na Hrvatsku. No, kako bi se preduhitrio novi Zakon o obrani RH, počinje žurna priprema optužnice zbog nelegalnog naoružavanja protiv ministra obrane M. Špegelja i ministra MUP-a J. Boljkovca. Međutim, nisu svi bili za tu opciju. Pa tako S. Milošević ponovno sugerira akciju JNA prema hrvatskom teritoriju gdje žive Srbi. Ubrzo, početkom studenog 1990. počinje operacionalizacija akcije protiv Hrvatske. General Kadijević traži od Jovića potporu Predsjedništva za hapšenje hrvatskih ministara. Međutim, bilo mu je potrebno vrijeme za pripremu dokaza, što je izazvalo Jovićevo nezadovoljstvo, koji je ipak smatrao "kako prvo treba hapsiti", pa tek poslije kompletirati optužnicu.[1135]

Informacije o mogućoj vojnoj intervenciji vrlo brzo su osvanule u medijima. Stav HDZ-a prema toj mogućnosti objavljen je u stranačkom glasilu. U njemu je JNA ocijenjena kao "nedemokratska i dogmatska institucija", koja je "izgubila oslonac" slomom komunizma, te stalno odbija mogućnost demokratskih dogovora i zakonskih rješenja prema kojima republike dobivaju nadležnost nad pitanjima obrane. No, izgleda da je postojalo saznanje o Kadijevićevom oklijevanju, pa se konstatirao i rascjep unutar vodstva JNA, na one koji traže brzo djelovanje i one koji bar traže formalno pokriće, ali se također tvrdilo da je veliki dio vodstva JNA do tada izravno pomagao pobunu Srba. Ipak, sudionike moguće intervencije se ponovno podsjećalo, da bi taj čin bio "kraj Jugoslavije, početak međunarodne izolacije i početak građanskog rata". Na kraju se zaključuje da su u JNA takvi elementi ipak u manjini, te bi stoga ubrzo trebali biti "politički odstranjeni".[1136] No, preko stranačke mreže HDZ-a istovremeno započinje podjela naoružanja zainteresiranima za obranu Hrvatske. Krajem listopada 1990., čelnik HDZ-a Osijek Branimir Glavaš podijelio je velike količine eksploziva čelnicima HDZ-a u Vinkovcima, Vukovaru i Županji.[1137] Međutim, zbog jake suradničke mreže vojne Uprave bezbednosti, navedena činjenica je bila ubrzo poznata u vrhu JNA.[1138]

U međuvremenu, tijekom jeseni dolazi do određenih promjena u politici međunarodne zajednice prema pitanju Jugoslavije, što je zamijećeno u vodstvu RH.[1139] B. Jović je također primijetio tu promjenu stajališta. Zemlje EZ-a podržavale su cjelovitu Jugoslavija, ali uz

---

[1134] "Teritorijalna obrana u nadležnosti Hrvatske", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14324., 17. 10. 1990., 6.
[1135] B. JOVIĆ, *Posljednji dani SFRJ, Izvodi iz dnevnika*, 215. - 228.
[1136] "Vojnog puča ne može biti", *Glasnik HDZ-a*, (Zagreb), br. 26., 26. 10. 1990., 11.
[1137] Priznanica o preuzimanju, Revers, Osijek, 24. 10. 1990. Dokument u posjedu autora.
[1138] D. MARIJAN, *Slom Titove armije: Jugoslavenska narodna armija i raspad Jugoslavije 1987.- 1992.*, 223.
[1139] Ž. DOMLJAN, *Visoko podignimo zastavu, Hrvatska-od negacije do priznanja*, 142. – 143.

demokratizaciju društva. S time je bio nezadovoljan, jer je smatrao da se time vodi dvostruka politika prema Jugoslaviji. No, prije svega, bio je nezadovoljan saznanjem da bi intervencija JNA bila politički osuđena od SAD-a i zemalja EZ-a. Usto, sredinom studenog 1990. savezni ministar vanjskih poslova Budimir Lončar dobio je analizu CIA-e, u kojoj se tvrdilo da će se Jugoslavija raspasti, uz provedbu vojnog udara.[1140]

Uz sve probleme, čini se da je početkom studenog 1990. kadrovska politika još uvijek bila boljka vlasti HDZ-a. Uoči početka nove saborske sjednice, predsjednik Tuđman je ponovno istaknuo da se "traže najbolja rješenja" za odgovorne dužnosti. Ipak, smatrao je da se "najviše kasni" u MUP-u.[1141] Na sjednici Sabora održanoj 8. i 9. studenog 1990., dio zastupnika pokrenuo je inicijativu za preispitivanje odgovornosti Vlade zbog loše sigurnosne i gospodarske situacije. Na tom tragu, izvršene su kadrovske promjene u Vladi. Umjesto Mate Babića, za potpredsjednika Vlade izabran je Franjo Gregurić. Umjesto Zdravko Mrsića, za ministra vanjskih poslova izabran je Frane Vinko Golem. Također je razriješeno jedanaest zamjenika ministra. U obrazloženju smjena, predsjednik Vlade J. Manolić je istaknuo da se tražilo "ljude od prakse", nakon što su prethodni ministri "više bili teoretski usmjereni". No, nisu svi bili zadovoljni promjenama. Potpredsjednik Sabora Simo Rajić zamjerio je nedostatak ministara Srba u rekonstruiranoj Vladi.[1142] Usto, na sjednici je usvojen predloženi Zakon o općenarodnoj obrani, čime su ovlasti iz domene obrane potpuno prenesene na Hrvatsku. No, zastupnici lijevog bloka (SKH –SDP, SSH) bili su nezadovoljni hitnim donošenjem zakona, jer su smatrali da se time "prejudicira dogovor" o saveznoj vojsci. No, ministar obrane M. Špegelj odbacio je takvo tumačenje, nakon čega je i lijevi blok dao potporu zakonu.[1143]

Istovremeno, nastavlja se proces donošenja Ustava RH. U listopadu 1990. predstavljena je radna verzija Ustava. Kao glavne odlike Ustava navedene su: jasnost njegovih točaka, suverena Hrvatska kao država hrvatskog naroda i drugih koji u njoj žive, pravo na samoodređenje i odcjepljenje, polupredsjednički sustav kao kompilacija predsjedničkog i parlamentarnog sustava, te s čime bi se jamčila međusobna kontrola.[1144] Početkom studenog 1990. na Predsjedništvu RH predstavljen je Nacrt Ustava, nakon čega su svi pozvani na sudjelovanje u javnoj raspravi. Tijekom rasprave najveći prigovori bili su upućeni odredbi prema kojima je RH trebala postati nacionalna država hrvatskog naroda, te uvođenju

[1140] B. JOVIĆ, *Posljednji dani SFRJ, Izvodi iz dnevnika,* 216. - 221.
[1141] "Nema politički nepodobnih", *Večernji list,* (Zagreb), br. 9777., 6. 11. 1990., 3.
[1142] "Vrijeme za privrednike", *Slobodna Dalmacija,* (Split), br. 14347., 9. 11. 1990., 2. - 3.
[1143] "Novi zakoni", *Slobodna Dalmacija,* (Split), br. 14347., 9. 11. 1990., 32.
[1144] "Hrvatski Ustav – priključak sa svijetom", *Glasnik HDZ-a,* (Zagreb), br. 24., 12. 10. 1990.,11.,"Ustav daje vlast narodu", *Slobodna Dalmacija,* (Split), br. 14302., 25. 9. 1990., 12.-13.

polupredsjedničkog sustava. Međutim, ti prigovori su odbijeni, jer je polupredsjednički sustav ocijenjen kao najoptimalniji sustav, jer je predsjednik ocijenjen kao "izraz narodnog suvereniteta".[1145] Uvođenje polupredsjedničkog sustava bilo je očekivano zbog razmišljanja u vrhu HDZ-a. Naime, Ž. Domljan svjedoči da mu je predsjednik Tuđman odmah nakon izbora tvrdio da Sabor više ne bi trebao imati istaknutu političku ulogu. Isto mu je ponovio J. Manolić nekoliko mjeseci kasnije. Međutim, poznavajući biografije tada dva najmoćnija člana HDZ-a, u biti je čudilo Domljanovo iznenađenje. Unutar HDZ-a, bilo je još nekih primjedbi na ustavna rješenja. Pa je tako Ž. Domljan bio protiv navođenja ZAVNOH-a kao dijela hrvatske državnosti. Također mu je bila preširoka odredba prema kojoj je Hrvatska nacionalna država hrvatskog naroda i poimence spomenutih drugih naroda i narodnosti. On je smatrao da je Hrvatska napokon definirala samo ono što su "druge republike odavno napravile". No, što se tiče polupredsjedničkog sustava, podržao ga je tvrdeći da je međuodnos tijela vlasti bio pogođen u "najboljoj mjeri europskog zakonodavstva".[1146] Sredinom studenog 1990. Ustavotvorna komisija Predsjedništva RH također je podržala predloženi Nacrt Ustava.[1147]

Nakon toga, Ustavna komisija Sabora proglasila je prijedlog Ustava podobnim za javnu raspravu. No, ponovne primjedbe na dio odredbi imali su član SKH - SDP-a Zdravko Tomac koji se protivio polupredsjedničkom sustavu, te predstavnik Zelene akcije Nikola Visković koji je zatražio uvrštavanje federalnog modela kao hrvatskog prijedloga za uređenje jugoslavenske države. No to je definitivno odbačeno.[1148] Na sjednici 24. studenog 1990. Sabor je proglasio stavljanje Nacrta prijedloga Ustava u javnu raspravu.[1149] Međutim, ova saborska sjednica održana je u sjeni napada srpskih pobunjenika, u kojem je ubijen benkovački milicajac Goran Alavanja. No, ubojstvo je samo po sebi bilo paradoks, jer je Alavanja otkazao lojalnost hrvatskim vlastima, te se u Benkovcu pridružio pobunjenim milicajcima srpske nacionalnosti. Bez obzira na tu činjenicu, saborski zastupnici HDZ-a ponovno su zatražili od vodstva RH što hitniju uspostavu pravnog poretka.[1150]

Krajem studenog 1990. zbog eskalacije sigurnosne krize održavaju se novi hrvatsko - slovenski sastanci. Nakon razgovora, bilo je vidljivo koji su najveći zajednički problemi na saveznoj razini. Bili su to: depolitizacija JNA, te zabrinutost zbog osnivanja Saveza

---

[1145] "Nema politički nepodobnih", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9777., 6. 11. 1990., 3.
[1146] Ž. DOMLJAN, *Visoko podignimo zastavu, Hrvatska-od negacije do priznanja*, 107. – 108.; 185. – 186.
[1147] "Predsjednik s kraljevskim ovlaštenjima ?", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14352., 14. 11. 1990., 3.
[1148] "Nacrt danas pred Saborom", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9794., 23.11. 1990., 3.
[1149] "Ustav jamči Hrvatskoj državu", *Večernji list,* (Zagreb), br. 13983., 24. 11. 1990., 2.- 3.
[1150] Velimir BRKIĆ, "Nimac: Iako je u Registru hrvatskih branitelja, Alavanja nije prvi hrvatski redarstvenik", (http://www.zadarskilist.hr/clanci/30042010/nimac-iako-je-u-registru-hrvatskih-branitelja-alavanja-nije-prvi-hrvatski-redarstvenik).

komunista - Pokreta za Jugoslaviju (SK-PzJ).[1151] Prije svega, razlog za zabrinutost bila je otvorena potpora iz JNA osnivanju SK-PzJ, te aktivno sudjelovanje u organizaciji bivšeg saveznog sekretara za obranu admirala B. Mamule.[1152] Zajednički je također odbačen prijedlog novog saveznog budžeta. Zaključeno je da savezne reforme nisu uspjele, te je postignut dogovor o zajedničkom odgovoru na srbijansku ekonomsku blokadu.[1153]

Da se problem depolitizacije JNA nije pojavio bez razloga, svjedoče kasniji događaji. Početkom prosinca 1990. političku scenu uzburkao je razgovor Veljka Kadijevića s novinarom zagrebačkog *Danasa* Miroslavom Lazanskim. U njemu je savezni sekretar otvoreno zaprijetio Sloveniji i Hrvatskoj, te je najavljivana i mogućnost skore intervencije. Usto, samo godinu dana nakon njegovog općeg sloma, komunizam je proglasio "ideologijom budućnosti", te je iznio staru priču "o vanjskim neprijateljima i domaćim izdajnicima" koji prijete SFRJ. Jasno, među domaće neprijatelje ubrojio je jedinice republičkih TO, stoga ih je poželio potpuno ukinuti. Također je najavio razoružavanje silom svih naoružanih sastava van MUP-a i Oružanih sastava SFRJ. Jasno, Kadijevićev istup je izazvao žestoke reakcije u Hrvatskoj i Sloveniji. Predsjednik Tuđman ga je ocijenio vojnim miješanjem u politiku i izlaskom iz ustavnog poretka.[1154] Zatim su Predsjedništvo RH i Vlada RH također zatražili političku odgovornost generala Kadijevića.[1155] No, potaknut događajima, u razgovoru za londonski *Independent*, predsjednik Tuđman upozorio je međunarodnu javnost na mogućnost vojnog udara.[1156] Što se tada spremalo, svjedoči tadašnji čelnik Uprave bezbednosti JNA Aleksandar Vasiljević. Za 3. prosinca 1990. bilo je pripremljeno vojno hapšenje ministra M. Špegelja. Međutim, akcija je zaustavljena, jer se tražilo istovremeno djelovanje JNA prema srpskim pobunjenicima u Kninu. Djelovanje prema Kninu bilo je potrebno da akcija ne izgleda kao svrstavanje na jednu stranu.[1157]

U tom kontekstu, nova sjednica hrvatskog Sabora održana je 6. prosinca 1990. Glavna tema u raspravi je bio Kadijevićev istup. No, očekivano dolazi do nacionalne polarizacije. Zastupnici HDZ-a i HDS-a tražili su Kadijevićevu odgovornost, dok su zastupnici srpske nacionalnosti iz lijevog bloka branili poziciju JNA. Sjednica je završila traženjem Kadijevićevog razrješenja i očitovanja Predsjedništva SFRJ, dok je hrvatska delegacija u

---

[1151] "U skladu s promjenama u Europi", "Preduboka savezna blagajna", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9794., 23.11. 1990., 3.
[1152] D. MARIJAN, *Slom Titove armije: Jugoslavenska narodna armija i raspad Jugoslavije 1987.- 1992.*, 130.
[1153] "U skladu s promjenama u Europi", "Preduboka savezna blagajna", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9794., 23.11. 1990., 3.
[1154] D. MARIJAN, *Slom Titove armije: Jugoslavenska narodna armija i raspad Jugoslavije 1987.- 1992.*, 223. - 224.
[1155] "Ispitati odgovornost generala Kadijevića", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9806., 5. 12. 1990., 3.
[1156] "Mogućnost vojnog udara ?!", *Glas Slavonije*, (Osijek), br. 13993., 10. 12. 1990., 7.
[1157] *Nekad bilo*, (gost: A. Vasiljević), ur. Siniša Mihajlović, RTRS, Banja Luka, 23. 11. 2012.

Skupštini SFRJ također dobila zaduženje za postavljanje pitanja Kadijevićevog statusa.[1158] K tome, ponovno je zatraženo određivanje minimalnih saveznih funkcija za financiranje, te je konstatirano da dolazi vrijeme za postizanje dogovora o jugoslavenskoj zajednici, jer su demokratski izbori provedeni u svim republikama.[1159] Drugi dan zasjedanja, sjednicu Sabora osiguravala je po prvi puta Specijalna jedinica MUP-a. Bio je to pokazatelj ozbiljnosti stanja. Na kraju zasjedanja, Sabor je odbio usvojiti savezne akte, te savezni budžet, u koji je po novom obračunu Hrvatska trebala uplatiti dvostruko sredstava više nego godinu dana ranije.[1160]

Potom se 10. prosinca 1990. u javnosti pojavila informacija SSNO-a o neovlaštenom formiranju oružanih sastava na teritoriju SFRJ, u kojoj se kao glavni problem navodilo naoružavanje formacija i organiziranih grupa u RH, podjela nelegalnog oružja iz Mađarske članovima HDZ-a, te priprema planova za napade na JNA. Problem nezakonitog naoružavanja primijećen je bio i u Sloveniji, te na Kosovu. Međutim, očiti problem, onaj srpske pobune, tretiran je kao odgovor na naoružavanje članova HDZ-a.[1161] Zatim se na sjednici Predsjedništva SFRJ održanoj 12. prosinca 1990. trebalo otvoriti raspravu o tom pitanju. No, zbog izostanka makedonskog člana V. Tupurkovskog, rasprava je odgođena za sjednicu zakazanu za 9. siječnja 1991. Prema A. Vasiljeviću, time je ostavljeno Hrvatskoj mjesec dana za pripremanje obrane.[1162] Što se u biti dogodilo? General Kadijević je ponovno zatražio odobrenje od Predsjedništva SFRJ za intervenciju u Hrvatskoj. Međutim, B. Jović je to odgodio, dok ne prođu izbori u Srbiji. K tome, smislio je plan, kojim bi se prikazalo da su oni za mirno rješenje, te okrivilo Hrvatsku za vojnu intervenciju.[1163]

Kako je prijetnja intervencijom JNA svakim danom bila sve prisutnija, na zahtjev hrvatske opozicije održan je 16. prosinca 1990. sastanak opozicijskih čelnika s predsjednikom Tuđmanom. Tijekom razgovora, Tuđman je iznio da je "otklonjena mogućnost" vojnog udara, ali je ustvrdio da ima pojedinaca u HDZ-u i opoziciji, koji svojim istupima stvaraju mogućnost za intervenciju Također je odbacio tvrdnje o naoružavanju članova HDZ-a i nepotrebnom jačanju snaga sigurnosti RH.[1164] Unatoč konstantnim prijetnjama iz JNA, te osporavanju Tuđmanovog izbornog legitimiteta, predsjednik Tuđman održao je svečano

---

[1158] "Pregled rada hrvatskog Sabora", *Glasnik HDZ-a*, (Zagreb), br. 33., 14. 12. 1990., 8.-9.
[1159] "Ne priznajem bezizlaz", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14375., 7. 12. 1990., 4.-5.
[1160] "Manje za zdravstvo, više za zdravlje", "Strankama 12, 4 milijuna", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14376., 8. 12. 1990., 4.-5., "Odbačeni svi savezni akti", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14376., 8. 12. 1990., 32.
[1161] Slaven LETICA, Mario NOBILO, *JNA: rat protiv Hrvatske: scenarij vojnog udara u Hrvatskoj i metode specijalnog rata u njegovoj pripremi*, Zagreb, 1991., 43. - 45.
[1162] *Nekad bilo*, (gost: A. Vasiljević), ur. Siniša Mihajlović, RTRS, Banja Luka, 23. 11. 2012.
[1163] B. JOVIĆ, *Posljednji dani SFRJ, Izvodi iz dnevnika*, 229.
[1164] "Otklonjena pogibelj vojne intervencije", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14385., 17. 12. 1990., 2.

primanje povodom Dana JNA. Uz mnoge uglednike, bila je također prisutna i delegacija JNA. U delegaciji su bili Konrad Kolšek, načelnik V. vojne oblasti, te načelnik Vojnopomorske oblasti viceadmiral Mile Kandić. Razgovori su održani u pomirujućem tonu, te je donesen zaključak kako međusobne probleme treba rješavati mirnim i demokratskim putem.[1165]

Usporedno s prijetnjom intervencije JNA, nastavljen je proces donošenja Ustava. U zaključku od 14. prosinca 1990. Ustavna komisija Sabora je donijela zaključak da je Ustav spreman za usvajanje, te se navodilo da su cijeli proces ubrzale konstantne prijetnje vojnim intervencijom. Još jedna novost u Ustavu bio je članak zakona, kojim se blokiralo savezne zakone, koji bi bili ocijenjeni suprotnim važećim hrvatskim.[1166] Uoči samog usvajanja, i predsjednik SDS-a J. Rašković je poslao svoje prijedloge na Nacrt Ustava RH. U Raškovićevom prijedlogu je ponovno zatraženo uvrštavanje načela podijeljenog suvereniteta između Hrvata i Srba, ostavljanje dijela suvereniteta RH na saveznoj državi, upotreba srpskog jezika i pisma na cijelom teritoriju Hrvatske. Usto, tražena je jedinstvena savezna JNA, mogućnost ostvarivanja srpskih teritorijalnih autonomija, te pravo veta na pitanja pitanja koja se tiču Srba u Hrvatskoj. No, prijedlog je bio odbijen, jer je bio potpuna negacija politike HDZ-a.[1167]

Uoči proglašenja Ustava RH, Glavni odbor HDZ-a održao je svoju sjednicu. Na dnevnom redu bile su različite teme: aktualno političko stanje, donošenje Ustava, te daljnji stranački rad. U obraćanju prisutnima, F. Tuđman je ponovno govorio o problemima s kojima se HDZ susretao od osnivanja, o sukobu s politikom unitarizma i dogmatizma, ali je ipak odao priznanje članovima SKH za mirnu tranziciju. Također su osuđeni potezi vrha JNA i dogmatskih snaga prema Hrvatskoj, kao i dijela hrvatske opozicije prema pitanju vojne prijetnje. Nadalje, iznio je, da je po cijenu gubitaka izabrana strategija trpljenja kninske pobune, i to poradi izbjegavanja intervencije JNA. Poručio je također da su Hrvatska i Slovenija imale pravo na naoružavanje, stoga su odbačene optužbe iz JNA. Usto, istaknuta je promjena odnosa međunarodne zajednice prema pitanju Jugoslavije, jer je konfederalni prijedlog dobivao sve jaču podršku. Uz sjednicu, također je održan i sastanak Kluba zastupnika HDZ-a s ciljem upoznavanja sa sadržajem novog Ustava.[1168]

Svečana sjednica Sabora na kojoj je proglašen prvi demokratski Ustav RH održana je 21. i 22. prosinca 1990. Bila je to kruna politike HDZ-a, jer su uglavnom sva najvažnija

---

[1165] D. MARIJAN, *Slom Titove armije: Jugoslavenska narodna armija i raspad Jugoslavije 1987.- 1992.*, 222.; "Tuđman primio Kolšeka i Kandića", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14403., 22. 12. 1990., 1.
[1166] "Ipak božićni Ustav", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9816., 15. 12. 1990., 3.
[1167] OP Slavena Letice, Primjedbe na Nacrt Ustava RH, potpis: Jovan Rašković, Zagreb, 11. 12. 1990. Dokument u posjedu autora.
[1168] "Glavaš u sukobu s Tuđmanom", *Glas Slavonije*, (Osijek), br. 14007., 28. 12. 1990., 3.

načela iz njegovog programa, postala dijelom prvog hrvatskog demokratskog Ustava. Međutim, nisu svi bili zadovoljni novim Ustavom. Zastupnici srpske nacionalnosti iz lijevog bloka, tvrdili su da se time Srbima oduzima status naroda, pravo na jezik i kulturu, te su iznosili da ga neće prihvatiti, kao ni izlazak iz Jugoslavije.[1169] Nasuprot stalnim prigovorima političkih predstavnika srpske manjine, treba napomenuti da su sve druge manjinske zajednice bile iznimno zadovoljne tretmanom novih hrvatskih vlasti.[1170] Usto, potaknuti Kadijevićevom prijetnjom, Klub zastupnika HDZ-a predložio je uvrštavanje zakonskog prijedloga, prema kojem Sabor u izvanrednim prilikama ima mogućnost donošenja dvotrećinskom većinom samostalne odluke o odcjepljenju.[1171] Odmah nakon usvajanja Ustava, predsjednik F. Tuđman održao je svečano primanje. Uz saborske zastupnike i druge hrvatske uglednike, primanju su nazočila demokratska vodstva Slovenije i BiH.[1172] Uz Ustav, donesen je također Zakon o državnom znakovlju, s kojim je određen izgled grba i stijega, himne, te stijega i lente predsjednika RH.[1173] Na oblikovanju znakovlja radili su istaknuti hrvatski znanstvenici i umjetnici, koje je angažirao predsjednik Sabora Žarko Domljan.[1174]

Usporedno s završetkom procesa donošenja prvog Ustava RH, pobunjeni Srbi donose 13. prosinca 1990. Statut Srpske autonomne oblasti Krajine (SAO Krajina). Nakon usvajanja, Statut je upućen Predsjedništvu SFRJ, Skupštini SFRJ, predsjedniku Tuđmanu, predsjedniku Sabora Ž. Domljana i Ustavotvornoj komisiji Sabora RH. Jasno, hrvatske institucije odmah su ga odbacile kao nezakonit. No, nakon što je veći broj općina (Knin, D. Lapac, Gračac, Benkovac, Obrovac, Vojnić i T. Korenica) usvojio Statut, u Kninu je 21. prosinca 1991. proglašena Srpska autonomna oblast (SAO) Krajina. Bio je to novi korak u stvaranju nelegalne srpske paradržave na hrvatskom teritoriju i pokazatelj daljnje politike SDS-a.[1175]

Međutim, u procesu razdruživanja, Slovenija je ponovno otišla korak dalje od Hrvatske. Na svečanoj sjednici održanoj 26. prosinca 1990., slovenska skupština proglasila je rezultate referenduma o neovisnosti. Slovenija je time postala suverena država, ali je bila i dalje otvorena za novi dogovor o zajedničkoj državi. Međutim, referendum je ojačao njezin pregovarački položaj. Proglašenju rezultata u slovenskom parlamentu nazočili su predsjednik

---

[1169] "Povijesni čin", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14390., 22. 12. 1990., 4.
[1170] Ž. DOMLJAN, *Visoko podignimo zastavu, Hrvatska-od negacije do priznanja*, 175.
[1171]"Povijesni čin", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14390., 22. 12. 1990., 4.
[1172] "Primanja dr. Tuđmana", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14390., 22. 12. 1990., 32.
[1173] "Zakon o državnom znakovlju", *Glasnik HDZ-a*, (Zagreb), br. 34. 21. 12. 1990., 10.
[1174] Ž. DOMLJAN, *Visoko podignimo zastavu, Hrvatska-od negacije do priznanja*, 185. – 186. Na povijesnom kontekstu budućih državnih simbola radili su Nikša Stančić i Josip Kolanović, na grafičkom rješenju Miroslav Šutej, dok je na novom notnom zapisu himne radio Igor Kuljerić.
[1175] N. BARIĆ, *Srpska pobuna u Hrvatskoj, 1990.-1995.*, 93. - 94.; "Ipak božićni Ustav", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9816., 15. 12. 1990., 3.

F. Tuđman i predsjednik Sabora Ž. Domljan[1176] Zanimljivo, predsjednik Tuđman tada još nije podržavao provedbu referenduma u Hrvatskoj. Smatrao je da su Slovenci krenuli preradikalno, što je izazvalo nezadovoljstvo međunarodne zajednice.[1177]

Zadnje zasjedanje Sabora u 1990. održano je 27. i 28. prosinca. Na dnevnom redu su bile uglavnom gospodarske teme. Na početku je odbijen zahtjev savezne vlade za povećanje financiranja JNA. Nadalje, ponovljen je stav da se neće usvajati savezne akte, koji nisu u skladu s hrvatskim interesima. Usvojen je hrvatski proračun za 1991., koji su predstavili ministri Franjo Gregurić, Marijan Hanžeković i Božo Udovičić. Karakterizirala ga je "konfederalna usmjerenost, te pouzdanje u vlastite ekonomske potencijale i racionalno gospodarenje sredstvima". U biti, nakon usvajanja novog budžeta, hrvatski prihodi napokon su trebali više ostajati u RH.[1178] No, tijekom ove saborske sjednice, na sastanku najužeg državnog vrha, predsjednik Tuđman također odbija "Cjeloviti plan obrane" ministra Špegelja. Plan je inače bio dosta kontroverzan. Navedenu odluku je Tuđman donio nakon navodne garancije vodstva JNA da neće napasti Hrvatsku. Treba također napomenuti da se Špegeljevom planu, u biti najviše usprotivio ministar MUP-a J. Boljkovac, koji je također tvrdio da JNA neće napasti Hrvatsku.[1179]

Na izmaku pobjedničke 1990., glavni tajnik HDZ-a A. Beljo uputio je novogodišnju čestitku članstvu HDZ-a u domovini i inozemstvu. Čestitka je bila motivacijskog i informativnog karaktera. Na početku čestitke se navodilo da je HDZ u prošloj godini "okupio najšire slojeve hrvatskog pučanstva i postigao zavidne rezultate u ispravljanju mnogih pogrešaka i zabluda nastalih kroz svih onih minulih, drugih i burnih devet desetljeća". Zatim se tvrdilo da su ostvareni svi politički preduvjeti za napredak, te je trebalo nastaviti politički raditi da bi se ostvarili ciljevi. Nadalje, u 1991. je trebalo HDZ iz političkog pokreta preoblikovati u stranku, po uzoru na druge zapadnoeuropske stranke. Usto, navedeni su i drugi stranački prioriteti politike u 1991. godini: informatizacija, gospodarska suverenost i slobodno tržište, te jačanje gospodarstva i školstva. Izneseni vanjskopolitički ciljevi bili su uključivanje u Europsku zajednicu i jačanje hrvatske pozicije na međunarodnoj sceni. Što se tiče jugoslavenske zajednice, konstatiralo se produbljavanje krize, nakon pobjede reformiranih komunista u Srbiji i Crnoj Gori. Također je zaključeno da hrvatski narod u domovini i iseljeništvu zna samostalno organizirati život na demokratskim temeljima, te kako

[1176] Ž. DOMLJAN, *Visoko podignimo zastavu, Hrvatska-od negacije do priznanja*, 193.
[1177] D. BILANDŽIĆ, *Povijest izbliza, memoarski zapisi, 1945.- 2005.*, 364.
[1178] "Usvojen proračun i gospodarski program", *Glasnik HDZ-a,* (Zagreb), br. 37., 11. 1. 1991., 6.-7.
[1179] Ž. DOMLJAN, *Visoko podignimo zastavu, Hrvatska-od negacije do priznanja*, 251.

u HDZ-u ima mjesta za sve, ali je istaknuto da je ipak za postizanje što boljih političkih rezultata "potrebna stranačka stega".[1180]

3. Sigurnosni problemi zbog pokušaja uvođenja izvanrednog stanja od strane JNA i Srbije

Kakvo je političko stanje u SFRJ bilo početkom 1991.? U svim republikama do kraja 1990. provedeni su demokratski izbori. Nakon pogleda na rezultate izbora, bilo je vidljivo da je došlo do ideološkog loma, jer su komunisti pobijedili na izborima u Srbiji i Crnoj Gori. Uvjerljivu koalicijsku pobjedu na izborima u Bosni i Hercegovini, ostvarile su nacionalne stranke. U pobjedničkoj koaliciji bile su muslimanska Stranka demokratske akcije (SDA), Srpska demokratska stranka BiH (SDS BiH) i Hrvatska demokratska zajednica, koje su, shodno rezultatima, podijelile vlast.[1181] U Srbiji su uvjerljivu izbornu pobjedu odnijeli S. Milošević i Socijalistička partija Srbije (SPS).[1182] U Crnoj Gori, isto su ostvarili Savez komunista i njihov čelnik Momir Bulatović.[1183] U Makedoniji je relativnu izbornu pobjedu ostvario VMRO-DPMNE, stranka s izrazitim nacionalnim programom. No, krajem siječnja 1991., ipak je za predsjednika Predsjedništva SR Makedonije izabran komunistički kandidat Kiro Gligorov.[1184] K tome, nakon što je do tada odbijala takvu mogućnost, Srbija je pristala na početak međurepubličkih pregovora o budućnosti Jugoslavije.[1185] Što se tiče savezne vlade predvođene A. Markovićem, ona je pokušavala provesti demokratske reforme, te postići novi povijesni dogovor o budućnosti zemlje. U tome je još uvijek imala djelomičnu podršku hrvatskih vlasti.[1186] Nasuprot tome, S. Milošević je želio smjenu savezne vlade, jer je tvrdio da su njihovi potezi upereni protiv Srbije. No, tome se usprotivio B. Jović, jer je smatrao da savezne institucije moraju opstati, i to prije svega, da bi se očuvala JNA. Razlog je bila nada, da bi u mogućem raspletu krize, vojska mogla odraditi posao za interese Srbije.[1187]

Nakon propasti prvog pokušaja vojne intervencije krajem 1990., general Kadijević početkom 1991. traži od Jovića zaustavljanje raspada savezne države i definiranje postupka mogućeg odcjepljenja iz SFRJ. Pri tome Kadijević iznosi svoj prijedlog, koji je bio na liniji

---

[1180] "Svim ograncima HDZ u Domovini i iseljeništvu", *Glasnik HDZ-a,* (Zagreb), br. 37., 11. 1. 1991., 41.
[1181] I. LUČIĆ, *Uzroci rata, Bosna i Hercegovina 1980. - 1992. godine,* 286. -287., 297.
[1182] B. JOVIĆ, *Posljednji dani SFRJ, Izvodi iz dnevnika,* 232.
[1183] "I službeno pobjeda komunista", *Glas Slavonije,* (Osijek), br. 14005., 26. 12. 1990., 4.
[1184] "Prvi nesporazumi pobjednika", *Oslobođenje,* (Sarajevo), br. 15304., 28. 1. 1991., 1.
[1185] "Dogovor – uvjet za politički mir", *Glas Slavonije,* (Osijek), br. 14013., 7. 1. 1991., 1.
[1186] "Neophodan povijesni dogovor", *Glas Slavonije,* (Osijek), br. 14009., 1. - 2. 1. 1991., 4.
[1187] B. JOVIĆ, *Posljednji dani SFRJ, Izvodi iz dnevnika,* 234.

interesa Srbije. Pravo na odcjepljenje imali bi jedino narodi Jugoslavije, a ne republike. Posebno zadovoljstvo kod Jovića, izazvala je Kadijevićeva najava skorog razoružanja rezervnog sastava MUP-a, sastavljenog uglavnom od članova HDZ-a, te informacija da su organi JNA tajno snimili film o nelegalnom naoružavanju s ministrom Špegeljem i članovima HDZ-a s područja Virovitice.[1188] Usto, paralelno se nastavlja razvijanje srpske pobune u Hrvatskoj. Nakon proglašenja SAO Krajine, u Kninu je 4. siječnja 1991. osnovan SUP Krajine, koji nije priznavao hrvatsku jurisdikciju, ali je ipak ostavljao mogućnost suradnje s MUP-om RH. No, prema očekivanju, u saveznim institucijama nije se previše obaziralo na ustrojavanje tog nelegalnog tijela.[1189]

Na temelju navedenih činjenica, vlasti RH nastavljaju s pojačanim pripremama za obranu. S tom svrhom, konstituirano je Vijeće za narodnu obranu i zaštitu ustavnog poretka RH. Tijelo je imalo ovlasti predlagati zakonske prijedloge, i to posebno u domeni obrane. Predsjedavao mu je predsjednik Tuđman, dok su ostali članovi bili: predsjednik Vlade J. Manolić, član Predsjedništva SFRJ S. Mesić, predsjednik Sabora Ž. Domljan, potpredsjednici vlade M. Ramljak i F. Gregurić, ministar obrane M. Špegelj, ministar unutarnjih poslova J. Boljkovac, ministar vanjskih poslova F. Golem i predstojnik Ureda predsjednika H. Šarinić.[1190]

Nakon što je Predsjedništvo RH ukinuto donošenjem novog Ustava, jedna od zadnjih sjednica tog tijela održana je 7. siječnja 1991. Na dnevnom redu bili su pregovori na saveznoj razini, te problem srpske pobune. Ministar MUP-a J. Boljkovac je najavio zaštitu interesa Hrvatske na teritoriju zahvaćenom pobunom, ali samo uz podršku međunarodne zajednice. Ponovno je od saveznih institucija zatraženo određivanje prema pobuni i osnivanju SUP-a Krajine. Što se tiče početka pregovora o budućnosti zajedničke države, smatralo se da je razlog tome slabljenje pozicije Srbije. Predsjednik Tuđman je potvrdio sudjelovanje u pregovorima, ali ipak "nije očekivao puno". Iznio je također, da će Hrvatska u pregovorima inzistirati na rješenju srpske pobune, dogovoru o budućnosti Jugoslavije, te isključivanju saveznih institucija (JNA) iz pregovora.[1191]

U navedenom kontekstu, održana je 9. siječnja 1991. sjednica Predsjedništva SFRJ. Ubrzo je postalo jasno što je ipak glavni cilj sjednice. Nakon što je odbijen zahtjev J. Drnovšeka da se raspravi nelegalni upad Srbije u savezni monetarni sustav, usvojena je Naredba Predsjedništva SFRJ, u kojoj se na području SFRJ do 19. siječnja 1991. tražilo

---

[1188] *Isto*, 236. – 239.
[1189] N. BARIĆ, *Srpska pobuna u Hrvatskoj, 1990. -1995.*, 105.
[1190] "Osnovano vijeće za narodnu obranu", *Glas Slavonije*, (Osijek), br. 14013., 7. 1. 1991., 2.
[1191] "Izborili smo se za pregovore republika", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14405., 8. 1. 1991., 2.

razoružavanje svih nelegalnih naoružanih formacija i osoba. Iako se u Naredbi navodno tražilo razoružanje svih formacija, u biti je bila uperena protiv rezervnog sastava MUP-a RH. Međutim, zakonitost donošenja Naredbe je bila upitna, jer glasovanju nisu nazočili S. Mesić, J. Drnovšek i V. Tupurkovski.[1192] Usto, ponovno je pokazana i dvojnost politike saveznih institucija prema zahtjevima iz različitih republika. Službeni zahtjev RH, u kojem je zatražena pomoć JNA u slamanju srpske pobune, odbijen je uz obrazloženje da ne mogu ispuniti taj zahtjev.[1193]

Dan poslije, u ozračju donesene Naredbe Predsjedništva SFRJ, održana je nova sjednica proširenog Predsjedništva SFRJ. Bio je to početak pregovora o budućnosti zajedničke države, ali nije bilo promjena u stavovima republika. Predsjednik F. Tuđman je iznio hrvatske polazne pregovaračke točke: sve republike imaju pravo na suverenitet i na samoodređenje, svi građani i narodi su jednakopravni, odricanje od sile u političkom procesu, međusobno priznavanje granica i poštivanje prava u određivanju odnosa s drugim republikama, uzajamna pomoć u procesu izgradnje vlastitih država i društava, najduže na šest mjeseci izmirivanje financijskih potreba federacije, prijelaz u ugovorno stanje konfederativnog uređenja, te njegovo uvažavanje kao legitimne opcije u Predsjedništvu SFRJ, potpuna depolitizacija JNA, te ujednačavanje kriterija saveznih tijela prema istim pojavama u različitim federalnim jedinicama (Kosovo – Hrvatska). Usto, međunarodna zajednica je trebala nadgledati pregovore, te je viđeno potrebnim stvaranje medijske klime, da bi se lakše ostvario "uspješan prijelaz u savez suverenih država koji bi trebao postati dijelom Europske zajednice".[1194] Prema očekivanju, Hrvatsku je podržala Slovenija, čiji su predstavnici potom postavili pitanje legitimnosti tri glasa Srbije u Predsjedništvu SFRJ. Jasno, stav Srbije i Crne Gore o budućnosti Jugoslavije bio je drugačiji. Oni su bili za centraliziranu federaciju, te protiv isključenja saveznih institucija i uvođenja međunarodne zajednice u proces pregovora. Iznijeli su također svoj stav, da Srbi ne mogu živjeti razdvojeni u više država, što je u biti značilo da oni ne priznaju republičke granice. Nadalje, za BiH je bila moguća zajednica koju čine suverene republike, dok je na sličnom tragu bila Makedonija.[1195]

U međuvremenu, vlasti RH i dalje nastoje mirno riješiti problem srpske pobune. Na poziv predsjednika Sabora, 9. i 10 siječnja 1991. održan je sastanak s predstavnicima

---

[1192] "Dvojaki kriteriji Predsjedništva SFRJ", *Glas Slavonije*, (Osijek), br. 14016., 10. 1. 1991., 1.
[1193] S. LETICA, M. NOBILO, *JNA: rat protiv Hrvatske: scenarij vojnog udara u Hrvatskoj i metode specijalnog rata u njegovoj pripremi*, 94. – 95.
[1194] "Savez suverenih država", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14408., 11. 1. 1991., 4.- 5.
[1195] D. MARIJAN, *Slom Titove armije: Jugoslavenska narodna armija i raspad Jugoslavije 1987.- 1992.*, 145. - 146.

pobunjenih općina. No, sastanku su se odazvali jedino predstavnici SO Glina i SO Kostajnica, te je inicijativa na kraju rezultirala neuspjehom.[1196]

Nakon usvajanja Naredbe, Hrvatska se ponovno suočila s prijetnjom intervencije JNA. No, kao hrvatska kontramjera, počelo je ubrzano informiranje međunarodne zajednice o toj mogućnosti. Unutar toga, posebno je odjeknulo Tuđmanovo pismo predsjedniku SAD-a G. Bushu, u kojem je zatražio podršku od SAD-a tek uspostavljenoj hrvatskoj demokraciji.[1197] U međuvremenu, vodstvo RH je dobilo informaciju, da je general Kadijević dao 18. siječnja 1991. usmenu naredbu za hapšenje vodećih ljudi Slovenije i Hrvatske. S navedenom informacijom Tuđman upoznaje saveznog premijera A. Markovića, ali Kadijević kasnije službeno negira tu informaciju.[1198]

Čini se da je hrvatski otpor provedbi Naredbe Predsjedništva SFRJ, iznenadio V. Kadijevića i B. Jovića. Stoga Jović predlaže Kadijeviću novu strategiju. Trebalo je preko S. Mesića nagovoriti hrvatsko vodstvo da samo vrati oružje. No, Kadijević potom iznosi Joviću, da veliki dio zapovjednog vrha JNA uz podršku S. Miloševića traži trenutni obračun s Hrvatskom. No, to je Jović odbacio. Kao probleme ističe pronalazak kolaboracionista u Hrvatskoj, moguću međunarodnu izolaciju, te priključenje Slovenije i kosovskih Albanaca hrvatskom otporu. Potom B. Jović sam iskušava strategiju koju je predložio Kadijeviću. Tijekom razgovora 18. siječnja 1991. bezuspješno nagovara S. Mesića na povrat oružja. No, potom Mesić predlaže novi dogovor, vraćanje oružja, ali i pomoć saveznih institucija u rješenju kninske pobune, što Jović naravno odbija. Međutim, ipak je postignut dogovor, prema kojem Hrvatska dobiva dva dodatna dana za povrat oružja. Usporedno, Kadijević prikazuje Joviću najavljeni film Uprave vojne bezbednosti, koji potvrđuje uvoz oružja u organizaciji hrvatskih ministara i članova HDZ-a. Nakon toga, Kadijević javlja B. Joviću da vodstvo RH ne poštuje postignuti dogovor. Međutim, dolazi do novog obrata, jer S. Mesić ultimativno Joviću iznosi hrvatske uvjete za rješenje krize. Prije svega, vrh JNA trebao je priopćiti da su od strane Hrvatske ispunjeni svi zahtjevi Naredbe. Zatraženo je također povlačenje jedinica JNA i prestanak neprijateljstva prema RH, te priznavanje prava RH na intervenciju protiv srpske pobune. U slučaju provedbe vojnog udara, najavljeno je trenutno proglašenje odcjepljenja, traženje intervencije UN-a, povlačenje hrvatskih saveznih kadrova i zapljena imovine federacije, povlačenje hrvatskih oficira iz JNA, te sankcioniranje onih koji

[1196] "Početak, pa makar i krnji", *Glas Slavonije*, (Osijek), br. 14016., 10. 1. 1991., 3., "Neuspjeli razgovori", *Glas Slavonije*, (Osijek), br. 14017., 11. 1. 1991., 2.
[1197] "Što je Zimmermann rekao Joviću", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9675., 14. 2. 1991., 6.
[1198] S. LETICA, M. NOBILO, *JNA: rat protiv Hrvatske: scenarij vojnog udara u Hrvatskoj i metode specijalnog rata u njegovoj pripremi*, 58. – 59.

se ogluše na ove zahtjeve. Hrvatski zahtjevi bili su iznenađenje za Jovića, jer je u biti potpuno odbijena provedba Naredbe. Stoga je zaključio da je Hrvatska izgleda dobila podršku A. Izetbegovića, te su saznali okolnosti sastanka s W. Zimmermanom, koji je izrazio američko protivljenje intervenciji JNA. Međutim, nisu svi bili nezadovoljni. S. Milošević ponovno od JNA traži podršku hrvatskim Srbima za odcjepljenje, ali unatoč tome Kadijević nastavlja s pripremom provođenja Naredbe. U navedenome se vidjela tada još ključna međusobna razlika između Srbije i JNA u politici prema Hrvatskoj. Komunistička JNA je željela slomom Hrvatske sačuvati svoju komunističku državu, dok je Srbija željela zauzeti hrvatski teritorij na kojem žive Srbi.[1199]

Međutim, u pripremi obrane od vojne intervencije, Hrvatska dobiva podršku iz drugih republika. Bilo je to očekivano, jer ukoliko bi prošla intervencija protiv Hrvatske, uskoro bi i oni došli na red. Hrvatsko - slovenski sporazum o obrani potpisan 20. siječnja 1991.[1200] Dan poslije, na sastanku predsjednika Tuđmana s predsjednikom Predsjedništva BiH A. Izetbegovićem, dobivena je podrška BiH.[1201] Unatoč tome, nastavlja se pritisak saveznih institucija na Hrvatsku. U priopćenju Predsjedništva SFRJ od 22. siječnja 1991. tvrdilo se da u Hrvatskoj nije proveden povrat oružja, te da prestaje ponuda o aboliciji. Dan poslije, SSNO izlazi sa novim priopćenjem, u kojem se pokušavalo opravdati moguću vojnu intervenciju, jer se kao obveza JNA navodila "zaštita unutarnjih i vanjskih granica". Ipak, za legitimitet moguće akcije tražena je suglasnost Predsjedništva SFRJ.[1202]

Shodno lošoj sigurnosnoj situaciji zbog isticanja roka iz Naredbe Predsjedništva SFRJ, Vlada RH šalje 24. siječnja 1991. važnu nadopunu zakona u saborsku proceduru. Nadopuna je bila bitna, jer se kroz nju, moglo blokirati primjenu saveznih zakona u suprotnosti s Ustavom RH. Usto, Vlada RH je javno preuzela odgovornost za naoružavanje i jačanje rezervnog sastava MUP-a, te je odbijena mogućnost da JNA obavlja policijske poslove u Hrvatskoj. U ocjenama događaja, predsjednik Tuđman potom javno iznosi da se "vodi psihološki rat protiv Hrvatske", te da postoji vojni popis za hapšenje hrvatskih i slovenskih političara, dok je admiral B. Mamula bio "predviđen za jugoslavenskog Jaruzelskog". Ministar obrane M. Špegelj također je odbio stalne prigovore na veličinu rezervnog sastava MUP-a RH, jer su ti sastavi "bili daleko veći u drugim republikama".[1203]

[1199] B. JOVIĆ, *Posljednji dani SFRJ, Izvodi iz dnevnika,* 247. – 258.
[1200] S. LETICA, M. NOBILO, *JNA: rat protiv Hrvatske: scenarij vojnog udara u Hrvatskoj i metode specijalnog rata u njegovoj pripremi,* 73.
[1201] "BiH i Hrvatska predlažu prolongiranje roka" *Oslobođenje,* (Sarajevo), br. 15298., 22. 1. 1991., 1.
[1202] S. LETICA, M. NOBILO, *JNA: rat protiv Hrvatske: scenarij vojnog udara u Hrvatskoj i metode specijalnog rata u njegovoj pripremi,* 16. - 17.
[1203] "Razumom protiv psihološkog rata", *Večernji list,* (Zagreb), br. 9855., 25. 1. 1991., 3.

No, još jedan loš događaj po hrvatske interese, dogodio se 24. siječnja 1991. U Beogradu je održan sastanak predsjednika Srbije i Slovenije. Postignut je sporazum prema kojem Slovenija slobodno izlazi iz Jugoslavije, dok se priznaje pravo srpskog naroda "na život u jednoj državi". Iako do kraja nije razjašnjeno što se mislilo s navedenim zaključcima, navedeno je kao negativna sjena pratila hrvatsko – slovenske odnose sve do razdruživanja s Jugoslavijom.[1204] Međutim, usporedno s tim sastankom, S. Mesić zove B. Jovića i predlaže mu bilateralni hrvatsko – srpski sastanak. B. Jović pristaje, ali odmah navodi glavni uvjet Srbije za razrješenje krize, pristaje se na hrvatsko odcjepljenje, ali bez tamošnjih Srba. Usred svega, organi JNA započinju na području Virovitice, s hapšenjem osumnjičenih članova HDZ-a za nelegalni uvoz oružja. Jasno, ta hapšenja dovode do daljnje političke radikalizacije u Hrvatskoj.[1205]

Pod prijetnjom vojne intervencije, Sabor zasjeda 25. siječnja 1991. Kolika je nesigurnost vladala, govori činjenica da je predsjednik Sabora sazvao sjednicu preko HRT-a.[1206] Prvi se zastupnicima obratio predsjednik Tuđman. Govor je bio državnički, u potpunosti je branio hrvatsku poziciju, te je činjenično pobijao razloge za moguću intervenciju JNA. Za početak, Naredbu Predsjedništva SFRJ je ocijenio kao nelegalnu, dok je prijetnje JNA vidio kao ugrozu hrvatskog ustavnog poretka. Ponovno je iznio kronologiju naoružavanja rezervnog sastava MUP-a. Istaknuo je potom da je uvoz oružja pokrenut, tek nakon što su odbijeni od srbijanske "Crvene zastave", iako su iz te tvornice istovremeno dostavljali oružje srpskim pobunjenicima. Iznio je ponovno nezadovoljstvo ulogom Srbije u ovoj krizi. Također je naglasio da je rezervni sastav MUP-a RH-a bio višestruko manji od istih sastava u BiH i Srbiji, ali se nije postavljalo "pitanje njihove legitimnosti". Na kraju je istaknuo da će "svaki čin političkog nasilja suprotan Ustavu RH" biti proglašen okupacijom. Zatim je pozvao snage MUP-a i hrvatski narod na suzdržavanje od provokacija. Jamčena je sigurnost svima u RH, pa tako i starješinama JNA, dok je hrvatskim Srbima poručio da im "ne prijeti opasnost". K tome, najavio je obraćanje međunarodnoj javnosti, u kojem se traži "obrana hrvatske demokracije". Za kraj, pozvao je cjelokupni hrvatski narod na zajedništvo, ali je ponovno iznio vjeru u mirno rješenje kroz "povijesni dogovor", koji bi rezultirao ili "savezom suverenih republika" ili "dobrosusjedstvom u okviru Europske zajednice".[1207] Potom je

---

[1204] Dobrica ĆOSIĆ, *Piščevi zapisi (1981. – 1991.)*, Beograd, 2002., 379. – 381. Također vidi Nikica BARIĆ "Glavne značajke hrvatske politike prema Sloveniji i Srbiji tijekom 1991. godine.", *Osamosvojitev 1991: država in demokracija na Slovenskem v zgodovinskih razsešnostih*, (ur. Mitja Ferenc, Jurij Hadalin, Blaž Babič), Ljubljana, 2011., 241. – 250.
[1205] B. JOVIĆ, *Posljednji dani SFRJ, Izvodi iz dnevnika*, 259. – 261.
[1206] Ž. DOMLJAN, *Visoko podignimo zastavu, Hrvatska-od negacije do priznanja*, 204.
[1207] "Povijesne odluke Republike Hrvatske", *Glasnik HDZ*, (Zagreb), br. 40., 1. 2. 1991., 6. - 8.

predstavljena pravna strategija obrane RH od zahtjeva iz Naredbe. Predsjednik Ustavnog suda RH Jadranko Crnić proglasio je Naredbu i Saopćenje SSNO-a nelegalnim aktima. Usto, mogućnost intervencije ujedinila je vlast i opoziciju u Saboru. U ime svojih stranaka, podršku vlastima RH dali su: Marko Veselica (HDS), Ivan Zvonimir Čičak (HSS), Ivan Cesar (HKDS), Dražen Budiša (HSLS), Savka Dabčević Kučar (Hrvatska narodna stranka - HNS) i Antun Vujić (SDSH).[1208]

Unatoč protivljenju saborskih zastupnika, delegacija RH s predsjednikom Tuđmanom odlazi na ranije dogovoreni sastanak s vodstvom Srbije. U Beograd odlaze u dva službena aviona, jer je postojala bojazan od mogućeg napada.[1209] Očekivano, sastanak je bio neuspješan. U priopćenju se navodilo da su trenutni odnosi na najnižem nivou, da postoje bitno različiti stavovi prema najvažnijim pitanjima, ali je zaključeno da je potreban daljnji dijalog.[1210]

Nakon sastanka s Tuđmanom, S. Milošević od Kadijevića ponovno traži intervenciju JNA u Hrvatskoj. Međutim, on to ponovno odbija bez naredbe Predsjedništva SFRJ i savezne vlade. Usporedno s hrvatsko - srpskim sastankom, održava se sjednica Predsjedništva SFRJ. Jasno, tema je bila krizna situacija u Hrvatskoj. Na početku sjednice, potvrđene su informacije o uhićenjima članova HDZ-a optuženih za uvoz oružja. Iz tabora Srbije i JNA inzistiralo se na krivnji Hrvatske, jer su naoružani članovi HDZ-a "nelegalno" prevedeni u rezervni sastav MUP-a. Međutim, S. Mesić i J. Drnovšek odbijaju daljnju raspravu bez vodstva RH. Prekinuta sjednica Predsjedništva SFRJ nastavlja se nakon dolaska predsjednika Tuđmana. No, unatoč sukobu, na kraju je ipak postignut dogovor. Dogovoreno je raspuštanje rezervnog sastava hrvatskog MUP-a i ukidanje pripravnosti JNA, te normaliziranje stanja i međusobna pravna suradnja u postupku uhapšenim Virovitičanima. No, činilo se i da je međunarodna zajednica pratila razvoj događaja. Tijekom sjednice, vlada V. Britanije uputila je upozorenje, u kojem je tražen izostanak primjene vojne sile u političkim procesima.[1211] Dogovoreni sporazum bio je od velike koristi za Hrvatsku, jer je spriječeno usvajanje dokumenta koji bi omogućio legalnu intervenciju JNA.[1212]

No, "dugom" 25. siječnju za Hrvatsku tu nije bio kraj. Na TV Beograd prikazan je film, u kojem ministar obrane RH general Špegelj i ministar MUP-a J. Boljkovac, te već uhapšeni

---

[1208] "Hrvatskoj se ne mogu propisivati zakoni", *Glas Slavonije*, (Osijek), br. 14030., 26. 1. 1991., 3.
[1209] Ž. DOMLJAN, *Visoko podignimo zastavu, Hrvatska-od negacije do priznanja*, 208.
[1210] "Nastaviti dijalog", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9856., 26. 1. 1991., 7.
[1211] B. JOVIĆ, *Posljednji dani SFRJ, Izvodi iz dnevnika*, 259. – 262.
[1212] S. LETICA, M. NOBILO, *JNA: rat protiv Hrvatske: scenarij vojnog udara u Hrvatskoj i metode specijalnog rata u njegovoj pripremi*, 41. – 42.

članovi HDZ-a govore o uvozu oružja za hrvatsku obranu.[1213] U kasnijem svjedočenju, Ž. Domljan je tvrdio da je film trebao biti povod za hapšenje hrvatskog vodstva u Beogradu.[1214] Jasno, film je Hrvatsku doveo u nezgodan politički položaj, stoga je predsjednik Tuđman bio iznimno nezadovoljan emitiranjem, te se najvjerojatnije zapitao tko je tko u ovom događaju. Kako bi popravio štetu, najavio je promjene u Vladi i hapšenje dijela osoba uključenih u cijeli proces.[1215] Nakon povratka iz Beograda, predsjednik Tuđman predstavio je Saboru postignute dogovore. Unatoč svemu, ocijenio ih je kao uspjeh hrvatske politike, jer su dobili priznanje legitimnosti i prestanak potpore kninskoj pobuni. Nakon svega, da bi se pokazala dobra volja, povučena je iz procedure nadopuna zakona, kojim se blokiraju savezni zakoni protivni interesima Hrvatske.[1216]

U međuvremenu, na razini HDZ-a pripremao se otpor mogućoj intervenciji JNA. U političkim ocjenama iz vrha stranke, nelegalna Naredba Predsjedništva SFRJ ocijenjena je kao potpora Srbiji, te kao pritisak na Hrvatsku i Sloveniju. Također se isticalo da je hrvatski narod spreman za obranu.[1217] U Zagrebu je 19. siječnja 1991. održana obljetnica zagrebačkog HDZ-a. Skup je bio masovno posjećen, što je bio pokazatelj, da postoji iznimna spremnost članstva za obranu. Zagrebački odbor je imao 342 ogranka s preko 65 tisuća članova.[1218] Na skupu je S. Mesić potvrdio legitimni uvoz oružja za MUP RH, te je najavio skoro slamanje srpske pobune. K tome, poručio je sudionicima pobune da na "opancima niste donijeli srpsku zemlju na hrvatsku", te da Srbi u RH mogu "biti ravnopravni, ali ne ravnopravniji". Što se tiče kraja roka za predaju oružja, zaključio je da bi svaka intervencija JNA bila "kraj Jugoslavije".[1219] Uoči samog isteka roka za povrat oružja, Izvršni odbor HDZ-a pozvao je stranačke organizacije u domovini i svijetu, te hrvatski narod i građane Hrvatske na održavanje protestnih skupova. Cilj je bio dati potporu obrani "hrvatske demokracije i suverenosti od velikosrpskih, unitarističkih i boljševičkih snaga"[1220] Poziv je bio uspješan, te je pokazao jedinstvo hrvatskog naroda. Skupovi potpore održani su 26. siječnja 1991. diljem Hrvatske, BiH i zemljama s brojnim hrvatskim iseljeništvom.[1221]

[1213] Milan GALOVIĆ, "Intervju: Vladimir Jagar, oficir vojne bezbednosti u mirovini. Kako sam tajno snimio Špegelja", (http://www.politika.rs/rubrike/Drustvo/Kako-sam-tajno-snimio-Spegelja.lt.html)
[1214] Ž. DOMLJAN, *Visoko podignimo zastavu, Hrvatska-od negacije do priznanja*, 208.- 209.
[1215] P. KRISTE, *Sjene nad slobodom, Sjećanja i pogledi na Hrvatske 1989. – 2002.* ,255. – 256.
[1216] "Nastaviti dijalog", "Hrvatska obranjena demokracijom", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9857., 27. 1. 1991., 2.-3.
[1217] "Pregovori", *Glasnik HDZ*, (Zagreb), br. 38., 18. 1. 1991., 9.
[1218] "Oko suverenosti nema poigravanja", *Glasnik HDZ*, (Zagreb), br. 39., 25. 1. 1991., 12.
[1219] "Hrvatska uvezla oružje", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14417., 20. 1. 1991., 14.
[1220] "Poziv na obranu Hrvatske", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14422., 25. 1. 1991., 32.
[1221]"Hrvatsko iseljeništvo na nogama", *Glasnik HDZ*, (Zagreb), br. 40., 1. 2. 1991., 16.; "Mirni protesti protiv ugrožavanja suvereniteta Republike Hrvatske", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9857., 27. 1. 1991., 4.-5.

Nakon postignutih dogovora i djelomičnog smirivanja stanja, nova proširena sjednica Predsjedništva SFRJ održana je 31. siječnja 1991. Predstavnici Hrvatske i Slovenije ponovno su neuspješno zatražili raspravu o statusu JNA. Ipak, to je odbijeno, te je provedena rasprava o Tuđmanovom pismu predsjedniku SAD-a G. Bushu, gdje se iz srpskog bloka inzistiralo na elementima krivičnog djela izdaje.[1222] To nije bio kraj pritiska na predstavnike Hrvatske, jer je u međuvremenu izdan nalog iz JNA za hapšenje ministra Špegelja. No, F. Tuđman je, po tko zna koji put, upozorio prisutne da imaju "za protivnike cijeli hrvatski narod, a ne samo hrvatske vlasti". Zatim je i S. Mesić naglasio da ministri Špegelj i Boljkovac ne mogu biti kazneno gonjeni, jer su radili zakonito, te je ponovio da su formacije srpskih pobunjenika jedine nelegalne u RH.[1223] Treba napomenuti, da tijekom političke krize, stav predsjednika savezne vlade A. Markovića nije bio loš za Hrvatsku, jer je tvrdio da JNA ne može imati političku ulogu.[1224] Jasno, politički su ovu situaciju pokušali iskoristiti pobunjeni Srbi. U organizaciji SDS-a održan je u Kninu skup podrške Predsjedništvu i JNA. Popis zahtjeva bio je baziran na poznatim nedemokratskim metodama. Zatraženo je trenutno hapšenje ministara Špegelja i Boljkovca, ostavka hrvatskih vlasti i raspuštanje HDZ-a, dok je hrvatski Ustav ocijenjen "ustaškim".[1225]

Usred svega, među članstvom HDZ-a se pojavila bojazan da su predstavnici RH previše popustili postizanjem sporazuma u Predsjedništvu SFRJ. No, javnom objavom transkripta bilo je vidljivo da o tome nije bilo govora. Treba još napomenuti, da su sjednice Predsjedništva SFRJ imale dobru obavještajnu pripremu u svrhu razjedinjavanja političkih saveznika. Jasno, uz međusobno poljuljanu vjeru saveznika, hrvatskom vodstvu nije bilo lako braniti svoje stavove. Osim ranije navedenog slovensko – srpskog dogovora, plasirana je lažna vijest o navodnom sastanku predsjednika Tuđmana s bugarskim nacionalistima koji politički negiraju Makedoniju.[1226]

Nakon konačnog otklanjanja i drugog pokušaja vojne intervencije, u švicarskom Davosu, predsjednik Tuđman sudjeluje 2. veljače 1991. u radu Svjetskog ekonomskog foruma. Bio je to izniman uspjeh hrvatske vanjske politike, jer su članovi tog foruma bili iznimno utjecajni svjetski političari i uglednici. Usto, predsjednik Tuđman je održao iznimno posjećenu tiskovnu konferenciju, na kojoj je iznio pojedinosti o propasti vojne intervencije

[1222] "O ulozi JNA drugi put", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14428., 1. 2. 1991., 32.
[1223] "Hapšenje ministara ne dolazi u obzir", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14428., 1. 2. 1991., 32.
[1224] "Vojska nema političku ulogu", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14429., 2. 2. 1991., 3.
[1225] "Teško optuživanje hrvatske vlasti", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14430., 3. 2. 1991., 3.
[1226] S. LETICA, M. NOBILO, *JNA: rat protiv Hrvatske: scenarij vojnog udara u Hrvatskoj i metode specijalnog rata u njegovoj pripremi*, 81. -82.

JNA.[1227] Međutim, bila je to prilika za novi pritisak iz Beograda. Tijekom Tuđmanovog boravka u Švicarskoj, B. Jović je uputio javno pismo u kojem se optužuje Hrvatsku da nije ispunila sporazum postignut u Predsjedništvu SFRJ, te se tvrdilo da organi JNA inzistiraju na proširenju istrage protiv ministra Špegelja. Nadalje, optužio je hrvatske vlasti za opstrukciju istrage, nepotpunu demobilizaciju rezervnog sastava MUP-a i nelegalno formiranih oružanih sastava s članovima HDZ-a, te stalne napade članova HDZ-a na političke neistomišljenike i osobe srpske nacionalnosti. U svijetlu iznesenih činjenica, najavio je skoro provođenje Naredbe i zaključaka Predsjedništva.[1228] Na taj Jovićev napad, nadovezale su se Dopuna informacije SSNO-a i priopćenje Saveznog sekretarijata za unutrašnje poslove (SSUP), u kojima su iznesene slične tvrdnje.[1229]

Ubrzo je uslijedio oštar Tuđmanov odgovor, u kojem je jasno ocrtao trenutnu poziciju B. Jovića i JNA. Optužio je Jovića za nepoštivanje procedure, kršenje zakona SFRJ i političku manipulaciju. Stoga je odbio prihvatiti pismo kao vjerodostojan dokument, te je svrstao Jovića uz članove armijskog vrha, koji misle da JNA može postati "hegemonistička batina". Nadalje, optužio ga je da ne priznaje hrvatski suverenitet, jer prosljeđuje "nelegalnu potjernicu" za ministre RH, te ga je također podsjetio na ranije nelegalno oduzimanje oružja hrvatske TO. Za kraj, izražavala se nada u daljnji principijelan Jovićev rad, kako bi se "izbjegle pogibeljne posljedice".[1230] Predsjednik Tuđman je tada smatrao opasnost od vojnog udara ipak samo "trenutno otklonjenom". No, prethodne događaje ocijenio je, ne samo kao međunacionalni sukob, nego također kao sukob demokracije i nereformiranih komunista. Usto, tvrdio je da Hrvatska u biti "nije protiv socijalizma, nego protiv realsocijalizma", što je naravno bila ocjena političkog karaktera vodstva JNA i vlasti Srbije i C. Gore.[1231]

Tu nije bio kraj sukobima na relaciji Tuđman - Jović. Nakon što je Jović prekršio dogovor o održavanju sjednice Predsjedništva SFRJ u Sarajevu, predsjednik Tuđman odbija sudjelovati na sjednici zakazanoj za 9. veljače 1991. u Beogradu. Usto, nastao je sigurnosni problem, jer je paralelno sa sjednicom, zakazan prosvjedni skup pristaša politike Srbije i JNA.[1232] Unatoč tome, sjednica je ipak održana. No, predstavnici BiH i Makedonije odbili su raditi bez predstavnika Hrvatske, dok je vodstvo Slovenije odmah napustilo sjednicu.[1233]

[1227] "Nećemo dozvoliti hapšenje Špegelja", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14430., 3. 2. 1991., 3. O Svjetskom ekonomskom forumu više vidi World Economic Forum (http://www.weforum.org/).
[1228] "JNA će ići do kraja", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9864., 3. 2. 1991., 5.
[1229] "Hrvatska ne surađuje", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14433., 6. 2. 1991., 5.; "Pokušaj oružane pobune", *Oslobođenje*, (Sarajevo), br. 15320., 13. 2. 1991., 1., 5.
[1230] "Prijetnja miru i sigurnosti", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14432., 5. 2. 1991., 3.
[1231] "Savez država ili - razlaz", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9869., 8. 2. 1991., 8.
[1232] "Razlike u stavovima", "Razgovori izvan Beograda", *Glas Slavoniije*, (Osijek), br. 14042., 9. 2. 1991., 3.
[1233] "Definitivan razlaz, ili...", *Oslobođenje*, (Sarajevo), br. 15317., 10. 2. 1991., 1., 3., 4.

Unatoč ranijim nesuglasicama, nastavlja se jačanje savezništva s drugim republikama. Na sastanku održanom 12. veljače 1991., delegacije Hrvatske i Slovenije usvojile su zajednički stav u budućim pregovorima. Obje republike podržale su savez suverenih država ili provođenje mirnog razlaza, uz mogućnost arbitraže KESS-a. Usuglašeni su također i zajednički stavovi s R. Makedonijom. Od vodstva JNA je zajednički zatražen izostanak prisile prema političkim protivnicima, dok su makedonske vlasti kao svoj prijedlog u pregovorima također podržale savez suverenih republika i koncept republičkih vojnih snaga.[1234]

U Beogradu je 13. veljače 1991. održana nova sjednica Predsjedništva SFRJ. Teme rasprave bili su pregovori o minimumu funkcioniranja savezne države i budućem ustroju Jugoslavije. Što se tiče budućnosti zajedničke države, ponovno su izneseni znani prijedlozi.[1235] Na ovoj sjednici iznesen je konačni stav Srbije prema mogućem odcjepljenju republika. Što je bilo u njegovom sadržaju? Prije svega, bio je ultimativan, navodeći da je njegovo prihvaćanje u biti uvjet za mirno rješenje. Usto, bio je mješavina neprovedivih uvjeta. Iako nisu negirali legitimitet drugim republičkim vlastima, tvrdilo se da prema saveznom Ustavu pravo na odcjepljenje imaju samo jugoslavenski narodi. Odcjepljenje bi se provodilo referendumom, ali bez "majorizacije naroda" unutar republika, dok se svima koji ne poštuju odluke saveznih organa trebalo suprotstaviti silom. Što je to značilo? Prema tome, republike bez pristanka tamošnjih Srba, ne bi mogle provesti odcjepljenje. Prema onima koji bi se na to oglušili, upotrijebila bi se sila. Još su dodali stav, vjerojatno na temelju Tuđmanovog pisma Bushu, da bi se kao čin agresije vidio poziv stranim faktorima na miješanje u jugoslavenske razmirice.[1236] I vodstvo Slovenije predočilo je uvjete za "mirno razdruživanje". Oni su za razliku od prijedloga Srbije, ipak bili utemeljeni na demokratskim standardima. Postupak su prozvali razdruživanjem, jer je Jugoslavija nastala "na temelju bezuvjetnog udruživanja, a ne pripajanja teritorija". Nakon razdiobe, novonastale države bi se priznale u sadašnjim granicama, te bi postale ravnopravni sljedbenici SFRJ. Razdruživanje bi se provodilo postupno i prema međunarodnim konvencijama, sporovi bi se rješavali u miru, uz međunarodnu pravnu pomoć. Za kraj, razvijali bi se međusobni odnosi temelji na suradnji i uzajamnoj pomoći u ostvarivanju važnih političkih ciljeva (pristup Europskoj zajednici).[1237]

U navedenom kontekstu je 21. i 22. veljače 1991. održana sjednica Sabora. Teme rasprave bile su pregovori na saveznoj razini i sigurnosni problemi uzrokovani srpskom

---

[1234] "Ponuda za novi savez", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14439., 13. 2. 1990., 3.; "Visok stupanj suglasnosti", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9881., 20. 2. 1991., 3.
[1235] "Ustav i dalje važi", *Oslobođenje*, (Sarajevo), br. 15321., 14. 2. 1991., 1., 5.
[1236] "Odcjepljenje samo referendumom", *Oslobođenje*, (Sarajevo), br. 15322., 15. 2. 1991., 3.
[1237] "Republička rukovodstva nemaju pravo da odlučuju o odcjepljenju", *Politika*, (Beograd), br. 27787., 15. 2. 1991., 1.

pobunom. U svom istupu, predsjednik Tuđman je predstavio sve predložene opcije za mogući ustroj Jugoslavije. Kao početnu pregovaračku točku Hrvatske, naveo je "suverenitet republika, a ne naroda". Nadalje, govorio je o problemu srpske pobune. Istaknuo je da se prema pobunjenicima išlo pomirljivom politikom, da "bi se ohrabrilo one" koji su za demokratsko rješenje, ali je ipak radi jačanja hrvatske obrane najavio daljnje jačanje snaga MUP-a. Situacija u BiH je ocijenio također kao složenu, zbog problema sa SDS-om BiH, koji je odbio u Skupštini BiH prihvatiti "Deklaraciju o državnoj suverenosti i nedjeljivosti BiH". Na kraju je ponovio konačan stav Hrvatske u pregovorima – "ili savez suverenih država ili miran razlaz".[1238]

Na sjednici su također usvojene dvije rezolucije: "Rezolucija o zaštiti ustavnog poretka RH" i "Rezolucija o prihvaćanju postupka razdruživanja SFRJ i mogućem udruživanju u savez suverenih republika". Podršku rezolucijama dali su Klubovi zastupnika HDZ-a, HDS-a, HSLS-a, ali i SKH-SDP-a. Klub zastupnika HDZ-a podržao je donošenje rezolucija, jer se njima branio hrvatski suverenitet, te se davalo osnovne smjernice vlastima RH za moguće udruživanje i razdruživanje iz državnih saveza.[1239]

Što je bilo navedeno u sadržaju rezolucija? "Rezolucija o zaštiti ustavnog poretka RH". donesena je na temelju pisma Ustavnog suda RH, u kojem je Naredba Predsjedništva SFRJ ocijenjena kao nezakonita, te je zatraženo njeno povlačenje. Shodno tome, zatražena je zaštita suverenosti, interesa i prava RH i temeljnih prava njenih građana. Zatim se navodilo, da su ovi zahtjevi dobili potvrdu uslijed prethodnih događaja "na štetu interesa RH". Potom se zaključuje da "u JNA i SSNO postoje konzervativno-dogmatske i hegemonističko-unitarističke snage koje silom hoće obnoviti stari komunistički poredak i centralističko-hegemonističko ustrojstvo Jugoslavije", te koje "svojim aktivnostima pokušavaju pretvoriti JNA u armiju političkog jednoumlja i u promotora velikosrpske politike", te "pokušavaju preuzeti ulogu glavnog političkog partnera u razrješavanju jugoslavenske krize". Nadalje, tvrdilo se da je stalno odbijan zahtjev za depolitizacijom vojske, što je bilo suprotno iznesenim gledištima RH, BiH, Slovenije, Makedonije, Kosova, kao i zahtjevima saveznih institucija za mirnim rješenjem. Na temelju navedenog, od Predsjedništva SFRJ zatraženo je ukidanje Naredbe. Na kraju se zaključuje, da ukoliko se ne ispune ovi zahtjevi, slijedi povlačenje predstavnika RH iz saveznih tijela.[1240]

[1238] "O sebi odlučujemo sami", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9883., 22. 2. 1991., 2. O problemima oko Deklaracije vidi u I. LUČIĆ, *Uzroci rata, Bosna i Hercegovina 1980. - 1992. godine*, 298. – 300.
[1239] "Obje rezolucije - aklamacijom", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14448., 22. 2. 1991., 32.
[1240] "Rezolucija o zaštiti ustavnog poretka RH", *Glasnik HDZ-a*, (Zagreb), br. 44., 1. 3. 1991., 7.

Na prijedlog predsjednika RH usvojena je "Rezolucija o prihvaćanju postupka razdruživanja SFRJ i mogućem udruživanju u savez suverenih republika". Inicirana je nakon zaprimanja Rezolucije o razdruživanju R. Slovenije, te je trebala biti temelj predstavnicima RH za potpisivanje novih državno - pravnih ugovora, ali i mogućeg proglašenja hrvatske neovisnosti. Rezolucija se temeljila na međunarodnim aktima, pravu na samoodređenje do odcjepljenja, te suverenitetu RH i njenih građana. Također su prihvaćeni navodi iz Rezolucije R. Slovenije, prema kojoj su države nastale razdruživanjem Jugoslavije, suverene na cjelokupnom prostoru u okviru trenutnih granica, te se predlagalo provođenje demokratskog procesa u interesu svih ugovornih strana. Zatim, izražavala se spremnost na udruživanje samo s republikama, koje si uzajamno priznaju ta temeljna prava, te koje si jamče međusobni status suverene države i prostornu cjelovitost, te se obvezuju na uzdržavanje od postupaka, koji bi mogle nanijeti štetu. Iskazuje se također spremnost za savez s onim državama, koje zakonski svim svojim građanima jamče jednaka prava i slobode, te prava nacionalnim manjinama prema međunarodnom pravu, slobodno gospodarstvo, te sukcesiju savezne imovine prema međunarodnom pravu. Zatim se iskazuje spremnost na savez s onim državama koje priznaju neophodnost sustava kolektivne sigurnosti, međusobnu suradnju u oblasti obrane i sigurnosti, te s drugim državama koje poštuju jedinstvenost europskog ekološkog prostora i opće i međunarodne ekološke prihvaćene norme o zaštiti i unapređenju okoliša. K tome, izražavala se spremnost na savez i s drugim državama Europe, uključujući i pravo sklapanja odgovarajućih dvostranih ili multilateralnih sporazuma, dok se za nastavak pregovora suverenih republika, daje suglasnost utvrditi minimum saveznih funkcija u prijelaznom razdoblju do postizanja dogovora o razdruživanju, dotično o oblikovanju novog saveza suverenih republika. Na kraju se navodilo da je rezolucija trebala poslužiti za konačni dogovor o uređenju međusobnih odnosa s drugim republikama i državama, ali je rok za postizanje dogovora ograničen do 30. lipnja 1991. Uz rezolucije, donesen je Zakon, kojim se onemogućava primjena saveznih zakona ukoliko nisu u skladu s hrvatskim Ustavom, te odredba kojom bez odluke Sabora i Predsjednika RH nije bilo moguće uvođenje izvanrednog stanja i upotrebe oružanih snaga u RH. Također je uveden zakonski imunitet za najviše dužnosnike RH.[1241]

Prema već znanom obrascu, kao odgovor na saborsku rezoluciju o početku procesa razdruživanja Hrvatske, pobunjeni Srbi donijeli su 28. veljače 1991. svoju "Rezoluciju o razdruživanju RH i SAO Krajine". Kako se navodilo, ona je bila proglašena na temelju

[1241] "Rezolucija o prihvaćanju postupka razdruživanja SFRJ", *Glasnik HDZ-a*, (Zagreb), br. 44., 1. 3. 1991., 6.

referenduma u organizaciji SNV-a, te je donesena odluka o ostanku SAO Krajine u Jugoslaviji.[1242]

Usporedno sa saborskom sjednicom, u Sarajevu je 22. veljače 1991. održana proširena sjednica Predsjedništva SFRJ, na kojoj su dodatno razjašnjene pozicije republika o budućnosti Jugoslavije. No, bilo je i nekih novih prijedloga. Predsjednik Predsjedništva BiH A. Izetbegović predložio je asimetričnu federaciju kao rješenje za budući ustroj, u kojoj bi Hrvatska i Slovenija bile slabije vezane, dok bi ostale četiri republike imale čvršće veze sa centralnom državom.[1243] No, predsjednik Tuđman je upoznao sudionike sa donesenim saborskim Rezolucijama, te je ponovno postavio pitanje politike JNA u Hrvatskoj.[1244] Inače, tih dana, uslijed neuspješnih pokušaja provedbe depolitizacije JNA, u glasilu HDZ-a je otvoreno pitanje stvaranja Hrvatske vojske. Nakon iznesenih zamjerki na politiku JNA, to viđeno kao potreba nakon prethodnih događanja. S čime se branio taj zaključak? Prije svega, tvrdilo se da je deideologizacija JNA teško provediva zbog odgoja kadrova na komunističkoj ideologiji. Usto, većina pripadnika JNA protivila se demokratskoj volji hrvatskog naroda i otvoreno prijetila rušenjem demokratskih hrvatskih vlasti. Također se tvrdilo da Hrvatska ne sudjeluje dovoljno u upravljanju JNA, iako je u njezin budžet uplaćivala 30 posto ukupnih sredstava.[1245]

Nova proširena sjednica Predsjedništva SFRJ održana je 1. ožujka 1991. Unatoč važnosti tema na dnevnom redu, sjednici nije nazočio predsjednik Tuđman. Razlog je bio nastavak pritiska na Hrvatsku, kroz stavljanje na dnevni red "političkog mišljenja" o Tuđmanovom pismu predsjedniku SAD-a G. Bushu. U mišljenju se tvrdilo da je pismo stavilo Jugoslaviju u nepovoljan položaj, stoga je traženo pokretanje pitanja Tuđmanove odgovornosti.[1246] No, bilo je i drugih pravnih pogleda na pismo. Uz optužbu za ideološku pristranost, javni tužitelj RH odmah je odbacio optužbu saveznog tužitelja.[1247]

No, uoči ove sjednice dolazi do kristaliziranja pozicije muslimanskog vodstva u BiH. Klub zastupnika muslimanske Stranke demokratske akcije (SDA) predložio je Skupštini BiH usvajanje "Deklaracije o državnoj suverenosti i nedjeljivosti BiH", te su podržali prijedlog konfederacije kao konačni prijedlog BIH. Jasno, zastupnici SDS-a odbacili su oba zahtjeva, što je dovelo do podvajanja unutar koalicije na vlasti. K tome, najavili su davanje ovlasti S.

[1242] N. BARIĆ, *Srpska pobuna u Hrvatskoj, 1990. -1995.*, 99. – 100.
[1243] "Za Jugoslaviju nema jedinstvenog rješenja", *Oslobođenje*, (Sarajevo), br. 15330., 23. 2. 1991., 3.
[1244] "U biti poznata gledišta", *Glas Slavonije*, (Osijek), br. 14055., 25. 2. 1991., 4.
[1245] "JNA između uniforme i politike", *Glasnik HDZ*, (Zagreb), br. 43., 22. 2. 1991., 13.- 14., "Hrvatska narodna armija", *Glasnik HDZ*, (Zagreb), br. 43., 22. 2. 1991., 22.
[1246] "Beogradski sastanak bez predsjednika Tuđmana", *Glas Slavonije*, (Osijek), br. 14060., 2. 3. 1991., 3.
[1247] "Nametanje velikosrpskog hegemonizma", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14459, 3. 3. 1991., 2.

Miloševiću za zastupanje njihovih interesa u budućem rješavanju krize, jer su tvrdili da ih preglasava koalicija SDA i HDZ-a BiH. Inače, HDZ BiH je u ovom sukobu bio pasivan, ali je vodstvo u istupima stalno tvrdilo da ne žele "Jugoslaviju kakva je danas".[1248]

U međuvremenu, dolazi do početka srpske pobune u Slavoniji. Sve je počelo, nakon što je Skupština SO Pakrac usvojila 22. veljače 1991. odluku o pristupanju SAO Krajini. Zatim lokalni policajci srpske nacionalnosti zauzimaju 1. ožujka 1991. Stanicu javne sigurnosti (SJS) Pakrac. Međutim, Specijalne jedinice MUP-a RH brzom oružanom akcijom vraćaju grad u ustavni poredak RH. Istovremeno, B. Jović nezakonito naređuje ulazak JNA u Pakrac.[1249] Inače, u Pakracu su jedinice JNA po prvi puta primijenile strategiju tampon – zone. Iako se to željelo prikazati kao neutralnu poziciju, u biti je pravi razlog bilo čuvanje pozicija srpskih pobunjenika. Usto, incident je bio realiziran da bi osnažio poziciju vojnog i srpskog bloka u Predsjedništvu SFRJ.[1250] I poslije ovog sukoba, hitno je sazvana sjednica Predsjedništva SFRJ. U zaključku je zatražen povratak na stanje prije sukoba: svi policajci trebali su se vratiti na svoja radna mjesta, rezervni sastav MUP-a trebao je biti biti demobiliziran, te je s terena trebalo povući specijalne jedinice MUP-a. Za provođenje mjera određeni su MUP RH i savezni SUP.[1251] Određena je također delegacija s dijelom članova Predsjedništva, koja je na terenu trebala provesti istragu i podnijeti izvještaj.[1252] Vodstvo RH ponovno je inzistiralo na mirnom rješenju. No, predsjednik Tuđman potom u pismu Predsjedništvu SFRJ iznosi dokaze o sudjelovanju dijela oficira JNA u sukobu. Usto, ponovno je problematizirano pitanje različitog postupanja JNA prema sigurnosnim problemima u Srbiji i Hrvatskoj.[1253] Izgleda da se članovi Predsjedništva nisu složili s tim. Par dana kasnije, vodstvo RH optuženo je za opstrukciju provedbe zaključaka o Pakracu.[1254]

Jasno, na sjednici Glavnog odbora HDZ-a održanoj 6. ožujka 1991. u Zagrebu, glavna tema bio je sukob u Pakracu, te nastavak sigurnosnih problema. U obraćanju prisutnima, predsjednik Tuđman je jasno prozvao protivnike suverenosti Hrvatske. Istaknuo je da se tu u biti vodi borba protiv "dogmatsko - komunističkih, jugoslavensko - unitarističkih i velikosrpsko – hegemonističkih snaga" koje žele "uspostaviti staru centralističku Jugoslaviju s unitarističkim obilježjima ili čak veliku Srbiju". K tome, najavio je nove sigurnosne probleme

---

[1248] I. LUČIĆ, *Uzroci rata, Bosna i Hercegovina 1980. - 1992. godine*, 299. - 301. Vidi još u "IO SDA za konfederaciju", *Oslobođenje*, (Sarajevo), br. 15335., 28. 2. 1991., 1., 3.
[1249] N. BARIĆ, *Srpska pobuna u Hrvatskoj, 1990. -1995.*, 114. - 115.
[1250] D. MARIJAN, *Slom Titove armije: Jugoslavenska narodna armija i raspad Jugoslavije 1987.- 1992.*, 242. – 245.
[1251] "Akcija Predsedništva SFRJ za smirivanje situacije", *Politika*, (Beograd), br. 27804., 4. 3. 1991., 1.
[1252] "Strah šire scenaristi", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9894., 5. 3. 1991., 5.
[1253] "Imamo dokaze o ulozi oficira", *Glas Slavonije*, (Osijek), br. 14062., 5. 3. 1991., 2.
[1254] "Mesić napustio sjednicu", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9895., 6. 3. 1991., 3.

poradi sprječavanja Mesićevog izbora na čelo Predsjedništva SFRJ. Zatim se prisutnima obratio S. Mesić. On je iznio, da je tijekom sukoba u Pakracu spriječeno instrumentaliziranje Predsjedništva SFRJ. Osim toga, osvrnuo se na zahtjeve iz dijela hrvatske opozicije za bržim izlaskom iz SFRJ, te njihove optužbe za izdaju. Smatrao ih je neprihvatljivim, te je zatražio strpljenje da bi se došlo do cilja, jer je konfederacija bila "samo prijelazno rješenje".[1255]

Ubrzo je stigao nenadani predah za Hrvatsku. Srpska opozicija predvođena Vukom Draškovićem i Srpskim pokretom obnove (SPO), održala je 9. ožujka 1991. u Beogradu, masovni prosvjedni skup protiv Miloševićeve vlasti. Glavni opozicijski zahtjev bio je demokratizacija Srbije, ali je vodstvo Srbije optuženo i za izdaju nacionalnih interesa.[1256] Protesti su uzrokovali nervoznu reakciju vlasti Srbije. Na Miloševićev zahtjev, JNA je intervenirala protiv prosvjednika, te dolazi do sukoba, u kojima je bilo dvojica mrtvih i veliki broj ranjenih. Izlazak vojske na ulice odobren je na hitnoj sjednici Predsjedništva SFRJ. Međutim, J. Drnovšek i S. Mesić glasuju protiv, zbog stava da se JNA ne bi trebala angažirati u civilnim poslovima.[1257] Jasno, bila je to prilika za pokušaj diskreditacije politike JNA i Srbije. Izvršni odbor HDZ odmah je izdao priopćenje, u kojem su intervenciju protiv beogradskih demonstranata, ocijenili kao nezakonitu i nedemokratsku. K tome, izrazili su protivljenje primjeni sile, ali i upotrebi JNA kao redarstva (Kosovo, Pakrac, Beograd). Sukladno tome, ponovno je zatraženo služenje vojnog roka hrvatskih vojnih obveznika na teritoriju Hrvatske. I za kraj, ponovno se tvrdilo da je Predsjedništvo SFRJ nelegalno, jer Srbija ima tri glasa, iako je ukinula pokrajine, te se sa žaljenjem primjećuje da sve glavne stranke u Srbiji uglavnom grade svoju politiku "na isključivosti" prema drugim narodima.[1258]

Svi prethodno navedeni sukobi bili su odličan povod za novu mogućnost vojne intervencije. S tim ciljem, započinje 12. ožujka 1991. trodnevna izvanredna sjednica Predsjedništva SFRJ. Vojni vrh odmah je zatražio uvođenje izvanrednog stanja, kako bi JNA mogla legalno intervenirati. Zahtjevu su podršku dali Srbija, C. Gora i Vojvodina, ali ne uspijevaju zadobiti većinu. Tijekom zasjedanja dogodio se još jedan bitan događaj. General Kadijević neuspješno je pokušao dobiti potporu armije SSSR-a za intervenciju JNA.[1259] Prema svjedočenju Hasana Omerovića, pripadnika 63. padobranske jedinice i Uprave bezbednosti JNA, pripadnici njihove jedinice bili su tijekom sjednice pripravni za hapšenje

[1255] "Hrvatska još u opasnosti", *Glas Slavonije*, (Osijek), br. 14064., 7. 3. 1991., 2.
[1256] "Rušilačke demonstracije", *Politika*, (Beograd), br. 27810., 10. 3. 1991., 1.
[1257] "Tenkovi na ulicama Beograda", *Glas Slavonije*, (Osijek), br. 14067., 11. 3. 1991., 1.
[1258] "Osuda nasilništva i uporabe vojske", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14468., 12. 3. 1991., 4.
[1259] D. MARIJAN, *Slom Titove armije: Jugoslavenska narodna armija i raspad Jugoslavije 1987.- 1992.*, 245. – 247.

republičkih vodstava. Međutim, problem je nastao po pitanju hapšenja S. Miloševića.[1260] No, prema kasnijem svjedočenju generala Kadijevića, ipak se nije usudio narediti intervenciju barem bez podrške saveznih organa, jer je bio svjestan da predsjednik Tuđman ima ogromnu podršku u hrvatskom narodu, kao i predsjednik Milošević u srpskom narodu.[1261]

Nakon još jednog neuspjeha u uvođenju izvanrednog stanja, B. Jović zajedno s predstavnicima C. Gore i Vojvodine podnosi ostavke u Predsjedništvu SFRJ, tvrdeći da ne žele biti odgovorni za raspad Jugoslavije. Potom S. Milošević izlazi s izjavom da Srbija više ne priznaje odluke Predsjedništva SFRJ i ostalih saveznih institucija. Taj potez bio je i zadnji pokušaj za mogućnost stvaranja legalnog izvanrednog stanja.[1262] Potom, Predsjedništvo SFRJ zasjeda pod vodstvom S. Mesića, ali bez članova u ostavci. U priopćenju sa sjednice odbačeni su Jovićevi razlozi za ostavku. Odmah potom, savezna vlada također je odbila Jovićeve ocjene.[1263]

O događajima na Predsjedništvu SFRJ raspravljalo se 15. ožujka 1991. na Vijeću za narodnu obranu i zaštitu ustavnog poretka RH. Donesen je zaključak, u kojem su krivcima za trenutno stanje proglašeni predstavnici srpskog bloka i dijela vojnog vrha, koji "bez odluka savezne vlade, skupštine i republika ustrajavaju u uvođenju izvanrednog stanja". Nadalje, tvrdilo se da je krajnji cilj svega "bilo poništavanje demokratskih procesa, te razoružanje MUP-a RH i oktroiranje saveznog Ustava". Osim toga, zahtjev za proglašavanjem izvanrednog stanja ocijenjen je nezakonitim, te u suprotnosti sa zahtjevima međunarodne zajednice, stoga su zatražene smjene u vodstvu JNA. Zatim se navodilo da trenutna većina u Predsjedništvu SFRJ mora odmah proglasiti protuustavnim uvođenje izvanrednog stanja, te se ograditi od Naredbe. Također je navedeno, da izvanredno stanje u Hrvatskoj mogu proglasiti samo institucije RH. Stoga je bilo potrebno aktivirati obranu, ukoliko se krene s razoružanjem MUP-a. Nadalje, pozvane su demokratske snage i u drugim republikama na otpor dogmatskim snagama, te je najavljeno obraćanje međunarodnoj zajednici. Za kraj, upućen je poziv hrvatskom narodu i svim građanima da sačuvaju mir i čekaju upute vrhovništva, te se izražava nada da bi ovo ipak trebalo odvratiti one koji "nasiljem žele zapriječiti demokratski dogovor".[1264] Ove zaključke je potom potvrdilo Međustranačko vijeće RH pod predsjedanjem predsjednika Tuđmana. Vijeće je bilo novoformirano političko tijelo, u kojem su bili

---

[1260] *Goli život*, (gost Hasan Omerović), urednik Milomir Marić, Happy TV, Beograd, 21. 12. 2013.
[1261] *Upitnik*, (gost Veljko Kadijević), urednik Olivera Jovičević, TV Srbija, 13. 11. 2007.
[1262] D. MARIJAN, *Slom Titove armije: Jugoslavenska narodna armija i raspad Jugoslavije 1987.- 1992.*, 245. – 247.
[1263] "Za primjenu političkih sredstava", *Oslobođenje*, (Sarajevo), br. 15352., 17. 3. 1991., 1.; "Reformskim i demokratskim putem", *Oslobođenje*, (Sarajevo), br. 15352., 17. 3. 1991., 3.
[1264] "Odlučna obrana Hrvatske", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9905., 16. 3. 1991., 3.

predstavnici vlasti i čelnici opozicijskih stranaka. No, najvažniji dogovor s prve sjednice, bilo je osnivanje Međustranačkih vijeća i odbora Narodne zaštite u svim hrvatskim općinama.[1265]

Lokalne organizacije HDZ-a ponovno sudjeluju u obrambenim pripremama uoči moguće intervencije. Predsjednik Tuđman posjetio je Hrvatsko zagorje 16. ožujka 1991. Tijekom posjeta susreo se sa čelnicima lokalnih općina i HDZ-a.[1266] Istovremeno, V. Šeks je održao sastanak u Đakovu sa čelnicima HDZ-a s područja Slavonije i Baranje. Prisutne je pozvao na zajedništvo, te je zatražio odustajanje od samostalnih stranačkih akcija.[1267] Kakav je bio stav HDZ-a prema događajima u Predsjedništvu SFRJ? U stranačkom glasilu se tvrdilo da je ovo "početak kraja Jugoslavije", dok su potezi savezne vlade i A. Markovića također viđeni kao "promašeni". Kao paradoks se vidjelo izuzimanje Srbije iz saveznog okvira, dok se srpski pobunjenici u Kninu istovremeno "pozivaju na savezne zakone". Očekivalo se slično ponašanje od SDS-a u BiH, ali se tvrdilo da se neće dopustiti rušenje suvereniteta RH i BiH. Potom se ponovno razmatrala politika S. Miloševića i trenutni položaj Srbije. Zaključeno je da je Milošević krenuo u rušenje saveznih institucija, kako bi spasio svoju vlast. K tome, navodilo se da je trenutna pozicija Srbije također otežana, jer je pitanje Kosova ponovno bilo aktualno, dok je projekt SAO Krajine bio osuđen na neuspjeh. Što se tiče JNA, tvrdilo se da bi se mogla raspasti u prvom sukobu, ali i da postoji unutarnje raslojavanje zbog nezadovoljstva radi izostanka intervencije.[1268]

Ubrzo su pale prve žrtve političkog neuspjeha Srbije. Pokrenuta je smjena Rize Sapunxhiu, neposlušnog predstavnika Kosova u Predsjedništvu SFRJ.[1269] Međutim, B Jović uskoro povlači svoju ostavku, tvrdeći da ne želi da "separatisti preuzmu JNA" dok su "nenaoružani Srbi u opasnosti".[1270] No, konstantni neuspjeh u legalnom uvođenju izvanrednog stanja, donio je prekid jedne političke dileme. Na sastanku s predstavnicima srbijanskih općina, S. Milošević najavljuje pristanak na razdruživanje Slovenije, ali i Hrvatske. No, također najavljuje da hrvatski teritorij naseljen Srbima ipak ostaje u zajedničkoj državi, čak i po cijenu oružanog sukoba. Osim toga, najavljuje blokadu imenovanja S. Mesića na čelo Predsjedništva SFRJ.[1271] Unatoč činjenici da su bile pod stalnom prijetnjom vojnog

---

[1265] "Svenarodna zaštita", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14472, 16. 3. 1991., 5. Bilo je to tijelo u koje su ušli predsjednici hrvatskih opozicijskih stranaka. Članovi Vijeća bili su: M. Veselica (HDS), D. Budiša (HSLS), S. Dabčević – Kučar (HNS), Hasan Bosnić (HMDS), I. Račan (SKH – SDP), A. Vujić (SDSH), Ž. Mažar (SSH), i Šemso Tanković (SDA).
[1266] "Odlučan otpor svakoj intervenciji", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9906., 17. 3. 1991., 2.
[1267] "Izbjeći provokacije", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14473, 17. 3. 1991., 3.
[1268] "Početak kraja SFRJ", *Glasnik HDZ*, (Zagreb), br. 47., 22. 3. 1991., 6. - 7.
[1269] "Naredio sam mobilizaciju...", *Oslobođenje*, (Sarajevo), br. 15352., 17. 3. 1991., 1.
[1270] D. MARIJAN, *Slom Titove armije: Jugoslavenska narodna armija i raspad Jugoslavije 1987.- 1992.*, 245. – 247.
[1271] N. BARIĆ, *Srpska pobuna u Hrvatskoj, 1990. -1995.*, 115. - 116.

udara, Hrvatska i Slovenija ponovno predlažu nastavak republičkih pregovora, na što S. Milošević odmah pristaje.[1272]

4. Neuspjeh pregovora o budućnosti SFRJ i eskalacija srpske pobune. Odluka Sabora o suverenoj i samostalnoj Hrvatskoj

Nakon propasti još jedne mogućnosti za vojnu intervenciju, nova sjednica Sabora održana je 21. i 22. ožujka 1991. Nakon dugo vremena, na dnevnom redu sjednice bile su mirnodopske teme. Usvojeno je više zakona. Najvažniji je bio Zakon o Ustavnom sudu, koji je ocijenjen kao "konačni izlazak" iz ideološkog i komunističkog zakonodavstva. Donesen je također i plan rada Sabora za 1991. Težište rada je trebalo biti na usvajanju zakona, koji su u skladu s demokratskim Ustavom. Odlučeno je također da jedino Sabor može svojim odlukama braniti suverenitet RH, te je dogovoreno praćenje novih međurepubličkih pregovora. Usvojena je i nadopuna zakona, kojom je Vlada mogla raspustiti lokalnih vlasti, koje ne priznaju hrvatske zakone, te je određen minimum hrvatske uplate u savezni budžet.[1273] Međutim, jedna odluka bila je meta konstantnih napada. Veliki broj zastupnika HDZ-a prigovarao je odluci o nastavku financiranja JNA iz hrvatskog proračuna.[1274]

Nakon više održanih proširenih sjednica Predsjedništva SFRJ, dogovorena je nova runda pregovora, ali uz promjenu koncepta. Po novom prijedlogu, pregovore su trebali voditi republički predsjednici, i to na sastancima koji se održavaju po svim republikama. Prema dogovoru, prvi u nizu sastanaka održan je 28. ožujka 1991. u Splitu. Na sastanku je ponovno dogovoreno postizanje mirnog rješenja, te su u raspravi svi predsjednici republika iznijeli poznate stavove o budućnosti Jugoslavije. Pa je tako S. Milošević ponovno istaknuo da je federacija za Srbiju jedino moguće rješenje, dok su predsjednici Tuđman i Kučan podržali savez suverenih republika. Također, Tuđman je najavio povrat okupiranog teritorija od srpskih pobunjenika. I drugi su uputili neke važne poruke. Predsjednik Predsjedništva BiH A. Izetbegović je ustvrdio da je BiH "suverena bez obzira na deklaracije". U priopćenju sa sastanka upućena je poruka "svim građanima i političkim organizacijama, (...) da poštuju i jačaju uspostavljeno demokratsko pravno uređenje u republikama, kao i da poštuju ustavno uređenje SFRJ sve do njegove promjene na demokratski i ustavni način". [1275]

[1272] "Samit u Zagrebu ?", *Oslobođenje*, (Sarajevo), br. 15355., 20. 3. 1991., 1.
[1273] "Ustavno sudovanje – dokaz pravne države", *Glasnik HDZ*, (Zagreb), br. 48., 29. 3. 1991., 8. - 9.
[1274] "Vlada štiti Jadran", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14479., 23. 3. 1991., 4. – 5.
[1275] "Promjene jedino po volji naroda", *Oslobođenje*, (Sarajevo), br. 15364., 29. 3. 1991., 1.

Unatoč zaključku o potrebi mirnog rješenja sa zadnjeg sastanka u Splitu, na Plitvicama 31. ožujka 1991. dolazi do novog sukoba sa srpskim pobunjenicima. Nakon što su SDS-ove vlasti u T. Korenici odlučile nasilno preuzeti Nacionalni park "Plitvička jezera", jedinice MUP-a vratile su oružanom akcijom to područje pod hrvatsku jurisdikciju. No, u sukobu je poginuo hrvatski policajac Josip Jović i srpski pobunjenik, nakon čega je JNA ponovno izašla na teren i uspostavila tampon - zonu. U tom vremenu, dolazi do promjene strategije i u vrhu JNA. Nakon što su odustali od cjelovite Jugoslavije, počinju podržavati strategiju Srbije. Prema toj strategiji, svi Srbi trebali su ostati živjeti unutar granica nove države. Stoga je bilo iznimno bitno spriječiti hrvatsko slamanje srpske pobune.[1276]

Jasno, događaji na Plitvicama bili su glavna tema nove sjednice Vijeća za narodnu obranu i zaštitu ustavnog poretka RH. Događaj je ocijenjen kao "dio plana rušenja demokratskih vlasti RH", dok je akcija MUP-a RH ocijenjena kao "suzbijanje terorizma". Stoga su odbačeni zaključci sa izvanredne sjednice Predsjedništva SFRJ, u kojima se izjednačavala krivnja za sukob. Usto, ponovno se vidjela selektivnost pristupa Predsjedništva SFRJ prema istim sigurnosnim problemima, ali u različitim republikama.[1277] Također je odbijen i zahtjev Predsjedništva SFRJ za ukidanje plitvičke postaje MUP-a. Ipak, pristalo se na zahtjev na odgodu intervencije prema srpskim pobunjenicima.[1278] Usporedno, Srbija započinje sa otvorenim političkim napadom na Hrvatsku. U Skupštini Srbije izglasovana je 2. travnja 1991. "Deklaracija o mirnom rješavanju jugoslavenske krize". U dokumentu je iznesena osuda odnosa hrvatskih vlasti prema Srbima, ali je ipak odbijena odluka SAO Krajine o "prisajedinjenju" s R. Srbijom.[1279]

U navedenom kontekstu, drugi sastanak predsjednika republika održan je 4. travnja 1991. u Beogradu. U raspravi su ponovno iznesene poznate pozicije republika. Ponovno je najvažniji zaključak bio da su nužni pregovori i mirno rješenje, ali i "zaštita interesa svih republika". Donesena je također odluka o ostanku "do daljnjega" jedinica JNA na Plitvicama.[1280]

No, za novi sukob nije trebalo dugo čekati. Uoči suđenja uhićenim Virovitičanima, prosvjednici su demolirali zgradu zagrebačkog Vojnog suda. Navedeno je bilo povod za novi napad. B. Jović odmah optužuje hrvatske vlasti i najavljuje "obranu JNA" svim raspoloživim

---

[1276] D. MARIJAN, *Slom Titove armije: Jugoslavenska narodna armija i raspad Jugoslavije 1987.-1992.*, 247.-249.
[1277] "Odbijena odluka Predsedništva SFRJ o povlačenju snaga MUP-a s Plitvica", *Politika*, (Beograd), br. 27833., 2. 4. 1991., 8.
[1278] "O suverenosti nema pogađanja", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9922., 3. 4. 1991., 3.
[1279] "Solidarnost sa svim Srbima", *Politika*, (Beograd), br. 27834., 3. 4. 1991., 1.
[1280] "Najzad, konkretno o izlasku iz krize", *Politika*, (Beograd), br. 27836., 5. 4. 1991., 1.

sredstvima.[1281] Ubrzo je stigao odgovor predsjednika Tuđmana. Izrazio je čuđenje zbog Jovićeve reakcije, posebno jer je izostala, tijekom puno brutalnijih demonstracija srpske opozicije. Nadalje, podsjetio je Jovića, da je do nasilja došlo zbog "opravdanog gnjeva" hrvatskog naroda. Na kraju je navedeno da ovakvo pismo šteti Jovićevoj funkciji, ali je ipak najavio privođenje odgovornih za nasilje.[1282]

Kakva je bila reakcija HDZ-a na sukob na Plitvicama? Više nije dvojbe. U stranačkom glasilu jasno su označeni protivnici suverenosti Hrvatske. Prije svega, bila je to velikosrpska politika. No, ovaj put je prozvan i unitarizam personificiran u politici savezne vlade A. Markovića, jer svojim spašavanjem Jugoslavije "daje manevarski prostor za provedbu velikosrpske politike".[1283] No, nakon što politika JNA više nije ostavljala nikakve iluzije, na prvoj sjednici Vrhovnog državnog vijeća 10. travnja 1991. donesena je odluka o formiranju Zbora narodne garde (ZNG) Bila je to novoustrojena vojna jedinica pod ingerencijom Ministarstva obrane. Inače, Vrhovno državno vijeće je osnovano 5. travnja 1991. odlukom predsjednika Tuđmana, te je ustrojbeno zamijenilo Vijeće za narodnu obranu i zaštitu ustavnog poretka. Uloga mu je bila savjetodavna, razmatralo je bitna pitanja unutarnje i vanjske politike, naročito po pitanju obrane i ugroze suvereniteta RH, te predlaganje zakonskih promjena i odluka po tom pitanju.[1284]

Nakon Splita i Beograda, treći sastanak republičkih predsjednika održan je 11. travnja 1991. na Brdu kod Kranja. Razgovori su dobili novu dinamiku, jer je slovensko vodstvo najavilo početak procesa razdruživanja, ali je i dalje ostavljena mogućnost daljnjeg postizanja konfederalnog dogovora. Također je najavljeno slovensko gospodarsko osamostaljivanje i financiranje samo tekućih potreba JNA. No, predmetom razgovora bio je i nedavni iznenadni bilateralni sastanak Tuđman – Milošević u Karađorđevu.[1285] Novost sa sastanka bio je dogovor da republičke stavove treba potvrditi i na referendumima. Usto, hrvatska delegacija je informirala ostale sudionike da slijedi proglašenje neovisnosti Hrvatske, ukoliko se do 30. lipnja ne postigne dogovor o ustroju nove Jugoslavije.[1286]

Nakon što je otvoreno pitanje mogućnosti nastanka samostalne Hrvatske, iz dijela javnosti se stalno tvrdilo da Hrvatska kao država ne bi mogla samostalno opstati. Stoga je kao

---

[1281] "Napad na pravosudne organe u Zagrebu i Splitu činjenica bez presedana", *Politika*, (Beograd), br. 27841., 10. 4. 1991., 8.
[1282] "Jednostrano shvaćanje političke krize", *Glas Slavonije*, (Osijek), br. 14089., 12. 4. 1991., 2.
[1283] "Plitvice i oko njih", *Glasnik HDZ*, (Zagreb), br. 49., 5. 4. 1991., 8. -9.
[1284] Članovi tijela bili su: predsjednik vlade J. Manolić, predsjednik Sabora Ž. Domljan, predstavnik RH u Predsjedništvu SFRJ S. Mesić, ministar obrane M. Špegelj, ministar MUP-a J. Boljkovac, ministar inozemnih poslova D. Rudolf, predstojnik Ureda za zaštitu ustavnog poretka i predstojnik Ureda Predsjednika, s tim da je predsjednik RH imao pravo imenovati nove članove Vijeća, vidi *Narodne novine*, br. 19., 23. 4. 1991.
[1285] "Potvrđena dva gledišta", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9931., 12. 4. 1991., 2.-3.
[1286] "Pozicije republika jasnije", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14500., 13. 4. 1991., 5.

odgovor, u glasilu HDZ-a napravljena komparacija samostalne RH u usporedbi s drugim europskim državama. Nakon analize po raznim parametrima, bilo je jasno da Hrvatska bez ikakvih problema može funkcionirati kao samostalna država.[1287] U međuvremenu, glavni tajnik HDZ-a A. Beljo potvrdio je javno mogućnost proglašenja samostalne RH. On je istaknuo da je ta mogućnost sve izvjesnija, jer je hrvatski narod ogorčen ponašanjem JNA. Osim toga, jugoslavenska ideja je bila kompromitirana, dok jugodiplomacija u biti provodi srpsku politiku. Također je potvrdio da je za hrvatski suverenitet bitno mišljenje međunarodne zajednice, ali "ipak nije presudno".[1288]

U međuvremenu, održana su i dva bilateralna sastanka Tuđman – Milošević. Shodno situaciji, njihovo održavanje bilo je političko iznenađenje. Prvi sastanak održan je u Karađorđevu 25. ožujka 1991. Uz raspravu o međusobnim prijeporima, glavna tema bio je položaj saveznog premijera A. Markovića, koji je politički postao smetnja za oba predsjednika. Iako nije imao demokratski legitimitet, Marković je stalno tvrdio, da bi nakon uklanjanja Tuđmana i Miloševića "odmah zavladao mir". No, sastanak je imao i jednu izrazito negativnu konotaciju. Poslužio je za konstrukciju optužbe o podjeli BiH, koja je kasnije stalno korištena za optužbe protiv Hrvatske. Iako su kasniji događaji demantirali postojanje takvog dogovora, sastanak je loše utjecao na odnos sa muslimanskim vodstvom u BiH. Drugi sastanak održan je 15. travnja 1991. u Tikvešu. Osim o aktualnostima, razgovaralo se o radu ekspertnih komisija, osnovanih poradi rješenja međusobnih problema.[1289] Te ekspertne komisije osnovane su odmah nakon Karađorđeva. D. Bilandžić, član hrvatske ekspertne komisije, kasnije je svjedočio o radu komisija. Prema njemu, glavna tema razgovora bila je podjela BiH. Srpska delegacija stalno je inzistirala na maksimalističkim zahtjevima, u kojima je osim teritorija BiH, bio uključen i hrvatski teritorij. U biti, Srbija je tražila podjelu Jugoslavije i to prema njezinim interesima. Shodno viđenim prijedlozima, bilo je jasno da neće biti ništa od srpsko – hrvatskog dogovora, ali i da Bilandžić nije govorio istinu.[1290]

Nova sjednica Sabora održana je od 16. do 18. travnja 1991. Na dnevnom redu je bila sigurnosna situacija, te početak procesa pretvorbe i privatizacije društvenog vlasništva. Sjednica je započela izlaganjem predsjednika Vlade J. Manolića. Apelirao je na mirno i demokratsko rješenje, unatoč pritisku iz javnosti da se silom riješi pitanje srpske pobune. Također je bio nezadovoljan ponašanjem saveznih institucija tijekom krize. Zatim je V. Šeks ocijenio trenutno Predsjedništvo SFRJ kao nelegalno tijelo, jer Srbija nema pravo na tri glasa,

---

[1287] "Hrvatska i njezina veličina", *Glasnik HDZ*, (Zagreb), br. 49., 5. 4. 1991., 12. -14.
[1288] "Dokad mač nad Hrvatskom", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14500., 13. 4. 1991., 15. – 16.
[1289] I. LUČIĆ, *Uzroci rata, Bosna i Hercegovina 1980. - 1992. godine*, 389. - 400.
[1290] D. BILANDŽIĆ, *Povijest izbliza, memoarski zapisi, 1945.- 2005.*, 373. – 377.

te je zaključio da Srbija svjesno radi na rasulu saveznih institucija poradi mogućnosti djelovanja u sivoj zoni.[1291] U raspravi su iznesene i zamjerke zastupnika na akciju MUP-a na Plitvicama. Za njih je ona bila loše odrađena. Usto, problematizirani su i statusi Hrvata u drugim republikama, dok su zastupnici iz Slavonije govorili o novim sigurnosnim problemima, jer se na područjima naseljenim Srbima "viju srpske zastave".[1292] Potom je vođena žestoka rasprava o Zakonu o pretvorbi društvenog vlasništva. U raspravi dolazi do polarizacije među zastupnicima HDZ-a. Nakon što je zakon usvojen, u Hrvatskoj započinje proces pretvorbe i privatizacije društvene imovine.[1293]

Na sjednici su također usvojena dva službena dokumenta. U prvom pod nazivom "Zaključci o političkim prilikama u RH", dana je podrška vrhovništvu RH, koje je pozvano na uspostavu ustavnog poretka na cijelom teritoriju. Također je zatraženo žurno razdruživanje i udruživanje u savez republika, ali uz zaštitu manjinskih prava. Nadalje, Predsjedništvo SFRJ je proglašeno nelegalnim zbog zastupljenosti Srbije. Odbačena je također i zakonitost odluka savezne vlade, kao tijela kojem je do tada već dva puta nelegalno produžen mandat. Usto, Srbija je okrivljena za blokadu saveznih tijela, te izostanak legalnih kosovskih delegata u Skupštini SFRJ. Također je iznesen zahtjev za povlačenje JNA u kasarne, služenje vojnog roka u RH i prekid procesa uhićenim Virovitičanima. Navedeni zaključci upućeni su Skupštini SFRJ i ostalim republičkim skupštinama.[1294]

Drugi je bio "Deklaracija o osudi Narodne skupštine R. Srbije zbog miješanja u unutarnje stvari RH". U sadržaju su odbačene tvrdnje srbijanske Skupštine o institucionalnom nasilju u RH prema Srbima, te je taj potez ocijenjen i kao ugrožavanje hrvatskog suvereniteta. Na početku se navodilo da su akcije MUP RH bile uperene "isključivo protiv terorista", te se navodila odlučnost u uspostavi pravnog poretka, koji ruše pojedinci i velikosrpska politika sa stožerom u Beogradu. Odbačen je također i pokušaj davanja legitimiteta nelegalnoj tvorevini nastaloj u politici SDS-a, ali se zaključuje da je većina srpskog stanovništva ostala lojalna RH. Nadalje, iznesena je ocjena, da je to bilo i miješanje Srbije u unutrašnje stvari Hrvatske. Usto, u ocjenama Skupštine Srbije bili su samo interesi srpskog naroda, koji zahtjeva pravo življenja u jednoj državi, dok se negiraju takva prava drugim narodima. Također su bile viđene teritorijalne pretenzije Srbije, te se podsjećalo da u mogućem otvaranju pitanja granica, Hrvatska također ostvaruje pravo na "ukupni hrvatski etnički i povijesni teritorij".

[1291] "Ubrzati postupak razdruživanja", *Glasnik HDZ*, (Zagreb), br. 52., 26. 4. 1991., 6. - 8.
[1292] "Ne priznati Jugoslaviju s tri srbijanska glasa", "Promjene još nisu dovršene", "Neskrivene teritorijalne pretenzije", *Glas Slavonije*, (Osijek), br. 14093., 17. 4. 1991., 1. - 3.
[1293] "Oprezno s privatizacijom", *Glas Slavonije*, (Osijek), br. 14094., 18. 4. 1991., 3.
[1294] "Zaključci o političkim prilikama u RH", *Glasnik HDZ*, (Zagreb), br. 52., 26. 4. 1991., 7.

Prozvane su i savezne institucije za nelegalno djelovanje, stoga je najavljena skora provedba postupka razdruživanja, i to prema odluci Sabora od 21. veljače 1991. No, bez obzira na sve, zastupnike u Skupštini Srbije se ponovno pozivalo na konstruktivnu suradnju "radi dobrobiti građana u obje republike".[1295]

Usporedno, u Ohridu je održan 18. travnja 1991. četvrti sastanak predsjednika republika. Usvojena je ranije usuglašena preporuka o provođenju republičkih referenduma. Međutim, nisu svi bili zadovoljni tim zaključkom. Na tragu svoje politike, Srbija i Crna Gora dale su potporu izjašnjavanju naroda u republikama, čime se ponovno impliciralo nepriznavanje republičkih granica.[1296] U Hrvatskoj je ubrzo usvojen zaključak o provedbi referenduma. Na temelju odluka Sabora i Međustranačkog vijeća, na drugoj sjednici Vrhovnog državnog vijeća 25. travnja 1991. donesena je odluka o održavanju referenduma u Hrvatskoj. Datum određen za održavanje bio je 19. svibnja 1991.[1297]

Samo par dana ranije, Predsjedništvo SFRJ je usvojilo informaciju o aktualnoj političkoj situaciji. Informacija nije donijela ništa novo. Politike Srbije i JNA nisu navedene kao uzrok krize, nego su problem bile odluke donesene sa svrhom obrane od tih politika. U informaciji je zatražena uspostava ustavnog poretka na cijelom teritoriju, ukidanje svih jednostranih republičkih odluka, te postizanje skorog dogovora i zajedničke platforme o zajedničkim odnosima. Navedeni su i drugi problemi: pojava nacionalizama, pitanje Kosova, teško ekonomsko stanje i narušen sustav sigurnosti, nelegalni savezi za obranu i odluke o stvaranju republičkih armija, te medijski rat i napadi na pripadnike JNA.[1298] Potom je u godišnjem izlaganju B. Jovića u Skupštini SFRJ, ponovno upućena prijetnja o mogućim "teškim sukobima", ukoliko se "ne nađe demokratski izlaz". U biti, navedeno je značilo bespogovorno prihvaćanje zahtjeva Srbije.[1299]

Peti sastanak predsjednika republika održan je 29. travnja 1991. u Cetinju. Središnja tema sastanka bili su formuliranje referendumskog pitanja na republičkim referendumima. Srbija i Crna Gora predložile su održavanje svih referenduma na isti dan, ali je Slovenija već imala rezultat referenduma. Zatim su predstavnici Srbije i Crne Gore ponovno problematizirali koncept glasanja po republikama, jer se time "majoriziraju jugoslavenski narodi" i gube "njihova prava na samoopredjeljenje", te su se usprotivili isključenju saveznih

---

[1295] "Deklaracija o osudi Narodne skupštine R. Srbije zbog miješanja u unutarnje stvari RH", *Glasnik HDZ*, (Zagreb), br. 52., 26. 4. 1991., 8.
[1296] "Referendum do kraja maja", *Oslobođenje*, (Sarajevo), br. 15385., 19. 4. 1991., 1.
[1297] "Referendum 19. svibnja", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14513., 26. 4. 1991., 3.
[1298] "Dramatično upozorenje Predsedništva SFRJ", *Politika*, (Beograd), br. 27854., 23. 4. 1991., 1., 6.
[1299] "Zemlja je na sudbonosnom raskršću", *Politika*, (Beograd), br. 27857., 26. 4. 1991., 7. – 8.

organa iz procesa. Međutim, navedeno je bilo neprihvatljivo, kako za Hrvatsku, tako i za ostale republike izvan srpskog bloka.[1300]

U međuvremenu, s obzirom da se srpska pobuna ponajviše loše odrazila na situaciju u Dalmaciji, tu je najteže primana politika vodstva RH o toleriranju pobune i pokušaju mirnog rješenja. Poradi smirivanja tenzija, u Drnišu je 27. travnja 1991. održan sastanak svih općinskih organizacija HDZ-a u Dalmaciji, kojem su u ime središnjice nazočili glavni tajnik HDZ-a Ante Beljo, Drago Krpina i Jure Ivančić. U krajnjem zaključku dana je potpora vodstvu RH, ali se uskoro očekivala konačna uspostava pravnog poretka. Usto, upućena je poruka lokalnim Srbima, u kojoj je traženo distanciranje od pobune.[1301] No, krajem travnja 1991. osnivanjem postaja u Kijevu i Kruševu, MUP RH započinje stvarati pritisak prema teritoriju zahvaćenom srpskom pobunom. Na taj hrvatski potez, JNA je reagirala blokadom i traženjem povlačenja pripadnika MUP-a. Navedeno je izazvalo ogorčenje među hrvatskim narodom, na što se nadovezalo 1. svibnja 1991. ubojstvo policajca Franka Lisice u Polači kod Benkovca, te nelegalno uhićivanje Hrvata u općini Knin.[1302]

O zahtjevu JNA za povlačenje MUP-a s područja općina Obrovac i Knin, raspravljalo se na sjednici Vrhovnog državnog vijeća održanoj 2. svibnja 1991. U zaključku su odbačeni zahtjevi za povlačenjem. Također, zaključeno je da je baš djelovanje JNA "dovelo do ponovnog jačanja napetosti". Usto, najavljen je ponovni zahtjev Predsjedništvu SFRJ i saveznoj vladi za njihov jači angažman u obrani poretka RH.[1303] No, istog dana, dolazi do novog napada u Slavoniji. U Borovom Selu kraj Vukovara, srpski pobunjenici ubijaju 12 hrvatskih policajaca. Tijekom sukoba, prema već viđenom scenariju, jedinice JNA ponovno stvaraju tampon – zonu, umjesto da pomognu legalne hrvatske snage.[1304]

Jasno, nakon svega, hrvatska javnost traži obračun sa srpskim pobunjenicima, ali i s JNA. Da bi se spriječile moguće samostalne akcije, u Trogiru je 5. svibnja 1991. održan novi sastanak predsjednika Tuđmana s vodstvima dalmatinskih organizacija HDZ-a. U obraćanju okupljenima, Tuđman je ponovio da se vodi državna politika, u kojoj treba "sa što manje štete i žrtava" doći do samostalne Hrvatske, dok je vrhunac krize očekivao uoči Mesićeva izbora za predsjednika Predsjedništva SFRJ. Nadalje, objasnio je još neke strateške političke odluke. Ustvrdio je da Hrvatska mora voditi politiku s kojom "ne bi dobila sve Srbe protiv sebe", te

---

[1300] "Različito o referendumu", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9949., 30. 4. i 1. 5. 1991., 2.
[1301] OP A. Beljo, Općinskim odborima HDZ-a, Zagreb, 23. 4. 1991. Dokument u posjedu autora. Vidi još "Upućena poruka Srbima", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9947., 28. 4. 1991., 2.
[1302] D. MARIJAN, *Slom Titove armije: Jugoslavenska narodna armija i raspad Jugoslavije 1987.- 1992.*, 252. – 253.
[1303] "Davorin Rudolf šef diplomacije", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14518., 2. 5. 1991., 3.
[1304] D. MARIJAN, *Slom Titove armije: Jugoslavenska narodna armija i raspad Jugoslavije 1987.- 1992.*, 253.

izgubila potporu međunarodne zajednice. Usto, obračun sa srpskom pobunom trebalo je provesti uz uzmicanje od upletanja JNA. Nadalje, zatražio je od svih izlazak na referendum, koji je bio potreban radi legitimiteta i jačanja političke pozicije RH. Ponovno je najavio praćenje slovenskih poteza, i to prije svega zbog njihovog dogovora s Beogradom. Na kraju, nakon stalnih zahtjeva za samostalnom akcijom, od prisutnih je zatražio prepuštanje hrvatskom vodstvu oslobađanja Kijeva, ali je ipak sve pozvao na mirne proteste pred Komandom Vojnopomorske oblasti u Splitu.[1305]

Dan poslije, dolazi do demonstracija pred Komandom Vojnopomorske oblasti. No, u njima nesretno pogiba vojnik JNA. Bila je to nova prilika za pritisak za Hrvatsku. Iz JNA su odmah za sukob okrivili vodstvo RH, dok je Predsjedništvo SFRJ osudilo demonstracije. No, hrvatske vlasti su ocijenile da je započeo "otvoreni rat", jer je prema donesenim mjerama u JNA, izgledalo da su spremni za obračun s Hrvatskom i Slovenijom.[1306] Odmah potom, 7. svibnja 1991. u Pologu kraj Širokog Brijega, hrvatsko stanovništvo zaustavlja tenkove JNA iz mostarske kasarne koji su krenuli prema Dalmaciji.[1307]

Nakon još jačeg pogoršanja sigurnosne situacije u Hrvatskoj, Predsjedništvo SFRJ održalo je izvanrednu sjednicu 7. i 8. svibnja 1991. Na sjednici su Hrvatsku predstavljali S. Mesić i J. Manolić. Predstavnici JNA i Srbije odmah su optužili hrvatske vlasti za sukobe, što je iz hrvatske delegacije odbijeno. No, na kraju sastanka, postignut je još jedan u nizu sporazuma, u kojem je tražena uspostava mira i dijaloga. U sadržaju sporazuma je bilo: osiguranje prava svima prema zakonima RH i SFRJ, prekid kretanja svih formacija osim MUP-a RH, te JNA i saveznog SUP-a na područjima sa srpskim stanovništvom. Usto, JNA je trebala biti odgovorna za provedbu ovih odluka, te razoružanje u skladu sa zakonom i provođenje istrage o prethodnim sukobima. Također je dogovoreno osnivanje zajedničke komisije predstavnika RH i pobunjenih Srba poradi razgovora o spornim pitanjima. Potom bi se prišlo spuštanju borbene gotovosti JNA. No, B. Jović je kasnije tvrdio, da je dogovor bio taktički kompromis delegacije RH. Međutim, ipak je bio zadovoljan, jer su dane jače ovlasti JNA, te je potvrđen legitimitet srpskim pobunjenicima.[1308] Na sjednici Vrhovnog državnog vijeća RH održanoj 10. svibnja 1991., zaključke s Predsjedništva SFRJ ocijenili su kao "smirujuće", ali su ipak nastavljene pripreme za obranu. Konstatirane su također nove sigurnosne prijetnje iz Srbije. Kao prioritet je zatraženo jačanje diplomatske aktivnosti u svrhu prezentiranja hrvatskih interesa. Na kraju su odbačene opozicijske ocjene da je

[1305] "Do samostalnosti – bez žrtava", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14522., 6. 5. 1991., 3.
[1306] D. MARIJAN, *Slom Titove armije: Jugoslavenska narodna armija i raspad Jugoslavije 1987.- 1992.*, 254.
[1307] I. LUČIĆ, *Uzroci rata, Bosna i Hercegovina 1980. - 1992. godine*, 314. - 315.
[1308] B. JOVIĆ, *Posljednji dani SFRJ, Izvodi iz dnevnika*, 320. - 321.

Hrvatska kapitulirala prihvaćanjem zaključaka u Predsjedništvu SFRJ. Izraženo je razumijevanje za "gnjev naroda", ali se osuđivalo napade koji bi mogli dovesti do intervencije JNA.[1309] Odmah nakon postizanja dogovora u Predsjedništvu SFRJ, hrvatska opozicija je to ocijenila kao kapitulaciju Hrvatske.[1310]

Nakon sporazuma i djelomičnog smirivanja sigurnosnih problema, u Zagrebu je 10. i 11. svibnja 1991. održana sjednica Koordinacijskih odbora HDZ-a iz domovine i iseljeništva. Skup je održan je uoči samog referenduma, te je bio motivacijski. Teme rasprave bile su: provođenje referenduma, jačanje obrambenih kapaciteta, status Hrvata u BiH i unutarnji organizacijski problemi. U donesenim zaključcima se tvrdilo da HDZ u biti još nije preuzeo vlast, stoga je zatražen veći stranački utjecaj na društvene procese, te jačanje medijskog rada. Nadalje, dogovoreno je da članovi HDZ-a u iseljeništvu trebaju širiti pravu sliku o Hrvatskoj, te surađivati s vladama zemalja u kojima žive. Na skupu su usvojene četiri zajedničke izjave.[1311]

U "Izjavi Koordinacionih odbora HDZ-a iz iseljeništva i domovine" navodilo se da je hrvatski narod "dao mnoge žrtve za slobodu", dok je posljednjih 70 godine bio "istrgnut iz europskog civilizacijskog kruga" i progonjen od "srbijanske imperijalističke klike potpomognute komunističkom diktaturom". Rezultat navedene politike bilo je veliko iseljeništvo, stoga su prilika za oslobođenje bile demokratske promjene u kojima je nastao program HDZ-a. Uz podršku vodstvu RH, zatraženo je angažiranje svih snaga "ka konačnom ostvarenju slobode". Potom se isticalo, kako svi članovi HDZ-a znaju što im je činiti. Prije svega, trebali su informirati svjetsku demokratsku javnost, davati materijalnu potporu domovini, te ukoliko se pokaže potreba i doći u obranu Hrvatske. Dio opozicijskih reakcija na dogovor u Predsjedništvu SFRJ ocijenjen je kao nerazuman, jer je politika HDZ-a bila "ostvarivanje samostalnosti sa što manje žrtava". Usto, na referendumu je bilo važno dati glas za suverenu i samostalnu Hrvatsku, koja može stupiti u suverenih država, što bi potom i međunarodna javnost morala uvažiti. I za kraj, zaključuje se da je suverenost RH i BiH – u biti "jamstvo opstanka hrvatskog naroda".[1312]

[1309] "Nada u političko rješenje", *Vjesnik*, (Zagreb), br. 15675., 11. 5. 1991., 1.

[1310] "Potpis na predaju", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14527., 11. 5. 1991., 4. U zajedničkom opozicijskom odboru bili su: DSAH, HDS, HKDS, HMDS, HNS, HRS, HSS, HSLS, HSP, SSH, SDSH i SDP

[1311] OP A. Beljo, Skraćeni zapisnik Koordinacijskih odbora HDZ-a iz domovine i iseljeništva, Zagreb, 10. i 11. 5. 1991. Dokument u posjedu autora.

[1312] OP A. Beljo, Izjava Koordinacionih odbora HDZ-a iz iseljeništva i domovine, Zagreb, 11. 5. 1991. Dokument u posjedu autora.

U izjavi "Hrvatskom narodu u domovini i iseljeništvu" upućen je poziv cjelokupnom hrvatskom narodu na zajedništvo, otpor i obranu demokracije i suvereniteta Hrvatske.[1313] U izjavi "Svim demokratskim političkim strankama" upućen je poziv svim hrvatskim strankama na zajedničku obranu demokracije i otpor mogućoj vojnoj intervenciji.[1314] U izjavi "Obiteljima poginulih redarstvenika", Koordinacija je izrazila najdublju sućut obiteljima hrvatskih redarstvenika ubijenima u obrani suvereniteta, te je upućen poziv za materijalnu pomoć njihovim obiteljima.[1315]

Prisutnim delegatima obratili su se potom S. Mesić i F. Tuđman. S. Mesić je odmah istaknuo da je "bolje i dugo pregovarati nego ratovati", te da je HDZ u svojoj politici stalno bio "na liniji ostvarenja hrvatske suverenosti". Nadalje, potvrdio je legalnost naoružavanja Hrvatske, te je naglasio jedinstvo hrvatskog naroda u obrani. Potom je opisao tijek zadnje sjednice Predsjedništva SFRJ, koja je izazvala toliko negativnih reakcija u opoziciji. Na početku sjednice, vrh JNA je tvrdio da je u Hrvatskoj "započeo građanski rat", te je postojala želja za okrivljavanje RH pred međunarodnom zajednicom. Međutim, on i predsjednik Vlade RH su odbacili ta tumačenja, jer su tvrdili da je to samo sukob legalnih snaga RH i pobunjenika. No, nakon što je kraju rasprave dobiveno priznanje legitimnosti hrvatskih vlasti, odlučili su prihvatiti zajedničke zaključke. Također je odgovorio i na optužbe opozicije za popuštanje. Ustvrdio je da među njima, ima i onih koji su nakon Hrvatskog proljeća "napunili zatvore" Hrvatima, dok bi "sada napunili groblja", te je zaključio da se nakon postignutog dogovora s JNA ipak moglo "mirnije izaći na referendum". Na kraju skupa, okupljenima se obratio predsjednik Tuđman. Najavio je nastavak politike HDZ-a, te "ostvarivanje suverenosti uz što manje gubitaka". Potom je istaknuo, da je pitanje na referendumu bilo uvjetovano okolnostima. Usto, podsjetio je na izgradnju vlastite obrambene vojne sile kroz osnivanje ZNG-a. Zbog znanog slovensko - srpskog dogovora, najavio je praćenje svih odluka Slovenije, te zajednički izlazak iz SFRJ. K tome, izrazio je i brigu za Hrvate u drugim republikama, te je poručio da Hrvati u BiH također moraju uskoro "donijeti sudbonosne odluke". Na kraju je ponovno izražena nada u mirno rješenje krize i legalnu promjenu na vrhu Predsjedništva SFRJ.[1316]

U međuvremenu, bližio se dan Mesićevog preuzimanja dužnosti predsjednika Predsjedništva SFRJ.[1317] Međutim, nitko nije očekivao viđeni rasplet. Na inauguracijskoj

[1313] OP A. Beljo, Hrvatskom narodu u domovini i iseljeništvu, Zagreb, 11. 5. 1991. Dokument u posjedu autora.
[1314] OP A. Beljo, Svim demokratskim političkim strankama, Zagreb, 11. 5. 1991. Dokument u posjedu autora.
[1315] OP A. Beljo, Obiteljima poginulih hrvatskih redarstvenika, Zagreb, 11. 5. 1991. Dokument u posjedu autora.
[1316] "Hrvatska može odgovoriti i silom", *Glasnik HDZ*, (Zagreb), br. 55., 17. 5. 1991., 8. - 9.
[1317] "Optimizam novog predsjednika", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9963. 15. 5. 1991., 3.

sjednici, S. Mesić nije izabran za predsjednika Predsjedništva SFRJ, s čime dolazi do nove političke krize. Protiv Mesićeva izbora bile su Srbija, Vojvodina i Kosovo, dok je Crna Gora bila suzdržana. Blokada Mesićevog izbora bila je iznenađenje za Hrvatsku, jer se smjena do tada odigravala rutinski.[1318] Blokada Mesićeva izbora uzrokovala je brojne reakcije. Predsjednik Tuđman odmah je ocijenio da je sada "valjda jasno" tko uzrokuje političku krizu. Ipak, zatražio je nastavak sjednice da bi se dobio peti glas za Mesićev izbor.[1319] Za predstavnike Slovenije, blokada Mesićeva izbora bilo je osporavanje hrvatskih prava.[1320]

To nije bila jedina demonstracija samovolje Srbije. Savezna Skupština je bez predstavnika RH i Slovenije donijela nelegalnu odluku da republičke TO potpuno prelaze pod komandu JNA.[1321] Dan poslije, bez prisutnosti predstavnika Slovenije i RH, te dijela delegacija BiH i Kosova izabrani su novi članovi Predsjedništva SFRJ. Za predstavnika Crne Gore imenovan je Branko Kostić, za predstavnika SAP Vojvodine imenovan je Jugoslav Kostić, dok je za predstavnika SAP Kosova imenovan Sejdo Bajramović.[1322] Kao i ranije, strategija RH u razrješenju Mesićevog izbora, ponovno je bila temeljena na pravnoj borbi. Predsjednik Ustavnog suda RH Jadranko Crnić je javnosti predstavio odluku, prema kojoj je legalni predsjednik Predsjedništva S. Mesić, dok je zbog nelegalnog izbora zatražio zabranu rada novom predstavniku Kosova u tom tijelu.[1323] No, zbog blokade Mesićeva izbora, odgođen je zadnji šesti sastanak predsjednika republika u Sarajevu.[1324]

Unatoč svim problemima, nastavljeno je s provođenjem hrvatskog referenduma. Uoči samog održavanja, predsjednik Tuđman uputio je proglas svim građanima Hrvatske. Na početku proglasa se navodilo da je duga politička kriza uzrok za provedbu referenduma, stoga je pozvao sve na glasovanje o budućnosti Hrvatske. Zatim je dana preporuka za glasovanje za suverenu i samostalnu Hrvatsku koja samostalno sklapa saveze. Također, referendum je bio važan, jer je trebao poslužiti vodstvu RH, kao legitimacija za daljnje postupanje. Nadalje, istaknuo je da su tijekom neuspješnih pregovora odbili verziju federalne Jugoslavije, dok se kao rješenje jedino prihvaćalo savez suverenih država po modelu EZ. Uz jamčenje svih prava, pozvao je sve manjine na izjašnjavanje za suverenu Hrvatsku. Također se očekivala potpora

---

[1318] "Stjepan Mesić nije izabran za predsednika Predsedništva SFRJ", *Politika*, (Beograd), br. 27875., 16. 5. 1991., 1.
[1319] "Dr. Tuđman: Srbija protiv svih", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14532., 16 . 5. 1991., 32.
[1320] "Osporavanje Hrvatske", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14532., 16. 5. 1991., 5.
[1321] "Teritorijalna odbrana deo oružanih snaga", *Politika*, (Beograd), br. 27875., 16 . 5. 1991., 8.
[1322] "Proglašeni novi članovi Predsjedništva Jugoslavije", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14533., 17. 5. 1991., 32.
[1323] "Mesić već predsjednik", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9965., 17 . 5. 1991., 3.; "Bajramoviću zabraniti rad u Predsjedništvu", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14535., 19 . 5. 1991., 32.
[1324] "Puki revanšizam", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14533., 17 . 5. 1991., 4.

od međunarodne zajednice, te se na kraju apeliralo na provođenje referenduma u miru - "kako dolikuje slobodnom narodu".[1325]

Uz proglas, također su dane upute za glasovanje, te su predstavljena oba referendumska pitanja. Pitanja su izazvala određene kontroverze u hrvatskoj javnosti. U prvom je bilo postavljeno pitanje: Jeste li za to da RH, kao suverena i samostalna država, koja jamči kulturnu autonomiju Srbima i pripadnicima drugih nacionalnosti u Hrvatskoj, može stupiti u savez suverenih država s drugim republikama (prema prijedlogu RH i R. Slovenije za rješenje državne krize SFRJ). Drugo pitanje glasilo je: Jeste li za to da RH ostane u Jugoslaviji jedinstvenoj saveznoj državi (prema prijedlogu R. Srbije i SR Crne Gore za rješenje državne krize).[1326] Autor oba pitanja bio je F. Tuđman. Kako je vidljivo, pitanje koje je vodilo neovisnosti, postavljeno je na način, koji se mogao različito tumačiti. Prema svjedočenju A. Vrdoljaka, razlog je bio strah od mogućeg hapšenja. Da bi biračima bilo što jasnije za što glasuju, Vrdoljak je predložio odvajanje listića u dvije boje. Međutim, bilo je i drugih prijedloga. Predsjednica HNS-a S. Dabčević - Kučar predložila je direktno pitanje o odcjepljenju, što je odbijeno na Međustranačkom vijeću.[1327] Dugoočekivani referendum o neovisnosti RH održan je 19. svibnja 1991. Na pitanje na o suverenosti i samostalnosti Hrvatske, glasovalo je 83,56 posto registriranih glasača. Za je glasovalo 93,24 posto, dok je protiv glasovalo 4,15 posto glasača. Nevažećih plavih listića bilo je 1,18 posto. Na pitanje o ostanku Hrvatske u jedinstvenoj saveznoj državi, ukupno je glasovalo 83,56 glasača. Za je glasovalo 5,38 posto, dok je protiv glasovalo 92,18 posto. Nevažećih listića bilo je 2,07 posto. Nakon ovih rezultata, bilo je jasno što ogromnom većinom podržava hrvatski narod.[1328]

Ubrzanjem događaja na političkoj sceni, s ciljem predstavljanja svojih stavova, odlučili su u HDZ-u održavati redovne tiskovne konferencije. Prva u nizu, održana je 16. svibnja 1991. Teme na konferenciji bile su: rad medija, odnos prema Srbiji i C. Gori, te provedba referenduma. Na početku, savezna tiskovna agencija "Tanjug" okrivljena je za netočno informiranje na štetu RH. Nadalje, istaknuto je da se iz Hrvatske ne negira legitimitet vlasti Srbije i Crne Gore, ali se ipak konstatiralo da su to bile jedine tranzicijske države, u kojima su pobijedili komunisti. K tome, bacanje iz aviona letaka s pozivom na glasovanje za ostanak u Jugoslaviji vidjeli su kao uzurpaciju hrvatskog neba. Bilo je također govora o problemu s Mesićevim izborom. No, prema iznesenim saznanjima, očekivalo se skoro dobivanje petog

[1325] "Proglas Hrvatskom narodu ! Svima građanima RH !", *Glasnik HDZ*, (Zagreb), br. 54., 10. 5. 1991., 4.
[1326] "Referendum – upute za glasovanje", *Glasnik HDZ*, (Zagreb), br. 54., 10. 5. 1991., 5. - 6.
[1327] *Bujica*, (gost: A. Vrdoljak), urednik: V. Bujanec, Osječka TV, Osijek, 14. 3. 2014.
[1328] "Važniji datumi iz povijesti saborovanja", (http://www.sabor.hr/Default.aspx?art=1767&sec=461).

glasa i rješenje političke krize.[1329] U ozračju rezultata s hrvatskog referenduma, 20. svibnja 1991. nastavljena je saga s Mesićevim izborom. S. Mesić je uputio obavijest članovima Predsjedništva SFRJ, predsjedniku savezne vlade, saveznim ministrima, načelniku Generalštaba da uskoro započinje s obavljanjem dužnosti. No, generalni sekretar Predsjedništva SFRJ Anton Stari odmah je obavijestio javnost da Mesićeva obavijest "nije službeni akt".[1330]

Jasno, hrvatsko vodstvo je bilo zadovoljno rezultatima referenduma. O tome je bilo govora na sjednici Vrhovnog državnog vijeća RH. Jedan od najbitnijih rezultata referenduma, bilo je jačanje međunarodne pozicije RH.[1331] Da je tome bilo tako, govori snažna diplomatska aktivnost predsjednika Tuđmana, koja je uslijedila nakon referenduma. Prvo odlazi 20. svibnja 1991. u službenu posjetu Republici Ukrajini. Potom 25. svibnja 1991. slijedi posjeta Rimu i Vatikanu, gdje ima susrete s talijanskim predsjednikom i premijerom, te s rimskim papom, poglavarom Rimokatoličke Crkve i države Vatikan.[1332]

U ozračju dobrog rezultata s referenduma, nova sjednica Sabora započinje 28. svibnja i traje do 31. svibnja 1991. Na dnevnom redu prvog dana bio je Zakon o denacionalizaciji i prodaji stanova sa stanarskim pravom, koji je izazvao novi politički sukob. Zakonu su se usprotivili zastupnici iz lijevog bloka, dok su zastupnici HDZ-a podržali zakon. No, bilo je i primjedbi upućenih vodstvu RH iz redova zastupnika HDZ-a. Zastupnik HDZ-a Š. Đodan izrazio je nezadovoljstvo zaobilaženjem Sabora u kreiranju hrvatske politike, te je očekivao trenutno sankcioniranje onih zastupnika koji sudjeluju u srpskoj pobuni.[1333] Dan poslije, zastupnici su raspravljali o "Deklaraciji o kršenju prava hrvatskog naroda u Republici Srbiji", te o problemu progona Hrvata s hrvatskog teritorija zahvaćenog srpskom pobunom. Tijekom rasprave, Š. Đodan je poručio da Hrvati u Srbiji trebaju dobiti jednaka prava kao Srbi u Hrvatskoj, što bi pridonijelo konačnom izmirenju. Zatim je zastupnik HDZ-a Smiljan Reljić podsjetio na progone i iseljavanje Hrvata s područja pod kontrolom pobunjenih Srba, dok je ponašanje Vlade prema tom pitanju ocijenio kao nebrigu. Međutim, V. Šeks je Reljićeve navode odbacio, te je podsjetio na institucionalnu brigu novih hrvatskih vlasti za Hrvate u drugim državama, dok je etničko čišćenje Hrvata s teritorija RH vidio kao "operacionalizaciju memoranduma SANU".[1334]

[1329] "Jasno je tko ruši Jugoslaviju", *Vjesnik*, (Zagreb), br. 15681., 17. 5. 1991., 3.
[1330] "Izjava Mesića je ličnog karaktera", *Politika*, (Beograd), br. 27880., 21 . 5. 1991., 1.
[1331] "Učvršćen položaj Hrvatske", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14540., 24 . 5. 1991., 3.
[1332] "Predsjednik Tuđman posjetio Italiju", "Hrvatski predsjednik kod Pape", "Hrvatski predsjednik u Ukrajini", *Glasnik HDZ*, (Zagreb), br. 57., 31. 5. 1991., 8. - 9.
[1333] "Vraćanje oduzetih nekretnina", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9977., 29. 5. 1991., 3. - 4.
[1334] "Hrvatima prijete progoni", *Vjesnik*, (Zagreb), br. 15694., 30. 5. 1991., 3.

Na godišnjicu konstituiranja demokratskog Sabora, održana je 30. svibnja 1991. svečana sjednica. Sjednici su nazočili mnogi ugledni gosti, diplomatski zbor, predstavnici JNA, vjerskih zajednica, ali ponovno nije bilo bez predstavnika SPC-a.[1335] Prvi se zastupnicima obratio predsjednik Sabora Ž. Domljan, koji je govorio o položaju i radu demokratskog Sabora u prethodnoj godini.[1336] Zatim se zastupnicima obratio predsjednik Tuđman. Govor je bio prije svega posvećen do tada postignutim političkim ciljevima. Kao dva najveća politička dostignuća, istaknuo je donošenje demokratskog Ustava i odluku referenduma, nakon čega je kao obvezu hrvatskog vodstva vidio provedbu pune hrvatske suverenosti. Podsjetio je nazočne, da je hrvatska demokratska vlast nastupila u najgoroj krizi Jugoslavije, te kako je do tada SKH provodio politiku jugoslavenske sinteze, dok je Hrvatska bila najizrazitije poprište širenja jugo - ideologije. Stoga je zaključio, da je ključno za politički uspjeh bilo nadvladati politički sukob i "ostvariti duhovno jedinstvo" svih onih koji su za hrvatske interese, pa "čak i s onima koji su do zadnjih dana ostali u komunističkim redovima". Zatim je naglasio da je poražen i politički pokušaj spašavanja Jugoslavije od strane savezne vlade, dok je veliki broj postupaka saveznih tijela i Srbije narušavao integritet Hrvatske. Nastavio je s daljnjim nabrajanjem uspjeha vlasti HDZ-a. Na svim društvenim poljima ostvareno je jačanje suverenosti kroz amandmane i demokratski Ustav, dok je kroz ustrojavanje Ustavnog suda postignut mehanizam obrane ustavnih sloboda i načela zakonitosti. Nadalje, ostvareno je jačanje obrambenih kapaciteta, pokrenut je proces pretvorbe i privatizacije poduzeća, te privatizacije stambenog fonda. Usto, pokrenuto je jačanje hrvatskog kulturnog identiteta i vraćanje onog povijesnog sjećanja koje je brisano u komunističkom sustavu. Što se tiče vanjske politike, započelo je uključivanje u europske integracije, međunarodni položaj ojačan je kroz otvaranje vlastitih međunarodnih ureda, dok je međunarodna javnost prihvatila hrvatski prijedlog savez suverenih država kao relevantan. Poslije referenduma, najavio je i provođenje sljedećih pet točaka. Bile su to: pripreme za punu suverenost, osiguranje kulturne autonomije hrvatskim Srbima, završetak do 15. lipnja pregovora o budućnosti Jugoslavije, ubrzano razdruživanje na svim područjima života, te usklađivanje poteza sa Slovenijom, te ako je moguće i sa drugim republikama. Na kraju je iznova zaključio, da je tijekom prethodne godine iznimno mnogo napravljeno u ostvarivanju suverene Hrvatske, stoga je za konačno dostizanje tog cilja, pozvao na jedinstvo i smirenost.[1337] Zadnjeg dana sjednice, zastupnici su raspravljali o šteti koje hrvatsko

[1335] "Rok za dogovor – 15. lipnja", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14546., 30. 5. 1991., 4. - 5.
[1336] Ž. DOMLJAN, *Visoko podignimo zastavu, Hrvatska-od negacije do priznanja*, 290.
[1337] Franjo TUĐMAN, *S vjerom u slobodnu Hrvatsku*, Zagreb, 1995. 131. - 150.

gospodarstvo trpi zbog političke krize, te su za kraj uputili poziv Vladi RH "da makar i silom" vrate prognane Hrvate na teritorij pod kontrolom pobunjenih Srba. Usto, donesena je saborska "Deklaracija o kršenju prava hrvatske manjine u R. Srbiji i autonomnim pokrajinama Kosova i Vojvodine". U njoj se pozivalo Skupštinu Srbije na razmatranje poštivanja svih ljudskih prava na njenom teritoriju i to prema međunarodnim konvencijama, čime se osim hrvatskog, postavljalo pitanje položaja i drugih naroda u Srbiji.[1338]

U međuvremenu, trebalo je još ubrzati jačanje hrvatske obrane. Mjesec i pol dana nakon odluke o osnivanju, u Zagrebu je 28. svibnja 1991. održana svečana smotra jedinica Zbora narodne garde (ZNG).[1339] Dan poslije, održana je i promocija pitomaca MUP-a RH. Taj tečaj su inače obilježili problemi, jer su ga napustili pitomci srpske nacionalnosti.[1340] Inače, nakon masakra u Borovom Selu, u javnosti je iznova otvoreno pitanje neučinkovite politike ministra MUP-a J. Boljkovca. Zamjerali su mu da je u MUP-u sačuvao stare strukture, od kojih nitko nije bio kažnjen zbog ranijih progona političkih protivnika. Usto, pitanje stalnih neuspjeha akcija MUP-a protiv srpskih pobunjenika, problematizirala je moguću vezanost tih starih struktura MUP-a na strukture JNA. Posebno je neugodno odjeknula smjena novih rukovodećih kadrova MUP-a, koji su navodno bili smijenjeni "zbog antikomunizma i tvrdog hrvatstva". K tome, tvrdilo se da se ministar "u sve razumije", ali nije znao za "problem Borovog sela". Istovremeno, dok je tražio progon demonstranata protiv JNA u Splitu - "nudi aboliciju teroristima". Stoga se zaključivalo, da je jasno zašto srpska strana ne traži Boljkovčevu smjenu. Za kraj, ministar M. Špegelj se vidio kao suprotnost Boljkovcu, stoga se izražavalo zadovoljstvo što su jedinice ZNG-a potpale pod Ministarstvo obrane.[1341]

Svjesni skorog raspada, u spašavanje SFRJ uključila se i međunarodna zajednica. Nastavak prekinute sjednice Predsjedništva SFRJ, na kojoj je blokiran Mesićev izbor, zakazan je za 29. svibnja 1990. Ipak, došlo je ponovno do odgode, zbog nedolaska S. Mesića, J. Drnovšeka i V. Tupurkovskog.[1342] No, istog dana, u Beograd stiže delegacija EZ predvođena Jacquesom Santerom i Jacquesom Delorsom na sastanak sa predsjednicima republika, članovima savezne vlade i članovima Predsjedništva SFRJ. Njihov politički cilj bio je sačuvati Jugoslaviju. U razgovorima su dali europsku podršku cjelovitoj Jugoslaviji, te su ponudili veliku ekonomsku pomoć u budućim političkim reformama. Međutim, ponuda je bila

[1338] "Politika – između redaka", "Usvojena Deklaracija", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14548., 1. 6. 1991., 4. – 5.
[1339] "Začetak Hrvatske vojske", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9977., 29. 5. 1991., 5.
[1340] "Svečanost u policijskoj akademiji", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14546., 30. 5. 1991., 3.
[1341] "Jeli UDBA MUP-ova sudba?", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14549., 2. 6. 1991., 6.-7.
[1342] "Sastanak bez dvojice", *Politika*, (Beograd), br. 27889., 30. 5. 1991., 1.

djelomično prihvaćena samo od predstavnika BiH i Makedonije.[1343] U razgovorima je Srbija kao rješenje problema predložila promjenu hrvatskog člana Predsjedništva SFRJ. Umjesto Mesića, kao prihvatljiva osoba ocijenjen je predsjednik Sabora Ž. Domljan.[1344] Ubrzo je predsjednik Tuđman iznio pojedinosti razgovora s delegacijom EZ-a. U njima nije bilo ništa novo. Od Hrvatske se uglavnom tražilo ustupke. Pa je tako odbijena mogućnost zamjene hrvatskog predstavnika u Predsjedništvu SFRJ, te je ponovljeno da je za Hrvatsku neprihvatljivo svako rješenje osim saveza suverenih država.[1345]

Zadnji, šesti sastanak republičkih predsjednika održan je u Sarajevu 6. lipnja 1991. Novost je bila zajednički prijedlog Gligorova i Izetbegovića za buduće državno uređenje. Njihova "Platforma za rješenje jugoslavenske krize" bila je kompromis između dva znana i suprotstavljena koncepta. U njoj je predložen savez suverenih republika, koji bi imao obilježja državne zajednice uz zajedničku valutu, tržište i centralnu banku. U vojnom ustroju postojale bi republičke vojske, ali i zajednički kontingent. Savezna diplomacija bi bila ispunjena po nacionalnom ključu, dok je bila predviđena i dislokacija saveznih institucija diljem zemlje.[1346] Nakon sastanka, nije održana uobičajena zajednička tiskovna konferencija. No, A. Izetbegović je obavijestio javnost da je postignut dogovor o četiri točke: sporazumna rješenja, rasprava o Platformi Izetbegovića i Gligorova, održavanje skorog tripartitnog sastanka predsjednika Hrvatske, Srbije i BiH, te je dogovoren što brži Mesićev izbor za predsjednika Predsjedništva SFRJ.[1347]

Usporedno sa zadnjim sastankom republičkih predsjednika, održana je tiskovna konferencija HDZ-a. O političkim aktualnostima govorili su P. Jurič i D. Krpina. Na početku su iznijeli da sarajevski sastanak daje konačni odgovor – "ili samostalna Hrvatska ili savez suverenih republika". Nadalje, očekivalo se jačanje terorističkih akcija s približavanjem sudbonosnih odluka Sabora. Savezni SUP i JNA optuženi su za izostanak pomoći u uspostavi pravnog poretka RH, stoga se zaključuje da Hrvatskoj preostaje samostalno slomiti srpsku pobunu. Procijenjeno je, da nakon razdruživanja, "zbog Europe neće biti klasičnog rata Hrvatske i Srbije", ali je naglašeno da je obrana RH ipak spremna. K tome, političke promjene u drugim republikama, ocijenjene su kao podrška hrvatskim stavovima, stoga je očekivan "slom imperijalističke politike Srbije", ali se isticalo da miran rasplet političke krize, ujedno rješava i gospodarske probleme. K tome, izneseno je da HDZ neće odustati od političkih

[1343] J. GLAURDIĆ, *Vrijeme Europe: Zapadne sile i raspad Jugoslavije*, 153.
[1344] "Jović: Mesić – ne, Domljan možda", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14552., 5. 6. 1991., 5.
[1345] "Ne odustajemo od svojih prava", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9979., 31. 5. 1991., 5.
[1346] "U potrazi za kompromisom", *Politika*, (Beograd), br. 27897., 7. 6. 1991., 7.
[1347] "Suglasnost u četiri točke", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14554., 7. 6. 1991., 32.

ciljeva, za koje su dobili podršku na referendumu i izborima. Za kraj, ponovno je bilo govora o srpskoj pobuni. Procjena da se ne djeluje silom prema pobuni, ocijenjena je kao dobra, jer se time uspjelo s RH "skinuti ustašku hipoteku", dobiti "demokratsko priznanje" i "ojačati međunarodni ugled". Shodno tome, zbog onih koji "nemaju veze sa terorizmom", nastavljeno je financiranje školstva i zdravstva na područjima zahvaćenim pobunom iz hrvatskog proračuna.[1348]

Na sjednici Vrhovnog državnog vijeća održanoj 8. lipnja 1991. raspravljalo se o zadnjem sastanku u Sarajevu. Bilo je zaključeno da je ostvaren korak ka usvajanju saveza suverenih država, ali je prijedlog BiH i Makedonije ipak trebalo doraditi. No, u biti, ipak se smatralo da on nije prihvatljiv za Hrvatsku nakon rezultata referenduma. Krizu je trebalo rješavati ustavnim putem, dok je centralizacija regrutacije viđena kao nova provokacija vrha JNA. Usto, sastanak saveznog SUP-a s predstavnicima SAO Krajine ocijenjen je kao pokušaj legaliziranja srpskih pobunjenika.[1349]

Nakon održanih sastanaka sa sudjelovanjem svih republičkih predsjednika, dolazi do nove vrste sastanaka na vrhu. Prvi tripartitni sastanak predsjednika Tuđmana, Miloševića i Izetbegovića održan je 12. lipnja 1991. u Splitu. Uz znane teme razgovora, također je bilo govora o mogućnostima kantonizacije BiH. No, nakon povratka u Sarajevo, izgleda da je A. Izetbegović pod pritiskom svoje stranačke baze, odustao od moguće kantonizacije.[1350]

No, nastavlja se i hrvatski proces razdruživanja. Uoči skore odluke Sabora o neovisnoj i suverene Hrvatske, glavni tajnik HDZ-a A. Beljo uputio je mobilizacijski poziv svim stranačkim organizacijama u domovini i svijetu. U pismu se navodilo da su zbivanja od osnivanja, te Sabora HDZ-a "najburnija u cjelokupnoj hrvatskoj povijesti", te se napokon došlo do točke potpunog osamostaljenja, unatoč nasilnim djelovanjima srpskih pobunjenika. Nadalje, odluke referenduma i zaključci Sabora obvezivale su vodstvo RH na daljnje provođenje odluka o neovisnoj Hrvatskoj. Usto, isticalo se da je jačina suvereniteta jednaka vlastitom ulaganju u samozaštitu, dok se protiv gospodarske pljačke RH trebalo ići s vlastitom monetom. Također se podsjećalo na pitanje nestabilnosti BiH i djelovanje tamošnjeg SDS-a, pa je istaknuto da ukoliko bude promjena silom u BiH, RH je tamo spremna obraniti svoje interese. Za kraj se navodilo, da je nakon izborene demokracije, potrebno bilo obraniti suverenost i demokraciju. Stoga su svi članovi HDZ-a pozvani na dolazak u domovinska mjesta rođenja i prebivališta, da bi dali svoj doprinos obrani. No, kako je Hrvatskoj bilo

[1348] "Jasno je tko ruši Jugoslaviju", *Vjesnik*, (Zagreb), br. 15702., 7. 6. 1991., 3.
[1349] "Politika s flomasterom", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14556., 9. 6. 1991., 32.
[1350] I. LUČIĆ, *Uzroci rata, Bosna i Hercegovina 1980. - 1992. godine*, 400.

potrebno i međunarodno priznanje, svi Hrvati u iseljeništvu pozvani su od 28. do 30. lipnja 1991. na organizaciju skupova podrške i traženja priznanja hrvatske države. Ovaj poziv je ocijenjen kao "obveza svakom Hrvatu i građaninu Hrvatske u Domovini i svijetu".[1351]

Nakon neuspješnih pregovora, u Zagrebu započinje 18. lipnja 1991. višednevna sjednica Sabora. Glavni cilj sjednice bilo je donošenje odluka o uspostavi suverene i neovisne Hrvatske, te seta zakona koji omogućuju tu odluku. Zastupnici su najprije obaviješteni o sporazumu, koji je obvezao Hrvatsku u donošenju odluka o suverenosti na usklađivanje poteza sa Slovenijom. No, odmah na početku, izbio je sukob zastupnika HDZ-a i SDP-a. Zastupnici SDP-a su iznijeli zahtjev, da se nakon saborske odluke o razdruživanju, odmah usvoji odluka o udruživanju Hrvatske u savez suverenih jugoslavenskih republika. Zahtjev je od HDZ-ove većine odbijen. Zastupnicima je potom predstavljen Zakon o hrvatskom državljanstvu, u kojem su iznesena četiri kriterija za njegovo dobivanje: krvna veza (cijeli hrvatski korpus), rođenje, podrijetlo i prebivalište. Zastupnici HDZ-a podržali su sve prijedloge zakona.[1352]

Drugog dana zasjedanja, ministar vanjskih poslova RH D. Rudolf predstavio je zakone iz oblasti vanjskih poslova. Nakon donošenja tog zakona, Hrvatska je mogla samostalno djelovati u međunarodnim odnosima i sklapati međunarodne saveze. Obavijestio je zastupnike o otvaranju samostalnih ureda RH u Londonu, Tokiju, Johannesburgu, Luganu, Ženevi, Beču, Rimu, Budimpešti, Sydneyu, Strasbourgu i New Yorku. Predstavljen je također i Zakon o financijskim institucijama, kojim je bilo predviđeno financijsko osamostaljivanje RH. Tijekom rasprave, zastupnici iz lijevog bloka ponovno su izrazili nezadovoljstvo zbog toga što Sabor ne želi pokrenuti proces udruživanja u savez suverenih republika odmah nakon odluke o razdruživanju.[1353]

Trećeg dana zasjedanja, usvojen je dio važećih saveznih zakona u zakonski okvir RH. No, dio zastupnika HDZ-a bio je nezadovoljan što se preuzimaju zakoni od "zemlje na izdisaju".[1354] Zastupnicima je potom 22. lipnja 1991. ministar obrane M. Špegelj predstavio novi Zakon o obrani. Zakon je predviđao ustrojavanje Hrvatske vojske, prestanak upućivanja obveznika izvan Hrvatske, dok se trećina infrastrukture trebala preuzeti od JNA. No, primjena zakona je ipak bila odgođena do novog sporazuma o Jugoslaviji ili dok Sabor ne odluči drugačije.[1355]

[1351] OA A. Beljo, Vrijeme konačnog raspleta je pred nama, Zagreb, 17. 6. 1991. Dokument u posjedu autora.
[1352] "Samostalnost prije 30. lipnja", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14566., 19. 6. 1991., 2.- 3.
[1353] "Vlastita i carina i porezi", *Vjesnik*, (Zagreb), br. 15715., 20. 6. 1991., 4.
[1354] "Posuđeni savezni zakoni", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14568., 21. i 22. 6. 1991., 4.
[1355] "Uspostave hrvatske vojske", *Večernji list*, (Zagreb), br. 10001., 23 6. 1991., 5.

U međuvremenu, u Beogradu je 19. lipnja 1991. održan novi tripartitni sastanak predsjednika Tuđmana, Miloševića i Izetbegovića. Tijekom sastanka, Milošević iznosi informaciju da je Skupština Srbije podržala zaključke sa njihovog prethodnog sastanka. Međutim, predsjednik Tuđman ponovno iznosi da je nakon referenduma savez suverenih republika jedina mogućnost za Hrvatsku. Zatim je Izetbegović ponovno zatražio prihvaćanje njegove platforme, prije svega kako bi se izbjegli međunacionalni sukobi, te što bržeg otvaranja suradnje s međunarodnom zajednicom. Na kraju je jedino dogovoren nastavak razgovora.[1356]

Usred svega, u Zagrebu je 20. lipnja 1991. održana redovna tiskovna konferencija HDZ-a. Stranačke stavove o aktualnim događajima iznijeli su A. Beljo, D. Krpina i J. Ivančić. Za početak, od najavljenog dolaska sekretara za vanjske poslove SAD-a J. Bakera očekivalo se smirivanje tenzija i Miloševićeve politike. Odbačene su i ponovne tvrdnje u javnosti o hrvatsko – srpskoj podjeli BiH. Također je istaknuto, da se iz unitarističkih krugova pokušalo iskoristiti socijalne probleme za destabilizaciju RH. Usto, nakon što je među pobunjenim Srbima, uočena promjena stava prema pitanju pregovora, predsjednik Tuđman pozvao je zastupnike SDS-a na ponovni dolazak u Sabor. Na kraju je HSP-ovo proglašenje NDH u Ljubuškom ocijenjeno kao neozbiljno, te je viđeno kao potez kojim se ide na ruku neprijateljima Hrvatske.[1357]

Jasno, skore odluke o razdruživanju Slovenije i RH stvorile su još veću nervozu unutar međunarodne zajednice. Nakon neuspjeha misije EZ-a, u iznenadni posjet Beogradu 21. lipnja 1991. dolazi sekretar za vanjske poslove SAD-a James Baker. Bio je zabrinut zbog stanja u Jugoslaviji, te mogućnosti da njezin raspad destabilizira europsko sigurnosno stanje. Jasno, bilo je to iznimno nepovoljno stajalište za interese Slovenije i RH. [1358] Ubrzo se tom stavu SAD-a pridružila i Europska zajednica. U njihovim izjavama se tvrdilo da ukoliko samostalno napuste Jugoslaviju, Hrvatska i Slovenija neće biti priznate [1359] Međutim, to nije izazvalo promjene u politici RH i Slovenije. Predsjednik Tuđman odmah je komentirao Bakerov istup. Odbacio je zabrinutost unutar međunarodne zajednice, te je zaključio da teze o mogućem sukobu na prostoru SFRJ plasiraju uglavnom protivnici demokratske preobrazbe. Također, unatoč Bakerovom stavu da nove države neće dobiti međunarodno priznanje, iznio je da su RH i Slovenija pripravne i za taj problem.[1360] Dan poslije Bakerovog posjeta, održan je

[1356] "I dalje samo delimična saglasnost", *Politika*, (Beograd), br. 27910., 20. 6. 1991., 1.
[1357] "Mogućnost mirnog raspleta krize", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14568., 21. i 22. 6. 1991., 6.
[1358] "Odlučna podrška očuvanju jedinstva Jugoslavije", *Politika*, (Beograd), br. 27912., 22. 6. 1991., 1. -2.
[1359] "EZ neće priznati Sloveniju u Hrvatsku", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14570., 24. 6. 1991., 32.
[1360] "Morat će nas priznati", *Večernji list*, (Zagreb), br. 10001., 23 6. 1991., 4.

sastanak delegacija Slovenije i Hrvatske. U zajedničkom priopćenju se navodilo da je odluka o razdruživanju u biti provedba volje naroda, izbornih obećanja, kao i jačanje suverenosti. Ipak, ponovno je izražena spremnost na dogovor o savezu suverenih republika.[1361]

U Saboru se potom 24. lipnja 1991. zastupnicima obratio savezni premijer A. Marković. Cilj istupa bio je odložiti saborsku odluku o suverenoj Hrvatske. Na početku se založio za savez suverenih republika kao rješenje za ustroj države. Ipak, bio je dosta kritičan prema politici RH. Smatrao ju je jednostranom, te lošom prema Srbima i pitanju BiH. Također je bio nezadovoljan hrvatskim promjenama saveznog privatizacijskog zakona, jer je ustvrdio da je time došlo do "podržavljenja privrede" umjesto očekivane privatizacije. Jasno, Markovićevo izlaganje nije ostalo bez odgovora. U ime Kluba zastupnika HDZ-a I. Vekić zatražio je trenutnu smjenu saveznog ministra vanjskih poslova B. Lončara, zbog istupa u Berlinu koji je ocijenjen kao "loš pokušaj" očuvanja Jugoslavije. Potom je i V. Šeks napao politiku saveznog premijera, s porukom da "treća Jugoslavija teško može dobiti potporu" u Saboru. I on je napao B. Lončara, te je zatražio donošenje saborske odluke da Lončarovi postupci ne obvezuju Hrvatsku. I ostali zastupnici HDZ-a su također napadali politiku savezne vlade, posebno naglašavajući njihove slabe reakcije na ponašanje Srbije i JNA, te stalno odbacivanje svih hrvatskih prijedloga u saveznim institucijama. Nakon svega, bilo je jasno da je Markovićeva misija osuđena na neuspjeh.[1362]

Konačno je došao i 25. lipnja 1991., datum usvajanja povijesne odluke. Uvodno izlaganje zastupnicima održao je predsjednik F. Tuđman. U njemu je iznio kronologiju događaja, koji su doveli do današnje sjednice, kao i o implikacijama odluke o suverenoj i samostalnoj Hrvatskoj. Za početak se pozvao na trenutnu odredbu Ustava RH, prema kojoj Hrvatska "ostaje u sastavu SFRJ do novog dogovora ili dok Sabor ne odluči drugačije". Također je podsjetio da je već tijekom proglašenja demokratskog Ustava, najavio izgradnju suverene RH, ali i provedbu razborite politike, poradi prelaska iz polukonfederalnog statusa u savez suverenih država ili mirnog razlaza. Ipak, kao primarni interes hrvatskog naroda, naveo je "samostalnu i suverenu Hrvatsku". Nakon odbijanja hrvatsko - slovenskih prijedloga o savezu suverenih država od strane Srbije, C. Gore i JNA, Sabor je donio "Rezoluciju o razdruživanju i mogućem udruživanju u savez suverenih država", u kojoj su bili istaknuti hrvatski uvjeti za novu zajednicu. Zatim je istaknuo da je referendum proveden, tek nakon niza bezuspješnih pregovora i dogovora na sastanku republičkih predsjednika. Rezultati

[1361] "Dogovor o međusobnom priznavanju", *Večernji list*, (Zagreb), br. 10001., 23. 6. 1991., 3.
[1362] "Samostalna i suverena hrvatska država", *Glasnik HDZ*, (Zagreb), br. 61., 28. 6. 1991., 13. -14. Vidi još u "Već viđeno", *Večernji list*, (Zagreb), br. 10003., 25. 6. 1991., 4.- 6.

referenduma postali su potom obvezujući za vodstvo RH, ali su također potvrdili provođenu politiku. Zatim je iznio hrvatske razloge za razdruživanje: organi federacije i Srbija narušavali su suverenitet RH, nelegalna blokada Mesićevog izbora, postojanje mržnje u dijelovima zajedničke države prema svemu hrvatskome, te otimanje hrvatskog teritorija. Problem su također bili nagomilani gospodarski problemi, koji su prijetili ekonomskim slomom. Zadnji prijedlog BiH i Makedonije za ustroj države ocijenio je kao neprihvatljiv, jer je predviđao suverenitet republika samo unutar savezne zajednice, te je bio na tragu Ustava 1974., koji je do tada ionako već bio derogiran odlukama Srbije. Nadalje, ocijenjeno je da savezna vlada i tobožnji predstavnici Hrvatske, djeluju "u stvaranju raspoloženja u međunarodnoj javnosti protiv Hrvatske i Slovenije". Na tom tragu, vidio je i istup saveznog sekretara za vanjske poslove B. Lončara u Berlinu, koji je tvrdio da bi moguće države na području Jugoslavije bile "tempirana bomba u srcu Europe". Zatim je obavijestio zastupnike da je na dnevnom redu odluka o razdruživanju i proglašenju RH suverenom i samostalnom državom. Nakon donošenja odluke o suverenoj Hrvatskoj, trebalo je uslijediti međusobno priznanje sa Slovenijom. Osim toga, osvrnuo se također na pitanje republičkih granica. Istaknuto je da su one u biti granice suverenih država, među njima i BiH. Međutim, istaknuo je da bi u mogućem raspletu, u kojem bi politika Srbija dovela u pitanje te granice, Hrvatska također postavila pitanje zaštite svojih interesa. Naveo je također da nakon proglašenja samostalnosti u Hrvatskoj, "vrijede samo zakoni usvojeni u Saboru", te je najavio "dugo trajanje procesa razdruživanja". Unatoč svemu, ponovno je istaknuo volju za postizanje sporazuma o savezu suverenih država, te rješenje pitanja srpske manjine. Shodno tome, najavljeno je provođenje abolicije za one pobunjenike, koji nisu sudjelovali u težim djelima. Na kraju je najavio upućivanje objave o proglašenju suverene i samostalne Hrvatske svim republikama, saveznim tijelima i cijelom svijetu, te su svi pozvani na priznanje volje i "tisućljetnog sna hrvatskog naroda u cjelini".[1363]

No, nisu bili svi zadovoljni stavljanjem na glasovanje prijedloga o razdruživanju. Predsjednik SKH - SDP-a I. Račan je ultimativno zatražio prihvaćanje njihove točke, prema kojoj bi se suverena RH, odmah nakon razdruživanja udružila u savez suverenih republika. Prema V. Šeksu, to je odbijeno, uz obrazloženje da nije potrebno odmah pristupiti udruživanju u novi jugoslavenski savez. Nezadovoljni tom odlukom, veliki dio zastupnika SKH -SDP-a napušta sjednicu, dok dio glasuje protiv odluke o razdruživanju.[1364] Nakon što je

[1363] "Republika Hrvatska proglašava se samostalna i suverena hrvatska država", *Glasnik HDZ*, (Zagreb), br. 61., 28. 6. 1991., 2.-7.
[1364] "Hrvatska samostalna", *Večernji list*, (Zagreb), br. 10004., 23. 6. 1991., 4. -5.

postalo jasno, da je donesena odluka o proglašenju suverene i samostalne Republike Hrvatske, predsjednik Sabora Ž. Domljan proglasio je rezultat, uz poruku okupljenim zastupnicima - "Rođena je nova država Hrvatska, neka joj je dug i sretan život!". Bila je to kruna politike HDZ-a, koja je u samo dvije godine dovela do suverene i neovisne Hrvatske. Do kraja saborskog zasjedanja usvojeni su mnogi dokumenti potrebni za proglašenje hrvatske neovisnosti. Najvažniji među njima bili su: "Ustavna odluka o suverenosti i samostalnosti Republike Hrvatske", "Deklaracija o proglašenju suverene i samostalne Republike Hrvatske", te "Povelja o pravima Srba i drugih nacionalnosti u Republici Hrvatskoj".[1365]

[1365] Ž. DOMLJAN, *Visoko podignimo zastavu, Hrvatska-od negacije do priznanja*, 304. - 305.

VII. JOŠ NEKE KARAKTERISTIKE POLITIČKOG RADA HDZ-A

1. Unutarstranački rad

Još tijekom konstituiranja vlasti HDZ-a, u javnosti se otvorilo pitanje procesa, u kojem su mnogi članovi SKH nesmetano prešli na odgovorne dužnosti u HDZ, te potom u novoustrojene demokratske institucije. Prema jednom istraživanju, do kraja 1990. u HDZ je ušlo najviše članova SKH.[1366] Za najpoznatiji primjer navedenog procesa, u javnosti je stalno istican Bernardo Jurlina. Još početkom 1990. bio je predstavljen kao mogući izborni kandidat SKH-SDP, potom je figurirao bio kandidat SSH, također je kasnije viđan u KNS-u, da bi na kraju uz podršku HDZ-a bio izabran u Izvršno vijeće SRH.[1367] Sličnu biografiju imao je prvi demokratski predsjednik SO Split Onesin Cvitan. On je na tu funkciju izabran kao član HDZ-a, iako je samo pola godine ranije bio vrlo ozbiljan kandidat za sam CK SKH.[1368] O razlikama unutar HDZ-a između bivših članova SKH i onih koji to nisu bili, također govori jedna inicijativa saborskog zastupnika HDZ-a Damira Mejovšeka. Nakon konstituiranja Sabora, predložio je jedno neformalno slikanje saborskih zastupnika HDZ-a, ali onih koji tijekom života nisu bili članovi SKH. Inicijativa je u vodstvu HDZ-a primljena s negodovanjem, uz ocjene da se time rade nepotrebne podjele. Mejovšekov naum ipak je proveden, ali prema Ž. Domljanu, na slici nije bilo baš puno osoba.[1369] No, bilo kakav komentar ovog procesa bio je promašen, nakon dubljeg pogleda na biografije najužeg vodstva HDZ-a. Franjo Tuđman, Josip Manolić, Josip Boljkovac bili su istaknuti sudionici NOB-a i bivši visokorangirani članovi SKH, dok je Stjepan Mesić potjecao iz obitelji poznatih pristaša komunističkog pokreta. No, to nije predstavljalo nikakav problem. Treba ponoviti, da su na temelju političke pomirbe kao jedne od ključnih točaka programa HDZ-a, od samog početka upućivani pozivi članovima SKH da slobodno pristupe u HDZ, ali uz jednu diferencijaciju. U članstvu nisu jedino bili dobrodošli pripadnici "dogmatskih snaga" u SKH.[1370]

Nakon izborne pobjede, započele su nove organizacijske promjene u stranci. Uoči nove sjednice Glavnog odbora HDZ-a određene su funkcije koje su značile automatsko članstvo u Predsjedništvu HDZ-a. Nadalje, Izvršni odbor je podijeljen na tematska tijela (gospodarstvo,

---

[1366] Paula M. PICKERING, Mark BASKIN, "What is to be done? Succession from the League of Communists of Croatia", *Communist and Post-Communist Studies*, 41., (2008), 528.
[1367] "Treća dimenzija mete", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9634., 16. 6. 1990., 10.
[1368] "Nećemo kadrove iz škafetina", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14183., 29. 5. 1990., 10. – 11.
[1369] Ž. DOMLJAN, *Visoko podignimo zastavu, Hrvatska-od negacije do priznanja*, 178. – 179.
[1370] D. BILANDŽIĆ, *Povijest izbliza, memoarski zapisi, 1945.- 2005.*, 356.

kultura, iseljeništvo, selo, kultura, demografija, ekologija, propagandu i mladež). Usto, poradi što boljeg stranačkog rada na lokalnom nivou, usvojene su nove smjernice djelovanja. Dogovorena je provedba unutarstranačkih izbora, te razdvajanje stranačkih i izvršnih funkcija u lokalnim stranačkim organizacijama. Još jedna novost je bilo formiranje stranačke kadrovske komisije.[1371]

Na krilima izborne pobjede, navedena sjednica Glavnog odbora održana je 17. lipnja 1990. Zbog promjene Statuta, ponovno je birano stranačko vodstvo. Za predsjednika HDZ-a izabran je Franjo Tuđman. Za nove potpredsjednike izabrani su: Zdenka Babić, Dalibor Brozović, Perica Jurič, Vladimir Šeks i Antun Vrdoljak. Prema položaju, u stranačko Predsjedništvo, direktno su izabrani: predsjednik Sabora Žarko Domljan, predsjednik Kluba saborskih zastupnika Slavko Degoricija, predsjednik Izvršnog vijeća SRH Stjepan Mesić, glavni urednik *Glasnika HDZ-a* Milovan Šibl, predsjednik HDZ-a Zagreb Božidar Petrač, član Izvršnog vijeća Gojko Šušak i glavni rizničar Damir Perinčić. Za predsjednika Izvršnog odbora izabran je Josip Manolić.[1372] No, tijekom sjednice stalno se članstvo pozivalo na jačanje stranačke discipline. Međutim, nisu svi bili zadovoljni. Ž. Domljan je smatrao da je s time započelo gušenje unutarstranačke demokracije.[1373] Međutim, bilo je to očekivano. Prema svjedočenju potpredsjednika stranke Dalibora Brozovića, stranka je početkom kolovoza 1990. imala preko 500 tisuća članova, pa je stoga smatrano potrebnim imati čvrstu stranačku organizaciju.[1374] Ubrzo nakon konstituiranja vlasti, pokrenuto je pitanje transformacije HDZ-a iz nacionalnog pokreta u stranku. Vodstvo stranke je to smatralo potrebnim zbog samog razvoja demokracije, te većeg angažmana stručnjaka svih profila u državnoj administraciji radi jačanja njihove kadrovske osnove.[1375]

U ljeto 1990. izglasan je savezni zakon, s kojim je napokon dopuštena registracija demokratskih stranaka na saveznom nivou. Navedena opcija je bila iznimno zanimljiva za HDZ. Razlog su bili Hrvati koji žive u BiH, Vojvodini i Kosovu. Pravnu pripremu za saveznu registraciju HDZ-a, napravio je tajnik IO HDZ-a Jure Ivančić. No, Ivančić je iznio predsjedniku mišljenje, da to ipak ne bi bio dobar potez za stranku. Prema Ivančiću, zakon je davao prevelike ovlasti saveznim vlastima, među kojima je bila i mogućnost zabrane rada

---

[1371] OP A. Beljo, Izvršni odbor HDZ, HDZ i njezino organizacijsko usavršavanje, 17. 6. 1990. Dokument u posjedu autora.
[1372] *Isto.*
[1373] "Druga sjednica Glavnog odbora Hrvatske demokratske zajednice", "Glavni naglasci iz govora dr. Franje Tuđmana", "Proslava obljetnice Hrvatske demokratske zajednice", *Glasnik HDZ,* (Zagreb), br. 13., 28. 6. 1990., 6. - 11. "Odgovorna vlast", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14200., 15. 6. 1990., 3.; Ž. DOMLJAN, *Visoko podignimo zastavu, Hrvatska-od negacije do priznanja,* 114.
[1374] "Štetnost jastrebova", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14251., 5. 8. 1990., 5.
[1375] "Pokret plovi u stranačke vode", *Vjesnik,* (Zagreb), br. 15446., 19. 9. 1990., 2.

stranke. Shodno situaciji, u kojima je Srbija bila vrlo blizu ostvarivanja svoj političke prevlasti u saveznim tijelima, mogla se očekivati zloupotreba ovog saveznog zakona prema političkim protivnicima. Stoga je predsjednik Tuđman odlučio odustati od tog nauma.[1376]

O organizaciji rada mladeži unutar HDZ-a bilo je već govora na I. Saboru HDZ-a. Sredinom rujna 1990. napokon je regulirano to pitanje. Izvršni odbor je odredio sastav Povjereništva za mladež, koje je konstituirano kao posebno tijelo pri Izvršnom odboru. Za prvog predsjednika određen je Mario Kapulica, dok su ostali članovi bili Tomislav Vukojević, Andro Krstulović, Ana Radić, Jakov Ljubičić, Tomislav Krušić i Nikola Gačić. Uloga Povjereništva trebala je biti aktivno uključivanje mladih u politički život. Za osnivanje lokalnih organizacija mladeži bilo je potrebno 100 članova, ali ih je moglo biti i manje uz dozvolu središnjeg Povjereništva.[1377]

Krajem listopada 1990. regulirano je plaćanje stranačke članarine, što je bilo bitno zbog financijske stabilnosti i kontinuiranog financijskog priljeva u stranku. Uredbu o naplaćivanju članarine donio je Izvršni odbor HDZ-a. Primjena uredbe počinjala je s 1. siječnjom 1991. Za članove u inozemnim organizacijama, upisnina je bila 15 DEM za zaposlene i 5 DEM za nezaposlene. No, od toga su bili izuzeti članovi HDZ-a u J. Americi i J. Africi. Nakon učlanjenja, novi član je imao pravo na Statut, člansku iskaznicu i značku HDZ-a. Mjesečna članarina u domovinskim organizacijama bila je 30 din (tada preko 4 DEM) za zaposlene i 15 din (preko 2 DEM) za nezaposlene. Za naplatu članarina bili su zaduženi blagajnici u lokalnim organizacijama HDZ-a. Prikupljena sredstva dijelila su se u omjeru: 20% lokalnoj organizaciji, 10 % Koordinaciji u toj zemlji, te 70% Središnjici HDZ-a. Brisanje iz članstva provodilo se nakon četiri mjeseca neplaćanja članarine. Ukoliko je točan bio podatak iz kolovoza 1990. o upisanih 500 tisuća članova, financijska moć HDZ-a bila je iznimna, te neusporedivo jača od drugih hrvatskih stranaka.[1378]

Na sastanku Predsjedništva i Izvršnog odbora HDZ-a održanom 26. studenog 1990., bilo je govora o daljnjem organizacijskom jačanju stranke. Ponovno je otvoreno pitanje reguliranja odnosa između stranačkih i državnih organa, jer je dolazilo do preklapanja ovlasti. Također su utvrđene ovlasti Izvršnog odbora, od kojih je najvažnija bila uspostava vertikalnog odnosa od lokalnih organizacija prema stranačkom Predsjedništvu. Kako bi se članovi stranke upoznali s Nacrtom Ustava, konfederalnim ugovorom i vladinim programom, Izvršni odbor je dobio zaduženje javne prezentacije njihova sadržaja. Za novog predsjednika Izvršnog odbora

[1376] Jure IVANČIĆ, "Tuđman je odbio registrirati HDZ u Beogradu", *O Tuđmanu osobnim pogledom*, HDZ, Zagreb, 2002., 177.
[1377] "Klubovi za mladež HDZ-a", *Glas Slavonije*, (Osijek), br. 13919., 15. 9. 1990., 4.
[1378] Odluke su objavljene u *Glasnik HDZ-a*, (Zagreb), br. 37., 11. 1. 1991., 33.

izabran je Slavko Degoricija, dok je za novog potpredsjednika HDZ-a izabran Šime Đodan. Utemeljen je i stranački Sud časti na čelu s Petrom Kristom, te je zaključeno da treba pristupiti jačanju stranačkog Tajništva.[1379]

Nova sjednica Glavnog odbora HDZ-a održana je 20. prosinca 1990.. Bilo je to samo dva dana uoči saborske sjednice na kojoj je usvojen prvi demokratski Ustav. Na dnevnom redu sjednice Glavnog odbora bilo je više tema: aktualno političko stanje, donošenje novog Ustava, jačanje stranačkog rada, te kolektivno pristupanje Demokratske kršćanske stranke u članstvo HDZ-a. Na dnevnom redu, ponovno su bile promjene u stranačkom ustrojstvu. Umjesto Slavka Degoricije, za novog predsjednika Izvršnog odbora izabran je Ivica Gaži, dok je umjesto Miljenka Žagara za glavnog tajnika HDZ-a izabran Ante Beljo. Također je ustrojeno profesionalno Tajništvo HDZ s više tematskih tajnika. Prema novom ustroju, Tajništvo je trebalo biti politička veza između stranačkog Predsjedništva i Izvršnog odbora. Usporedno, s ciljem upoznavanja s Nacrtom Ustava, održan je sastanak Kluba saborskih zastupnika HDZ-a.[1380]

U ovom razdoblju također je zabilježeno više unutarstranačkih sukoba. Odmah nakon izborne pobjede, eskalirao je žestok sukob između Š. Đodana i D. Brozovića. Pokrenuo ga je sam Đodan, nezadovoljan brzinom političkih promjena i pristupom stranačkog vodstva prema prijetnjama J. Raškovića i SDS-a. Usto, u javnosti je stalno govorio da je Hrvatima "dosta nagodbene politike", te je također prozvao D. Brozovića za pokušaj njegove političke eliminacije u suradnji s predsjednikom SDS-a J. Raškovićem. Razloge za pokušaj svoje eliminacije, Đodan je vidio u stalnim javnim ocjenama da je "radikalan" element u HDZ-u, pa samim time i smetnja dogovoru sa Srbima i SDS-om. Međutim, ipak je smatrao da je pravi razlog njegova politička popularnost.[1381] Predsjednik Tuđman je u sukobu stao na Brozovićevu stranu, podsjetivši da je on jedan od utemeljitelja HDZ-a.[1382] Početkom kolovoza 1990. D. Brozović osvrnuo se na svoj sukob sa stranačkim "jastrebovima". Bio je nezadovoljan njihovim istupima, tvrdeći da to ne pridonosi uspjehu politike HDZ-a. Također je istaknuo da se stalnim zagovaranjem jačeg obračuna s SDS-om i ostacima komunističkih vlasti, postavlja temelj za obračun s demokratskom Hrvatskom.[1383]

[1379] "Sačuvati ugled demokratske Hrvatske", *Glas Slavonije*, (Osijek), br. 13983., 29. 11. 1990., 2.
[1380] OP A. Beljo, IO HDZ-a, Odbor za organizaciju, Tekst prijedloga organizacijskog ustrojstva HDZ-a, Zagreb, 9. 1. 1991. Dokument u posjedu autora. Također vidi "Ustav, demokracija, stega", *Glasnik HDZ-a*, (Zagreb), br. 35/36., 28. 12. 1990., 14.-15.
[1381]"Protiv mene - vetom", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9634., 16. 6. 1990., 5.
[1382] "Druga sjednica Glavnog odbora Hrvatske demokratske zajednice", "Glavni naglasci iz govora dr. Franje Tuđmana", *Glasnik HDZ*, (Zagreb), br. 13., 28. 6. 1990., 6. - 10.
[1383] "Štetnost jastrebova", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14251., 5. 8. 1990., 5.

Istovremeno sa sukobom Đodana i Brozovića, pojavile su se glasine, da neki članovi na skupovima stranke u iseljeništvu, tvrde da je predsjednik Tuđman samo prijelazno rješenje na mjestu predsjednika RH. Nakon saznanja o tome, predsjednik Tuđman je uputio svim članovima poziv da mu javno iznesu zamjerke, ili da "prestanu zbog interesa Hrvatske".[1384] Početkom srpnja 1990. aktualizirano je i pitanje članstva predsjednika Tuđmana u HDZ-u. Razlog je bila dobra politička praksa u razvijenim demokratskim državama, prema kojoj predsjednik države treba biti nestranačka osoba. Međutim, zbog općeg političkog stanja, ipak nije bilo baš oportuno prepustiti stranku nekom drugom. Stoga je predsjednik Tuđman tu mogućnost odmah otklonio.[1385]

Izgleda da to nije bio jedini problem u stranačkom vodstvu. Ž. Domljan svjedoči da mu je F. Tuđman odmah po preuzimanju vlasti iznio sumnju o povezanosti V. Šeksa s komunističkim tajnim službama. To je bio šok za Domljana, jer mu je V. Šeks bio zamjenik. Stoga je zatražio službeno razjašnjenje toga, ali je to ostalo bez rezultata. Zanimljivo, Tuđman je bio zabrinut zbog tih navodnih Šeksovih veza, iako ne treba posebno govoriti o povezanosti njegovih najbližih suradnika J. Manolića, J. Boljkovca i S. Mesića s tim službama. Tijekom karijere, Manolić i Boljkovac bili su pripadnici OZNE i UDBE, dok je prema I. Đikiću, autoru njegove biografije, S. Mesić još od mladih dana bio dobrovoljni suradnik te službe.[1386]

Usporedno se počinje javljati prvo unutarstranačko nezadovoljstvo nekim političkim potezima predsjednika Tuđmana. Prije svega, zamjerali su mu udaljavanje od stranačke baze, izostavljanje stranačkih prvoboraca iz izbora za najvažnije izvršne funkcije, te okruživanje savjetnicima bez izbornog legitimiteta i stalno stvaranje paralelnih tijela vlasti.[1387] Potom se tijekom studenog 1990. u zadarskom tjedniku *Fokus* pojavila priča, da je V. Šeks s grupom nezadovoljnika želio rušiti Tuđmana s mjesta predsjednika HDZ-a. Te navode, Šeks je ubrzo demantirao, tvrdeći da je postao meta medijskih napada u svrhu oslabljivanja stranke. Svoj slučaj usporedio je s Đodanovim, jer su obojica postali metom, nakon što su ih javno proglasili za radikale. Unatoč tome, V. Šeks nastavlja javno braniti predsjednika Tuđmana od prigovora iz dijela članstva, da se "okružio komunistima i savjetnicima", te da se udaljio od stranačkog članstva.[1388]

[1384] "Druga sjednica Glavnog odbora Hrvatske demokratske zajednice", "Glavni naglasci iz govora dr. Franje Tuđmana", "Proslava obljetnice Hrvatske demokratske zajednice", *Glasnik HDZ*, (Zagreb), br. 13., 28. 6. 1990., 6. - 11. "Odgovorna vlast", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14200., 15. 6. 1990., 3.; Ž. DOMLJAN, *Visoko podignimo zastavu, Hrvatska-od negacije do priznanja,* 114.
[1385] "Ukida se strah", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14218., 3. 7. 1990., 3.
[1386] Ž. DOMLJAN, *Visoko podignimo zastavu, Hrvatska - od negacije do priznanja,* 107. – 108. O Mesićevoj suradnji vidi I. ĐIKIĆ, *Domovinski obrat: politička biografija Stipe Mesića,* 200.
[1387] P. KRISTE, *Sjene nad slobodom, Sjećanja i pogledi na Hrvatske 1989. – 2002.*, 203.
[1388] V. ŠEKS, *Temeljci hrvatske državnosti,* 654. - 660.

Nakon slučaja Đodan i Šeks, novi stranački problem bila je pojava slučaja B. Glavaša. Nakon određenog vremena, snažna osječka stranačka grupa predvođena B. Glavašom bila je iznimno nezadovoljna popuštanjem vodstva HDZ-a prema problemu srpske pobune. Sve je započelo krajem 1990. usred moguće intervencije JNA, nakon što je B. Glavaš javno iznio da "ima jakih četničkih elemenata" u osječkom, ali i u republičkom MUP-u. U biti, bio je to udar na politiku ministra Boljkovca. Ubrzo je B. Glavaš također iznio da je lokalni HDZ započeo formirati svoje borbene jedinice. U kasnijim ocjenama, Tuđman je ove Glavaševe navode potvrdio kao istinite, te da stvari u MUP-u idu polako zbog politike ministra Boljkovca, dok je izjavu o stranačkim jedinicama ipak vidio kao lošu, jer je mogla biti povod za intervenciju JNA. To nije bilo sve. B. Glavaš se također javno usprotivio uvrštavanju ZAVNOH-a kao temelja hrvatske državnosti u prvi demokratski Ustav. Predsjednik Tuđman je odmah odbio te prigovore. No, Tuđmanova obrana ZAVNOH-a bila je očekivana. Bio je istaknuti pripadnik partizanskog pokreta, dok mu je pokojni otac bio delegat navedenog tijela.[1389] K tome, krajem 1990. u Glavaševom stanu je došlo do propucavanja visokopozicioniranog člana HDZ-a Petra Šale, i to u prisustvu drugog visokopozicioniranog člana stranke I. Bobetka. Slučaj nikada nije bio razriješen. Nakon svih navedenih problema, pokrenut je stegovni postupak protiv Glavaša, jer je zaključeno da vodi politiku mimo stranačkog vodstva.[1390]

Dosta unutarnjih sukoba u stranci je izazivalo zaobilaženje zakonske uloge Sabora u donošenju najvažnijih političkih odluka. Ž. Domljan svjedoči da mu je predsjednik Tuđman odmah nakon izborne pobjede rekao, da Sabor više ne bi trebao imati istaknutu ulogu u političkom životu, što mu je ponovio i J. Manolić samo nekoliko mjeseci kasnije.[1391] Krajem svibnja 1991. u Saboru dolazi do ponovnog problematiziranja donošenja odluka u najužem krugu predsjednika Tuđmana, te u novoosnovanim paralelnim državnim tijelima (Vrhovno državno vijeće i Ured predsjednika). To pitanje je otvorio zastupnik HDZ-a Š. Đodan, te je zatražio promjenu tog stanja.[1392] No, Đodanov zahtjev nije rezultirao uspjehom.[1393]

U prva tri mjeseca 1991. fokus stranačkog rada bio je usmjeren na obranu od moguće intervencije JNA. U tom razdoblju, kao iznimnu stranačku akciju, treba istaknuti poziv Izvršnog odbora HDZ-a svim stranačkim organizacijama u domovini i svijetu, hrvatskom narodu i građanima Hrvatske na održavanje protestnih skupova zbog moguće vojne

---

[1389] "Nedopustivo ponašanje", *Glas Slavonije*, (Osijek), br. 14002., 22. 12. 1990., 2.
[1390] "Glavaš u sukobu s Tuđmanom", *Glas Slavonije*, (Osijek), br. 14007., 28. 12. 1990., 3.; "Ustav, demokracija, stega", *Glasnik HDZ-a*, (Zagreb), br. 35/36., 28. 12. 1990., 14.-15.
[1391] Ž. DOMLJAN, *Visoko podignimo zastavu, Hrvatska - od negacije do priznanja*, 107. – 108.
[1392] "Vraćanje oduzetih nekretnina", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9977., 29. 5. 1991., 3. - 4.
[1393] "Mogućnost mirnog raspleta krize", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14568., 21. i 22. 6. 1991., 6.

intervencije[1394] Poziv je bio uspješan, skupovi potpore održani su diljem Hrvatske, BiH i zemljama s brojnim hrvatskim iseljeništvom. Održani su u Zagrebu, Splitu, Osijeku, Zadru, Šibeniku, Imotskom, Puli, Rijeci, Sinju, Petrinji, Sisku, Otočcu i Koprivnici. U BiH su održani skupovi u Mostaru, Livnu, Lištici. Nadalje, održani su skupovi i diljem Europe - Stuttgartu, Beču, Zürichu, Berlinu i Malmöu. Skupovi su također održani i na udaljenim kontinentima - u Canberri, New Yorku, Clevelandu, San Pedru, Torontu i Caracasu.[1395] Vodstvo HDZ-a BiH također se pridružilo ovoj akciji. U svom istupu osudili su prijetnje JNA upućene Hrvatskoj, te ih je ocijenilo kao provođenje velikosrpskog nauma koji "ne podnosi RH u bilo kojem obliku", i rušenje demokratskih procesa u BiH.[1396] Politički je također uspješan bio skup potpore uhićenim Virovitičanima u organizaciji Koordinacionog odbora HDZ-a Slavonije i Baranje i Središnjeg odbora HDZ-a. Na prosvjedu održanom 24. veljače 1991. na središnjem zagrebačkom trgu, zatraženo je njihovo puštanje na slobodu, osuđena je politika JNA, te je od hrvatskih vlasti zatraženo snažnije uključivanje u njihov slučaj.[1397]

Novi veliki unutarstranački sukob izbio je sredinom travnja 1991. na sjednici Sabora Razlog je bilo donošenje Zakona o pretvorbi društvenog vlasništva.[1398] Dio zastupnika HDZ-a predvođenih Ivanom Milasom i Petrom Šalom usprotivio se usvajanju zakona, jer su tvrdili da je štetan za hrvatske interese. No, tijekom konzultacija u Klubu zastupnika, zastupnici su pozvani na stranačku stegu. Nakon toga, zakon je usvojen, te je započeo proces pretvorbe i privatizacije.[1399] Tadašnji zastupnik HDZ-a Ivić Pašalić svjedoči kako je izgledalo pozivanje na stranačku stegu. Predsjednik vlade J. Manolić zaprijetio je svim zastupnicima trenutnim izbacivanjem iz HDZ-a, ukoliko ne glasaju za predloženi zakon.[1400]

Usred stalnih sigurnosnih problema, sredinom travnja 1991. glavni tajnik HDZ-a Ante Beljo iznio je neke stranačke poglede na aktualna politička i stranačka pitanja. Potvrdio je navode da je profiliranje HDZ-a u stranku započelo tek nakon izbora, dok su veliki problem za stranku, bili ljudi koji kroz nju ostvaruju osobne interese. Osvrnuo se na potom na prozivanja iz opozicije, u kojima je ranije HDZ bio prozivan kao radikalan, dok je sada prozivan za popustljivost prema pitanju srpske pobune. Unatoč svemu, ustvrdio je da je HDZ

[1394] "Poziv na obranu Hrvatske", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14422., 25. 1. 1991., 32.
[1395]"Hrvatsko iseljeništvo na nogama", *Glasnik HDZ*, (Zagreb), br. 40., 1. 2. 1991., 16.; "Mirni protesti protiv ugrožavanja suvereniteta Republike Hrvatske", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9857., 27. 1. 1991., 4.-5.
[1396] "Nema povratka na staro!", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9856., 26. 1. 1991., 6.
[1397] "Nikome ne damo Hrvatsku", *Glas Slavonije*, (Osijek), br. 14055., 25. 2. 1991., 1.
[1398] "Ubrzati postupak razdruživanja", *Glasnik HDZ*, (Zagreb), br. 52., 26. 4. 1991., 6. - 8.
[1399] "Oprezno s privatizacijom", *Glas Slavonije*, (Osijek), br. 14094., 18. 4. 1991., 3.
[1400] "Ivić Pašalić: Sve što je Ivo Sanader radio, nije radio sam!", (http://www.brotnjo-online.com/index.php?option=com_content&task=view&id=4479).

najjača stranka bez takmaca.[1401] Da je A. Beljo bio u pravu, govori usporedba istraživanja provedenih uoči izbora 1990. i uoči referenduma 1991. Iz njih se moglo iščitati da se HDZ približavao natpolovičnoj podršci, dok su ostale stranke doživjele pad. Kao razlozi za jačanje rejtinga HDZ-a, navedeni su nacionalna homogenizacija zbog političke krize, te prijetnje oružanom intervencijom JNA.[1402]

O zahtjevima lokalnih organizacija HDZ-a iz Dalmacije, koje su krajem travnja i početkom svibnja 1991. tražile obračun sa srpskim pobunjenicima, bilo je govora u prethodnom poglavlju. U smirivanju lokalnih stranačkih čelnika sudjelovao je i sam predsjednik Tuđman.[1403]

Uoči samog referenduma, u Zagrebu je 10. i 11. svibnja 1991. održana sjednica Koordinacijskih odbora HDZ-a iz domovine i iseljeništva. Sjednica je imala motivacijski karakter, te s ciljem da bi referendum imao željeni rezultat. Usto, bilo je govora o organizacijskim problemima, pitanjima organizacije obrane, ali i o budućem statusu Hrvata u BiH. Nakon rasprave, zaključeno je da HDZ u Hrvatskoj još u biti "nije preuzeo vlast". Stoga je zatražen veći utjecaj stranke na društvene procese, jačanje dometa odašiljača HRT-a radi probijanja medijske blokade, dok su članovi u iseljeništvu putem propagandnih brošura i suradnjom s vladama svojih zemalja trebali širiti "pravu sliku" o Hrvatskoj. Usvojene su i četiri službene izjave: "Izjava Koordinacionih odbora HDZ-a iz iseljeništva i domovine","Hrvatskom narodu u domovini i iseljeništvu", "Obiteljima poginulih redarstvenika" i "Svim demokratskim političkim strankama".[1404]

Unatoč velikim sigurnosnim problemima, svečano je 17. lipnja 1991. proslavljena druga godišnjica osnivanja HDZ-a. Vrijeme svečanosti je također bilo simbolično. Održano je uoči početka zasjedanja Sabora, na kojem je trebalo donijeti odluku o suverenoj Hrvatskoj. Odmah na početku proslave, iznesen je zaključak da je HDZ ostvario glavninu ciljeva sa osnivačke skupštine. Umjesto odsutnog predsjednika Tuđmana, skupu je predsjedavao V. Šeks, koji je evocirao tadašnje događaje. Potom je govorio S. Mesić, koji nije bio prisutan osnivanju. On je naglasio da je ovo "najteže vrijeme" za formiranje države, te da treba imati vjeru u osamostaljenje. Unatoč teškim vremenima, zaključio je da je HDZ spreman za političku suradnju s političkim protivnicima, te da "nikad nije dosta demokracije" u stranci i

---

[1401] "Dokad mač nad Hrvatskom", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14500., 13. 4. 1991., 15. – 16.
[1402] "Jednosmjerni politički vjetrovi", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14562., 15. 6. 1991., 11.
[1403] OP A. Beljo, Općinskim odborima HDZ-a, Zagreb, 23. 4. 1991., potpis: A. Beljo. Vidi još "Upućena poruka Srbima", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9947., 28. 4. 1991., 2.; "Do samostalnosti – bez žrtava", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14522., 6. 5. 1991., 3.
[1404] OP A. Beljo, Skraćeni zapisnik Koordinacijskih odbora HDZ-a iz domovine i iseljeništva, Zagreb, 10. i 11. 5. 1991. Dokument u posjedu autora.

društvu. Ivan Vekić je podsjetio na teškoće oko osnivanja HDZ-a. U istupima I. Milasa i A. Belje govorilo se o značenju HDZ-a za hrvatsko iseljeništvo. No, M. Slaviček je ipak kritički primijetio da je došlo do zastoja u razvoju stranke. Za kraj, P. Jurič je zaključio, da su nakon preuzimanja vlasti ispunjene sve točke iz čuvenog Proglasa HDZ-a od 29. 11. 1989. Za kraj, V. Šeks je ponovio riječi akademika Petra Šegedina s osnivanja, koji je tada rekao da "nijedna točka programa HDZ-a nije suprotna našem ljudskom poslanju", s čime se tada naglašavao demokratski odmak od prethodnog komunističkog razdoblja.[1405]

U ovom razdoblju, najveći stranački sukobi odvijali su se zbog različitih koncepcija postupanja prema ugrožavanju hrvatskog suvereniteta, kao i odnosu prema komunističkom naslijeđu. Veliki dio članstva tražio je snažnije postupanje prema navedenoj problematici, dok je stranački vrh bio (Tuđman, Manolić, Brozović, Mesić, Boljkovac) ipak skloniji vođenju pregovora, te shodno svom naslijeđu, mekšem pristupu prema demontaži komunističkog sustava. Ovo posljednje nije bilo neočekivano, jer su svi navedeni bili visokopozicionirani pripadnici tog sustava. Usto, postojalo je također djelomično nezadovoljstvo članstva zbog stvaranja paralelnih tijela vlasti (Vrhovno državno vijeće i Kabinet predsjednika), ali zbog znanog političkog autoriteta predsjednika Tuđmana, navedeno ipak nije nije zadobilo jače unutarstranačke dimenzije.

2. Provedba programa HDZ-a

2. a. Dekomunizacija društva

Jedan od prioriteta u programu HDZ-a bila je dekomunizacija i deideologizacija društva. Bilo je to očekivano nakon dugih godina, u kojem je cijeli društveni i kulturni život, uglavnom morao biti u skladu s komunističkom ideologijom. Simbolički početak dekomunizacije hrvatskog društva bilo je uklanjanje komunističkih simbola kroz prijedlog amandmana na Ustav SRH. Jasno, prijedlog je izazvao žestoke reakcije nekadašnjih stupova komunističkog sustava. Članovi SUBNOR-a tvrdili su da je to loš potez, jer je Hrvatska utemeljena na vrednotama AVNOJ-a, ZAVNOH-a i NOB-a. No, izgleda da bivše moćne partijske forume, niti uvjerljivi izborni poraz nije uvjerio da hrvatski narod ne dijeli većinski njihove komunističke vrijednosti.[1406] Bez obzira na proteste zastupnika iz lijevog bloka, na

[1405] "Ispunjena obećanja", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14564., 17. 6. 1991., 3.
[1406] "Hrvatska na AVNOJ-u, ZAVNOH-u i NOB-u", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9632., 14. 6. 1990., 3.

sjednici Sabora održanoj 25. i 26. srpnja 1990. ukinuti su komunistički simboli kao službeni.[1407]

O lošem odnosu HDZ-a i boračke organizacije SUBNOR-a do izborne pobjede, bilo je već govora u prethodnim poglavljima. No, nakon šoka zbog izborne pobjede HDZ-a, početak srpske pobune ohrabrio je ponovno vodstvo SUBNOR-a da započnu nove napade. Sredinom kolovoza 1990. republički i zagrebački SUBNOR uputili su javno priopćenje na rubu apsurda. Ti komunistički dogmatici, koji su četrdeset i pet godina provodili političke progone, tvrdili su da građani Hrvatske od kraja Drugog svjetskog rata nisu "osjećali strah kao danas". Nova vlast HDZ-a je za njih "krenula stranputicom", te su ih također optužili za ideološke pritiske i širenje propagande, te progon i smjenu uspješnih direktora samo zato "što su komunisti ili Srbi". Posebno je bila zanimljiva ova zadnja pritužba, kao da dva mjeseca ranije nije bilo demokratskih izbora koji su verificirali pobjedu HDZ-ovog programa. Kako je vidljivo, SUBNOR je ostao na neprijateljskom stajalištu prema HDZ-u. Nakon ovoga, bila je jasna potreba za demontažu navedene organizacije. Stoga je pokrenuta realizacija ideje koja je predstavljena još na Saboru HDZ-a. Uz potporu HDZ-ovih vlasti, s radom je startao Inicijativni odbor Hrvatskih ratnih veterana, za čijeg je predsjednika izabran narodni heroj i general JNA Ivan Denac. Navedena organizacija je trebala biti nestranačka organizacija, koja bi predstavljala sve hrvatske borce, pa čak i hrvatske domobrane. U svom priopćenju, oni su ubrzo odgovorili na optužbe SUBNOR-a. Za početak se tvrdilo da SUBNOR već odavno ne predstavlja većinu boraca, te da već dugo vremena provode "protuhrvatsku djelatnost".[1408] Na saborskoj sjednici održanoj 9. studenog 1990., SUBNOR je napokon izbačen iz državnog financiranja.[1409]

Ipak, o politici SUBNOR-a dovoljno je govorilo priopćenje iz 18. lipnja 1991. Nakon što je bilo potpuno jasno da se u sukobu radi o sprezi Srbije, JNA i srpskih pobunjenika u pokušaju okupacije hrvatskog teritorija, oni su ponovno prozvali vlasti HDZ-a kao krivce za sukobe. Za početak, tvrdili su da se uz potporu HDZ-a "fašisti vraćaju u zemlju", te da je došlo "do najgore točke" odnosa između Hrvata i Srba. Zanimljiv je također bio navod da je SUBNOR podržavao uvođenje demokracije. Jasno, navedeno je bilo u suprotnosti s poznatim činjenicama. Osim toga, iako je već bila vidljiva uloga JNA, problematizirano je stvaranje republičkih vojski i prestanak financiranja SUBNOR-a.[1410]

[1407] "Demokratski, narodni Ustav za sva vremena", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14241., 26. 7. 1990., 2.
[1408] "Borački rafali prema Hrvatskoj", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14262., 16. 8. 1990., 10.; "Veterani protiv čelnika SUBNOR-a", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14263., 17. 8. 1990., 2.
[1409] "Budžet prošao teškom mukom", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14348., 10. 11. 1990., 3.
[1410] "Borci ne žele šutjeti", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14566., 19. 6. 1991., 7.

Unatoč navedenim sukobima, pod pokroviteljstvom vlasti RH, u Sisku je 22. lipnja 1991. održano obilježavanje novog hrvatskog praznika. Bio je to Dan antifašizma, koji je ustanovljen u spomen sisačkog partizanskog odreda. Datum je kao praznik uveden umjesto Dana ustanka, koji se do tada slavio 27. srpnja. u ličkom Srbu. Kako je vidljivo, prethodni datum praznika bio je kronološki nakon novog datuma. No, nacionalni sastav ustanika iz Srba, bio je izgleda presudan za određivanje tog praznika, iako je iza sebe ostavio mnoge nerazjašnjene okolnosti. U Sisku se okupljenima obratio S. Mesić, koji je ustvrdio da su antifašisti učinili "prvi korak u integraciji hrvatskog naroda i svih građana s Europom", te je naglasio da su oni zaslužni za opstanak hrvatskog naroda, kao i Hrvatske.[1411]

Jedan od prioriteta u programu HDZ-a bila je dekomunizacija obrazovnog sustava. U komunizmu je škola imala ulogu "stvaranja socijalističkih ličnosti", pa su shodno tome školski ravnatelji za svoj izbor morali imati podršku SKH.[1412] Sukladno tome, nakon uspostave vlasti HDZ-a, odmah je pokrenut opoziv svih školskih ravnatelja. Pri izboru novih, kriterij je trebao biti profesionalnost, a ne politička podobnost.[1413] Započela je i reforma školstva. Posebna pažnja u reformi bila je usmjerena prema ukidanju usmjerenog sustava srednjeg školstva, čiji su rezultati ocijenjeni lošim. Ipak, ubrzo je konstatiran neuspjeh reforme školstva, zbog blokiranja od strane starih kadrova. Shodno tome, bila je potrebna promjena kadrovske strukture zaposlenih, jer je po nekim navodima u sustavu bilo preko pedeset posto zaposlenih izvan nastavničke struke.[1414] Stanje slično onome u školstvu, bilo je i na zagrebačkom Sveučilištu. Na njemu je deidelogizacija simbolički započela nakon što je u srpnju 1990. poništena odluka komunističkih vlasti o isključenju Katoličkog bogoslovnog fakulteta iz sastavnice Sveučilišta u Zagrebu.[1415]

S vremenom je otvoreno pitanje kadrovskog sastava, ali i budućnosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti (HAZU). Još početkom 1991. donesena je odluka da JAZU promjeni svoje ime u HAZU. Krajem svibnja 1991. u Saboru je vođena rasprava o Zakonu o HAZU. Jedan dio zastupnika HDZ-a je tražio njezino raspuštanje, jer su tvrdili da "nema hrvatskog duha" zbog njezinog kadrovskog sastava, te kako se preimenovanjem ne mijenja i karakter institucije. Takav stav, redom su iznosili Š. Đodan, V. Vukojević i I. Milas.

[1411] Mario JAREB, "Prilog raspravi o karakteru ustanka od 27. srpnja 1941. godine", ČSP, 2011., br. 3., 751. – 771.; "Pobjeda nad silama mraka", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14569., 23. 6. 1991., 3.
[1412] Ivo RENDIĆ MIOČEVIĆ, "Sloboda u okovima idelogije, modernizacije i antiintelektualizma", (http://www.matica.hr/vijenac/504/Sloboda%20u%20okovima%20ideologije,%20modernizacije%20i%20antiintelektualizma/).
[1413]"Osnivanje Hrvatske banke za razvoj", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9631., 13. 6. 1990., 3.
[1414] "Odlučnije u školsku preobliku", *Glasnik HDZ*, (Zagreb), br. 54., 10. 5. 1991., 36.
[1415] "Utvrđen prijedlog ustavnih amandmana", *Glas Slavonije*, (Osijek), br. 13874., 25. 7. 1990., 2.

Međutim, ministar školstva i znanosti Vlatko Pavletić branio je akademike.[1416] Zakon o HAZU donesen je 26. lipnja 1991., te je HAZU sa starim članstvom i bez ikakve lustracije nastavila s radom.[1417] Obnovljen je također rad Matice hrvatske, povijesne kulturne institucije zatrte u progonima nakon sloma Hrvatskog proljeća. Za prvog predsjednika obnovljene Matice izabran je V Gotovac, književnik i čelnik opozicijskog HSLS-a.[1418]

K tome, na poticaj vlasti HDZ-a započinje svečano komemoriranje povijesnih hrvatskih velikana, koji su bili prepušteni namjernom zaboravu u komunističkom narativu. U lipnju 1990. komemorirana je obljetnica atentata na Stjepana Radića i vodstvo HSS-a.[1419] Samo godinu dana nakon akcije HDZ-a, vraćen je 16. listopada 1990. spomenik banu J. Jelačiću na središnji zagrebački trg.[1420] Također je započelo preimenovanje naziva ulica i trgova vezanih za komunistički režim. Ti potezi su bili najavljeni još u početnoj fazi rada HDZ-a, kroz zahtjeve za povratak imena Trga bana J. Jelačića i kraljeva Petra Krešimira IV i Dmitra Zvonimira u zagrebački javni prostor. Ipak, u tom procesu, jedna promjena je izazvala prosvjede javnosti. Bila je to promjena imena zagrebačkog Trga žrtava fašizma. Na prosvjede je iz HDZ-a odgovoreno da je naziv uklonjen, jer bi bez toga, zbog ravnoteže trebalo "pronaći spomen mjesto za žrtve komunizma".[1421] Zatim je na proklamiranoj politici HDZ-a o pomirbi, Predsjedništvo SRH pokrenulo početkom srpnja 1990. proces podizanja spomenika žrtvama palim za Hrvatsku, bez obzira na nacionalnu, vjersku i političku pripadnost.[1422]

Još jedan pokazatelj komunističkog odnosa prema državnosti hrvatskog naroda bila je potpuno devastirana povijesna zgrada Sabora. To ne treba čuditi, jer je prava vlast bila u sjedištu CK SKH, dok je Sabor bio samo privid demokratičnosti komunističkog sustava. Shodno navedenome, predsjednik Sabora Ž. Domljan pokrenuo je prikupljanje financijskih donacija za njegovu obnovu. Poseban poziv za financijsku pomoć ponovno je upućen hrvatskom iseljeništvu. Prema Domljanovom svjedočenju, u tu svrhu prikupljeno je preko milijun DEM.[1423]

Odnos HDZ-a prema vjerskim zajednicama bio je također nešto novo u odnosu na prethodno razdoblje. Od samog početka, u programu HDZ-a bilo je navedeno poštovanje svih vjerskih prava i zajednica. Na tom tragu, krajem 1989. Izvršni odbor HDZ-a uputio je zahtjev

---

[1416] "Politika – između redaka", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14548., 1. 6. 1991., 4. – 5.
[1417] *Narodne novine*, br. 34., 16. 7. 1991.
[1418] "Matica hrvatska (MH)", (http://enciklopedija.lzmk.hr/clanak.aspx?id=24646).
[1419] "Preporod hrvatske državnosti", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9639., 21. 6. 1990., 5.
[1420] "Hrvatska neće kapitulirati", *Glasnik HDZ-a*, (Zagreb), br. 26., 26. 10. 1990., 6. - 9.
[1421] Jelena STANIĆ, Laura ŠAKAJA, Lana SLAVUJ, "Preimenovanje zagrebačkih ulica i trgova", *Migracijske i etničke teme,* 25 (2009.), 1-2.: 89 – 124.; "Hrvatska neće kapitulirati", *Glasnik HDZ-a*, (Zagreb), br. 26., 26. 10. 1990., 6. - 9.
[1422] "Ustav hitno", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14220., 5. 7. 1990., 2.
[1423] Ž. DOMLJAN, *Visoko podignimo zastavu, Hrvatska-od negacije do priznanja*, 176. – 177.

vlastima SRH za uvrštenje katoličkog Božića među državne praznike. No, također je zatraženo omogućavanje proslave vjerskih blagdana pripadnicima svih vjerskih konfesija.[1424] Usto, Franjo Tuđman je bio prvi političar, koji je uputio javnu čestitku muslimanskim vjernicima povodom proslave Bajrama.[1425] Na svečanom konstituiranju Sabora 30. svibnja 1990. bili su prisutni predstavnici svih vjerskih zajednica, osim predstavnika SPC-a.[1426] Ovakav odnos SPC-a nije bio iznenađenje. Sinod SPC-a odmah je dao podršku srpskoj pobuni, za koju su okrivili vlasti RH i vrh Rimokatoličke crkve.[1427] No, navedeno poštivanje vjerskih osjećaja pripadnika svih vjerskih zajednica, bilo je potvrđeno krajem veljače 1991. Sabor je donio odluku o uvrštavanju blagdana svih vjerskih konfesija (rimokatoličkih, pravoslavnih, islamskih i židovskih) u službeni kalendar praznika.[1428] Također, treba napomenuti da su čestitke povodom vjerskih praznika iz novog vodstva RH upućivane svim konfesijama, bez obzira na njihovu brojnost i snagu.[1429]

U prethodnim poglavljima bilo je već govora o ulozi medija i njihovoj kontroli u komunističkom sustavu, ali i medijskom tretmanu HDZ-a. Bilo je govora i o nacionalnoj strukturi glavnih urednika u medijima, koja nije ostala nezamijećena u HDZ-u. Jasno, shodno tome, nakon dolaska na vlast trebalo je pokrenuti kadrovske promjene. Sredinom lipnja 1990. smijenjeno je vodstvo dnevnog lista *Vjesnik*. Za glavnog direktora izabrana je Dražena Slade Šilović, dok je umjesto Srbina Steve Maoduša za glavnog urednika izabran Hidajet Bišćević.[1430] Potom je Vladimir Slijepčević, generalni direktor NIPRO *Vjesnik* također podnio ostavku. No, on se nakon odlaska počeo pozivati na političke pritiske i neslobodu u radu.[1431] Nadalje, poznato je bilo Tuđmanovo čuđenje, zbog broja kadrova srpske nacionalnosti s iskaznicom SKH-a u samom vrhu TV Zagreb. Vjerujem da slična situacija, u kojoj su pripadnici većinskog naroda bili toliko manjinski zastupljeni na vlastitom republičkom TV centru, nije postojala u niti jednom drugom republičkom tv centru.[1432] Glavni arhitekt navedenog stanja bio je generalni direktor TV Zagreb, Srbin Veljko Knežević. Jasno, na tu funkciju izabran je izravnim uplivom predsjednika CK SKH-a Srbina Stanka Stojčevića.[1433]

[1424] OP A. Beljo, HDZ, Božić treba biti republički blagdan, Zagreb, 24. 12. 1989. Dokument u posjedu autora.
[1425] *Što HDZ daje Bosni i Hercegovini*, ur. Anto Baković, Sarajevo, 1990.
[1426] "Novi Sabor", *Glasnik HDZ-a*, (Zagreb), br. 12., 11. 6., 1990., 9. - 10.
[1427] "Truba trubi, bje'žte rodoljubi", *Glasnik HDZ-a*, (Zagreb), br. 22., 28. 9. 1990., 7.
[1428] "Dopune zakona", *Glas Slavonije*, (Osijek), br. 14054., 23. 2. 1991., 3.; "Napokon privatno vlasništvo", *Večernji list*, (Zagreb), "Savezni zakoni neprihvatljivi", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9883., 22. 2. 1991., 3.- 5.
[1429] "Mir, sloboda, suverenost", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9914., 25. 3. 1991., 3.
[1430] "Novo rukovodstvo Vjesnika", *Glas Slavonije*, (Osijek), br. 13843., 18. 6. 1990., 3.
[1431] "Ostavka V. Slijepčevića", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9639., 21. 6. 1990., 3.
[1432] Tomislav JAKIĆ, *Nisam zavijao s vukovima, sjećanja otrgnuta zaboravu*, Zagreb, 2010., 245. -248.
[1433] Originalni tekst iz zagrebačkog tjednika "Globus" vidi u "7 dana u zrcalu štampe ", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14459., 3. 3. 1991., 14.

Nakon uspostave demokratske vlasti, odmah je u Saboru pokrenuta Kneževićeva smjena. Nakon Kneževićeve smjene, i ostali glavni urednici na TV Zagreb dali su mandate na raspolaganje, dok je urednica Informativnog programa Ines Šaškor jedina sama podnijela ostavku. Ipak, u obrazloženju ostavke je navela da je žrtva političkog progona. No, navedeni istupi smijenjenih urednika, u kojima se pozivalo na demokraciju i žalilo na političke progone, bili su posebno zanimljivi, jer se znalo da su na upravljačka mjesta došli izravnom odlukom CK SKH.[1434]

Prema najavi, krajem lipnja 1990. usvojen je Zakon o HRT-u, kojim je HRT osnovano kao javno poduzeće u ingerenciji Sabora. Oko preimenovanja TV Zagreb u Hrvatsku radioteleviziju (HRT) vodila se velika rasprava. Protiv prijedloga najviše su istupali zastupnici SDS-a, te zastupnici srpske nacionalnosti iz SKH-SDP-a.[1435] Zatim je osnovana Hrvatska izvještajna novinska agencija (HINA), također kao javno poduzeće u ingerenciji Sabora i Vlade RH.[1436] Značenje navedenog ustroja HRT-a i HINE bilo je vidljivo već u prvim danima srpske pobune. Savezna informativna agencija Tanjug sa sjedištem u Beogradu od početka je zauzela stranu Srbije, JNA i srpskih pobunjenika u Kninu.[1437] No, nakon nekog vremena, bilo je jasno da su personalne promjene u biti zahvatile samo vodstva medija. Iako su bili toga svjesni, u HDZ-u su bili za proces prirodne selekcije, kroz koji otpadaju oni koji "nisu kvalitetni". Ipak, u stranačkom glasniku početkom 1991. konstatiralo se da je stanje u medijima jednako stanju, onom kakvo je bilo i u komunističkom sustavu.[1438]

No, čini se da je i takav blagi odnos vlasti HDZ-a prema nekadašnjim društveno političkim radnicima bio problem, te temelj za optužbe novih vlasti. Strukovno novinarsko udruženje javno je tijekom lipnja 1991. iznijelo da se obnavljaju pritisci na novinare iz utjecajnih političkih krugova. Stoga, da bi se izbjeglo takvo pitanje zatražena je privatizacija medija, jer bi bez toga novinari ostali državni činovnici[1439] No, takve su optužbe iz hrvatske Vlade stalno odbijane kao neutemeljene.[1440]

[1434] "Postupak za razrješenje V. Kneževića", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9639., 21. 6. 1990., 3.
[1435] "Suglasnost za zadrškom", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9647., 29. 6. 1990., 5.; "Ustavne promjene pred javnošću", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9648., 30. 6. 1990., 4. - 5.
[1436] *Narodne novine*, br. 31., 28. 07. 1990.
[1437] "Kap u moru nitkovluka", *Glasnik* HDZ-a, (Zagreb), br. 17., 24. 8. 1990., 7.
[1438] "Hrvati su najveće žrtve boljševizma", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14257.,11. 8. 1990., 12. -13.; "Početak diplomacije i kraj diplomatičnosti ", *Glasnik* HDZ-a, (Zagreb), br. 37., 11. 1. 1991., 19.
[1439] "Politika s flomasterom", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14555., 8. 6. 1991., 32.
[1440] "Državnog pritiska na novine - nema", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14559., 12. 6. 1991., 11.

2. b. Samostalna vanjska politika. Početak institucionalne brige za iseljeništvo

Među prioritetnim točkama predizbornog programa HDZ-a bilo je jačanje samostalne vanjske politike, te uspostava suradnje s hrvatskim iseljeništvom. Na sjednici Sabora održanoj 28. i 29. lipnja 1990. Zdravko Mrsić, predsjednik Republičkog komiteta za odnose za inozemstvom, predstavio je novi smjer hrvatske vanjske politike. Prema novoj politici, Hrvatska je trebala početi samostalno djelovati na diplomatskom polju, te imati jači angažman u suradnji s hrvatskim iseljeništvom.[1441]

Na tragu toga, odmah su pokrenuti prvi samostalni međunarodni službeni kontakti. Prvi službeni odlazak delegacije RH u inozemstvo bio je susret inicijative "Alpe – Jadran" 26. lipnja 1990. u Trstu. U delegaciji su bili Stjepan Mesić i Žarko Domljan.[1442] Istovremeno, druga delegacija RH bila je na sjevernoameričkoj turneji. U izaslanstvu su bili član Predsjedništva SRH Josip Manolić, dopredsjednik IV za gospodarstvo Mate Babić i član IV za iseljeništvo Gojko Šušak. Na turneji su imali sastanke s predstavnicima State Departmenta, s vođama Demokratske i Republikanske stranke u Kongresu SAD-a, te sa zastupnicima parlamenta Kanade. Fokus razgovora bio je na političkom stanju u Jugoslaviji i mogućnostima ekonomske suradnje.[1443] Početkom listopada 1990. na inicijativu austrijskog nadvojvode Otta von Habsburga, predsjednik Sabora Žarko Domljan posjetio je Europski parlament. Domljan je tijekom razgovora stalno isticao da treba braniti mlade demokracije u Hrvatskoj i Sloveniji, te je ukazivao na samovoljno ponašanje JNA.[1444]

Predsjednik Franjo Tuđman također započinje sa samostalnim međunarodnim kontaktima. U rujnu 1990. je primio Iona Iliescua, prvog demokratski izabranog predsjednika Rumunjske. Razgovarali su o položaju hrvatske manjine, te je izneseno hrvatsko i slovensko gledište da je Jugoslavija moguća samo kao konfederacija. U razgovorima je Tuđman naglasio da je Hrvatska puno "bezbolnije" prošla demokratsku tranziciju.[1445] Zatim, krajem rujan 1990. predsjednik Tuđman s hrvatskom delegacijom odlazi na turneju u SAD i Kanadu. Uz njega, članovi delegacije bili su: Žarko Domljan, Vlatko Pavletić, Davorin Rudolf, Hrvoje Kačić, Gojko Šušak, Slaven Letica, Hrvoje Šarinić, Dragan Škrtić, Mile Ćuk i Ankica Tuđman.[1446] Tijekom posjeta održani su brojni sastanci s hrvatskim iseljenicima, ali i s

---

[1441] "Drugo zasjedanje Sabora", *Glasnik HDZ*, (Zagreb), br. 14., 20. 7. 1990.,6. – 8.
[1442] Ž. DOMLJAN, *Visoko podignimo zastavu, Hrvatska - od negacije do priznanja,* 115.
[1443] "Drugo zasjedanje Sabora", *Glasnik HDZ*, (Zagreb), br. 14., 20. 7. 1990., 14.
[1444] Ž. DOMLJAN, *Visoko podignimo zastavu, Hrvatska-od negacije do priznanja*, 161. - 162.
[1445] "Iliescu kod Tuđmana", *Vjesnik*, (Zagreb), br. 15433., 6. 9. 1990., 12.
[1446] OP A, Belje, RH, Kabinet predsjednika, Put u SAD od 20. 9. do 3. 10. 1990., Zagreb, 5. 9. 1990. Dokument u posjedu autora.

istaknutim američkim kongresmenima i političarima.[1447] Treba napomenuti da se predsjednik Tuđman tijekom posjeta Bijeloj kući nakratko susreo s predsjednikom SAD-a G. Bushem. Navedena činjenica izazvala je jednu vrstu euforije unutar hrvatske delegacije, ali su protivnici Tuđmanove politike često koristili taj događaj za ismijavanje u medijima. Međutim, kada se pogleda samo godinu dana unatrag, bilo je to ogromno postignuće za hrvatske interese.[1448]

Koliko je Tuđmanova turneja bila potrebna govori i ovaj primjer. Tijekom Tuđmanovog boravka u SAD-u, predsjednik Predsjedništva SFRJ Borisav Jović nazočio je skupštini UN-a u New Yorku. Tu je održao mnoge sastanke s predstavnicima drugih država, koji su svi dali potporu održanju Jugoslavije. Također, održao je službeni sastanak s predsjednikom SAD-a G. Bushem, koji je također dao snažnu podršku opstanku Jugoslavije. Jović je bio zadovoljan time, ali je zatražio razumijevanje za postupke Srbije na Kosovu i sporu demokratsku tranziciju, te je zatražio osudu novih demokratskih vlasti u Sloveniji i Hrvatskoj jer ruše Jugoslaviju. U biti, B. Jović je nastupao kao predstavnik Srbije, te je zatražio potporu za politiku Srbiju. No, taj Jovićev nastup jasno je pokazivao, koliko je nužnost bila stvaranje samostalne hrvatske vanjske politike.[1449]

Nakon povratka, predsjednik Tuđman je bio zadovoljan rezultatima sjevernoameričke turneje. Javnosti je potom objasnio razliku između njegovog i Jovićevog viđenja o stavu SAD-a prema budućnosti Jugoslaviji. Potvrdio je navode da vodstvo SAD-a podržava očuvanje Jugoslavije, ali samo uz demokratizaciju i bez primjene sile.[1450] Potvrda Tuđmanovog promišljanja ubrzo je stigla. Početkom studenog 1990. Jović saznaje da se mijenja stav međunarodne zajednice prema statusu Jugoslavije. Prije svega, bio je nezadovoljan saznanjem, da bi moguća intervencija JNA bila politički osuđena od SAD-a i zemalja EZ-a. Potom savezni sekretar za vanjske poslove B. Lončar dobiva analizu CIA-e, u kojoj se tvrdilo da će se Jugoslavija raspasti uz vojni udar.[1451] Promjena stava međunarodne zajednice prema pitanju Jugoslavije, također je potvrđena 2. prosinca 1990. na sastanku predsjednika Tuđmana i talijanskog ministra vanjskih poslova G. De Michelisa. [1452]

Krajem 1990. započele su pripreme za otvaranje samostalnih hrvatskih diplomatskih ureda, te su odaslani upiti širom svijeta, u kojima se tražila dozvola za otvaranje takvih ureda. Cilj rada tih ureda bio je predstaviti što bolje Hrvatsku na međunarodnom planu. Zatim je

[1447] OP A, Belje, Raspored sastanaka predsjednika Tuđmana tijekom sjevernoameričke turneje, nedatirano.
[1448] T. JAKIĆ, *Nisam zavijao s vukovima, sjećanja otrgnuta zaboravu*, 235. – 236.
[1449] B. JOVIĆ, *Posljednji dani SFRJ, Izvodi iz dnevnika*, 197. – 201.
[1450] "Svijet prihvaća Hrvatsku", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9743., 3. 10. 1990., 3.
[1451] B. JOVIĆ, *Posljednji dani SFRJ, Izvodi iz dnevnika*, 216. - 221.
[1452] "Hrvatska izabrala razuman put", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9804., 3. 12. 1990., 3.

pokrenuto kadrovsko ekipiranje Ministarstva vanjskih poslova RH, u čemu je ostavljena mogućnost slobodnog pristupa i hrvatskog kadra iz saveznog ministarstva.[1453] U Stuttgartu je u veljači 1991. uspostavljen prvi inozemni Ured RH. Otvaranju je nazočio predsjednik Tuđman. Za voditelja ureda imenovana je istaknuta članica HDZ-a Zdenka Babić Petričević.[1454] Do kraja lipnja 1991. otvoreni su, ili su bili u procesu otvaranja, uredi RH u Münchenu, Bruxellesu, Washingtonu, Parizu, Londonu, Tokiju, Johannesburgu, Luganu, Ženevi, Beču, Rimu, Budimpešti, Sydneyu i New Yorku.[1455]

Još jedan izniman vanjskopolitički uspjeh bila je vanjskopolitička turneja predsjednika Tuđmana početkom veljače 1991. Tijekom turneje sudjeluje i u radu Svjetskog ekonomskog foruma u švicarskom Davosu, čiji su članovi bili iznimno utjecajni političari.[1456] Nakon Davosa, predsjednik Tuđman odlazi u službeni posjet Austriji. U razgovoru s austrijskim predstavnicima dobiva njihovu podršku za politiku RH.[1457] Iznimno važan za hrvatske interese, bio je dolazak delegacije američkog Kongresa krajem ožujka 1991. u Hrvatsku. Tijekom njihova boravka u Zagrebu, vodstvo RH ih je upoznalo sa političkim aktualnostima. Kongresmeni su bili zadovoljni postignutim demokratskim postigućima, dok ih je posebno zanimalo stanje prava manjina i njihova zastupljenost u političkom životu.[1458]

Nakon provedbe referenduma, započinje nova snažna diplomatska aktivnost predsjednika Tuđmana. Prvo odlazi 20. svibnja 1991. u službenu posjetu R. Ukrajini. Potom 25. svibnja slijedi posjeta Rimu i Vatikanu, gdje ima sastanke s talijanskim predsjednikom i premijerom, te rimskim papom. U zajedničkim priopćenjima dana je podrška mirnom rješenju, te željama hrvatskog i slovenskog naroda za suverenost, što je potvrđeno kao stav SAD-a i EZ-a.[1459]

Sukladno stranačkom programu, te ulozi iseljeništva u osnivanju i organiziranju HDZ-a, nakon uspostave vlasti HDZ-a, iseljeništvo dolazi u fokus hrvatske politike. O iznimnoj ulozi iseljeništva iz razvijenih zemalja zapadnog demokratskog svijeta u nastanku HDZ-a bilo je već govora u radu. Međutim, iznimno zanimljiv bio je novonastali interes za hrvatske zajednice, koje su do tada bile skoro nepoznate javnosti. Jedna od njih, bila je zajednica rumunjskih Hrvata. Nakon krvavog sloma komunističkih vlasti u Rumunjskoj, u HDZ-u je

---

[1453] "Uredi kao ambasade", *Glasnik* HDZ-a, (Zagreb), br. 39., 25. 1. 1991., 18.- 20.
[1454] "Rađanje hrvatske diplomacije", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9882., 21. 2. 1991., 3.
[1455] "Vlastita i carina i porezi", *Vjesnik*, (Zagreb), br. 15715., 20. 6. 1991., 4.; *Narodne novine*, br. 22., 14. 5. 1991.; *Narodne novine*, br. 25., 1. 6. 1991.
[1456] "Nećemo dozvoliti hapšenje Špegelja", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14430., 3. 2. 1991., 3. O Svjetskom ekonomskom forumu vidi više u World Economic Forum (http://www.weforum.org/).
[1457] "Predsjednik Tuđman u Beču", *Glasnik HDZ*, (Zagreb), br. 41., 8. 2. 1991., 7.
[1458] "Iz krize - demokratski", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9916., 27. 3. 1991., 3.
[1459] "Predsjednik Tuđman posjetio Italiju", "Hrvatski predsjednik kod Pape", "Hrvatski predsjednik u Ukrajini", *Glasnik HDZ*, (Zagreb), br. 57., 31. 5. 1991., 8. - 9.

nastala inicijativa za njihovo naseljavanje u RH.[1460] Isto se dogodilo sa zajednicom Hrvata na Kosovu. Nakon ukidanja pokrajinskih kosovskih institucija, njihov status i položaj bitno se pogoršao, stoga je zatraženo njihovo preseljenje u domovinu.[1461] Pružena je također logistička pomoć političkom organiziranju Hrvata u Vojvodini. Sredinom srpnja 1990. osnovan je Demokratski savez Hrvata (DSHV) u Subotici. Cilj njihovog rada bio je poboljšanje statusa tamošnjih Hrvata. U ime HDZ-a na osnivanju su bili Ivan Lučev i Đuro Vidmarović.[1462]

Također su ostvareni kontakti s hrvatskim zajednicama u zemljama Južne Amerike. Kontakti su ostvareni u Venezueli, Peru, Argentini, Brazilu, Urugvaju i Čileu. U studenom 1990. na svojoj latinoameričkoj turneji, potpredsjednik Izvršnog odbora HDZ-a Dragutin Hlad osniva organizacije HDZ-a i uspostavlja kontakte s iseljeničkim udruženjima.[1463]

Na tragu održavanja veza s hrvatskim iseljeništvom bilo je također održavanje I. svjetskog Sabora hrvatske mladeži pod pokroviteljstvom vlasti RH. Sabor je održan 2. travnja 1991. u Zagrebu. Prisutnim gostima obratio se predsjednik Tuđman.[1464] K tome, uz potporu hrvatskih vlasti, započinje osnivanje samostalnih hrvatskih dopunskih škola u inozemstvu. Prve su osnovane u SR Njemačkoj i Francuskoj.[1465]

Koordinacijski odbori HDZ-a iz iseljeništva sudjeluju na sjednici Koordinacijskih odbora HDZ-a iz domovine i iseljeništva 10. i 11. svibnja 1991. u Zagrebu.[1466] Međutim, najvažniji zakon koji se ticao hrvatskog iseljeništva, bio je predloženi Zakon o hrvatskom državljanstvu. Kroz njegove odredbe je trebalo omogućiti etničkim Hrvatima izvan domovine vrlo lako dobivanje državljanstva RH. Time je zakonski institucionalizirana točka programa HDZ-a o jačoj brizi za hrvatske iseljenike, kao i jačanju povezanosti domovinske i iseljene Hrvatske.[1467]

Kako je vidljivo, HDZ je ispunio ovu točku iz svog političkog programa. Nakon preuzimanja vlasti, započelo je vođenje samostalne hrvatske vanjske politike, te organiziranje institucija koje su trebale voditi tu politiku. Što se tiče pitanja povezivanja s iseljeništvom, ono je postalo pitanje u fokusu hrvatske politike, pri čemu se zaista po prvi puta počelo voditi cjelovitu brigu o hrvatskom iseljeništvu.

[1460] "Hrvati iz Rumunjske vraćaju se doma", *Glasnik* HDZ-a, (Zagreb), br. 16., 17. 8. 1990., 22. -23.
[1461] "Pomozimo Hrvate Kosova", *Glasnik HDZ-a*, (Zagreb), br. 20., 14. 9. 1990., 23.
[1462] "Ima budućnosti i za Hrvate", *Glasnik HDZ*, (Zagreb), br. 14., 20. 7. 1990., 59.
[1463] OP A. Beljo, HDZ, Predsjedniku RH dr. Franji Tuđmanu, potpis: Dragutin Hlad, potpredsjednik Izvršnog odbora HDZ-a, nedatirano. Dokument u posjedu autora.
[1464] "Branit će se svaki pedalj", *Glasnik HDZ*, (Zagreb), br. 49., 5. 4. 1991., 31. - 32.
[1465] "Osnovana hrvatska škola", *Večernji list*, (Zagreb), br. 15456., 29. 9. 1990., 12.
[1466] OP A. Beljo, Skraćeni zapisnik Koordinacijskih odbora HDZ-a iz domovine i iseljeništva, Zagreb, 10. i 11. 5. 1991. Dokument u posjedu autora.
[1467] *Narodne novine*, br. 53., 8. 10. 1991.

2. c. Odnosi s drugim političkim strankama

O odnosima HDZ-a sa drugim strankama do izborne pobjede bilo je već govora. Međutim, kakav je bio taj odnos nakon dolaska HDZ-a na vlast? Ponešto je o tom odnosu u kolovozu 1990. govorio potpredsjednik HDZ-a D. Brozović. Bio je nezadovoljan razvitkom odnosa HDZ-a s opozicijom, što je pripisao demokratskom deficitu društva i sukobima u predizbornoj utrci. No, iznimno je potrebnim vidio skoro zakonsko uređenje financiranja stranaka prema demokratskim normama.[1468]

Pitanje financiranja političkih stranaka otvoreno je u rujnu 1990. Što se tiče financija, HDZ je imao najbolju situaciju. Imao je najveće članstvo, te veliki financijski priljev iz iseljeništva. U biti, taj problem su otvorile manje stranke, koje su tvrdile da moraju imati financijsku pomoć iz proračuna, kako bi bi razvile svoju političku djelatnost. Usto, tvrdilo se da treba ograničiti individualne uplate u stranačke proračune, zbog mogućeg kasnijeg utjecaja na stranačke politike.[1469] Iz HDZ-a je za početak bilo predloženo, da bi do novih izbora bilo najbolje, da se stranke financiraju iz vlastitih izvora.[1470] Pitanje financiranja stranaka riješeno je početkom prosinca 1990. Sabor je donio odluku da pravo na financijsku podršku iz proračuna imaju samo stranke koje imaju parlamentarne zastupnike.[1471]

Odnos HDZ-a sa SKH–SDP-om bio je uglavnom određen različitim programima. No, iz HDZ-a je ipak stalno naglašavana pozitivna uloga SKH u mirnoj tranziciji i primopredaji vlasti.[1472] Već je bilo govora o procesu ogromnog i nesmetanog prelaska članova SKH u HDZ. No, nakon preuzimanja vlasti, u javnosti se stalno otvaralo pitanje revanšizma novih vlasti prema preostalim članovima SKH-SDP-a. To se pitanje pojavilo, nakon što dolazi do smjene mnogih članova SKH-SDP-a s raznih važnih društvenih funkcija. Navedeno je u biti bilo samo po sebi razumljivo, znajući kako su te osobe došle na funkcije. No, nakon još jednog prozivanja HDZ-a za revanšizam, glavni tajnik HDZ-a Miljenko Žagar je podsjetio na povijest komunističkih progona, uz zaključak da bi baš zbog toga vodstvo SKH - SDP trebalo "birati riječi". Ponovio je da revanšizam nije bila službena politika HDZ-a, nego samo mogućnost nekih osobnih osveta. Stoga je ponovio službeni stav HDZ-a. U procesu je dana

---

[1468] "Kninska opereta", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14252., 6. 8. 1990., 5.
[1469] "Tko sit, tko gladan", *Vjesnik*, (Zagreb), br. 15438., 11. 9. 1990., 5.
[1470] OP A. Beljo, HDZ, Zaključak Izvršnog odbora HDZ-a od 24. 10. 1990. Dokument u posjedu autora.
[1471] "Manje za zdravstvo, više za zdravlje", "Strankama 12, 4 milijuna", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14376., 8. 12. 1990., 4.-5., "Odbačeni svi savezni akti", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14376., 8. 12. 1990., 32.
[1472] "Ustav, demokracija, stega", *Glasnik HDZ-a*, (Zagreb), br. 35/36., 28. 12. 1990., 14.-15.

podrška procesu prirodne selekcije, te s vremenom otpadanja nekvalitetnih osoba.[1473] Početkom studenog 1990. na tiskovnoj konferenciji Predsjedništva RH, F. Tuđman je ponovno odbacio prigovore o revanšizmu, podsjetivši da o tome govore uglavnom oni, koji su sami silom udaljavali ljude iz javnog života.[1474]

Što se tiče čelnika bivšeg KNS-a, izgleda da se nakon uspostave vlasti HDZ-a nije promijenio odnos prema njima. Početkom srpnja 1990., D. Bilandžić je predložio Tuđmanu uključivanje M. Tripala i Savke Dabčević Kučar u vlast, tvrdeći da bi svojom političkom karizmom ojačali politički položaj Hrvatske. Međutim, F. Tuđman je to odbio, ocijenivši ih "političkim diletantima".[1475] Također je nastavljen sukob s vodstvom HSLS-a. Godinu dana nakon njihovog sukoba oko akcije povratka spomenika banu Jelačiću, on je napokon vraćen 16. listopada 1990. na središnji zagrebački trg. No, uoči povratka spomenika u javnosti je ponovno otvoren prijepor HDZ-a i HSLS-a, ali ovaj put o tome, tko je zaslužniji za povratak spomenika. Bio je to povod za Tuđmanovo podsjećanje u svečanom govoru, da je HSLS u toj akciji surađivao s komunističkim vlastima.[1476] Zbog Tuđmanovog prozivanja, čelnici HSLS-a V. Gotovac i D. Budiša napustili su svečanost. No, bilo je i drugih razmišljanja. Predsjednik Sabora Žarko Domljan je bio nezadovoljan tim prepucavanjem sa HSLS-om, smatrajući da su Budiša i Gotovac potencijalni politički saveznici u nadolazećim danima.[1477]

Što se tiče SDS-a, u HDZ-u su smatrali da trebaju imati dobre odnose s SDS-om, kao nekomunističkim predstavnicima srpskog naroda. Stoga su im od početka nudili suradnju, te preuzimanje funkcija u vlasti predviđena za pripadnike srpske manjine. Inače, stalna veza sa predsjednikom SDS-om J. Raškovićem bio je D. Brozović. Međutim, ta politika HDZ-a nije imala uspjeha, jer je ubrzo došlo do potpune radikalizacije politike SDS-a. Razlog je bilo novo vodstvo SDS-a s M. Babićem, nakon čega su članovi SDS-a ubrzo postali dio udruženih srpskih snaga za rušenje hrvatskih vlasti i okupaciju hrvatskog teritorija.[1478] Unatoč tome, sukladno stalnoj politici HDZ-a za mirno rješenje krize, ponuda SDS-u za mogući politički dogovor bila je otvorena do samog proglašenja suverene Hrvatske.[1479]

Na političkoj sceni Hrvatske pojavile su se i prve autonomaške stranke. Među njima, najsnažnije su bile Istarski demokratski sabor (IDS) i Dalmatinska akcija (DA). Jasno, odnos HDZ-a kao suverenističke stranke prema pojavi autonomaške politike, bio je izrazito

[1473] "Hrvati su najveće žrtve boljševizma", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14257.,11. 8. 1990., 12. -13.
[1474] "Nema politički nepodobnih", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9777., 6. 11. 1990., 3.
[1475] D. BILANDŽIĆ, *Povijest izbliza, memoarski zapisi, 1945.- 2005.*, 357. – 358.
[1476] "Hrvatska neće kapitulirati", *Glasnik HDZ-a*, (Zagreb), br. 26., 26. 10. 1990., 6. - 9.
[1477] Ž. DOMLJAN, *Visoko podignimo zastavu, Hrvatska-od negacije do priznanja*, 170.
[1478] "Kninska opereta", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14252., 6. 8. 1990., 5.
[1479] "Republika Hrvatska proglašava se samostalna i suverena hrvatska država", *Glasnik HDZ*, (Zagreb), br. 61., 28. 6. 1991., 2. -7.

negativan. Tvrdilo se da takva politika slabi hrvatsku poziciju, te da su potpomognute iz Beograda. Također su rađene usporedbe sa sličnim političkim pojavama u hrvatskoj povijesti koje su ocijenjene kao negativne (autonomaštvo u hrvatskim zemljama tijekom Austro – Ugarske, te orjunaški pokreti u prvoj Jugoslaviji).[1480]

Zanimljiv je bio odnos HDZ-a sa Hrvatskom strankom prava (HSP) i Hrvatskim državotvornim pokretom (HDP), kao strankama s izrazito nacionalnim programima. Hrvatska stranka prava obnovljena je u veljači 1990. Za prvog predsjednika izabran je Dobroslav Paraga, dok je za dopredsjednika izabran Ante Paradžik. Hrvatski državotvorni pokret utemeljen je 1981. u New Yorku. Za prvog predsjednika izabran je Nikola Štedul, te su se zalagali za oružanu borbu protiv komunističke Jugoslavije. Uspostavom demokratske Hrvatske, članovi se uglavnom vraćaju u domovinu. Dana 13. listopada 1990. osnovan je HDP i u domovini. Uoči prvih izbora, HSP je pod utjecajem A. Paradžika ušao u koaliciju s HDZ-om. Međutim, HDZ je nakon izbora formirao vlast bez njih. Navedeno je provedeno zbog percepcije međunarodne javnosti, jer se HSP dijelom oslanjao na nasljeđe NDH. Jasno, to nije dobro primljeno unutar HSP-a. Koje su još bile točke međusobnih sukoba? Prije svega, komunističko nasljeđe u HDZ-u i navodna sporost HDZ-a u ostvarivanju suverene Hrvatske. Stoga su započele učestale prozivke da je HDZ u biti samo "derivat SKH". Nadalje, iz HSP-a su odbacivali 30. svibnja kao Dan državnosti, jer Hrvatska na taj dan još nije bila slobodna. K tome, zbog znanog stava prema Jugoslaviji, bilo kakva mogućnost njene rekonstrukcije bila je nepoželjna za obje stranke.[1481] Shodno navedenome, tijekom donošenja demokratskog Ustava, HSP i HDP organizirali su prosvjede u Zagrebu. Tvrdili su da je Ustav oktroiran, te da Hrvatska kroz njega ne ostvaruje suverenost. Na to je iz HDZ-a odgovoreno, da su takvi potezi politički radikalizam, preko čega se ostvaruju uvjeti za intervenciju JNA.[1482] Također ne treba govoriti o štetnosti za hrvatske interese donošenja HSP-ove "Povelje o obnovi i uspostavi NDH na cjelokupnom povijesnom i etničkom prostoru" u Ljubuškom 13. lipnja 1991. Bili su to dani uoči same odluke Sabora o razdruživanju s Jugoslavijom, što je praćeno snažnim međunarodnim pritiskom za odgađanjem te odluke. Jasno, uz stalne napade o navodnom povratku ustaške politike na hrvatsku političku scenu, taj potez nije bio baš doprinos opovrgavanju tih navoda.[1483]

[1480] "Sjaj i bijeda dalmatinskog i istarskog autonomaštva", *Glasnik HDZ-a*, (Zagreb), br. 34., 21. 12. 1990., 30.-31.

[1481] O HSP-u vidi Velimir VESELINOVIĆ, "Obnavljanje i djelovanje Hrvatske strane prava", *Politička misao,* br. 2, 2014., 55.-87. O HDP-u vidi Božo VUKUŠIĆ, *Tajni rat UDBE protiv hrvatskog iseljeništva,* Zagreb, 2001., 81. – 103.

[1482] "Ustav, demokracija, stega", *Glasnik HDZ-a*, (Zagreb), br. 35/36., 28. 12. 1990., 14.-15.

[1483] V. VESELINOVIĆ, "Obnavljanje i djelovanje Hrvatske strane prava", *Politička misao,* br.2, 2014., 67.

U suradnji HDZ-a s demokršćanskim strankama bilo je različitih momenata. Krajem 1990. članovi Demokratske kršćanske stranke s predsjednikom Ivanom Hercegom kolektivno pristupaju u HDZ.[1484] No, u veljači 1991. izbio je sukob s Hrvatskom kršćanskom demokratskom strankom (HKDS). Razlog je bilo predstavljanje HDZ-a kao demokršćanske stranke tijekom boravka Europske udruge kršćanskih demokrata u Zagrebu. Na to je iz HKDS-a reagirano priopćenjem, s tvrdnjom da HDZ ipak nije demokršćanska stranka. U priopćenju se navodilo da između HDZ-a i HKDS-a postoje sličnosti, ali i razlike. Program HKDS-a se temeljio na kršćanskom svjetonazoru, odricanju od AVNOJ-a i ZAVNOH-a na čijim tekovinama su se dogodili komunistički progoni, te promjeni komunističkog mentaliteta. Na kraju je naglašeno da se HDZ do sada nije deklarirao kao demokršćanska stranka, te da takve elemente nisu vidjeli u programu HDZ-a.[1485]

Što se tiče obrane hrvatskog suvereniteta, odnosi HDZ-a s opozicijom bili su dobri. Krajem siječnja 1991. uoči moguće intervencije JNA članovi opozicijskih stranaka dali su snažnu podršku vodstvu Hrvatske. Među njima su bili: Marko Veselica (HDS), Ivan Zvonimir Čičak (HSS), Ivan Cesar (HKDS), Dražen Budiša (HSLS), Savka Dabčević Kučar (HNS) i Antun Vujić (SDSH).[1486] Sredinom ožujka 1991. osnovano je Međustranačko vijeće, sa svrhom suradnje u organizaciji obrane Hrvatske. Bilo je to tijelo sastavljeno od predstavnika vlasti i opozicije. U ime opozicijskih stranaka članovi tijela su postali: D. Budiša (HSLS), M. Veselica (HDS), S. Dabčević – Kučar (HNS), Hasan Bosnić (HMDS), I. Račan (SKH – SDP), A. Vujić (SDSH), Ž. Mažar (SSH) i Šemso Tanković (SDA). Odmah je postignut dogovor o osnivanju Međustranačkih vijeća i odbora Narodne zaštite u svim hrvatskim općinama.[1487] No, uskoro je došlo do prvog većeg sukoba po tom pitanju. Nakon sukoba s JNA i srpskim pobunjenicima u Splitu i Borovom Selu, opozicija je tvrdila da su predstavnici RH kapitulirali pristajanjem na sporazum o mirnom rješenju krize u Predsjedništvu SFRJ.[1488]

No, i u ovoj suradnji je bilo ograničenja. Donošenje odluke 25. lipnja 1991. o neovisnoj Hrvatskoj dovelo je do sukoba HDZ-a sa SKH-SDP-om. Nakon što su odbijeni stalni zahtjevi iz SKH-SDP-a da se nakon odluke o razdruživanju, odmah treba donijeti odluku o novom udruživanju u savez suverenih država, zastupnici SKH-SDP-a nisu nazočili

[1484] "Glavaš u sukobu s Tuđmanom", *Glas Slavonije*, (Osijek), br. 14007., 28. 12. 1990., 3.
[1485] "Sličnosti i razlike s HDZ-om", *Glas Slavoniije*, (Osijek), br. 14044., 12. 2. 1990., 3.
[1486] "Hrvatskoj se ne mogu propisivati zakoni", *Glas Slavonije*, (Osijek), br. 14030., 26. 1. 1991., 3.
[1487] "Svenarodna zaštita", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14472, 16. 3. 1991., 5.
[1488] "Hrvatska može odgovoriti i silom", *Glasnik HDZ*, (Zagreb), br. 55., 17. 5. 1991., 8. - 9.

glasovanju, dok ih je dio glasovao protiv. No, to je ipak bilo očekivano. Komunistička Jugoslavija nastala je politikom SKH, te su je oni uistinu osjećali svojom zemljom.[1489]

2. d. Gospodarstvo

Gospodarsko iskorištavanje Hrvatske unutar Jugoslavije bila je poznata činjenica. U Hrvatskoj je politički to pitanje bilo istaknuto od samog nastanka komunističke Jugoslavije, te je bilo jedno od glavnih pitanja za vrijeme nasilno ugušenog Hrvatskog proljeća. Mnogi su tvrdili da je stupanj eksploatacije Hrvatske bio gori nego u prvoj Jugoslaviji. Primjeri izvlačenja gospodarske supstance iz Hrvatske bili su različiti: kroz centralizirani bankarski sustav i kontrolu trgovine devizama, te davanja za Fond za nerazvijene. Prema Šimi Đodanu, Hrvatskoj se do donošenja Ustava 1974. dekretima oduzimalo preko pola njene netto zarade. No, bilo je i drugih pogleda na to pitanje. Bilo je autora, koji su tvrdili da su ti podaci netočni, te da su razvijene republike u biti gospodarski iskorištavale slabije razvijene republike. Također se iz drugih republika tvrdilo da je to bilo kompenzirano kroz regulaciju cijena baznih sirovina i zaštićenim tržištem. No, ovoliki odljev hrvatske akumulacije, sigurno nije bio kompenziran. Navedeni proces čak je prozvan "unutarnjim kolonijalizmom u marksističkom društvu". Sve navedeno rezultiralo je ekonomskim zaostajanjem Hrvatske prema razvijenim europskim zemljama, te velikom gospodarskom emigracijom, stoga je pitanje prestanka gospodarskog iskorištvanja bilo jedno od glavnih političkih točaka programa HDZ-a.[1490]

U komunističkoj Jugoslaviji, savezne institucije bile su najmoćnije jugoslavensko poduzeće, i to u potpunosti smještene u Beogradu. Jasno, od toga je Srbija izrazito profitirala. Prema tadašnjim podacima, preko 17 tisuća ljudi bilo je izravno uposleno u raznim saveznim institucijama. U raznim drugim saveznim organima i udruženjima bilo je još preko 50 tisuća zaposlenih. U stambenom fondu saveznih institucija bilo je 17 tisuća stanova. Još treba napomenuti, da su u Beogradu bile skoncentrirana sva sjedišta diplomatskih i svjetskih organizacija. No, Slovenija i Hrvatska, dva najveća uplatitelja u savezni budžet, bile su minimalno zastupljene sa svojim predstavnicima u vojsci, diplomaciji i ostalim saveznim

[1489] "Hrvatska samostalna", *Večernji list*, (Zagreb), br. 10004., 23. 6. 1991., 4. -5.
[1490] Više vidi Šime ĐODAN, *Hrvatsko pitanje 1918. - 1990.*, Zagreb., 1991. Također vidi N. L. KARLOVIC, "Internal colonialism in a Marxist society. The case of Croatia", *Etnic and Racial Studies*, Vol. 5., Issue 3/1982. i Z. RADELIĆ, *Hrvatska u Jugoslaviji, od zajedništva do razlaza, 1945.- 1991.*, 506. – 517.

institucijama. Prema navedenome, ekonomski aspekt borbe Srbije za centraliziranu Jugoslaviju je imao itekako temelja u navedenim podacima.[1491]

Kako u SRH nije bilo govora o gospodarskoj suverenosti, govori i ovaj primjer. Ubrzo nakon konstituiranja vlasti, delegacija predvođena Žarkom Domljanom odlazi u posjet Baranji. No, tijekom posjeta su saznali da veliko baranjsko poduzeće "Jelen" nije inkorporirano u hrvatski gospodarski sustav. To je poduzeće imalo velike prihode, ali je kao savezno poduzeće imalo sjedište u Beogradu. Inače, bio je to čest slučaj instituta vlasništva u SRH, koji je služio za preusmjeravanje zarade u Beograd. Jasno, potom su hrvatske vlasti pokrenule inicijativu za reguliranje statusa u skladu s činjeničnim stanjem, a to je da se "Jelen" nalazi u Hrvatskoj. Navedeno je rezultiralo uspjehom, ali uz velike otpore lokalnih struktura.[1492]

Nakon pobjede HDZ-a na izborima, na jednoj od prvih sjednica Predsjedništva SRH konstatirani su izraziti gospodarski problemi, te početak pljačke društvene imovine. Stoga da bi se do početka pretvorbe vlasništva sačuvala gospodarska supstanca, zatraženo je imenovanje sposobnih privrednika na čelna mjesta u društvenim poduzećima.[1493] Započele su odmah najavljene promjene radi jačanja gospodarske suverenosti. Za početak, Izvršno vijeće SRH odlučilo je osnovati Hrvatsku banku za razvoj. Cilj je bio u njoj objediniti sva hrvatska sredstva namijenjena za razvoj, dok je ubrzo usvojen prijedlog o smanjivanju hrvatskih uplata u savezni Fond za nerazvijene.[1494] Odlukama Sabora također započinje osnivanje hrvatskih državnih javnih poduzeća od posebnog i javnog interesa. Prema tom modelu, redom se ustrojavaju: Hrvatska elektroprivreda (HEP), u koju su lokalne distribucije ustrojene u jedinstveno poduzeće, INA kao javno poduzeće za proizvodnju i trgovinu naftnih derivata, Hrvatska pošta kao javno poštansko i telekomunikacijsko poduzeće, Hrvatske ceste kao javno poduzeće za ceste, Hrvatske šume kao javno poduzeće za upravljanje šumama, te Hrvatski željeznički promet kao javno poduzeće za upravljanje željeznicom.[1495] Savezni Jugoslavenski autotransport (JAT) dobio je također takmaca. U sektoru zračnog prijevoza, najveći prihodi ostvarivani su kroz hrvatski turizam, stoga nije bilo osnova prema kojem profit ubire savezno poduzeće sa sjedištem u Beogradu. Stoga je osnovana hrvatska zrakoplovna tvrtka "Croatia

---

[1491] "Ne daju zlatnu koku", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9985., 6. 6. 1991., 2.
[1492] Ž. DOMLJAN, *Visoko podignimo zastavu, Hrvatska-od negacije do priznanja*, 110. – 111.; "O "Jelenu" nisam mnogo znao", *Glas Slavonije*, (Osijek), br. 13841., 16. 6. 1990., 10. -11.
[1493] "SDS mijenja ćud", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14200., 15. 6. 1990., 3.
[1494] "Osnivanje Hrvatske banke za razvoj", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9631., 13. 6. 1990., 3.; "Nerazvijenima upola manje", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9642., 24. 6. 1990., 5.
[1495] "Burno o avionima", *Glas Slavonije*, (Osijek), br. 13876., 27. 7. 1990., 3.; "Država prikuplja konce", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14313., 6. 10. 1990., 3.; "Javna poduzeća", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14313., 6. 10. 1990., 3.

Airlines" sa sjedištem u Zagrebu. Utemeljena je kao dioničko poduzeće, te su njene dionice ponuđene za ulaganje svim građanima i posebno hrvatskim iseljenicima. U posredovanju prodaje dionica, sudjelovalo je HDD "Domovina", dioničko društvo nastalo u okviru HDZ-a. Prvi veliki avion Croatia Airlines poletio je 5. svibnja 1991. na relaciji iz Zagreba za Split. Inače, Hrvatska je do 1971. imala vlastitu avio flotu, koja je političkom odlukom pretopljena u JAT, uz lažna obećanja da će dio poslovanja ostati u Hrvatskoj. [1496]

U ovom razdoblju otvoreno je pitanje pretvorbe i privatizacije društvene imovine prema saveznom zakonu. Savezna vlada A. Markovića donijela je taj savezni zakon početkom 1990. Zakon, iako najavljen kao pogodan za radnike, otvorio je mogućnost kontrole tog procesa od strane tadašnjih komunističkih političkih elita. Stoga je HDZ već u izbornoj utrci najavio promjenu saveznog zakona. Najavljena je privatizacija uz kontrolu hrvatskih vlasti, jer je privatizacija prema saveznom zakonu ocijenjena kao problematična za hrvatske interese. Nakon preuzimanja vlasti, HDZ je odmah pokrenuo mijenjanje zakonske regulative.[1497]

Sredinom rujna 1990., Mate Babić potpredsjednik Vlade zadužen za gospodarstvo, predstavio je javnosti neke buduće gospodarske poteze vlade. Za početak, gospodarsko stanje je ocijenio teškim zbog velikog pada proizvodnje i nelikvidnosti. Iznio je mišljenje da država mora preuzeti društveno vlasništvo zbog kontrole procesa privatizacije. Bilo je govora i o saveznom gospodarskom programu. Podrška je dana samo njegovom jednom dijelu, dok je cijena stabilizacije ocijenjena kao prevelika za Hrvatsku. Kao rješenje za hrvatske probleme, vidio je samostalnu gospodarsku politiku, uplatu određene kotizacije za savezne troškove, te redefiniciju i sukcesiju saveznih gospodarskih poduzeća.[1498] No, baš zbog privatizacije dolazi do prvog sukoba u Vladi RH, nakon čega su ostavke podnijeli Dražen Kalogjera i Stjepan Zdunić. Razlog je bila pobjeda koncepta pretvorbe društvenog vlasništva, koji je zagovarao Mate Babić, u kojem je društvena imovina trebala prvo postati državna, da bi se time ostvarila kontrola nad procesom privatizacije. Za razliku od njega, Kalogjera i Zdunić su zagovarali direktnu dioničarsku privatizaciju.[1499]

Sredinom listopada 1990. Vlada RH donijela je Uredbu o načinu zaštite interesa RH u postupku pretvorbe društvenog vlasništva u druge oblike vlasništva. Do donošenja hrvatskog zakona, ovo je bio logičan potez kojim se željelo zaštititi društvenu imovinu koja je do tada

[1496] "Croatiairlines","Kako do dionice ?", *Glasnik* HDZ-a, (Zagreb), br. 17., 24. 8. 1990., 15.; "Croatia Airlines širi krila", *Glasnik HDZ*, (Zagreb), br. 53., 3. 5. 1991., 6. - 7.
[1497] D. BILANDŽIĆ, *Povijest izbliza, memoarski zapisi, 1945.- 2005.*, 357. – 358.
[1498] "Hrvatska treba nezavisno gospodarstvo", *Glasnik HDZ-a*, (Zagreb), br. 20., 14. 9. 1990., 11.
[1499] "Prva runda za državu", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9730., 20. 9. 1990., 3.

privatizirana prema saveznom zakonu.[1500] Čini se da je ovo bio dobar potez, jer se zatim iz savezne vlade konstantno tvrdilo da se u prijedlogu Zakona o pretvorbi Vlade RH radi o podržavljenju društvene imovine. Međutim, iz Vlade RH su takva tumačenja odbijana kao netočna.[1501] Nakon što je Vlada utvrdila Nacrta Zakona o pretvorbi društvenih poduzeća, zakon je predstavljen u kratkim crtama u glasilu HDZ-a. Za početak se tvrdilo da dotadašnji savezni zakon nije pogodan za "uspostavu prirodnih gospodarskih odnosa". Cilj procesa pretvorbe koji je pokrenula Vlada RH bio je "utvrditi krajnjeg vlasnika", stoga je nužno bilo provesti što hitniju privatizaciju poradi uključivanja u gospodarske tokove. Proces je trebao biti spontan i autonoman, ali uz strogi nadzor države, dok su popust pri kupovini dionica trebali imati svi državljani RH. Na kraju se navodilo da su u donošenju zakona bili uključeni najširi slojevi društva, među njima državne institucije, gospodarstvenici, političke stranke.[1502]

Zakon o pretvorbi društvenog vlasništva došao je na dnevni red Sabora na sjednici održanoj od 16. do 18. travnja 1991. Prijedlog zakona branio je potpredsjednik vlade F. Gregurić. U istupu je iznio da je savezni zakon za privatizaciju manjkav, te da proces započinje u recesiji i uz lošu strukturu gospodarstva. Ipak, smatrao je da je donošenje zakona važno, jer se njime napušta koncept društvenog vlasništva. U procesu je bio predviđen otkup dionica za zaposlene uz popust, te isplata odštete starim vlasnicima. Na kraju je također istaknuo da je država odgovorna za proces pretvorbe i privatizacije, dok je kao najveći problem za proces privatizacije viđen loš rad banaka. Tijekom rasprave došlo je do polarizacije među zastupnicima HDZ-a. Zakon je donesen nakon što su neposlušni zastupnici HDZ-a pozvani na stranačku stegu.[1503]

Početkom studenog 1990. donesena je odluka o reprivatizaciji stambenog fonda i pokretanju prodaje društvenih stanova. Unutar toga, trebalo je provesti denacionalizaciju oduzetih stanova i zemljišta za vrijeme komunističkih vlasti.[1504] Čini se da je ova odluka također izazvala unutarstranačku krizu. Zastupnici HDZ-a većinski nisu podržavali ovaj prijedlog zakona, jer je postojala bojazan od mogućih novih nepravdi. Ipak, stranačka stega je presudila, te je zakon krenuo u daljnju proceduru.[1505] Na sjednici Vlade 7. veljače 1991. upućen je Saboru prijedlog Zakona za otkup državnih i društvenih stanova. Odredba nije

[1500] *Narodne novine* br. 43., 24. 10. 1990.
[1501] "Razumom protiv psihološkog rata", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9855., 25. 1. 1991., 3.
[1502] "Zakon o pretvorbi društvenih poduzeća", *Glasnik HDZ*, (Zagreb), br. 49., 5. 4. 1991., 12. -14.
[1503] "Pionirski posao za budućnost", *Glas Slavonije*, (Osijek), br. 14094., 18. 4. 1991., 2.
[1504] "Uskoro denacionalizacija stanova", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9779., 8. 11. 1990., 5.
[1505] "Prva velika stranačka kušnja", *Glasnik HDZ*, (Zagreb), br. 35/36., 28. 12. 1990., 21.

uključivala otkup stanova JNA, te nacionalizirane stanove. Odlukom je također ukinuto izdvajanje po poduzećima za stambenu izgradnju.[1506]

U programu HDZ-a se često govorilo o jadranskoj orijentaciji Hrvatske. Zbog toga je u srpnju 1990. osnovano ministarstvo za pomorstvo.[1507] Za prvog ministra pomorstva izabran je D. Rudolf.[1508] Kao dio te politike, započelo je potpuno zanemareno prometno povezivanje hrvatske obale s kontinentom. Kao prioriteti su određeni pravci od Zagreba prema Splitu, Rijeci i Mariboru (zapadna Europa).[1509] Sredinom studenog 1990. započela je gradnja autoceste Zagreb – Rijeka i istarske poluautoceste. Predsjednik RH F. Tuđman je otvorio radove na oba gradilišta.[1510] K tome, s obzirom na činjenično stanje, pokrenuta je inicijativa za snažniji hrvatski utjecaj u turizmu na saveznoj razini. No, inicijativa nije naišla na plodno tlo.[1511] Turizam je bila iznimna profitabilna djelatnost u hrvatskom gospodarstvu, jer je Hrvatska tada bila šesta po broju noćenja u Europi. Početkom 1991. je utvrđen prijedlog Zakona o turizmu, u kojem se taj resurs stavljao pod ingerenciju Hrvatske.[1512]

Posljednje saborsko zasjedanje u 1990. bilo je posvećeno usvajanja proračuna za 1991. Bio je to prvi proračun koji je donosila vlast HDZ-a. Na temelju znanog stava o smanjenju izdvajanja za savezne troškove, odbijeni su zahtjevi savezne vlade za povećanjem hrvatskog financiranja JNA. Ponovljen je stav da se neće usvajati savezne akte, koji nisu u skladu s hrvatskim interesima. Nakon rasprave, uz gospodarski program hrvatske Vlade, usvojen je i proračun za 1991. Proračun su zastupnicima predstavili članovi Vlade Franjo Gregurić, Marijan Hanžeković i Božo Udovičić. Karakterizirala ga je "konfederalna usmjerenost", kao i "pouzdanje u vlastite ekonomske potencijale i racionalno gospodarenje sredstvima".[1513]

Nakon uspostave HDZ-ove vlasti, ubrzo su započeli otvoreni međurepublički gospodarski sukobi. O uvođenju carine u Srbiji na hrvatske proizvode bilo je već govora. No, početkom siječnja 1991. nastali su problemi i u hrvatsko - slovenskim gospodarskim odnosima. U Sloveniji su započeli provoditi stečajeve, u kojima su hrvatski interesi bili oštećeni. Najočitiji primjeri toga, bila su pitanja tvornice Elan i uloga štediša Ljubljanske banke.[1514] Usporedno, Srbija je našla rješenje za svoje gospodarske probleme. Krajem 1990. upala je u savezni monetarni sustav, kako bi bespravno kreditirala svoje financijske potrebe.

[1506] "Prodaje se 300000 stanova", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14434., 7. 2. 1990., 3.
[1507] "Utvrđen prijedlog ustavnih amandmana", *Glas Slavonije*, (Osijek), br. 13874., 25. 7. 1990., 2.
[1508] "Odlučnost Hrvatske: more, *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14539., 23 . 5. 1991., 3.
[1509] "Autocestama u razvoj", *Glas Slavonije*, (Osijek), br. 13880., 1. 8. 1990., 3.
[1510] "Zagreb bliži moru", *Novi list*, (Rijeka), br. 314., 15. 11. 1990., 3.; "Dr. Tuđman u Istri", *Glas Istre*, (Pula), br. 315., 16. 11. 1990., 4.
[1511] "Hrvatski turizam pod hrvatskim imenom", *Vjesnik*, (Zagreb), br. 15447., 20. 9. 1990., 14.
[1512] "Sustavna politika hrvatskog turizma", *Glasnik HDZ*, (Zagreb), br. 50., 12. 4. 1991., 15.
[1513] "Usvojen proračun i gospodarski program", *Glasnik HDZ-a*, (Zagreb), br. 37., 11. 1. 1991., 6.-7.
[1514] "Izborili smo se za pregovore republika", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14405., 8. 1. 1991., 2.

Potez je izazvao negodovanje ostalih republika.[1515] Osim navedene pljačke, Srbija započinje s otimanjem imovine hrvatskih poduzeća na svom teritoriju. Model provedbe bio je sljedeći – tamošnje poslovne jedinice samostalno su se odvajale i stvarale nova poduzeća s novom pravnom osobnosti. Do lipnja 1991. otuđena imovina je bila procijenjena na preko pola milijarde DEM. [1516]

To nisu bili jedini problemi za gospodarstvo RH. Gospodarstvo je počelo osjećati velike probleme zbog raspada saveznog gospodarskog sustava. Najveći problem gospodarstva bila je struktura njegovih prihoda. U razdoblju od 1987. - 1990. na hrvatskom tržištu se ostvarivalo 60% prihoda, na tržištima ostalih republika 20% i samo 11% na izvoznim tržištima. Jasno, ti podaci su pokazivali, da je gospodarstvo RH bilo izrazito slabo konkurento gospodarstvo, te za čijim proizvodima nije bilo potrebe na inozemnom tržištu. Stoga su hrvatska poduzeća, iako se odavno pojavio problem neplaćanja robe hrvatska poduzeća, nastavila isporučivati robu u Srbiju.[1517]

Gospodarskom stanju bio je posvećen i dio izlaganja predsjednika Tuđmana na svečanoj sjednici Sabora 30. svibnja 1991. U njemu je konstatirano loše gospodarsko stanje u RH. Kao krivce za loše stanje, okrivio je loše naslijeđeno stanje, dok je za daljnje pogoršanje gospodarskog stanja okrivio poremećaje na tržištima bivšeg komunističkog lagera, ratnu situaciju na Srednjem istoku, zatvaranje tržišta i otimanje imovine u Srbiji, te srpsku pobunu i izolaciju Dalmacije. Također je iznio da je u RH trenutno 250 tisuća nezaposlenih, te je pokrenuto 250 stečajnih postupaka. Ipak, određeni optimizam je pobudio početak stranih ulaganja, izgradnje prometnica koje povezuju sjever i jug Hrvatske, te osnutak Croatie Airlinesa.[1518] Dan poslije, u Saboru je raspravljano o štetnosti nerealnog tečaja dinara za hrvatskog gospodarstvo, čime se aludiralo na lošu politiku savezne vlade. Stoga je naglašena potreba samostalne hrvatske monetarne politike i uvođenja vlastite valute. Podržan je i početak sanacije sanacija hrvatskih banaka. Sanirati je trebalo banke koje su imale kreditne gubitke u visini preko 50 % temeljnog kapitala i financijskih rezervi. Usto, kao odgovor na politiku Srbije, u kojoj je otimana imovina hrvatskih poduzeća, zatražena je zapljena imovine srpskih poduzeća u Hrvatskoj. [1519]

U javnosti je često postavljano pitanje da li samostalna Hrvatska može gospodarski preživjeti. To je posebno pojačano nakon najave proglašavanja neovisne Hrvatske. No, u

[1515] "Rat ideologija novcem", *Glas Slavonije*, (Osijek), br. 14015., 9. 1. 1991., 3.
[1516] "Pljačka s državnim pečatom", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14529., 13. 5. 1991., 4.
[1517] P. KRISTE, *Sjene nad slobodom, Sjećanja i pogledi na Hrvatske 1989. – 2002.*, 137. -140., 179.
[1518] "Vjerujem u jedinu i vječnu Hrvatsku", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14547., 31. 5. 1991., 4.
[1519] "Politika – između redaka", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14548., 1. 6. 1991., 4. - 5.

glasilu HDZ-a se tvrdilo da je samoodrživost neupitna. To je dokazano kroz javno poznate podatke, koji su dokazivali da bi Hrvatskoj bilo bolje gospodarski kao neovisnoj državi. Za početak, navodilo se da je hrvatski udio u saveznom BDP-u 25%, dok je u stanovništvu SFRJ udio bio 20%. Nadalje, tvrdilo se da je prethodna savezna gospodarska politika, bila temeljena na uništavanju industrije u Hrvatskoj i jačanju iste u Srbiji i C. Gori, te na prelijevanju hrvatske zarade na "istok Jugoslavije". Međutim, ni to nije bilo dovoljno Srbiji (35% BDP, 42% stanovništvo) i Crnoj Gori (1,5% BDP, 2,5% stanovništvo) za jačanje njihove gospodarske pozicije. Stoga je daljnja pljačka ostvarena kroz monetarni upad i otimanje imovine hrvatskih poduzeća. Nadalje, zaključivalo se da RH trpi velike gubitke zbog srpske pobune (15 % pad BDP-a, 6% izvoza), te ima veliki rast nezaposlenosti. Samo gubitak u turizmu bio je oko 400 milijuna dolara. Još jedan pokazatelj gospodarskog iskorištavanja Hrvatske bila je činjenica da su pali savezni prihodi, nakon što je Hrvatska preuzela naplatu poreza na svom teritoriju. Također je istaknuto nezadovoljstvo odnosom savezne vlade prema potezima Srbije koje su narušavale gospodarski sustav. Za poboljšanje gospodarskog stanja, najavljeno je smanjenje poreznih opterećenja i uvođenje vlastita moneta. Za kraj se navodilo da je RH spremna plaćati svoj dio saveznog vanjskog financijskog duga i nakon proglašenja neovisnosti.[1520]

Što se tiče jačanja gospodarske suverenosti, HDZ je također započeo s izvršavanjem predizbornog programa. Započelo je stvaranje strateških hrvatskih poduzeća, zaustavljen je odljev dohotka u saveznu blagajnu, te je uz državni nadzor započela privatizacija. K tome, započela je izgradnja dugo zanemarene prometne infrastrukture. Ipak, bilo je jasno da će promjena komunističke gospodarske strukture, koja je već bila u bankrotu tijekom preuzimanja vlasti od strane HDZ-a, predstavljati iznimno dug proces.

[1520] "Hrvatska gospodarska suverenost", *Glasnik HDZ-a*, (Zagreb), br. 58., 7. 6. 1991., 23. - 24.

VIII. HDZ U BOSNI I HERCEGOVINI

1. Hrvati iz Bosne i Hercegovine i proces demokratizacije

Socijalistička republika Bosna i Hercegovina je bila jedna od osam jugoslavenskih federalnih jedinica. Prema popisu stanovništva iz 1991. u njoj je živjelo: 43, 5% Muslimana, 31, 2 %, Srba, 17, 2% Hrvata, dok je Jugoslavena bilo 5, 5 %. U popis su također bile uključene osobe na privremenom radu u inozemstvu.[1521] Prema Ustavu SR BiH, konstitutivni narodi su bili Muslimani, Srbi i Hrvati. No, ipak to činjenično nije bilo tako. Shodno političkim prilikama, Hrvati iz BiH većinski su podržavali NDH u Drugom svjetskom ratu. Na temelju toga, poslije rata im je nametnuta kolektivna etiketa ustaštva, stoga su iskusili stalno sumnjičenje komunističkog sustava za neprijateljstvo, represiju i političke progone, što je za posljedicu imalo iznimno veliku političku i ekonomsku emigraciju.[1522]

Shodno navedenome, te činjenici da Hrvati iz BiH čine veliki dio u ukupnom hrvatskom korpusu, bilo je očekivano njihove sudjelovanje u procesu osnivanja HDZ-a. Kao prvo, na plešivičkom sastanku, na kojem je osnovan Inicijativni krug HDZ-a, znatan dio sudionika bio je podrijetlom iz BiH. Stoga ne čudi da je u raspravi tijekom sastanka otvoreno pitanje statusa Hrvata iz BiH. No, tu je odmah došlo do određenog razmimoilaženja oko moguće političke strategije. Tomislav Ladan i Drago Stipac, podrijetlom Hrvati iz Bosne, zastupali su bezuvjetni savez s Muslimanima kao jedinu moguću hrvatsku politiku. No, s time se nije složio Franjo Tuđman, koji je smatrao da je to jedino perspektiva Hrvata iz Bosne, te bez uvažavanja interesa Hrvata iz Hercegovine.[1523]

Nakon plešivičkog sastanka, započinje proces osnivanja HDZ-a, u kojem također sudjeluju mnogi članovi koji su bili podrijetlom iz BiH: Dalibor Brozović, Ante Beljo, Ćiro Grubišić, Perica Jurič, Milan Kovač, Tomislav Ladan, Ante Paradžik i Gojko Šušak. No, na popisu utemeljitelja HDZ-a, koji su do 17. lipnja 1989. prihvatili programske osnove Prednacrta HDZ-a, bila je samo jedna osoba s prebivalištem u BiH. Bio je to Perica Madunić

[1521] Saša MRDULJAŠ, "Značenje političkih odnosa u Bosni i Hercegovini za Dalmaciju", *Nova prisutnost*, br. 3. 2011., 521-544.

[1522] I. LUČIĆ, *Uzroci rata, Bosna i Hercegovina od 1980. - 1992. godine*, Zagreb, 2013., 13. – 215.; D. BILANDŽIĆ, *Hrvatska moderna povijest*, 572. - 573. Hrvati su bili u najvećem postotku pod nadzorom komunističke tajne policije SDS RSUP-a BiH vidi u *Djelovodnik šefova bosansko – hercegovačke UDBE, 1970. – 1992.*, ur. Bože Vukušić i Vice Vukojević, Zagreb, Sarajevo, 2013.

[1523] J. KOLARIĆ, "Doprinos skupine iz Stošinca na Plešivici stvaranju hrvatske deklaracije", *Kolo*, br. 3. / 4., Zagreb, 2009., 132. - 134.

iz Duvna (danas Tomislavgrad).[1524] Jasno, prve informacije o početku organiziranja HDZ-a dolazile su preko navedenih ljudi u BiH.[1525] Perica Jurič je bio prva osoba u HDZ-u zadužena za pitanja vezana za BiH.[1526]

U kontekstu osnivanja HDZ-a BiH, zanimljiva je bila priča prvog predsjednika Davora Perinovića. Sarajevski ortoped i unuk svećenika SPC-a, upoznao se s programom HDZ-a preko sarajevskog katoličkog svećenika Ante Jelića. Nakon toga, u ljeto 1989. je uspostavio kontakt s glavnim tajnikom HDZ-a Ivanom Bobetkom.[1527] Novi korak ka osnivanju Inicijativnog odbora HDZ-a BiH u Sarajevu, bilo je Perinovićevo upoznavanje s Pericom Juričem i Franjom Tuđmanom u prvom zagrebačkom sjedištu HDZ-a. Perinović ih je tada navodno upoznao sa svojim srpskim podrijetlom. No, Tuđman u tome nije vidio problem, pa mu je dao smjernice za početni rad. Nakon povratka u Sarajevo, Perinović odmah započinje sa organizacijom Inicijativnog odbora, stoga kontaktira ugledne sarajevske Hrvate, književnike Milu Stojića i Anđelka Vuletića, doktora Božu Ljubića i novinara Stjepana Kljuića kako bi ih pridobio za suradnju. Usto, prema Tuđmanovim uputama, Perinović kontaktira neke opozicijske predstavnike iz ostala dva naroda, o mogućnostima političke suradnje. No, razgovor s Džemaludinom Latićem, koji je bio osuđen zbog muslimanskog nacionalizma, nije bio uspješan. Latić je tvrdio Perinoviću da je interes Muslimana očuvanje Jugoslavije, stoga je poželjnim vidio suradnju sa Srbima. Nasuprot tome, bivši politički zatvorenik i srpski nacionalista Vojislav Šešelj zagovarao je "suradnju katolika i pravoslavaca". Međutim, u hrvatskom korpusu Sarajeva, nisu svi podržavali opciju političkog organiziranja kroz HDZ. Sa sarajevske katoličke teologije tada savjetuju Perinovića na političko aktiviranje kroz SSRN BiH, te suradnju s književnikom Ivanom Lovrenovićem. [1528]

Paralelno se u HDZ-u sve više pojavljuju teme, koje tematiziraju život i probleme bosanskohercegovačkih Hrvata. Poseban odjek u BiH imao je HDZ-ov "Proglas građanima i Saboru SR Hrvatske i cijelomu hrvatskom narodu" javno predstavljen na Dan republike 1989. U jednom od prethodnih poglavlja, bilo je govora o sadržaju i reakcijama koje je izazvao u Hrvatskoj. Ipak, treba još jednom napomenuti, da je u Proglasu bio istaknut zahtjev "za teritorijalnom cjelinom hrvatskog naroda u njezinim povijesnim i prirodnim granicama". Tom sintagmom, nakon dugo vremena istaknuta je moguća obrana hrvatskih interesa u Bosni

[1524] "Inicijativni krug HDZ, Popis onih što su bili pokretači ili se djelatno uključili u njezino promicanje do osnivačke skupštine", *HDZ - inicijativni krug, Bilten za članstvo*, (Zagreb), god. I., sv. 1, lipanj 1989., 108. - 110.
[1525] Anto BAKOVIĆ, "Bio sam uz Hrvatsku, Zagreb i Tuđmana", *Deset godina Hrvatske demokratske zajednice: 1989. - 1999.*, ur. A. Mijatović, 313.
[1526] I. RADOŠ, *Tuđman izbliza, svjedočenja suradnika i protivnika*, Zagreb, 2005., 168.
[1527] "Gepek pun povijesti", *NIN*, (Beograd), br. 2230., 24. 9. 1993., 53. - 56.
[1528] "Pod ikonom svetog Đorđa", *NIN*, (Beograd), br. 2231., 1. 10. 1993., 54. - 58.

i Hercegovini. Treba reći, da su u javnosti do tada srpska prisvajanja teritorija BiH već bila uobičajena stvar.[1529]

Nadalje, krajem 1989. u glasilu HDZ-a objavljena je nepotpisana analiza D. Perinovića o konstantnom poslijeratnom iseljavanju sarajevskih Hrvata. U analizi je izneseno više čimbenika koji su pridonijeli tome: stigma ustaštva, ciljano urbanističko djelovanje komunističkih vlasti prema naseljima s hrvatskim stanovništvom, te uništavanje kulturnih spomenika. Unatoč stalnim zahtjevima vlastima SRH da ih se zaštiti, do toga nikad nije došlo.[1530] U međuvremenu, D. Perinović odlazi u Zagreb na novi sastanak s vodstvom HDZ-a, gdje dobiva podršku za daljnji rad.[1531]

Početkom siječnja 1990., tijekom komunističke hajke na članove vodstva HDZ-a, zanimljiv je bio Tuđmanov razgovor objavljen u sarajevskom listu *Naši dani*. U njemu je čitateljima predstavio političke ciljeve HDZ-a, ali i neka politička razmišljanja o BiH. Za početak, iznio je informaciju da HDZ već ima 100 tisuća članova, te je dao podršku konfederativnom dogovoru kao mogućem rješenju za ustroj Jugoslavije. Također je iznio neka gledišta o pitanju Srba u Hrvatskoj. Naglasio je kako nemaju razlog za strah od HDZ-a, te je ponovio da je sintagma o povijesnim hrvatskim granicama iz Proglasa istaknuta kao odgovor na zahtjeve iz Srbije. Na pitanje o državnosti BiH, Tuđman je odgovorio da "postoje" takvi elementi. Međutim, ipak je istaknuo da jugoslavenska nacija nije mogla nastati "zbog pripadanja različitim civilizacijskim krugovima", stoga također nije uspjelo niti stvaranje bošnjačke nacije. Potvrdio je i postojanje Hrvata islamske vjeroispovijesti. Muslimanima nije negirao nacionalnu zasebnost, ali je nastajanje muslimanske nacije vidio kao povijesni raritet, te je zaključio da stvaranje nacije "treba graditi na realnim temeljima". Za kraj, zaključio je da bi narod u BiH trebao referendumom odlučiti "gdje mu je mjesto" u budućnosti.[1532] Tuđmanov tadašnji pogled na pitanje muslimanske nacije bio je uglavnom povijesni. Krajem 1989. kada je razgovarao s P. Kristom o nacionalnom identitetu Muslimana, tvrdio mu je da su oni Hrvati, navodeći kao izvor Ševka Omerbašića imama zagrebačke Islamske zajednice.[1533] Uoči I. općeg Sabora HDZ-a, Tuđman se ponovno odredio o tom pitanju.

[1529] OP A. Belje, HDZ, Proglas građanima i Saboru SRH i cijelomu hrvatskom narodu, Zagreb, 29. 11. 1989. Dokument u posjedu autora.

[1530] "Položaj Hrvata u Sarajevu", *Glasnik HDZ-a, Bilten za članstvo,* (Zagreb), br. 4.-5., studeni - prosinac, 1989., 48.

[1531] "Pod ikonom svetog Đorđa", *NIN*, (Beograd), br. 2231., 1. 10. 1993., 54. – 58.

[1532] "Imamo sto tisuća pristaša", *Naši dani*, (Sarajevo), 5. 1. 1990. vidi u *Glasnik HDZ, Bilten za članstvo*, (Zagreb), god. II, br. 6., siječanj 1990., 29. - 30.

[1533] P. KRISTE, *Sjene nad slobodom, Sjećanja i pogledi na Hrvatsku 1989. – 2002.*, 58. -59.

Tvrdio je da su Muslimani povijesno dio hrvatskog korpusa, ali je smatrao da su se konstituirali kao nacija tijekom vremena.[1534]

Protesti Hrvata održani početkom 1990. u bosanskohercegovačkom Duvnu, bili su novi povod za napad na HDZ. U prosvjedima koji su započeli kao ekološki, dolazi do protesta zbog statusa Hrvata u BiH. Prosvjednici su iz partijskih foruma odmah dobili nacionalističke etikete, ali su optuženi teško dolazili do medijskog prostora za odgovor u službenim medijima. Ta je mogućnost ipak otvorena u glasilu HDZ-a. Općinski službenik je iznio svoje viđenje o prosvjedima. Odbacio je javne konstrukcije o prosvjednicima kao nacionalistima, te je općinske strukture prozvao za korupciju i nebrigu za interese stanovništva. Shodno tome, zatražio je njihovu smjenu. Na kraju je iznio još jedan hrabar zahtjev. Zatražio je pokretanje revizije provedenih svih političkih procesa protiv Hrvata.[1535] Reakcije na događaje u Duvnu stizale su sa svih razina vlasti BiH. No, jedna razina s koje je napad upućen, bila je pokazatelj da je HDZ počeo jačati poziciju unutar BiH. Predsjednik CK SK BiH Nijaz Duraković optužio je HDZ i Tuđmana za prosvjede na kojima se "povampirio maspok" i "endehazija". K tome, politiku HDZ-a izjednačio je s onom velikosrpskom Draškovićevog SNO-a, te je zatražio zabranu rada strankama "koje se temelje na nacionalnoj, vjerskoj, rasnoj i svakoj drugoj mržnji".[1536] No, Durakovićev istup je bio na tragu politike, koja je shvativši da u BiH također dolazi do demokratskih promjena, pokušala neuspješno kontrolirati taj proces kroz zabranu političkog organiziranja na nacionalnoj osnovi.[1537]

Nakon odluke CK SKH o izborima, u Hrvatskoj se ubrzao proces organizacije HDZ-a. Druga sjednica Središnjeg odbora HDZ-a održana je 27. siječnja 1990. Na dnevnom redu su bile pripreme za hrvatske izbore i I. opći sabor.[1538] Ipak, posebno iznenađenje je bio nastup D. Perinovića, koji je okupljenima predstavljen kao predstavnik Inicijativnog odbora HDZ-a u Sarajevu. On je najavio da očekuje skoru izbornu skupštinu HDZ-a, unatoč problemima s komunističkim vlastima BiH.[1539] U međuvremenu, Perinović je započeo osnivanje Inicijativnog odbora HDZ-a u Sarajevu, te je za komunikaciju sa zagrebačkom središnjicom dobio stranački telefaks od Ć. Grubišića. Prvi članovi Perinovićevog Inicijativnog odbora bili su članovi obitelji Milošević, čiji je otac pripadnik NOB-a, te Draško Urumović, Stanislav

[1534] "Imamo najhrvatskiji program", *Vjesnik*, (Zagreb), br. 15243., 25. 2. 1990., 9. - 10.
[1535] "Poziv delegatima SO Duvno, a slobodoljubivom narodu na znanje", *Glasnik HDZ, Bilten za članstvo,* god. II, br. 6., Zagreb, siječanj 1990., 19. - 20.
[1536] "Zabraniti stranke mržnje", *Večernji list,* (Zagreb), br. 9478., 9. 1. 1990., 4.
[1537] I. LUČIĆ, *Uzroci rata, Bosna i Hercegovina 1980. - 1992. godine*, 248. - 249.
[1538] "Druga sjednica SO HDZ-a", *Glasnik HDZ, Bilten za članstvo*, (Zagreb), god. II. , br. 7., veljača, 1990., 8.
[1539] Isto, 11.

Kraljević i Zvonimir Jan. No, iznenađujuće, veliki broj Muslimana također pristupa Inicijativnom odboru HDZ-a.[1540]

Povijesni I. opći Sabor HDZ-a održan je 24. i 25. veljače 1990. u Zagrebu. U radu sudjeluju mnogi delegati podrijetlom iz BiH. Ipak, samo tri člana Predsjedništva Sabora imali su prebivalište u BiH. Bili su to: Ante Baković (Maglaj), Marija Brnčić - Brajko (Duvno) i Davor Perinović (Sarajevo).[1541] Davor Perinović tijekom Sabora održava sastanak s Tuđmanom, gdje ponovno dobiva podršku i upute za organizaciju HDZ-a BiH.[1542]

Istupi na Saboru HDZ-a izazvali su nove žestoke napade komunističkih vlasti SRH, koji su bili utemeljeni na starim konstrukcijama o "nacionalističkoj politici". No, u tome nisu bili usamljeni. Predsjednik CK SK BiH Nijaz Duraković također je iskoristio viđeno za napad. Ocijenio je Sabor prije svega nacionalističkim. Još je vidio pokušaje rehabilitacije NDH, prisvajanje Muslimana u hrvatsku naciju, te loš odnos prema Srbima. Zatim je iznio da su se u BiH pojavili emisari HDZ-a koji "uz gomile maraka" nude svoje nacionalističke programe. Zaključio je također da treba demokratski poraziti ideje HDZ-a, kao i one Šešeljeve i Draškovićeve, ali je istaknuo da bi ipak trebalo represivno reagirati, tamo gdje ideje ugrožavaju zakonski poredak. Na kraju je zatražio određivanje od svih organa BiH prema Saboru HDZ-a.[1543]

U hrvatskoj izbornoj kampanji HDZ-a, sudjeluju i članovi inicijativnih odbora iz BiH. Posebno su tu pogodnost koristili članovi inicijativnih odbora iz Hercegovine. To nije čudilo, jer je osnivanje inicijativnih odbora na području Hercegovine ipak teklo nešto lakše. Bio je to kraj u kojem su Hrvati bili dominantni narod, dok je utjecaj SK BiH bio vrlo slab.[1544] Inače, prvu javnu političku inicijativu HDZ-a u BiH proveo je inicijativni odbor Lištica / Široki Brijeg. Oni su organizirali javnu tribinu koja se trebala održati 1. travnja 1990., koja je odmah zabranjena od strane lokalnog SUP-a.[1545] Nakon toga, u Lištici je 27. travnja 1990. održan sastanak inicijativnih odbora HDZ-a iz općina zapadne Hercegovine. U ime središnjice, sastanku je nazočio član predsjedništva HDZ-a Perica Jurič. Glavna tema na sastanku je bila moguća legalizacija rada HDZ-a u BiH.[1546]

U izbornim dokumentima HDZ-a za hrvatske izbore, kao važno pitanje bilo je tematizirano pitanje BiH. Bilo je to očekivano, zbog velikog broja članova i simpatizera

---

[1540] "Pod ikonom svetog Đorđa", *NIN*, (Beograd), br. 2231., 1. 10. 1993., 54. – 58.; "Sukob zbog Mikulića", *NIN*, (Beograd), br. 2232., 8. 10. 1993., 50. - 54.
[1541] "Predsjedništvo Sabora", *Glasnik HDZ*, (Zagreb), br. 8., ožujak 1990., 9.
[1542] "Sukob zbog Mikulića", *NIN*, (Beograd), br. 2231., 8. 10. 1993., 50. - 54.
[1543] "Tuđmanovi „torbari“", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9528., 28. 2. 1990., 4.
[1544] "Osnovan ogranak u Trilju", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14085., 18. 2. 1990., 32.
[1545] "Zabranjena tribina HDZ", (https://www.youtube.com/watch?v=oOFeUoZ9Q7g).
[1546] "HDZ u Lištici", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14154., 28. 4. 1990., 6.

podrijetlom iz BiH. U proglasu pod nazivom "Stanovništvu Hrvatske i cijelom hrvatskom narodu", pozivani su svi hrvatski državljani da izađu na izbore, te su dani razlozi zbog kojih treba dati glas HDZ-u. Osim demokratizacije na svim životnim poljima i suverenosti hrvatskog naroda, biranjem HDZ-a glasovalo se i za "integraciju Hrvatske i BiH koje zajedno tvore geografsku i političku cjelinu".[1547]

Nakon što je HDZ u prvom izbornom krugu u Hrvatskoj ostvario uvjerljivu pobjedu, bilo je jasno tko dobiva mandat za konstituiranje novih vlasti. Među izabranim saborskim zastupnicima HDZ-a, njih 15 % bilo je rođeno u BiH. Jasno, prva postizborna tiskovna konferencija HDZ-a bila je iznimno posjećena. Među mnogim pitanjima, bilo je postavljeno pitanje o budućoj hrvatskoj politici prema BiH. U odgovoru na to su izneseni već znani stavovi HDZ-a. Dana je podrška cjelovitosti BiH, ali je najavljena obrana interesa hrvatskog naroda ukoliko bude nekih drugih rješenja.[1548] No, međunarodna zajednica je bila također zainteresirana za odnos HDZ-a prema BiH. Odmah nakon izborne pobjede HDZ-a, na sastanku s američkim veleposlanikom Warrenom Zimermannom, Tuđman je ponovno istaknuo da će HDZ braniti hrvatske interese u BiH.[1549]

U međuvremenu, započinje prvo demokratsko organiziranje ostalih naroda u BiH. U organiziranju bosanskohercegovačkih Muslimana, glavnu ulogu imali su Alija Izetbegović i Muhamed Filipović. Bili su to intelektualci politički progonjeni u komunističkom sustavu. Već početkom ožujka 1990. Alija Izetbegović predstavio je Stranku demokratske akcije (SDA), koja je potom legalno utemeljena 26. svibnja 1990. u Sarajevu. U nastupnom govoru, A. Izetbegović je predstavio dio budućeg programa SDA. Osuđen je komunistički sustav, te je podržana suverena BiH. Također je naglašeno da je u budućem vremenu potrebna nacionalna afirmacija Muslimana. U ime HDZ-a osnivanju je nazočio Dalibor Brozović. U istupu je iznio da HDZ poštuje cjelovitost BiH, kao najbolje rješenje za Jugoslaviju je podržao konfederalni model, ali je najavio da će se Hrvatska "braniti na Drini". Ta izjava je bila pomalo romantična, jer je aludirala na tezu da su Muslimani hrvatskog podrijetla, ali se čini da D. Brozović ipak nije razumio da to više nema temelja u činjeničnom stanju.[1550]

U čemu je bio problem oko nacionalne afirmacije Muslimana, te zašto je to bilo toliko važno Izetbegoviću? Muslimani su tek na popisu 1971. bili priznati kao narod, što znači da su kasnili s konstituiranjem svoje nacije. Usto, u tom korpusu je vladala konfuzija u nacionalnom

---

[1547] OP A. Belje, Predsjedništvo HDZ-a, Izborni proglas stanovništvu Hrvatske i cijelomu hrvatskom narodu, nedatirano. Dokument u posjedu autora.
[1548] "Konfederacija uvjet suživota!", *Večernji list,* (Zagreb), br. 9584., 25. 4. 1990., 4.
[1549] Ž. DOMLJAN, *Visoko podignimo zastavu, Hrvatska-od negacije do priznanja,* 13. - 22.
[1550] I. LUČIĆ, *Uzroci rata, Bosna i Hercegovina 1980. - 1992. godine,* 257. - 260.

izjašnjavanju. Tijekom ranijeg izjašnjavanja, bilo je različitih opcija. Jedan dio se izjašnjavao Hrvatima islamske vjeroispovijesti, dio se izjašnjavao kao Srbi ili Jugoslaveni, dok se najveći dio izjašnjavao kao Muslimani.[1551] Shodno navedenom, bilo je to prvorazredno političko pitanje za A. Izetbegovića i njegove pristaše.[1552]

Nakon toga, u Sarajevu je 12. srpnja 1990. osnovana Srpska demokratska stranka BiH. Osim imena, to nije bila jedina sličnost sa strankom u Hrvatskoj. Za predsjednika SDS BiH izabran je sarajevski psihijatar Radovan Karadžić. U svojem programu, oni su također osuđivali komunistički sustav, te su najavili borbu za federativnu Jugoslaviju i ravnopravnu BiH. Osim toga, uz ovacije prisutnih, gosti iz SDS-a Hrvatske najavili su zajedničku borbu protiv hrvatskih demokratskih vlasti. No, za hrvatske interese, posebno indikativni ipak su bili nastupi čelnika SDA. U svom istupu, Izetbegović je dao potporu federaciji kao jugoslavenskom rješenju, te je najavio suradnju sa SDS-om u očuvanju BiH i Jugoslavije. Sličan nastup imao je i drugi muslimanski čelnik Muhamed Filipović. Međutim, to nije bilo iznenađenje. Zbog činjenice da je Muslimana bilo na teritoriju cijele Jugoslavije, za njih je Jugoslavija bila dobar politički i teritorijalni okvir.[1553]

2. Osnivanje HDZ-a BiH

U takvom političkom stanju, HDZ BiH je kao središnja stranka hrvatskog naroda, kasnio sa službenom organizacijom. Zbog toga su iz zagrebačke središnjice kao organizacijska pomoć upućeni Miroslav Akmadža i Tomislav Vukojević.[1554] Uoči službenog osnivanja, središnji sastanak Koordinacionog odbora HDZ BiH održan je 10. kolovoza 1990. u Prozoru. Nazočnima delegatima predstavljeno je izvješće o tehničkoj pripremi za osnivanje. Također je predstavljen prijedlog Statuta HDZ BiH, te su utvrđene liste kandidata za izbor u stranačka tijela.[1555]

Posljednji sastanak uoči osnivačke skupštine održan je 17. kolovoza 1990. u sarajevskom hotelu "Europa", kojem su u ime zagrebačke središnjice nazočili J. Manolić, M. Žagar i A. Baković.[1556] Na sastanku je potvrđen dnevni red osnivačke skupštine. Zanimljiv je bio sastav radnog predsjedništva. Vidljiva je bila znatna prisutnost ljudi islamske

[1551] "O Srbo - Muslimanstvu", *Glasnik HDZ*, (Zagreb), br. 53., 3. 5. 1991., 9.
[1552] Više o tome vidi u Alija IZETBEGOVIĆ, *Sjećanja autobiografski zapis,* Sarajevo, 2001.
[1553] I. LUČIĆ, *Uzroci rata, Bosna i Hercegovina 1980. - 1992. godine*, 260. - 262.
[1554] Razgovor vođen 29. 1. 2015. s Miroslavom Akmadžom
[1555] OP A. Beljo, HDZ, Inicijativni odbor Općine Prozor, Koordinacioni odbor HDZ u BiH, Prozor, 10. kolovoza 1990. Dokument u posjedu autora.
[1556] OP A. Beljo, Prijedlog za izbor tijela HDZ-a BiH, Sarajevo, 17. 8. 1990. Dokument u posjedu autora.

vjeroispovijesti, među kojima su dvojica čak bili i vjerski službenici Islamske zajednice. U radno Predsjedništvo skupa izabrani su: Ćamil Aganović, Miroslav Akmadža, Zdenka Babić, vlč. Ante Baković, Dalibor Brozović, Nijaz Begić, Ante Beljo, Ivan Boras, Ivica Bošnjak, Drago Bujić, Rade Buljubašić, Branimir Buterer, Esad Čardaklija, Josip Čeprnić, fra Tomislav Duka, Elizabeta Gal, Pero Glumac, Abid Hodžić, Zvonimir Jan, Neven Jurica, Mario Kapulica, Ignac Koštroman, Nikola Križanac, vlč. Mato Križanac, Pero Križanac, Alija Kustura, ef. Muharem Lipovac, Ivica Lovrić, Kemal Mahmutefendić, Mila Marušić, Janko Martinović, Vid Milošević, Mario Milošević, Zdenko Milošević, Zdravko Milošević, Ramiz Murtić, Žaklina Musa, Davor Perinović, Josip Perić, Slavko Petrović, Aziz Pintol, Mate Prkačin, Mirsad Priganica, Jozo Primorac, Miško Primorac, Ivan Poljac, Krešimir Rom, Mario Sopta, Nusret Šišić, Akif Šišić, Božidar Škvaran, Gojko Šušak, Nevenka Tkalec, Sabahudin Tutorić, Tomislav Tvrtković, Bruno Urača, Draško Urumović, Andjelko Vuletić, Muhamed Zulić, vlč. Ivica Zlatunić i Miljenko Žagar.[1557] Međutim, istog dana, drastično se pogoršalo sigurnosno stanje u Hrvatskoj. U Kninu je započela srpska pobuna u organizaciji SDS-a, te uz otvorenu podršku Srbije i JNA. Jasno, pobuna je imala velikog utjecaja na sigurnosno stanje u BiH. Prije svega, zbog njenog nacionalnog sastava, ali i njezina geografskog položaja naspram Hrvatske.[1558]

U navedenom kontekstu, osnivačka skupština HDZ-a BiH održana je 18. kolovoza 1990. u Sarajevu, na kojoj je bilo preko šest tisuća prisutnih delegata i gostiju. Skup je bio prožet emocijama, jer su se nacionalni simboli hrvatskog naroda, nakon dugo vremena slobodno pojavili u javnom prostoru Sarajeva. U ime zagrebačke središnjice, nazočni su bili Miroslav Akmadža, Ante Baković, Dalibor Brozović, Tomislav Duka, Neven Jurica, Gojko Šušak, Tomislav Vukojević i Miljenko Žagar, dok su među gostima bili Hrvoje Šošić, Adil Zulfikarpašić, Muhamed Filipović, Milan Bičanić (DSHV) i Fehmi Agani (Demokratski forum Kosova). Uvodni govor održao je Davor Perinović, predsjednik Inicijativnog odbora HDZ-a BiH. Na početku je iznio da HDZ BiH ima već 250 tisuća članova i preko 60 općinskih odbora. Nadalje, podsjetio je na loš status Hrvata i političke progone u komunističkoj BiH. Zatim je dao podršku cjelovitosti suverene BiH, koju je vidio i kao državu hrvatskog naroda. Podržao je ravnopravnost svih naroda, te je dao podršku hrvatskom vodstvu u rješavanju započetu srpske pobune. Međutim, istaknuo je da HDZ BiH "nije ničija filijala", te da politiku u BiH trebaju "voditi Bosanci". Također je zatražio obnovu nacionalnih kulturnih društava svih naroda, te suradnju s demokratskim snagama u muslimanskom i

[1557] OP A. Beljo, Dnevni red osnivačke skupštine HDZ BiH, Sarajevo, 18. 8. 1990. Dokument u posjedu autora.
[1558] N. BARIĆ, *Srpska pobuna u Hrvatskoj, 1990-1995.*, 78. – 80.

srpskom narodu, kako bi se srušila komunistička vlast. Delegatima su se potom obratili ostali gosti, ali je ipak najveće ovacije izazvao govor članice središnjice HDZ-a Zdenke Babić, koja je potaknuta srpskom pobunom, poručila da će "svi Hrvati doći braniti Hrvatsku".[1559]

Potom je izabrano prvo stranačko vodstvo HDZ BiH. Za prvog predsjednika izabran je Davor Perinović. Za potpredsjednike su izabrani Ivan Brekalo, Nijaz Begić, Nikola Križanac, Josip Perić i Nijaz Šišić. Za članove Predsjedništva izabrani su: Ivan Bender, Zrinka Dusper i Abid Hodžić. Za glavnog tajnika izabran je Draško Urumović, za predsjednika Izvršnog odbora izabran je Ignac Koštroman, za predsjednika Središnjeg odbora izabran je Anto Baković, dok je za predsjednika Glavnog odbora Pavo Živković.[1560] Međutim, ovaj izbor nije prošao bez kontroverzi. Prema svjedočenju A. Bakovića, vodstvo HDZ-a u Zagrebu zatražilo je izbor profesora Mile Lasića za prvog predsjednika. No, dio delegata je podržavao izbor Perinovića, dok je najveći dio delegata bio protiv oba prijedloga. Cijeli zaplet riješen je Perinovićevim izborom. Ipak, shodno situaciji u kojoj su se nalazili Hrvati u BiH, taj problem nije ulijevao optimizam za budući uspješan rad stranke.[1561] Samo dan poslije, u Ljubuškom je održan veliki skup HDZ-a. Prema nekim navodima, bilo je preko 30 tisuća okupljenih. Međutim, govor novog predsjednika Perinovića žestoko je izviždan, što je pokazalo da njegov izbor među članovima i simpatizerima, nije baš prihvaćen kao legitiman, prije svega među članstvom u Hercegovini.[1562]

Situacija oko Perinovića ubrzo je eskalirala. Pod predsjedanjem F. Tuđmana, u Zagrebu je 7. rujna 1990. održana sjednica svih stranačkih tijela HDZ-a. Rezultat je bila smjena D. Perinovića, te njegovo brisanje iz članstva. U obrazloženju se navodilo da je nakon početnog zadovoljstva, ubrzo došlo do velikog broja prigovora članstva na njegov rad. Nadalje, Perinoviću je zamjerana slaba organizacija, podvajanje članstva zbog njegovih stavova, te netransparentnost njegove biografije. Organizacijska novost je bila osnivanje Predsjedništva Izvršnog odbora, za čijeg je tajnika izabran Stjepan Kljuić.[1563]

Nakon svega, u javnost su počeli izlaziti razlozi za Perinovićevu smjenu. Osim njegovog srpskog podrijetla, koje baš nije oduševilo članstvo, veliki problem je bio pravni status HDZ-a BiH. Skupina koja je podržavala Perinovića tražila je samostalnu politiku, dok je druga

---

[1559] "Probuđen ponos", *Slobodna Dalmacija,* (Split), br. 14265., 19. 8. 1990., 9.
[1560] I. LUČIĆ, *Uzroci rata, Bosna i Hercegovina 1980. - 1992. godine,* 267.
[1561] A. BAKOVIĆ, "Bio sam uz Hrvatsku, Zagreb i Tuđmana", *Deset godina Hrvatske demokratske zajednice: 1989. - 1999.*, ur. A. Mijatović, 318.
[1562] I. LUČIĆ, *Uzroci rata, Bosna i Hercegovina 1980. - 1992. godine,* 268.
[1563] "Opoziv dr. Perinovića", *Glasnik HDZ-a,* (Zagreb), br. 20., 14. 9. 1990., 9.- 10.

skupina tražila što jače veze sa zagrebačkom središnjicom.[1564] Ipak, treba reći da je na Perinovićevo vodstvo najviše prigovora dolazilo iz hercegovačkih odbora HDZ-a.[1565]

Jasno, ova unutarnja stranačka kriza došla je u nezgodno vrijeme, jer su ubrzo dolazili izbori. Potpredsjednik stranke Josip Perić otvoreno je tvrdio, da bi HDZ BiH bez Perinovićeve smjene sigurno "izgubio izbore". Optužio je Perinovića da se u radu nije pridržavao Statuta, te da je samovoljno vodio stranku, dok je njegov izbor za predsjednika smatrao nelegitimnim. Opovrgnuo je i Perinovićeve tvrdnje da je smijenjen direktivom iz Zagreba, nego je iznio da je iz preko 80 % općinskih odbora HDZ-a zatražilo njegovu smjenu.[1566] Stjepan Kljuić je zatim potvrdio Perićeve tvrdnje, te je istaknuo kako su događaji oko Perinovićeve smjene bili samo "unutarstranačka stvar".[1567] Ipak, unutarstranački sukobi nisu bili rezervirani samo za HDZ. U međuvremenu je slučaj Adila Zulfikarpašića potresao SDA, dok je slučaj Vladimira Srebrova uzdrmao SDS BiH.[1568]

Nakon Perinovićeve smjene, rekonstruirano je vodstvo HDZ-a BiH. Za vršitelja dužnosti (v.d.) predsjednika izabran je politički tajnik Stjepan Kljuić. Prema svjedočenju M. Akmadže, izbor je pao na Kljuića, nakon zaključka da potpora HDZ-u u Hercegovini nije upitna, stoga je Kljuić izabran kao umjereni Hrvat iz Bosne. Još jedan razlog, bila je želja za ostvarivanjem što bolje političke suradnje sa SDA, i to zbog eskalacije hrvatsko – srpskih sukoba.[1569] Za potpredsjednika je potom izabran Ivica Bender (Neum). Ostali izabrani članovi Predsjedništva HDZ BiH bili su: Mijo Anić (Brčko), Anto Baković (Sarajevo), Ivan Brekalo (Široki Brijeg), Miljenko Brkić (Sarajevo), Anto Ćosić (Banja Luka), Pavao Čatić (Bosanski Šamac), Zrinka Dusper (Sarajevo), Abid Hodžić (Sarajevo), Željko Jelica (Jajce), Mijo Jolić (Tomislavgrad), poslovni tajnik Ignac Koštroman (Kreševo), Nikola Križanac (Bugojno), Anto Mandić (Kotor Varoš), Drago Pavić (Tuzla), Josip Perić (Tomislavgrad), rizničar Krešimir Rom (Sarajevo), Nenad Zec (Travnik), Vinko Zorić (Grude) i Pavao Živković (Sarajevo).[1570]

U Izvršni odbor HDZ BiH izabrani su: Tomislav Antunović (Brčko), Ivo Arar (Kiseljak), Nikola Ašćić (Skender Vakuf), Vjekoslav Barać (Busovača), Franjo Boras (Mostar), Ivica Bošnjak (Zenica), Nevenka Bošnjak - Mijatović (Fojnica), Zdenko Ćosić (Široki Brijeg), Željko Dodik (Vareš), Ivica Dragun (Bugojno), Mate Franjičević (Livno),

---

[1564] "Zašto je smijenjen Perinović", *Vjesnik*, (Zagreb), br. 15438., 11. 9. 1990., 3.
[1565] "Perinović želi ostati u ringu", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14288., 11. 9. 1990., 9.
[1566] "Izbori bi bili izgubljeni !", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9723., 13. 9. 1990., 4.
[1567] "Sve je unutarstranačka vlast", *Večernji list,* (Zagreb), br. 9724., 14. 9. 1990., 7.
[1568] "Pogaženo obećanje", *Oslobođenje,* (Sarajevo), br. 15178., 20. 9. 1990., 3.
[1569] Razgovor vođen 29. 1. 2015. s Miroslavom Akmadžom.
[1570] "Članovi Predsjedništva HDZ BiH", *Glasnik HDZ-a*, (Zagreb), br. 27., 2. 11. 1990., 17.

Nevenko Herceg (Ljubuški), Branimir Huterer (Sarajevo), Iljo Josić (Bosanski Šamac), Marko Jurišić (Gradačac), Pavao Kobaš (Orašje), Miro Kovač (Posušje), Stjepan Kozjan (Bosanska Gradiška), Pero Križanac (Travnik), Miro Lasić (Sarajevo), Bariša Letica ((Mostar), Milan Lovrić (Čitluk), Ivica Lozančić (Žepče), Božo Rajić (Kupres), Anđelko Marković (Stolac), Pero Marković (Čapljina), Slavko Miletić (Zenica), Mario Milošević (Sarajevo), Vlado Pandžić (Grude), Drago Pavić (Tuzla), Smiljan Pavlović (Travnik), Ilija Petrović (Prozor), Miro Petrović (Sarajevo), Draško Urumović (Sarajevo), Pavo Sičaja (Gornji Vakuf), Vlado Šantić (Bihać), Ivan Šarac (Tomislavgrad), Mladen Šimić (Maglaj), Akir Šišić (Sarajevo), Pero Zečević (Odžak), Anto Zlatunić (Novi Travnik), Ante Zvonar (Tuzla), Pavao Ilić (Ilidža), Mirsad Priganica (Sarajevo), Severin Montina (Sarajevo), Zvonimir Jan (Sarajevo), Mladen Obrdalj (Sarajevo), Marinko Rotim (Jabalanica) i Ivan Ivić (Kupres).[1571]

2. a. Temeljni dokumenti HDZ-a BiH

Tijekom osnivačkog skupa usvojen je "Statut HDZ-a BiH". Bio je podijeljen u osam tematskih cjelina, te je uglavnom u sadržaju bio podudaran Statutu HDZ-a. U prvoj tematskoj cjelini bile su opće odredbe. Tu se navodilo da je HDZ BiH organizacija s pravnom osobnošću, u koju se dobrovoljno pristupa, sa sjedištem i registracijom u Sarajevu, te koja djeluje na području BiH i ostalom teritoriju SFRJ, ali je ipak konstitutivni dio jedinstvene organizacije HDZ-a sa sjedištem u Zagrebu. U javnosti su je predstavljali predsjednik, potpredsjednik, predsjednik Izvršnog odbora i tajnik, dok su ostali imali to pravo s dozvolom predsjednika. Također je opisan amblem i pečat.

U drugoj tematskoj cjelini objašnjeni su svrha osnivanja i načela HDZ-a. Za najvažnije političke ciljeve navedene su točke iz Programske deklaracije. Usto, dopuštena je mogućnost suradnje s programski sličnim organizacijama u zemlji i svijetu, kao i uključivanje u interesne međunarodne organizacije. Rad tijela stranke trebao je biti javan i predstavljen u glasilu HDZ-a, dok je cilj bila međusobna ravnopravnost i suverenost svih naroda BiH.

Treća tematska cjelina bavila se pravima i obvezama članstva. Četvrta tematska cjelina propisivala je stranačko ustrojstvo i ovlasti stranačkih tijela. U petoj cjelini se donosi ustroj lokalnih stranačkih organizacija. U šestoj cjelini se navodio okvir za materijalno - financijsko poslovanje. Financijska korist ostvarivala se kroz članarine, donacije, te ostale zakonite načine privređivanja. Financijski plan usvaja Središnji odbor, dok je za provedbu zadužen

[1571] "Članovi Izvršnog odbora HDZ BiH", *Glasnik HDZ-a*, (Zagreb), br. 27., 2. 11. 1990., 17.

Izvršni odbor. U sedmoj cjelini objašnjeni su uvjeti za prestanak rada. To je bila volja tri četvrtine delegata Skupštine, dok u nemogućnosti njezinog rada, takvu odluku donosi Središnji odbor. U slučaju prestanka rada, imovina se ostavljala Hrvatskom kulturnom društvu Napredak. U osmoj cjelini su navedene prijelazne odredbe. Statut je stupao na snagu usvajanjem na osnivanju, dok je primjena trebala započeti u sljedećih šest mjeseci. Za dopunu ili donošenje novog Statuta, ovlasti su imali predsjednik, Predsjedništvo, Glavni, Središnji i Izvršni odbor. Za tumačenja Statuta određena je Komisija za Statut.[1572]

Slično Statutu, programska načela HDZ-a BiH bila su također podudarna točkama iz temeljnog programa HDZ-a. U prve tri točke dokumenta, navodilo se da HDZ BiH djeluje na području BiH, te se daje podrška demokratskim slobodama i okuplja osobe koje podržavaju program stranke. Dana je podrška ravnopravnosti svih naroda u BiH, ali uz posebnu pažnju posvećenu pravima Hrvata u BiH. Podržavalo se ravnopravne odnose na razini Jugoslavije, te nedjeljivu i demokratsku BiH s pravom na samoodređenje do odcjepljenja. Zalagalo se za poštivanje ljudskih prava prema međunarodnim normama i očuvanje okoline. Podržavala se suradnja s drugim političkim organizacijama i narodima u skladu s osnovnim programskim načelima HDZ-a. Zatražena je debirokratizacija društva, te dekriminalizacija ispoljavanja nacionalnih osjećaja i dopuštanje vjerskih sloboda. Usto, HDZ BiH se preko svojih predstavnika trebao boriti za svoje političke stavove, ali uz suradnju sa svima zainteresiranima. Na kraju se navodilo da HDZ zajedno s ostalim strankama treba "doprinijeti stvaranju moderne, slobodne, demokratske i bogatije BiH".[1573]

Zakonski je HDZ BiH registriran 6. rujna 1990. U rješenju se navodilo da su ispunjeni svi zakonski uvjeti za registraciju HDZ-a BiH sa sjedištem u Sarajevu. Potom su istaknuti programski ciljevi i zadaci HDZ-a. Najvažnije navedene točke bile su: osiguranje prava hrvatskog naroda na samoodređenje do prava na odcjepljenje i oživotvorenje državnosti i suverenosti Republike BiH, demokratizacija na svim poljima društvenog života, zaustavljanje iseljavanja, uvođenje tržišnog gospodarstva, ulazak u EZ, te za ravnopravan suživot svih naroda. Kao ovlaštene stranačke osobe, navedeni su Davor Perinović, Josip Perić, Ignac Koštroman i Draško Urumović.[1574] Na zahtjev stranke, novim rješenjem 6. listopada 1990. došlo je do promjene ovlaštenih osoba HDZ-a BiH. Umjesto smijenjenog Perinovića, uvršten

[1572] OP A. Belje, Statut Hrvatske demokratske zajednice BiH, Sarajevo, 18. 8. 1990. Dokument u posjedu autora.
[1573] "Programska načela", *Glasnik HDZ-a*, (Zagreb), br. 27., 2. 11. 1990., 16. Dokument u posjedu autora.
[1574] OP A. Beljo, Viši sud u Sarajevu, Broj: R -I- 23/90, Rješenje, Sarajevo, 6. 9. 1990. Dokument u posjedu autora.

je Stjepan Kljuić. Za ovlaštene osobe, još su određeni A. Baković i Krešimir Rom. Također je promijenjena adresa sjedišta HDZ-a BiH.[1575]

3. Izbori u BiH

Izborna utrka u BiH službeno je započela 15. rujna 1990.[1576] Prvi veliki problem za HDZ BiH bili su nesređeni birački popisi, te je postojala sumnja da veliki broj iseljenika hrvatske nacionalnosti nije uveden u popis. Nakon zahtjeva iz HDZ-a BiH, vlasti SR BiH dozvolile su uvid u biračke popise, kako bi se otklonili takvi nesporazumi.[1577] Osim toga, pokušano je minimaliziranje participacije Hrvata u budućoj demokratskoj vlasti BiH. Pa su tako Hrvati, prema prvom rješenju, trebali imati samo jednog od sedam predstavnika u Predsjedništvu BiH. No, političkom akcijom HDZ-a BiH uspješno je spriječen naveden naum.[1578]

U izbornoj utrci HDZ-a BiH sudjelovali su članovi središnjice iz Hrvatske. Bilo je to očekivano, nakon velike izborne pobjede HDZ-a u Hrvatskoj. Međutim, dio njihovih istupa na predizbornim skupovima, izazvao je negativnu reakciju bosanskohercegovačkih vlasti. Shodno tome, Predsjedništvo SR BiH uputilo je 21. rujna 1990. otvoreno pismo vodstvu RH, u kojem se protestiralo zbog istupa pojedinih članova vodstva HDZ-a. Poimence su prozvani Dalibor Brozović, Vladimir Šeks i Stjepan Mesić. U pismu se tvrdilo, da su ti istupi bili na tragu negiranja suvereniteta BiH, te su pridonijeli pogoršanju političke situacije.[1579] Na pismo je odgovorio predsjednik Tuđman. On je odbacio navedene optužbe. Ponovio je da Hrvatska poštuje suverenitet BiH, jer joj nije u interesu destabilizacija BiH, što je bilo ranije zaključeno na zajedničkom sastanku 23. srpnja 1990. Stoga je iznesena ograda od "pojedinačnih istupa" koji nisu u skladu s tim. Na kraju je ipak zatraženo razumijevanje za moguće nesporazume, i to "zbog iskrenog interesa" Hrvatske za demokratski uspjeh BiH.[1580] Navedeni Tuđmanovi stavovi u odgovoru Predsjedništvu BiH dobili su potom podršku vodstva HDZ BiH.[1581] Potom je službena delegacija RH boravila 8. listopada 1990. u Sarajevu. U njoj su bili Stjepan Mesić, Gojko Šušak i Perica Jurič. Prije svega, došli su u posjetu HDZ BiH. Tema razgovora

---

[1575] OP A. Beljo, Viši sud u Sarajevu, Broj: R-I- 23/90, Rješenje, Sarajevo, 9. 10. 1990. Dokument u posjedu autora.
[1576] "Počinje predizborna kampanja", *Večernji list,* (Zagreb), br. 9724., 14. 9. 1990., 7.
[1577] "Glasaju i inozemci", *Večernji list,* (Zagreb), br. 9762., 22. 10. 1990., 6.
[1578] "Hrvati su dosta odležali", *Oslobođenje*, (Sarajevo), br. 15211., 23. 10. 1990., 3.
[1579] "Bez paternalističkog odnosa", *Novi list*, (Rijeka), br. 260., 22. 9. 1990., 16.
[1580] "Puno uvažavanje suvereniteta BiH", *Glas Slavonije*, (Osijek), br. 13944., 15. 10. 1990., 5.
[1581] "Priznajemo samo legitimnu vlast", *Oslobođenje*, (Sarajevo), br. 15205., 17. 10. 1990., 4.

bili su organizacijski problemi u radu. No, uz taj sastanak, delegacija HDZ-a također se susrela s vlastima SR BiH, da bi se izgladio ranije navedeni nesporazum.[1582]

Početkom listopada 1990. na tiskovnoj konferenciji HDZ-a BiH, ponovno je bilo riječi o sukobu sa službenim BiH medijima i aktualnim političkim pitanjima. Mediji su optuženi za bojkot HDZ-a, iako je do tada održano dvadeset i dva predizborna skupa, na kojima je bilo preko 250 tisuća simpatizera. Usto, dana je podrška vrhovništvu RH u rješavanju sigurnosnih problema sa srpskim pobunjenicima. Na kraju je istaknuto, da HDZ nikad neće dopustiti da Hrvati u BiH budu manjina, te je istaknuto nezadovoljstvo odnosom komunističkih vlasti na lokalnom nivou prema HDZ-u.[1583]

Par dana poslije, na novoj tiskovnoj konferenciji HDZ-a BiH, bilo je ponovno govora o stranačkim aktualnostima. Za početak, izraženo je ponovno nezadovoljstvo tretmanom u medijima u BiH, ali i u RH. Potom je iznesena informacija, da je stranka samostalno organizirala dolazak iseljenika na izbore, stoga je zatražen moratorij na ranije političke presude i progone. Bilo je također i govora o aktualnim političkim pitanjima na saveznom nivou. Podržan je slovensko – hrvatski konfederalni prijedlog kao rješenje za političku krizu. Što se tiče saveznih dotacija iz Fonda za nerazvijene, zaključeno je da su one nepotrebne za BiH.[1584]

Glavnu riječ u predizbornim pripremama imalo je Predsjedništvo stranke. Na sjednici održanoj 15. listopada 1990. razmatrana su izborna pravila, te o njihovom mogućem utjecaju na rezultate. Do kraja izborne utrke dogovorena su četiri velika sastanka Predsjedništva. Zaključeno je također da treba kadrovski ojačati stranačko Predsjedništvo, te je postignut dogovor o promociji kroz plakate i snimanje predizbornih skupova. Na dnevnom redu sjednice bila su također nedavna osnivanja Srpskih nacionalnih vijeća (SNV) u BiH, ali i postrojavanje odreda ljudi u crnom na Širokom Brijegu.[1585] Problem tog postrojavanja bilo je medijsko povezivanje Hrvata s ustaškim pokretom. Jasno, u kontekstu stalnih napada na HDZ kao stranke vezane na ustašku ideologiju, bila je to idealna provokacija za novi set političkih napada. U tom postrojavanju, najveću ulogu imao je urednik zagrebačkog *Slobodnog tjednika* Marinko Božić.[1586] Dan poslije, iznesen je stav HDZ-a BiH prema utemeljenju SNV-a na području BiH. Ocijenjen je nelegitimnim i "narušavanjem suvereniteta" BiH.[1587]

[1582] "Ponovno raskol u rukovodstvu stranke", *Oslobođenje*, (Sarajevo), br. 15198.,10. 10. 1990., 4.
[1583] "Oštre zamjerke štampi", *Oslobođenje*, (Sarajevo), br. 15191., 3. 10. 1990., 4.
[1584] "Ponovno raskol u rukovodstvu stranke", *Oslobođenje*, (Sarajevo), br. 15198.,10. 10. 1990., 4.
[1585] OP A. Beljo, Zapisnik sa sastanka Predsjedništva HDZ BiH, 15. 10. 1990. Dokument u posjedu autora.
[1586] "Što je Čičak radio 1990. u Hercegovini", (http://www.hkv.hr/vijesti/jugo-ostavtina/695-to-je-iak-radio-1990-u-hercegovini.html).
[1587] "Priznajemo samo legitimnu vlast", *Oslobođenje*, (Sarajevo), br. 15205., 17. 10. 1990., 4.

Na sjednicama Predsjedništva HDZ-a BiH održanim 20. i 22. listopada 1990. raspravljano je o sadržaju stranačkog programa, organizaciji predizbornih skupova i načinu potrošnje stranačkih sredstava, te je rađena simulacija mogućeg uspjeha kandidata HDZ za Skupštinu BiH. Usto, dogovoreno je da svi stranački odbori koji nisu dobili stranačke faxove, trebaju ih dobiti što prije radi uspostave što bolje komunikacije.[1588] Zatim su na sjednici 29. listopada 1990. dogovoreni datumi najbitnijih predizbornih skupova i liste kandidata. Osim toga, ponovno je raspravljano o napadima iz bosanskohercegovačkih medija, stoga je dogovoreno da se na napade treba odgovoriti kroz hrvatske medije. Nadalje, zaključeno je da treba postići predizborni dogovor sa SDA o suradnji, te organizirati dolazak hrvatskih iseljenika na izbore. Iz zagrebačke središnjice dobivena je bezuvjetna podrška za izbore. Stoga je član središnjice Ante Beljo zadužen za glavnog nositelja propagandnih djelatnosti HDZ-a BiH.[1589]

U izbornu utrku, HDZ BiH ušao je predvođen v. d. predsjednikom Stjepanom Kljuićem, koji je u medijima najčešće predstavljao političke ciljeve HDZ BiH. Sredinom listopada 1990. za stranački glasnik, dotaknuo se mnogih tema i problema. Na početku razgovora, istaknuo je činjenicu da je HDZ BiH već profilirana stranka, te je najavio suradnju s drugim strankama. Kao glavne političke ciljeve naveo je uvođenje demokracije u BiH i ravnopravnost Hrvata. Zatim je ponovno naveo probleme sa službenim medijima BiH, koji bez osnova medijski napadaju HDZ.[1590]

U jednom od sljedećih razgovora, Kljuić je ustvrdio da je HDZ jedini legitimni predstavnik Hrvata u BiH, te je istaknuo da je za BiH najvažniji sporazum konstitutivnih naroda. Nadalje, pozvao je hrvatsku inteligenciju da se pridruži HDZ-u, jer je bio nezadovoljan njihovom dotadašnjom pasivnošću. Kao ciljeve HDZ-a BiH naveo je dostojanstvo i samobitnost hrvatskog naroda, ravnopravnost s drugim narodima, povratak iseljenika u domovinu, konfederativnu Jugoslaviju, te priključenje Europi. Istovremeno, u tom vremenu na političkoj sceni BiH pojavio se Savez reformskih snaga Jugoslavije (SRSJ) pod vodstvom saveznog premijera A. Markovića. Čini se da je to bilo viđeno kao problem za HDZ, jer je Kljuić poručio da Hrvati ipak neće dati glas za Markovićevu stranku. Pripadnike Markovićeve stranke ocijenio je kao "stare komuniste u novom pakiranju", koji u prethodnim

[1588] OP A. Beljo, Zapisnik sa sastanka Predsjedništva HDZ BiH, Mostar, 20. 10. 1990.; Zapisnik sa sastanka Predsjedništva HDZ BiH, Sarajevo, 22. 10. 1990. Dokumenti u posjedu autora.
[1589] OP A. Beljo, Zapisnik sa sastanka Predsjedništva HDZ BiH, 29. 10. 1990.
[1590] "Demokracija i ravnopravnost", *Glasnik HDZ-a*, (Zagreb), br. 25., 19. 10. 1990., 23.

godinama nisu dali odgovor na nacionalna pitanja. No, unatoč tome, dana je podrška Markovićevim reformama na saveznoj razini.[1591]

Jedno od zadnjih predstavljanja bilo je najopširnije. U nizu predstavljanja stranačkih čelnika u *Oslobođenju*, zadnji se predstavio Stjepan Kljuić kao v. d. predsjednik HDZ-a. Sam naslov teksta "Hrvati su dosta odležali", bio je u biti činjenični prikaz položaja Hrvata u komunističkoj BiH. U razgovoru je Kljuić iscrpno predstavio stranačke aktualnosti i političke ciljeve. Na početku razgovora, Kljuić je iznio da je program HDZ-a "bio prvi" u kojem se "pronašao", te je zaključio da nije bilo unutarstranačkog puča tijekom Perinovićeve smjene. Predsjednika Tuđmana je ocijenio kao državnika, dok je HDZ vidio kao "planetarnu organizacija svih Hrvata". Nadalje, istaknuo je da je HDZ BiH politički samostalan, te da zbog izbora nije bilo vremena za konvenciju i izbor novog vodstva. Potvrdio je dobivanje materijalne pomoći iz središnjice HDZ-a, ali je zatražen prestanak dolaska "ljudi sa ekstremnim stavovima" kako "ne bi iritirali druge narode i partije". Potom je bilo riječi o statusu Hrvata u komunističkoj BiH. Kljuić je istaknuo da je hrvatski narod bio najugroženiji u komunističkom sustavu, što je rezultiralo najvećim brojem iseljenika. Osim toga, Hrvati su imali premalo predstavnika u institucijama vlasti (uglavnom unitaristi), te su bili potisnuti u kulturi BiH. Usto, na područjima na kojima su živjeli, dominirala je gospodarska i infrastrukturna zaostalost. Za glavne političke ciljeve HDZ BiH, naveo je ravnopravnost Hrvata, dok je glavna unutarstranačka politička linija bila podrška BiH kao suverenoj državi. U HDZ-u su bili protiv komunista, ali i nelegalnih Markovićevih komunističkih reformista. Osvrnuo se Kljuić i na situaciju u službenim medijima. Optužio ih je za hajku bez osnova protiv HDZ-a, ali s time nije iznenađen s obzirom na malobrojne zaposlene Hrvate u njima. Naglasio je da hrvatski narod ima pravo na svoja nacionalna obilježja, te je ponovio da HDZ nema ništa s postrojavanjem odreda na Š. Brijegu. Podsjetio je javnost da se baš HDZ uspio izboriti za ravnopravan status Hrvata s drugim narodima u Predsjedništvu BiH. Financiranje HDZ-a iz iseljeništva ocijenio je legalnim. Dao je podršku konfederalnom uređenju na razini Jugoslavije, ali je prije svega smatrao da treba urediti prilike u BiH da bi bila ravnopravan partner na saveznoj razini. Osobno je bio za švicarski model. Nakon izbora, za Kljuića je hrvatski narod bio "siguran pobjednik", jer je sve bilo pomak naprijed "nakon ništa". Vidio je potrebnim demokratski dogovor u Jugoslaviji, te "vraćanje srpskog naroda demokratskim tradicijama". Razlog za poneki radikalni istup u Hrvatskoj, vidio je u činjenici da je hrvatski narod bio "frustriran u komunizmu", podsjetivši da su Srbi upravljali komunističkom Hrvatskom, pa je tako iznio da su i u vrhu vodstva *Vjesnika* većinu činili Srbi. Za kraj je

[1591] "Unitaristička omča za Hrvate", *Večernji list,* (Zagreb), br. 9759., 19. 10. 1990., 6.

istaknuo da je "desni ekstremizam" u stranci pod kontrolom. Usto, kroz pomirbu je bilo proklamirano odbijanje revanšizma prema hrvatskoj ljevici, te je smatrao da zbog Tuđmanovog autoriteta nije moguć stranački raskol. Odredio se također i o srpskoj pobuni u Hrvatskoj. Zatraženo je mirno rješenje te krize, kako ne bi došlo do radikalizacije političkog stanja.[1592]

Krajem listopada 1990. u vodstvu HDZ BiH bili su zadovoljni istupima predstavnika SDS-a i SDA na njihovim skupovima. Ti nastupi su uslijedili nakon postignutog dogovora o koaliciji sa SDA-a i SDS-om, s ciljem rušenja komunista s vlasti. Također se smatralo da su trenutne vlasti BiH bez demokratskog legitimiteta, pa tako ne bi trebale donositi važne odluke kao što je zauzimanje stava o ustroju Jugoslavije. Do kraja izborne utrke, dogovorena su prema teritorijalnom ključu, četiri središnja predizborna skupa HDZ BiH. Za održavanje tih skupova određeni su Brčko (3. studenog), Sarajevo (4. studenog), Banja Luka (10. studenog) i Mostar (11. studenog). [1593]

Posljednji predizborni dogovori, postignuti su 5. studenog 1990. na sjednici Predsjedništva HDZ BiH. U raspravi je izraženo zadovoljstvo odrađenim predizbornim skupovima, dok je sudionicima preostalih predizbornih skupova sugerirano da daljnji istupi moraju biti kratki i jasni, te imati političku poruku. K tome, u svrhu što boljeg informiranja simpatizera i članova, tiskani su specijalni "Glasnici HDZ-a", te knjižica A. Bakovića "Što HDZ daje Bosni i Hercegovini".[1594]

Kao i u hrvatskoj izbornoj kampanji, predizborni slogani HDZ BiH bili su bazirani na vlastitim proklamiranim političkim ciljevima: ravnopravnost suverenih naroda u suverenoj BiH, demokratizacija na svim društvenim poljima, suradnja s iseljenicima. Među njima, najznačajniji su bili: "Za punu ravnopravnost muslimanskog, srpskog i hrvatskog stanovništva i svih drugih građana BiH", "Za pravo naroda Bosne i Hercegovine da sam odlučuje o svojoj sudbini", "U konfederaciji - savezu jugoslavenskih republika – uz Hrvatsku i suverena Bosna i Hercegovina", "U Evropu Bosna i Hercegovina zajedno s Hrvatskom", "Suvereno pravo BiH na vlastiti gospodarstveni, politički, društveni i kulturni sustav","Za siguran povratak iseljene BiH", "Za ukidanje društvenog vlasništva, ali protiv rasula i pljačke narodne novine", "Hrvati BiH, HDZ vas vodi do pobjede !!!".[1595] No, pred sam kraj izborne kampanje, javnost su

[1592] "Hrvati su dosta odležali", *Oslobođenje*, (Sarajevo), br. 15211., 23. 10. 1990., 3.
[1593] "Plakat bez šahovnice", *Oslobođenje*, (Sarajevo), br. 15219., 31. 10. 1990., 4.
[1594] OP A. Beljo, Zapisnik sa sastanka Predsjedništva HDZ BiH, 29. 10. 1990. Dokument u posjedu autora.
[1595] Slogani su bili objavljivani tijekom izborne kampanje u medijima

iznenadili novi izborni plakati HDZ-a. Bili su bez hrvatskog grba, jer se navodno željelo simbolizirati zajedništvo i ravnopravnost svih naroda u demokratskoj BiH.[1596]

Značajnu propagandnu ulogu imala je predizborna brošura "Što HDZ daje Bosni i Hercegovini", koju je uredio Anto Baković. U sadržaju je bila kronologija nastanka HDZ-a, stranački program, te su dane upute biračima za glasovanje. U knjižici su bili govori Franje Tuđmana, zajednička poruka velikodostojnika Katoličke Crkve u BiH, te istupi Stjepana Kljuića i Ante Bakovića. Također je posvećena velika pažnja Hrvatima islamske vjeroispovijesti kao što su Mak Dizdar i Musa Ćazima Ćatića, te se iznosila činjenica da je Franjo Tuđman bio prvi političar u komunističkoj državi koji je uputio javnu čestitku povodom Bajrama.[1597]

Uoči samih izbora, upućene su zadnje predizborne poruke simpatizerima i članovima HDZ-a. V. d. predsjednik HDZ-a S. Kljuić poručio je simpatizerima da su izbori dobar početak demokratizacije, dok se glasovanjem za HDZ birala "samosvojnost hrvatskog i svih drugih naroda". Usto, nakon uspostave demokratskog sustava očekivao je napredak na svim poljima društvenog života.[1598] Iz vodstva stranke također su upućene predizborne poruke. Zaključeno je da je HDZ BiH jedini predstavnik Hrvata, pa su čak dobili i podršku od "unitarnih" Hrvata. K tome, podsjetili su javnost da je baš HDZ izborio dva mjesta za Hrvate u Predsjedništvu BiH, te da su "nakon godina straha" ohrabrili mnoge na političko djelovanje. Istaknuli su da imaju dobar politički program, te im je cilj "demokratski suživot svih naroda". Usto, protivilo se davanju podrške komunistima i Markovićevim reformistima, zbog njihove prethodne nebrige za interese Hrvata.[1599]

I predsjednik RH i HDZ-a F. Tuđman uputio je predizbornu poruku članovima i simpatizerima HDZ-a BiH. Poruka je bila prije svega motivacijska. Za početak, izrazio je sreću zbog provođenja demokratskih izbora u BiH. Podržao je suverenost BiH, te je podsjetio kako je BiH država i hrvatskog naroda. Također je podsjetio da se HDZ u svom Proglasu kroz sintagmu o hrvatskim "prirodnim i povijesnim granicama" prvi suprotstavio velikosrpskoj ideji. Podržao je i ravnopravnost Hrvata u BiH, dok je rješenje svih problema vidio jedino kroz demokratske razgovore. Također je izražena nada da će izbori proći u miru, te je poručeno da je hrvatski narod "jedan i jedinstven". Na kraju je dana podrška političkim

[1596] "Plakat bez šahovnice", *Oslobođenje*, (Sarajevo), br. 15219., 31. 10. 1990., 4.
[1597] *Što HDZ daje Bosni i Hercegovini*, ur. Anto Baković, Sarajevo, 1990.
[1598] "Misliti nije privilegija", *Oslobođenje*, (Sarajevo), br. 15234., 15. 11. 1990., 5.
[1599] "Jedini zastupnik narodnih prava", *Glasnik HDZ-a*, (Zagreb), br. 27., 2. 11. 1990., 8.-10.

ciljevima HDZ BiH: konfederalan ugovor, demokracija, suživot, te zajednička integracija RH i BiH u Europi.[1600]

U izbornoj utrci, HDZ BiH je održao preko 78 većih i manjih predizbornih skupova. Mnogi su bili izvanredno posjećeni, te na njima nije bilo većih incidenata. [1601] K tome, u organizaciji stranke dovedeni su strani promatrači za izbore, kojima su u mjestima nadgledanja kao pratnja i podrška dodijeljeni lokalni članovi HDZ-a.[1602]

Prvi povijesni demokratski izbori u BiH održani su 18. studenog 1990. Rezultati izbora su bili iznimno dobri, te je bilo jasno da će HDZ participirati u novoj vlasti. U prvim komentarima izbora, Stjepan Kljuić je bio zadovoljan rezultatima stranke, ali i događajima na izborima u cjelini. Najavio je postizanje sporazuma s izabranim predstavnicima Muslimana i Srba, ali je zaključio da za BiH predstoji teška budućnost, najprije zbog gospodarske situacije.[1603]

4. Izbori za Predsjedništvo i Skupštinu BiH. Osnivanje stranačkih organizacija, izbori i konstituiranje vlasti na lokalnoj razini

Poglavlje koje se bavi izborima u Hrvatskoj i osnivanjem lokalnih organizacija HDZ-a, metodološki sam obradio prema teritorijalnoj podjeli koja se temeljila na Zajednici općina. No, kako to u BiH nije bilo moguće, navedenu sam problematiku obradio prema teritorijalnoj podjeli za izbore za Skupštinu BiH. Izborni sustav biranja za Skupštinu BiH bio je temeljen na kombinaciji biranja prema proporcionalnom modelu za Vijeće građana sa 130 zastupnika i biranja prema većinskom modelu za Vijeće općina sa 110 zastupnika. Unutar toga, izabrao sam teritorijalnu izbornu podjelu na sedam izbornih jedinica za Vijeće građana (Banja Luka, Bihać, Doboj, Mostar, Sarajevo, Tuzla i Zenica).[1604]

4. a. Izbori za Predsjedništvo BiH

U izborima za Predsjedništvo, SR BiH je bila jedna izborna jedinica, te je birano sedam članova. Prema nacionalnom paritetu, dva člana bili su predstavnici Muslimana, po dva

[1600] "Dragi čitatelji Glasnika HDZ-a iz BiH", *Glasnik HDZ-a*, (Zagreb), br. 27., 2. 11. 1990., 3.
[1601] "Ukroćeno desno krilo", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14352., 14. 11. 1990., 6.
[1602] OP A. Beljo, HDZ BiH, Br. 151/90, Sarajevo, 17. 11. 1990. Dokument u posjedu autora.
[1603] "Zadovoljni rezultatima", *Oslobođenje*, (Sarajevo), br. 15239., 20. 11. 1990., 3.
[1604] Nevenko HERCEG, Zoran TOMIĆ, *Izbori u Bosni i Hercegovini*, Mostar, 1999., 66.

člana bili su predstavnici Srba i Hrvata, dok je jedan bio predstavnik Jugoslavena. U izboru za hrvatske članove, predloženi kandidati HDZ-a Stjepan Kljuić i Franjo Boras izborili su predviđene mandate za predstavnike Hrvata. Stjepan Kljuić je dobio 473 002 glasova, dok je Franjo Boras dobio 416 629 glasova. Iza njih su bili plasirani kandidati Ivo Komšić (SK BiH – SDP) i Josip Pejaković (SRJS). Kandidati HDZ-a uvjerljivo su pobijedili u izbornim jedinicama Doboj, Mostar i Zenica. U izbornim jedinicama Banja Luka i Tuzla, Stjepan Kljuić bio je treći po broju glasova. U izbornim jedinicama Bihać i Sarajevo, kandidati HDZ-a nisu bili plasirani među prva tri kandidata.[1605]

4. b. Izborna jedinica Banja Luka

,

Prema popisu iz 1991. udio Hrvata po općinama bio je sljedeći: Banja Luka (14, 8%), Bosanska Dubica (1,5%), Bosanska Gradiška (5,7%), Bosanski Novi (1%), Čelinac (0,4%), Glamoč (1,5%), Jajce (35,1%), Ključ (0,9%), Kotor - Varoš (29%), Laktaši (8, 6%), Mrkonjić - Grad (7, 8%), Prijedor (5,6%), Prnjavor (3,6%), Sanski Most (7,2%), Skender Vakuf (24, 6%), Srbac (0,6%) i Šipovo (0,2%).[1606]

U izbornoj jedinici Banja Luka birano je 25 zastupnika za Vijeće građana Skupštine BiH. Prema proporcionalnom izbornom modelu, lista HDZ-a osvojila je tri mandata (12%). U Skupštinu BiH izabrani su: Pejo Čošković (Banja Luka), Vinko Tomić Obrdalj (Jajce) i Marijan Vištica (B. Gradiška).[1607]

Općinski odbor HDZ-a Banja Luka osnovan je 22. rujna 1990. Za prvog predsjednika izabran je Nikola Gabelić.[1608] Na izborima za Vijeće općina Skupštine BiH, kandidat HDZ-a Anto Ćosić ispao je u prvom krugu.[1609] Na lokalnim izborima, HDZ je osvojio 14 mandata (10%).[1610] No, konstituiranje općinskih vlasti odmah je započelo sukobom koalicijskih partnera na republičkoj razini. Odbornici SDS-a izabrali su samostalno svoje kandidate na čelna općinska mjesta, čime je banjalučki HDZ postao lokalna opozicija.[1611]

[1605] N. HERCEG, Z. TOMIĆ, *Izbori u Bosni i Hercegovini*, 72. - 76.
[1606] *Nacionalni sastav stanovništva. Rezultati za republiku po opštinama i naseljenim mjestima, Statistički bilten 234*, Sarajevo, 1993.
[1607] *Službeni list SR BiH,* br. 42., 19. 12. 1990.
[1608] "Granica demokracije – na Drini", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9734., 24. 9. 1990., 5.
[1609] *Službeni list SR BiH,* br. 42., 19. 12. 1990.
[1610] N. HERCEG, Z. TOMIĆ, *Izbori u Bosni i Hercegovini*, 81.
[1611] "Ni demokratski, ni kulturno", *Oslobođenje*, (Sarajevo), br. 15273., 26. 12. 1990., 4.

Općinski odbor HDZ Bosanska Gradiška osnovan je 18. rujna 1990. Za prvog predsjednika odbora izabran je Stjepan Kozjan.[1612] Bosanskogradiški HDZ nastupio je samo na lokalnim izborima, na kojima je osvojio 4 mandata (5 %).[1613] Unatoč malom broju odbornika, član HDZ-a Stjepan Kozjan izabran je za potpredsjednika općine.[1614]

U općini Glamoč, inicijativni odbor HDZ-a predstavio se simpatizerima 20. srpnja 1990. Međutim, odbor se nije uspio organizirati do izbora, pa nije imao kandidate na prvim izborima. Općinski odbor je osnovan u ožujku 1991. Za prvog predsjednika odbora izabran je Miro Lovrić.[1615]

Općinski odbor HDZ-a Jajce osnovan je 29. rujna 1990. Za prvog predsjednika izabran je Željko Jelica.[1616] Na izborima za Vijeće općina, kandidat HDZ-a Stipe Miketa izgubio je u drugom krugu.[1617] Na lokalnim izborima, HDZ je osvojio 21 mandat (30%).[1618] Nakon dogovora sa SDA, član HDZ-a Željko Jelica izabran je za predsjednika općinske vlade.[1619]

U općini Kotor - Varoš, općinski odbor HDZ-a osnovan je 1. rujna 1990. Za prvog predsjednika izabran je Anto Mandić.[1620] Na izborima za Vijeće općina, kandidat HDZ-a Marko Jurić izgubio je u prvom krugu.[1621] Na lokalnim izborima, HDZ je osvojio 9 mandata (26 %).[1622] Iznenađujuće, za predsjednika, ali i za potpredsjednika općine, izabrani su članovi HDZ-a. Za predsjednika općine izabran je Anto Mandić, dok je za njegovog zamjenika izabran Marko Bilobrk.[1623]

Općinski odbor HDZ-a u Mrkonjić - Gradu utemeljen je 14. listopada 1990. Za predsjednika odbora izabran je Josip Jurić.[1624] Na izborima za Vijeće općina, kandidat HDZ-a Lidija Baković izgubila je u prvom krugu.[1625] Na lokalnim izborima, HDZ je osvojio 3 mandata (6 %).[1626]

Općinski odbor HDZ-a u Prijedoru započeo je s radom 19. ožujka 1990. Za prvog predsjednika odbora izabran je Silvestar Sarić. Na izborima za Vijeće općina, HDZ nije imao

---

[1612] "Osjećaj svoje nacionalno biće", *Oslobođenje*, (Sarajevo), br. 15177., 19. 9. 1990., 4.
[1613] N. HERCEG, Z. TOMIĆ, *Izbori u Bosni i Hercegovini*, 81.
[1614] "Dvojno formiranje vlasti", *Oslobođenje*, (Sarajevo), br. 15269., 22. 12. 1990., 4.
[1615] Razgovor vođen 26. 11. 2014. s Markom Sarafom, predsjednikom HDZ-a Jajce.
[1616] Razgovor vođen 10. 12. 2014. s Mirom Lovrićem, prvim predsjednikom HDZ-a Glamoč.
[1617] *Službeni list SR BiH,* br. 42., 19. 12. 1990.
[1618] N. HERCEG, Z. TOMIĆ, *Izbori u Bosni i Hercegovini*, 82.
[1619] "Čuvanje nacionalnog ključa", *Oslobođenje*, (Sarajevo), br. 15382., 16. 4. 1991., 4.
[1620] "Barjaci ponosa ne prkose", *Oslobođenje*, (Sarajevo), br. 15161., 3. 9. 1990., 3.
[1621] *Službeni list SR BiH,* br. 42., 19. 12. 1990.
[1622] N. HERCEG, Z. TOMIĆ, *Izbori u Bosni i Hercegovini*, 82.
[1623] "Gunđanje i oprez", *Oslobođenje*, (Sarajevo), br. 15272., 25. 12. 1990., 4.
[1624] "Osnivačka skupština HDZ-a općine Mrkonjić Grad", *Glasnik HDZ-a*, (Zagreb), br. 26., 26. 10. 1990., 36.
[1625] *Službeni list SR BiH,* br. 42., 19. 12. 1990.
[1626] N. HERCEG, Z. TOMIĆ, *Izbori u Bosni i Hercegovini*, 82.

kandidata. Shodno rezultatima, prijedorski HDZ je nakon konstituranja lokalne vlasti simbolično participirao u lokalnoj upravi.[1627]

U općini Sanski Most, nakon konstituiranja općinskog odbora HDZ-a, za prvog predsjednika izabran je Anto Tunjić.[1628] Na izborima za Vijeće općina, kandidat HDZ-a Ivan Lujić izgubio je u prvom krugu.[1629] Na lokalnim izborima, HDZ je osvojio 4 mandata (6 %).[1630] U podjeli lokalnih funkcija sa SDA i SDS-om, Anto Tunjić izabran je za potpredsjednika općine.[1631]

U općini Prnjavor, jedina organizacija HDZ-a osnovana je 8. rujna 1990. u mjestu Kulaši.[1632] Međutim, HDZ nije imao kandidata za Vijeće općina, dok na lokalnim izborima kandidati HDZ-a nisu izborili niti jedan mandat.[1633]

Općinski odbor HDZ-a Skender Vakuf osnovan je 23. rujna 1990 u Dobretićima, mjestu većinski nastanjenom hrvatskim stanovništvom. Za prvog predsjednika odbora izabran je Nikola Aščić.[1634] Na izborima za Vijeće općina, kandidat HDZ-a Luka Bojić izgubio je u prvom krugu.[1635] Na lokalnim izborima, HDZ je osvojio 11 mandata (21%).[1636]

U izbornoj jedinici Banja Luka, kandidati HDZ-a izabrani u Skupštinu BiH bili su: Pejo Čošković, Vinko Tomić Obrdalj i Marijan Vištica.

4. c. Izborna jedinica Bihać

Prema popisu iz 1991. udio Hrvata po općinama bio je sljedeći: Bihać (7, 9%), Bosansko Grahovo (2, 7%), Bosanska Krupa (0, 2%), Bosanski Petrovac (0, 3%), Cazin (0, 2%), Titov Drvar (0, 2%) i Velika Kladuša (1, 4%).[1637]

U izbornoj jedinici Bihać za Vijeće građana Skupštine BiH birano je devet zastupnika. Lista HDZ-a nije izborila niti jedan mandat.[1638]

[1627] Razgovor vođen 27. 11. 2014. s Jadrankom Cigelj, jednom od utemeljitelja HDZ-a Prijedor.
[1628] ICTY, svjedočenje Mirzeta Karabega u slučaju Krajišnik (IT-00-39).
[1629] *Službeni list SR BiH,* br. 42., 19. 12. 1990.
[1630] N. HERCEG, Z. TOMIĆ, *Izbori u Bosni i Hercegovini*, 82.
[1631] "Identično republici", *Oslobođenje*, (Sarajevo), br. 15272., 25. 12. 1990., 4.
[1632] "Ruke prijateljstva", *Oslobođenje*, (Sarajevo), br. 15167., 9. 9. 1990., 2.
[1633] N. HERCEG, Z. TOMIĆ, *Izbori u Bosni i Hercegovini*, 82.
[1634] Razgovor vođen 19. 11. 2014. s Ivom Čakarićem, urednikom www.pougarjeusrcu.com.
[1635] *Službeni list SR BiH,* br. 42., 19. 12. 1990.
[1636] N. HERCEG, Z. TOMIĆ, *Izbori u Bosni i Hercegovini*, 83.
[1637] *Nacionalni sastav stanovništva. Rezultati za republiku po opštinama i naseljenim mjestima, Statistički bilten 234*, Sarajevo, 1993.
[1638] *Službeni list SR BiH,* br. 42., 19. 12. 1990.

Osnivačka skupština općinskog odbora HDZ-a Bihać održana je 23. rujna 1990. Za predsjednika odbora izabran je Vlado Šantić.[1639] Na izborima za Vijeće općina, kandidat HDZ-a Radislav Leić ispao je u prvom krugu.[1640] Na lokalnim izborima, HDZ je osvojio 5 mandata (7%).[1641] U podjeli funkcija s pobjedničkom SDA, član HDZ-a Vlado Šantić izabran je za potpredsjednika općine.[1642]

Nakon konstituiranja, općinski odbor HDZ-a Velika Kladuša predstavio se 7. listopada 1990. na skupu u Šmrekovcu, jedinom općinskom mjestu, koje je bilo većinski nastanjeno Hrvatima. Za predsjednika odbora izabran je Zlatan Sušić.[1643] Na lokalnim izborima, HDZ je osvojio jedan mandat (0,6%).[1644]

U općini Bosansko Grahovo, općinski odbor HDZ-a osnovan je 16. listopada 1990. u Uništima, jedinom mjestu s većinskim hrvatskim stanovništvom. Za prvog predsjednika odbora izabran je Milan Galiot. Na lokalnim izborima, HDZ nije osvojio niti jedan mandat.[1645]

Na području općina Bosanska Krupa, Bosanski Petrovac, Cazin i Titov Drvar, HDZ nije imao osnovane organizacije, jer je na području tih općina bilo vrlo malo hrvatskog stanovništva. U izbornoj jedinici Bihać, u Skupštinu BiH nije izabran niti jedan kandidat HDZ-a.

4. d. Izborna jedinica Doboj

Prema popisu iz 1991. udio Hrvata po općinama bio je sljedeći: Doboj (13%), Bosanski Brod (40, 1%), Bosanski Šamac (44, 7%), Derventa (38, 9%), Maglaj (19, 3%), Modriča (27, 5%), Odžak (54, 3%), Teslić (16%) i Tešanj (18, 4%).[1646]

U izbornoj jedinici Doboj birano je 14 zastupnika za Vijeće građana Skupštine BiH. Lista HDZ-a je osvojila tri mandata (21%). U Skupštinu BiH izabrani su: Anton Ernest Hudić (Doboj), Stjepan Mihić (Odžak) i Mesud Šabanović (Derventa).[1647]

[1639] "Spriječiti iseljavanje pučanstva", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9735., 25. 9. 1990., 5.
[1640] *Službeni list SR BiH,* br. 42., 19. 12. 1990.
[1641] N. HERCEG, Z. TOMIĆ, *Izbori u Bosni i Hercegovini*, 81.
[1642] "Gunđanje i oprez", *Oslobođenje*, (Sarajevo), br. 15272., 25. 12. 1990., 4.
[1643] "HDZ u Šmrekovcu", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9748., 8. 10. 1990., 4.
[1644] N. HERCEG, Z. TOMIĆ, *Izbori u Bosni i Hercegovini*, 83.
[1645] Razgovor vođen 12. 11. 2014. s Krešimirom Sarićem, čelnikom općinskog odbora HDZ-a B. Grahovo.
[1646] *Nacionalni sastav stanovništva. Rezultati za republiku po opštinama i naseljenim mjestima, Statistički bilten 234*, Sarajevo, 1993.
[1647] *Službeni list SR BiH,* br. 42., 19. 12. 1990.

U općini Doboj, općinski odbor HDZ-a osnovan je 28. listopada 1990. Za predsjednika odbora izabran je Jozo Mandić.[1648] Na izborima za Vijeće općina, kandidat HDZ-a Luka Čalić izgubio je u prvom krugu.[1649] Na lokalnim izborima, HDZ je izborio 10 mandata (10%).[1650] U podjeli funkcija sa SDS-om i SDA, član HDZ-a Mato Pavlović izabran je potpredsjednika općine.[1651]

Osnivanje općinskog odbora HDZ-a Bosanski Brod održano je 25. kolovoza 1990. Za prvog predsjednika odbora izabran je Ilija Kljaić.[1652] Na izborima za Vijeće općina, kandidat HDZ-a Josip Jukić izgubio je u drugom krugu.[1653] Na lokalnim izborima, HDZ je ostvario relativnu izbornu pobjedu s osvojenih 15 mandata (30%).[1654] Nakon dogovora sa SDS-om i SDA, za predsjednika općine izabran je član HDZ-a Mirko Jelinić.[1655]

U općini Bosanski Šamac, općinski odbor HDZ-a osnovan je u proljeće 1990. Program HDZ-a predstavljen je javno 26. srpnja 1990. u Domaljevcu.[1656] Za prvog predsjednika odbora izabran je Pavo Čatić.[1657] Na izborima za Vijeće općina, kandidat HDZ-a Ivica Ivkić pobijedio je u drugom krugu.[1658] Na lokalnim izborima, HDZ je ostvario relativnu izbornu pobjedu s osvojenim 21 mandatom (42%).[1659] Shodno tome, za predsjednika općine izabran je član HDZ-a Mato Nujić, dok su ostale čelne općinske pozicije podijelili SDS i SDA.[1660]

Općinski odbor HDZ-a Derventa osnovan je 23. rujna 1990. na Plehanu.[1661] Za prvog predsjednika odbora izabran je Iko Stanić.[1662] Na izborima za Vijeće općina, kandidat HDZ-a Iko Stanić osvojio je mandat u drugom krugu.[1663] Na lokalnim izborima, HDZ je ostvario relativnu pobjedu s osvojenih 23 mandata (36%).[1664] Shodno tome, za predsjednika općine izabran je član HDZ-a Vinko Begić, dok su na ostale čelne pozicije izabrani članovi SDA i SDS-a.[1665]

[1648] "Tolerancija za budućnost", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9769., 29. 10. 1990., 4.
[1649] *Službeni list SR BiH,* br. 42., 19. 12. 1990.
[1650] N. HERCEG, Z. TOMIĆ, *Izbori u Bosni i Hercegovini*, 81.
[1651] "Samo jedan kandidat", *Oslobođenje*, (Sarajevo), br. 15269., 22. 12. 1990., 4.
[1652] "Povijesna prilika", *Glas Slavonije*, (Osijek), br. 13902., 27. 8. 1990., 3.
[1653] *Službeni list SR BiH,* br. 42., 19. 12. 1990.
[1654] N. HERCEG, Z. TOMIĆ, *Izbori u Bosni i Hercegovini*, 81.
[1655] Jerko ZOVAK, *Rat u Bosanskoj posavini 1992.*, Slavonski Brod, 2009., 619. - 620.
[1656] "Kratka povijest HDZ-a našoj općini", (http://www.hdzdomaljevac.org/index.php?option=com_content&view=article&id=12:kratka-povijest-hdz-a-u-naoj-opini&Itemid=27).
[1657] ICTY, Svjedočenje Sulejmana Tihića u slučaju Milošević (IT-02-54).
[1658] *Službeni list SR BiH,* br. 42., 19. 12. 1990.
[1659] N. HERCEG, Z. TOMIĆ, *Izbori u Bosni i Hercegovini*, 81.
[1660] "Agresija na općinu Bosanski Šamac", (http://www.hic.hr/books/lukac/dio203.htm).
[1661] "Građanski mir, a ne rat", *Oslobođenje*, (Sarajevo), br. 15181., 24. 9. 1990., 3.
[1662] "Miran suživot", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9696., 17. 8. 1990., 4.
[1663] *Službeni list SR BiH,* br. 42., 19. 12. 1990.
[1664] N. HERCEG, Z. TOMIĆ, *Izbori u Bosni i Hercegovini*, 81.
[1665] "Agresija na općinu Derventa", (http://www.hic.hr/books/lukac/dio202.htm#derventa)

Općinski odbor HDZ-a Maglaj osnovan je 10. rujna 1990. Prema svjedočenju Ante Marinčića, za prvog predsjednika odbora izabran je Mladen Šimičić, zbog njegovog ugleda u lokalnoj zajednici.[1666] Na izborima za Vijeće općina**,** kandidat HDZ-a Drago Banović izgubio je u prvom krugu.[1667] Na lokalnim izborima, HDZ je izborio 12 mandata (21%).[1668]

U općini Modriča, općinski odbor HDZ-a osnovan je 23. srpnja 1990. Za prvog predsjednika izabran je Mladen Zelić. Na izborima za Vijeće općina, kandidat HDZ-a Nikola Bajić izgubio je u drugom krugu.[1669] Na lokalnim izborima, HDZ je izborio relativnu izbornu pobjedu s 13 mandata (26%). No, isti broj odbornika imao je i SKH BiH.[1670] Nakon koalicijskog sporazuma sa SDA, za predsjednika općine izabran je član HDZ-a Nikola Bajić.[1671]

Općinski odbor HDZ-a Odžak osnovan je 20. svibnja 1990. Prve velike skupove, odbor je imao 15. kolovoza 1990. u Novom Selu i 12. rujna 1990. u Svilaju. Za prvog predsjednika odbora izabran je Stipo Ivanković. Na izborima za Vijeće općina, kandidat HDZ-a Anto Šimić pobijedio je u prvom krugu. Na lokalnim izborima, HDZ je ostvario apsolutnu pobjedu. Na čelna općinska mjesta izabrani su članovi HDZ-a. Za predsjednika općine izabran je Stipo Ivanković, dok je za predsjednika općinske vlade izabran Jakov Terzić.[1672]

U općini Teslić, općinski odbor HDZ-a osnovan je 6. listopada 1990. Za predsjednika odbora izabran je Pero Katić.[1673] Na izborima za Vijeće općina, kandidat HDZ-a Franjo Gavrić pobijedio je u drugom krugu.[1674] Na lokalnim izborima, HDZ je izborio 8 mandata (10%).[1675]

U općini Tešanj, općinski odbor HDZ-a osnovan je 30. rujna 1990. Za prvog predsjednika odbora izabran je Franjo Bratić. [1676] Na izborima za Vijeće općina, kandidat HDZ-a Ivica Bratić izgubio je u prvom krugu.[1677] Na lokalnim izborima, HDZ je izborio 6 mandata (12%).[1678]

[1666] Razgovor vođen 14. 11. 2014. s Antom Marinčićem, jednim od utemeljitelja HDZ-a Maglaj.
[1667] *Službeni list SR BiH,* br. 42., 19. 12. 1990.
[1668] N. HERCEG, Z. TOMIĆ, *Izbori u Bosni i Hercegovini*, 82.
[1669] Razgovor vođen 26. 11. 2014. s Mladenom Zelićem, tadašnjim predsjednikom HDZ-a Modriča.
[1670] N. HERCEG, Z. TOMIĆ, *Izbori u Bosni i Hercegovini*, 82.
[1671] MORH, SIS, Službena informacija, BROJ 512-04/02-213-92, Osijek, 18. 6. 1992.
[1672] Razgovor vođen 8. 12. 2014. sa Stipom Ivankovićem, prvim predsjednikom HDZ-a Odžak.
[1673] "HDZ u Tesliću", *Oslobođenje*, (Sarajevo), br. 15196., 8. 10. 1990., 4.
[1674] *Službeni list SR BiH,* br. 42., 19. 12. 1990.
[1675] N. HERCEG, Z. TOMIĆ, *Izbori u Bosni i Hercegovini*, 82.
[1676] "Ništa na štetu drugog naroda", *Oslobođenje*, (Sarajevo), br. 15190., 2. 10. 1990., 5.
[1677] *Službeni list SR BiH,* br. 42., 19. 12. 1990.
[1678] N. HERCEG, Z. TOMIĆ, *Izbori u Bosni i Hercegovini*, 82.

U izbornoj jedinici Doboj, kandidati HDZ-a izabrani u Skupštinu BiH bili su: Anton Ernest Hudić, Ivica Ivkić, Stjepan Mihić, Iko Stanić, Mesud Šabanović i Anto Šimić.

4. e. Izborna jedinica Mostar

Prema popisu iz 1991. udio Hrvata po općinama bio je sljedeći: Mostar (33, 9%), Bileća (0, 3%), Čapljina (53, 7%), Čitluk (98, 2%), Duvno (86, 5%), Gacko (0, 26%), Grude (99, 99%), Jablanica (18%), Konjic (26, 2%), Lištica (99%), Livno (72, 2%), Ljubinje (0,93%), Ljubuški (92, 1%), Neum (88%), Nevesinje (1, 4%), Posušje (99, 99%), Prozor (62, 3%), Stolac (33, 1%) i Trebinje (4%).[1679]

U izbornoj jedinici Mostar birano je 15 zastupnika za Vijeće građana Skupštine BiH. Lista HDZ-a osvojila je osam mandata (53%). U Skupštinu BiH izabrani su: Radoslav Dodig (Ljubuški), Mile Kudić (Prozor), Mariofil Ljubić (Lištica), Anđelko Marković (Stolac), Vlado Pandžić (Drinovci), Marinko Pelivan (Livno), Ivan Šarac (Duvno) i Damjan Vlašić (Mostar).[1680]

Prvi predsjednik inicijativnog odbora HDZ-a u Mostaru bio je Miljenko Miloš, dok je prvi javni istup odbora bio zahtjev za promjenu redoslijeda učenja pisama u školi za hrvatsku djecu.[1681] Osnivačka skupština općinskog odbora HDZ-a Mostar održana je 22. rujna 1990. No, završila je neuspjehom, jer zbog unutarnjeg raskola nije izabrano vodstvo odbora.[1682] Nakon postignutog dogovora, za prvog predsjednika odbora izabran je Josip Muselimović.[1683] Na izborima za Vijeće općina, kandidat HDZ-a Nikola Mandić osvojio je mandat u drugom krugu.[1684] Na lokalnim izborima, HDZ je ostvario relativnu pobjedu s izborenih 30 mandata (32%). Nakon postignutog dogovora sa SDA i SDS-om, za predsjednika općine izabran je član HDZ-a Milivoj Gagro.[1685].

U općini Čapljina, općinski odbor HDZ-a osnovan je 14. rujna 1990. Za predsjednika odbora izabran je Pero Marković.[1686] Na izborima za Vijeće općina, kandidat HDZ-a Mate Jurković osvojio je mandat u prvom krugu.[1687] Na lokalnim izborima, HDZ je ostvario

---

[1679] *Nacionalni sastav stanovništva. Rezultati za republiku po opštinama i naseljenim mjestima, Statistički bilten 234*, Sarajevo, 1993.
[1680] *Službeni list SR BiH,* br. 42., 19. 12. 1990.
[1681] "Ili latinica, ili neposluh", *Vjesnik*, (Zagreb), br. 15431., 4. 9. 1990., 3.
[1682] "Liste unijele nesporazum", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9733., 23. 9. 1990., 4.
[1683] "Čista savjest – naše oružje", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14316., 9. 10. 1990., 13.
[1684] *Službeni list SR BiH,* br. 42., 19. 12. 1990.
[1685] Vidi Ismet HADŽIOSMANOVIĆ, *Bošnjačko – hrvatski politički obračun*, Mostar, 2005.
[1686]"Povijest", (http://www.hdzbih-capljina.org/index.php?option=com_content&view=article&id=2&Itemid=4).
[1687] *Službeni list SR BiH,* br. 42., 19. 12. 1990.

apsolutnu pobjedu s osvojenih 27 mandata (53%).[1688] Na čelna općinska mjesta izabrani su članovi HDZ-a. Za predsjednika općine izabran je Pero Marković, dok je Kruno Kordić izabran za predsjednika općinske vlade.[1689]

U općini Čitluk, osnivačka skupština općinskog odbora HDZ-a održana je 28. rujna 1990. Za predsjednika odbora izabran je Milan Lovrić.[1690] Na izborima za Vijeće općina, kandidat HDZ-a Ante Bošnjak osvojio je mandat u prvom krugu sa 100% glasova.[1691] Na lokalnim izborima, HDZ je ostvario apsolutnu izbornu pobjedu s osvojenih 48 mandata (96%).[1692] Shodno rezultatima, funkcije su podijeljene bez problema. Za predsjednika općine izabran je Milan Lovrić, dok je za predsjednika općinske vlade izabran Zlatko Prušina.[1693]

Općinski odbor HDZ-a Duvno osnovan je 30. rujna 1990. Za predsjednika odbora izabran je Mijo Tokić.[1694] Na izborima za Vijeće općina, kandidat HDZ-a Ivan Bagarić osvojio je mandat u prvom krugu.[1695] Na lokalnim izborima, HDZ je ostvario apsolutnu pobjedu s osvojenih 44 mandata (88%).[1696] Za općinske čelnike izabrani su članovi HDZ-a. Za predsjednika općine izabran je Mijo Tokić, dok je za predsjednika općinske vlade izabran Ivan Vučemil.[1697]

Općinski odbor HDZ-a Grude osnovan je 12. kolovoza 1990.[1698] Dana 5. rujna 1990. izabrano je vodstvo općinskog odbora. Za predsjednika odbora izabran je Vinko Zorić.[1699] Na izborima za Vijeće općina, kandidat HDZ-a Mate Boban osvojio je mandat u prvom krugu sa 100% glasova.[1700] Na lokalnim izborima, HDZ je ostvario apsolutnu izbornu pobjedu s osvojenih 55 mandata (100%).[1701] Za predsjednika općine izabran je Jozo Marić, dok je za predsjednika općinske vlade izabran Petar Majić.[1702]

U općini Jablanica, osnivačka skupština općinskog odbora HDZ-a održana je 13. listopada 1990. Za prvog predsjednika odbora izabran je Marinko Zelenika.[1703] Na izborima

---

[1688] N. HERCEG, Z. TOMIĆ, *Izbori u Bosni i Hercegovini*, 81.
[1689] "Stranke sjele u fotelju", *Oslobođenje*, (Sarajevo), br. 15262., 15. 12. 1990., 5.
[1690] "Osnivačka skupština HDZ-a", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9740., 30. 9. 1990., 6.
[1691] *Službeni list SR BiH,* br. 42., 19. 12. 1990.
[1692] N. HERCEG, Z. TOMIĆ, *Izbori u Bosni i Herecegovini*, 81.
[1693] "Podjela fotelja bez problema", *Oslobođenje*, (Sarajevo), br. 15264., 17. 12. 1990., 4.
[1694] "Poziv na mir", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14308., 1. 10. 1990., 6.
[1695] *Službeni list SR BiH,* br. 42., 19. 12. 1990.
[1696] N. HERCEG, Z. TOMIĆ, *Izbori u Bosni i Hercegovini*, 81.
[1697] "Predsjednik Mijo Tokić ", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14386., 18. 12. 1990., 4.
[1698] Razgovor vođen 10. 11. 2104. s odborom HDZ-a Grude
[1699] "Predsjednik Vinko Zorić", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14283., 6. 9. 1990., 2.
[1700] *Službeni list SR BiH,* br. 42., 19. 12. 1990.
[1701] N. HERCEG, Z. TOMIĆ, *Izbori u Bosni i Hercegovini*, 82.
[1702] "Hercegovačko ukazanje nove vlasti", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14386., 18. 12. 1990., 13.
[1703] Korespodencija vođena 12. 11. 2014 s Ivanom Rogićem, predsjednikom HDZ-a Jablanica.

za Vijeće općina, kandidat HDZ-a Dominik Stojanović izgubio je u prvom krugu.[1704] Na lokalnim izborima, HDZ je izborio 7 mandata (20%).[1705]

U općini Konjic, osnivačka skupština općinskog odbora HDZ-a održana je 22. srpnja 1990. Za prvog predsjednika odbora izabran je Dragutin Perić.[1706] Na izborima za Vijeće općina, kandidat HDZ-a Ivica Ružić izgubio je u prvom krugu.[1707] Na lokalnim izborima, HDZ je izborio 14 mandata (23%).[1708]

Općinski odbor HDZ Lištica (Široki Brijeg) osnovan je 10. kolovoza 1990. Inače, ovaj odbor je bio prva legalno osnovana organizacija HDZ-a u BiH. Za predsjednika odbora izabran je Anđelko Mikulić.[1709] Na izborima za Vijeće općina, kandidat HDZ-a Zdenko Ćosić osvojio je mandat u prvom krugu.[1710] Na lokalnim izborima, ostvarena je apsolutna izborna pobjeda s osvojenih 65 mandata (100%).[1711] Za predsjednika općine izabran je Anđelko Mikulić.[1712] Nakon prvog neuspješnog biranja, Jago Lasić ipak je izabran za predsjednika općinske vlade.[1713]

Inicijativni odbor HDZ-a Livno osnovan je 2. svibnja 1990.[1714] Općinski odbor HDZ-a Livno osnovan je 15. rujna 1990. Za prvog predsjednika odbora izabran je Mate Franjičević.[1715] Na izborima za Vijeće općina, kandidat HDZ-a Stjepan Jurkić osvojio je mandat u prvom krugu.[1716] Na lokalnim izborima, HDZ je ostvario apsolutnu izbornu pobjedu s osvojenih 37 mandata (74%).[1717] Za predsjednika općine izabran je Mirko Baković, dok je za predsjednika općinske vlade izabran Zdravko Mihaljević.[1718]

Inicijativni odbor HDZ-a Ljubuški osnovan je 21. svibnja 1990. Za prvog predsjednika odbora izabran je Nevenko Herceg. Međutim, uoči izbora došlo je do smjene na čelu. Na osnivanju općinskog odbora održanom 21. rujna 1990., za novog predsjednika odbora izabran je Vice Majić. Na izborima za Vijeće općina, kandidat HDZ-a Ivica Lučić osvojio je mandat u prvom krugu.[1719] Na lokalnim izborima, HDZ je ostvario apsolutnu izbornu pobjedu s

---

[1704] *Službeni list SR BiH,* br. 42., 19. 12. 1990.
[1705] N. HERCEG, Z. TOMIĆ, *Izbori u Bosni i Hercegovini*, 82.
[1706] Razgovor vođen 12. 11. 2014 sa Zlatanom Raičem, predsjednikom HDZ-a Konjic.
[1707] *Službeni list SR BiH,* br. 42., 19. 12. 1990.
[1708] N. HERCEG, Z. TOMIĆ, *Izbori u Bosni i Hercegovini*, 82.
[1709] "HDZ – velika politička snaga", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14257., 11. 8. 1990., 3.
[1710] *Službeni list SR BiH,* br. 42., 19. 12. 1990.
[1711] N. HERCEG, Z. TOMIĆ, *Izbori u Bosni i Hercegovini*, 83.
[1712] "Sastav vlade nije prošao", *Oslobođenje*, (Sarajevo), br. 15260., 13. 12. 1990., 5.
[1713] "Izmijenjen sastav", *Oslobođenje*, (Sarajevo), br. 15272., 25. 12. 1990., 4.
[1714] "Ogranak HDZ-a u Livnu", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14157., 3. 5. 1990., 4.
[1715] "Podmuklost stavova", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14293., 16. 9. 1990., 2.
[1716] *Službeni list SR BiH,* br. 42., 19. 12. 1990.
[1717] N. HERCEG, Z. TOMIĆ, *Izbori u Bosni i Hercegovini*, 82.
[1718] Razgovor vođen 10. 9. 2014. s općinskim odborom HDZ-a Livno.
[1719] Razgovor vođen 20. 11. 2014. s Ivom Lučićem, jednim od utemeljitelja HDZ-a Ljubuški.

osvojenih 48 mandata (80%).[1720] Na čelna općinska mjesta izabrani su članovi HDZ. Za predsjednika općine izabran je Milan Šimić, dok je Mladen Nižić izabran za predsjednika općinske vlade.[1721]

Općinski odbor HDZ-a Neum osnovan je 16. rujna 1990. Za predsjednika odbora izabran je Ivan Bender.[1722] Na izborima za Vijeće općina, kandidat HDZ-a Ivica Bender osvojio je mandat u prvom krugu sa 100% glasova.[1723] Na lokalnim izborima, HDZ je ostvario apsolutnu izbornu pobjedu s osvojenih 35 mandata (87%).[1724] Shodno tome, za predsjednika općine izabran je Ivan Bender, dok je za predsjednika općinske vlade izabran Stjepo Leženić.[1725]

U općini Prozor, općinski odbor HDZ-a utemeljen je 13. lipnja 1990. Za prvog predsjednika izabran je Ilija Petrović.[1726] Na izborima za Vijeće općina, kandidat HDZ-a Ilija Petrović osvojio je mandat u prvom krugu.[1727] Na lokalnim izborima, HDZ je ostvario apsolutnu izbornu pobjedu s izborenim 31 mandatom (64%).[1728] Shodno tome, na čelna općinska mjesta izabrani su članovi HDZ-a. Za predsjednika općine izabran je Miško Jozić, dok je za predsjednika općinske vlade izabran Ivan Babić.[1729]

Općinski odbor HDZ-a Posušje osnovan je 11. kolovoza 1990.[1730] Za prvog predsjednika odbora izabran je Frano Hrkač.[1731] Na izborima za Vijeće općina, kandidat HDZ-a Frano Hrkač osvojio je mandat u prvom krugu.[1732] Na lokalnim izborima, HDZ je ostvario apsolutnu pobjedu s osvojenim 51 mandatom (98%).[1733] Za predsjednika općine izabran je Miro Kovač, dok je za predsjednika općinske vlade izabran Ivo Lončar.[1734]

U općini Stolac, općinski odbor HDZ-a osnovan je 23. rujna 1990. Za prvog predsjednika odbora izabran je Anđelko Marković.[1735] Na izborima za Vijeće općina, kandidat HDZ-a Juraj Marić osvojio je mandat u drugom krugu.[1736] Na lokalnim izborima, HDZ je

---

[1720] N. HERCEG, Z. TOMIĆ, *Izbori u Bosni i Hercegovini*, 82.
[1721] "Novi funkcioneri u Ljubuškom", *Oslobođenje*, (Sarajevo), br. 15260., 13. 12. 1990., 5.
[1722] "Spriječiti građanski rat u BiH", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14296., 18. 9. 1990., 6.
[1723] *Službeni list SR BiH,* br. 42., 19. 12. 1990.
[1724] N. HERCEG, Z. TOMIĆ, *Izbori u Bosni i Hercegovini*, 82.
[1725] "Hercegovačko ukazanje nove vlasti", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14386., 18. 12. 1990., 13.
[1726] "S istinom pred ljude", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9659., 11. 7. 1990., 4.
[1727] *Službeni list SR BiH,* br. 42., 19. 12. 1990.
[1728] N. HERCEG, Z. TOMIĆ, *Izbori u Bosni i Hercegovini*, 82.
[1729] "Manje kafana, više tvornica", *Oslobođenje*, (Sarajevo), br. 15366., 31. 3. 1991., 2.
[1730] "Referendum je iluzija", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14259., 13. 8. 1990., 3.
[1731] "Podrška hrvatskoj i slovenskoj vladi", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9754., 14. 10. 1990., 4.
[1732] *Službeni list SR BiH,* br. 42., 19. 12. 1990.
[1733] N. HERCEG, Z. TOMIĆ, *Izbori u Bosni i Hercegovini*, 82.
[1734] "Hercegovačko ukazanje nove vlasti", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14386., 18. 12. 1990., 13.
[1735] "U Herceg – Bosni sloboda za sve", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14302., 25. 9. 1990., 4.
[1736] *Službeni list SR BiH,* br. 42., 19. 12. 1990.

ostvario relativnu pobjedu s osvojenih 17 mandata (38%).[1737] U koalicijskoj podjeli funkcija sa SDS-om i SDA, član HDZ-a Željko Raguž izabran je za predsjednika općine.[1738]

Općinski odbor HDZ-a Trebinje osnovan je 7. rujna 1990. u Ravnom. Za prvog predsjednika odbora izabran je Dragan Vukić.[1739] Na izborima za Vijeće općina, kandidat HDZ-a Vlaho Batina izgubio je u prvom krugu.[1740] Na lokalnim izborima, HDZ je ostvario tri mandata (5%).[1741]

U izbornoj jedinici Mostar, kandidati HDZ-a izabrani u Skupštinu BiH bili su: Ivan Bagarić, Ivica Bender, Mate Boban, Ante Bošnjak, Zdenko Ćosić, Radoslav Dodig, Frano Hrkač, Stjepan Jurkić, Mate Jurković, Mile Kudić, Ivica Lučić, Mariofil Ljubić, Nikola Mandić, Juraj Marić Anđelko Marković, Marinko Pelivan, Ilija Petrović, Vlado Pandžić, Ivan Šarac i Damjan Vlašić.

4. f. Izborna jedinica Sarajevo

Prema popisu iz 1991. udio Hrvata u Sarajevu bio je: (6,6%). Udio po gradskim općinama bio je sljedeći: Centar (6, 8%), Hadžići (3%), Ilidža (9, 4%), Ilijaš (6, 9%), Novi Grad (6, 5%), Novo Sarajevo (9, 2%), Pale (0,8%), Stari Grad (2, 2%), Trnovo (0, 2%), Vogošća (4, 34%). U izbornoj jedinici bile su još općine Breza (4, 9 %), Čajniče (0, 1%), Foča (0, 2%), Fojnica (40%), Goražde (0, 2%), Han Pijesak (0, 1%), Kalinovik (0, 3 %), Kiseljak (52 %), Kreševo (70%), Olovo (3, 8%), Rogatica (0,1%), Rudo (0,1%), Sokolac (0,1%), Vareš (40, 6%), Visoko (4%) i Višegrad (0,1%).[1742]

U izbornoj jedinici Sarajevo birano je 24 zastupnika za Vijeće građana Skupštine BiH. Lista HDZ-a osvojila je jedan mandat (4%). U Skupštinu BiH izabran je Tomislav Obrdalj (Sarajevo).[1743]

Gradski odbor HDZ-a Sarajevo utemeljen je 19. prosinca 1990. Za prvog predsjednika izabran je Zdenko Herceg.[1744] Na izborima za Vijeće općina, kandidat HDZ-a Zvonimir

---

[1737] N. HERCEG, Z. TOMIĆ, *Izbori u Bosni i Hercegovini*, 83.
[1738] "Dvojno formiranje vlasti", *Oslobođenje*, (Sarajevo), br. 15269., 22. 12. 1990., 4.
[1739] "Od razuma do neumlja", *Oslobođenje*, (Sarajevo), br. 15167., 9. 9. 1990., 2.
[1740] *Službeni list SR BiH,* br. 42., 19. 12. 1990.
[1741] N. HERCEG, Z. TOMIĆ, *Izbori u Bosni i Hercegovini*, 83.
[1742] *Nacionalni sastav stanovništva. Rezultati za republiku po opštinama i naseljenim mjestima, Statistički bilten 234,* Sarajevo, 1993.
[1743] *Službeni list SR BiH,* br. 42., 19. 12. 1990.
[1744] Vencel LASIĆ, "Počeci djelovanja HDZ-a u Sarajevu", *Deset godina Hrvatske demokratske zajednice: 1989. - 1999.*, ur. A. Mijatović, 392.

Janeček izgubio je u prvom krugu.[1745] Na izborima za Skupštinu grada, HDZ je izborio četiri mandata (3%).[1746] Nakon konstituiranja gradske skupštine, članica HDZ-a Aleksandra Balvanović izabrana je za potpredsjednicu gradske Skupštine.[1747]

U gradskim općinama također započinje organiziranje HDZ-a. Nakon konstituiranja, za prvog predsjednika općinskog odbora HDZ Centar izabran je Ivan Prskalo.[1748] Na izborima za Vijeće općina, kandidat HDZ-a Josip Čeprnić izgubio je u prvom krugu.[1749] Na lokalnim izborima za skupštinu gradske općine Centar, HDZ je osvojio pet mandata (5%).[1750]

U općini Hadžići, za prvog predsjednika općinskog odbora izabran je Velimir Marić.[1751] Na lokalnim izborima, HDZ nije izborio niti jedan mandat.[1752]

U općini Ilidža, odbor HDZ-a osnovan je 29. srpnja 1990. Za prvog predsjednika općinskog odbora HDZ-a Ilidža izabran je Pavao Ilić. Na izborima za Vijeće općina, kandidat HDZ-a Mijo Stanić izgubio je u prvom krugu. Na lokalnim izborima za skupštinu gradske općine, HDZ je osvojio pet mandata (6,3%).[1753]

U općini Ilijaš, općinski odbor HDZ-a osnovan je 3. studenog 1990. Za prvog predsjednika izabran je Jozo Vidović. Na izborima za Vijeće općina, kandidat HDZ-a Jozo Perić izgubio je u prvom krugu. Na lokalnim izborima, HDZ je osvojio dva mandata (4%).[1754]

U općini Novi Grad, za prvog predsjednika općinskog odbora izabran je Severin Montina.[1755] Na izborima za Vijeće općina, kandidat HDZ-a Miljenko Kvesić izgubio je u prvom krugu.[1756] Na lokalnim izborima za skupštinu općine, HDZ je osvojio četiri mandata (4%).[1757]

Općinski odbor HDZ-a Novo Sarajevo osnovan je 7. rujna 1990. Za prvog predsjednika odbora izabran je Nevenko Herceg.[1758] Na lokalnim izborima, HDZ je osvojio šest mandata (6%).[1759]

[1745] *Službeni list SR BiH,* br. 42., 19. 12. 1990.
[1746] "Pobijedile nacionalne stranke", *Oslobođenje,* (Sarajevo), br. 15241., 22. 11. 1990., 4.
[1747] "Sporna samo procedura", *Oslobođenje,* (Sarajevo), br. 15268., 21. 12. 1990., 10.
[1748] Vencel LASIĆ, "Počeci djelovanja HDZ-a u Sarajevu", *Deset godina Hrvatske demokratske zajednice: 1989. - 1999.*, ur. A. Mijatović, 392.
[1749] *Službeni list SR BiH,* br. 42., 19. 12. 1990.
[1750] N. HERCEG, Z. TOMIĆ, *Izbori u Bosni i Hercegovini*, 81.
[1751] V. LASIĆ, "Počeci djelovanja HDZ-a u Sarajevu", *Deset godina Hrvatske demokratske zajednice: 1989. - 1999.*, ur. A. Mijatović, 392.
[1752] N. HERCEG, Z. TOMIĆ, *Izbori u Bosni i Hercegovini*, 81.
[1753] Razgovor vođen 12. prosinca 2014. s HDZ-om grada Sarajeva.
[1754] Razgovor vođen 12. prosinca 2014. s HDZ-om grada Sarajeva.
[1755] V. LASIĆ, "Počeci djelovanja HDZ-a u Sarajevu", *Deset godina Hrvatske demokratske zajednice: 1989. - 1999.*, ur. A. Mijatović, 392.
[1756] *Službeni list SR BiH,* br. 42., 19. 12. 1990.
[1757] N. HERCEG, Z. TOMIĆ, *Izbori u Bosni i Hercegovini*, 81.
[1758]"HDZ BiH Novo Sarajevo od utemeljenja do danas", (http://hdz-novosarajevo.org/wpfiles/?page_id=11).
[1759] N. HERCEG, Z. TOMIĆ, *Izbori u Bosni i Hercegovini*, 81.

U općini Stari Grad, nakon konstituiranja općinskog odbora za prvog predsjednika izabran je Bruno Grubišić.[1760] Na izborima za Vijeće općina, kandidat HDZ-a Bruno Grubišić izgubio je u prvom krugu.[1761] Na lokalnim izborima, HDZ je izborio jedan mandat (0, 7%).[1762]

U općini Fojnica**,** općinski odbor HDZ-a osnovan je 21. rujna 1990. Za prvu predsjednicu odbora izabrana je Nevenka Bošnjak Mijatović. Ona je također bila i kandidat za Vijeće općina, te je osvojila mandat u drugom krugu. Na lokalnim izborima, HDZ je izborio 12 mandata (33%). Nakon dogovora sa SDA, za predsjednika općinske vlade izabran je član HDZ-a Pavao Zovko.[1763]

Općinski odbor HDZ-a Kiseljak osnovan je 26. srpnja 1990. Za prvog predsjednika izabran je Marko Franković.[1764] On je također bio i kandidat HDZ-a za Vijeće općina, te je osvojio mandat u drugom krugu.[1765] Na lokalnim izborima, HDZ je izborio 18 mandata (45%) i ostvario relativnu pobjedu.[1766] Shodno tome, za predsjednika općine izabran je član HDZ-a Jozo Boro.[1767]

U općini Kreševo, prvi sastanak inicijativnog odbora HDZ-a održan je 18. svibnja 1990. Za predsjednika je izabran Ignac Koštroman. Osnivačka skupština općinskog odbora održana je 30. rujna 1990. godine, ali je za prvog predsjednika odbora izabran Stjepan Lepan.[1768] Na izborima za Vijeće općina, kandidat HDZ-a Mato Vukoja osvojio je mandat u prvom krugu.[1769] Na lokalnim izborima, HDZ je ostvario apsolutnu pobjedu s 60 % osvojenih mandata.[1770] Shodno tome, na čelna općinska mjesta izabrani su članovi HDZ-a. Za predsjednika općine izabran je Vlado Kvesa, dok je za predsjednika općinske vlade izabran Stjepan Lepan.[1771]

U općini Vareš, općinski odbor HDZ-a utemeljen je 22. rujna 1990. Za prvog predsjednika izabran je Anto Pejčinović.[1772] Na izborima za Vijeće općina, kandidat HDZ-a

---

[1760] Vencel LASIĆ, "Počeci djelovanja HDZ-a u Sarajevu", *Deset godina Hrvatske demokratske zajednice: 1989. - 1999.*, ur. A. Mijatović, 392.
[1761] *Službeni list SR BiH,* br. 42., 19. 12. 1990.
[1762] N. HERCEG, Z. TOMIĆ, *Izbori u Bosni i Hercegovini*, 81.
[1763] Razgovor vođen 16. 12. 2014. s dr. Bogomirom Barbićem, bivšim predsjednikom odbora HDZ-a Fojnica.
[1764] "Obljetnica kiseljačkog HDZ-a", (http://artinfo.ba/news/5723/109/Obljetnica-kiseljackog-HDZ-a/d,vijesti-detaljno.aspx).
[1765] *Službeni list SR BiH,* br. 42., 19. 12. 1990.
[1766] N. HERCEG, Z. TOMIĆ, *Izbori u Bosni i Hercegovini*, 82.
[1767] HDZ BiH, Hrvatska travnička regionalna zajednica, 02-02/ 91, 4. 11. 1991.
[1768] Razgovor vođen 7. 11. 2014. s Radojem Vidovićem, načelnikom općine Kreševo.
[1769] *Službeni list SR BiH,* br. 42., 19. 12. 1990.
[1770] N. HERCEG, Z. TOMIĆ, *Izbori u Bosni i Hercegovini*, 82.
[1771] Razgovor vođen 7. 11. 2014. s Radojem Vidovićem, načelnikom općine Kreševo.
[1772] "Istina o Varešu 1. Praljak je unaprijed predao Vareš", (http://www.prometej.ba/index.php/home-7/1076-istina-o-varesu-1-praljak-je-unaprijed-predao-vares).

Pavao Vidović izgubio je u drugom krugu.[1773] Na lokalnim izborima, HDZ je izborio 13 mandata (26%). Nakon konstituiranja lokalne vlasti SK BiH SDP, HDZ je ostao u opoziciji.[1774]

U izbornoj jedinici Sarajevo, kandidati HDZ-a izabrani u Skupštinu BiH bili su: Nevenka Bošnjak Mijatović, Marko Franković, Tomislav Obrdalj i Mato Vukoja.

4. g. Izborna jedinica Tuzla

Prema popisu iz 1991. udio Hrvata po općinama bio je sljedeći: Tuzla (15,5%), Banovići (2%), Bijeljina (0,5%), Bratunac (0,1 %), Brčko (25,3%), Gračanica (0,2%), Gradačac (15, 2%), Kalesija (0,1%), Kladanj (0,1%), Lopare (3, 9%), Lukavac (3,7%), Orašje (75,1%), Srebrenik (6,7%), Šekovići (0,1%), Ugljevik (0,1%), Vlasenica (0,1%), Srebrenica (0,1%), Zvornik (0,1%) i Živinice (7, 3%).[1775]

U izbornoj jedinici Tuzla za Vijeće građana Skupštine BiH birano je 28 zastupnika. Lista HDZ-a osvojila je dva mandata (7%). U Skupštinu BiH izabrani su Marinko Jurišić (Gradačac) i Pero Vasilj (Tuzla).[1776]

U općini Tuzla, inicijativni odbor HDZ-a osnovan je 23. srpnja 1990.[1777] Općinski odbor utemeljen je 20. listopada 1990. Za prvog predsjednika izabran je Pero Vasilj.[1778] Na izborima za Vijeće općina, kandidat HDZ-a Ivo Petrović izgubio je u prvom krugu.[1779] Na lokalnim izborima, HDZ je izborio 5 mandata (5%).[1780] Nakon konstituiranja vlast SK BiH - SDP-a, HDZ je postao opozicija.[1781]

Općinski odbor HDZ-a Banovići osnovan je u jesen 1990. godine, te je po članstvu bio najmanji općinski odbor HDZ BiH. Prvi predsjednik odbora bio je Anto Dokić.[1782] Na lokalnim izborima, HDZ nije osvojio niti jedan mandat.[1783]

[1773] *Službeni list SR BiH,* br. 42., 19. 12. 1990.
[1774] "Istina o Varešu 1. Praljak je unaprijed predao Vareš", (http://www.prometej.ba/index.php/home-7/1076-istina-o-varesu-1-praljak-je-unaprijed-predao-vares).
[1775] *Nacionalni sastav stanovništva. Rezultati za republiku po opštinama i naseljenim mjestima, Statistički bilten 234*, Sarajevo, 1993.
[1776] *Službeni list SR BiH,* br. 42., 19. 12. 1990.
[1777] "Ogranak HDZ-a", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9672., 24. 7. 1990., 4.
[1778] "Povijest stranke", (http://hdzbihsoli.ba/povijest-stranke.html).
[1779] *Službeni list SR BiH,* br. 42., 19. 12. 1990.
[1780] N. HERCEG, Z. TOMIĆ, *Izbori u Bosni i Hercegovini*, 82.
[1781] "Muke sa crvenima", *Oslobođenje*, (Sarajevo), br. 15284., 8. 1. 1991., 3.
[1782] "Povijest stranke", (http://hdzbihsoli.ba/povijest-stranke.html).
[1783] N. HERCEG, Z. TOMIĆ, *Izbori u Bosni i Hercegovini*, 82.

Općinski odbor HDZ-a Brčko osnovan je 23. rujna 1990. Za prvog predsjednika odbora izabran je Mijo Anić.[1784] Na izborima za Vijeće općina, kandidat HDZ-a Bono Perić ispao je u prvom krugu.[1785] Na lokalnim izborima, HDZ je izborio 21 mandat (23%).[1786] Nakon postizanja sporazuma s SDA i SDS-om, član HDZ-a Mato Jurišić izabran je za potpredsjednika općine.[1787]

U općini Gradačac, općinski odbor HDZ-a osnovan je 14. listopada 1990. Za prvog predsjednika izabran je Franjo Matić.[1788] Na lokalnim izborima, HDZ je izborio 12 mandata (15%). [1789] Nakon podjele funkcija s SDA i SDS-om, član HDZ-a Marko Jurišić izabran je za zamjenika predsjednika općinske vlade.[1790]

Općinski odbor HDZ-a Orašje osnovan je 12. rujna 1990. Za predsjednika odbora izabran je Pavo Kobaš.[1791] Na izborima za Vijeće općina, kandidat HDZ-a Ivo Živković pobijedio je u prvom krugu.[1792] Na lokalnim izborima, HDZ je ostvario apsolutnu pobjedu, u kojoj je izboreno 35 mandata (70%).[1793] Za predsjednika općine izabran je član HDZ-a Pavo Kobaš, dok je za predsjednika općinske vlade izabran član HDZ-a Pavle Đoić.[1794]

U općini Lopare, općinski odbor HDZ-a osnovan je u Drijenča - Čeliću, jedinom općinskom mjestu s većinskim hrvatskim stanovništvom. Za predsjednika odbora izabran je Slavko Bojić.[1795] Na lokalnim izborima, HDZ je izborio jedan mandat (2%).[1796]

Općinski odbor HDZ-a Lukavac osnovan je 9. rujna 1990. Za prvog predsjednika izabran je Vlatko Tunjić.[1797] Na izborima za Vijeće općina, kandidat HDZ-a Mijo Božić izgubio je u prvom krugu.[1798] Na lokalnim izborima, HDZ je osvojio jedan mandat (2%).[1799]

U općini Srebrenik, nakon konstituiranja općinskog odbora HDZ-a, za prvog predsjednika odbora izabran je Mato Matijević.[1800] Na lokalnim izborima, HDZ je osvojio 3 mandata (5%).[1801]

[1784] "Osnivačka skupština općinskog odbora HDZ Brčko", *Vjesnik,* (Zagreb) br. 15452., 25. 9. 1990., 3.
[1785] *Službeni list SR BiH,* br. 42., 19. 12. 1990.
[1786] N. HERCEG, Z. TOMIĆ, *Izbori u Bosni i Hercegovini*, 82.
[1787] Admir POSAVLJAK, "Brčkom su ubijali dušu, II. dio", (http://dzematrahic.ba/new/index.php?option=com_content&view=article&id=9481:feljton-brkom-su-ubijali-duu-2-dio&catid=63:brkog-i-okoline&Itemid=88).
[1788] "Uklonjena državna zastava", *Oslobođenje,* (Sarajevo), br. 15204., 16. 10. 1990., 4.
[1789] N. HERCEG, Z. TOMIĆ, *Izbori u Bosni i Hercegovini*, 82.
[1790] "Izabran Izvršni odbor", *Oslobođenje,* (Sarajevo), br. 15281., 4. 1. 1991., 16.
[1791] "Osnivačka skupština općinskog odbora HDZ-a Orašje", *Glasnik HDZ-a,* (Zagreb), br. 24., 12. 10. 1990., 45.
[1792] *Službeni list SR BiH,* br. 42., 19. 12. 1990.
[1793] N. HERCEG, Z. TOMIĆ, *Izbori u Bosni i Hercegovini*, 81.
[1794] "Bratska podjela fotelja", *Oslobođenje,* (Sarajevo), br. 15263., 16. 12. 1990., 3.
[1795] "Povijest stranke", (http://hdzbihsoli.ba/povijest-stranke.html).
[1796] N. HERCEG, Z. TOMIĆ, *Izbori u Bosni i Hercegovini*, 81.
[1797] Vlatko TUNJIĆ, "Mnogo toga se dešavalo", *Deset godina Hrvatske demokratske zajednice: 1989. - 1999.*, ur. A. Mijatović, Zagreb, 1999., 449. - 450.
[1798] *Službeni list SR BiH,* br. 42., 19. 12. 1990.
[1799] N. HERCEG, Z. TOMIĆ, *Izbori u Bosni i Hercegovini*, 82.

Općinski odbor HDZ-a Živinice osnovan je 25. kolovoza 1990. Za prvog predsjednika odbora izabran je Ivo Andrić.[1802] Na lokalnim izborima, HDZ je osvojio 2 mandata (3%).[1803]

U izbornoj jedinici Tuzla, kandidati HDZ-a izabrani u Skupštinu BiH bili su: Marinko Jurišić, Pero Vasilj i Ivo Živković.

4. h. Izborna jedinica Zenica

Prema popisu iz 1991. udio Hrvata po općinama bio je sljedeći: Zenica (15, 5%), Bugojno (34, 2%), Busovača (48, 2%), Donji Vakuf (5%), Gornji Vakuf / Uskoplje (42,5%), Kakanj (29, 6%), Kupres (39, 6%), Pucarevo/ Novi Travnik (39, 6%), Travnik (37, 1%), Vitez (45, 5%), Zavidovići (13, 2%) i Žepče (39, 6%).[1804]

U izbornoj jedinici Zenica birano je 15 zastupnika za Vijeće građana Skupštine BiH. Lista HDZ-a je osvojila četiri mandata (27 %). U Skupštinu BiH izabrani su Vjekoslav Barač (Zenica), Franjo Petrović (Travnik), Marko Prskalo (Bugojno) i Franjo Vrbić (Zavidovići).[1805]

Općinski odbor HDZ-a Zenica osnovan je 24. siječnja 1990. Prvi predsjednik inicijativnog odbora bio je Slavko Miletić. No, za prvog predsjednika općinskog odbora izabran je ipak Dominik Šakić.[1806] Na izborima za Vijeće općina, kandidat HDZ-a Blago Artuković izgubio je u prvom krugu.[1807] Na lokalnim izborima za skupštinu, HDZ je izborio 8 mandata (9%).[1808]

Inicijativni odbor HDZ-a u Bugojnu osnovan je 10. lipnja 1990. Za predsjednika je izabran Nikola Križanac.[1809] Osnivačka skupština općinskog odbora održana je 26. kolovoza 1990. No, za prvog predsjednika općinskog odbora izabran je Marko Prskalo.[1810] Na izborima za Vijeće općina, kandidat HDZ-a Vladimir Šoljić izgubio je u drugom krugu.[1811] Iznenađujuće, HDZ je na lokalnim izborima ostvario relativnu pobjedu s 21 izborenim

---

[1800] "Povijest stranke", (http://hdzbihsoli.ba/povijest-stranke.html).
[1801] N. HERCEG, Z. TOMIĆ, *Izbori u Bosni i Hercegovini*, 83.
[1802] "Povijest stranke", (http://hdzbihsoli.ba/povijest-stranke.html).
[1803] N. HERCEG, Z. TOMIĆ, *Izbori u Bosni i Hercegovini*, 83.
[1804] *Nacionalni sastav stanovništva. Rezultati za republiku po opštinama i naseljenim mjestima, Statistički bilten 234*, Sarajevo, 1993.
[1805] *Službeni list SR BiH,* br. 42., 19. 12. 1990.
[1806] Razgovor vođen 22. 11. 2014. s predsjednikom HDZ-a Zenica Josipom Pojavnikom.
[1807] *Službeni list SR BiH,* br. 42., 19. 12. 1990.
[1808] N. HERCEG, Z. TOMIĆ, *Izbori u Bosni i Hercegovini*, 83.
[1809] "Inicijativni odbor HDZ u Bugojnu", *Vjesnik*, (Zagreb) br. 15346., 11. 6. 1990., 5.
[1810] Razgovor vođen 10. 10. 2104. s odborom HDZ-a Bugojno.
[1811] *Službeni list SR BiH,* br. 42., 19. 12. 1990.

mandatom (35%).[1812] No, nakon konstituiranja lokalne Skupštine, član HDZ-a Vladimir Šoljić ipak je izabran za predsjednika općine.[1813]

U općini Busovača, općinski odbor HDZ-a osnovan je 30. rujna 1990. Za prvog predsjednika odbora izabran je Vjekoslav Barač.[1814] Na izborima za Vijeće općina, kandidat HDZ-a Niko Grubešić pobijedio je u drugom krugu.[1815] Na lokalnim izborima**,** HDZ je ostvario relativnu izbornu pobjedu. Osvojili su 20 mandata (40%).[1816] Shodno koalicijskom dogovoru s SDA i SDS-om, član HDZ-a Zoran Marić izabran je za predsjednika općine.[1817]

Općinski odbor HDZ-a Uskoplje / Gornji Vakuf osnovan je 6. lipnja 1990. Za prvog predsjednika odbora izabran je Pavo Sičaja.[1818] Na izborima za Vijeće općina, kandidat HDZ-a Ivan Šarić izgubio je u drugom krugu.[1819] Na lokalnim izborima, HDZ je osvojio 18 mandata (43%).[1820] U podjeli općinskih funkcija sa SDA, član HDZ-a Ante Oreč izabran je za predsjednika općinske vlade.[1821]

Općinski odbor HDZ-a Kakanj osnovan je 14. listopada 1990. Za prvog predsjednika odbora izabran je Drago Dujmović.[1822] Na izborima za Vijeće općina, kandidat HDZ-a Branko Petričević izgubio je u drugom krugu.[1823] Na lokalnim izborima, HDZ je osvojio 13 mandata (22%).[1824] Nakon dogovora sa SDA-a, član HDZ-a Franjo Marić izabran je za predsjednika općinske vlade.[1825]

U općini Kupres, inicijativni općinski odbor HDZ-a osnovan je 12. lipnja 1990. Za prvog predsjednika odbora izabran je Josip Maleš.[1826] No, uoči izbora dolazi do smjene. Za novog predsjednika odbora izabran je Božo Rajić.[1827] Na izborima za Vijeće općina, kandidat HDZ-a Božo Rajić izgubio je u drugom krugu.[1828] Na lokalnim izborima, HDZ je osvojio 15

[1812] N. HERCEG, Z. TOMIĆ, *Izbori u Bosni i Hercegovini*, 81.
[1813] "Gunđanje i oprez", *Oslobođenje*, (Sarajevo), br. 15272., 25. 12. 1990., 4.
[1814] ICTY, Svjedočenje Zorana Marića 1. 6. 2000. u slučaju Kordić i Čerkez (IT-95-14/2).
[1815] *Službeni list SR BiH,* br. 42., 19. 12. 1990.
[1816] N. HERCEG, Z. TOMIĆ, *Izbori u Bosni i Hercegovini*, 81.
[1817] ICTY, Svjedočenje Zorana Marića 1. 6. 2000. u slučaju Kordić i Čerkez (IT-95-14/2).
[1818] "U Uskoplju svečano obilježena 24. obljetnica osnutka HDZ", (http://izboribih.com/hdz/U-Uskoplju-svecano-obiljezena-24.-obljetnica-osnutka-HDZ-BiH-168).
[1819] *Službeni list SR BiH,* br. 42., 19. 12. 1990.
[1820] N. HERCEG, Z. TOMIĆ, *Izbori u Bosni i Hercegovini*, 81.
[1821] "Glasanje bez odbornika SDA", *Oslobođenje*, (Sarajevo), br. 15268., 21. 12. 1990., 4.
[1822] "Osnivačka skupština HDZ općine Kakanj", *Glasnik HDZ-a*, (Zagreb), br. 26., 26. 10. 1990., 36.
[1823] *Službeni list SR BiH,* br. 42., 19. 12. 1990.
[1824] N. HERCEG, Z. TOMIĆ, *Izbori u Bosni i Hercegovini*, 82.
[1825] "Ni demokratski, ni kulturno", *Oslobođenje*, (Sarajevo), br. 15273., 26. 12. 1990., 4.
[1826] Razgovor vođen s Pericom Romićem, načelnikom općine Kupres i predsjednikom odbora HDZ-a
[1827] "Izvršni odbor od 31 člana", *Oslobođenje*, (Sarajevo), br. 15176., 18. 9. 1990., 4.
[1828] *Službeni list SR BiH,* br. 42., 19. 12. 1990.

mandata (35%).[1829] Međutim, nakon konstituiranja vlasti SDS-a, HDZ je postao lokalna opozicija.[1830]

U općini Novi Travnik, općinski odbor HDZ-a osnovan je u kolovozu 1990.[1831] Za prvog predsjednika odbora izabran je Jozo Sekić. Na lokalnim izborima, HDZ je osvojio 16 mandata (30%).[1832] Na izborima za Vijeće općina, kandidat HDZ-a Ivo Skopljaković pobijedio je u drugom krugu.[1833] Nakon koalicijskog dogovora sa lokalnim SDA, član HDZ-a Jozo Sekić izabran je za predsjednika općine.[1834]

Općinski odbor HDZ-a Travnik osnovan je 14. listopada 1990. Za prvog predsjednika odbora izabran je Martin Udovičić.[1835] Na izborima za Vijeće općina, kandidat HDZ-a Nenad Josip Zec izabran je u drugom krugu.[1836] Na lokalnim izborima, HDZ je izborio 12 mandata (33%).[1837] Nakon dogovora sa SDA-a, član HDZ-a Ivica Pavlić izabran je za predsjednika općinske vlade.[1838]

U općini Vitez, općinski odbor HDZ-a osnovan je 23. rujna 1990. Za prvog predsjednika odbora izabran je Pero Skopljak.[1839] Na izborima za Vijeće općina, kandidat HDZ-a Zlatko Ružić izgubio je u drugom krugu.[1840] Na lokalnim izborima, HDZ je ostvario relativnu pobjedu sa 22 mandata (37%).[1841] Poslije dogovora sa SDA, za predsjednika općine izabran je član HDZ-a Ivan Šantić.[1842]

U općini Zavidovići**,** općinski odbor HDZ predstavio se 27. kolovoza 1990.[1843] Osnivačka skupština održana je 16. rujna 1990. Za prvog predsjednika izabran je Pero Josipović.[1844] Na izborima za Vijeće općina, kandidat HDZ-a Ilija Petković izgubio je u prvom krugu.[1845] Na lokalnim izborima, HDZ je izborio 11 mandata (11%).[1846]

[1829] N. HERCEG, Z. TOMIĆ, *Izbori u Bosni i Hercegovini*, 82.
[1830] "A narod trpi ...", *Oslobođenje*, (Sarajevo), br. 15443., 18. 6. 1991., 4.
[1831] "Osnivačka skupština HDZ Novi Travnik", *Glasnik HDZ-a*, (Zagreb), br. 26., 26. 10. 1990., 36.
[1832] N. HERCEG, Z. TOMIĆ, *Izbori u Bosni i Hercegovini*, 82.
[1833] *Službeni list SR BiH,* br. 42., 19. 12. 1990.
[1834] Svjedočenje J. Sekića za obranu generala Praljka, Ljubuški, rujan 2005. (http://www.slobodanpraljak.com/MATERIJALI/ISKAZI/JozoSekic.pdf)
[1835] Vidi Smiljan PAVLOVIĆ, *Travnički ljetopis 1990 - 1995. g., Knjiga prva,* Travnik 2002.
[1836] *Službeni list SR BiH,* br. 42., 19. 12. 1990.
[1837] N. HERCEG, Z. TOMIĆ, *Izbori u Bosni i Hercegovini*, 82.
[1838] "Ni demokratski, ni kulturno", *Oslobođenje*, (Sarajevo), br. 15273., 26. 12. 1990., 4.
[1839] Anto VALENTA, "Počeci javljanja, nastajanja i osnutka HDZ-a u Vitezu", *Deset godina Hrvatske demokratske zajednice:1989.-1999.*, ur. A. Mijatović, 461.- 464.
[1840] *Službeni list SR BiH,* br. 42., 19. 12. 1990.
[1841] N. HERCEG, Z. TOMIĆ, *Izbori u Bosni i Hercegovini*, 81.
[1842] "Gunđanje i oprez", *Oslobođenje*, (Sarajevo), br. 15272., 25. 12. 1990., 4.
[1843] "Straha više nema", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9706., 27. 8. 1990., 4.
[1844] "Sloboda i suverenost naroda", *Oslobođenje*, (Sarajevo), br. 15176., 18. 9. 1990., 4.
[1845] *Službeni list SR BiH,* br. 42., 19. 12. 1990.
[1846] N. HERCEG, Z. TOMIĆ, *Izbori u Bosni i Hercegovini*, 83.

Općinski odbor HDZ-a Žepče osnovan je 4. lipnja 1990. Za prvog predsjednika odbora izabran je Ivo Lozančić. Na izborima za Vijeće općina izabran je član HDZ-a Perica Jukić. U izborima za lokalnu skupštinu, HDZ je ostvario relativnu pobjedu (37%). Nakon sporazuma s SDA, za predsjednika općine izabran je član HDZ-a Franjo Galić. Na ostale najvažnije općinske funkcije izabrani su članovi SDA.[1847]

U izbornoj jedinici Zenica, kandidati HDZ-a izabrani u Skupštinu BiH bili su: Vjekoslav Barač, Niko Grubešić, Perica Jukić, Franjo Petrović, Marko Prskalo, Ivo Skopljaković, Franjo Vrbić i Nenad Josip Zec.

U izborima za Skupštinu BiH, HDZ BiH ostvario je izniman uspjeh. Od predviđenih 50 predstavnika Hrvata u Skupštini BiH, iz HDZ-a BiH izabrano je 45 kandidata. Najviše kandidata izabrano je u općinama izbornih jedinica Mostar, Zenica i Doboj. Nadalje, HDZ je pobijedio na lokalnim izborima u 26 općina, stoga je u njima dobio mogućnost kroz koalicijske dogovore sa SDA i SDS-om, izabrati svoje kandidate na mjesta predsjednika općina. Osim toga, dobivena je i mogućnost za postavljanje članova HDZ-a na mjesta potpredsjednika općine i predsjednika općinske vlade. Ne treba govoriti, koliki je to bio napredak u prisutnosti Hrvata na svim razinama vlasti, u odnosu na prethodno komunističko razdoblje.

4. i. Konstituiranje demokratskih vlasti BiH

Nakon izborne pobjede, na sjednici Predsjedništva HDZ-a BiH održanoj 17. prosinca 1990. najviše govora bilo je o skorom preuzimanju vlasti. U međuvremenu, održan je stranački skup u Bugojnu, na kojem su članovi HDZ-a pripremani za preuzimanje vlasti. Da bi se vodila što bolja kadrovska politika, osnovana je unutarstranačka komisija. Na kraju je zaključeno, da je potrebno reorganizirati stranku, da bi mogla bolje odgovoriti "potrebama vremena".[1848]

Vrlo brzo postignut je dogovor o podjeli najviših republičkih funkcija sa SDA i SDS-om. Shodno ostvarenim rezultatima, podijeljene su i funkcije. Za predsjednika Predsjedništva BiH izabran je čelnik SDA Alija Izetbegović, za predsjednika Skupštine izabran je član SDS-

[1847] Franjo MARIĆ, *Kronologija Žepačkog kraja 1458. – 2008.*, Zagreb - Žepče, 2008., 453. – 455.
[1848] OP A. Beljo, Zapisnik sa sastanka Predsjedništva HDZ BiH, Sarajevo, 17. 12. 1990. Dokument u posjedu autora.

a Momčilo Krajišnik, dok je član HDZ-a Jure Pelivan izabran za predsjednika Vlade BiH.[1849] Odmah nakon dogovora o konstituiranju Vlade, iz HDZ BIH su tvrdili da su pronašli najuglednije ljude za svoje resore u Vladi. No, bilo je još iznenađenja. U javnosti se pojavila glasina da nekadašnji komunistički vlastodršci Branko Mikulić i Hrvoje Ištuk žele pristupiti HDZ-u. Unatoč njihovoj prethodnoj politici, S. Kljuić je zaključio da su ipak dobrodošli u HDZ, što je bilo temeljeno na politici pomirbe.[1850]

Skupština BiH konstituirana je 20. prosinca 1990. Za potpredsjednika Skupštine izabran je član HDZ-a Mariofil Ljubić.[1851] Krajem siječnja 1991. izabrani su članovi Vlade BiH. Uz mandatara, Juru Pelivana, novi članovi Vlade iz HDZ-a bili su Jerko Doko (narodna obrana), Tomislav Krstičević (saobraćaj), Miro Lasić (Komisija za kadrove) i Vitomir Lukić (Komisija za vjerske poslove).[1852]

Nakon konstituiranja vlasti, među prvim službenim posjetima novog demokratskog vodstva BiH bila je službena posjeta Hrvatskoj. Bili su na gosti na proglašenju demokratskog Ustava. No, sastav delegacije odavao je buduće probleme u vladajućoj koaliciji. U delegaciji su bili predsjednik Predsjedništva BiH Alija Izetbegović i članovi HDZ-a član Predsjedništva BiH Stjepan Kljuić, mandatar vlade Jure Pelivan i potpredsjednik Skupštine BiH Mariofil Ljubić. Znači, delegacija je bila bez predstavnika SDS-a i srpskog naroda.[1853] Par dana poslije, nakon dugih godina progona Katoličke crkve, HDZ BiH je povodom božićnih blagdana organizirao svečani prijem. Na primanju su bili prisutni svi članovi Predsjedništva SR BiH.[1854]

5. HDZ BiH i izlazak Hrvatske iz Jugoslavije

Odmah je bilo vidljivo da će koalicija nacionalnih stranaka teško voditi zajedničku politiku BiH. Početkom prosinca 1990. na slovensko – hrvatskom sastanku, bilo je govora i o političkim prilikama u BiH. Nakon sastanka, predsjednik Tuđman je ponovno iznio da BiH s Hrvatskom "čini prirodnu cjelinu". Nadalje, ponovio je da Hrvatska priznaje granice BiH, ali je najavio obranu hrvatskih interesa ukoliko bude promjena granica na tragu zahtjeva Srbije. Ponovio je da se iz Hrvatske ne negira nacionalni identitet Muslimana, ali je ukazao da postoji

[1849] I. LUČIĆ, *Uzroci rata, Bosna i Hercegovina 1980. - 1992. godine*, 286. -287., 297.
[1850] "Postignut dogovor o vladi", *Oslobođenje*, (Sarajevo), br. 15266., 19. 12. 1990., 6.
[1851] "Jednoglasno Alija Izetbegović", "Start nove vlasti", *Oslobođenje*, (Sarajevo), br. 15269., 22. 12. 1990., 3.
[1852] "BiH dobila vladu" *Oslobođenje*, (Sarajevo), br. 15307., 31. 1. 1991., 1.
[1853] "Primanja dr. Tuđmana", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14390., 22. 12. 1990., 32.
[1854] "Prijem povodom Božića i pobjede HDZ" *Oslobođenje*, (Sarajevo), br. 15274., 27. 12. 1990., 3.

veliki broj osoba koje se izjašnjavaju Hrvatima islamske vjeroispovijesti. Navedeni stavovi izazvali su uglavnom negativne reakcije u BiH iz redova SDS-a, SDA, ali i SK-SDP-a BiH. No, v.d. predsjednik HDZ BiH S. Kljuić je ocijenio Tuđmanove stavove kao "njegovo demokratsko pravo", ali je ponovno naglasio da se politički dogovor ipak mora postići u BiH.[1855]

Devetog siječnja 1991. donesena je znana Naredba o razoružanju paravojnih formacija u Predsjedništvu SFRJ. Uz otvorenu potporu Srbije, Hrvatskoj je prijetila intervencija JNA, o čemu je bilo govora u prethodnim poglavljima. No, kakav je bio stav vodstva BiH i HDZ-a BiH prema tome? Usred moguće intervencije, u Sarajevu je 21. siječnja 1991. održan sastanak delegacija BiH i Hrvatske. Stav vodstva BiH bio je povoljan za hrvatske interese i djelomice je pridonio popuštanju pritiska na Hrvatsku.[1856] Odmah potom, Predsjedništvo SR BiH je zatražilo odgodu primjene Naredbe, uz tvrdnju da bi "ishitrena primjena" mogla imati katastrofalne posljedice.[1857] Dan poslije, u Beogradu je održan sastanak delegacija BiH i Srbije. U delegaciji BiH iz redova HDZ-a bili su Stjepan Kljuić i Jure Pelivan.[1858] Nakon beogradskog sastanka, iz HDZ-a BiH su naglasili razlike u politikama Srbije i Hrvatske prema BiH. Ustvrdili su da Hrvatska bezuvjetno podržava suverenost i cjelovitost BiH, dok je Srbija uvjetuje opstankom Jugoslavije. Za kraj, S. Kljuić je zaključio da je Jugoslavija najoptimalnije rješenje za sve, stoga svi akteri na političkoj sceni moraju odustati od "ekstremnih zahtjeva".[1859]

U međuvremenu, organizacije HDZ-a BiH odazvale su se pozivu Izvršnog odbora HDZ-a da 26. siječnja 1991. održe masovne protestnih skupova poradi potpore obrani "hrvatske demokracije i suverenosti od velikosrpskih, unitarističkih i boljševičkih snaga".[1860] Usto, iz vodstva HDZ-a BiH također je najavljen poziv svim bosanskohercegovačkim Hrvatima da "stanu u obranu" Hrvatske ukoliko dođe do vojne intervencije.[1861]

Jasno, glavna tema sastanka Predsjedništva HDZ-a BiH održane 29. siječnja 1991. bila je sigurnosna kriza zbog moguće intervencije JNA. Najprije, bili su zadovoljni postignutim dogovorom o mirnom rješenju u Predsjedništvu SFRJ. Usto, zaključeno je da je potrebno reagirati na medijske napade u kojima se Hrvati prikazuju kao ustaše, te je istaknuto da

---

[1855] "BiH u političkim igrama", *Oslobođenje*, (Sarajevo), br. 15259., 12. 12. 1990., 3.
[1856] "Razvoj demokracije briše nesporazume", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14419., 22. 1. 1991., 3.
[1857] "Ishitrena primjena – katastrofalne posljedice" *Oslobođenje*, (Sarajevo), br. 15298., 22. 1. 1991., 1.
[1858] "Sačuvati Jugoslaviju kao zajedničku državu svih naroda" *Oslobođenje*, (Sarajevo), br. 15299., 23. 1. 1991., 1.
[1859] "Srbija uslovljava bh. suverenost" *Oslobođenje*, (Sarajevo), br. 15300., 24. 1. 1991., 3.
[1860] "Poziv na obranu Hrvatske", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14422., 25. 1. 1991., 32.; "Mirni protesti protiv ugrožavanja suvereniteta Republike Hrvatske", *Večernji list*, (Zagreb), br. 9857., 27. 1. 1991., 4.-5.
[1861] "Poziv na obranu Hrvatske", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14423., 26. 1. 1991., 14

politiku HDZ-a BiH treba nastojati provoditi kroz institucije BiH. Podržan je nastavak stranačke mirotvorne politike, te je također dana podrška S. Kljuiću za njegovu javnu potporu Hrvatskoj. Na kraju je zaključeno da je potrebna zajednička politika i jedinstvo hrvatskog naroda, ali i bolja unutarstranačka koordinacija, te poboljšanje kadrovske politike.[1862] K tome, na napade iz dijela javnosti, da je HDZ BiH svojom podrškom Hrvatskoj narušio suverenitet BiH, odgovoreno je da ona nije uperena protiv suverenosti BiH, te su kao nedemokratski odbačeni zahtjevi u kojima je tražena zabrana HDZ-a.[1863]

U međuvremenu, krajem siječnja 1991. održalo se zasjedanje Skupštine BiH. Na scenu je ponovno izašlo različito gledanje koalicijskih partnera na ključne političke točke. Ovaj put, razlog su bile različite ocjene krize uzrokovane Naredbom Predsjedništva SFRJ, ali i različiti pogledi na političku budućnost BiH. Uz protivljenje SDS-a, odbijena je inicijativa SDA za uvrštenje "Deklaracije o suverenosti BiH" na dnevni red sjednice. Također je odbijena inicijativa HDZ o zakonskom reguliranju upotrebe jezika i pisma u BiH.[1864] Potom je u raspravi došlo do okršaja između zastupnika SDS-a i HDZ-a. Zastupnik SDS-a Radoslav Brđaninin zatražio je utvrđivanje odgovornosti S. Kljuića, zbog njegove podrške Hrvatskoj. U govoru nije birao riječi, stoga su zastupnici HDZ-a napustili sjednicu.[1865] Sukob je izglađen, nakon što je intervenirao predsjednik Skupštine M. Krajišnik[1866] Na istom tragu, bio je prvi nesporazum unutar Vlade BiH. Predsjednik Jure Pelivan zatražio je trenutni prestanak uplata iz BiH u saveznu blagajnu. No, tome se usprotivio ministar financija i član SDS-a Momčilo Pejić s obrazloženjem da bi to bilo nezakonito.[1867]

Tu ipak nije bio kraj. Krajem siječnja 1991. sinkroniziranom pritisku JNA, Srbije i pobunjenih Srba na Hrvatsku, pridružili su se i Srbi iz BiH. Posebno je odjeknula optužba Srba iz istočne Hercegovine da se Hrvati zapadne Hercegovine naoružavaju, te im i prijete.[1868] No, u biti, tom se navodnom ugrozom opravdavalo osnivanje Srpskih nacionalnih vijeća širom BiH. Inače, bila su to nelegitimna tijela, kao i prethodno osnovana u Hrvatskoj, te su rušila suverenitet BiH.[1869] Navodi o prijetnjama iz zapadne Hercegovine odmah su demantirani iz HDZ-a BiH. Istaknuto je da HDZ BiH podržava ravnopravnost svih naroda, stoga su i predložili osnivanje Vijeća naroda kao dijela Skupštine BiH. K tome, predsjednik

---

[1862] OP A. Beljo, HDZ BiH, Zapisnik sa sjednice Predsjedništva, Broj: 31/91, Sarajevo, 29. 1. 1991. Dokument u posjedu autora.
[1863] "Ko je kriv, neka odgovara" *Oslobođenje*, (Sarajevo), br. 15306., 30. 1. 1991., 3.
[1864] "Deklaracija o suverenosti" *Oslobođenje*, (Sarajevo), br. 15307., 31. 1. 1991., 2.
[1865] "Na početku – parlamentarna kriza", *Večernji list,* (Zagreb), br. 9862., 1. 2. 1991., 4.
[1866] "Raspravom do kompromisa" *Oslobođenje*, (Sarajevo), br. 15308., 1. 2. 1991., 1.
[1867] "Prvi ministarski nesporazumi" *Oslobođenje*, (Sarajevo), br. 15312., 5. 2. 1991., 3.
[1868] I. LUČIĆ, *Uzroci rata, Bosna i Hercegovina 1980. - 1992. godine*, 206. - 215.
[1869] "Karadžić i Hercegovci" *Glasnik HDZ-a*, (Zagreb), br. 43., 22. 2. 1991., 9.

Kljuić je ustvrdio da je poradi što manjih sukoba "osobno zatvorio vrata jastrebovima" u HDZ BiH.[1870]

Tijekom veljače 1991. u fokusu politike HDZ-a BiH bilo je rješavanje nekih recidiva komunističkog sustava. Prije svega, bilo je to pitanje komunističkih medija. Unatoč tome što su postali dio novih vlasti BiH, nastavljeni su konstantni napadi na HDZ iz službenih medija. Shodno tome, najavljeno je traženja promjena u njihovim upravljačkim strukturama.[1871] K tome, također je najavljena uspostava pariteta zaposlenih u državnoj upravi BiH, zbog nesrazmjerne zastupljenosti Hrvata.[1872]

Krajem veljače 1991. ubrzani su međurepublički pregovori o budućnosti Jugoslavije. Istovremeno, dolazi do konačne kristalizacije pozicije SDA prema pitanju državnog uređenja Jugoslavije. Klub zastupnika SDA u Skupštini BiH zatražio je usvajanje "Deklaracije o državnoj suverenosti i nedjeljivosti BiH", te su podržali prijedlog konfederacije kao konačnog prijedloga BiH tijekom pregovora. Jasno, zastupnici SDS-a su odbacili oba zahtjeva. U kontraprijedlogu, najavili su davanje ovlasti S. Miloševiću za svoje zastupanje u budućem rješavanju krize, jer su tvrdili da ih stalno preglasava koalicija SDA i HDZ-a BiH. Inače, HDZ BiH je bio pasivan u tom sukobu, ali se stalno tvrdilo da ne žele "Jugoslaviju kakva je danas".[1873] Nakon stava iz SDA da i oni podržavaju konfederalni model, HDZ BiH je potvrdio da je to također njihov stranački stav, ali se ipak apeliralo da se "ne dolijeva ulje u vatru".[1874]

No, za što se još zalagao HDZ BiH u jugoslavenskim pregovorima o budućnosti Jugoslavije? Prije svega, tvrdili su da je potrebno usvojiti akt o suverenosti BiH, poradi bolje pozicije BiH u pregovorima. Drugi politički zahtjevi bili su u stvari na tragu zahtjeva iz Hrvatske. Traženi su čisti međurepublički računi, te uvođenje demokratskih vrijednosti kao što su nacionalna ravnopravnost, ljudske slobode i slobodno tržište.[1875] Traženo je također smanjenje savezne administracije, uz uravnoteženje nacionalne strukture, te prestanak promocije kroz saveznu administraciju, politike samo određenih republika.[1876]

Sredinom ožujka 1991. propao je još jedan pokušaj intervencije JNA u Hrvatskoj. Na trodnevnoj sjednici Predsjedništva SFRJ, koja je započela 12. ožujka 1991., protiv uvođenja izvanrednog stanja bio je i predstavnik BiH B. Bogićević. U HDZ-u BiH bili su zadovoljni raspletom sjednice, te stavom B. Bogičevića. Bila je to promjena, jer su do tada bili

---

[1870] "Hrvati nikome ne prijete", *Večernji list,* (Zagreb), br. 9874., 13. 2. 1991., 4.
[1871] "Kljuić: Stalno me prisluškuju", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14433., 6. 2. 1991., 4.
[1872] "Nismo ugroženi, ali nismo ravnopravni" *Oslobođenje*, (Sarajevo), br. 15328., 20. 2. 1991., 4.
[1873] I. LUČIĆ, *Uzroci rata, Bosna i Hercegovina 1980. - 1992. godine*, 299. - 301.
[1874] "Nismo odustali od konfederacije" *Oslobođenje*, (Sarajevo), br. 15341., 6. 3. 1991., 2.
[1875] "Yu – summit izravno", *Večernji list,* (Zagreb), br. 9888., 27. 2. 1991., 4.
[1876] "Smanjiti diplomatski kor" *Oslobođenje*, (Sarajevo), br. 15334., 27. 2. 1991., 7.

nezadovoljni Bogičevićevim stavovima. Najviše su bili nezadovoljni njegovim ponašanjem tijekom sukoba hrvatske policije sa srpskim pobunjenicima u Pakracu, te tijekom intervencije JNA protiv demonstracija srpske opozicije. Također su izneseni još neki stavovi o rješavanju političke krize. Istaknuto je da organi federacije moraju raditi sve do novog jugoslavenskog dogovora, te da Srbija i Crna Gora moraju djelovati kroz institucije za demokratski dogovor. Jugoslavija je bila moguća "jedino kao demokratska", dok je vojska jedino imala budućnost kao "vojska svih naroda", te ukoliko u njoj nadvladaju "demokratske snage".[1877] No, nije trebalo čekati do novog hrvatskog sukoba sa srpskim pobunjenicima. Na sam katolički Uskrs, hrvatske snage vratile su okupirano područje Plitvica u hrvatski pravni poredak. Iz HDZ-a BiH, te događaje su osudili kao teroristički akt. Usto, bili su nezadovoljni tretiranjem srpskih terorista u zaključcima Predsjedništva SFRJ, jer su tretirani jednako hrvatskim regularnim snagama. Ovaj put, u HDZ BiH su bili nezadovoljni stavom B. Bogičevića.[1878]

Usporedno dolazi do pogoršanja sigurnosne situacije u BiH. U Sarajevu je 31. ožujka 1991. održan skup Patriotske lige BiH. Bio je to začetak organiziranja obrane muslimanskog naroda. Samo tjedan dana poslije, zaustavljeno je oružje na području istočne BiH, koje je JNA trebala podijeliti lokalnim Srbima.[1879] Bio je to povod da Klubovi zastupnika SDA i HDZ na sjednici Skupštine BiH održanoj 12. i 13. travnja 1991. zatraže raspravu o sigurnosnom stanju. U raspravi su zastupnici HDZ-a također zatražili odgovornost članova vojnog vrha, te su izrazili protivljenje stvaranju novih SAO Krajina na tlu BiH.[1880]

Jasno, sigurnosni problemi bili su glavna tema na sjednici Predsjedništva HDZ BiH održanoj 16. travnja 1991. Sukladno pogoršanoj situaciji, uvedeno je stalno dežuranje u lokalnim organizacijama HDZ-a, te je upućena poruka članstvu da ne vuku samoinicijativne poteze. Kao najveći sigurnosni problemi u BiH proglašena su područja B. Krajine i istočne Hercegovine, ali i Bihaća zbog srpske pobune u RH. Dana je potpora vladi BiH za očuvanje teritorijalnog integriteta.[1881] Istovremeno, iz HDZ-a BiH su slane sve dostupne informacije o naoružavanju Srba u Hercegovini i Bosansku krajini u zagrebačku središnjicu.[1882]

Nakon početka procesa stvaranja SAO Krajina u BiH, iz vodstva SDS-a su počeli stalno tvrditi da općine zapadne Hercegovine s hrvatskim stanovništvom, također teže stvaranju svojih autonomnih teritorijalnih jedinica. U međuvremenu, održana su i dva

---

[1877] "Pomiješanost kao vrlina" *Oslobođenje*, (Sarajevo), br. 15354., 19. 3. 1991., 4.; "U subotu konvencija stranke" *Oslobođenje*, (Sarajevo), br. 15355., 20. 3. 1991., 3.
[1878] "Najodgovorniji - Predsjedništvo i SIV", *Večernji list,* (Zagreb), br. 9922., 3. 4. 1991., 8.
[1879] I. LUČIĆ, *Uzroci rata, Bosna i Hercegovina 1980. - 1992. godine*, 312. - 314.
[1880] "Transport oružja i opštinskih odluka" *Oslobođenje*, (Sarajevo), br. 15379., 13. 4. 1991., 3.
[1881] OP A. Beljo, HDZ BiH, Izvod iz zapisnika, Broj: 151/91, Sarajevo, 16. 4. 1991. Dokument u posjedu autora.
[1882] OP A. Beljo, HDZ BiH, Izvješće za središnjicu HDZ-a, Sarajevo, 12. 4. 1991. Dokument u posjedu autora.

bilateralna sastanaka Tuđman – Milošević, koji su izazvali veliku pažnju javnosti, jer je bilo razgovora i o sudbini BiH. No, usto je konsturirana optužba da se tu pregovaralo o podjeli BiH. Sve navedeno trebalo je opravdati poteze SDS-a BiH o stvaranju srpskih autonomija. Međutim, iz HDZ BiH su odbacili navode iz SDS-a. Formiranje hrvatskih teritorijalnih jedinica nije bilo cilj politike HDZ-a, nego je cilj bila suverena i nedjeljiva BiH. Nadalje, sastanci Tuđman – Milošević ocijenjeni su kao traženje rješenja, jer su najveći politički nesporazumi bili na hrvatsko - srpskoj liniji. Usto, podržano je održavanje republičkih referenduma, koji su trebali potvrditi stavove o budućem ustroju jugoslavenske države.[1883] K tome, potvrđeno je da predsjednik A. Izetbegović iznosi stavove Predsjedništva BiH u pregovorima i u ime HDZ BiH.[1884]

Ipak, neutralna politika muslimanskog vodstva postajala je sve veći problem u hrvatsko - muslimanskim odnosima. U travnju 1991. u stranačkom glasilu HDZ-a je bilo dosta govora o tim nesuglasicama. Za početak, naglašena je distinkcija između politika Hrvatske i Srbije prema BiH. Najvažnija je bila ta da Hrvatska podržava suverenu BiH, dok Srbija nije sklona tome. Zatim se zaključuje, da je za Srbiju " neutralnost BiH poželjna" samo dok se "ne slomi Hrvatsku". Potom se isticalo da je samo "čvrsta stega" unutar HDZ BiH, dopustila muslimanskom vodstvu vođenje dotadašnje politike neutralnosti. Na kraju se zaključuje, da uz naoružavanje tamošnjih Srba i stvaranje srpskih autonomija, daljnja perspektiva muslimanske neutralnosti "nije izgledna".[1885]

Početak svibnja 1991. donio je novu eskalaciju sigurnosnih problema u Hrvatskoj i BiH. Nakon pokolja hrvatskih policajaca u B. Selu, veliki broj odbora HDZ-a u BiH dao je potporu hrvatskom vodstvu u obrani suvereniteta.[1886] Ubrzo slijede masovne demonstracije u Splitu u kojima gine regrut JNA. Dan poslije, Hrvati Hercegovine, u Pologu zaustavljaju jedinice JNA iz Mostara koje su krenule prema Dalmaciji. Nakon što su odbili propustiti jedinice, na teren izlaze S. Kljuić i A. Izetbegović. Zanimljivo, istup S. Kljuića dočekan je s negodovanjem, dok je istup A. Izetbegovića zadobio simpatije prisutnih. Bio je to pokazatelj sve većeg nezadovoljstva ponašanjem S. Kljuića kao hrvatskog predstavnika, jer se smatralo da ne štiti dovoljno hrvatske interese.[1887] Inače, Kljuić je na Široki Brijeg došao izravno sa sjednice Glavnog odbora HDZ BiH. Nakon upoznavanja sa situacijom na terenu, iz Glavnog odbora HDZ BiH upućene su upute svim općinskim odborima u slučaju daljnjeg pogoršanja stanja.

[1883] "Nedjeljiva i suverena BiH" *Oslobođenje*, (Sarajevo), br. 15383., 17. 4. 1991., 4.
[1884] "Ambasadori na provjeri" *Oslobođenje*, (Sarajevo), br. 15390., 24. 4. 1991., 4.
[1885] "Nestalo neodređenih" *Glasnik HDZ-a*, (Zagreb), br. 51., 19. 4. 1991., 12.
[1886] "Obrana Hrvatske – osuda terorizma", *Večernji list,* (Zagreb), br. 9952., 4. 5. 1991., 6.
[1887] I. LUČIĆ, *Uzroci rata, Bosna i Hercegovina 1980. - 1992. godine*, 314. - 315.

Prije svega, u slučaju intervencije JNA trebalo je čekati upute hrvatskog vodstva preko HRT-a. Osuđena je također upotreba sile i mogućnost cijepanja RH i BiH. Istaknuto je da JNA može biti poštovana, samo dok se ponaša prema zakonu. Upućen je poziv svim vojnim regrutima da odbiju moguću naredbu za pucanje, te da se odazivaju na vojne vježbe samo prema zakonu, ali je ponovno podržana inicijativa za služenje vojnog roka u BiH. Nadalje, dane su upute za rad stranke u mogućim izvanrednim prilikama. Za početak, trebalo je preimenovati Tajništvo u Štab HDZ-a i usklađivati informacije s terena, dok je vodstvo trebalo pravovremeno i istinito informirati javnost. K tome, poradi obrane je trebalo provesti povezivanje općinskih odbora, dok je sve članove HDZ-a koji se ne pridržavaju ovih uputa trebalo odmah suspendirati.[1888] Nakon smirivanja stanja na Š. Brijegu, iz HDZ-a BiH su tvrdili da JNA štiti nelegalne odluke o uspostavi SAO B. Krajine. Proces je ocijenjen kao sličan onome u Hrvatskoj. Podijeljeno je oružje lokalnim Srbima, te su poticani na pobunu po uzoru na Knin, te se napadalo HDZ kao remetilački faktor. Stoga je zaključeno da Hrvati iz zapadne Hercegovine trebaju biti pripravni na sve.[1889]

Usporedno, u Skupštini BiH definirana je radna grupa koja je trebala napokon usuglasiti zajedničku poziciju BiH u pregovorima.[1890] Jasno, zbog SDS-a je ubrzo propalo usvajanje tog zajedničkog dokumenta. Potom je novu političku krizu izazvala blokada izbora S. Mesića za predsjednika Predsjedništva SFRJ.[1891] Za HDZ BiH nije bilo dvojbe, po njima je Mesić bio legitimni predsjednik Predsjedništva SFRJ. Stoga su najavili odbacivanje legalnosti Predsjedništva bez izbora Mesića. Usto, iznesen je stranački stav o mogućnosti rješenja sigurnosne krize. Zatraženo je pozivanje saveznog SUP da uspostavi red i mir na teritoriju BiH, dok je JNA trebala čuvati cestu Zagreb – Split. Stav je bio pomalo neusklađen sa činjeničnim stanjem, jer su ove savezne institucije u biti već postale saveznice politke Srbije.[1892]

Prema svim dotadašnjim najavama, odlučujući mjesec za sudbinu Jugoslavije, bio je lipanj 1991. Zadnji sastanak republičkih predsjednika održan je 6. lipnja 1991. u Sarajevu. Nakon prethodnih neuspjeha u pregovorima, Izetbegović i Gligorov predstavili su svoju kompromisnu platformu za očuvanje Jugoslavije. Međutim, u svijetlu nadolazećih odluka o razdruživanju, inicijativa nije dobro primljena u Hrvatskoj i Sloveniji. Samo dva dana poslije, pobunjeni kninski milicajci prelaze na teritorij BiH, te neometano vrše svoju smotru.

[1888] OP A. Beljo, HDZ BiH, Izvod iz zapisnika, Broj: 183/91, 7. 5. 1991. Dokument u posjedu autora.
[1889] "Hercegovina poslije tenkova" *Glasnik HDZ-a*, (Zagreb), br. 57., 31. 5. 1991., 26.- 27.
[1890] "Dokument o budućnosti BiH", *Večernji list,* (Zagreb), br. 9963., 15. 5. 1991., 6.
[1891] "Hajdučija i u Bosni", *Večernji list,* (Zagreb), br. 9970., 22. 5. 1991., 2.
[1892] "Bajramović nas vrijeđa", *Večernji list,* (Zagreb), br. 9977., 29. 5. 1991., 9.

Navedeno je A. Izetbegović vidio kao agresiju na BiH, ali je ipak prošlo bez sankcija. Istog dana, Tuđman na sjednici Vrhovnog državnog vijeća iznio je upozorenje hrvatskim političarima u BiH da "trebaju biti pripremljeni" za buduće događaje (hrvatsko razdruživanje op.a.). Zatim je u Splitu 12. lipnja 1991. održan tripartitni sastanak predsjednika Tuđmana, Miloševića i Izetbegovića. Uz već znane teme razgovora, također su razgovarali o mogućnostima kantonizacije BiH. Međutim, nakon povratka u Sarajevo, izgleda da je A. Izetbegović pod pritiskom iz SDA odustao od moguće kantonizacije BiH.[1893]

Čini se da nisu samo unutar SDA bili protiv kantonizacije BiH. Glavni tajnik HDZ-a Ivan Markešić je javno ustvrdio da je BiH povijesno suverena, stoga joj nije potrebna Jugoslavija. No, bio je također protiv kantonizacije, koje je vidio kao odricanje od hrvatske i franjevačke povijesti na cijelom teritoriju BiH.[1894] Nakon neuspjeha u dogovaranju zajedničke pozicije, te usporedno sa splitskim sastankom, u Skupštini BiH je vođena rasprava o tome kakav bi trebao biti položaj BiH u Jugoslaviji. Tijekom rasprave, Klub zastupnika HDZ-a podržao je suverenu BiH koja ulazi u zajednicu suverenih država. Jasno, Klub zastupnika SDS podržao je jedino ostanak BiH u federativnoj Jugoslaviji.[1895]

Usred svega, po svjedočenju S. Kljuića, u Zagrebu je 13. lipnja 1991. održan sastanak vodstva HDZ-a BiH s predsjednikom Tuđmanom. S obzirom na skoru moguću hrvatsku odluku o razdruživanju, otvaralo se pitanje statusa Hrvata u BiH, stoga su tema razgovora bile moguće strategije politike HDZ-a BiH. Prva strateška opcija promišljala je mogući ustroj Jugoslavije, gdje je zaključeno da je konfederacija najbolje rješenje. Druge dvije, ticale su se političke budućnosti BiH. Prva je bila integralna i suverena BiH. Druga je također imala dvije opcije. Pod jedan, tematizirala se mogućnost unutarnje podjele BiH, u kojoj bi se Hrvati i Muslimani u svojim teritorijalnim jedinicama povezali s Hrvatskom, dok je pod dva bila mogućnost generalne podjele BiH, u kojoj bi svaki narod uzeo svoj dio teritorija BiH. Na sastanku se predsjednik HDZ BiH Kljuić izjasnio za integralnu i suverenu BiH, jer je smatrao da je to jedina opcija koju bi Muslimani prihvatili.[1896]

Nakon višednevnog zasjedanja, u Saboru je 25. lipnja 1991. donesena odluka o nastanku samostalne i suverene Hrvatske. Bila je to nova situacija za Hrvate u BIH, koji su

[1893] I. LUČIĆ, *Uzroci rata, Bosna i Hercegovina 1980. - 1992. godine*,
[1894] "Narod neće rezervate" *Oslobođenje*, (Sarajevo), br. 15445., 20. 6. 1991., 3.
[1895] "Stavovi Klubova poslanika o položaju BiH u YU državnoj zajednici" *Oslobođenje*, (Sarajevo), br. 15438., 13. 6. 1991., 5.
[1896] ICTY, Prlić i ostali (IT -04-74), Transkript svjedočenja S. Kljuića, 27. 6. 2006., 45. - 47.

time ostali pravno u SFRJ. Donesena odluka je podržana u HDZ-u BiH, te s vidjela kao "potvrda izražene želje hrvatskog naroda na referendumu".[1897]

6. Organizacijsko ustrojavanje HDZ-a BiH

Početkom 1991. završen je prijedlog programa rada stranke za tekuću godinu. U uvodu dokumenta se navodilo da su u prvoj fazi rada ispunjeni politički ciljevi HDZ BiH, ali se ipak konstatitiraju određene organizacijske manjkavosti. Kao veliki problem, vidjela se činjenica što kroz statut nije bio razrađen odnos sa središnjicom, te odnos općinskih odbora s vodstvom HDZ-a BiH, te središnjicom HDZ-a. Kao još jedan problem, vidjelo se nesankcioniranje članova koji ne istupaju u skladu s programom HDZ-a, dok je zbog financijske stabilnosti trebalo regulirati evidenciju članstva i naplatu članarine. U navedenom programu je bilo 27 točaka. Kroz njih je u određenom vremenu trebalo riješiti određena pitanja kao što su: organizacija stranke i članarine, nabavke službenih vozila i uređenja financijskih knjiga. Osim toga, trebalo je ostvariti što jači kontakt sa središnjicom poradi unutarnje koordinacije, te što boljeg rješavanja unutarstranačkih razmirica. Nadalje, potrebnim se vidjelo osnovati stručne komisije unutar lokalnih organizacija, dostaviti pojedinačnu analizu o stanju iz svih općinskih odbora, te nastaviti slanje njihovih izvještaja svaki mjesec. Najavljena je također izrada novog Statuta, te priprema nove konvencije stranke. Zatraženo je također uvrštavanje delegata iz HDZ BiH u središnja tijela stranke, te koordinacija rada kluba skupštinskih poslanika. Nadalje, trebalo je što prije ustrojiti rad stranačke mladeži, osnovati komisije za stručno osposobljavanje, ojačati kontakte s hrvatskim iseljeništvom, te osnovati vlastiti novinski list. Usto, trebalo je pratiti opće socijalno stanje, te izraditi ekonomskog programa za općine s ekonomskim problemima radi poboljšanja gospodarske situacije.[1898]

Navedene točke potom su sažete u Političku platformu HDZ BiH za stranačku Konvenciju. U njoj se navodilo da je HDZ BiH "integralni dio jedinstvenog HDZ kao što su hrvatski narod i njegova povijest u BiH dio istog hrvatskog nacionalnog bića", te su izbori pokazali da je HDZ BiH "legitimni predstavnik hrvatskog naroda u BiH", koji zastupa interese onako kako "odgovara vitalnim interesima čitavog hrvatskog naroda" uz "uvažavanje sredine" u kojoj djeluju. Zatražena je zastupljenost hrvatskog naroda u svim oblastima društva gdje se ostvaruju njegova prava. Politički ciljevi bili su suverenost BiH, nepovredivost

[1897] "Nezaustavljivi demokratski procesi" *Oslobođenje*, (Sarajevo), br. 15451., 26. 6. 1991., 4.
[1898] OP A. Beljo, Program rada HDZ BiH u 1991. god., Sarajevo, 9. 1. 1991. Dokument u posjedu autora.

granica i potpuna ravnopravnost sa ostalim republikama, te podrška kulturnom razvoju hrvatskog naroda, uz upotrebu hrvatskog književnog jezika. Također su kao ciljevi navedeni uvođenje tržišnog gospodarstva, gospodarsko jačanje i izgradnja infrastrukture krajeva s hrvatskim stanovništvom, te povratak iseljenika. Podržani su pregovori o budućnosti Jugoslavije u kojima BiH suvereno nastupa, ali bez prijetnji silom. Tražila se i depolitizacija JNA, kao i smanjivanje vojne potrošnje, u skladu s političkim prilikama. Usto, istaknuta je briga za očuvanje okoliša i očuvanje prirodnih bogatstava.[1899]

Na sjednici Predsjedništva HDZ BiH održanoj 13. veljače 1991. najvažnija donesena odluka bila je zakazivanje stranačke Konvencije za 23. ožujka 1991. u Mostaru. U svrhu što bolje organizacije Konvencije, dogovoren je novi sastanak stranačkog vodstva. Određen je dio članova organizacijskog odbora za Konvenciju. Na konvenciji je trebalo izabrati stranačkog predsjednika, jer je problem bio legitimitet S. Kljuića, koji je još od Perinovićeve smjene bio vršitelj dužnosti. Nadalje, trebalo je izabrati još trideset i tri člana Predsjedništva, te sedam članova Glavnog odbora (uže tijelo). Usto, trebalo je izabrati članove Suda časti HDZ BiH, Komisije za Statut, Nadzornog odbora, te Izvršni upravni odbor HDZ BiH s 121 članom.[1900] Na sjednici Predsjedništva održanoj 25. veljače 1991. najviše se govorilo o organizaciji stranačke Konvencije. Prije svega, raspravljano je o kriterijima za izbor delegata iz općinskih odbora, koji će sudjelovati na Konvenciji. Za određivanje je bio bitan broj Hrvata u općini, te postotak članova HDZ-a. Prema tim kriterijima, najveći broj delegata dolazio je iz odbora općina zapadne Hercegovine, Bosanske Posavine i srednje Bosne.[1901] K tome, na sjednici je za glavnog koordinatora HDZ-a BiH izabran Ivan Markešić, dok je Husein Kurtagić za izabran za glavnog koordinatora marketinških djelatnosti.[1902]

No, uoči Konvencije, izbilo je unutarstranačko nezadovoljstvo Kljuićevim vodstvom. Jedan od tih nezadovoljnika, bio je Miro Lasić. Svoje nezadovoljstvo izrazio je potom članovima središnjice. U svom pismu A. Belji, Lasić je optužio Kljuića za šutnju o krucijalnim pitanjima hrvatskog naroda u BiH. Osim toga, Lasić je tvrdio da je Kljuić svojom politikom tijekom konstituiranja vlasti, doveo HDZ u pasivan položaj, te da samovoljno odbacuje kvalitetne stranačke kadrove.[1903] Izgleda da Lasić u tom razmišljanju nije bio usamljen, jer je potom i don A. Baković podnio ostavku na funkcije u HDZ BiH. Razlog za

[1899] OP A. Beljo, Politička platforma HDZ BiH, Sarajevo, 23. 3. 1991. Dokument u posjedu autora.
[1900] OP A. Beljo, HDZ BiH, Za HDZ Zagreb, Broj: 35/91, Sarajevo, 14. 2. 1991. Dokument u posjedu autora.
[1901] OP A. Beljo, HDZ BiH, Prijedlog za konvenciju HDZ BiH u Mostaru, Broj: 53/91, Sarajevo, 25. 2. 1991. Dokument u posjedu autora.
[1902] OP A. Beljo, HDZ, Zagreb, 25. 2. 1991. Dokument u posjedu autora.
[1903] OP A. Beljo, Za gosp. Antu Belju, osobno pismo Mile Lasića, Sarajevo, 27. 2. 1991. Dokument u posjedu autora.

njegovu ostavku bio je sukob s S. Kljuićem i A. Beljom, koji su tvrdili predsjedniku Tuđmanu da on ometa rad HDZ BiH. U kasnijem pismu predsjedniku Tuđmanu, Lasić je odbacio Kljuićeve optužbe, te je ustvrdio da Kljuić nakon njegove ostavke više nema isprike za svoje loše rezultate u vođenju stranke.[1904]

Konvencija HDZ-a BiH održana je 22. i 23. ožujka 1991. u Mostaru. Tijekom Konvencije birano je cijelo novo vodstvo HDZ BiH. Osim predsjednika HDZ-a, trebalo je izabrati članove Predsjedništva HDZ BiH, te glavnog tajnika HDZ BiH. Također je trebalo izabrati članove Suda časti, Komisiju za Statut, Nadzorni odbor, te Izvršni upravni odbor.[1905] Izborni favorit za novog predsjednika bio je Stjepan Kljuić, jer je dobio potporu iz najvećeg broja općinskih odbora. Poslije Kljuića, kao najveći favorit kotirao je Mate Boban, koji je uglavnom dobio potporu od odbora iz zapadne Hercegovine.[1906] Nakon glasovanja, za predsjednika stranke izabran je Stjepan Kljuić, za potpredsjednike su izabrani Vitomir Lukić iz Sarajeva i Mate Boban iz Gruda. Za glavnog tajnika izabran je Ivan Markešić iz Sarajeva, dok je za glavnog rizničara Krešimir Rom iz Sarajeva. K tome, u Predsjedništvo su po regionalnom ključu izabrani Vlado Šantić iz Bihaća, Martin Udovičić iz Travnika, Iko Stanić iz Dervente i Zdenko Ćosić iz Lištice.[1907]

Osim sigurnosnih problema, na sjednici Predsjedništva HDZ BiH održanoj 16. travnja 1991. bilo je govora o organizacijskim i unutarstranačkim pitanjima. Nakon rasprave, zatraženo je usvajanje stranačkog programa za 1991. u svim lokalnim stranačkim organizacijama. Nadalje, trebalo je radi prezentiranja politike HDZ-a realizirati stranačke tribine u domovini i inozemstvu. Dogovorena je također nova podjela poslova unutar stranačkog vodstva. U toj podjeli, Mate Boban je zadužen za gospodarsku i komunalnu oblast, Iko Stanić i Martin Raguž za pravna pitanja, Vitomir Lukić za kulturu, Jerko Doko za policiju i obranu, Vjekoslav Barać za zdravstvo, Stjepan Kljuić, Ivan Markešić i Smiljko Šagolj za javno informiranje. Ustrojena je također nova kadrovska komisija, u kojoj su bili Ivan Markešić, Jerko Doko i Mariofil Ljubić. Također su određeni su ljudi za rješavanje unutarstranačkih problema općinskih odbora u Bugojnu, Bosanskom Brodu i Tuzli. [1908] Usto, izgleda da financijska situacija nije bila baš najbolja. Stoga je upućena zamolba središnjici u Zagreb, od koje je zatražena materijalna i financijska pomoć. Za razloge lošeg financijskog stanja navedeni su slabo prikupljanje sredstava pri općinskim odborima zbog teškog

[1904] OP A. Beljo, Predsjedništvu HDZ BiH, Ostavka A. Bakovića, Sarajevo, 15. 3. 1991. Dokument u posjedu autora.
[1905] OP A. Beljo, HDZ BiH, Poslovnik o izborima na Konvenciji HDZ BiH. Dokument u posjedu autora.
[1906] OP A. Beljo, HDZ BiH, Kandidati za izbor predsjednika HDZ BiH. Dokument u posjedu autora.
[1907] OP A. Beljo, HDZ BiH, Predsjedništvo HDZ BiH. Dokument u posjedu autora.
[1908] OP A. Beljo, HDZ BiH, Izvod iz zapisnika, Broj: 151/91, Sarajevo, 16. 4. 1991. Dokument u posjedu autora.

gospodarskog stanja. Sredstva su također bila potrebna do stabiliziranja situacije i poradi organizacijskog jačanja. Na kraju se izražava nada za razumijevanje radi poteškoća.[1909]

U sjeni zaustavljanja tenkovske jedinice JNA kod Š. Brijega, održana je 7. svibnja 1991. sjednica Glavnog odbora. Glavni odbor je konstituiran kao novo stranačko tijelo, te su verificirani mandati svim izabranima na funkcije na Konvenciji. Potom je članovima Glavnog odbora predstavljen rad stranačkog Predsjedništva, te je konstatirano da je obveza općinskih odbora provoditi program koji su dobili početkom 1991. Ipak, ostavljena je mogućnost nadopune tog programa s prijedlozima iz lokalnih odbora. Na kraju je donesen zaključak da je zbog teške financijske situacije potrebno ažurirati plaćanje članarina.[1910] Istovremeno, pristigla je informacija da Muslimani iz općina istočne Bosne zbog nezadovoljstva politikom SDA, žele osnovati odbore HDZ-a. Međutim, S. Kljuić je tu ponudu odbio, jer se nije želio zamjerati SDA koje je vidio kao političke saveznike.[1911]

Uoči referenduma koji je odlučivao o hrvatskoj neovisnosti, na sastanku svih Koordinacionih odbora HDZ-a održanom 10. i 11. svibnja 1991. u Zagrebu, sudjelovali su i odbori iz HDZ BiH.[1912] Glavne teme razgovora bili su sigurnosni problemi uzrokovani srpskom pobunom i ponašanjem JNA, predstojeći referendum o suverenoj Hrvatskoj, ali i organizacijski problemi s kojima se susreću organizacije HDZ-a. Na sastanku su usvojene četiri izjave.[1913]

S ciljem konstituiranja sustava stranke kao što je u hrvatskom HDZ-u, krajem svibnja 1991. dolazi do organiziranja rada Mladeži HDZ BiH. S tom svrhom, u Zagrebu je 25. svibnja 1991. održan sastanak Mladeži HDZ-a i predstavnika Inicijativnog odbora Mladeži HDZ-a BiH. Zatim su u Inicijativni odbor Mladeži HDZ-a BiH izabrani: Miodrag Paponja, Zoran Tomić, Matko Krstičević, Sandrina Obrdalj, Zlatko Glavinić, Zdenko Grbavac, Tomislav Jurić, Ante Rašić i Stjepan Antić. Prema postignutom dogovoru, u suradnji sa Središnjicom, trebalo je kroz 60 dana pripremiti osnivačke skupštine Mladeži HDZ-a BiH na svim razinama. Sam rad Mladeži trebao je biti određen kroz tematske odbore: znanost, gospodarstvo, obrazovanje, demografija, kultura, umjetnost, ekologija i sport. No, temeljni cilj stranačkog

[1909] OP A. Beljo, HDZ BiH, Glavnom tajniku, g. A. Belji, Broj: 130/91-I, Sarajevo, 12. 4. 1991. Dokument u posjedu autora.
[1910] OP A. Beljo, HDZ BiH, Izvod iz zapisnika, Broj: 183/91, 7. 5. 1991. Dokument u posjedu autora.
[1911] OP A. Beljo, HDZ BiH, Izvješće, 8. 5. 1991. i 20. 5. 1991. Dokument u posjedu autora.
[1912] OP A. Beljo, HDZ, Svim Koordinacijskim odborima u inozemstvu i domovini, Zagreb, 6. 5. 1991. Dokument u posjedu autora.
[1913] OP A. Beljo, Skraćeni zapisnik Koordinacijskih odbora HDZ-a iz domovine i iseljeništva, Zagreb, 10. i 11. 5. 1991. Dokument u posjedu autora.

rada s mladima bilo je stvaranje novog članstva, te poboljšanje svekolikog položaja Hrvata u BiH.[1914]

[1914] OP A. Beljo, HDZ Novo Sarajevo, Odluka, 25. 5. 1991. Dokument u posjedu autora.

IX. ZAKLJUČAK

Hrvatska demokratska zajednica, najznačajnija politička stranka u hrvatskoj povijesti, osnovana je kao demokratska inicijativa na samom početku demokratizacije u Hrvatskoj. Iz te inicijative nastala je potom stranka, koja je premoćno pobijedila na prvim demokratskim izborima u Hrvatskoj, te na izborima u BiH. Ipak, u BiH je bila samo dio pobjedničke koalicije nacionalnih stranaka. Od samog početka, HDZ je imao elemente nacionalnog pokreta, što je značilo, da su u članstvu bile dobrodošle osobe svih političkih profila, koje su podržavale osnovne političke ciljeve HDZ-a. Ti ciljevi bili su suverenost Hrvatske i hrvatskog naroda, te smjena komunističke vlasti i uspostava demokratskog društva. No, navedeno nije bila laka zadaća, zbog uvjeta u kojima je sve započelo. Na početku demokratizacije u Hrvatskoj, komunistička politika "jugoslavenske sinteze" i "hrvatske šutnje" bila je u punoj snazi. Od svih republika, povijest progona političkih protivnika bila je najteža baš u Hrvatskoj. Nasuprot tome, na političkim scenama SR Slovenije i SR Srbije, već su bile formirane nacionalne politike s uglavnom definiranim zajedničkim političkim ciljevima, te je u njihovim javnim prostorima dobrano načet monopol komunističkih vlasti. Usto, vodstvo Jugoslavenske narodne armije, duboko indoktrinirano komunističkom ideologijom, protivilo se procesu demokratizacije, te su podržavali proces ponovne centralizacije državnog ustroja, pri čemu se nisu libili prekršiti savezni Ustav. Osim toga, veliki politički uteg u Hrvatskoj, predstavljalo je srpsko pitanje. Tijekom komunističkog režima, u velikom dijelu hrvatske javnosti postojao je istinit dojam, da Srbi politički upravljaju Hrvatskom. To je pitanje nastalo, prije svega, zbog njihovog udjela u državnom i partijskom aparatu komunističke Hrvatske, koji je daleko premašivao njihov udjel u stanovništvu. Problem je također bila odredba hrvatskog Ustava iz 1974., s kojom je "podijeljen suverenitet" između Hrvata i Srba. Navedena odredba izazvala je podosta rasprave, u kojoj se postavljalo pitanje da li su kroz nju Srbi postali konstitutivni narod u Hrvatskoj. No, iako je bilo različitih tumačenja odredbe, činjenično stanje bilo je jasno. Srbi su uživali prava kao konstitutivni narod. Unatoč tome, nakon dolaska na vlast Slobodana Miloševića, hrvatski Srbi podržali su u velikom broju novu nacionalnu politiku Srbije.

U tom kontekstu, početkom 1989. nastao je prvi temeljni program Hrvatske demokratske zajednice, pod nazivom "Prednacrt programa za pokretanje Hrvatskog demokratskog zbora". Bio je to politički odgovor Franje Tuđmana na projugoslavenski program UJDI-a, prvog osnovanog demokratskog udruženja u Hrvatskoj, ali i na formirane

politike u Sloveniji i Srbiji. U sadržaju Prednacrta bili su navedeni "autentični" hrvatski politički interesi: demokratizacija društva, suverenost hrvatskog naroda i Hrvatske na svim društvenim poljima, rješenje demografskih pitanja, suradnja s velikim hrvatskim iseljeništvom, te uvođenje slobodnog tržišta i pristupanje europskim demokratskim političkim asocijacijama. Inače, autor programa, Franjo Tuđman je bio nesumnjivo iznimno jaka politička osobnost. Bio je bivši general JNA i nekadašnji visokorangirani pripadnik komunističkog sustava, ali i politički disident, nakon što je suđen dva puta za hrvatski nacionalizam. Unatoč progonu, u društvenoj izolaciji F. Tuđman nastavlja s političkim djelovanjem. Unutar toga, politički surađuje s osobama sličnih političkih sudbina, te piše svoje prve demokratske političke programe. Najvažnija točka u tim programima bila je politička pomirba unutar hrvatskog naroda, na temelju koje je trebalo ostvariti nacionalne ciljeve. Ta Tuđmanova politička promišljanja predstavljena su krajem 1980-ih i hrvatskom iseljeništvu u SAD-u i Kanadi. Izneseno je primljeno s odobravanjem među hrvatskim iseljeništvom. Ubrzo, Franjo Tuđman sudjeluje na tajnom sastanku jednog opozicijskog kruga na Plešivici, na kojem je postignut dogovor o osnivanju Inicijativnog kruga za osnivanje demokratskog udruženja. Izabran je i prvi predsjednik. Izbor je, ponajprije zbog biografije, pao na Franju Tuđmana. No, ipak je izabran, tek nakon što je ponuđenu funkciju odbio Marko Veselica, još jedan karizmatični hrvatski politički disident.

Kao netom izabrani predsjednik Inicijativnog kruga, F. Tuđman predstavlja javnosti svoj Prednacrt na tribini u Društvu književnika Hrvatske. Jasno, nakon dugotrajne komunističke vlasti, tribina je izazvala veliko zanimanje javnosti, te je bila iznimno politički uspješna. U istupima na tribini bili su izraženi jasni zahtjevi za promjenom politike Hrvatske, koji su u biti rušili temelje komunističke politike. Jasno, iznimno jaki napadi vlasti i medija koji su uslijedili, bili su jasna naznaka prepoznavanja ozbiljnog političkog takmaca. Nakon smirivanja stanja, F. Tuđman započinje kadrovsko jačanje Inicijativnog kruga. Inače, Inicijativni krug tada još nema čvrstu formu, te se mogao učlaniti svatko tko je podržavao programske osnove Prednacrta ili je mogao pomoći u organizaciji nove demokratske inicijative. U tom procesu, F. Tuđman je bio otvoren prema svima, jer je smatrao da je u rušenju komunističkog sustava nužno opozicijsko jedinstvo. Ipak, to je bilo pomalo i promašeno, jer se unutar tek nastajuće opozicije, kasnije susreo s legitimnim liderskim ambicijama drugih. U međuvremenu, tek osnovana demokratska inicijativa dobila je ime Hrvatska demokratska zajednica, te je također pokrenut zakonski proces koji je trebao rezultirati osnivačkom skupštinom. Jasno, to se pokušavalo ostvariti u skladu sa zakonom. Prema zakonu, rad HDZ-a je trebao započeti kroz SSRN, pa stoga započinju prvi međusobni

kontakti. Iako su prvi odjeci sa zajedničkih sastanaka bili pozitivni, uskoro su iz SSRN-a zatražili odgodu osnivanja.

Istovremeno, unutar Inicijativnog kruga dolazi do prvih osobnih sukoba, jer je dio članova bio nezadovoljan Tuđmanovim vodstvom. U tom nezadovoljstvu, bilo je različitih primjedbi. Dio članova ga je optuživao za provedbu samovolje, dok je dio tražio prolongiranje osnivanja i izbjegavanje sukoba sa komunističkim vlastima. Neki su bili nezadovoljni Tuđmanovim spominjanjem ZAVNOH-a i AVNOJ-a u programskim točkama i laganim pristupanjem u članstvo nekadašnjih članova Saveza komunista, dok je dio za predsjednika Inicijativnog kruga želio jednog od braće Veselica. No, iako su nezadovoljnici bili heterogeni u svojim zahtjevima, predvođeni Vladimirom Veselicom, zajednički su se ujedinili u opoziciju Tuđmanu. Ubrzo su kroz protežiranje članova Veseličine frakcije, navedena podvajanja pokušale iskoristiti komunističke vlasti. Unatoč tome, Tuđman sa suradnicima nastavlja s organizacijom osnivačke skupštine, te samostalno piše Programsku deklaraciju HDZ-a, koja je nastala na temelju sadržaja ranije predstavljenog Prednacrta. No, komunističke vlasti odbijaju službeni zahtjev za javnu osnivačku skupštinu, iako su to do tada već dopustili UJDI-u, te HSD-u i HSLS-u. Shodno navedenim problemima, u krugu Tuđmanovih pristaša dolazi do kontroverzne odluke. Dogovoreno je osnivanje Hrvatske demokratske zajednice na nejavnom mjestu u baraci NK "Borac" na zagrebačkom Jarunu. No, članovi Veseličine frakcije namjerno su zaobiđeni u tome. Zamisao je uspješno provedena. Hrvatska demokratska zajednica osnovana je 17. lipnja 1989. na dogovorenom nejavnom mjestu, te uz nazočnost delegata koji su bili Tuđmanove pristaše. Za prvog predsjednika izabran je Franjo Tuđman, te su izabrani ostali članovi vodstva. Osim toga, tematski su predstavljene točke programa, te su usvojeni temeljni stranački dokumenti: "Izjava osnivačke skupštine HDZ-a","Programska deklaracija HDZ-a" i "Statut HDZ-a". Uz neprikosnovenu ulogu F. Tuđmana, glavne uloge u procesu osnivanja imali su Tuđmanovi najbliži suradnici: Dalibor Brozović, Ante Beljo, Branimir Glavaš, Ćiro Grubišić, Josip Manolić, Jozo Primorac, Vladimir Šeks, Gojko Šušak i Ivan Vekić.

Osnivanjem HDZ-a na nejavnom mjestu, započeo je novi sukob sa Veseličinom frakcijom. Iako su do zadnjeg trena imali otvorenu Tuđmanovu ponudu za priključenje HDZ-u, oni su ipak odlučili javno proglasiti osnivanje nelegalnim. Bio je to početak borbe za tek osnovani HDZ. Do kraja jeseni 1989. trajala je ta međusobna borba, u kojoj su komunističke vlasti i mediji podržale Veseličinu frakciju. Unatoč nepovoljnim okolnostima, veći dio Inicijativnog kruga predvođen Franjom Tuđmanom, koji je proveo osnivanje na nejavnom mjestu, uspio se na kraju izboriti za HDZ. Treba reći, da je takav rasplet imao legitimitet i

uporište u činjeničnom stanju. Franjo Tuđman je bio autor svih temeljnih dokumenata, te organizator svih početnih događanja vezanih za HDZ i izravna veza s hrvatskim iseljeništvom. Uz sve navedeno, postavljalo se i pitanje vjerodostojnosti Veseličine frakcije. Tijekom sukoba, Tuđmana su optuživali za zabranu istupanja Marku Veselici, za naklonost komunističkoj ideologiji zbog navođenja ZAVNOH-a i AVNOJ-a u temeljnim dokumentima, ali i za veliki broj bivših komunista među njegovim pristašama. Međutim, u njihovom političkom djelovanju, te u dokumentima frakcije, toga je bilo daleko više nego kod Tuđmana. U sukobu je frakcija do samog kraja imala podršku komunističkih vlasti i medija. Jasno, dovelo je to do novog raskola unutar Veseličine frakcije, jer je dio pripadnika bio istinski snažno antikomunistički i antijugoslavenski nastrojen.

Bez obzira na probleme s Veseličinom frakcijom i vlastima, usporedno započinje organizacijsko jačanje HDZ-a na lokalnom nivou, ali i u iseljeništvu. Provedba navedenog je započela ubrzano, jer je unutar vodstva postojalo suglasnost, da je za jaki HDZ potrebna jaka mreža lokalnih organizacija. Shodno tome, do kraja 1989. osnovan je veliki broj lokalnih organizacija u Hrvatskoj. Prema svjedočenjima mnogih, u tome je veliku ulogu odigrao Josip Manolić, bivši visokopozicionirani član komunističkog sustava. U rujnu 1989. održana je prva sjednica Središnjeg odbora u Zagrebu, na kojoj su donesene važne odluke za budućnost HDZ-a. Usporedno, iz HDZ-a su potaknuli jednu političku novinu, bilo je to uključivanje hrvatskog iseljeništva u politički život Hrvatske. Stoga je od samog početka rada HDZ-a, započelo ubrzano osnivanje organizacija u iseljeništvu. To je provedeno skoro na svim kontinentima. Jasno, iznimna financijska pomoć iz iseljeništva, presudno je doprinijela dobroj organizaciji HDZ-a.

Iznimno jak prodor HDZ-a na političku scenu izazvao je "Proglas građanima i Saboru SR Hrvatske i cijelomu hrvatskom narodu". Bio je to dokument, koji je objavljen 29. studenog 1989. na sam rođendan komunističke Jugoslavije, te je bio potaknut zakazanim skupom pristaša srbijanske antibirokratske revolucije u Ljubljani. Dokument je bio iznimno važan, jer se nakon dugo vremena vidjelo da u hrvatskoj politici također postoje snage spremne za obranu nacionalnih interesa. U sadržaju dokumenta, osuđena je tadašnja agresivna politika SR Srbije, dok je od komunističkog vodstva SRH zatražena obrana hrvatskih interesa i demokratizacija društva. Nadalje, u dokumentu je istaknuto pravo hrvatskog naroda na samoodređenje do odcjepljenja, te je istaknuta sintagma o borbi HDZ-a za "teritorijalnu cjelinu hrvatskog naroda u njezinim povijesnim i prirodnim granicama". Bio je to žestok odgovor na dotadašnja teritorijalna posezanja Srbije prema BiH. Usto, nakon četrdeset i pet godina komunističke vlasti, ova sintagma je bila prava senzacija za hrvatski politički prostor.

Ubrzo nakon izlaska Proglasa, CK SKH je pod pritiskom političkih okolnosti donio odluku o održavanju demokratskih izbora u SR Hrvatskoj. Navedenu odluku, HDZ je organizacijski dočekao kao najozbiljnija alternativa komunističkim vlastima. Navedene činjenice potvrdio je I. opći Sabor HDZ-a. Nakon što je HDZ napokon početkom veljače 1990. zakonski registriran, u Zagrebu je održan stranački I. opći Sabor, kojemu je nazočio veliki broj delegata iz organizacija HDZ-a. No, održavanje Sabora je usto bilo poštivanje dogovora s nejavnog osnivanja, da će se održati javna skupština čim to bude zakonski bilo moguće. Na Saboru je za predsjednika stranke ponovno izabran Franjo Tuđman, te članovi novog stranačkog vodstva. Javno je predstavljen program HDZ-a, te je usvojen veliki broj političkih rezolucija o aktualnim političkim pitanjima. Kasnije sveukupne reakcije u javnosti, bile su pokazatelj da je Sabor bio iznimno uspješan.

S obzirom na okolnosti, politički uspjeh HDZ-a je bio izniman. Prije svega, postojao je stalni problem s komunističkim vlastima. Od samog početka pojave inicijative HDZ-a, odnos vladajuće komunističke strukture bio je izrazito negativan. Razlozi su bili jasni, programske točke HDZ-a negirale su cijeli sustav koji je do tada sagradio SKH. Stoga ne čude potezi koji su uslijedili. Prvi pokušaji zaustavljanja organiziranja HDZ-a pokušani su preko transmisijskog SSRN-a, koji je bio zadužen za rad prvih demokratskih inicijativa. Iako su tvrdili da nemaju ništa protiv osnivanja HDZ-a, na kraju je baš na temelju mišljenja SSRN-a zabranjena javna osnivačka skupština. Nakon što je HDZ osnovan na nejavnom mjestu, uključili su se na strani Veseličine frakcije u sukob za HDZ. I taj pokušaj je bio neuspješan. Zatim se zbog stalnih neuspjeha, napadima priključuju Savez komunista i SUBNOR, kao najjače snage komunističkih vlasti. Hajka je posebno pojačana nakon izlaska Proglasa, te su početkom siječnja 1990. čak najavljivana uhićenja članova vodstva HDZ-a. No, prekid Četrnaestog kongresa je odnio SKJ s političke scene, na kojoj je tako dugo čvrstom rukom vladao Jugoslavijom. Nakon toga, pritisak je počeo popuštati. Zadnji neuspješan veliki napad na HDZ, pokrenut je zbog političkih istupa na I. općem Saboru HDZ-a. Ipak, treba napomenuti, da su bez obzira na stalne napade, članovi Saveza komunista stalno pozivani na pristupanje HDZ-u. To nije bilo iznenađenje, jer je politička pomirba bila dio programa HDZ-a od samog početka. Jedini je uvjet bio da ne pripadaju "dogmatskim snagama" u SKH-a, te da podržavaju temeljni politički program HDZ-a.

Jasno, u svim napadima tada sudjeluju mediji, koji su pod potpunom kontrolom komunističkih vlasti. No, svjesno moći medija, vodstvo HDZ-a koristi svaku priliku za medijske istupe. Nasuprot kontroliranim napadima iz režimskih medija, pojava HDZ-a u demokratskom svijetu bila je prikazana iznimno korektno, te bez medijskih konstrukcija, čija

je jedina svrha bila stvaranje lažne negativne slike o HDZ-u. Shodno političkoj situaciji, početna mogućnost za medijsko predstavljanje, dobivena je u slovenskim medijima i hrvatskom katoličkom tisku. No, pod pritiskom ubrzanih promjena, članovi vodstva HDZ-a dobili su priliku za predstavljanje u medijima komunističkih transmisijskih organizacija. Nakon odluke o održavanju demokratskih izbora, primijenjena je nova medijska taktika. Bilo je to ignoriranje bilo čega pozitivnog vezano za HDZ. No, i ta strategija se pokazala promašenom. Ipak, najveću ulogu u tadašnjem medijskom predstavljanju stranke i probijanju medijske blokade, imalo je pokrenuto stranačko glasilo, koje je rađeno prema najboljim medijskim standardima.

Uz navedene probleme, započinju sukobi HDZ-a s drugim opozicijskim inicijativama. Od prvih dana rada, unutar HDZ-a davana je podrška suradnji sa svim opozicijskim inicijativama u Hrvatskoj. Bilo je to očekivano, jer je snaga komunističkih vlasti još uvijek bila jaka. Unatoč tome, nakon nekog vremena, vidjelo se da je suradnja teško ostvariva. S nekima je do sukoba dolazilo zbog velikih programskih razlika, dok je s nekima dolazilo do nesuglasica zbog osobnih političkih ambicija. No, s jačanjem političkog potencijala, te stranačke organizacije HDZ-a, bilo je jasno da je suradnja moguća jedino u slučaju podređivanja programu i ciljevima HDZ-a. Na takvom tragu je bila izborna koalicija koju je predvodio HDZ. Koalicija je dobila ime Hrvatski blok, te je nastala kao politički protivnik Koaliciji narodnog sporazuma.

Nakon prvog kruga izbora u Hrvatskoj, bilo je jasno da će HDZ konstituirati prvu demokratsku vlast. Drugi krug je samo odlučivao, da li će HDZ imati dvotrećinsku većinu, što je unutar vodstva stranke, ipak tada smatrano važnim, prije svega zbog mogućnosti samostalne promjene Ustava. Na kraju je ostvarena uvjerljiva izborna pobjeda, uglavnom u svim dijelovima Hrvatske. Izbornu pobjedu HDZ-u je donijela jasnoća programa u kojem su glavne točke bile: politička pomirba hrvatskog naroda, obrana suverenosti hrvatskog naroda naspram jugoslavenskih unitarista i velikosrpske politike, odlična organizacija, te jedinstvo s iseljenom Hrvatskom koja je u prvim danima pružila glavnu materijalnu osnovicu stranke. Politika HDZ-a jedino nije polučila dobre rezultate jedino u Istri, te dijelovima Hrvatske većinski nastanjenim Srbima. Nakon dugogodišnje nelegitimne komunističke vlasti, svečanom sjednicom Sabora održanom 30. svibnja 1990. konstituirana je prva demokratska vlast. Treba napomenuti, da je prijenos vlasti odrađen bez većih problema. Samo godinu i pol dana nakon osnivanja Inicijativnog kruga na Plešivici i izlaska Tuđmanovog Prednacrta, te godinu dana nakon osnivanja na nejavnom mjestu, Hrvatska demokratska zajednica je bila pobjednička stranka, koja je preuzela odgovornost za vođenje Hrvatske. Bez sumnje, najveće

zasluge za to imao je Franjo Tuđman, koji je vodio HDZ do izborne pobjede, te je bio prvo političko ime među stranačkim prvacima.

Nakon preuzimanja vlasti, odmah su se pokazali glavni problemi za politiku HDZ-a. Bili su to neprihvaćanje demokratskih promjena među velikim dijelom hrvatskih Srba i komunističke JNA, te podrška cjelovitosti Jugoslavije iz međunarodne zajednice. S ciljem jačanja položaja Hrvatske, trebalo je ubrzano donositi odluke. Prije svega, trebalo je mijenjati stari zakonski okvir kroz donošenje novog Ustava. U Ustav je trebalo uvrstiti znane točke programa HDZ-a: sveukupnu demokratizaciju društva i jačanje hrvatske suverenosti na svim društvenim poljima. Međutim, jačanje hrvatske suverenosti, značilo je manje Jugoslavije i podijeljenog suvereniteta, te dekomunizaciju društva. No, to je značilo i sukob s JNA, Srbijom i velikim dijelom hrvatskih Srba. Taj sukob je počeo sa srpskom pobunom, koju je već najavilo ponašanje SDS-a u izbornoj kampanji. Unatoč tome, HDZ je želio političku suradnju sa SDS-om, ali na realnim političkim osnovama. No, sukladno odnosu snaga, to je odmah odbačeno od strane SDS-a. Nakon konstituiranja vlasti HDZ-a, iz SDS-a su odmah započeli s osnivanjem nelegalnih teritorijalnih jedinica, što je u kolovozu 1990. kulminiralo srpskom pobunom uz punu političku potporu Srbije. U tom sukobu, hrvatska politika je ustrajavala na mirnom i demokratskom rješenju. Međutim, unatoč stalnim sigurnosnim prijetnjama, nije se odustajalo od implementacije pobjedničkog programa HDZ-a u točke novog Ustava.

Provedba obećanih političkih promjena započela je odmah nakon izborne pobjede. Za početak, ustavnim amandmanima iz srpnja 1990. riješena su najproblematičnija pitanja: izbačeni su komunistički simboli iz službene upotrebe, uspostavljena je ponovno nedjeljiva suverenost Hrvatske i hrvatskog naroda, te je pokrenut proces donošenja prvog demokratskog Ustava. Izglasani amandmani su navodno bili povod za srpsku pobunu, ali je ona ipak počela neovisno od njihovog usvajanja. Nacrt demokratskog Ustava, stavljen je u javnu raspravu tijekom jeseni 1990. Glavni stranački operativac u procesu donošenja Ustava bio je potpredsjednik Sabora Vladimir Šeks. Usto, na zahtjev predsjednika Tuđmana, u procesu donošenja Ustava sudjeluju ugledni ljudi svih političkih profila, zbog njegove želje da Ustav dobije najširu moguću društvenu potporu. Prvi hrvatski demokratski Ustav donesen je 22. prosinca 1990. Njegovim usvajanjem, Hrvatska je postala demokratska i suverena država. No, bila je to i kruna politike HDZ-a, jer su sve točke iz temeljnih programa uključene u taj Ustav.

Istovremeno, iz hrvatskog vodstva pokreću pitanje rekonstrukcije jugoslavenske države. Stav HDZ-a prema tom pitanju bio je jasan od prvog programa: republike su imale pravo na samoopredjeljenje sve do odcjepljenja, konfederativna Jugoslavija je trebala biti uspostavljena

na određeni rok uz striktno određena prava i međusobne obveze, ulazak u europske političke integracije, te depolitizacija komunističke vojske. Jasno, politički stav HDZ-a prema pitanju budućnosti jugoslavenske države i vojske stvorio je ideološki, ali treba reći i nacionalni animozitet u vodstvu JNA. Već tijekom izborne kampanje, taj animozitet manifestirao se uključivanjem vrha JNA u agitaciju protiv HDZ-a, te kasnijim bojkotom hrvatskih demokratskih vlasti. Treba napomenuti, da predsjednik Tuđman ispočetka nije vidio JNA kao prijetnju, jer je tvrdio da je njeno vodstvo odgojeno u jugoslavenskom duhu, ali da im treba vremena za navikavanje na političke promjene. Stoga je zagovarao njezinu mirnu transformaciju i depolitizaciju. No, ta procjena ubrzo je demantirana. Uslijed oduzimanja oružja republičke TO i sigurnosnih incidenata sa srpskim pobunjenicima, te odbijanju saveznih institucija da pomognu u slamanju pobune, Hrvatska je vrlo brzo morala pristupiti samostalnom naoružavanju. Shodno situaciji, ono je provedeno preko stranačke mreže HDZ-a, što je bilo povoljan razlog za vojnu intervenciju, tempiranu uoči samog proglašenja novog hrvatskog Ustava u prosincu 1990. No, čini se da ju je odgodila provedba izbora u Srbiji i međunarodni pritisak. Novi pokušaji vojne intervencije, uz stalnu političku potporu Srbije, propali su tijekom siječnja i ožujka 1991. Nakon toga, vodstvo JNA preuzima taktiku Srbije koja podržava nastanak i secesiju SAO Krajine. To je bila velika promjena. Prethodna razdjelnica u njihovim politikama, bila je u tome što je Srbija željela zauzeti teritorij Hrvatske nastanjen Srbima, dok je JNA slomom Hrvatske željela sačuvati Jugoslaviju. Nova taktika JNA primijenjena je tijekom sukoba hrvatskih snaga sa srpskim pobunjenicima na Plitvicama i Borovom Selu. Tada je već postalo jasno, da je JNA u potpunoj koordinaciji sa srpskim pobunjenicima, koji su imali težnju okupirati i odvojiti dio Hrvatske.

Uz JNA, niti Srbija od samog početka nije bila zadovoljna novom hrvatskom politikom koju je diktirao pobjednički HDZ. To ih je ubrzo učinilo političkim saveznicima. U prvim temeljnim dokumentima HDZ-a već se tražilo uređivanje odnosa sa Srbijom, kao i sa Srbima u Hrvatskoj, ali na ravnopravnim i suverenim osnovama. Inače, ti zahtjevi HDZ-a formulirani su tijekom velikog uspjeha politike Srbije u rekonstrukciji komunističke Jugoslavije i njihovog marša kroz institucije. Do sredine 1989. Srbija je srušila Ustav SFRJ i de facto ukinula autonomiju pokrajina. Tu njezini politički ciljevi nisu prestajali, stoga se nastavilo s pokušajem uspostave dominacije na razini Jugoslavije. Unutar toga, Srbija je smatrala kako je jedino rješenje za političku krizu ponovna centralizacija države, što je bilo u suprotnosti sa hrvatskim i slovenskim zahtjevima. No, nametanje tog procesa bilo je nemoguće nakon početka rušenja komunističkog sustava u istočnoj Europi i demokratskih promjena u Sloveniji i Hrvatskoj. Kao odgovor na te promjene, Srbija je odlučila krenuti vaninstitucionalnim

putem. Za početak, inicirana je srpska pobuna u Hrvatskoj, te je silom pokušano nametanje svojih stajališta u saveznim institucijama, za što je najočitiji primjer bio pokušaj blokade izbora Stjepana Mesića u Predsjedništvo SFRJ, te uvođenje carina za hrvatske proizvode. U biti, stav Srbije prema Hrvatskoj ostao je isti do hrvatskog razdruživanja s Jugoslavijom. Traženo je prihvaćanje njihovog zahtjeva za ponovnu centralizaciju države ili oružano zauzimanje hrvatskog teritorija.

Iako je glavni cilj politike HDZ-a bila suverena i neovisna Hrvatska, hrvatske vlasti su bile konstantno otvorene za pokušaj dogovora o stvaranju saveza suverenih republika. Na temelju inicijative Slovenije i Hrvatske, tijekom prve polovice 1991. vođeni su pregovori o budućnosti Jugoslavije. Održavani su stalni zajednički sastanci u Predsjedništvu SFRJ, te bilateralni republički sastanci, dok su za kraj pokrenuti i sastanci republičkih predsjednika u republičkim glavnim gradovima. U pregovorima je ostvareno strateško partnerstvo sa Slovenijom, dok su postepeno u zajednički blok ušle BiH i Makedonija. Još jedanput treba napomenuti, da su pregovori vođeni pod stalnim pritiskom sigurnosnih problema u Hrvatskoj koji su bili izazivani od strane JNA, Srbije i srpskih pobunjenika. U prvim danima stvaranja hrvatske obrane, ogromnu ulogu je imala stranačka mreža organizacija HDZ-a. No, kada se pogleda odnos snaga, činilo se logičnim u taboru hrvatskih protivnika na pristajanje samo na centraliziranu državu pod kontrolom Srbije ili nastanak nove srpske države koja bi obuhvatila teritorije RH i BiH. Jasno, ne treba zaboraviti niti stav međunarodne zajednice u kojem se podržavala teritorijalna cjelovitost Jugoslavije. No, HDZ je unatoč navedenim preprekama uspio ostvariti svoj glavni politički cilj. Usporedno s pregovorima na saveznoj razini, u Saboru se odvijao proces zakonske pripreme za proglašenje Hrvatske suverenom i neovisnom državom. U tome je odlučujuću ulogu imao Klub zastupnika HDZ-a. Nakon što je shvaćeno da od dogovora na jugoslavenskoj razini neće biti ništa, te da započinje razvijanje udružene agresije pobunjenih Srba, Srbije i JNA, Sabor je proglasio 25. lipnja 1991. suverenu Hrvatsku. Time je politički program HDZ-a doživio svoje puno ispunjenje. Dvije i pol godine od pojave Tuđmanovog Prednacrta, te dvije godine od nejavnog osnivanja, HDZ je u potpunosti ispunio svoje najave o ostvarenju suverenosti Hrvatske.

Tijekom ljeta 1990. osnovana je Hrvatska demokratska zajednica u Bosni i Hercegovini. To je bilo očekivano, jer su politički problemi tamošnjih Hrvata, bili još izraženiji od onih u Hrvatskoj. Osim toga, mnogo ljudi iz vodstva HDZ bilo je podrijetlom iz BiH. Od početnog pojavljivanja, HDZ BiH je postala glavna politička snaga hrvatskog naroda. Organizacijski je HDZ BiH bio dijelom HDZ-a, te su temeljne točke programa bile usvojene iz programa HDZ-a. No, prvi unutarnji veliki sukob, nastao je baš oko pitanja autonomnosti politike HDZ BiH,

te legitimnosti prvog predsjednika Davora Perinovića. Sve je završilo Perinovićevom smjenom. Unatoč tim sukobima, snaga HDZ-a BiH potvrđena je rezultatima na izborima, te konstituiranjem vlasti sa ipak politički jačim koalicijskim partnerima SDA i SDS-om. Izborna kampanja je bila vođena prema konceptu iz hrvatske kampanje, te uz financijsku pomoć iz Zagreba. Ostvareni izborni rezultati HDZ-a BiH bili u stvari neočekivano dobri. No, kako je HDZ BiH kasnije bio politički najslabiji koalicijski partner u vlasti, to je iznimno uvjetovalo njihovu politiku. Zbog dominatno hrvatsko – srpskog sukoba na jugoslavenskoj sceni, pokušano je političko vezivanje uz muslimansku SDA, što nije uvijek dočekivano s oduševljenjem među članstvom. Razlog je bila politika SDA, koja je do samog kraja balansirala između Hrvatske i Srbije. Ipak, treba napomenuti da su u HDZ BiH stalno podržavani dominantni pravci politike Hrvatske i središnjice stranke: savez suverenih republika ili miran razlaz, demokratizacija društva i depolitizacija JNA. No, nakon odluke Sabora o suverenoj Hrvatskoj, za HDZ BiH je nastalo novo političko stanje. Unatoč svim problemima koje su imali u jugoslavenskoj zajednici, Hrvati iz BiH više nisu bili dijelom države u kojoj je bila Hrvatska.

Treba još napomenuti da je HDZ u ovom kratkom razdoblju, u već navedenim teškim uvjetima, ostvario i druge točke iz svog političkog programa. Nakon izborne pobjede, započela je dekomunizacija društva na svim razinama. Uvedeno je tržišno gospodarstvo, te je započelo provođenje ostvarivanja gospodarske suverenosti. Započelo je obećano samostalno djelovanje u vanjskoj politici i ustrojavanje samostalnih hrvatskih vanjskopolitičkih institucija, te institucionalna briga i suradnja s hrvatskim iseljeništvom. Sve u svemu, jednostavno je zaključiti, da je politika Hrvatske demokratske zajednice predvođena neprikosnovenim političkim liderom Franjom Tuđmanom, bila uspješan odgovor na većinu hrvatskih problema izniklih u raspletu jugoslavenske političke krize. No, vrhunac te politike, bila je ipak odluka hrvatskog Sabora o raskidu veza s Jugoslavijom, te uspostave suverene i neovisne Republike Hrvatske.

X. IZVORI I LITERATURA

1. Pismohrane i objavljeni arhivski izvori

- Osobna pismohrana (OP) Ante Beljo.
- Osobna pismohrana (OP) Slaven Letica.
- *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990. - 1995., Knjiga 2., Dokumenti institucija pobunjenih Srba u RH 1990. - 1991.*, Zagreb, Slavonski Brod, 2007.

2. Službene publikacije

- *Nacionalni sastav stanovništva. Rezultati za republiku po opštinama i naseljenim mjestima, Statistički bilten 234,* Sarajevo, 1993.
- *Narodne novine: službeni list Socijalističke Republike Hrvatske / Republike Hrvatske* (NN).
- *Popis stanovništva 1991., narodnosni sastav stanovništva Hrvatske po naseljima*, Zagreb, 1992.
- *Popis stanovništva 1991., Stanovništvo prema školskoj spremi, pismenosti i spolu po naseljima, Dokumentacija 884*, Zagreb, 1994.
- *Službene novine općine Duga Resa*.
- *Službene novine općine Kutina*.
- *Službeni glasnik grada Zagreba*.
- *Službeni glasnik općine Kaštela*.
- *Službeni list SR BiH*.
- *Službeni vjesnik općine Slavonski Brod*.
- *Službeni vjesnik ZO Hrvatskog Zagorja*.

3. Tisak

- *6. svibanj* (Ivanić - Grad).
- *Bjelovarski list* (Bjelovar).
- *Brodski list* (Slavonski Brod).

- *Danas* (Zagreb).
- *Delo* (Ljubljana).
- *Dubrovački vjesnik* (Dubrovnik).
- *Duga Resa* (Duga Resa).
- *Glas Istre* (Pula).
- *Glas Koncila* (Zagreb).
- *Glas Podravine* (Koprivnica).
- *Glas Slavonije* (Osijek).
- *Glasnik HDZ-a, Bilten za članstvo* (Zagreb).
- *HDZ u osnivanju, Bilten za članstvo* (Zagreb).
- *Hrvatska demokratska zajednica - inicijativni krug, Bilten za članstvo* (Zagreb).
- *Hrvatski tjednik* (Zagreb).
- *Izvanredno izdanje Glasnika HDZ-a za članstvo* (Zagreb).
- *Jedinstvo* (Sisak).
- *Jutarnji list* (Zagreb).
- *Karlovački tjednik* (Karlovac).
- *Lički vjesnik* (Gospić).
- *Moslavački list* (Kutina).
- *Narodna Armija*, (Beograd).
- *Narodni list* (Zadar).
- *NG novine* (Nova Gradiška).
- *NiN (Beograd)*.
- *Novi list* (Rijeka).
- *Novljanski vjesnik* (Novska).
- *Oslobođenje* (Sarajevo).
- *Ozaljski vjesnik*, (Ozalj).
- *Politika* (Beograd).
- *Posavska Hrvatska, Bilten HDZ-a* (Slavonski Brod).
- *Požeški list* (Sl. Požega).
- *Rab* (Rab).
- *Republika* (Zagreb).
- *Samoborske novine* (Samobor).

¶ *Slobodna Dalmacija* (Split).
¶ *Šibenski list* (Šibenik).
¶ *Varaždinske vijesti* (Varaždin).
¶ *Večernji list* (Zagreb).
¶ *Velikogorički list* (Velika Gorica).
¶ *Vinkovačke novosti,* (Vinkovci).
¶ *Virovitički list* (Virovitica).
¶ *Vjesnik* (Zagreb).
¶ *Vukovarske novine* (Vukovar).
¶ *Županjski vjesnik* (Županja).

4. Knjige i članci

¶ BABIĆ PETRIČEVIĆ, Zdenka. "Slutili smo novo vrijeme - vrijeme hrvatskog Mojsija", *O Tuđmanu osobnim pogledom*, ur. Vlatko Pavletić, HDZ, Zagreb, 2002.
¶ BABIĆ Stjepan. "O Deklaraciji – činjenice i pretpostavke", *Kolo,* br. 1 / 2., Zagreb, 2009.
¶ BAJT Marija. "Aktivno zajedništvo u stvaranju hrvatske države", *Deset godina Hrvatske demokratske zajednice: 1989.-1999.*, ur. Anđelko Mijatović, HDZ, Zagreb, 2009.
¶ BAKOVIĆ Anto. "Bio sam uz Hrvatsku, Zagreb i Tuđmana", *Deset godina Hrvatske demokratske zajednice: 1989. - 1999.*, ur. Anđelko Mijatović, HDZ, Zagreb, 2009.
¶ BARIĆ, Nikica. *Srpska pobuna u Hrvatskoj, 1990.-1995.,* Golden Marketing – Tehnička knjiga, Zagreb, 2005.
¶ BARIĆ, Nikica. "Glavne značajke hrvatske politike prema Sloveniji i Srbiji tijekom 1991. godine.", *Osamosvojitev 1991: država in demokracija na Slovenskem v zgodovinskih razsešnostih,* (ur. Mitja Ferenc, Jurij Hadalin, Blaž Babič), Ljubljana, 2011.
¶ BILANDŽIĆ, Dušan. *Hrvatska moderna povijest,* Golden Marketing - Tehnička knjiga, Zagreb, 1999.
¶ BILANDŽIĆ, Dušan. *Povijest izbliza, memoarski zapisi, 1945.- 2005.,* Prometej, Zagreb, 2006.

¶ BLAGUS, Stjepan. *Hrvatska demokratska zajednica u Međimurju: 1990. - 2005.*, HDZ Međimurske županije, Čakovec, 2005.

¶ BOBETKO, Ivan. "Čin osnivanja HDZ-a bio je dosta delikatan", *Deset godina Hrvatske demokratske zajednice: 1989.-1999.*, ur. Anđelko Mijatović, HDZ, Zagreb, 2009.

¶ *Bogdanovci: svjedočanstvo o postojanosti vjekovnog hrvatskog naselja*, ur. Dubravka Balen – Letunić et al., Gradski Muzej Vukovar, Poglavarstvo općine Bogdanovci, Zagreb, 1998.

¶ BOLJKOVAC, Josip. *Istina mora izaći van: sjećanja i zapisi prvog ministra unutarnjih poslova neovisne Hrvatske,* Golden Marketing – Tehnička knjiga, Zagreb 2009.

¶ BROZOVIĆ, Dalibor. "Jedno desetljeće prohujalo", *Deset godina Hrvatske demokratske zajednice: 1989. - 1999.*, ur. Anđelko Mijatović, HDZ, Zagreb, 2009.

¶ BULJAN, Ivan. "Vrijeme demokratskih promjena", *Đakovština u Domovinskom ratu*, IV SO Đakovo, Đakovo 1993.

¶ BURNHAM, Peter. et. al., *Metode istraživanja politike,* FPZ, Zagreb, 2006.

¶ BUŠIĆ, Zdravka. "Ovog puta moramo uspjeti !", *Deset godina Hrvatske demokratske zajednice: 1989. - 1999.*, ur. Anđelko Mijatović, HDZ, Zagreb, 2009.

¶ ĆOSIĆ, Dobrica. *Srpsko pitanje u XX. veku: Lična istorija jednog doba*, ur. Ana Ćosić Vukić, Službeni glasnik, Beograd, 2009.

¶ DANILOVIĆ, Rajko. *Upotreba neprijatelja. Politička suđenja u Jugoslaviji 1945.-1991.*, JP Zavod za udžbenike, Beograd, 2010.

¶ DEBIĆ, Ivica, Ante DELIĆ. *Otkos*, Matica Hrvatska, Grubišno polje, Prosvjeta, Bjelovar, UHBDDR, Zagreb, 1999.

¶ DEROSSI, Julije. "Zadarski oskarovci", *Deset godina Hrvatske demokratske zajednice: 1989.- 1999.*, ur. Anđelko Mijatović, HDZ, Zagreb, 2009.

¶ *Deset godina Hrvatske demokratske zajednice: 1989.-1999: spomen knjiga,* ur. Anđelko Mijatović, HDZ, Zagreb, 2009.

¶ *Djelovodnik šefova bosanko – hercegovačke UDBE, 1970.-1992.*, ur. Božo Vukušić i Vice Vukojević, Klub povratnika iz iseljeništva, Dnevno. hr, Dnevno. ba, Zagreb, Sarajevo, 2013.

¶ DOMLJAN, Žarko. *Visoko podignimo zastavu, Hrvatska-od negacije do priznanja,* Profil International, Zagreb, 2010.

¶ DRUŽAK, Tomislav. "Deset godina ostvarenja hrvatskih želja", *Deset godina Hrvatske demokratske zajednice: 1989. - 1999.*, ur. Anđelko Mijatović, HDZ, Zagreb, 2009.

¶ *Dvadeset godina Hrvatske demokratske zajednice Bosne i Hercegovine 1990.-2010.*, ur. Dragan Čović i ostali, HDZ BiH, Mostar, 2010.

¶ ĐIKIĆ, Ivica. *Domovinski obrat: politička biografija Stipe Mesića,* V.B.Z. Zagreb, 2004.

¶ ĐODAN, Šime. *Hrvatsko pitanje 1918.- 1990.*, Alfa, Zagreb, 1991.

¶ ĐUKIĆ, Slavoljub. *Političko groblje*, Službeni glasnik, Beograd, 2010.

¶ ĐURAŠKOVIĆ, Stevo, "Politike povijesti: pregled razvoja discipline u Hrvatskoj i Slovačkoj", *Politička misao*, br. 3.- 4., 2008.

¶ ERAK, Ante. *Ploče i Pločani u Domovinskom ratu*, Poglavarstvo grada Ploča, Ploče, 2008.

¶ ERJAVEC, Antun. *Pakrac i Lipik uoči rata 1991. Prvi pucnji u Hrvatsku.*, Poglavarstvo grada Pakraca, Pakrac, 2001.

¶ FLERE, Sergej. Da li je Titova država bila totalitarna?, *Političke perspektive*, br. 2., 2012.

¶ GAJDEK, Đuro. *Petrinjska bojišnica 1991.- 1995.*, Grad Petrinja, Petrinja, 2008.

¶ GEE, James Paul. *An introduction to discourse analysis: Theory and method,* Routledge, New York, London, 2005.

¶ GLAURDIĆ, Josip. *Vrijeme Europe: Zapadne sile i raspad Jugoslavije*, MATE, Zagreb, 2011.

¶ GRUBIŠIĆ, Ćiro. "Ostvarenje pretpostavki za osnivanje HDZ-a", *Deset godina Hrvatske demokratske zajednice: 1989. - 1999.*, ur. Anđelko Mijatović, HDZ, Zagreb, 2009.

¶ GUŠTIN, Damijan. "Slovenija, saveznica Hrvatske tijekom razlaza s jugoslavenskom državom (od "nenačelne koalicije" do raspada vojnog saveza 1989.-1991.)", *Časopis za suvremenu povijest*, Vol. 40., No. 1., 2008.

¶ HADŽIOSMANOVIĆ, Ismet. *Bošnjačko – hrvatski politički obračun*, vlastita naklada, Mostar, 2005.

¶ HERCEG Nevenko, TOMIĆ Zoran. *Izbori u Bosni i Hercegovini*, Sveučilište u Mostaru, Mostar, 1999.

¶ HITREC, Hrvoje. *Lijepa moja. Sjećanja jednog domoljuba 1988. - 1992.*, Azour Journal, Zagreb, 1992.

¶ HODALIĆ, Ivan. *Hrvatska demokratska zajednica u đurđevačkoj Podravini, sjećanja s dokumentima,* Gradski odbor HDZ-a, Đurđevac, 1999.

¶ *Hrvatska demokratska zajednica u Švicarskoj i Liechtensteinu: 1989. - 1999.,* gl. ur. Vinko Sabljo, HDZ Švicarska, Buchs, Zagreb, 1999.

¶ *Hrvatska demokratska zajednica: HDZ:1989.-2009.: 20 i idemo dalje,* ur. Ivan Bekavac i Katarina Fuček, HDZ, Zagreb, 2009.

¶ *Hrvatska politika 1990. – 2000.: izbori, stranke i parlament u Hrvatskoj,* gl. ur. Mirjana Kasapović, FPZ, Zagreb, 2001.

¶ HUDELIST, Darko. *Banket u Hrvatskoj, Prilozi povijesti hrvatskog višestranačja 1989- 1990*., Zagreb, CIP, 1991.

¶ HUDELIST, Darko. *Tuđman: biografija,* Profil International, Zagreb, 2004.

¶ IBLER, Mladen. "Hrvatska kulturna zajednica u Danskoj", *Hrvatski iseljenički zbornik,* Zagreb, 2006.

¶ IVANČIĆ, Jure. "Tuđman je odbio registrirati HDZ u Beogradu", *O Tuđmanu osobnim pogledom,* ur. Vlatko Pavletić, HDZ, Zagreb, 2002.

¶ IZETBEGOVIĆ, Alija. *Sjećanja autobiografski zapis,* Šahinpašić, Sarajevo, 2001.

¶ J. LINZ Juan. STEPAN Alfred. "Political Identities and Electoral Sequences: Spain, the Soviet Union, and Yugoslavia", *Daedalus,* Vol. 121., No. 2., Spring 1992.

¶ JAKIĆ, Tomislav. *Nisam zavijao s vukovima, sjećanja otrgnuta zaboravu*, Plejada, Zagreb, 2010.

¶ JAPUNČIĆ, Mile. *Lovinački kraj: Vrijeme i ljudi*, Mile Japunčić, Zagreb, 2000.

¶ JAREB, Mario. "Nezavisna Država Hrvatska i žrtve Drugog svjetskog rata u povijesnim istraživanjima Franje Tuđmana", *Dr. Franjo Tuđman u okviru hrvatske historiografije*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2011.

¶ JAREB, Mario. "Prilog raspravi o karakteru ustanka od 27. srpnja 1941. godine", *Časopis za suvremenu povijest,* br. 3., 2011.

¶ JELČIĆ Dubravko, PEČARIĆ Josip, *Tuđmanove tri sekunde*, Vlastita naklada, Zagreb, 2004.

¶ JOVIĆ, Borisav. *Posljednji dani SFRJ, Izvodi iz dnevnika,* Politika, Beograd, 1996.

¶ JURIĆ, Ivan. *Spomendani iz prošlosti donjeg Poneretavlja*, Gradsko Poglavarstvo, Metković, 1996.

¶ KAPULICA, Mario. "U povodu desete obljetnice HDZ-a", *Deset godina Hrvatske demokratske zajednice:1989.-1999.*, ur. Anđelko Mijatović, HDZ, Zagreb, 2009.

¶ KARAULA, Željko. "Demokracija je počela; demokratski izbori u Općini Bjelovar 1990. godine", *Radovi Zavoda HAZU za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru*, No. 2., Zagreb, Bjelovar, 2009.

¶ KARLOVIC, N. L. "Internal colonialism in a Marxist society. The case of Croatia", *Etnic and Racial Studies*, Vol. 5., Issue 3/1982.

¶ KASAPOVIĆ, Mirjana. "Politički učinci hrvatskog izbornog sustava", *Politička misao*, Vol XXVIII, No. 3., 1991.

¶ KAURIĆ, Stjepan. *Živa sjećanja*, Gradsko poglavarstvo, Duga Resa, 2001.

¶ KISIĆ KOLANOVIĆ, Nada. *Slučaj Hebrang, Iluzije i otrežnjenja*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 1996.

¶ KNEŽEVIĆ, Domagoj. "Srpska demokratska stranka od osnivanja do konstituiranja prvog višestranačkog Sabora", *Časopis za suvremenu povijest*, Vol. 43., No. 1., 2011.

¶ KOLARIĆ, Juraj. "Doprinos skupine iz Stošinca na Plešivici stvaranju hrvatske demokracije", *Kolo, Časopis Matice hrvatske za književnost, umjetnost i kulturu*, Matica Hrvatska, br. 3/4., Zagreb, 2009.

¶ KOVAČEVIĆ, Ivica. *Sjećanja na ljude i događaje iz devedesetih*, Kostajnički sokol, Kostajnica, 2007.

¶ KOVAČEVIĆ, Ante. *Kijevo i okolica: kulturnopovijesna, etnografska i prirodna baština Hrvatskog podinarja*, Općinsko poglavarstvo, Kijevo, 2000.

¶ KRISTE, Petar. *Sjene nad slobodom, Sjećanja i pogledi na Hrvatske 1989. – 2002.*, Zagreb, 2002.

¶ KRIVIC, Mateuvž, "Izbori u Sloveniji 1990", *Politička misao*, Vol. XXVII, No. 2, lipanj 1990.

¶ KRUŠELJ, Željko. *Tuđman: biografija,* Globus, Zagreb, 1991.

¶ KUJUNDŽIĆ, Milivoj. "Dr. Franjo Tuđman, Najveći Hrvat svih vremena", *Deset godina Hrvatske demokratske zajednice: 1989.-1999.*, ur. Anđelko Mijatović, HDZ, Zagreb, 2009.

¶ KUVAČIĆ, Ivan. *Rasprave o metodi. Problemi pristupa u društvenim znanostima,* Naprijed, Zagreb, 1988.

¶ LAIĆ, Mijo. *Obranjen Karlovac - obranjena Hrvatska: djelovanje Kriznog štaba općine Karlovca 1991. - 1992.*, Hrvatski informativni centar, Centar za dokumentaciju o Domovinskom ratu, Matica hrvatska, Zagreb, Karlovac, 1999.

¶ LALOVIĆ, Dragutin "O totalitarnim značajkama hrvatske države (1990. – 1991.)", *Politička misao*, br. 1., 2000.

¶ LASIĆ, Vencel. "Počeci djelovanja HDZ-a u Sarajevu", *Deset godina Hrvatske demokratske zajednice: 1989. - 1999.*, ur. Anđelko Mijatović, HDZ, Zagreb, 2009.

¶ LATKOVIĆ, Radovan. *Živjeli smo i borili se za Hrvatsku*, Naklada Jurčić, Zagreb, 2001.

¶ LEČEK Suzana, BOTICA Stipe. *Za slobodu i pravicu. Stjepan Sulimanac- naš Štefina*, HDZ, Zagreb, 1999.

¶ LEČEK, Suzana, "Usmena povijest – povijest ili etnologija?: mogućnosti suradnje povjesničara i etnologa", *Časopis za suvremenu povijest* 33/1, 2001.

¶ LETICA Slaven, NOBILO Mario, *JNA: rat protiv Hrvatske: scenarij vojnog udara u Hrvatskoj i metode specijalnog rata u njegovoj pripremi*, Globus, Zagreb, 1991.

¶ LOVOKOVIĆ, Fabijan. DUŠEVIĆ Šime. *Hrvatske zajednice u Australiji: Nastojanja i postignuća*, Croatian Studies Centre, Riverwood, 2010.

¶ LUČIĆ, Ivica (Ivo). *Uzroci rata, Bosna i Hercegovina 1980. - 1992. godine*, Despot Infinitus, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2013.

¶ M. PICKERING Paula, BASKIN Mark. "What is to be done? Succession from the League of Communists of Croatia", *Communist and Post-Communist Studies*, 41. (2008.).

¶ MALEŠEVIĆ, Dušan. *Demo(n)kracija: (demokracija-politika):promišljanja o politici akad. slikara, «barakaša», jednog od utemeljitelja HDZ-a, dopredsjednika Stare gradske skupštine grada Zagreba, koji se iz politike povukao '96.*, Grafok, Zagreb, 2011.

¶ MANOLIĆ, Josip. *Intervjui i javni nastupi, 1989. - 1995.*, Misl, Zagreb, 1995.

¶ MARIĆ, Franjo. *Kronologija Žepačkog kraja 1458. – 2008.*, Ekološki glasnik, Općinsko vijeće, Zagreb - Žepče, 2008.

¶ MARIJAN, Davor. *Slom Titove armije: Jugoslavenska narodna armija i raspad Jugoslavije 1987.- 1992.*, Golden marketing, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2008.

¶ MATKOVIĆ, Hrvoje. *Povijest Hrvatske seljačke stranke,* Naklada PiP Pavičić, Zagreb 1999.

¶ MATKOVIĆ, Stjepan. *Čista stranka prava 1895. – 1903.,* Hrvatski institut za povijest, Dom i svijet, Zagreb, 2001.

¶ MEŠTROVIĆ, Mate. *U vrtlogu hrvatske politike: kazivanje Peri Zlataru,* Golden Marketing, Zagreb, 2003.

¶ MIJATOVIĆ Anđelko, BOGOVIĆ Josip. *Spomenica župa Drežnik-grada, Vaganca i Korenice*, Društvo za zaštitu Plitvičkih jezera, Zagreb, 2000.

¶ MILADINOVIĆ, Slobodan. *Elite raspada*, Službeni glasnik, Beograd, 2009.

¶ MILOSAVLJEVIĆ, Olivera. "Antibirokratska revolucija 1987. - 1989.", *Dijalog povjesničara – istoričara* 8.; ur. Hans Georg Fleck i Igor Graovac, Zagreb, 2005.

¶ MIOČ, Marko. *Hrvatska demokratska zajednica u Koprivnici,* HDZ, Koprivnica, 2007.

¶ MIŠKULIN, Ivica. "Stranka ugroženog naroda – djelovanje Srpske demokratske stranke u zapadnoj Slavoniji 1990. - 1991.", *Srpska pobuna u zapadnoj Slavoniji 1990. -1995., Nositelji, institucije, posljedice*, (gl. ur. Ivica Miškulin i Nikica Barić), Hrvatski institut za povijest, Hrvatski memorijalno dokumentacijski centar Domovinskog rata, Sl. Brod, Zagreb, 2011.

¶ MRDULJAŠ, Saša. "Značenje političkih odnosa u Bosni i Hercegovini za Dalmaciju", *Nova prisutnost,* br. 3. 2011.

¶ MURSALO, Tvrtko A. "Razmišljanja uz desetu godišnjicu HDZ-a", *Deset godina Hrvatske demokratske zajednice:1989.-1999.*, ur. Anđelko Mijatović, HDZ, Zagreb, 2009.

¶ *Odluke I. općeg Sabora HDZ. Programske zasade i ciljevi HDZ. Statut HDZ. Izborni proglas. Izabrana tijela HDZ,* HDZ, Zagreb, 1990.

¶ OPP, Karl Dieter. *Theories of Political Protest and Social Movements: A Multidisciplinary Introduction, Critique, and Synthesis,* New York, 2009.

¶ PAŠALIĆ, Ivić. "Sjećanje na stvaranje HDZ-a", *Deset godina Hrvatske demokratske zajednice:1989.-1999.*, ur. Anđelko Mijatović, HDZ, Zagreb, 2009.

¶ PAVLOVIĆ, Smiljan. *Travnički ljetopis 1990 - 1995. g., Knjiga prva,* Franjo i Mladen Pavlović, Travnik 2002.

¶ PECIĆ, Mile. *Zakopani dnevnik:dramatična zbivanja 1990. - 1991. u slunjskom kraju,* DoNeHa, Zagreb, 2003.

¶ PEITEL, Davor . *Na prvoj crti protiv smrti, (prilozi o povijesti Gacke u Domovinskom ratu 1991. – 1993.),* Hrvatski memorijalno dokumentacijski centar Domovinskog rata, Zagreb, 2011.

¶ PEKLIĆ, Ivan. *Križevci u Domovinskom ratu do 15. I. 1990.*, Branitelji Hrvatske, Gradska podružnica, Križevci, 2000.

¶ PELIKAN, Dragutin. *Slatina u vjetrovima povijesti,* Gradsko poglavarstvo, Slatina, 1997.

¶ PERICA, Đuro. "Crtice iz osobnog brevijara Đure Perice", *O Tuđmanu osobnim pogledom*, ur. Vlatko Pavletić, HDZ, Zagreb, 2002.

¶ *Politički leksikon*, Savez publicista, Beograd, 1980.

¶ *Prekinuta šutnja: ljudi iz 1971.*, ur. Milovan Baletić, Vjesnik, Zagreb, 1990.

¶ PULJIZ, Milan. *Građanin predsjednik,* Zagreb, 2004.

¶ RADELIĆ, Zdenko, MARIJAN Davor, BARIĆ Nikica, BING Albert, ŽIVIĆ Dražen. *Stvaranje hrvatske države i Domovinski rat*, Školska knjiga, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2006.

¶ RADELIĆ, Zdenko. *Hrvatska seljačka stranka 1941. - 1950.*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 1996.

¶ RADELIĆ, Zdenko. *Hrvatska u Jugoslaviji, od zajedništva do razlaza, 1945.- 1991.*, Školska knjiga, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2006.

¶ RADOŠ, Ivica, *Tuđman izbliza, svjedočenja suradnika i protivnika,* Profil International, Zagreb, 2005.

¶ RAMET, Sabrina P. *Balkanski Babilon, Raspad Jugoslavije, od Titove smrti do Miloševićeva pada,* Alinea, Zagreb, 2005.

¶ RAMUŠĆAK, Marijan. "Sjećanje na dane osnivanja HDZ-a Međimurja", *Deset godina Hrvatske demokratske zajednice:1989.-1999.*, ur. Anđelko Mijatović, HDZ, Zagreb, 2009.

¶ REPE, Božo. "Slovenija u procesu raspada Jugoslavije", *Gračanički glasnik,* br. 30 /15.

¶ REPE, Božo. *Viri o demokratizaciji in osamosvojitvi Slovenije. Opozicija in oblast, Del 1.,* Arhivsko društvo Slovenije, Ljubljana, 2002.

¶ REPE, Božo. *Viri o demokratizaciji in osamosvojitvi Slovenije. Opozicija in oblast, Del 2.,* Arhivsko društvo Slovenije, Ljubljana, 2003.

¶ SADKOVICH, James J. *Tuđman. Prva politička biografija,* Večernji posebni proizvodi, Zagreb, 2010.

¶ *Slatina 1297. – 1997.*, ur. Ive Mažuran, Željko Tomičić, Poglavarstvo grada Slatina, Institut za arheologiju, Zagreb, 1999.

¶ SPEHNJAK, Katarina. CIPEK, Tihomir. "Disidenti, opozicija i otpor – Hrvatska i Jugoslavija 1945. – 1990.", *Časopis za suvremenu povijest*, 39. / 2007., br. 2.

¶ SREMIĆ, Marko. "Glina u razdoblju od godine 1990. – 1997.", *Državnost: Časopis za politiku, znanost, kulturu i gospodarstvo*, br. 3, 1997.

¶ STANIĆ Jelena, ŠAKAJA Laura, SLAVUJ Lana. "Preimenovanje zagrebačkih ulica i trgova", *Migracijske i etničke teme,* 25 (2009.), 1-2.

¶ STONE, Lawrence. "Prosopography", *Historical Studies Today,* eds. F. Gilbert and S. Graubard, Histrorical Studies Today, New York, 1972.

¶ STRIŽIĆ, Ivan. *Bitka za Slunj*, Naklada Hrvoje, Slunj, Zagreb, 2007.

¶ ŠEKS, Vladimir. "Tuđmanova borba za ljudska prava, građanska i nacionalna prava", *O Tuđmanu osobnim pogledom*, ur. Vlatko Pavletić, HDZ, Zagreb, 2002.

¶ ŠEKS, Vladimir, *Temeljci hrvatske državnosti,* Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb, 2005.

¶ ŠEKS, Vladimir. "Svim snagama u stvaranju HDZ-a i suverene Republike Hrvatske", *Deset godina Hrvatske demokratske zajednice: 1989.-1999.*, ur. Anđelko Mijatović, HDZ, Zagreb, 2009.

¶ ŠEŠELJ, Vojislav, *Policijski dosje, treći deo***,** Srpska radikalna stranka, Beograd, 2010.

¶ ŠOŠIĆ, Hrvoje. *Hrvatski politički leksikon, Dio 1: A-O.*, Tiskara Rijeka, Rijeka, 1993.

¶ ŠOŠIĆ, Hrvoje. *Hrvatski politički leksikon, Dio 2: P-Ž.*, Tiskara Rijeka, Rijeka, 1993.

¶ ŠOŠIĆ, Hrvoje. *Istine o dr. Franji Tuđmanu, prvi dio,* Hrvatski književni krug, Samobor - Zagreb, 2002.

¶ ŠTEFANOVIĆ, Tomislav. "Politička situacija na općini Daruvar od 1990. godine do potpisivanja sporazuma o primjeni bezuvjetnog prekida vatre", *Za domovinu Hrvatsku,* (gl. ur. Davor Runtić), Udruga roditelja poginulih branitelja Bjelovarsko – bilogorske županije, Bjelovar 2008.

¶ *Što HDZ daje Bosni i Hercegovini*, ur. Anto Baković, Sarajevo, 1990.

¶ TUĐEN, Branko. *S političarima u četiri oka, Dnevničke bilješke glavnog urednika*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2007.

¶ TUĐMAN, Ankica. *Moj život s Francekom*, ur. Jadranka Jureško Kero, Večernji list, Zagreb, 2006.

¶ TUĐMAN, Franjo. *O povijesti rješavanja hrvatskog naroda i samoodređenje naroda u svijetu*, Društvo hrvatskih intelktualaca i privrednika, Ontario - Toronto, 1987.

¶ TUĐMAN, Franjo. *S vjerom u slobodnu Hrvatsku*, Zagreb, 1995.

¶ TUĐMAN, Franjo. *Osobni dnevnik: 1973. - 1989., Knjige I.- III.* ur. Ankica Tuđman, Večernji edicija, Zagreb, 2011.

¶ TUĐMAN, Miroslav. *Programiranje istine. Rasprava o preraspodjelama društvenih zaliha znanja*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2012.

¶ TURKALJ, Jasna. *Pravaški pokret 1878. – 1887.*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb 2009.

¶ UJEVIĆ, Dunja. *Ministar obrane, jedno sjećanje na Gojka Šuška,* Alfa, Zagreb, 2003.

¶ VALENTA, Anto. "Počeci javljanja, nastajanja i osnutka HDZ-a u Vitezu", *Deset godina Hrvatske demokratske zajednice:1989.-1999.*, ur. Anđelko Mijatović, HDZ, Zagreb, 2009.

¶ VEKIĆ, Ivan. *Koraci u povijest - sjećanja i događaji,* Ivan Vekić, Osijek, 2004.

¶ VESELINOVIĆ, Velimir. "Obnavljanje i djelovanje Hrvatske strane prava", *Politička misao,* br. 2, 2014.

¶ VITEZ Zlatko. *Između glumišta i politike*, Kapitol, Zagreb, 2013.

¶ VOLČIČ Zala. "Who Wants to be a Media Literate? Locating Media Research and Applying them to the "Media Literacy" Concept", *Medijska istraživanja,* god. 9, br. 2., 2003.

¶ VUKUŠIĆ, Božo. *Tajni rat UDBE protiv hrvatskog iseljeništva,* Klub povratnika iz hrvatskog iseljeništva, Zagreb, 2001.

¶ ŽUGAJ, Miroslav, DUMIČIĆ Ksenija, DUŠAK Vesna. *Temelji znanstvenoistraživačkog rada: metodologija i metodika,* FOI, Varaždin, 2006.

¶ WOODWARD, Susan**.** *Socialist Unemployment: The Political Economy of Yugoslavia, 1945-1990*, Princeton University Press, Princeton, 1995.

5. Internet i tv emisije

¶ Objavljeni dokumenti iz pismohrane CIA-e (http://www.foia.cia.gov).

¶ "Arhiva izbora", (http://www.izbori.hr/arhiva/arhiva_1990.html).

¶ International Criminal Tribunal, for the former Yugoslavia, ICTY, Sudski spisi, (http://icr.icty.org/bcs/defaultb.aspx).

¶ "Godišnjica osnivanja HDZ-a u Loboru", (http://zpress.hr/godisnjica-osnivanja-hdz-a-u-loboru/).

¶ "Na današnji dan obljetnica osnivanja HDZ", (http://www.lika-online.com/na-danasnji-dan-osnovana-hdz-a/).

¶ "O nama", (http://hdz-konjscina.com/onama.html#).

¶ "Kratka povijest HDZ-a našoj općini",

¶ (http://www.hdzdomaljevac.org/index.php?option=com_content&view=article&id=12:kratka-povijest-hdz-a-u-naoj-opini&Itemid=27).

¶ "O nama", (http://www.hdz-zapresic.com/onama.html).

¶ "Obiljezena-23-obljetnica-osnutka-i-djelovanja-hdz-na-slatinskom-podrucju", (http://moj.hdz.hr/vijest/lokalne/obiljezena-23-obljetnica-osnutka-i-djelovanja-hdz-na-slatinskom-podrucju).

¶ "Povijest u slikama", (http://hdz-dugoselo.com.hr/index.php/povijestds).

¶ "Roko Bašić i Željko Picig istupili iz HDZ-a", (https://www.krizevci.info/roko-basic-zeljko-picig-istupili-iz-hdz/).

¶ GALOVIĆ, Milan. "Intervju: Vladimir Jagar, oficir vojne bezbednosti u mirovini. Kako sam tajno snimio Špegelja", (http://www.politika.rs/rubrike/Drustvo/Kako-sam-tajno-snimio-Spegelja.lt.html).

¶ "Svečana sjednica područnog odbora", (http://www.hdztrnje.com/arhiv-10.html).

¶ "Važniji datumi iz povijesti saborovanja", (http://www.sabor.hr/Default.aspx?art=1767&sec=461).

¶ "Prvi hrvatski redarstvenik",

¶ (http://www.uvsjpalfa.hr/index.php?option=com_content&view=article&id=308&Itemid=16).

¶ "Agresija na općinu Derventa", (http://www.hic.hr/books/lukac/dio202.htm#derventa).

¶ "Obljetnica kiseljačkog HDZ-a", (http://artinfo.ba/news/5723/109/Obljetnica-kiseljackog-HDZ-a/d,vijesti-detaljno.aspx).

¶ "Istina o Varešu 1. Praljak je unaprijed predao Vareš", (http://www.prometej.ba/index.php/home-7/1076-istina-o-varesu-1-praljak-je-unaprijed-predao-vares).

¶ "U Uskoplju svečano obilježena 24. obljetnica osnutka HDZ, (http://izboribih.com/hdz/U-Uskoplju-svecano-obiljezena-24.-obljetnica-osnutka-HDZ-BiH-168)".

¶ "Povijest stranke", (http://hdzbihsoli.ba/povijest-stranke.html).

¶ POSAVLJAK, Admir. "Brčkom su ubijali dušu, II. dio",

¶ (http://dzematrahic.ba/new/index.php?option=com_content&view=article&id=9481:feljton-brkom-su-ubijali-duu-2-dio&catid=63:brkog-i-okoline&Itemid=88).

¶ "Zabranjena tribina HDZ", (https://www.youtube.com/watch?v=oOFeUoZ9Q7g)

¶ BRKIĆ, Velimir. "Nimac: Iako je u Registru hrvatskih branitelja, Alavanja nije prvi hrvatski redarstvenik",(http://www.zadarskilist.hr/clanci/30042010/nimac-iako-je-u-registru-hrvatskih-branitelja-alavanja-nije-prvi-hrvatski-redarstvenik).

¶ "Ivić Pašalić: Sve što je Ivo Sanader radio, nije radio sam!", (http://www.brotnjo-online.com/index.php?option=com_content&task=view&id=4479)

¶ RENDIĆ MIOČEVIĆ Ivo. "Sloboda u okovima idelogije, modernizacije i antiintelektualizma", (http://www.matica.hr/vijenac/504/Sloboda%20u%20okovima%20ideologije,%20modernizacije%20i%20antiintelektualizma/).

¶ RAJŠIĆ, Predrag. "Mit o zdravoj jugoslavenskoj ekonomiji", (http://predragrajsic.blogspot.com/2014/02/mit-o-jadnoj-porusenoj-jugoslaviji.html).

¶ *Tv emisija Bujica*, (gost: Antun Vrdoljak), urednik: V. Bujanec, Osječka TV, Osijek, 14. 3. 2014.

¶ *Tv emisija Goli život*, (gost Hasan Omerović), urednik Milomir Marić, Happy TV, Beograd, 21. 12. 2013.

¶ *TV emisija Oluja,* (gost: Perica Jurič), urednik Ozana Bašić, Mreža TV, Zagreb, 11. 06. 2014.

¶ *Tv emisija Upitnik*, (gost Veljko Kadijević), urednik Olivera Jovičević, TV Srbija, 13. 11. 2007.

6. Usmeni povijesni izvori

¶ Razgovor vođen 22. 10. 2014. s Pericom Romićem, načelnikom općine Kupres.

¶ Razgovor vođen 17. 4. 2014. s Konradom Puškarićem, tajnikom PO HDZ-a Gornji grad – Medveščak.

¶ Razgovor vođen 22. 4. 2014. sa Stankom Gačićem, predsjednikom PO HDZ-a Maksimir.

¶ Razgovor vođen 23. 4. 2014. s Tonćom Padovanom, jednim od utemeljitelja HDZ-a Korčula.

¶ Razgovor vođen 23. 4. 2014. s Petrom Susovićem, jednim od utemeljitelja HDZ na Lastovu.

¶ Razgovor vođen 29. 4. 2014. s uredom Dražena Barišića, gradonačelnika V. Gorice.

¶ Razgovor vođen 5.5. 2014. s Vladimirom Bregovićem, čelnikom GO HDZ-a Vrbovec.

¶ Razgovor vođen 9. 5. 2014. s Vladom Žigrovićem, čelnikom GO HDZ-a Zelina.

¶ Razgovor vođen 15. 4. 2014. s Draženom Klarićem, zamjenikom načelnika općine Stankovci.

¶ Razgovor vođen 17. 4. 2014. s Margaretom Mađerić, predsjednicom PO HDZ-a Donji Grad.

¶ Razgovor vođen 17. 4. 2014. s Nikom Ćosićem, jednim od utemeljitelja HDZ-a Pešćenica.

¶ Razgovor vođen 17. 4. 2014. s Mladenom Kobasićem, jednim od utemeljitelja HDZ-a Duga Resa.

¶ Razgovor vođen 17. 4. 2014. s Nikolom Abramovićem, jednim od utemeljitelja HDZ-a Vrginmost.

¶ Razgovor vođen 22. 4. 2014. s Kazimirom Ilijašom, predsjednikom PO HDZ Črnomerec.

¶ Razgovor vođen 22. 4. 2014. sa Stjepanom Bačićem, predsjednikom PO HDZ-a Donja Dubrava.

¶ Razgovor vođen s 23. 4. 2014. s Nadom Petek, tajnicom HDZ-a Krapina.

¶ Razgovor vođen 23. 4. 2014. s Vladimirom Čukom, jednim od utemeljitelja HDZ-a u Pregradi.

¶ Razgovor vođen 23. 4. 2014. s Petrom Vrančićem, tajnikom GO HDZ-a Zabok.

¶ Razgovor vođen 28. 4. 2014. sa Sinišom Jenkačem, predsjednikom HDZ-a Novi Marof.

¶ Razgovor vođen 2. 5. 2014. s Igorom Jambrešićem, predsjednikom HDZ-a Klanjec.

¶ Razgovor vođen 5. 5. 2014. s Anđelkom Glivarom, predsjednikom GO HDZ-a D. Stubica.

- Razgovor vođen 19. 5. 2014. s Miljenkom Pavlakovićem, članom vodstva HDZ-a Jastrebarsko.
- Razgovor vođen 16. 6. 2014. s Igorom Gavranovićem, predsjednikom GO HDZ-a Donji Miholjac.
- Razgovor vođen 10. 9. 2104. s odborom HDZ-a Bugojno.
- Razgovor vođen 7. 11. 2014. s Radojem Vidovićem, načelnikom općine Kreševo.
- Razgovor vođen 10. 9. 2014. s općinskim odborom HDZ-a Livno.
- Razgovor vođen 12. 11. 2014. s Krešimirom Sarićem, čelnikom općinskog odbora HDZ-a B. Grahovo.
- Razgovor vođen 12. 11. 2014 s Zlatanom Raičem, predsjednikom HDZ-a Konjic.
- Razgovor vođen 14. 11. 2014. vođena s Antom Marinčićem, jednim od utemeljitelja HDZ-a Maglaj.
- Razgovor vođen 19. 11. 2014. s Ivom Čakarićem, urednikom stranice www.pougarjeusrcu.com.
- Razgovor vođen 20. 11. 2014. s Ivom Lučićem, jednim od utemeljitelja HDZ-a Ljubuški.
- Razgovor vođen 22. 11. 2014. s predsjednikom HDZ-a Zenica Josipom Pojavnikom.
- Razgovor vođen 26. 11. 2014. s Markom Sarafom, predsjednikom HDZ-a Jajce.
- Razgovor vođen 26. 11. 2014. s Mladenom Zelićem, tadašnjim predsjednikom HDZ-a Modriča.
- Razgovor vođen 27. 11. 2014. s Jadrankom Cigelj, jednom od utemeljitelja HDZ-a Prijedor.
- Razgovor vođen 8. 12. 2014. sa Stipom Ivankovićem, prvim predsjednikom HDZ-a Odžak.
- Razgovor vođen 10. 12. 2014. s Mirom Lovrićem, prvim predsjednikom HDZ-a Glamoč.
- Razgovor vođen 16. 12. 2014. s dr. Bogomirom Barbićem, bivšim predsjednikom odbora HDZ-a Fojnica.
- Razgovor vođen 10. 11. 2104. s odborom HDZ-a Grude.
- Razgovor vođen 29. 1. 2015. s prvim predsjednikom riječkog odbora HDZ-a Miroslavom Akmadžom.

XI. ŽIVOTOPIS AUTORA S BIBLIOGRAFIJOM RADOVA

Domagoj Knežević rođen je 1977. godine u Zagrebu gdje je završio osnovnu školu i gimnaziju. U prosincu 2006. stekao je titulu profesora povijesti na Odsjeku za povijest Hrvatski studija Sveučilišta u Zagrebu, kao prvi u generaciji obranivši rad pod naslovom: "Ružičaste zone, osloboditeljske akcije Maslenica i Medački džep", pod mentorstvom dr. sc. Josipa Jurčevića. Od travnja 2009. zaposlen je na Hrvatskom institutu za povijest kao znanstveni novak na znanstvenom projektu *Republika Hrvatska i Domovinski rat (1991.-1995.-2000.)*. Primarno područje znanstvenog interesa mu je hrvatska povijest u razdoblju od kraja 1980-ih do kraja 1990.-ih, s posebnim naglaskom na teme iz političke povijesti toga razdoblja. Sudjelovao je na više znanstvenih skupova, te je objavio više radova.

BIBLIOGRAFIJA RADOVA (Hrvatska znanstvena bibliografija - CROSBI)

Poglavlja u knjizi

1. Mihaljević, Josip; Knežević, Domagoj.
Časopis za suvremenu povijest 1969. - 2011. // Bibliografija Hrvatskog instituta za povijest (1961. - 2011.) / Pancirov, Darija ; Štignjedec, Maja (ur.).
Zagreb : Hrvatski institut za povijest, 2011. Str. 51-222.

Znanstveni radovi u drugim časopisima

1. Knežević, Domagoj.
Srpska demokratska stranka od osnivanja do konstituiranja prvoga višestranačkog Sabora. // *Časopis za suvremenu povijest*. **43** (2011) , 1; 7-24 (članak, znanstveni).

2. Knežević, Domagoj.
Perceptions of the Croatian Democratic Union in the Belgrade Weekly Nin during 1990. // *Review of Croatian history*. **VII** (2011) , 1; 125-142 (članak, znanstveni).

Ostali radovi u drugim časopisima

1. Knežević, Domagoj.
Građanski rat u Hrvatskoj 1991-1995., Zbornik radova 7, ur. Milojko Budimir, Udruženje Srba iz Hrvatske, Beograd, 2011., 269 str.. // *Časopis za suvremenu povijest*. **44.** (2012.) , 3.; 777-780 (prikaz, stručni).

2. Knežević, Domagoj.
Vladislav Jovanović, Rat koji se mogao izbeći, u vrtlogu jugoslavenske krize, Beograd 2008.. // *Časopis za suvremenu povijest*. **42** (2010) , 2; 531-533 (prikaz, stručni).

3. Knežević, Domagoj.
Borisav Jović, Od Gazimestana do Haga, Vreme Slobodana Miloševića, Beograd 2009.. // *Časopis za suvremenu povijest*. **42** (2010) , 3; 909-912 (prikaz, stručni).

4. Knežević, Domagoj.
Derek Chollet, Tajna povijest Daytona. Americka diplomacija i mirovni proces u Bosni i Hercegovini 1995, Golden Marketing- Tehnicka knjiga, Zagreb 2007, 423 str.. // *Povijest u nastavi*. **VII** (2009) , 14 (2); 216-222 (prikaz, stručni).

5. Knežević, Domagoj.
Grad je bio meta: bolnica, Dom umirovljenika...(agresija Srbije, odnosno JNA i srpsko-crnogorskih snaga na Republiku Hrvatsku i srpska okupacija Vukovara 1991.), Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, urednik Ante Nazor, Zagreb 2008., 239 str.. // *Časopis za suvremenu povijest*. **41** (2009) , 3; 857-859 (prikaz, stručni).

Neobjavljena sudjelovanja na skupovima

1. Knežević, Domagoj.
Politika HDZ-a prema BiH od 8. listopada 1991. do međunarodnog priznanja BiH // .
(predavanje,neobjavljeni rad).

XII. POPIS KRATICA

AVNOJ - Antifašističko vijeće narodnog vijeća Jugoslavije

BDP – Bruto domaći proizvod

BiH – Bosna i Hercegovina

CK SK – Centralni komitet Saveza komunista

DA - Dalmatinska akcija

DAH - Demokratska akcija Hrvatske

DEM – Deutsche Mark

DEMOS - Demokratična opozicija Slovenije

DKH - Društvo književnika Hrvatske

DKS - Demokratska kršćanska stranka

DPV - Društveno - političko vijeće

DSHV - Demokratski savez Hrvata

EZ - Europska zajednica

GSUP - Gradski sekretarijat unutrašnjih poslova

GZO - Gradska Zajednica općina

HAZU - Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti

HBZ - Hrvatska bratska zajednica

HDD - Hrvatsko dioničko društvo

HDP – Hrvatski državotvorni pokret

HDS- Hrvatska demokratska stranka

HDZ – Hrvatska demokratska zajednica

HINA - Hrvatska izvještajna novinska agencija

HIŠAK - Hrvatske iseljeničke škole Australije, Amerike i Kanade

HKDS – Hrvatska kršćanska demokratska stranka

HNS - Hrvatska narodna stranka

HRT - Hrvatska - radiotelevizija

HS - Hrvatska stranka

HSD - Hrvatski socijaldemokratski pokret

HSLS - Hrvatsko socijalno liberalna stranka

HSP - Hrvatska stranka prava

HSS - Hrvatska seljačka stranka

ICTY - International Criminal Tribunal, for the former Yugoslavia,

IDS - Istarski demokratski sabor

INA – Industrija nafte

IHRP - Institut za historiju radničkog pokreta

IO HDZ - Izvršni odbor Hrvatske demokratske zajednice

IV – Izvršno vijeće

JAT - Jugoslavenski autotransport

JAZU - Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti

JNA - Jugoslavenske narodne armije

KD - Koncertna dvorana

KNS - Koalicija narodnog sporazuma

KPJ - Komunistička partija Jugoslavija

MH - Matica Hrvatska

MI - Matica iseljenika

MUP- Ministarstvo unutarnjih poslova

NDH – Nezavisna država Hrvatska

NIN – Nedeljne informativne novine

NOB - Narodnooslobodilačka borba

OP - Osobna pismohrana

OZNA – Odijeljenje za zaštitu naroda

P.E.N – Poets Essayists and Novelists

RH - Republika Hrvatska

RSPU - Republičkom sekretarijatu za pravosuđe i upravu

SAD - Sjedinjene Američke Države

SANU - Srpska akademija nauka i umetnosti

SAO Krajina - Srpska autonomna oblast Krajina

SAP - Socijalistička autonomna pokrajina

SDA- Stranka demokratska akcija

SDB - Službi državne bezbednosti

SDS – Srpska demokratska stranka

SDS RSUP - Služba državne sigurnosti Republičkog sekretarijata za unutrašnje poslove

SDS SUP - Služba državne sigurnosti sekretarijata za unutrašnje poslove

SDSH - Socijaldemokratska stranka Hrvatska

SDZ - Slovenska demokratična zveza

SDZS - Socialdemokratska zveza Slovenije

SFRJ- Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija

SIV - Savezno izvršno vijeće

SIZ - Samoupravna interesna zajednica

SJS - Stanica javne sigurnosti

SK - Savez komunista

SKD - Slovenski krščanski demokrati

SKH - Savez komunista Hrvatske

SKH – SDP - Savez komunista Hrvatske – Stranka demokratskih promjena

SKJ - Savez komunista Jugoslavije

SK-PzJ - Savez komunista - Pokret za Jugoslaviju

SKS - Savez komunista Srbije

SNO - Srpska narodna obnova

SNV - Srpsko nacionalno vijeće

SO - Skupština općine

SO HDZ - Središnji odbor Hrvatske demokratske zajednice

SPC - Srpska pravoslavna crkva

SPO - Srpski pokret obnove

SPS - Socijalistička partija Srbije

SRH - Socijalistička Republika Hrvatska

SRSJ- Savez reformskih snaga Jugoslavije

SSH - Savez socijalista Hrvatske

SSJ - Savez sindikata Jugoslavije

SSNO- Savezni sekretarijat za narodnu obranu

SSOH - Savez socijalističke omladine Hrvatske

SSOJ - Savez socijalističke omladine Jugoslavije

SSRN - Socijalistički savez radnog naroda Jugoslavije

SSS – Srednja stručna sprema

SSSR – Savez Sovjetskih Socijalističkih Republika

SSZUP - Savezni savjet za zaštitu ustavnog poretka

SUBNOR - Savez udruženja boraca narodnooslobodilačkog rata Jugoslavije

SUP - Sekretarijat unutrašnjih poslova

UDBA – Uprava državne bezbednosti

UJDI - Udruženje za jugoslavensku demokratsku inicijativu

UKS - Udruženja književnika Srbije

UPRH - Ured Predsjednika RH

VMRO-DPMNE - Vnatrešna Makedonska Revolucionerna Organizacija – Demokratska Partija za Nacionalno Makedonsko Edinstvo

VMZ - Vijeće mjesnih zajednica

VO - Vijeće općina

VUR - Vijeće udruženog rada

ZAVNOH – Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Hrvatske

ZNG – Zbor narodne garde

ZO - Zajednica općina